

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

ISSN 2409-0891

НАУКОВІ ПРАЦІ
ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

ВИП. 4

**ІНТЕГРОВАНІЙ ГАЛУЗЕВИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС:
СТАН, ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДОСТУПУ**

Збірник наукових праць

Засновано в 2008 р.

Науковий редактор П. І. Рогова

Відповідальний за випуск Л. М. Заліток

**Вінниця
Нілан-ЛТД
2014**

УДК 026:37](477-25)ДНПБУ(062.552)

ББК 78.342я54

Н 34

Засновник і видавець –

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського

Рекомендовано до друку вченою радою

*Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського
(протокол № 15 від 19.12.2013 р.)*

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ 20434-10234 Р від 19.12.2003 р.

Редакційна колегія:

Л. А. Дубровіна, чл.-кор.

НАН України, д-р іст. наук

В. А. Вергунов, д-р с.-г. наук

Т. І. Ківшар, д-р іст. наук (голова)

Л. Г. Петрова, д-р пед. наук

Г. П. Пустовіт, д-р пед. наук

П. І. Рогова, канд. іст. наук
(заст. голови)

Т. В. Добко, канд. іст. наук

Л. М. Заліток, канд. пед. наук

С. М. Зозуля, канд. іст. наук

Рецензенти:

О. В. Сухомлинська, акад., д-р пед. наук

О. В. Воскобойнікова-Гузева, канд. іст. наук

Літературні редактори:

Ю. В. Петік, С. М. Хопта, Т. М. Деревянко

*Опубліковані матеріали відбивають точку зору авторів,
яка не завжди збігається з думкою редакційної колегії.*

За точність цитувань редакційна колегія відповідальності не несе.

Н 34 Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. Вип. 4. Інтегрований галузевий інформаційний ресурс: стан, проблеми, перспективи створення та забезпечення доступу : зб. наук. пр. / НАПН України. Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; наук. ред. П. І. Рогова ; [редкол.: Л. А. Дубровіна, В. А. Вергунов, Т. І. Ківшар (голова), Л. Г. Петрова, Г. П. Пустовіт, П. І. Рогова (заст. голови), Т. В. Добко, Л. М. Заліток, С. М. Зозуля]. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2014. – 597 с. : табл., рис. – Бібліогр. у кінці ст. – Засновано у 2008 р.

Збірник наукових праць містить матеріали, підготовлені фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за результатами НДР «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського (2011–2013 рр.), а також доповіді, виголошені на міжнародній науково-практичній конференції «Інтегрований галузевий інформаційний ресурс: стан, проблеми, перспективи створення та забезпечення доступу» (9–11 листопада 2013 р.), в яких розглядаються питання розроблення й поглиблення організаційних, теоретичних і технологічних засад створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з педагогічної та психологічної наук та їхнього впровадження в діяльність мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України.

УДК 026:37](477-25)ДНПБУ(062.552)

ББК 78.342я54

©Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського, 2014

ЗМІСТ

<i>Список скорочень</i>	6
Розділ I. Теоретичні, організаційні, науково-методичні засади створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу	10
<i>Рогова П. І.</i> Формування інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: стан та перспективи.....	11
<i>Маркарова Т. С.</i> Научно-информационное обеспечение современной педагогической науки и системы образования.....	34
<i>Татарчук Л. М.</i> Інтегрований галузевий інформаційний ресурс Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН: теоретичні та науково-практичні аспекти створення.....	44
<i>Артемюв Ю. І.</i> Інформаційний простір і бібліотечне середовище: термінологічний дискурс.....	52
<i>Лобановська І. Г.</i> Кооперування й координування діяльності освітянських бібліотек у створенні інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу.....	59
<i>Заліток Л. М.</i> Загальнодержавна реферативна база даних «Україніка наукова» як один із сегментів популяризації сухомлиністики.....	68
<i>Пономаренко Л. О.</i> Електронні бібліографічні ресурси Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського в інформаційному просторі: стан та проблеми розвитку.....	76
<i>Вараксіна Н. В.</i> Формування галузевого інформаційного ресурсу в контексті створення науково-педагогічної електронної бібліотеки ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського... 84	
<i>Хемчян І. І.</i> Вплив науково-методичної роботи Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського на інноваційний розвиток освітянських бібліотек України.....	98
<i>Мацібора Н. Г.</i> Сучасний стан і напрями роботи з рідкісними виданнями у фондах освітянських бібліотек України.....	110
<i>Лисиця Н. В., Стельмах Н. А.</i> Бібліографічна продукція ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як складова інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу.....	120
<i>Біла Л. О.</i> Інформаційні ресурси бібліотек ВНЗ III–IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілю України: сучасний стан та перспективи розвитку (за результатами аналізу діяльності бібліотек ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю за 2010–2012 роки).....	128
<i>Копилова А. В.</i> Бібліотеки обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти: сучасний стан та перспективи розвитку.....	138
<i>Ніколаєнко Н. М.</i> Створення інформаційних ресурсів інженерно-педагогічного спрямування для забезпечення потреб користувачів: із досвіду роботи наукової бібліотеки Української інженерно-педагогічної академії.....	152
<i>Білоус В. С.</i> Електронна бібліотека – основа інтегрованої технологічної системи інформаційного поля та швидкого доступу до інформації.....	158
Розділ II. Формування та використання галузевих інформаційних ресурсів: традиції та інновації	165
<i>Кемпе В. Ю.</i> Повнота надходження підручників для загальноосвітніх навчальних закладів України 2010–2012 років видання до фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: стан і перспективи.....	166
<i>Файфер Н. В., Дронікевич О. В., Білоцерківець І. П.</i> Іноземні видання XVIII – поч. XX ст. у фондах ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та освітянських бібліотеках мережі.....	179

<i>Доркену А. М.</i> Колекція «Мініатюрних книг» у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.....	187
<i>Помчалова О. Г.</i> Заголовки індивідуальних авторів в авторитетних записах як засіб підвищення доступності інформації в електронному каталозі наукової бібліотеки.....	197
<i>Зоріна Н. Є.</i> База даних авторитетного файла «Предметні заголовки» електронного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – важливий елемент інтеграції.....	207
<i>Коваленко С. Г.</i> Зведена база даних дисертацій з питань освіти, педагогіки і психології – складова інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу.....	218
<i>Грудініна Н. Д.</i> Розширення інформаційного простору ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського на основі впровадження інформаційно-комунікаційних технологій.....	229
<i>Зарванська І. В.</i> Концептуальна каталогізація в організації доступу до знань.....	239
<i>Огер Ю. М.</i> Ретрокаталогізація як засіб відображення фонду періодичних видань у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.....	246
<i>Ушакова Л. М.</i> Ретроспективна конверсія карткових каталогів і створення імідж-каталогу: технологічний підхід.....	254
<i>Голиш Г. М.</i> Про деякі зауваження до першого випуску середніх таблиць ББК.....	259
<i>Прохоренко О. М., Павленко Т. С.</i> Сучасні технології обслуговування користувачів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського через МБА та ЕДД.....	263
<i>Кирий С. В.</i> Розкриття інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу через масову роботу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.....	270
<i>Шкира О. І.</i> Комфорт бібліотечного простору як запорука всебічного розвитку майбутнього фахівця.....	281
<i>Баланюк Т. М.</i> Інформаційно-бібліографічна діяльність бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.....	287
<i>Зотова В. А.</i> Бібліотека Київського університету імені Бориса Грінченка в інформаційному просторі університету.....	294
<i>Дікунова О. А.</i> Організаційна культура бібліотеки вищого педагогічного навчального закладу як необхідна умова інноваційної діяльності.....	300
<i>Слотюк Г. М.</i> Представлення краєзнавчої інформації на веб-сайтах бібліотек Вінниччини.....	306
<i>Петрушенко О. Ю., Петрушенко Ю. В.</i> WEB 2.0. та хмарні технології як моделювальне середовище освітнього підпростору вчителя.....	312
<i>Прокопчук В. С., Кантлін С. О.</i> Інновації в діяльності наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.....	320
<i>Гадомський В. С.</i> Інтернет-сервіси в роботі сучасної бібліотеки вищого навчального закладу.....	328
<i>Клименко Т. Є.</i> Роль книги у функціонуванні бібліотечного сайту (на прикладі сайту бібліотеки Житомирського державного університету імені Івана Франка).....	334
Розділ III. Інноваційний розвиток шкільних бібліотек України.....	342
<i>Хемчян І. І.</i> Науково-методичне забезпечення шкільних бібліотек України в умовах реформування системи національної освіти.....	343
<i>Рубан А. І.</i> Дитяче читання: погляди вчених, педагогів, письменників із давніх часів до сьогодення.....	352
<i>Марченко Н. П.</i> Зasadничі принципи та тенденції формування вітчизняних електронних ресурсів, присвячених книзі для дітей і дитячому читанню.....	367
<i>Спринчук Н. О.</i> Підвищення кваліфікації вчителів початкових класів шляхом інтеграції елементів медіаосвіти в навчальний процес закладів післядипломної освіти.....	375
<i>Чекан О. І.</i> Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до використання комп'ютерних технологій.....	380

<i>Гриценко А. П.</i> Роль освітянських бібліотек під час формування у старшокласників умінь використовувати сучасні інформаційні ресурси.....	387
<i>Дитинник Л. В.</i> Підвищення компетентності майбутнього педагога бібліотечно-інформаційними засобами.....	393
Розділ IV. Науково-методичне забезпечення діяльності мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України щодо створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу.....	400
<i>Лобановська І. Г., Зоріна Н. Є.</i> Предметизація документів з питань освіти, педагогіки, психології.....	401
I. Теоретичні основи предметизації.....	408
II. Загальна методика предметизації документів.....	450
III. Спеціальна методика предметизації.....	454
IV. Предметизація документів в автоматизованому режимі.....	494
<i>Копилова А. В.</i> Діяльність бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти у 2010–2012 роках.....	532
I. Формування та використання інформаційного ресурсу бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти.....	538
II. Упровадження інформаційних технологій у практику роботи бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти.....	548
III. Інформаційні послуги бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти.....	551
IV. Науково-методична діяльність бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти.....	554
V. Кадрове забезпечення бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти. Підвищення кваліфікації.....	557
<i>Рубан А. І.</i> Дитина і книга: погляд крізь призму часу.....	569
I. Книга як важливий чинник виховання в традиціях педагогіки й культури з давніх часів до XVIII ст.	572
II. Дитяче читання в працях діячів культури й освіти XIX – поч. XX ст.	574
III. Дитина і книга: погляди вчених, педагогів, письменників 20–80 рр. XX ст.	581
IV. Читання дітей очима сучасних дослідників.....	587
<i>Відомості про авторів.....</i>	<i>593</i>

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- АБІС – автоматизована бібліотечно-інформаційна система
АЗ – авторитетний/нормативний запис
АКП – абетковий каталог періодичних видань
АНО – академія неперервної освіти
АПП – абетково-предметний покажчик
АРМ – автоматизоване робоче місце
АСОД – аналітико-синтетичне опрацювання документів
АСПІ – аналітико-синтетичне перероблення інформації
АФ ПР – авторитетний файл предметних рубрик
ББК – Бібліотечно-бібліографічна класифікація
БД – база даних
БЗ – бібліографічний запис
БР – бібліотечно-інформаційна рада
БО – бібліографічний опис
ВДПУ ім. М. Коцюбинського – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
ВИНИТИ – Всероссийский институт научной и технической информации
ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва – Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені К. А. Тімірязєва
ВНЗ – вищий навчальний заклад
ВНМУ ім. М. І. Пирогова – Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова
ВРІ – вибіркоче розповсюдження інформації
ГОСТ – Государственный стандарт
ГПА – гуманітарно-педагогічна академія
ДА – довідковий апарат
ДВНЗ – державний вищий навчальний заклад
ДВНЗ «УМО» – Державний вищий навчальний заклад «Університет менеджменту освіти»
ДНЗ – дошкільний навчальний заклад
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського
ДЗКІ – довідкове забезпечення керівництва інституту
ДОР – дифференциальное обеспечение руководства
ДПА – довідково-пошуковий апарат
ДПУ – державний педагогічний університет
ДРНКН – Державний реєстр національного культурного надбання
ДСТУ – Державний стандарт України
ЕБ – електронна бібліотека
ЕД – електронний документ

ЕДД – електронна доставка документів
ЕДМ – електронний дидактичний матеріал
ЕК – електронний каталог
ЕНСГБ – електронна наукова сільськогосподарська бібліотека
ЕОТ – електронно-обчислювальна техніка
ЕР – електронний ресурс
ЄГІР – єдиний галузевий інформаційний ресурс
ЄРК – єдина реєстраційна картотека
ЖДУ ім. І. Франка – Житомирський державний університет імені Івана Франка
ЗвБД – зведена база даних
ЗвЕК – зведений електронний каталог
ЗМІ – засоби масової інформації
ИРИ – избирательное распространение информации
ИНИОН – Институт научной информации по общественным наукам
ІГІР – інтегрований галузевий інформаційний ресурс
ІК – імідж-каталог
ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології
ІП – інформаційні потреби
ІПМ – інформаційно-пошукова мова
ІПОПК – інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів
ІППО – інститут післядипломної педагогічної освіти
ІПС – інформаційно-пошукова система
ІР – інформаційні ресурси
ІТ – інформаційні технології
ІФЛА – Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ
КБ – кабінет бібліотекознавства
КВНЗ – комунальний вищий навчальний заклад
КПНУ ім. І. Огієнка – Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
КУБГ – Київський університет імені Бориса Грінченка
ЛО – лексична одиниця
МБА – міжбібліотечний абонемент
НБ – наукова бібліотека
НПБ – науково-педагогічна бібліотека
ММБА – міжнародний міжбібліотечний абонемент
МНІ – машиночитані носії інформації
МОН України – Міністерство освіти і науки України
МІР – мова предметних рубрик
МР – методичні рекомендації
НААН України – Національна академія аграрних наук України
НАН України – Національна академія наук України

НАПН України – Національна академія педагогічних наук України
НБУВ – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
НБУ для дітей – Національна бібліотека України для дітей
НДЛ – науково-дослідна лабораторія
НДР – науково-дослідна робота
НМД – науково-методична діяльність
НМР – науково-методична робота
ННСГБ НААН – Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук
НПЕБ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – Науково-педагогічна електронна бібліотека Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського
НПУ ім. М. П. Драгоманова – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
НПЭБ РАО – Научно-педагогическая электронная библиотека Российской академии образования
НУ – національний університет
ОІУВ – обласний інститут удосконалення вчителів
ОІПОПК – обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів
ОІПОПП – обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників
ОІППО – обласний інститут підвищення педагогічної освіти
ОКІППО – обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти
ОРФ – обмінно-резервний фонд
ПЗ – програмне забезпечення
ПОД – пошуковий образ документа
ПОЗ – пошуковий образ запиту
ППЗ – персональне програмне забезпечення
ПР – предметна рубрика
ПТК – программно-технологический комплекс
РКК – регіональний корпоративний каталог
РЦВ – рідкісні й цінні видання
САБ – система автоматизації бібліотек
СК – систематичний каталог
СКЗ – система комп'ютерних завдань
СКС – систематична картотека статей
СХД – система хранения данных
ТЗН – технічні засоби навчання
УБА – Українська бібліотечна асоціація
УДК – Універсальна десяткова класифікація
УІПА – Українська інженерно-педагогічна академія
УНДІП – Український науково-дослідний інститут педагогіки

УРЖ – український реферативний журнал

ФЕД – фонд електронних документів

ФГНУ «НПБ ім. К. Д. Ушинського» РАО – Федеральное государственное научное учреждение «Научно-педагогическая библиотека имени К. Д. Ушинского» Российской академии образования

ХГПА – Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ХТГ – Харківське товариство поширення в народі грамотності

ЦАК – центральний абетковий каталог

ЦБС – централізована бібліотечна система

ЦППО – Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти

ЦОБ – Центральна освітянська бібліотека

ЦРБ – центральна районна бібліотека

ЦУКК – Центральний український корпоративний каталог

FRAD – Functional Requirements for Authority Data = Функціональні вимоги до авторитетних даних

FRBR – Functional Requirements for Bibliographic Records = Функціональні вимоги до бібліографічних записів

FRSAD – Functional Requirements for Subject Authority Data = Функціональні вимоги до авторитетних предметних даних

OCLC – Online Computer Library Centre = Онлайновий комп'ютерний бібліотечний центр

RDA – Resource Description and Access = Опис ресурсу та доступ

РОЗДІЛ І.
ТЕОРЕТИЧНІ, ОРГАНІЗАЦІЙНІ, НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ
СТВОРЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ГАЛУЗЕВОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО
РЕСУРСУ

УДК 025.7/.9:[026:37](477-25)ДНПБУ

П. І. Рогова,

*канд. іст. наук, старш. наук. співроб.,
засл. працівник культури України, директор
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського*

**ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ГАЛУЗЕВОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ НА БАЗІ
ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Стаття докладно інформує про етапи та процеси створення на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІГР), що здійснювались у межах НДР упродовж 2011–2013 рр. Викладено також найближчі перспективи розвитку ІГР, що спираються на вже набутий досвід його формування й використання.

Ключові слова: *інтегрований галузевий інформаційний ресурс, інформаційний простір, суспільство знань, он-лайн послуги.*

Актуальність дослідження. Інформаційне суспільство, утворене людством у другій половині ХХ ст., на сучасній стадії свого розвитку має дедалі тісніший зв'язок із динамікою комп'ютерної техніки й інформаційних технологій, практично необмежені можливості яких сформували нині нове комунікативне середовище. Воно диктує свої закони для всіх, хто бере участь у створенні величезного інформаційного простору, зокрема й для бібліотек.

Думка про те, що книгозбірні відіमруть, уже не є сьогодні актуальною. Бібліотеки в нових інформаційних реаліях мусять активно трансформуватись «у істинно культурні центри й місце обміну знаннями, виконуючи роль посередника між місцевим і глобальним, національним і загальнолюдським. Бібліотеки мають стати найважливішим інструментом в оволодінні широкими верствами населення лінгвістичним і культурним розмаїттям, не обмежуючись лише пов'язаною зі спадщиною функцією, а дозволяючи вписати все це розмаїття в інфосферу держави та світу» [12].

Провідні зарубіжні вчені, серед яких О. Б. Антопольський [1], Л. О. Лаврик [9], О. В. Ліндеман [10], Н. В. Соколова [16], Я. Л. Шрайберг [21], та вітчизняні – Горовий В. М. [3], Л. А. Дубровіна [6], І. О. Давидова [4], В. О. Ільганаєва [5], О. С. Онищенко [6], Г. Шемаєва [20] та ін. у своїх працях наголошують, що сучасна бібліотека має бути бібліотекою нового типу – як «одна з інфраструктурних інформаційних складових інформаційного суспільства» (Я. Л. Шрайберг), що приймає всі нові умови й має працювати в них. О. С. Онищенко та Я. Л. Шрайберг зазначають: «Для того, щоб будувати бібліотеку нового типу, бібліотечному товариству нині необхідно масштабно осмислити такі фундаментальні явища:

- появу читачів, які для задоволення своїх потреб використовують сучасні інформаційні технології;

- стрімке розростання інформаційних електронних ресурсів;
- якісну зміну інформаційного простору й інтегративний характер останнього;
- катастрофічне відставання бібліотечної думки від змін ресурсної бази, інформаційної грамотності, інформаційного середовища й «Бібліотекарям і їх керівникам, – зазначає Я. Л. Шрайберг, – необхідно докласти максимум зусиль, щоб в еру електронно-інформаційних комунікацій не втратити свої позиції, не перетворитися на вторинний суспільний інститут», а стати бібліотекою XXI століття [21]. Для цього бібліотека, наголошують учені, має використовувати ефективні й прогресивні методи роботи, зокрема такі, як участь у корпоративних системах (з обов'язковою вигодою для себе), у повсякденну практику яких мають увійти такі форми роботи:

- формування ресурсів, зокрема електронних, й обов'язкової їх інтеграції в комплекси;
- обов'язковий онлайн-доступ до своїх ресурсів;
- веб-сайт бібліотеки повинен мати повний набір навігаційних інструментів, щоб користувач міг легко знайти необхідне;
- через веб-сайт користувачу має надаватися доступ до зведених каталогів та інших корпоративних бібліотечно-інформаційних ресурсів національного й міжнародного рівня;
- електронна доставка документів має стати одним із основних видів сучасних міжбібліотечних комунікацій;
- бібліотечні кадри мають постійно підвищувати свою кваліфікацію [14, 21].

Отже, формування електронних ресурсів, розширення мультисервісів, наповнення новим змістом традиційних послуг бібліотеки – це обов'язкові складові сучасної бібліотеки. На цьому наголошує О. С. Онищенко: «Майбутнє диктує нам образ моделі бібліотеки як комплексу багатства ресурсів і багатства послуг. На ці орієнтири має спрямовуватись увага теоретиків і практиків бібліотечної справи» [14].

Одним із пріоритетних напрямів державної політики сучасної України є розвиток і створення відкритої мережі освітніх ресурсів, їх інтеграція, про що наголошується в «Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні (2013)» [17], у Законі України «Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні» [19], у Концепції Державної цільової національної культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» [7]. Вагомим завданням у вищезазначених документах є об'єднання зусиль організацій і відомств щодо вирішення проблем інформаційної підтримки науки й освіти. Таким чином, інтеграція та глобалізація, явища властиві сучасному суспільству, почали активно впливати на розвиток науки й освіти, а також бібліотек.

Інтеграція передбачає об'єднання ресурсів і сервісів у рамках єдиної інформаційної системи, це новий напрям діяльності книгозбірень на сучасному етапі. На цьому наголошують зарубіжні й вітчизняні вчені О. Антопольський, Ф. Воройський, Я. Шрайберг, К. Лобузін, Г. Шемаєва та ін., вважаючи, що досвід

інтеграції бібліотечних інформаційних ресурсів ґрунтується на створенні корпоративних автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем. Ф. Воройський та Я. Шрайберг виокремлюють такі основні види корпоративних бібліотечно-інформаційних систем: зведені каталоги, бібліотечні системи корпоративної каталогізації, інтегровані бібліотечно-інформаційні системи [2, 21]. Визначено, що головними принципами інтеграції бібліотечних ресурсів є технологічна єдність, єдність простору метаданих, єдність методичних принципів оброблення бібліотечних ресурсів [11]. Необхідно зазначити, що побудова корпоративної інформаційної мережі й інтеграція ресурсів на базі бібліотек передбачає як співпрацю із зовнішніми партнерами для збирання й розміщення ресурсів на одному з серверів корпорації, так і формування ресурсів у бібліотеці на базі єдиної платформи, наприклад САБ ІРБІС. Прикладом останнього виду інтеграції можуть бути бібліотечно-інформаційні ресурси НБУВ, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, сформовані на цій платформі. Інтеграція інформаційних ресурсів здійснюється двома способами: розподіленим і централізованим. У ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського використовуються обидва.

Варто зауважити, що інтеграція стала фундаментом для створення корпорацій, асоціацій тощо в зарубіжних країнах ще в 70-ті роки ХХ ст. У США нині функціонує понад 200 міжнародних функціональних і регіональних об'єднань: консорціумів, асоціацій, корпорацій тощо. Один із найвідоміших зарубіжних консорціумів – американська корпорація OCLC (Online Computer Library Centre), яка об'єднує ресурси бібліотек світу. У США також створено консорціум університетських бібліотек тощо. Аналогічні процеси відбуваються і в інших країнах світу. У Росії, зокрема, ще в 2003 р. створено Російський інформаційно-бібліотечний консорціум (РІБК), до якого ввійшли 5 найбільших бібліотек Росії (Російська національна бібліотека, Російська державна бібліотека, Парламентська бібліотека, бібліотека Московського державного університету імені Ломоносова, Всеросійська бібліотека іноземної літератури імені М. І. Рудоміно), а також діють консорціуми МАРС, АРБІКОН. Державна публічна науково-технічна бібліотека Росії створила російський зведений каталог науково-технічної літератури, бібліографічні записи до якого надають бібліотеки Росії й України, що є прикладом централізованого виду інтеграції. Прикладом розподіленого виду інтеграції може бути створений Державною публічною науково-технічною бібліотекою Росії проект «ІРБІС-Корпорація», завдяки якому здійснюється пошук і запозичення ресурсів із веб-каталогів більш як 100 книгозбірень країн СНД – учасниць проекту.

Активна корпоративна робота ведеться й серед бібліотек України. У Рівненській області функціонує проект «Регіональна корпоративна бібліотечна система», у Донецькому регіоні діє «Корпоративна мережа міста Маріуполя», у Миколаївській області існує «Корпоративна система бібліотек вищих навчальних закладів міста Миколаєва», у Кіровоградській області – «Центральний український корпоративний

каталог», у Луганській області – «Зведений електронний каталог періодичних видань м. Луганська» та ін. [13].

Основні завдання бібліотечних корпорацій:

– підвищення повноти, оперативності бібліотечно-інформаційного обслуговування всіх категорій користувачів;

– забезпечення й полегшення вільного та широкого доступу до бібліотечно-інформаційних ресурсів держави всіх категорій користувачів, а також світової спільноти;

– скорочення витрат фінансових, трудових і матеріальних ресурсів бібліотек та інформаційних служб, які є учасниками корпорації, на створення й підтримку електронних каталогів, інших видів бібліотечно-інформаційних ресурсів, а також масових послуг користувачам;

– надання допомоги бібліотекам та іншим учасникам корпорації в придбанні програмно-технічних засобів і впровадженні сучасних інформаційних технологій (враховуючи навчання персоналу).

Сучасна педагогічна наука й освіта, як й інші сфери діяльності, потребують оперативної, своєчасної та повноцінної інформації, швидкого, зручного, багатоаспектного доступу до різноматичних баз даних, наукової періодики, наукової літератури, тобто доступу до результатів як вітчизняних, так і світових досліджень. Слід зазначити, що стан інформаційного забезпечення науки й освіти в Україні є далеким від необхідного. Так, більшість із 20 тис. бібліотек освітянської мережі МОН України та НАПН України впродовж багатьох років існують в умовах постійного бюджетного дефіциту, внаслідок якого не можна говорити про їх повноцінне комплектування, а також удосконалення їхньої діяльності шляхом впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Тому нині особливо актуальною є проблема створення спільними зусиллями сегменту з психолого-педагогічних питань та освіти в інформаційному просторі держави, широкого й грамотного його використання в наукових та освітніх цілях. Адже, **інформаційно-освітні ресурси – це сукупність науково-педагогічної, навчально-методичної, хрестоматійної, нормативно-технічної й інструктивної інформації, до якої забезпечено доступ користувачів, диференційований за роллю й місцем учасника освітнього процесу, а також можливість отримання інформаційного ресурсу відповідно до особистісних особливостей і переваг користувача** [15].

Саме тому провідні педагогічні бібліотеки держави як інформаційні галузеві центри мають вирішувати вищезазначені проблеми та створювати уніфікований доступ до своїх електронних ресурсів, брати участь у корпоративних проектах із метою радикального поліпшення якості інформаційного обслуговування науковців і практиків галузі. У зв'язку з цим формування тематичних баз даних, документальних масивів електронних бібліотек зі своїми профілями комплектування, принципами визначення пріоритетних бібліотечних фондів і колекцій для переведення їх в електронну форму, що традиційно було

прерогативою центрів наукової та технічної інформації, є сьогодні одним із важливих напрямів роботи таких книгозбірень, які мають завдяки цьому перейти на новий рівень роботи.

З огляду на актуальність зазначеного вище колектив ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського впродовж 2011–2013 рр. розробляв НДР «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (наук. керівник – канд. іст. наук, старш. наук. співроб. П. І. Рогова). **Метою статті** є аналіз результатів здійсненої НДР щодо формування інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Актуальність теми дослідження обумовлено важливістю розвитку в Україні інформаційного суспільства – «суспільства знань», в якому ресурси й інноваційна діяльність бібліотек відіграють найголовнішу роль. У зв'язку з вищезазначеним для ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як головної бібліотеки освітянської галузі виникла необхідність створення ефективної системи, побудованої на інтегрованому галузевому інформаційному ресурсі (ІГР), сформованому спільними зусиллями вищезазначеної книгозбірні з бібліотеками освітянської мережі НАПН України та МОН України, та створенні єдиного вікна доступу до нього. Успішне вирішення поставлених завдань потребувало розробки наукових, технічних, організаційних, науково-методичних засад і координаційних дій НАПН України, МОН України та ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодо втілення вищезазначеного в практику роботи бібліотек освітянської мережі.

Основна частина. Упродовж 3-х років колективом науковців у межах цієї НДР формувалася й аналізувалася джерельна база, яка станом на 1.10.2013 р. налічувала 647 джерел. До неї ввійшли наукові праці зарубіжних і вітчизняних бібліотекознавців, матеріали конференцій, законодавчі та нормативні акти, стандарти, термінологічні словники, актуальні матеріали з періодичних видань, довідники тощо.

Для проведення наукового проекту було вивчено й узагальнено світовий і вітчизняний досвід щодо формування корпорацій, створення ІГР, проаналізовано терміносистему НДР. Учасниками НДР обґрунтовано й визначено основні її поняття, зокрема **ІГР – це сукупність джерел інформації (вітчизняні та зарубіжні електронні ресурси з питань педагогіки, психології й освіти) й інформаційних послуг, організована з метою відображення структури знань у даній галузі людської діяльності на 3-х рівнях інтеграції – організаційно-технологічному, логічному й фізичному, доступ до яких надається користувачам завдяки відповідному програмному забезпеченню [8].** Також у межах НДР було видано й надіслано до бібліотек мережі словник законодавчої й стандартизованої термінології «Інформаційні ресурси», до якого ввійшли терміни, що регулюють відносини в інформаційній сфері, а саме: у державних стандартах України з інформаційної

діяльності, бібліотечної, видавничої справи, які визначають процеси створення, формування, зберігання та використання інформаційних ресурсів.

Теоретичним підґрунтям реалізації мети й завдань НДР було розроблення в межах цього наукового проекту 3-х концепцій:

- «Концепція створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського»;
- «Концепція науково-педагогічної електронної бібліотеки Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського»;
- «Концепція веб-порталу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського».

У «Концепції створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» обґрунтовано поняття ІГР, мету, головні принципи, шляхи, основні напрями його створення, визначено учасників формування ІГР, модератора цього процесу – ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Підкреслено, що основою інтегрування бібліотечно-інформаційного ресурсу в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є три рівні інтеграції: організаційно-технологічний, логічний і фізичний, які реалізуються завдяки ІКТ з усіма утвореними ними інтерфейсами, шлюзами, метаданими (рис. 1). У Концепції зазначено, що для створення ІГР та надання доступу до нього в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотеках мережі мають забезпечуватися єдині умови формування та функціонування ресурсів, зокрема правові норми, єдині методики та технології й цілеспрямований розвиток матеріально-технічних засобів. **Завдяки вищезазначеному на базі порталу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського буде створено єдине вікно доступу до галузевих інформаційних ресурсів, сформованих головною педагогічною бібліотекою країни спільно з книгозбірнями мережі, що є запорукою рівного доступу освітян України до сучасних знань, незалежно від їх статусу й місця перебування.** Ця Концепція є теоретичним документом щодо перспектив формування ІГР на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського спільно з бібліотеками освітянської мережі. Її розробка стала вагомим здобутком групи науковців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

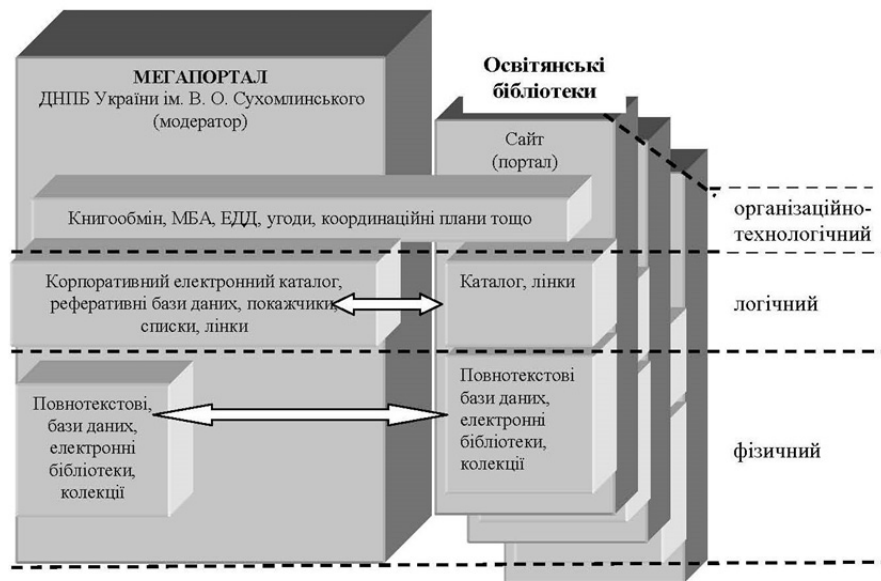

Рис. 1. Структура інтеграції бібліотечних ресурсів

Наступні дві концепції також є важливими документами для втілення мети й завдань цієї НДР. Метою **«Концепції науково-педагогічної електронної бібліотеки Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського»** є відображення структури сучасного знання в галузі освіти, педагогіки, психології та суміжних галузей, а також бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства й інформаційної діяльності щодо повноцінного інформаційного забезпечення фахових потреб користувачів шляхом їх ознайомлення з повними текстами робіт українських і зарубіжних авторів, надання вільного доступу до праць класиків педагогічної, психологічної наук, наукової продукції співробітників ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського тощо. Науково-педагогічна електронна бібліотека Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (НПЕБ) складається не тільки з фонду електронних документів, а й із довідково-пошукового апарату й програмно-технологічного комплексу. НПЕБ є складовою інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІГІР) ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, що формується на матеріально-технічній базі та на єдиній платформі бібліотеки, а саме: на САБ ІРБІС, і функціонує в її локальній мережі, доступ до якої надається в он-лайн режимі, а також через веб-портал книгозбірні (посилання на неї розміщено на головній сторінці порталу). Право власності на електронні документи фонду належить різним юридичним та фізичним особам, авторське право поширюється лише на частину одиниць зберігання. НПЕБ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського станом на 1.01.14 р. вміщувала понад 1000 документів, з них 800 повнотекстових рідкісних і цінних видань, 300 повних текстів сучасних книг із психолого-педагогічних питань, статей із журналів, 200 праць В. О. Сухомлинського. До цього ресурсу надається доступ для авторизованих користувачів через ЕК бібліотеки.

Створення НПЕБ – складне завдання, що потребує вирішення значної кількості організаційних, методичних і технічних питань. Проект здійснюється в кілька етапів. Після їх завершення НПЕБ функціонуватиме в робочому режимі. НПЕБ має стати не тільки сховищем найзначущішої наукової галузевої інформації, а й потужним інструментом, що сприяє розвитку вітчизняної педагогічної та психологічної наук й освіти.

«Концепція веб-порталу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського» – важливий крок на шляху реалізації потужного проекту, головне завдання якого полягає у відображенні структури знань із педагогіки, психології й освіти та забезпеченні рівного доступу до них для всіх учасників освітнього процесу в усіх регіонах України. Метою створення веб-порталу, де буде розміщено ІГР, є розроблення програмно-технічної платформи для формування на ній бібліотечно-інформаційних ресурсів ДНПБ України ім. В. Сухомлинського та мережі освітянських бібліотек, інших учасників, які матимуть бажання брати участь у створенні ІГР, а також ліцензійних продуктів і світових освітніх ресурсів із вільним доступом в Інтернет. У концепції зазначено, що створення порталу відбуватиметься на засадах інтегративності й інтероперабельності, що забезпечить:

- поєднання на порталі всіх видів первинної та вторинної інформації в усіх формах подання;
- надання бібліотечно-інформаційних послуг для підтримки наукової та навчально-виховної діяльності в Україні;
- підтримку науково-методичної роботи мережі освітянських бібліотек України;
- використання автономних програмних продуктів і баз даних із можливістю поступового нарощування й заміни.

Необхідно підкреслити, що введення в практику роботи бібліотек освітянської мережі наукових розробок і положень вищезазначених концепцій потребує як чималих зусиль від колективу головної педагогічної книгозбірні, так і розуміння й бажання керівників освітянських бібліотек працювати інноваційно, мати технічно оснащені книгозбірні, відповідне програмне забезпечення, єдність форматів тощо. Як показав трирічний досвід виконання цієї НДР, колективи провідних освітянських бібліотек через різні причини важко підтримують таку інформаційно-комунікаційну взаємодію. Але в ХХІ столітті зазначеним установам треба бути модерними. Зупинятися не можна. Тому підбиваємо підсумки результатів цієї НДР, спільної співпраці в її межах, робимо висновки й продовжуємо в наступному науковому проекті розпочате.

Необхідно зазначити, що в результаті системної роботи колективу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодо вдосконалення організаційних і технологічних процесів формування електронного й традиційного ресурсів фахівцями зазначеної установи було розроблено організаційні та науково-методичні засади формування ІГР у межах НДР і надіслано до бібліотек:

- 3 (три) концепції;
- збірник наукових праць в електронному вигляді за результатами проведеного всеукраїнського семінару (представлений на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського);
- збірник наукових праць ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Вип. 4;
- 17 (сімнадцять) нормативно-інструктивних документів;
- 1 (один) практичний посібник;
- 9 (дев'ять) методичних документів із питань удосконалення роботи бібліотек мережі;
- 2 (два) інформаційно-аналітичні огляди, що висвітлюють діяльність бібліотек мережі;
- 17 (сімнадцять) бібліографічних посібників різних видів;
- 1 (один) словник «Інформаційні ресурси»;
- 3 (три) збірники «Провідні освітянські бібліотеки України в дзеркалі статистики (2010, 2011, 2012 рр.)»;
- 3 (три) зведені плани інформаційно-видавничої діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотек мережі тощо.

У межах цієї НДР ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського спільно з бібліотеками мережі розпочато практичне втілення поставлених завдань, а саме: інтегрування ресурсів і розміщення їх на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за допомогою таких методів: а) створення зведених баз даних централізованим способом із зовнішніми партнерами, зокрема з провідними бібліотеками освітянської мережі; б) започаткування розподіленої системи локальних каталогів провідних бібліотек освітянської мережі; в) інтеграція ресурсів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського на базі єдиної платформи – САБ ІРБІС (електронний каталог, реферативна база, електронна бібліотека).

Таким чином, у межах НДР колективом ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського спільно з бібліотеками мережі було створено інтегровані ресурси з психолого-педагогічних питань, що розміщені на веб-порталі зазначеної книгозбірні, це:

- *реферативна база даних із психолого-педагогічних питань;*
- *зведена база дисертацій з психолого-педагогічних питань ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотек мережі;*
- *зведена база періодичних видань ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотек мережі;*
- *розподілена система локальних каталогів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського і провідних бібліотек мережі.*

Формування реферативної галузевої бази на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського спільними зусиллями з освітянськими бібліотеками розпочалось у 2007 р. Нині триває корпоративна робота зазначеної книгозбірні з **18** провідними бібліотеками мережі, серед яких у проекті станом на 1.10.2013 р. взяло

участь **15** бібліотек ВНЗ III–IV р. а., 2 бібліотеки установ НАПН України й Львівська обласна науково-педагогічна бібліотека. Загалом реферується 40 видань, із них 20 назв періодичних і продовжуваних видань із психолого-педагогічних питань, що надходять до фондів бібліотек ВНЗ, та 20, що надходять до фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Таблиця 1

Динаміка реферування статей із періодичних і продовжуваних видань бібліотеками – учасницями кооперативної співпраці

Рік	Кількість бібліотек-учасниць	Кількість назв продовжуваних видань	Прореферовано статей	Надіслано рефератів
2009	5	9	412	1160
2010	12	16	891	2382
2011	14	18	1874	3836
2012	18	20	2084	3923

Як бачимо з таблиці 1, є позитивна динаміка зростання всіх показників у цьому напрямі: збільшилася кількість бібліотек-учасниць кооперативної співпраці, оприлюднених продовжуваних видань, прореферованих статей і самих рефератів.

У створенні зведеної бази дисертацій із психолого-педагогічних питань брали участь ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та 12 бібліотек мережі, з яких 4 бібліотеки Інститутів НАПН України та 8 бібліотек ВНЗ: Маріупольського державного університету, Республіканського ВНЗ «Кримський гуманітарний університет», Республіканського ВНЗ «Кримський інженерно-педагогічний університет», Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Київського національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського, Житомирського державного університету імені І. Франка, Української інженерно-педагогічної академії (м. Харків), які мають програми ІРБІС. З іншими ВНЗ договори перебувають на стадії підписання. Станом на 1.10.2013 р. зведена база дисертацій містила понад 7790 записів, нею вже активно користуються освітяни.

Наступний інтегрований ресурс – зведена база сучасних фахових періодичних видань, що передплачують ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотеки мережі, розміщена також на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Роботу над ним розпочато в 2013 р. На порталі зазначеної бібліотеки сформовано ще один інтегрований ресурс – розподілену систему локальних каталогів, до якої ввійшло 8 ЕК провідних бібліотек мережі, що мають веб-ІРБІС. Це – ЕК ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, НБУВ, ДНПБ ім. К. Д. Ушинського РАО (Росія), корпорація бібліотек м. Миколаєва. З 2014 р. формуватиметься зведена база «Галузевих періодичних видань із питань педагогіки та психології з 1807–1912 року», що наявні у фондах ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотек

освітнянської мережі. Нині триває організаційна й технологічна підготовка до її створення. У ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розпочато роботу з формування ще одного інтегрованого ресурсу з бібліотеками – зведеної бази рідкісних і цінних видань (РЦВ) із психолого-педагогічних питань, що розміщуватиметься на порталі зазначеної установи. Для створення цього ресурсу в межах НДР фахівцями книгозбірні двічі було проведено аналіз стану РЦВ у бібліотеках мережі: виявлено кількість, види документів, стан оцифрування, представлення оцифрованих документів на сайтах бібліотек. За даними анкетування, що проводилось у травні-червні 2013 року, РЦВ зберігаються в 58 провідних бібліотеках мережі, а саме: науково-педагогічних бібліотеках ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю, державних та національних університетах класичного типу, обласних інститутах підвищення педагогічної освіти (ОШПО). У шкільних бібліотеках такі видання відсутні. Загальна кількість РЦВ – понад 125 тис. прим., з яких оцифровано небагато – 1454 книги. Оцифрували їх 12 провідних бібліотек, з них лише 4 книгозбірні розміщують такі видання на сайті, інші 8 надають доступ до документів тільки в локальній мережі. Необхідно зазначити, що найбільша кількість оцифрованих рідкісних видань у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – близько 1000 документів.

Дослідження дало підстави для такого висновку: ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотекам мережі необхідно продовжувати цілеспрямовану роботу щодо оцифрування своїх найцінніших видань і надавати до них доступ віддаленим користувачам через сайт, а в майбутньому ввести ці видання до корпоративної електронної педагогічної бібліотеки, яку буде створено в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Отже, реалізація корпоративного напрямку роботи мережею освітянських бібліотек МОН України і НАПН України дає змогу об'єднати зусилля провідних освітянських книгозбірень щодо ефективнішого формування ІГР й у результаті поліпшити рівень задоволення інформаційних потреб освітян за рахунок надання їм вільного й багатоаспектного доступу до галузевих інформаційних ресурсів.

З метою надання доступу до вищезазначених ресурсів у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та в бібліотеках мережі вводяться онлайн послуги, зокрема такі:

- електронна доставка документів;
- замовлення документів через електронний каталог на бронеполіцію;
- віртуальна бібліографічна довідка;
- служба «Запитай бібліотекаря» (чат, скайп [Skype], електронна пошта, телефон);
- навігатор в інтернет.

Усі вищезазначені сервіси діють у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, з 74 провідних бібліотек мережі електронну доставку документів представлено на 8 сайтах, «Віртуальною бібліографічною довідкою» користувачі мають змогу

скористатися на 15 сайтах (сторінках) бібліотек ВНЗ та на сайті Миколаївської НПБ. Необхідно зазначити, що поліпшився стан забезпеченості комп'ютерною технікою в провідних книгозбірнях мережі. Отже, провідним освітянським бібліотекам і надалі необхідно трансформуватися в сучасні інформаційні центри, формуючи електронні ресурси, оснащуючись технічними засобами, розвиваючи онлайн-послуги.

Формування повноцінного фонду як у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, так і в бібліотеках мережі, надання широкого доступу до нього завдяки ІКТ – одне з головних завдань цих книгозбірень.

Упродовж 3-х років у межах НДР співробітники відділу наукового комплектування ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського проводили моніторинг надходжень до фонду бібліотеки й участі в цьому процесі закладів, що передають їй безкоштовний обов'язковий примірник. Завдяки активній роботі фахівців у 2013 р. заклади більше почали надсилати обов'язкові примірники своїх видань до зазначеної установи, ніж у 2010 р. [22, с. 22]. Особлива увага під час дослідження приділялась аналізу надходжень документів із психолого-педагогічних питань. Він показав: якщо в 2011 р. до фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського надійшло 1275 видань галузевого спрямування, у 2012 р. – 837, то в 2013 р. – близько 3000 праць. Усі нові надходження вчасно вводилися в ЕК цієї бібліотеки, кількість бібліографічних записів якого станом на 01.01.2014 р. становила понад 170 тис. Як бачимо, збільшилася частка надходжень психолого-педагогічної літератури до фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Завдяки активній праці фахівців бібліотеки обов'язковий примірник системніше почав надходити до головної педагогічної книгозбірні. Колектив має приділяти й надалі увагу цьому питанню, вирішуючи його як організаційно, так і з залученням фінансів.

З метою створення повноцінного електронного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, а надалі повноцінного ІГІР, у бібліотеці впродовж 2013 р. розпочато ретроспективну каталогізацію фондів. На першому етапі створювався імідж-каталог, у якому відображено понад 230 тис. карток, які буде переведено в електронний каталог бібліотеки.

У цей період методистами ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щорічно здійснювався аналіз фондів провідних бібліотек мережі, а саме: ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю, ІППО, Миколаївської, Львівської науково-педагогічних бібліотек, установ НАПН. Стан їхніх фондів відображено в таблиці 2.

Таблиця 2

Стан фондів провідних бібліотек мережі

Бібліотеки мережі	2010	2011	2012
Загалом у провідних бібліотеках мережі (у прим.), з них:	18,6 млн	19 млн	19,1 млн

у бібліотеках ВНЗ III–IV р.а.	17,2 млн	17,4 млн	17,8 млн
у бібліотеках ІІПО	бл. 784000	824000	84500
у бібліотеках Львівської та Миколаївської НІБ	522848	8979000	9591000
у бібліотеках установ НАПН України	227932	277299	281000

Отже, з кожним роком збільшується не тільки фонд мережі освітянських бібліотек МОН України НАПН України, а й відсоток галузевих документів із психолого-педагогічних питань. Станом на 1.10.2013 р. він становив 19–20 %. Понад 50 % надходжень до фондів ВНЗ – це навчальна література. Відсоток надходження аудіовізуальних та електронних документів до бібліотек ВНЗ III–IV р. а. зменшується: так, у 2010 р. він становив 3,5 %, у 2011 р. – 2 %, у 2012 р. – 1,3 %. Схожа ситуація й в інших бібліотеках мережі. Львівська та Миколаївська НІБ майже не комплектують свої фонди електронними документами. Водночас необхідно зазначити, що **серед бібліотек ВНЗ III–IV р. а.** найкраще комплектують свої фонди *Прикарпатський НУ ім. В. Стефаника, Черкаський НУ ім. Б. Хмельницького, Луганський НУ ім. Т. Шевченка, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди», з-поміж бібліотек обласних ІІПО – бібліотека КВНЗ «Херсонська АНО», Черкаського ОІПОІІІ, Київського ОІПОІІК.* Найменше поповнюються фонди бібліотек таких ВНЗ: *Горлівського ІІМ ДВНЗ «Донбаський ДПУ», Хмельницької ГПА, Харківської ІІА та Маріупольського ДУ.*

Періодичні видання в провідних бібліотеках мережі становлять понад 20 %, проте, як свідчать звітні матеріали, кількість їх назв із кожним роком зменшується. Середній показник надходження періодики до фондів бібліотек ВНЗ у 2010 р. становив 194 назви, у 2011 р. – 180 назв, а в 2012 р. – 163 назви. Лідерами в передплаті періодичних видань залишаються бібліотеки таких ВНЗ: *Луганського НУ ім. Т. Шевченка – 382 назви та НІПУ ім. М. П. Драгоманова – 333 назви.* Найгірший стан передплати в бібліотеці *Маріупольського ДУ* – лише 16 назв. Бібліотеки ІІПО, Львівська й Миколаївська НІБ поліпшили передплату періодичних фахових видань. Найгірший стан передплати на 1.01.13 р. зафіксовано в таких бібліотеках ОІПО: Чернівецького – 96 назв, Львівського – 89, Кримського – 81.

Отже, моніторинг надходження документів до бібліотечних фондів провідних освітянських книгозбірень мережі дав змогу зробити такі висновки: найгострішими проблемами у формуванні фондів залишаються зменшення кількості періодичних видань, нових надходжень літератури наукового спрямування, низький відсоток комплектування документами на електронних носіях. Усе це відбувається через недостатнє фінансування, а ще, мабуть, і тому, що директори не можуть або не хочуть доводити керівникам установ важливість цього питання для діяльності своїх бібліотек.

З метою створення повноцінного ІПР науковцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського здійснювалося дослідження стану поповнення фондів освітянських бібліотек документами іноземними мовами зарубіжних видавництв. На початковому етапі НДР було розроблено анкету та проведено анкетування, яким було охоплено 74 провідні освітянські книгозбірні України. Дослідження виявило, що згадані бібліотеки не передплачують періодичні видання з питань педагогіки, психології й освіти іноземними мовами зарубіжних видавництв. На противагу цьому ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського передплачувала 5, а з 2012 р. – 11 назв фахових журналів зі США, Великої Британії, Нідерландів, Німеччини, Франції та **Польщі**. Нині ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського передплачує такі сучасні фахові періодичні видання зарубіжних країн:

США:

- *Childhood Education* («Освіта в дитинстві»);
- *Journal of Educational Psychology* («Журнал з питань освітньої психології»);

Велика Британія:

- *British Journal of Educational Technology* («Британський журнал освітніх технологій»);
- *Educational Evaluation and Policy Analysis* («Аналіз освітньої політики й оцінювання в освіті»);
- *Gender and Education* («Гендер та освіта»);

Нідерланди:

- *Studies in Educational Evaluation* («Дослідження з оцінювання в освіті»);

Німеччина:

- *Pädagogik* («Педагогіка»);
- *Zeitschrift für Pädagogik* («Педагогічний журнал»);
- *Zeitschrift für pädagogische Psychologie* («Журнал з педагогічної психології»);

Франція:

- *La Revue Française de Pédagogie* («Французький педагогічний журнал»);

Польща:

- *Edukacja Ustawiczna Dorosłych* («Безперервна освіта дорослих»).

Усі журнали аналітично розписуються й вводяться в БД «Періодика» ЕК ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, до них складаються анотації українською мовою. З метою надання доступу до цих видань віддаленим користувачам через електронну доставку документів (ЕДД) розміщено відповідну інформацію на порталі зазначеної книгозбірні, а також на сайтах і веб-сторінках освітянських бібліотек.

Ще один важливий аспект інноваційної роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського й бібліотек мережі – надання доступу до ресурсів не тільки власної генерації, а й придбаних. З метою формування інформаційного простору України та надання доступу до іноземних ресурсів ДНПБ України

ім. В. О. Сухомлинського двічі (2012, 2013) ініціювала для себе й бібліотек мережі надання тестового доступу до іноземних ресурсів із питань освіти інформаційної агенції EBSCO PUBLISHING. Про відкриття доступу було поінформовано провідні освітянські книгозбірні шляхом розсилання інформаційного листа в електронному варіанті.

Зарубіжні джерела необхідні для наукової роботи освітянам України, бібліотекам треба їх закуповувати й надавати доступ до них. Необхідно зазначити, що за період функціонування доступу до зарубіжних джерел у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ресурсами EBSCO PUBLISHING скористались 130 користувачів, 114 осіб використали можливість доступу до повнотекстових баз даних World eBook Library. Відрадно, що **провідні бібліотеки мережі, зокрема 6** бібліотек ВНЗ, упродовж 2012 року передплатили доступ до ресурсів EBSCO, SCOPUS, URAN, BIOONE, POLPRED, а в 2013 р. чотири бібліотеки ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю передплатили доступ до зарубіжних баз даних, а саме: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди» (БД «Центр учбової літератури»), Мелітопольського ДПУ ім. Б. Хмельницького (БД EBSCO), Української ІПА (БД ВІНІТІ), Тернопільського НПУ ім. В. Гнатюка (БД «Центр учбової літератури»). ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в 2013 р. придбала й надає користувачам безкоштовний доступ до бази дисертацій Російської Федерації.

Для активізації формування електронних ресурсів у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та в бібліотеках мережі, а також створення повноцінного ІГР колектив зазначеної установи посилював упродовж цих років інноваційну роботу з провідними книгозбірнями. Зокрема, триває започаткована в 2009 р. кооперативна робота з освітянськими бібліотеками щодо обміну бібліографічними записами та введення їх до ЕК у базу «Періодика», а в 2013 р. із книгозбірнями мережі розпочато обмін аналітичними бібліографічними записами (БЗ) зі збірників наукових праць (ЗНП) із питань освіти, педагогіки, психології й суміжних галузей знань.

У кооперативній співпраці з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з обміну БЗ і введення їх до бази «Періодика» станом на 1.10.2013 р. взяло участь 10 бібліотек, які працюють в САБ ІРБІС. Це:

1. Миколаївська науково-педагогічна бібліотека;
 2. Львівська обласна науково-педагогічна бібліотека;
- бібліотеки ВНЗ та ІШПО:**
3. Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського;
 4. Дніпропетровського ОІШПО;
 5. Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти»;
 6. Кримського гуманітарного університету (м. Ялта);
 7. Кримського інженерно-педагогічного університету (м. Сімферополь);

8. Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова;
9. Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;
10. Української інженерно-педагогічної академії (м. Харків).

За три роки співпраці ЕК ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського поповнився на 10549 записів, переданих бібліотеками мережі. У свою чергу, ця книгозбірня передала бібліотекам-учасникам обміну 30265 записів. Спільними зусиллями бібліотек у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського здійснюється розпис 125 назв галузевих журналів України й Росії, яких загалом 300.

Ще один вид розпочатої нами кооперативної роботи – обмін аналітичними бібліографічними записами статей із збірників наукових праць. Як показали результати дослідження, організація обміну вищезазначеними аналітичними БЗ з освітянськими бібліотеками себе не виправдала через низку причин, головна з яких – відсутність у фондах книгозбірень збірників наукових праць. Натомість перспективною є співпраця зі створення зведеної бази таких видань. У цьому напрямі фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в 2013 р.:

- визначено потенційних учасників обміну аналітичними БЗ зі збірників наукових праць (11 бібліотек);
- підготовлено й розіслано листи директорам цих бібліотек із пропозиціями щодо співпраці з обміну аналітичними БЗ;
- визначено перелік і сформовано комплект документів для організації обміну аналітичними БЗ зі збірників наукових праць;
- в експериментальному режимі розпочато формування зведеної бази наукових збірників (на цей час до робочої бази наукових збірників введено 547 БЗ, отриманих від бібліотек, з них 35 БЗ – збірники наукових праць, 512 – аналітичні БЗ статей із цих збірників);
- імпорт/експорт блоку записів «Збірник+Статті» у програмному забезпеченні САБ ІРБІС64 здійснюється в повному обсязі.

Потребують вирішення деякі суто технічні проблеми, наприклад питання імпорту/експорту аналітичних БЗ, зроблених у програмному забезпеченні ІРБІС32 та інших САБ; ці питання вирішуватимуться надалі, зокрема й наступного 2014 року із залученням до співпраці й інших бібліотек мережі, насамперед тих, які працюють у програмному забезпеченні САБ ІРБІС. У перспективі розглядається можливість долучення до співпраці книгозбірень, які працюють в іншому програмному забезпеченні, наприклад УФД-Бібліотека, і які виявлять готовність до співробітництва. Це стане можливим після вирішення питання щодо конвертування БЗ.

Аналіз використання створених інтегрованих ресурсів, розміщених на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, віддаленими користувачами показав такі результати. Щоденна відвідуваність рубрики «**Електронні ресурси**» порталу зазначеної бібліотеки значно збільшилася. Якщо до створення ІГР, зокрема зведеної бази дисертацій з психолого-педагогічних питань, цю рубрику ЕК за день відвідувало

в 2012 р. 300 користувачів, то в 2013 р. фіксувалося близько 500 звернень до ЕК ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за день, до зведеної бази – майже 600 за аналогічний проміжок часу. Загальна кількість відвідувань усіх електронних ресурсів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за вересень 2013 р. – 17221. Отже, можемо зазначити, що ця установа спільно з бібліотеками створює єдине вікно доступу до ІГР.

Чимала увага в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського приділялася підвищенню кваліфікації бібліотекарів освітянської мережі. Колективом зазначеної книгозбірні упродовж останніх 3-х років здійснювалася низка заходів: проводилися курси підвищення кваліфікації для бібліотек НАПН України, всеукраїнські й локальні семінари, на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ведеться сторінка «Науково-методична діяльність», де представляються важливі методичні документи, нові надходження до кабінету бібліотекознавства (КБ) цієї установи, готуються методичні, бібліографічні матеріали й аналітичні огляди тощо. Архіважливими є започаткування й підготовка в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з 2010 р. щорічного збірника аналітичних і статистичних матеріалів «Провідні освітянські бібліотеки в дзеркалі статистики», в якому аналізується стан розвитку вищезазначених бібліотек. Збірник виставляється на порталі зазначеної установи й надсилається в електронному вигляді до книгозбірень мережі. Надалі планується видавати його в паперовому варіанті.

З метою підвищення кваліфікації бібліотекарів освітянської мережі особлива увага фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського приділялася формуванню ресурсів із питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства в традиційному й електронному вигляді. У межах цієї НДР у ЕК ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в 2013 р. започатковано базу даних «Бібліотечна справа», куди вводяться бібліографічні записи про фахові документи, а саме: книги, збірники, наукові праці, статті з фахових періодичних видань Росії й України, повні тексти яких бібліотекарі з книгозбірень мережі можуть отримати через ЕДД.

Перелік 19 журналів, статті з яких вводяться до БД «Бібліотечна справа» ЕК ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Україна		
	Назва журналів	З якого року вводяться до ЕК
1.	Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія	з 2006 р.
2.	Бібліотечна планета	з 2007 р.
3.	Бібліотечний вісник	з 2006 р.
4.	Бібліотечний форум України	з 2006 р.
5.	Вісник Книжкової палати	з 2006 р.
6.	Світ дитячих бібліотек	з 2013 р.
7.	Шкільна бібліотека	з 2013 р.

8.	Шкільна бібліотека плюс	з 2010 р.
9.	Шкільний бібліотекар	з 2013 р.
Російська Федерація		
1.	Библиография	з 2013 р.
2.	Библиосфера	з 2013 р.
3.	Библиотека в школе	з 2013 р.
4.	Библиотека	з 2013 р.
5.	Библиотековедение	з 2013 р.
6.	Библиотечное дело	з 2013 р.
7.	Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии	з 2013 р.
8.	Мир библиографии	з 2013 р.
9.	Научные и технические библиотеки	з 2011 р.
10.	Школьная библиотека	з 2013 р.

Відкриття на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського бази даних «**Бібліотечна справа**» сприятиме популяризації бібліотекознавчих інформаційних ресурсів серед фахівців освітянських книгозбірень і надаватиме широкі можливості використання їх із метою підвищення свого професійного рівня.

Науковцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було вивчено стан передплати фахових журналів у бібліотеках мережі, який показав, що провідні освітянські книгозбірні отримують невелику кількість фахової періодики, яка не підлягає аналітико-синтетичній обробці та введенню в ЕК бібліотек. У КБ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського зберігаються накопичені за багато років фахові періодичні видання України й Росії (всього 41 назва), які відображено в ЕК. Щорічно бібліотека приділяє чималу увагу передплаті фахових періодичних видань. У 2013 р. цією установою було передплачено 24 видання фахової періодики: українських – 8, російських – 16. На порталі в рубриці «Кабінет бібліотекознавства» надається доступ до повних текстів статей більшості із цих видань.

З метою активізації формування фахових інформаційних ресурсів у межах НДР вивчалось питання корпоративної роботи щодо формування повноцінних бібліотекознавчих ресурсів на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Було запропоновано провідним бібліотекам мережі кооперативну співпрацю: обмін бібліографічними записами статей із фахових періодичних видань, присвячених названим вище проблемам, із ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського й введення необхідних їм БЗ до своїх ЕК. *Очікувані результати обміну:*

- *вільний і широкий доступ усіх категорій користувачів до бібліотечно-інформаційних ресурсів;*
- *скорочення економічних і фізичних витрат учасників кооперативних робіт на створення й підтримку ЕК завдяки одноразовому введенню бібліографічного запису та його багаторазовому використанню всіма учасниками й користувачами;*
- *підвищення кваліфікації персоналу;*
- *обмін досвідом між учасниками проекту;*

- *підвищення рейтингу бібліотек.*

Цю ідею підтримали загалом 3 бібліотеки із 74. З ними ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розпочала кооперативну роботу з початку 2011 р., зокрема з книгозбірнею Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, з 2012 р. – із бібліотекою Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, з 2013 р. – із бібліотекою Херсонської академії неперервної освіти.

Надалі бібліотекою планується вводити оцифровані документи з питань бібліотекознавства також і до НПЕБ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, доступ до яких буде надано тільки для бібліотекарів освітянської мережі України.

З метою вдосконалення роботи освітянських книгозбірень упродовж 3-х років фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського проводився аналіз їхніх веб-сайтів, зокрема щодо представлення на них своїх ресурсів. Дослідження засвідчило, що з кожним роком удосконалюється цей напрям роботи: станом на 1.10.2013 р. **із 74 провідних бібліотек мережі мали сайти або сторінки на сайтах** своїх закладів 65 бібліотек. З них із 39 бібліотек ВНЗ – 38 (**не має сайта бібліотека Горлівського інституту іноземних мов**), з 27 бібліотек ІППО – 21, з 8 бібліотек установ НАПН України – 4; мають сайти також Львівська та Миколаївська НПБ. Електронні каталоги представлено на сайтах 27-ми з 39 бібліотек ВНЗ, вільний доступ до яких надає 21 книгозбірня; решта – у локальній мережі. У Львівській та Миколаївській НПБ надано доступ до їхніх ЕК через сайти, 75 % освітянських бібліотек подають на своїх веб-ресурсах або сторінках інформацію про передплачувані періодичні видання.

Необхідно зазначити, що бібліотеки ІППО значно поліпшили власну діяльність за останні 3 роки. Аналіз стану впровадження ІКТ у діяльність книгозбірень ОІППО на 01.01.13 р. виявив, що:

- 25 бібліотек ОІППО комп'ютеризовано, 22 з них мають вихід до мережі Інтернет;
- власні сторінки на веб-сайтах своїх інститутів має 21 книгозбірня (у 2010 р. – 14);
- дві книгозбірні мають електронні бібліотеки (ЕБ), ще в трьох – ЕБ на стадії розробки (у 2010 р. – 1 ЕБ);
- збільшилася кількість бібліотек, що надають доступ до віддалених джерел інформації своїм користувачам, завдяки чому більш повно і якісно задовольняються їхні інформаційні потреби.

Отже, введення інновацій у бібліотеках – важливий крок до модернізації книгозбірень мережі. Підтримка й просування власних сайтів, використання в навчальному та науково-дослідному процесах електронних ресурсів, зокрема віддаленого доступу, розвиток онлайн-послуг сьогодні є одним із найважливіших напрямів діяльності освітянських бібліотек.

Лідерами у вищезазначеному є:

- *ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;*

- *Миколаївська НПБ;*
- бібліотеки ВНЗ:
- *НПУ ім. М. П. Драгоманова;*
 - *Хмельницького НУ;*
 - *Української інженерно-педагогічної академії;*
 - *Тернопільського НПУ ім. В. Гнатюка;*
 - *Луганського НУ ім. Т. Г. Шевченка;*
 - *Полтавського НПУ ім. В. Г. Короленка;*
 - *Вінницького ДПУ ім. М. Коцюбинського;*

бібліотеки ІППО:

- *Донецького ОІППО;*
- *Київського ОІППО;*
- *КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти».*

Таким чином, із кожним роком збільшується кількість провідних бібліотек мережі, що намагаються йти шляхом інновацій, прагнучи заявити про себе в інтегрованому інформаційному середовищі, створюючи електронні ресурси, навчаючись ефективніше використовувати й управляти інформаційними ресурсами, беручи участь у корпоративних проектах.

Згідно з положеннями «Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційного ресурсу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського» (2010) і «Концепції створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського» (2013) колективи ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського та провідних бібліотек мережі й надалі здійснюватимуть вищезазначені напрями роботи, щоб досягти світового рівня бібліотечно-інформаційного забезпечення інноваційного розвитку вітчизняної педагогічної науки, освіти в умовах становлення суспільства знань.

Реалізація зазначеного вище можлива за таких умов:

- кожний учасник корпоративної системи має створювати власні інтернет-ресурси, що дасть змогу інтегрувати їх в екстранет-середовище;
- підвищення ефективності пошукових можливостей електронних каталогів ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського та бібліотек мережі з урахуванням специфіки й інтересів освітянської спільноти за допомогою додаткової інформації до бібліографічних описів видань у форматі MARC;
- здійснення оцифрування видань у бібліотеках мережі, зокрема цінних і рідкісних, а також тих, що використовуються користувачами книгозбірні;
- створення галузевих наукових електронних бібліотек у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотеках мережі.

Додаткові джерела бібліотечно-інформаційного забезпечення інноваційного розвитку педагогічної науки, національної системи освіти надаватимуться шляхом:

- забезпечення доступу до галузевих бібліографічних, реферативних і повнотекстових фахових баз даних на платній та безоплатній основі;
- інтеграції інформаційних ресурсів із питань педагогіки, психології й освіти;
- упровадження системи онлайн-послуг у бібліотеках мережі;
- замовлення документів віддаленими користувачами через ЕК бібліотек;
- налагодження зв'язків із зарубіжними книгозбірнями з метою запровадження міжнародного міжбібліотечного абонементу (ММБА);
- створення корпоративного проблемно орієнтованого електронного каталогу з науково-педагогічними, відомчими й університетськими бібліотеками України й світу;
- проведення бібліометричних та наукометричних досліджень на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Рівний доступ користувачів до ІГР незалежно від місця їх перебування забезпечуватиметься ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського шляхом:

- надання єдиного вікна доступу до освітніх ресурсів, створених спільно з бібліотеками мережі й розміщених на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;
- удосконалення й оптимізації порталу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, зокрема через оприлюднення його основних матеріалів українською, англійською та російською мовами, розширення спектра послуг;
- підвищення рейтингу порталу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та сайтів бібліотек мережі в пошукових системах і соціальних мережах;
- розміщення інтегрованих фахових електронних матеріалів, зокрема повнотекстових, на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, сформованих спільно з бібліотеками мережі;
- надання доступу до світових фахових електронних ресурсів.

Висновки. У результаті формування ІГР, відображення його в інформаційному просторі держави, надання до нього вільного доступу незалежно від статусу та місця перебування користувачів шляхом реалізації принципово нових можливостей пошуку й використання буде створено умови для інтенсифікації науково-дослідної діяльності, навчально-виховного процесу в освітянській сфері України. Це в остаточному результаті сприятиме побудові суспільства знань, підвищенню ефективності науки й освіти в Україні.

Список використаних джерел

1. Антопольский А. Б. Информационные ресурсы России : науч.-метод. пособие / А. Б. Антопольский. – М. : ЛИБЕРИЯ, 2004. – 423 с. – (Серия «Библиотекарь и время. XXI век» ; № 14).

2. *Воройский Ф. С.* Основы проектирования автоматизированных библиотечно-информационных систем / Ф. С. Воройский. – М. : ФИЗМАТЛИТ, 2008. – 453 с. – Библиогр. в конце разд.

3. *Горовий В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : [НБУВ], 2005. – 296 с.

4. *Давидова І. О.* Бібліотекознавче виробництво в інформаційному суспільстві : монографія / І. О. Давидова ; Харк. держ. акад. культури. – Х. : [б. в.], 2005. – 294 с. – Бібліогр.: 504 назви.

5. *Ильганаева В. А.* Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник / [авт.-сост. В. А. Ильганаева]. – Х. : [б. и.], 2009. – 392 с.

6. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства : [монографія / авт. колектив: О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2011. – 247 с. – Бібліогр. у кінці розд.

7. Концепція Державної цільової національної культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – ХХІ» [Електронний ресурс]: затв. постановою Каб. Міністрів України від 17 серп. 2011 р. № 956] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Електрон. текст. дані. – К., 2011. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/956-2011-п>. – Назва з екрана.

8. Концепція створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського / [Рогова П. І., Артемов Ю. А., Вараксіна Н. В., Лобановська І. Г. ; наук. ред. Рогова П. І.] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2013. – 20 с.

9. *Лаврик О. Л.* Академические библиотеки: состояние и модель развития в современной информационной среде : автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра пед. наук : спец. 05.25.03 «Библиотековедение, библиографоведение и книговедение» / Лаврик Ольга Львовна. – Новосибирск, 2003. – 60 с.

10. *Линдеман Е. В.* Особенности формирования и использования информационных ресурсов в области научно-технической и инновационной деятельности: взаимосвязь экономики, науки и образования [Электронный ресурс] / Е. В. Линдеман // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : материалы конф. – Электрон. текст. дан. – М. : ГПНТБ России, 2010. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). – Систем. требования: IBM PC, Windows 2000 или выше. – Загл. с этикетки диска.

11. *Лобузiна К.* Сучасні підходи до інтеграції електронних інформаційних ресурсів бібліотек / Катерина Лобузiна // Вісн. Книжк. палати. – 2012. – № 12. – С. 24–28. – Бібліогр.: 22 назви.

12. *Лобузiна К.* Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності = Technologies for Knowledge Resources Organization in Library and Information Activities : монографія / Катерина Лобузiна ; [відп. ред. О. С. Онищенко] ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : [б. в.], 2012. – 249, [1] с. – Бібліогр.: с. 221–249.

13. *Мар'їна О.* Розвиток корпоративних бібліотечних проєктів в Україні / Олена Мар'їна // Вісн. Книжк. палати. – 2010. – № 1. – С. 22–25. – Бібліогр.: 31 назва.

14. *Самохіна Ж.* Пленарне засідання конференції : [Міжнародна наукова конференція «Інноваційна модель наукової бібліотеки ХХІ століття»] / Жанна Самохіна // Бібл. вісн. – 2012. – № 6. – С. 41–46.

15. *Сизов Б. Н.* Информационно-образовательные ресурсы ГЕПБ им. К. Д. Ушинского: состояние и перспективы развития [Электронный ресурс] / Сизов Б. Н., Маркарова Т. С. // Библиотеки и информационные ресурсы в современном

мире науки, культуры, образования и бизнеса : материалы конф. – Электрон. текст. дан. – М. : ГПНТБ России, 2005. – 1 электрон. опт. диск.

16. Соколова Н. В. Интеграция информационно-библиотечных ресурсов и сервисов: вариативность решений в рамках общей концепции / Н. В. Соколова // Сборники Президентской библиотеки им. Б. Н. Ельцина / Президент. б-ка им. Б. Н. Ельцина. – СПб., 2011. – Вып. 2 : Электронная библиотека: современные технологии интеграции информационных ресурсов. – С. 54–73.

17. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні : розпорядження Каб. Міністрів України від 15 трав. 2013 р. № 386 // Уряд. кур'єр. – 2013. – 13 черв. (№ 105). – С. 12–14.

18. Стратегія розвитку бібліотечно-інформаційного ресурсу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського [Електронний ресурс] / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: Ю. І. Артемов, П. І. Рогова, Н. В. Вараксіна ; наук. ред. П. І. Рогова]. – Електрон. текст. дані. – К., 2010. – Режим доступу: <http://www.dnrb.gov.ua/datas/upload/files/Strategija%20rozvitku%20DNPB%20Ukrainy.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 26.09.2013.

19. Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : затв. Законом України від 9 січ. 2007 р. № 537–V // Відом. Верхов. Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.

20. Шемаєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія / Г. В. Шемаєва ; Харк. держ. акад. культури. – Х. : ХДАК, 2008. – 288 с.

21. Шрайберг Я. Л. Интеграция библиотек в развивающееся информационное общество: что нас ждёт впереди? : ежегод. докл. конф. «Крым». Год 2012 / Я. Л. Шрайберг // Науч. и техн. б-ки. – 2013. – № 1. – С. 7–50. – Библиогр.: 27 назв.

22. Анотований звіт : (заключний) / [ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського]. – К., 2014. – 127 арк.

П. И. Роговая

Формирование интегрированного отраслевого информационного ресурса на базе Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского: состояние и перспективы

Статья подробно информирует об этапах и процессах создания на базе Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского интегрированного отраслевого информационного ресурса (ИОИР), которые осуществлялись в рамках НИР на протяжении 2011–2013 гг. Изложены также ближайшие перспективы развития ИОИР, которые опираются на уже приобретенный опыт его формирования и использования.

Ключевые слова: интегрированный отраслевой информационный ресурс (ИОИР), информационное пространство, общество знаний, он-лайн услуги.

P. I. Rohova

Formation of the Integrated Branch Information Resource on the Basis of V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine: Its State and Prospects

The article informs in detail about all the stages and processes of creating the integrated branch information resource (IBIR) on the basis of V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine. The author highlights the nearest IBIR development prospects based on acquired experience in its usage.

Key words: integrated branch information resource (IBIR), information space, society of knowledge, on-line services.

Надійшла до редколегії 15.11.2013 р.

УДК 026:37](470-25)НПБУ РАО:004

Т. С. Маркарова,
канд. філол. наук, доцент,
директор ФГНУ «НПБ ім. К. Д. Ушинського» РАО

НАУЧНО-ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ СОВРЕМЕННОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКИ И СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ

Освещаются современные модернизационные процессы в системе образования и трудности, которые возникают в связи с ними. Раскрыто особое значение библиотек для развития науки и образования. В частности, описано разработку и создание Научно-педагогической электронной библиотеки Российской академии образования, а также ее роль в научно-информационном обеспечении педагогической науки и образования.

Ключевые слова: компьютеризация, информатизация, Научная педагогическая библиотека имени К. Д. Ушинского Российской академии образования, электронная библиотека, Научно-педагогическая электронная библиотека.

Постановка проблемы. В современном научном сообществе большую роль играет степень и качество информационного сопровождения и обеспечения деятельности ученых и практиков в сфере образования. Уровень профессиональных достижений отечественной педагогики и модернизация системы российского образования диктуют необходимость создания научно-образовательного пространства, отвечающего современным требованиям и способствующего развитию и оптимизации педагогической науки. Однако инновационные процессы должны происходить с учетом законов традиционной науки и с соблюдением принципа преемственности.

В частности, мы практически возрождаем в современной модификации вполне традиционные в научной информации советского периода ИРИ (избирательное распространение информации) и ДОР (дифференциальное обеспечение руководства), где адресность и дифференцированность информации коррелируют с оперативностью, релевантностью и глубиной информационного обслуживания.

Существующие с давних пор крупные информационные институты такие, как ВИНТИ (Всероссийский институт научной и технической информации) и ИНИОН (Институт научной информации по общественным наукам), обладающие крупными информационно-аналитическими ресурсами, не удовлетворяют и не исчерпывают актуальные запросы педагогической науки и системы образования.

Серьезное отношение и должное внимание со стороны государства к информационному обеспечению научных и образовательных процессов, строгий учет, научно-образовательных ресурсов, создание отраслевых информационных систем будет способствовать повышению реальной публикационной активности ученых и интеграции российских научных источников в мировые научные базы данных.

Следует отметить, что в наше время среди всех инноваций особый акцент делается на компьютеризации и информатизации технологических процессов научной и образовательной сфер. Эти новшества принципиально отличаются от всех остальных нововведений. Особенность определяется большой функциональной сложностью современных вычислительных средств – компьютеров и их программного обеспечения, которая выявляется при погружении указанной техники в ряд взаимосвязанных сред: логическую, семиотическую, информационную, психологическую, социально-культурную, общекультурную. Отсутствие такого погружения ведет к тому, что названные средства работают неэффективно. Последнее, в свою очередь, становится причиной возникновения негативных явлений, о которых сейчас довольно много пишут в научной литературе и периодической печати. Существующие и разрабатываемые компьютерные и программные комплексы, равно как информационные системы, для которых они предназначены, могут дать ожидаемые или близкие к таким результаты только при условии исследования проектирования и практической реализации тех интеллектуальных систем и того социума, в составе которых функционирование этих средств осмысленно и оправданно.

Происходящие в мире изменения, процессы модернизации и реформирования по-новому ставят вопрос, в том числе и о приоритетности образования. Современное общество становится глобальным информационным, в нем меняются характер производства, темпы развития, нормы и ценности отдельных индивидов, групп и целых сообществ. При таких условиях учебные заведения играют особую роль. Они не только транслируют имеющийся социальный опыт, но и порождают новое научное знание, активно формируют корпоративные идеалы, духовные ценности, нравственные нормы. Вокруг учебных заведений концентрируется культурная, социально-экономическая и политическая элиты регионов. Поэтому они становятся реальным социальным институтом, удовлетворяющим потребности общества в целом, государства, отдельных регионов. Если образование можно рассматривать как процесс передачи знаний и культурных ценностей, накопленных предшествующими поколениями, то оно является социокультурным феноменом и выполняет прогрессообразующие функции, среди которых обычно выделяют следующие:

- образование как один из оптимальных и интенсивных способов вхождения человека в мир науки и культуры;
- образование как воссоздание в образовательных структурах культурных образцов и норм жизни, опережающих современное состояние общества, проектирующих элементы его культуросообразного устройства;
- образование как процесс социализации человека и преемственности поколений;
- образование как механизм формирования общественной и духовной жизни человека и отрасль массового духовного производства;

- образование как функция развития региональных систем и национальных традиций;

- образование как социальный институт, через который передаются и воплощаются базовые культурные ценности, цели развития общества;

- образование как реализатор и ускоритель культурных перемен, преобразований в общественной жизни, а также в отдельном человеке.

В современных условиях трансформации общества при смене культурных ценностей, норм и отношений возникает необходимость выбора адекватной социокультурной модели образования. Следует отметить, что произошла девальвация ценностей классического образования, базировавшегося на триединстве знаний, умений, навыков, а также возникло противоречие между целостностью культуры и технологией ее фрагментарного воспроизводства через знаниевый тип обучения. При таких условиях появляется еще одна проблема: отсутствие соотношения непрерывно возрастающего объема знаний, необходимых человеку, и ограниченных (в рамках традиционных образовательных систем) условий для овладения ими. Одним из способов ее решения является системное и комплексное научно-информационное обеспечение образования и педагогической науки. Специфика педагогики и педагогической информации заключается в неразрывной связи фундаментальных исследований в этой области с обширной многоплановой образовательной практикой, а также в интегрированном характере отрасли.

Адекватным вызовом времени является реализация новых моделей учебного процесса, ориентация на самостоятельную работу потребителей образовательных услуг, коллективные формы обучения, формирование образовательных потребностей и компетентностей. А это неизменно диктует необходимость пересмотра менеджмента образования и его информационно-коммуникативной составляющей. Необходимым условием эффективности системы управления образованием является активное использование современных информационно-коммуникационных технологий. Однако сегодня заметен опережающий рост возможностей таких технологий перед потребностями практики. Образовательная практика просто пока не выдвигает тяжелых интеллектуальных задач, которые готовы решать современные территориально-распределенные компьютерные сети с программным обеспечением, реализующим методы исследования сложных систем. В результате информационные технологии из субъективно предназначенного им места поддержки принятия непростых управленческих решений переводятся в разряд обеспечивающего класса, что существенно обедняет как стратегию развития образовательных учреждений, так и собственно саму роль новых интеллектуальных систем управления.

Основные проблемы современного процесса координирования образованием заключаются в необходимости наиболее эффективного использования всех доступных информационных ресурсов при своевременном реагировании на изменения внешней среды и требования к указанной отрасли. Они являются сложными слабоформализуемыми научно-экономико-техническими трудностями, не

имеющими тривиальных решений. Можно с уверенностью утверждать, что дополнительно к известным видам обеспечения процессов управления образовательной деятельностью (организационному, программному, техническому и др.) необходимо введение нового – интеллектуального.

С информационной точки зрения особо выделяются такие проблемы совершенствования процесса управления образованием:

- отсутствие комплексности и системности реализуемых проектов информационного обеспечения образовательных систем;
- нерешенность трудностей реформирования образования и изменений в социуме, связанных с переходом в информационное общество, а также деятельностью в условиях «знаниевых баз данных», интеллектуальных информационных систем;
- незаконченность работы по формализации постановок задач управления образовательной деятельностью;
- слабая проработка стандартов и нормативно-методической базы формирования и функционирования информационного обеспечения управления;
- недостаточная интеграция федеральных и муниципальных программ модернизации системы образования с программами других ведомств федерального и регионального значения;
- внутриведомственный (локальный) характер построения информационного обеспечения управления образовательными системами различных территорий Российской Федерации;
- отсутствие единого механизма планирования, координации и прогнозирования этапов развития образовательных систем.

Особую роль в образовательной системе и процессе издревле играли библиотеки. Они являются одним из древнейших научных, образовательных и культурных институтов. За долгий период человеческой истории их социальные функции претерпели существенные изменения. Назначением первых таких учреждений было хранение документов. Со времени своего возникновения до сегодняшних дней библиотека прошла первый этап эволюции общественной миссии: от обслуживания нужд правящей элиты до удовлетворения общественных (научных, образовательных и культурных) потребностей. Сейчас она превращается в социальный институт, включающий научно-информационные и культурные компоненты, обеспечивающий устойчивость связей и отношений в рамках нового информационного общества и общества знаний.

В России такой библиотекой, по сути, центром научно-педагогической информации, является Федеральное государственное научное учреждение «Научная педагогическая библиотека имени К. Д. Ушинского» Российской академии образования, которое по полному праву можно считать воплощением идеи интеграции науки и практики, идеи консолидации – взаимодействия межведомственных отраслевых институций. Ибо это единственная в стране крупная педагогическая библиотека федерального уровня, с одной стороны, с другой – она

подведомственная Российской академии образования, а также имеет ее научный архив в своей структуре и, наконец, с третьей – научно-методический центр для библиотек образовательных заведений педагогического профиля при Министерстве образования и науки РФ. Данные три обстоятельства, три ипостаси указанного учреждения в условиях формирования информационного общества, общества знаний, модернизации образования и все возрастающей роли информации побудили специалистов НПБ им. К. Д. Ушинского РАО значительно переработать концепцию ее развития. В первую очередь необходимо было сформулировать миссию библиотеки, определить ее основные функции и задачи с учетом новых реалий. Это повлекло за собой кардинальную реструктуризацию и некоторое переопределение научно-производственной деятельности учреждения. Миссия библиотеки была определена как сохранение научного педагогического, психолого-педагогического наследия; кумуляция и распространение информации об актуальных российских и зарубежных научно-образовательных проблемах; трансляция информации, знания и культуры с учетом социокультурной динамики российского общества и глобализационных мировых процессов.

Краткое декларативное изложение концептуальных положений и подробное описание одного из магистральных проектов НПБ им. К. Д. Ушинского предлагаем вашему вниманию.

Функции библиотеки: гуманистическая (библиотека как центр межкультурных коммуникаций); общественная (библиотека как культурно-цивилизационный феномен); научно-информационная (библиотека как документальная информационно-поисковая система, знаниевая база данных); просветительская (библиотека как транслятор знаний, культурных ценностей в широких образовательных целях); методическая (библиотека как центр повышения квалификации в областях, связанных с профилем и направлениями ее деятельности).

Задачи библиотеки:

- осуществление и совершенствование информационной поддержки фундаментальных научных исследований, а также практической деятельности в области педагогики и педагогической психологии на базе ИКТ;
- реализация возможностей информационного взаимодействия и потенциала распределенных научных информационно-образовательных ресурсов локальных и глобальных сетей;
- разработка прототипа единого информационного образовательного пространства;
- создание типовых моделей электронных образовательных библиотек;
- гарантирование легитимного доступа пользователей к открытым ресурсам из фондов традиционных и электронных библиотек;
- предоставление свободного доступа к информации, существующей исключительно в электронной форме вне библиотечной (традиционной и электронной) институции;

- целенаправленное информационное обеспечение работников и руководителей образовательных заведений путем формирования полнотекстовых баз данных, аннотированных электронных каталогов (электронных библиографических указателей) со стандартным набором поисковых полей;

- информационное сопровождение всех уровней, форм образования и самообразования;

- интеграция в мировое образовательное пространство;

- разработка интегрированной библиотечно-архивной психолого-педагогической информационной системы с единым поиском.

На наш взгляд, последняя указанная задача является чрезвычайно важной.

Принимая во внимание, что в Стратегии развития информационного общества в Российской Федерации говорится: «Высокие технологии, в том числе информационные и телекоммуникационные, уже стали локомотивом социально-экономического развития многих стран мира, а обеспечение гарантированного свободного доступа граждан к информации – одной из важнейших задач государств» [4], а также что модернизация российской системы образования невозможна без учета уникального научного и практического опыта, накопленного отечественной педагогикой, НПБ им. К. Д. Ушинского РАО приступила к реализации полномасштабного проекта по созданию сетевой научно-педагогической электронной библиотеки.

Научно-педагогическая электронная библиотека (НПЭБ) – крупномасштабная сетевая библиотека академического типа, специализирующаяся по педагогике и психологии. Она представляет собой онлайн-многофункциональную полнотекстовую информационно-поисковую систему, обеспечивающую сбор, хранение, распространение информации в интересах научных педагогических исследований и образования. НПЭБ является информационной системой, обеспечивающей: свободный сетевой доступ к информационному фонду по педагогике и психологии для всех заинтересованных лиц; высокое качество подготовки сведений, предоставляемых конечным пользователям (читателям); решение широкого круга пользовательских функциональных задач; разнообразные виды навигации во всем ее информационном пространстве; последовательный, параллельный и выборочный просмотр полных текстов; полнотекстовый информационный поиск; атрибутный поиск информационных объектов; разнообразные переходы между ними с использованием развитой системы гипертекстовых и гипермедийных связей; экспорт информационных объектов или их фрагментов; ведение каталога сетевых информационных ресурсов по тематике электронной библиотеки.

Электронная библиотека – сложная информационная система, включающая в себя информационный фонд, программно-технологический комплекс подготовки сведений (ПТК), средства распространения и хранения данных, пользовательские сервисы, подсистему управления и ведения этой структурой. Информационный фонд

НПЭБ является организованной совокупностью информационных объектов, каждый из которых представляет в электронной форме определенный материал (печатное издание, архивный документ, указатель и др.). Информационные объекты должны подавать сведения различных видов: на первом этапе создания электронной библиотеки – тексты и изображения, в дальнейшем – аудио- и видеоинформацию. Для удобства идентификации и организации атрибутивных поисков каждый информационный объект содержит необходимую метаинформацию. Информационный фонд должен вмещать основные сведения, строго соответствующие установленным тематическим направлениям, а также сопроводительные, полезные при работе с основной информацией и облегчающие взаимодействие читателей с электронной библиотекой. Программно-технологический комплекс подготовки данных (ПТК) должен представлять собой сеть автоматизированных рабочих мест, на которых осуществляется полный технологический процесс обработки информации, а также контроль и управление им. Он рассчитан на поточную (массовую) обработку сведений и предполагает высокую степень автоматизации всех действий, включая операции контроля и управления. Необходимо, чтобы ПТК был масштабируемым и обеспечивал достойное качество электронной информации, представляемой в НПЭБ. После завершения проектных работ и этапа опытной эксплуатации данный комплекс должен производить 250 тысяч страниц печатного текста в год.

Средства распространения информации и пользовательские сервисы реализуются на базе сайта электронной библиотеки. При проектировании веб-ресурса была поставлена задача обеспечить достаточную его функциональность, малое время реакции, удобство и интуитивную понятность работы пользователей, четкую логическую структуру, развитые средства навигации и информационного поиска. Также предполагается обращать особое внимание на следование общепринятым подходам к обеспечению удобства работы с сайтом, надежности его функционирования. Система хранения данных (СХД) предназначена для надежного сохранения как конечной информации, получаемой в результате технологического процесса и загружаемой в электронную библиотеку, так и для промежуточных сведений, которые появляются по завершении ряда технологических операций. СХД реализуется в виде трёх модулей: оперативного, версионного и долговременного хранения данных. Подсистема управления и ведения электронной библиотеки включает комплекс программно-технологических средств, обеспечивающий удаленную (с использованием web-интерфейса) загрузку, корректировку и индексирование всех содержащихся на сайте данных. Созданию НПЭБ, презентация которой состоялась 4 октября 2013 года (<http://elib.gnpbu.ru>), предшествовал достаточно объемный, разнонаправленный подготовительный этап. Повторимся, попытки построить информационное общество, информатизация системы образования, инновационные технологические процессы кардинально изменили направления развития библиотек, и магистральным стало формирование

электронной части библиотечных фондов – библиографических, реферативных и полнотекстовых баз данных. Для этого прежде всего необходимо, преодолевая традиционную консервативность библиотечных работников, а также несовершенства российского законодательства в области авторских и смежных прав, существенно изменить стратегию комплектования фонда: пополнять его электронными документами; обеспечить перевод в электронную форму наиболее значимой и актуальной части собственного фонда; создавать на основе своих и внешних ресурсов качественно новые гипердокументы; разрабатывать отраслевые информационные системы с поисково-навигационным аппаратом; максимально использовать для комплектования фондов легитимные возможности Интернета.

Наличие массива электронных документов дает возможность создания качественно новых коллекций, которые объединят в точных копиях документы, рассеянные сегодня в различных библиотеках, информационных системах, порталах и т. д. Такие электронные коллекции будут иметь особую научную значимость и культурную ценность. С другой стороны, накопление информационного объема ставит определенные задачи перед специалистами, занимающимися разработкой лингвистического инструментария для больших информационных систем.

Интеллектуальная обработка информации документа состоит из трёх уровней: формального, содержательного и коммуникативного. Такая работа проводится при каталогизации, производстве собственной информационной продукции, формировании ресурсов для информационно-аналитической деятельности. Следует отметить, что, на наш взгляд, необходим переход к дифференцированной каталогизации в зависимости от общественной значимости и научной ценности документа. При таком подходе интеллектуальную обработку источника предполагается осуществлять по следующей принципиальной схеме: библиографическое описание – анализ – синтез – углубленная индексация – интеграция в новой форме (электронный каталог и (или) БД; информационно-библиографическая продукция; включение в информационно-аналитические системы). Пробразом такой системы является Аннотированный указатель, который отражает литературу по педагогическим наукам, поступившую в фонды НПБ им. К. Д. Ушинского. Он с некоторых пор издается только в электронном виде и пока распространяется лишь по подписке. В перспективе предполагается вести систематический мониторинг всей научно-педагогической и психолого-педагогической продукции, выходящей в свет в России и зарубежных странах, и публикация такого Бюллетеня/Указателя на сайте библиотеки в свободном доступе.

На наш взгляд, каждая библиотека должна сформировать долгосрочные приоритеты в создании интегрированной и синтезированной информации. Они определяются перспективными тенденциями развития науки, культуры, экономики и т. д.; структурой и содержанием информационных потребностей пользователей, информационным потенциалом конкретной библиотеки, ее отраслевой направленностью и ведомственной принадлежностью. Среди этих приоритетов

целесообразно выделить: создание фундаментальной библиографии; формирование системы проблемно-ориентированных баз данных, реферативной и прогнозно-аналитической информации. Магистральным направлением производства сведений должно стать создание и многоаспектное использование информационно-аналитических систем когнитивного типа. Однако при этом следует принимать во внимание, что информация обладает такими свойствами, как:

- разнородность (может иметь различный формат: числовые данные, лингвистические описания и т. д.);
- разнотипность (библиотечная, архивная, музейная и т. д.);
- фрагментарность (сведения чаще всего относятся к какому-либо фрагменту проблемы, причем разные фрагменты могут быть по-разному «покрыты» информацией);
- разноуровневость (может относиться ко всей проблеме в целом, к некоторой ее части или к конкретному элементу);
- различная степень надежности (может содержать конкретные данные различной степени надежности, косвенные данные, результаты выводов на основе надежной информации или косвенные выводы);
- возможная противоречивость (сведения из различных источников могут совпадать, слегка различаться или вообще противоречить друг другу);
- изменяемость во времени (проблема/процесс развивается во времени, поэтому и информация в разные моменты времени об одном и том же элементе проблемы может и должна различаться);
- возможная тенденциозность (сведения отражают определенные интересы своего источника, поэтому они могут носить тенденциозный характер. В частном случае – являться намеренной дезинформацией).

Учитывая такие особенности информации и специфику ее научной обработки, полезно применять технологию информационного мониторинга. Она базируется на использовании ряда приемов, позволяющих максимально корректную и исчерпывающую обработку сведений. В частности: для реализации возможности обработки информации из разнородных источников в базе данных системы хранятся как документы, так и ссылки на экспертную оценку; чтобы обрабатывать фрагментарные сведения можно использовать модель проблемы/процесса в виде дерева; обработка разноуровневой информации достигается за счет предоставления пользователю возможности отнести оценку конкретного информационного материала к разным вершинам дерева-модели; обрабатывать сведения различной степени надежности и обладающих возможной противоречивостью или тенденциозностью можно с помощью использования лингвистических экспертных оценок; изменяемость во времени учитывается фиксацией даты поступления информации при оценке конкретного материала, то есть время является одним из элементов описания объектов системы.

Таким образом, системы, построенные на базе этой технологии, позволяют иметь развивающуюся во времени модель проблемы/процесса на основе отзывов аналитиков, подкрепленную ссылками на все информационные материалы, выбранные ими, с общими и частными оценками состояния проблемы/процесса или их аспектов. Использование времени как параметра системы дает возможность проводить ретроспективный анализ и строить прогноз развития проблемы/процесса. Собственно, технология информационного мониторинга позволяет: единообразно обрабатывать разнородную, разноуровневую, фрагментарную, меняющуюся во времени информацию в соответствии с международными стандартами; формировать контент в определенной идеологии, релевантной профилю и научной направленности информационной системы/библиотеки; получать оценки состояния проблемы/процесса, отдельных их аспектов; моделировать различные ситуации в предметной области информационного мониторинга; выявлять «критические пути» развития проблемы/процесса, то есть находить те элементы, малое изменение состояния которых может повлиять на состояние проблемы/процесса в целом; выполнять технологические требования (программно-техническая среда, формат представления информации, зеркалирование и архивирование баз данных).

В новых условиях обеспечение коммуникативного процесса будет осуществляться на основе перехода от традиционной парадигмы обслуживания, суть которой заключается в выдаче читателям документов на бумажных носителях, к парадигме информационного направления. Последняя базируется на цифровом представлении разнообразной информации для широкого круга пользователей как в библиотеке, так и за её пределами, то есть подразумевается наличие многофункциональной сетевой полнотекстовой информационной системы – электронной библиотеки. Такая библиотека организует процесс коммуникации как в реальном, так и виртуальном пространстве, прежде всего в сетевом информационном (в т. ч. сети Интернет), и способствует освоению этого пространства, оценке и включению его объектов в практическую профессиональную деятельность; обеспечивает сохранение научного, культурного и социального наследия страны.

Список использованных источников

1. *Баврин П. А.* Методика оценки эффективности применения информационных ресурсов в учебном процессе [Электронный ресурс] / П. А. Баврин. – Электрон. дан. – Режим доступа: <http://humanities.edu.ru>. – Загл. с экрана.
2. *Клюев В. К.* Управленческая экономика российской библиотеки : темат. сб. избр. работ / В. К. Клюев. – М. : ФАИР, 2007. – 384 с.
3. *Распопова Н. С.* Передовой педагогический опыт: проблемы поиска и способов реализации / Н. С. Распопова // Методист. – 2007. – № 7. – С. 14–16.
4. Стратегия развития информационного общества в Российской Федерации [Электронный ресурс] : от 7 февр. 2008 г. № Пр-212 // Рос. газета. – Электрон. текст. дан. – М., 2008. – 16 февр. (№ 4591). – Режим доступа: <http://www.rg.ru/2008/02/16/informacia-strategia-dok.html>. – Загл. с экрана.

5. Электронное информационное пространство для науки, образования, культуры : материалы Всерос. Интернет-конференции, Регион. науч.-практ. конф., 14–15 окт. 2008 г. / Орлов. гос. ин-т искусств и культуры – Орел, 2008. – 168 с.

Т. С. Маркарова

Науково-інформаційне забезпечення сучасної педагогічної науки й системи освіти

Висвітлено сучасні модернізаційні процеси в системі освіти й труднощі, які виникають у зв'язку з цим. Розкрито особливе значення бібліотек для розвитку науки та освіти. Зокрема, описано розробку й створення НПЕБ РАО, а також її роль у науково-інформаційному забезпеченні педагогічної науки та освіти.

Ключові слова: комп'ютеризація, інформатизація, НПБ ім. К. Д. Ушинського РАО, електронна бібліотека, НПЕБ.

T. S. Markarova

Scientific and Information Providing for Modern Pedagogical Science and the System of Education

The author of the article highlights modern innovative processes in the system of education and all the arising difficulties connected with them. Great significance of libraries, and their vital importance, especially in the sphere of science and education development, are stressed. The researcher does not only describe the process of developing and creating the Scientific and Pedagogical Electronic Library (SPEL) of the Russian Academy of Education (RAE), but also reveals its role in the scientific and information providing of pedagogical science and education.

Key words: computerization, informatization, K. D. Ushinskij Scientific Pedagogical Library of the Russian Academy of Education, electronic library, the Scientific and Pedagogical Electronic Library, SPEL.

Надійшла до редколегії 22.11.2013 р.

УДК 002-021.321+026]:63(477)

Л. М. Татарчук,

заст. директора з науково-інформаційної та бібліотечної роботи ННСГБ НААН

ІНТЕГРОВАНІЙ ГАЛУЗЕВИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ НААН: ТЕОРЕТИЧНІ ТА НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ

Охарактеризовано стан і перспективи формування галузевого сегмента з аграрних питань як складової частини інформаційного простору України за участі в цьому процесі мережі наукових ВНЗ I–IV рівнів акредитації, підпорядкованих Міністерству аграрної політики та продовольства України, й науково-дослідних установ системи Національної академії аграрних наук України (НААН). Окреслено теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного простору держави й результати наукової роботи Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН спільно з провідними бібліотеками мережі в цьому напрямі.

Ключові слова: інформаційний простір, інтеграція, корпоративність, кооперація, інтегрований галузевий інформаційний ресурс, електронна бібліотека.

Постановка проблеми. В умовах побудови інформаційного суспільства, яке ґрунтується на економіці знань і передбачає максимально повне задоволення

інформаційних потреб громадян, бібліотечно-інформаційні установи відіграють дедалі вагомішу роль, стають дієвим механізмом соціального розвитку, реальною інформаційною інфраструктурою наявних змін.

Актуальність проблеми зумовлена необхідністю створення інформаційного галузевого простору держави, про що наголошується в низці законодавчих документів і спеціальних державних програм, зокрема Законах України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (уведений у дію Постановою ВР № 33/95-ВР від 27 січня 1995 року), «Про національну програму інформатизації», «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.», Проекті Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» тощо, які спрямовані на розвиток інфраструктури бібліотечно-інформаційних установ, модернізацію кадрів, матеріально-технічне й техніко-технологічне забезпечення, формування інформаційних ресурсів та їх інтеграцію.

З розвитком глобальної мережі Інтернет, появою нових, «нетрадиційних» джерел інформації змінюються усталені уявлення про бібліотеку як про автономне книгосховище з обмеженим доступом до інформаційних ресурсів. Трансформуються традиційні бібліотечні функції та виникають новітні, які обумовлюють нову роль книгозбірні в сучасному світі – виробника електронних ресурсів, інформаційного посередника й провідника в інформаційному просторі.

Метою статті є висвітлення стратегічних напрямів розвитку Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН (ННСГБ НААН) в електронному середовищі та визначення стану й перспектив створення галузевого сегмента з аграрних питань як складової частини інформаційного простору України.

Аналіз наукових досліджень. Проблемам формування інформаційного простору України, удосконалення процесів інтеграції бібліотечно-інформаційних закладів багато уваги приділяли в своїх роботах такі відомі вітчизняні та зарубіжні фахівці: В. А. Вергунов, М. С. Карташов, Л. Й. Костенко, А. О. Чекмарьов, Я. Л. Шрайберг та інші [1, 2, 3, 4, 5]. Ці питання активно обговорюються на сторінках професійних часописів, конференціях тощо.

Основна частина. За останні десятиліття ННСГБ НААН пройшла шлях від замкнутої системи до навігатора у світовому інформаційному просторі. Відбувається динамічне впровадження інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) у всі сфери її діяльності: від управління бібліотечно-бібліографічними технологіями до створення власних електронних ресурсів, і таким чином заповнюються лакуни в системі розповсюдження інформації та інформаційних послуг. Задовольняти інформаційні потреби користувачів, забезпечуючи вільний доступ до інформації, – саме в цьому полягає одна з найважливіших функцій бібліотеки нової генерації. Зважаючи на те, що аграрна галузь країни, яка є провідним сектором економіки, потребує оперативного, систематичного та якісного інформаційно-бібліотечного забезпечення, провідні напрями діяльності установи визначаються її основними функціями, цілями,

світовими тенденціями, завданнями й спрямовуються на вироблення стратегії модернізації бібліотечно-інформаційної роботи завдяки:

- формуванню на корпоративних засадах єдиного вітчизняного галузевого бібліотечно-інформаційного простору;
- продукуванню цифрового контенту актуальних цінних і рідкісних видань;
- здійсненню в повному обсязі оперативного й комфортного обслуговування користувачів на якіснішому рівні через надання інформаційних послуг та, за змогою, доступу до власних і зовнішніх інформаційних ресурсів;
- активізації інформаційної діяльності з використанням нових бібліотечних технологій;
- орієнтації наукової інформаційно-бібліотечної діяльності на світові тенденції та інформаційні ресурси;
- розширенню номенклатури інформаційних послуг;
- розробленню та впровадженню стандартів (проектів) із бібліотечних питань на основі досвіду практичної діяльності ННСГБ НААН, гармонізованих із міжнародними правилами обміну, для подальшого їхнього використання книгозбірнями мережі;
- підготовці кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння й застосування наукоємних та інформаційних технологій.

Формування інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу – одне з важливих завдань бібліотеки, реалізація якого необхідна для того, щоб зайняти й зберегти чільне місце в житті суспільства, вийти на новий рівень конкурентоспроможності.

ННСГБ НААН є провідною установою щодо питань сільського господарства на теренах України (Постанова Кабінету Міністрів України № 1698 від 29 жовтня 2003 р.), національним депозитарієм літератури з проблем сільського й лісового господарства, що на практиці, як комплексний науковий бібліотечно-бібліографічний та інформаційно-аналітичний центр (Наказ Міністерства аграрної політики України № 178/45 від 1 липня 2002 р.), здійснює державну програму підвищення інформаційно-бібліотечного та наукового забезпечення вітчизняного агропромислового комплексу.

Основу системи успішного виконання завдання щодо формування інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу й інформаційно-бібліотечного забезпечення агропромислового виробництва становить інформаційний потенціал, створений фондами ННСГБ НААН, наукових сільськогосподарських бібліотек ВНЗ I–IV рівнів акредитації, підпорядкованих Міністерству аграрної політики та продовольства України, і науково-дослідних установ системи Національної академії аграрних наук України. Їх обсяги налічують близько 20 млн екземплярів, із них понад 1 млн примірників галузевих вітчизняних та іноземних книг, часописів і газет XIX–XXI ст. з 59-ти країн на 32-х мовах світу є фондами провідної установи. Сукупно це єдиний, розподілений галузевий документно-інформаційний ресурс України (РГІР).

З огляду на актуальність питання створення електронних ресурсів і використання їх у науково-інформаційному забезпеченні аграрної науки, освіти й техніки, послуговуючись офіційними документами, зокрема Постановою Президії Української академії аграрних наук «Про виконання Указу Президента України “Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України”» від 26 квітня 2001 р., і беручи до уваги вимоги часу, ННСГБ НААН долучилася до процесів інформатизації та стала виробником власних електронних інформаційних ресурсів. Наразі актуальним для бібліотеки залишається формування єдиного галузевого інформаційного простору, подолання меж і бар’єрів щодо доступу до інформації та її пропонування користувачам незалежно від часу й простору.

Саме на розв’язання цих завдань спрямована тема наукових досліджень ННСГБ НААН «Наукові основи інформаційно-бібліотечного забезпечення проведення наукових досліджень в галузях АПВ», зокрема підпрограма «Удосконалити систему інформаційно-бібліотечного обслуговування агропромислового виробництва в Україні та адаптувати її для потреб трансферу інновацій».

Із появою інформаційних технологій еволюція інформаційної діяльності книгозбірні відбувається за такими напрямками:

- формування власних електронних інформаційних ресурсів;
- створення електронної бібліотеки та архіву відкритого доступу;
- розвиток онлайн-ових (віддалених) форм обслуговування користувачів;
- глобалізація й інтеграція бібліотечних інформаційних ресурсів.

З метою надання прозорості унікальним фондам установи та забезпечення доступу до них 2000 р. почалося формування електронного каталогу (ЕК) «Украгroteка» за допомогою системи автоматизації бібліотек (САБ) ІРБІС, яка уможлиблює автоматизацію виробничих процесів книгозбірні.

Електронний ресурс у вигляді ЕК наповнюється за рахунок:

- опрацювання документів поточного надходження (книги, брошури, періодика);
- ретроконверсії, згідно з наказом керівництва бібліотеки;
- документів, які підбираються під час виконання бібліографічних запитів або індивідуальної діяльності читачів щоденно.

Основними принципами побудови й використання інформаційного масиву є:

- забезпечення логічного зв’язку між створенням усіх електронних ресурсів незалежно від його способу;
- органічне залучення їх в єдиний інформаційний простір установи на рівні первинних або вторинних документів;
- гарантування відповіді на запити в off/online режимах доступу, використовуючи сукупність ресурсів бібліотеки.

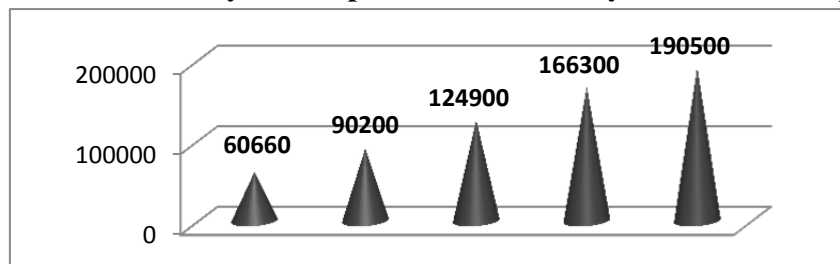
Електронний каталог – багатофункціональний, він поєднує в собі функції традиційних бібліотечних каталогів, якісніше доповнюючи їх, має розширені пошукові можливості. Під час формування електронного ресурсу враховується

відкритий характер системи щодо переліку технічних засобів, що застосовуються, і програмного забезпечення; одноразова каталогізація й багаторазове використання бібліографічних записів документів; послуговування у внутрішньому форматі системи стандартними комунікативними форматами й наявність конверторів для імпорту та експорту бібліографічних даних; побудова системи теледоступу за допомогою локальної мережі й мережі Інтернет. Усі ці принципи враховуються структурними підрозділами установи, які є ланками централізованого технологічного циклу «Шлях книги ННСГБ НААН» [6]. У процесі ланцюгового опрацювання документів співробітники бібліотеки скоординовано виконують низку професійних операцій, пов'язаних з обробленням інформації, уникаючи дублювання.

Електронний ресурс «Україноотека» містить понад 200 тис. бібліографічних записів. Працювати з ним можна в мережі Інтернет через сайт книгозбірні (dns.gb.com.ua) та з внутрішнього сайту (<https://dns.gb.naanu>), що дає змогу користуватися цим ресурсом для пошуку необхідної інформації.

Діаграма 1

Загальні показники обсягу Електронного каталогу за 2009–2013 рр., од.

ЕК став ключовим елементом відкритого інформаційного простору, системи, об'єднуючи й логічно завершуючи її, фундаментом для створення та наповнення електронної наукової сільськогосподарської бібліотеки (ЕНСГБ) ННСГБ НААН.

Електронна бібліотека – це складна інформаційно-бібліотечна система, яка дає змогу надійно зберігати й ефективно використовувати різноманітні електронні документи (текстові, образотворчі, звукові, відео та ін.), локалізовані в системі. Надзвичайно важливо усвідомлювати, що електронна бібліотека не є аналогом традиційної книгозбірні. Вона відрізняється від останньої видами носіїв інформації, технологічними процесами формування, організаційними формами створення й обслуговування користувачів, правами на інформаційні продукти та їхнє поширення, засобами звернення читачів до ресурсів і послуг. Її основними завданнями є забезпечення оперативного доступу до наукових ресурсів, формування ефективного інструментарію для проведення наукових досліджень, запобігання втратам цінних наукових надбань для майбутніх поколінь, гарантування ефективної навігації.

Створення електронної бібліотеки надзвичайно складний процес. Після ознайомлення з досвідом інших книгозбірень було прийнято рішення щодо розробки власних інструктивних методичних матеріалів. Це, зокрема, «Алгоритм створення, обробки, зберігання та забезпечення доступу до фондів електронних документів і видань ННСГБ НААН» [7], який передбачає бюджетний інвестиційний складник її

заснування, «Положення про Електронну бібліотеку» [8], «Правила користування ЕНСГБ» [9] тощо.

Електронна бібліотека ННСГБ НААН, комплексне формування якої розпочалося 2011 р., є політематичною базою даних розподілених електронних ресурсів власної генерації, оцифрованих, запозичених масивів, що дає змогу надійно накопичувати, зберігати й ефективно використовувати електронні документи, доступних користувачеві в зручному вигляді через мережі передачі даних, яка має на меті досягнення якісно нового рівня повноти та оперативності задоволення інформаційних потреб аграрної науки й виробництва. По суті, це розподілена інформаційна система, що дає можливість накопичувати, зберігати та використовувати різноманітні колекції електронних документів. Практика засвідчує, що впровадження інформаційно-бібліотечних процесів у діяльність книгозбірні не залишається поза увагою читачів. Про це дає підстави стверджувати статистика відвідування користувачів, кількість звернень і переглянутих файлів ЕК. У середньому щомісяця близько 10 тис. читачів відвідують ЕБД «Украгротек», також помітна динаміка збільшення переглянутих документів (до 90 тис.).

У межах створення єдиного розподіленого галузевого документно-інформаційного ресурсу України ННСГБ НААН активно співпрацює з науковими бібліотеками ВНЗ I–IV р. а., підпорядкованих Міністерству аграрної політики та продовольства України, і науково-дослідними установами системи НААН. Це дає можливість доступу до інформації загального фонду сільськогосподарських видань у повнотекстовому форматі. САБ ІРБІС передбачає механізм запозичення/обміну бібліографічними даними між книгозбірнями згідно з клієнт-серверним протоколом Z39.50. У цьому напрямі, з метою підвищення ролі сільськогосподарських бібліотек у розбудові держави, враховуючи новітні підходи до інформаційно-бібліотечного супроводження агропромислового виробництва в умовах трансформаційних процесів євроінтеграції, прагнення розширювати інформаційний національний сегмент та беручи до уваги той факт, що ННСГБ НААН є провідною національною бібліотечною установою з питань сільськогосподарської та лісогосподарської літератури, галузевим депозитарієм, вона здійснює підготовку науково-допоміжних покажчиків іноземних сільськогосподарських видань із своїх фондів. Слід зазначити, що вже вийшли друком такі науково-допоміжні посібники: «Польська книга у фондах ДНСГБ НААН та інших сільськогосподарських бібліотеках України», «Французькі сільськогосподарські видання...», «Чеські сільськогосподарські видання у фондах ННСГБ НААН та НДУ і ВНЗ аграрного профілю (1894–2012)», «Німецькомовна книга у фондах науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів аграрного профілю (1822–2013)», виданих за підтримки дипломатичних представництв зарубіжних країн і міжнародних організацій, акредитованих в Україні. Наразі спільні дослідження щодо виявлення й долучення інших іноземних сільськогосподарських видань, зокрема угорських, італійських, іспанських, румунських, словацьких, словенських, болгарських, естонських, латиських, литовських, до інформаційного

галузевого інтегрованого ресурсу сільськогосподарських видань у фондах тривають. Також 2012 р. координаційною установою розпочато корпоративне створення електронної бази даних «Фонд видань XVII–XIX ст. бібліотек науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів аграрного профілю України» у САБ ІРБІС.

Важливою проблемою сьогодення для книгозбірні є забезпечення однакових умов безперешкодного доступу до аграрної інформації вітчизняним користувачам і користувачам розвинених країн світу. Саме тому було започатковано новий напрям її діяльності – використання електронних ресурсів за допомогою мережі Інтернет, із веб-сайтів і порталів інших установ та організацій, що надають доступ до повнотекстових електронних документів аграрної й суміжної тематик, зокрема до світового інформаційного потоку із сільського господарства, що відображений з максимальною повнотою в міжнародних БД AGRIS, CAB Abstracts, AGRICOLA, Food Science and Technology Abstracts, AGROS, AGORA. Нині користувачі бібліотеки мають змогу працювати в режимі online з БД HINARI, АГОРА й OARE у Медіацентрі каталогів і послуговуватися виданнями читальної зали книгозбірні, тобто загалом отримують доступ до 11 400 журналів (30-ма мовами), 18 500 електронних книг і 70 інших інформаційних ресурсів за адресою: <http://www.who.int/hinari>, <http://elibrary.ru/contents.asp?issueid=640091>.

Крім зазначених напрямів діяльності ННСГБ НААН та її мережі для розбудови інформаційного простору держави й створення галузевого сегмента з аграрних питань, важливим завданням залишається переведення накопиченої інформації в електронну форму, інтеграції національного галузевого контенту у світовий інформаційний простір і забезпечення доступу до віддалених електронних ресурсів, повнотекстових БД, аналітичної інформації тощо.

Список використаних джерел

1. *Карташов Н. С.* Формирование библиотечно-территориальных комплексов / Н. С. Карташов. – Новосибирск : Наука, 1978. – 240 с.
2. *Костенко Л. Й.* Проблеми формування електронних бібліотек України / Л. Й. Костенко // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація : наук. пр. НБУВ / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – Вип. 1. – С. 220–228.
3. *Шрайберг Я. Л.* Мировые тенденции развития библиотечно-информационной сферы и их отражение на пространстве СНГ [Электронный ресурс] : тез. ежегод. докл. Междунар. конф. «Крым 2004». / Я. Л. Шрайберг // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : материалы конф. «Крым 2004». – М. : ГПНТБ России, 2004. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см.
4. *Чекмарев А. А.* Государственная программа развития Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского на 2005–2010 гг. [Электронный ресурс] / А. А. Чекмарев // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : материалы конф. «Крым 2004». – М. : ГПНТБ России, 2004. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см.
5. *Вергунов В. А.* Створення електронних сільськогосподарських бібліотек / В. А. Вергунов, Л. Й. Костенко // Вісн. аграр. науки. – 2002. – № 12. – С. 75–77.
6. Шлях книги ДНСГБ НААН : технол. інстр // Бюл. Держ. наук. с.-г. б-ки Нац. акад. аграр. наук України. – 2010. – № 1. – С. 15–18.

7. Алгоритм створення, обробки, зберігання та забезпечення доступу до фондів електронних документів і видань Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН : технол. інстр з орг. побудови ЕБ ДНСГБ НААН // Бюл. Держ. наук. с.-г. б-ки Нац. акад. аграр. наук України. – 2012. – № 1. – С. 224–246.

8. Положення про електронну бібліотеку ДНСГБ НААН // Бюл. Держ. наук. с.-г. б-ки Нац. акад. аграр. наук України. – 2011. – № 1. – С. 6–18.

9. Правила користування ЕСГБ ДНСГБ НААН // Бюл. Держ. наук. с.-г. б-ки Нац. акад. аграр. наук України. – 2011. – № 1. – С. 19–20.

Л. М. Татарчук

Интегрированный отраслевой информационный ресурс Национальной научной сельскохозяйственной библиотеки НААН: теоретические и научно-практические аспекты создания

В статье охарактеризованы состояние и перспективы формирования отраслевого сегмента по аграрным вопросам как составляющей информационного пространства Украины при участии в этом процессе сети научных вузов I–IV уровней аккредитации, подчиненных Министерству аграрной политики и продовольствия Украины, и научно-исследовательских учреждений системы Национальной академии аграрных наук Украины. Обозначены теоретические и научно-практические аспекты создания интегрированного отраслевого информационного пространства государства и результаты научной работы ННСХБ НААН совместно с ведущими библиотеками сети в этом направлении.

Ключевые слова: информационное пространство, интеграция, корпоративность, кооперация, интегрированный отраслевой информационный ресурс (ИОИР), электронная библиотека.

L. M. Tatarchuk

Integrated Branch Information Resource of the National Scientific Agricultural Library Subordinated to the National Academy of Agrarian Sciences: Theoretical and Practical Aspects of Its Creation

The article is concerned with the state and prospects for the formation of a branch segment of agrarian issues as part of Ukraine's information space with the participation of the scientific higher educational establishments of the 1st and 4th levels of accreditation, which are subordinated to the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, and to other research institutions of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine. The author outlines the theoretical and practical aspects of creating an integrated branch information space of the state, and the results of the scientific work conducted by the National Scientific Agricultural Library of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine together with the leading libraries of the network.

Key words: information space, integration, corporatism, cooperation, integrated branch information resource (IBIR), electronic library.

Надійшла до редколегії 28.11.2013 р.

УДК 002-021.3:001.4

Ю. І. Артемов,
канд. техн. наук, старш. наук. співроб.
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР І БІБЛІОТЕЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС

Спроба аналізу особливого лексику та семантики, які мають вияв у сучасному бібліотечному середовищі у формі термінологічного дискурсу.

Ключові слова: *інформаційний простір, бібліотечне середовище, термінологічний дискурс, інформаційні послуги, інформаційні джерела, бібліотечно-інформаційний ресурс, інтеграція, портал.*

Бібліотеки в усі часи виконували найважливішу роль в освіті та науці. В епоху телекомунікацій традиційні книгозбірні змінюють свій вигляд. Нове приходить до бібліотеки разом зі своєю лексикою й ментальністю. Природно, це зустрічає опір в усталеній практиці, породжуючи в реальності специфічний дискурс на професійному рівні.

Метою цієї статті є бажання здійснити аналіз особливого лексику, особливого слововживання й семантики, що мають вияв у сучасному бібліотечному середовищі у формі термінологічного дискурсу.

Під дискурсом у нашому випадку будемо розуміти спосіб вербалізації певної ментальності, який відображає особливу професійну реальність, свій спосіб бачення світу й має особливу лексику й семантику [1, 2].

Далі слід визначити поняття «інформаційний простір» і «бібліотечне середовище». Виходячи з того, що інформація – така сама аксіоматична сутність, як речовина й енергія, вважатимемо, що інформаційний простір – це об'єктивна сутність, яка існує незалежно від нашої волі, значною частиною невідома для нас, і завданням людства є видобування, переробка й транспортування її в просторі та часі так само, як ми робимо це з речовиною й енергією.

Постановка проблеми. Для видобування, переробки й транспортування інформації людство створило певні інструменти, одним із яких є бібліотеки. Раніше вони забезпечували транспортування інформації переважно в часі, але з появою інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) бібліотеки починають здійснювати цей процес ще й у просторі. Книгозбірні пов'язані між собою та з людством певною ідеологією й професійною ментальністю та створюють у світі специфічне середовище. На відміну від простору середовище є такою сутністю, яка людству добре відома. Але різниця швидкостей, з якими бібліотеки входять у сучасний інформаційний простір, навіть у цьому усталеному середовищі породжує низку проблем. Одна з них пов'язана з професійною лексикою, точніше з внутрішнім

відчуттям і розумінням понять. Це явище отримує відображення в термінологічному дискурсі.

Текст у ситуації професійного спілкування, тобто дискурс, порівняно недавно став об'єктом дослідження. Однак саме в нових текстах народжуються нові поняття, які, щоб бути включеними в наступні тексти, повинні компресуватися до зручної форми термінологічної одиниці. За допомогою цих термінологічних одиниць вербалізуються нові поняття [3].

Основна частина. У нашому випадку проблеми термінологічного дискурсу насправді пов'язані з трьома процесами, які поки ще латентно протікають у сучасному бібліотечному середовищі. Перший із них отримав уже досить чітке оформлення. Він полягає в переході від «політики володіння» до «політики доступу». Не маючи можливості збирати в себе всю цікаву для користувача інформацію, бібліотеки стали надавати йому інтелектуальний доступ до тих суб'єктів бібліотечної мережі, які володіють такою інформацією. Загалом МБА існував і раніше, але поява ІКТ у бібліотеках підняла цю функцію на більш високий не тільки технологічний, а й інтелектуальний рівень.

Другий латентний процес полягає в тому, що предметом діяльності бібліотекаря стає вже не просто документ як матеріальний об'єкт, а насамперед його відображення на екрані монітора або в іншому якомусь вигляді. Представники консервативного напрямку [4, 5] витратили чимало зусиль, щоб довести, що відображення документа є теж документ, але тільки електронний. При цьому вони забувають, що робота з відображеннями потребує інших технологій та інших знань, умінь і навичок від бібліотекарів, тим самим дезорієнтуючи й демобілізуючи систему підготовки фахівців для сучасних бібліотек. Зазвичай визнавалося існування електронних документів, але лише у вигляді окремих матеріальних об'єктів. Суттєвою зміною стала поява в бібліотеках особливого, не побоїмося цього слова, віртуального документа, робота у віртуальному середовищі.

Робота у віртуальному середовищі змушує бібліотекаря звертатися вже не просто до документа, а передусім до джерела його існування. Робота з джерелами не є новою для бібліотекарів, нею вони займалися за всіх часів: відвідували виставки, видавництва, налагоджували зв'язки з авторами. Але ця частина їхньої діяльності раніше була певною мірою другорядною, тепер же у зв'язку з формуванням інформаційного простору й переходом до суспільства знань робота з джерелами в книгозбірні вийшла на перший план. Сутність другого латентного процесу можна представити як перехід від «політики роботи з документами» до «політики роботи з джерелами» й ігнорування цього факту в бібліотекознавстві свого часу негативно позначилося на планах і програмах підготовки фахівців у сфері бібліотечної справи.

Політика доступу й робота з джерелами інформації у віртуальному середовищі відкриває перед бібліотеками нові можливості. Відтепер книгозбірні отримують можливість не тільки забезпечувати інформаційні потреби користувачів, а й відкривати перед ними простори знань або хоча б відображення їх структури. Тому ці

явища породжують третій латентний процес, який призводить до зміни самої місії бібліотек. Слід зазначити, що цей процес, можливо, ще добре не продумавши, книгозбірні розпочали вже зараз – ними створюються корпоративні електронні каталоги, тематичні переліки й списки, аналітичні збірники та різноманітні навігатори в Інтернеті. Треба тільки, щоб працівники бібліотек усвідомили таку нову місію й розпочали систематичне її виконання. Актуально це передусім для наукових бібліотек.

Попри звичність терміна «наукова бібліотека» чіткого визначення для нього поки ще не існує. Чи достатньо бібліотеці мати у своєму фонді переважно наукову літературу, щоб стати науковою, чи вона, крім того, повинна ще й здійснювати власні наукові дослідження? У сучасних умовах справедливим було б вважати, що обидві ознаки повинні мати місце за беззаперечного переважання першого.

Водночас слід зазначити, що існує безліч типів наукових бібліотек: універсальні, галузеві, відомчі тощо. Окремим видом є наукові бібліотеки університетів, які на Заході називають академічними. Однак особливу роль у процесі забезпечення джерелами інформації мають відігравати галузеві наукові бібліотеки. Чому саме вони швидше за інших мають трансформувати свою місію у зв'язку з розвитком ІКТ? По-перше, тому, що саме такі книгозбірні найбільш якісно задовольняють запити фахівців галузей науки, саме їм краще за інших відомі наукові інтереси своїх користувачів. По-друге, галузева наукова бібліотека, як правило, існує не сама по собі, а в тісному зв'язку з мережею інших книгозбірень галузі (педагогічних, медичних, сільськогосподарських), для яких вона є науково-методичним й організаційним центром. Це означає, що трансформація місії такої бібліотеки відіграє в інформаційному середовищі кумулятивну роль: у відображенні структури знань візьме участь не тільки вона сама, а й уся бібліотечна мережа.

Реалізуючи політику представлення стану, а ще краще руху наукової думки в тій чи іншій галузі знань, бібліотеки не можуть відмовлятися від вивчення потреб користувачів. Але ця діяльність перетворюється на функцію зворотного зв'язку, яка покликана поліпшувати якість обслуговування користувачів, тим самим стаючи на належне їй місце.

У сучасному бібліотечному дискурсі дедалі частіше лунає тема інтеграції бібліотечно-інформаційних ресурсів. Саме вона дає змогу говорити про процес, що в наш час відбувається в бібліотечному середовищі цілком відкрито. Але що таке бібліотечно-інформаційний ресурс? Аналіз текстів наукових видань та мовне спілкування з фахівцями виявляє, що, беручи участь у дискурсі щодо ресурсів, дослідники мають на увазі повноту й чисельність бібліотечних фондів, при цьому геть ігнорується номенклатура та інтелектуальний рівень послуг, що надаються користувачам.

Проте реалізація політики доступу ставить на перше місце в сучасній бібліотечній діяльності саме послуги. Втім, і видачу книги в традиційному режимі

слід розглядати саме як послугу. Тому послуги варто розглядати як найважливішу частину бібліотечно-інформаційного ресурсу.

Бібліотечно-інформаційний ресурс у сучасному бібліотечному термінологічному дискурсі не має чіткого визначення. Дехто все ще вважає, що бібліотечно-інформаційний ресурс – це повний аналог бібліотечного фонду. Інші пов'язують цей термін із появою у фондах бібліотек документів на електронних носіях.

Книгозбірні під час своєї діяльності традиційно реалізують кумулятивні, меморіальні та комунікативні функції. Для наукових бібліотек слід додати ще когнітивні. При цьому книгозбірні перебувають під інтелектуальним тиском світоглядних парадигм, науково-технічного прогресу, діють в умовах обмежень, які залежать від фінансово-економічної та культурної політики держави. Для реалізації цих функцій бібліотеки залучають інтелектуальні, кадрові, інформаційно-комунікаційні, матеріально-технічні й фінансові ресурси.

Втім, можуть мати місце й інші таксономічні підстави для класифікації потрібних ресурсів. Однак наших користувачів цікавлять насамперед бібліотечно-інформаційні ресурси. Саме тому важливо дати їм сучасне тлумачення. У нашому розумінні бібліотечно-інформаційний ресурс – це організована сукупність джерел інформації (ресурс від *resource* (фр.) – джерело, запас) та інформаційних послуг, які надаються користувачам бібліотеки. До складу бібліотечно-інформаційного ресурсу, безумовно, входить власний бібліотечний фонд як головна його частина, а також джерела інформації та послуг, доступні для користувачів.

У сучасному професійному дискурсі розуміння інтеграції бібліотечно-інформаційних ресурсів існує як поєднання на єдиній платформі різноманітних даних у різних форматах, інколи просто механічне. Це суперечить теорії та практиці загальних інформаційних систем.

Ми, за аналогією із загальною теорією інформаційних систем [6], пропонуємо розглядати інтеграцію бібліотечно-інформаційних ресурсів як складний багаторівневий процес, у якому можна виділити як мінімум три рівні.

Перший із них – організаційно-технологічний. Із вироблення спільного для всіх учасників процесу інтеграції комплексу організаційно-технологічних заходів (комплексних координаційних планів, технологічних інструкцій, протоколів, інтерфейсів) розпочинається будь-яка інтеграція. Слід зазначити, що саме цей рівень є найскладнішим для реалізації. Йй перешкоджає безліч відомчих, економічних і ментальних причин.

Наступний рівень відповідно до положень загальної теорії інформаційних систем – логічний. Саме він дає змогу ефективно поєднувати різноформатні гетерогенні дані на єдиній платформі. Складовими цього рівня в бібліотечному середовищі є створення корпоративних електронних каталогів, інтеграція інших вторинних продуктів, які виробляються бібліотеками. Слід зазначити, що на цьому рівні нині досягнуто найбільшого прогресу завдяки створенню фахівцями з комп'ютерної техніки низки ефективних систем автоматизації бібліотек різних класів.

Нарешті, третій рівень, який у загальній теорії інформаційних систем отримав назву фізичного. На фізичному рівні поєднуються безпосередньо тексти. У бібліотечному середовищі фізичний рівень реалізовується за допомогою електронних бібліотек.

У бібліотечному дискурсі термін «електронна бібліотека» не має чіткого тлумачення. В Інтернеті зустрічається безліч утворень, які присвоюють собі назву «електронна бібліотека», але реальної системи класифікації цих утворень і нормативних принципів їх формування не існує. Тут практика, як це часто відбувається, випереджає теорію. Тому доцільним здається закріпити в професійному дискурсі за електронними бібліотеками ознаки, які характеризують, по-перше, способи формування їхніх бібліотечно-інформаційних ресурсів і, по-друге, способи організації інформаційного пошуку в них. Ці пропозиції відображено на рисунку нижче.

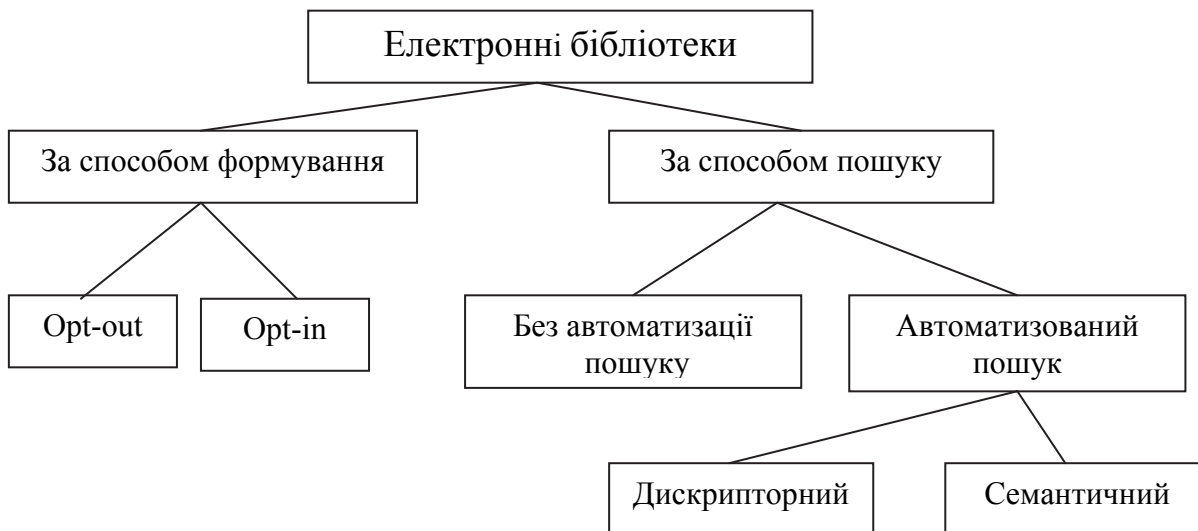

Рис. 1. Класифікація електронних бібліотек

В умовах чинного авторського права можна уявити собі два способи формування контенту в електронній бібліотеці. Перший з них полягає в тому, що розробники електронної бібліотеки включають твори автора, не чекаючи його згоди, але на першу ж вимогу власника авторського права виключають його твір з фонду. Другий передбачає, що розробники надають можливість автору самому вносити свій твір в електронну бібліотеку. Використовуючи термінологію, яка набула поширення в електронній пошті маркетингу, перший називають «Відмова від розсилки» (англ. – не брати участі, усуватися, ухилитися), другий – «Відмова в» (англ. – брати участь). У цьому випадку застосовується також термін «депозитарій».

У сучасному світі реалізовується кілька проектів, метою яких є інтеграція на рівні електронних бібліотек. Основними є два. Перший із них реалізує Бібліотека Конгресу США (World Digital Library). Принцип її створення передбачає, що всі об'єкти (дані) та їх описи (метадані) збираються в одному сховищі, уся обробка даних і метаданих виконується централізовано. У результаті було створено досить зручну,

але порівняно невелику бібліотеку, розвиток якої потребує величезних витрат (WDL – <http://www.wdl.org/>).

Другий проект було реалізовано в Європі. У результаті було створено The European Library (скорочено TEL). TEL – це консорціум національних бібліотек Європи, у якому беруть участь більш як 50 таких установ. На відміну від американського проекту європейський передбачає централізоване зберігання метаданих і децентралізоване зберігання повнотекстових документів й інших цифрових об'єктів. У центральній індексній базі даних збирається інформація про всі бібліографічні записи, що зберігаються в електронних каталогах національних бібліотек. Якщо в бібліографічному записі є посилання (URL) на цифровий об'єкт, то він на певних умовах надається користувачеві.

У сучасному бібліотечному дискурсі основна мета інтеграції бібліотечно-інформаційних ресурсів визначається як забезпечення однакового доступу до інформації всім користувачам незалежно від їхнього статусу й місця перебування. Таким чином, інтегрований бібліотечно-інформаційний ресурс являє собою складну багаторівневу агреговану систему. За складом її можна характеризувати як сукупність інформаційних продуктів й інформаційних послуг. При цьому до складу інформаційних продуктів входять як усі види первинних документів на традиційних й електронних носіях у всіх поданнях форматів даних, так і всі види вторинних документів (метадані) у формі бібліографічних, реферативних й аналітичних баз даних. За приналежністю її можна характеризувати як сукупність інформаційних продуктів і послуг, що належать відповідно до чинного законодавства учасникам проекту інтеграції, а також такі, що надаються в режимі вільного доступу в Інтернет. З позицій механізмів інтеграції – це сукупність джерел інформації й інформаційних послуг, організована з метою відображення структури знань у певній галузі людської діяльності на кількох рівнях.

Одним із ефективних інструментів, що забезпечують інтеграцію бібліотечно-інформаційних ресурсів, є Інтернет-портал або просто портал. У сучасному бібліотечному термінологічному дискурсі портал часто ідентифікують як ресурс. Справді, для пересічного користувача цілком природно поєднувати портал і ресурс, який він з нього отримує. Але для бібліотекаря-фахівця портал має сприйматися як інструмент, як певна програмно-технічна платформа. Це стимулює прагнення глибше розібратися в особливостях побудови порталу та правильно сформулювати вимоги до нього. Нове розуміння сутності бібліотечного інформаційного ресурсу має відповідно вплинути на методику підготовки фахівців і кадрову політику в бібліотеках.

Базові поняття й терміни в кожній конкретній галузі професійної діяльності створюють певну терміносистему. Терміносистема з'являється тоді, коли певна галузь діяльності вже склалася достатньою мірою, має власну теорію, виявила й усвідомила всі свої основні поняття й зв'язки між ними. Терміносистема створюється фахівцями певної галузі шляхом добору, а в низці випадків і спеціального створення

слів і словосполучень. Терміносистема не може бути застиглою, навпаки, рухливість її свідчить про розвиток, прогрес галузі й науки, що її породила.

Сприйняття елементів терміносистеми викликає певні ментальні відчуття в людей. Тому терміносистема може стати предметом дискурсу-аналізу. Дискурс – це присвоєння значень словам, словосполученням, термінам і текстам під час їх сприйняття суб'єктами, що засновані на притаманній їм ментальності. Професійний дискурс-аналіз – це структурно-семіотичні дослідження реакцій індивідів на елементи терміносистеми. Дискурс відіграє ключову роль у формуванні компетенцій і побудові образу світу фахівців.

Висновки. Дискурсивний аналіз та вивчення професійних термінів не лише як елементів терміносистеми, а і як засобів мовного відображення професійного мислення має особливе значення для просування нових та технологій у бібліотечному середовищі, сприяє формуванню відповідних фахових компетенцій у бібліотечних фахівців і нині становить перспективний напрям наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. *Роботова А. С.* Об особенностях современного научно-педагогического дискурса / А. С. Роботова // Высш. образование в России. – 2011. – № 7. – С. 9–19.

2. *Бриш Е. О.* Электронный текст и смежные понятия: терминологический дискурс [Электронный ресурс] / Е. О. Бриш ; науч. рук. Ю. В. Чернявская // Человек, психология, экономика, право, управление: проблемы и перспективы : XIV междунар. науч. конф. аспирантов, магистрантов и студентов, г. Минск, 19 мая 2011 г. : материалы конф. / под. ред. В. В. Гедранович ; [Мин. ин-т упр.]. – Электрон. текст. дан. – Минск : Изд-во МИУ, 2011. – Режим доступа: <http://elibrary.miu.by/conferences!/item.chpepu/issue.xiv/article.281.html>. – Загл. с экрана.

3. *Клэстер А. М.* О когнитивно-дискурсивном подходе к изучению терминологии / А. М. Клэстер // Современная филология : материалы II междунар. науч. конф. (г. Уфа, янв. 2013 г.). – Уфа, 2013. – С. 74–76.

4. *Столяров Ю. Н.* Библиотековедение в опасности / Ю. Н. Столяров // Библиотечное дело – 2003: гуманитарные и технологические аспекты развития : материалы Восьмой междунар. науч. конф. (Москва, 24–25 апр. 2003 г.) / Моск. гос. ун-т культуры [и др.]. – М., 2003. – С. 27–29.

5. *Майстрович Т. В.* Электронный документ в библиотеке / Т. В. Майстрович. – М. : Либерея-Бибинформ, 2007. – 144 с.

6. *Мартин Дж.* Вычислительные сети и распределенная обработка данных: программное обеспечение, методы и архитектура : пер. с англ / Дж. Мартин. – М. : Финансы и статистика, 1986. – 269 с.

Ю. И. Артемов

Информационное пространство и библиотечная среда: технологический дискурс

Попытка анализа особого лексикона и семантики, которые проявляются в современной библиотечной среде в форме терминологического дискурса.

Ключевые слова: информационное пространство, библиотечная среда, терминологический дискурс, политики владения, политики доступа, информационные услуги, информационные источники, библиотечно-информационный ресурс, интеграция, портал.

Yu. I. Artemov

The information space and library environment: terminological discourse

An attempt to analyze the special vocabulary and semantics, which are manifested in modern library environment in the form of a terminological discourse.

Key words: information space, library environment, terminological discourse, possession policy, access policy, document, information services, information sources, library and information resource, integration, portal.

Надійшла до редколегії 29.11.2013 р.

УДК 021.64:[026:37](477):[025.2-025.14:37]

І. Г. Лобановська,

зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

**КООПЕРУВАННЯ Й КООРДИНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК У
СТВОРЕННІ ІНТЕГРОВАНОГО ГАЛУЗЕВОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ**

Проаналізовано форми міжбібліотечної взаємодії та інтегрування бібліотечних ресурсів і сервісів.

Ключові слова: *взаємодія, централізація, кооперація, координація, корпорація, інтеграція, інтегрований галузевий інформаційний ресурс, освітянські бібліотеки, каталогізація.*

Постановка проблеми. Останнім часом ми всі стали свідками того, як сильно змінюються уявлення про функції бібліотек, про їхнє місце в науковій, освітній, культурній та інформаційній інфраструктурі. Найважливіші завдання бібліотек у сучасному світі все частіше формулюються як забезпечення вільного й необмеженого доступу до різномірної актуальної інформації та збереження її джерел, а бібліотекаря все частіше називають не хранителем і пропагандистом книги, а інформаційним фахівцем, навігатором в океані інформації. Але кожна окрема бібліотека в нинішніх умовах і з урахуванням сучасних інформаційних потреб не в змозі повноцінно функціонувати як інформаційний центр. Сьогодні у світовій практиці склалися різноманітні економічні, професійні та соціальні форми взаємодії, що розрізняються залежно від цілей співпраці, характеру господарських відносин між її учасниками, ступеня самостійності інституцій, що входять в об'єднання. Вони дають істотні переваги: зростання можливостей для розвитку членів суспільства, повніше й ефективніше використання об'єднувальних ресурсів, поліпшення якості продуктів і послуг, ефективніше впровадження й використання інновацій, економічну вигоду, поширення нових культурних цінностей, передачу досвіду тощо. Сказане повною мірою стосується й різних організаційних форм, у рамках яких об'єднуються бібліотеки.

Аналіз наукових досліджень дав можливість визначити, що одним із ефективних інструментів в інноваційній діяльності бібліотек є їх інтеграція. З означеного питання існують численні публікації як вітчизняних, так і зарубіжних

дослідників. Значна частина публікацій подає виклад теоретичних засад інтеграційних процесів у бібліотечній сфері. Серед них можна відзначити роботи О. Башун [1], К. Лобузіної [14], П. Рогової [10; 21], Т. Ярошенко [23]. Низка авторів виокремлює корпоративну діяльність бібліотек вищих навчальних закладів, зокрема В. Білоус [3], В. Дубовий [7]. Питанням корпоративної каталогізації присвячено праці Т. Вилегжаниної [6], О. Мар'їної [15], Р. Щербан [22]. Окремі аспекти корпоративних бібліотечних проєктів розглядалися М. Васильченко [4; 5], В. Ільганаєвою [9], Є. Корніловою [11], У. Красник [12], М. Кузнецовою [13] та ін.

Метою статті є висвітлення різних форм співробітництва вітчизняних бібліотек для виконання властивих їм функцій з огляду на вимоги, що висуваються до них сьогодні.

Основна частина. Питання співпраці бібліотек на різних рівнях набуває особливої актуальності сьогодні, оскільки суспільство «прямує до глобалізації в економічному, соціальному, культурному просторі» [4, с. 8]. Цілі створення різноманітних бібліотечних об'єднань можна визначити так:

- формування єдиного інформаційного простору України;
- використання бібліотек як інструментів національної політики в галузі освіти та її інформаційної підтримки;
- розроблення стратегії взаємодії бібліотек та інших учасників освітнього й інформаційного середовища;
- поліпшення якості надання послуг користувачам для найповнішого задоволення їхніх інформаційних потреб;
- забезпечення якості роботи завдяки впровадженню єдиних стандартів та іншої нормативно-інструктивної й методичної документації;
- оптимізація запровадження інноваційних підходів у роботі бібліотек;
- розвиток діяльності бібліотек на базі впровадження ІКТ, зокрема Інтернет-технологій;
- підтримка міжнародного, національного, регіонального, міжвідомчого й міжгалузевого обміну знаннями та досвідом роботи бібліотек, а також проведення спільних заходів.

Міжбібліотечна взаємодія визначається як «спільна діяльність бібліотек на основі розподілу повноважень і взаємних зобов'язань з метою найбільш повного задоволення інформаційних потреб і ефективного використання бібліотечних ресурсів» [2, с. 615]. Як основні можна виділити такі форми міжбібліотечної взаємодії:

- централізація;
- координація;
- кооперація;
- інтеграція.

Масштабна централізація книгозбірень відбувалася в Радянському Союзі в 70–80-х рр. ХХ ст. Її результатом стало створення централізованих бібліотечних систем

(ЦБС). *Централізація* передбачала об'єднання самостійних бібліотек у ЦБС із загальним книжковим фондом, штатом працівників, єдиним керівництвом, централізованим комплектуванням й опрацюванням літератури [16, с. 82]. Було створено ЦБС масових, дитячих, наукових, науково-технічних, галузевих, профспілкових книгозбірень, а також міжвідомчі територіальні централізовані системи різнотипних бібліотек. Сьогодні багато з них припинили своє існування.

Питання взаємодії книгозбірень в Україні регламентуються Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу». Зокрема, у ньому визначено, що «централізована бібліотечна система – об'єднання бібліотек в єдине структурно-цілісне утворення, куди входить центральна бібліотека» [18].

Позитивними чинниками централізації книгозбірень фахівці вважають можливість керування бібліотечними процесами й ухвалення рішень на більш кваліфікованому рівні, зокрема знаходження ефективніших шляхів розподілу бібліотечних ресурсів за їх нестачі. До негативних чинників належить небезпека надмірної регламентації, що призводить до нівелювання особливостей об'єднаних у систему бібліотек і конкретних умов роботи в них.

Складні соціально-економічні умови, в яких опинилися книгозбірні на початку 1990-х рр., у поєднанні з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) спричинили започаткування нового етапу розвитку бібліотечних форм співпраці на нових організаційних, економічних і юридичних засадах. Серед них можна виділити координацію [5]. З погляду управлінської діяльності, *координація* – це:

- синхронізація докладених зусиль, їх об'єднання в єдине ціле;
- процес розподілу діяльності в часі, приведення її окремих елементів у таке поєднання, яке дало б змогу найбільш ефективно й оперативно домогтися встановленої мети;
- розподіл обов'язків (відповідальності).

Для успішної координованої взаємодії слід дотримуватися певних принципів, зокрема:

- учасники мають бути зацікавленими і бачити внесок власної праці в досягненні загальних цілей;
- вони мають бути переконаними в тому, що від них залежить успіх здійснюваної роботи;
- кожен із них має беззастережно дотримуватися ухваленої програми;
- програма повинна залишати можливості для її корегування в разі зміни обставин.

Координація передбачає узгодження діяльності без зміни юридичного, фінансового й іншого статусу її учасників. Результатом координування є напрацювання програм взаємодії сторін. Ухвалені рішення оформляються у формі цільових програм, графіків виконання робіт тощо. Учасники процесу координують свою діяльність у ході переговорів, нарад, листування. Механізмом її реалізації слугує єдиний план, угода або договір, у якому конкретно вказуються напрями

розмежування й узгодження різних аспектів роботи, взаємні зобов'язання й відповідальність сторін.

У бібліотечній діяльності координація здійснюється з урахуванням типологічної приналежності бібліотек на основі розмежування їхніх функцій, за заздалегідь розробленим планом на основі спеціалізації (розподілу праці) і розрахованої на тривалий термін взаємодії між книгозбірнями (відомчо-галузевими або територіальними бібліотечними мережами) для досягнення загальної мети. У результаті таких дій скорочується нераціональне дублювання, із найменшими витратами підвищується ефективність роботи, вирівнюються навантаження бібліотекарів, обсяги робіт відповідають можливостям бібліотек тощо.

Координація, узгодженість дій, важлива як для окремих книгозбірень (внутрішня координація між підрозділами й співробітниками), так і для бібліотечних мереж (зовнішня координація, організована за відомчо-галузевим, міжвідомчим, міжгалузевим, міжмережним або територіальним принципом). Рівні координації взаємопов'язані й забезпечують ефективну взаємодію в межах бібліотеки, у середині бібліотечних мереж і між ними, що робить можливим спільне раціональне формування й використання бібліотечних ресурсів. Яскравим прикладом такого об'єднання можна вважати мережу освітянських бібліотек МОН і НАПН України, у Положенні про яку зазначено, що «...це сукупність ... бібліотечних закладів, об'єднаних за ознакою приналежності до освіти, організаційно-методичне керівництво якими здійснюється провідною бібліотечною установою галузі – Державною науково-педагогічною бібліотекою України» [17].

Сучасний стан бібліотечної галузі характеризується скороченням її бюджетного фінансування, що призводить до втрати кваліфікованих кадрів і порушення процесу відтворення матеріально-технічної бази книгозбірень. У зв'язку з цим посилюється нерівність у доступі до інформаційних ресурсів різних груп населення, погіршується якість обслуговування користувачів, знижується роль бібліотек у системі інформаційних комунікацій і соціалізації особистості. У цих умовах найбільш ефективним способом вирішення перерахованих проблем стає *кооперація* бібліотек, яка є складнішою формою координаційних взаємозв'язків. Підґрунтя кооперації – це узгоджене використання ресурсів і можливостей групи книгозбірень для досягнення оптимального обслуговування всіх можливих користувачів кожної з бібліотек-учасниць. Кооперативна діяльність може здійснюватися на паритетних засадах, взаємовигідних послугах, зацікавленості. Вона базується здебільшого на договірних зв'язках за спільного виконання окремих видів робіт зі збереженням юридичної самостійності окремих учасників.

Розвиток координації й кооперації закладає основи для інтеграції діяльності книгозбірень на вищому рівні – корпоративному, який передбачає створення умов для представлення якісного інформаційного продукту з використанням новітніх інформаційних технологій, модернізацією управління бібліотечними ресурсами, формуванням нового інформаційного середовища, розкриттям інформаційно-

когнітивного потенціалу інформаційних ресурсів бібліотек як складової частини інтелектуальної інфраструктури суспільства [9].

Значним резервом у галузі надання послуг користувачам стають корпоративні бібліотечні проекти й технології, що сьогодні, на жаль, ще недостатньо активно застосовуються. Великою є сила інерції: працівники багатьох книгозбірень намагаються максимально все робити самостійно, іноді дійсно на межі людських можливостей. Однак за активного використання сервісів корпоративних проектів зниження рівня послуг бути не повинно. Адже в цьому випадку стабільність базується вже на ресурсах і сервісах кількох книгозбірень, а система загалом стає більш захищеною від впливу випадкових чинників. Отже, тенденція створення корпоративних мереж бібліотек є об'єктивною необхідністю.

У програмі ЮНЕСКО «Інформація для всіх наголошується, що «інформація й знання є величезним загальнолюдським завоюванням» [8]. Щоб сприяти рівноправному доступу до інформації максимальної кількості людей, програма пропонує, зокрема, «розширювати сферу діяльності існуючих професійних та інституційних інфраструктур таких, як бібліотеки, архіви, суспільні центри тощо» [8]. Успішне досягнення цієї мети є можливим лише за умови впровадження в бібліотечну практику нових методів роботи з використанням ІКТ. На основі інформаційно-комунікаційної взаємодії відбувається становлення корпоративної бібліотечної співпраці. Яскравими проявами цього є спільне формування фондів, створення повнотекстових електронних колекцій, електронних бібліотек [20], корпоративна каталогізація, організація зведених каталогів (баз даних) та інших корпоративних інформаційних продуктів, а також інформаційне обслуговування користувачів й участь у роботі професійних об'єднань. Розвиток і зміцнення саме цих форм взаємодії стає основою для формування бібліотечних об'єднань і започаткування корпоративних бібліотечних систем [15].

Найефективнішою формою міжбібліотечного співробітництва є *інтеграція*. Під інтеграцією розуміють об'єднання ресурсів і сервісів у межах єдиної (зазвичай більшої) інформаційної системи [10; 21]. Вибір ресурсів і сервісів для інтеграції залежить від розв'язуваних завдань, які вирішуються в межах конкретних бізнес-процесів. *Бізнес-процес* – це безліч кількох пов'язаних операцій або процедур, які в сукупності реалізують певну мету виробничої діяльності, зазвичай здійснюваної в рамках заздалегідь визначеної організаційної структури, що описує функціональні ролі учасників цієї структури й відносини між ними [16, с. 46].

Головною особливістю бібліотечної інтеграції є комплексність взаємодії, об'єднання книгозбірень різних типів і видів за всіма основними напрямками діяльності, зростання взаємозалежності, високий рівень координації, централізації й кооперації [2, с. 617].

Слід відзначити, що сьогодні в Україні міжбібліотечна взаємодія переважно відбувається на регіональному рівні [13; 15; 22]. Загальною тенденцією є існування майже в усіх регіонах України корпоративних бібліотечних проектів. Це зумовлено

соціально-економічними, культурними, науковими, освітніми й іншими чинниками розвитку регіонів. Як правило, регіони, в яких означені показники вищі, активніше впроваджують і підтримують міжбібліотечну взаємодію. Серед лідерів можна відзначити Кіровоградську, Рівненську, Дніпропетровську, Донецьку, Миколаївську, Луганську області. Тут, зокрема, функціонують такі проекти: «Регіональний корпоративний каталог» і «Центрально-Український корпоративний каталог» (Кіровоград), «Регіональна корпоративна бібліотечна інформаційна система» (Рівне), «Зведений електронний каталог періодичних видань м. Луганська», «Корпоративна мережа бібліотек м. Маріуполя», «Електронна бібліотека краєзнавчих видань Тернопільської області» та інші.

Активно також розвиваються й галузеві бібліотечні об'єднання. Серед них: «Міжрегіональна корпоративна система каталогізації медичної періодики», ЕК «Медична література України», «Корпоративна бібліотечна система Херсонського територіального об'єднання сільськогосподарських бібліотек», «Створення єдиної електронної бібліотеки ВНЗ МВС України» та ін.

Не стоять осторонь цього важливого питання й освітянські бібліотеки. Створені й активно функціонують такі проекти: «Черкаська регіональна система інформаційно-ресурсної підтримки шкільних бібліотек», «Автоматизований зведений каталог періодичних видань бібліотек ВНЗ м. Києва», «Корпоративна система бібліотек вищих навчальних закладів м. Миколаєва», «Регіональний освітньо-інформаційний портал бібліотек вищих навчальних закладів Миколаївщини», «Корпоративна комп'ютерна мережа бібліотек вищих навчальних закладів м. Одеси» та ін.

Створення об'єднаних галузевих інформаційних ресурсів було визначено як пріоритетний напрям діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Зокрема, у межах виконання НДР «Теоретичні засади формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського» (2008–2010), «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (2011–2013) та ін. розроблялися теоретичні, технологічні й організаційні засади формування об'єднаного інформаційного ресурсу з педагогіки та психології [21]. Результатом роботи стало відображення галузевої інформації й спрощення насамперед для віддалених користувачів доступу до неї в режимі он-лайн за допомогою стандартних засобів Інтернету завдяки єдиному вікну доступу через портал бібліотеки.

Серед найвагоміших корпоративних проектів, здійснюваних в останні роки ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського спільно з бібліотеками мережі, слід відзначити створення галузевої реферативної бази даних (2006) – 17 учасників; обмін бібліографічними записами й формування галузевої бази даних «Періодика» (2009) – 10 учасників; організація зведеної бази даних дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології (2012) – 12 учасників; зведеної бази даних періодичних видань, передплачених освітянськими книгозбірнями (2013) – 7 учасників, а також

започаткування в експериментальному режимі зведеної бази даних збірників наукових праць установ НАПН України й ВНЗ України з аналітичним розкриттям їхнього змісту (2013) – 4 учасники. Функціонування зведених баз даних дасть змогу об'єднати зусилля освітянських бібліотек для створення ІГР на якісно іншому рівні і, як результат, поліпшити рівень задоволення інформаційних потреб користувачів за рахунок надання їм вільного й багатоаспектного доступу до об'єданого інформаційного ресурсу.

Актуальним і перспективним напрямом взаємодії освітянських книгозбірень є також надання насамперед віддаленим користувачам різноманітних інформаційних послуг, здійснюваних на засадах кооперування. Серед них – міжбібліотечний абонемент (МБА), електронна доставка документів (ЕДД), віртуальна бібліографічна довідка тощо. Слід також згадати створювані спільними зусиллями інформаційні продукти: реферативну базу даних «Україніка наукова», інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу» і «Видатні бібліотекознавці, бібліографознавці, книгознавці та документознавці України та світу» тощо.

Висновки. Інтегрування галузевих інформаційних ресурсів на засадах кооперування й координування є надзвичайно актуальним. Вивчення досвіду формування й функціонування міжбібліотечних проектів дає можливість констатувати, що, незважаючи на відсутність в Україні загальної концепції бібліотечного корпоративного руху, існують приклади співробітництва й партнерства бібліотечно-інформаційних структур. Сьогодні бібліотечні об'єднання створюються переважно як локальні в межах певної території й здебільшого обмежуються взаємодією за певним напрямом діяльності, за профілем своєї відомчої підпорядкованості або за галузевою спрямованістю. Бібліотеки створюють для читачів єдиний інформаційний простір. Проблема спільного використання інформаційних ресурсів залишається актуальною, але недостатньо теоретично й методично пропрацьованою. Чинники, що впливають на ефективне функціонування сучасних бібліотечних об'єднань, вивчено недостатньо повно. Процеси їхнього розвитку розглядаються локально, як правило, в організаційно-методичному аспекті. Усе це не сприяє підвищенню якості роботи сучасних об'єднань, які дають можливість бібліотекам вирішувати найбільш актуальні завдання, пов'язані з використанням комплексних інформаційних ресурсів та впровадженням мережевих технологій. Вочевидь, щоб оптимізувати їхню діяльність і підняти на якісно новий рівень, слід узагальнити накопичений теоретичний і практичний досвід роботи бібліотечних об'єднань, чіткіше визначити відповідність між розв'язуваними завданнями і формами взаємодії, виявити найбільш актуальні форми співпраці книгозбірень у кожному окремому випадку та встановити параметри її ефективної роботи. Виникнення й розвиток електронних ресурсів і засобів комунікації веде до формування нових інформаційних потреб і відкриває нові можливості для організації

праці й обслуговування користувачів, тому діяльність у цьому напрямі має тривати надалі.

Список використаних джерел

1. Башун О. В. Глобальна бібліотечна кооперація: історія та сучасність / О. Башун // Бібл. форум України. – 2003. – № 2. – С. 29–30.
2. Библиотечная энциклопедия / Рос. гос. б-ка. – М. : Пашков дом, 2007. – С. 615.
3. Білоус В. С. Корпоративна каталогізація в діяльності бібліотек вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / Білоус В. С., Наугольних С. Г. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://www.dnpb.gov.ua/datas/upload/files/bilous.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 1.10.2013.
4. Васильченко М. П. Взаємодія бібліотек у рамках створення єдиної інформаційно-бібліотечної системи «Бібліотека – ХХІ» / Микола Васильченко // Бібл. форум України. – 2012. – № 1. – С. 8–9.
5. Васильченко Н. П. Координація як етап взаємодія бібліотек / Николай Васильченко // Бібл. форум України. – 2010. – № 1 (29). – С. 15–16.
6. Вилегжаніна Т. І. До питання створення центру корпоративної каталогізації: підходи і перспективи / Т. Вилегжаніна, Є. Одинець // Бібл. планета. – 2005. – № 1. – С. 15–18.
7. Дубовий В. М. Вища школа і бібліотека: встановлення корпоративних відносин // В. Дубовий, А. Безмошук // Бібл. планета. – 2006. – № 2. – С. 26–27.
8. Информация для всех [Електронний ресурс] : программа : офиц. перевод на рус. яз. офиц. текста Программы / ЮНЕСКО ; пер. Евгений Альтовский. – М. : МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2005. – Режим доступу: <http://www.ifap.ru/ofdocs/unesco/programr.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 1.10.2013.
9. Ільганаєва В. О. Корпоративний рух в Україні: стан та перспективи розвитку / В. Ільганаєва // Бібл. форум України. – 2006. – № 2. – С. 13–15.
10. Концепція створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського / [Рогова П. І., Артемов Ю. І., Вараксіна Н. В., Лобановська І. Г. ; наук. ред. Рогова П. І.] ; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : [б. в.], 2012. – 23 с.
11. Корнілова Є. О. Корпоративні технології у наукових бібліотеках / Є. Корнілова // Бібл. вісн. – 2007. – № 4. – С. 7–12.
12. Красник У. О. Корпоративна діяльність бібліотек як складова формування інформаційного суспільства [Електронний ресурс] / Красник Уляна Орестівна // Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства : матеріали четвертої міжнар. наук.-практ. конф., 25 жовт. 2012 р. / Нац. ун-т «Львівська політехніка». – Л., 2012. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/16593/1/52-506-512.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 1.10.2013.
13. Кузнєцова М. М. Регіональні електронні ресурси: від корпоративного створення до використання у соціально-комунікаційному середовищі ОУНБ / Марина Кузнєцова // Вісн. Книжк. палати. – 2010. – № 8. – С. 25–29.
14. Лобузін К. В. Створення інтегрованого бібліотечного простору: основні проблеми та шляхи вирішення / К. В. Лобузін // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2012. – № 2. – С. 34–41.
15. Мар'їна О. Ю. Розвиток корпоративних бібліотечних проектів в Україні / О. Мар'їна // Вісн. Книжк. палати. – 2010. – № 1. – С. 22–25.
16. Племнек А. И. Интеграция и корпоративность электронных библиотек / А. И. Племнек, Н. В. Соколова // Унив. кн. – 2010. – № 12. – С. 45–49 : ил. – Библиогр.: с. 49 (5 назв.).

17. Положение о централизации государственных массовых библиотек : утверждено М-вом культуры СССР // Руководящие материалы по библиотечному делу : справочник / под ред. В. В. Серова. – М., 1975. – С. 82–87.

18. Положення про мережу освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та АПН України : затв. спіл. наказом М-ва освіти і науки України та Акад. пед. наук України від 30.05.2003 р. № 334/31 // Інформ. зб. М-ва освіти і науки України. – 2003. – № 21. – С. 27–32.

19. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України вид 25 січ. 1995 р. № 32/95-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1995. – № 7. – Ст. 45.

20. Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» [Електронний ресурс] : постанова Каб. Міністрів України від 17 серп. 2011 р. № 956 : [станом на 24.10.2012] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Електрон. текст. дані. – К., 2012. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/956-2011-%D0%BF> – Назва з екрана. – Дата доступу 1.10.2013.

21. *Рогова П. І.* Інтеграційні процеси у діяльності освітянських бібліотек МОН України і НАПН України в умовах інформатизації [Електронний ресурс] // Інформ. технології і засоби навчання : електрон. наук. фах. вид. / Ін-т інформ. технологій і засобів навчання. – Електрон. текст. дані. – К., 2013. – Т. 38, № 6. – С. 217–230. – Режим доступу: http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/937/700#.U14KE1V_scc. – Дата звернення: 1.12.2013.

22. *Щербан Р. М.* Регіональна корпоративна бібліотечна інформаційна система / Р. М. Щербан // Бібл. форум України. – 2007. – № 2. – С. 2–4.

23. *Ярошенко Т. О.* Бібліотечні консорціуми: перспективи розвитку / Т. Ярошенко // Бібл. форум України. – № 4. – 2006. – С. 7–11.

И. Г. Лобановская

Кооперирование и координирование деятельности образовательных библиотек в создании интегрированного отраслевого информационного ресурса

Проанализированы формы взаимодействия и интегрирования библиотечных ресурсов и сервисов.

Ключевые слова: взаимодействие, централизация, кооперация, координация, корпорация, интеграция, интегрированный отраслевой информационный ресурс, ИОИР, библиотеки, каталогизация.

I. H. Lobanovska

Cooperation and Coordination Activities of Educational Libraries in Creating the Integrated Branch Information Resource

The author of the article analyses the forms of interlibrary cooperation and integration of library resources and services.

Key words: interaction, centralization, cooperation, coordination, corporation, integration, integrated branch information resource (IBIR), educational libraries, cataloging.

Надійшла до редколегії 20.11.2013 р.

УДК 37.091.4Сухомлинський:[002.1–028.14:004.65(477)]:[02:303.682]

*Л. М. Заліток,
канд. пед. наук, заст. директора з наук. роботи
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського*

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА РЕФЕРАТИВНА БАЗА ДАНИХ «УКРАЇНІКА НАУКОВА» ЯК ОДИН ІЗ СЕГМЕНТІВ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ СУХОМЛІНІСТИКИ

У публікації проведено бібліометричний аналіз відображення в загальнодержавній базі даних «Україніка наукова» документо-інформаційного потоку з питань сухомліністики. Визначено перелік типів і видів документів, список авторів, які мають найбільшу кількість публікацій з розглянутої тематики. Встановлено коло періодичних видань, у яких представлено документи й матеріали з сухомліністики. Визначено проблеми та шляхи їх розв'язання.

Ключові слова: бібліометричний аналіз, реферативна база даних «Україніка наукова», сухомліністика, реферативна інформація.

Актуальність дослідження. Серед першочергових завдань бібліотек України з питань формування національних інформаційних ресурсів, які визначені в Законі України «Про Національну програму інформатизації» (№ 74/98-ВР від 4 лютого 1998 р.) [1] – створення Національної системи реферування української наукової літератури з метою аналітико-синтетичної переробки вітчизняного потоку наукової інформації, кумуляції та депозитарного зберігання результатів переробки у відповідних базах даних (БД) і забезпечення багатоаспектного використання цих інформаційних ресурсів.

Сьогодні реферативні БД і реферативні журнали (РЖ) не лише здійснюють оперативне інформування різних категорій користувачів про поточну наукову літературу, а й сприяють ретроспективному пошуку друкованих матеріалів, зменшують негативний вплив, пов'язаний із диференціацією наук, інформують про досягнення в суміжних галузях наук, про інтеграцію наукових напрямів і дисциплін тощо. Значна кількість реферативних БД зарубіжних країн дає змогу українським ученим отримати досить повне уявлення про тенденції розвитку світової науки. Водночас у цих БД практично не репрезентовано потік української наукової літератури. На нашу думку, відсутність цілісної вітчизняної системи реферування друкованої продукції стає завадою на шляху якісного інформаційного обслуговування науковців і фахівців, міждержавного обміну науково-технічною інформацією, виходу інтелектуальних доробок науковців України за її межі, а також причиною інших втрат, насамперед у сфері інформаційного суверенітету й авторських прав. Загалом відсутність Національної системи реферування наукових видань робить неможливим приєднання України до спільноти інформаційно розвинених держав.

Електронна бібліотека та реферативна БД як система-навігатор, що допомагає здійснювати пошук необхідної інформації – це саме ті перспективні інформаційні продукти й технології, яких потребує користувач від сучасної бібліотеки.

Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського й Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України в 1998 році започатковано формування загальнодержавної реферативної БД «Україніка наукова». Споживачі інформації позитивно оцінили появу БД, оскільки головним завданням її створення, поповнення та функціонування є досягнення стовідсоткового відображення друкованих наукових праць учених нашої країни з усіх галузей науки. Зазначена БД має друкований супровід – реферативний журнал «Джерело» [4].

Метою створення й наповнення загальнодержавної БД «Україніка наукова» є формування сегменту національного інформаційного ресурсу, представлення української науки у світовому інформаційному просторі, інформаційне обслуговування вчених України, вдосконалення технологій пошуку інформації. Це обумовлено необхідністю інформаційного забезпечення наукових досліджень в Україні, ефективного використання науково-дослідних робіт, взаємного інформування вчених і дослідників про напрями та результати досліджень.

БД дає можливість визначати пріоритетні й найактуальніші напрями досліджень, які користуються найбільшим попитом, здійснювати оперативне інформування різних категорій споживачів інформації про нововидану літературу, використовувати найсуттєвіший фактографічний матеріал, сприяти ретроспективному пошуку документів.

Реферування наукових праць та розміщення рефератів у БД «Україніка наукова» вважається першим кроком у цільовій підготовці наукових фахових видань України до включення в міжнародну наукометричну бібліографічну та реферативну базу даних Scopus з метою оцінювання наукового потенціалу держави загалом та окремих суб'єктів наукової діяльності в Україні.

Задля забезпечення максимального охоплення наукової літератури й оперативності її представлення НБУ ім. В. І. Вернадського було запропоновано кооперативну технологію наповнення реферативної БД. Вона полягає в залученні до реферування суб'єктів вітчизняної системи документальних наукових комунікацій (бібліотек та органів НТІ, редакцій періодичних видань, видавництв тощо). Сьогодні головними виконавцями наповнення БД є Інститут проблем реєстрації інформації НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), Національна наукова медична бібліотека України.

За даними дослідників, наявна БД рефератів наукових видань України налічує приблизно 320 000 записів і щороку поповнюється в середньому на 40 000 рефератів. Щодня до реферативної БД «Україніка наукова» звертається 350–400 користувачів (кількість унікальних ір-адрес). Реферативну БД «Україніка наукова» включено до колекцій електронного сервісу «The European library», де вона активно функціонує [3].

Галузевий реферативний інформаційний ресурс із питань педагогіки, психології й освіти формує мережа освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, яку

очолює ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Головна освітянська бібліотека в системі науково-інформаційного забезпечення спеціалістів галузі з 2007 року активно розробляє реферативний напрям [1], який шляхом реферування статей із періодичних і продовжуваних видань дає змогу оперативно ознайомлювати вчених і практиків із масивом первинних документів із питань педагогіки, психології й освіти. Галузева реферативна БД, представлена на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, передається для формування національної реферативної БД «Україніка наукова» і до друку в УРЖ «Джерело».

Сьогодні однією з найбільш досліджуваних персоналій в українській педагогіці є постать В. О. Сухомлинського. З позицій нашого дослідження науковий інтерес становить вивчення кількісного представлення існуючого документного потоку з сухомлиністики в БД «Україніка наукова», що і є метою цієї публікації.

Постійне зростання обсягів документно-інформаційних потоків із сухомлиністики спонукає науковців до дедалі більшого застосування вимірювальних процедур оцінки інформації як основи для формування нових підходів до вивчення й використання на практиці ідей В. О. Сухомлинського. Світовий досвід показує, що саме реферативні БД і реферативні журнали (РЖ) сприяють проведенню наукометричних та бібліометричних досліджень.

На основі статистичних даних реферативної БД нами було визначено першочергові завдання дослідження: виявлення типів видань, що знаходяться в БД з означеного питання; аналіз даних відображення рефератів на статті з періодичних видань; з'ясування представлених у БД напрямів розвитку сухомлиністики, внесків педагогічних видань й окремих науковців у поширення ідей В. О. Сухомлинського за допомогою БД; визначення проблем і шляхів їх розв'язання.

Основна частина. На нашу думку, динаміка оприлюднення реферативної інформації з питань сухомлиністики є важливою основою для осмислення подальших кроків розвитку означеного напрямку в системі науково-інформаційного забезпечення педагогічної науки.

Нами було проведено розширений пошук документів із питань сухомлиністики в БД «Україніка наукова» за період 1998–2013 рр. Загалом виявлено 78 документів. У масив документів, який розглядається (див. *табл. 1*), увійшли статті з монографії – 1, із посібника – 1, із наукових збірників – 6, із бібліографічних покажчиків – 2, із наукових журналів – 68.

Таблиця 1

Типи видань, представлених у БД «Україніка наукова»

№ п/п	Тип документа	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2006	2007	2008	2009	2010	2012
1.	Монографії						1						
2.	Посібники								1				

3.	Наукові збірники			1		2			3				
4.	Бібліографічні покажчики				1					1			
5.	Періодичні видання	3	1	1				2	3	41	10	6	1

Отже, серед типів документів, присвячених В. О. Сухомлинському, більшість становлять статті в науковій періодиці. Таке кількісне співвідношення видається нам закономірним, оскільки за загальним обсягом матеріалу БД «Україніка наукова» статті з періодичних і продовжуваних видань становлять 60 % масиву наукової інформації. Зазначимо, що наповнення реферативної БД первинних документів із питань педагогіки, психології й освіти має значні лакуни, не відображає весь масив наукових видань України, що унеможлиблює повний аналіз стану сухомлиністики.

Під час дослідження нами було виявлено, що з 32 назв періодичних і продовжуваних видань, які видають педагогічні й інженерно-педагогічні ВНЗ III–IV р. а., в «Україніці науковій» представлено матеріали продовжуваних видань таких ВНЗ, як: Слов'янський державний педагогічний університет; Тернопільський державний педагогічний університет імені В. Гнатюка; Уманський державний педагогічний університет імені П. Тичини (див. *табл. 2*), а періодичні видання – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка («Молодь і ринок») (див. *табл. 3*).

Найактивніше представлено реферати на статті про В. О. Сухомлинського з періодичних видань, засновниками яких є НАПН України, її установи та МОН України (див. *табл. 3*). Слід зауважити, що з дев'ятнадцяти Всеукраїнських педагогічних читань, які було проведено в різних регіонах України, у БД «Україніка наукова» наявні матеріали лише чотирнадцятих Всеукраїнських педагогічних читань («Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: виховання громадянина», Слов'янський державний педагогічний університет, 2007).

Таблиця 2

Заклади, видання яких представлені в БД «Україніка наукова»

№ п/п	Назва закладу	2000	2002	2007
1.	Слов'янський державний педагогічний університет			3
2.	Тернопільський державний педагогічний університет імені В. Гнатюка		1	
3.	Уманський державний педагогічний університет імені П. Тичини	1	1	

Аналіз даних відображення рефератів на статті з періодичних видань із питань сухомлиністики виявив, що всього в БД представлено рефератів на 65 статей із 15 періодичних видань (див. *табл. 3*).

Таблиця 3

Список періодичних видань з публікаціями з питань сухомлиністики

№ п/п	Назва журналу	1998	1999	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1.	Директор школи, ліцею, гімназії					1				
2.	Молодь і ринок						1			
3.	Наука і освіта					27				
4.	Нова педагогічна думка					3	1			
5.	Неперервна професійна освіта: теорія і практика					1				
6.	Освіта на Луганщині					2				
7.	Педагогіка і психологія	3	1			2	1	1		
8.	Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту			2						
9.	Педагогічний вісник							2		
10.	Педагогічний пошук					3	2			
11.	Післядипломна освіта в Україні					2				
12.	Постметодика				1					
13.	Рідна школа				2	2	5	1		
14.	Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві									1
15.	Шлях освіти							2		

Лідером за кількістю представлених у реферативній БД документів із питань сухомлиністики є журнал «Наука і освіта». На нашу думку, це можна пояснити прагненням періодичного видання бути більш публічним і наблизитися до європейських інформаційних стандартів.

Особливий інтерес становить тематика публікацій, за якою можна визначити найбільш представлені сьогодні в «Україніці науковій» теми з сухомлиністики (див. *табл. 4*).

Таблиця 4

Тематика публікацій

№ п/п	Тематика	Кількість публікацій	Вид видання
1.	Педагогічна система В. О. Сухомлинського	9	Стаття
2.	Розвиток особистості	9	Навчально-методичний посібник, стаття
3.	Дошкільне виховання	9	Стаття
4.	Досвід використання ідей В. О. Сухомлинського	8	Стаття
5.	Громадянське виховання	6	Стаття, збірник науковий праць
6.	Педагогічна майстерність учителя	5	Монографія, стаття
7.	Дитячий колектив	4	Стаття
8.	Збереження здоров'я	4	Стаття
9.	Моральне виховання	3	Стаття
10.	Книга, читання, слово	3	Стаття
11.	Батьківська педагогіка	2	Збірник наукових праць, стаття
12.	Духовні цінності	2	Стаття
13.	Розвиток мовлення	2	Стаття

У таблиці (див. *табл. 5*) наведено прізвища авторів, яким належить більше ніж одна публікація з-поміж представлених у БД на поточний момент.

Таблиця 5

Автори, представлені в БД «Україніка наукова»

№ п/п	П. І. П. автора	Кількість публікацій	Вид видання
1.	Бондар Л. С.	4	Стаття
2.	Калмиков Г. В.	3	Стаття
3.	Луцюк А. М.	3	Монографія, стаття
4.	Антонець М. Я.	2	Стаття
5.	Іонова О. М.	2	Стаття
6.	Сяо Су	2	Стаття
7.	Білюк О. В.	1	Навчально-методичний посібник

Отже, серед авторів-лідерів за кількістю публікацій у реферативній БД виділяємо таких: Л. С. Бондар, Г. В. Калмиков, А. М. Луцюк.

Проведене дослідження виявило невідповідність між існуючим документним потоком матеріалів, присвячених В. О. Сухомлинському, і його відображенням у реферативній БД «Україніка наукова». Усунення виокремленого недоліку, на нашу думку, можливе за умов:

- 1) розміщення публікацій у виданнях, що індексуються реферативною базою даних;
- 2) правильного оформлення результатів наукових робіт (авторів, назву статті, ключові слова, анотацію рекомендується подавати трьома мовами: українською, російською, англійською);
- 3) активізації реферування наукових збірників Всеукраїнських педагогічних читань «В. О. Сухомлинський і сучасність».

Висновки. Отже, статистичні дані потоку наукових матеріалів про В. О. Сухомлинського, поданого в загальнодержавній реферативній БД «Україніка наукова», є наочним свідченням існування потреби оперативного відображення інформації з питань сухомлиністики, що дасть змогу:

- представляти здобутки сухомлиністики у світовому інформаційному просторі;
- використовувати матеріали БД для швидкого пошуку інформації;
- прогнозувати розвиток сухомлиністики в Україні з урахуванням динаміки розширення рубрик;
- визначати пріоритетні й актуальні напрями досліджень у сухомлиністиці;
- використовувати БД для наукометричних досліджень.

З огляду на те, що реферативна інформація БД «Україніка наукова» постійно поповнюється, виокремлена нами проблема потребує подальших досліджень й уваги з боку науковців, педагогів та працівників інформаційної галузі.

Список використаних джерел

1. Букишина Т. Ф. Періодичні й продовжувані видання з питань педагогіки, психології та освіти педагогічних і класичних університетів України: стан кооперативного реферування / Т. Букишина // Вісн. Книжк. палати. – 2011. – № 11. – С. 7–10.
2. Про Національну програму інформатизації [Електронний ресурс] : Закон України від 4 лют. 1998 р. № 74/98-ВР : [станом на 16.10.2012]. – Електрон. текст. дані. – К., 2012. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/74/98-вр>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 15.06.13.
3. Кириленко С. Розвиток технології представлення інформації у реферативній базі даних «Україніка наукова» / Світлана Кириленко, Світлана Домбровська // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / [редкол.: О. С. Онищенко, Г. В. Боряк, В. М. Горовий та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, АБУ. – К., 2011. – Вип. 31. – С. 137–145.
4. Костенко Л. Й. Реферативна база даних «Україніка наукова»: стан, перспективи використання / Л. Й. Костенко // Сучасний стан та перспективи наукового реферування: матеріали міжнар. семінару-практикуму, м. Київ, 29 трав. 2009 р. / УФФН, ДНСГБ. – К., 2009. – С. 53–57.
5. Реферативна база даних «Україніка наукова» [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського : [офіц. сайт]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 10.04.13

Л. М. Залиток

Общегосударственная реферативная база данных «Украиника научная» как один из сегментов популяризации сухомлинистики

В статье осуществлен библиометрический анализ отображения в общегосударственной базе данных «Украиника научная» документо-информационного потока по вопросам сухомлинистики. Определен перечень типов и видов документов, список авторов, имеющих наибольшее число публикаций по рассматриваемой тематике. Установлен круг периодических изданий, в которых представлены документы и материалы по сухомлинистике. Определены проблемы и пути их решения.

Ключевые слова: библиометрический анализ, реферативная база данных «Украиника научная», сухомлинистика, реферативная информация.

L. M. Zalitok

National Abstract Database «Scientific Ukrayinika» as One of the Segments Popularizing Sukhomlynistyka

The author of the article conducts a bibliometric analysis which reveals the document information flow on sukhomlynistyka in the national database «Scientific Ukrayinika». The researcher gives a list of various types and kinds of documents, a list of authors who have the largest amount of publications on the subject under consideration, establishes a range of periodicals which present the documents and materials on sukhomlynistyka, defines the problems and the ways of their solution.

Key words: bibliometric analysis, abstract database «Scientific Ukrayinika», sukhomlynistyka, abstract information.

Надійшла до редколегії 13.11.2013 р.

УДК 013:[026:37](477-25)ДНПБУ(0.034.2)

*Л. О. Пономаренко,
заст. директора з науково-бібліотечної роботи
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського*

**ЕЛЕКТРОННІ БІБЛІОГРАФІЧНІ РЕСУРСИ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ІНФОРМАЦІЙНОМУ
ПРОСТОРІ: СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ**

У статті проаналізовано змістові та жанрові особливості електронних бібліографічних ресурсів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, доступ до яких надається віддаленим користувачам через веб-портал зазначеної бібліотеки, розглянуто можливість їхньої інтеграції.

Ключові слова: *електронні бібліографічні ресурси, бібліотечно-каталожні електронні посібники, науково-допоміжні бібліографічні покажчики, рекомендаційні покажчики, біобібліографічні посібники, інформаційно-бібліографічний ресурс, науково-педагогічна електронна бібліотека, веббіографія, віртуальна бібліографічна довідка, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського.*

Актуальність дослідження. Активне використання в щоденній науково-дослідній діяльності й навчальному процесі електронних інформаційних ресурсів України з питань освіти, педагогіки та психології є важливим кроком на шляху до цивілізованої інтеграції нашої країни у світовий освітній та інформаційний простір. Для задоволення потреб сучасного користувача в забезпеченні доступу до всіх інформаційних ресурсів як власної генерації, так і придбаних, бібліотеки активно освоюють та впроваджують сучасні досягнення в галузі інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечні процеси. Бібліографічна діяльність ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського знаходиться на новому етапі розвитку, що пояснюється впровадженням інноваційних технологій, формуванням електронного середовища й появою нового виду бібліографічних ресурсів – електронних.

Аналіз наукових досліджень. Теоретико-методичні проблеми електронних бібліографічних ресурсів розглядалися в працях вітчизняних і зарубіжних бібліографознавців: О. К. Беспалової, Г. Л. Левіна, І. Матвєєвої, І. Г. Моргенштейна, Л. Ф. Трачук, В. О. Фокеєва, Г. М. Швецової-Водки, Г. Шемаєвої. Класифікацію комп'ютерних бібліографічних ресурсів на основі ієрархії фасетів розроблено Г. М. Швецовою-Водкою. Становлення й еволюцію системи довідково-бібліографічного обслуговування в мережі бібліотек НАН України, структуру їхніх довідково-бібліографічних інформаційних ресурсів вивчала Т. В. Добко. Практичні аспекти створення електронних бібліографічних покажчиків викладено в посібнику О. В. Панкової та Л. С. Беркутової. Проте, незважаючи на наявність ґрунтовних наукових праць із цієї проблематики, рівень дослідження галузевих бібліографічних ресурсів залишається недостатнім для забезпечення інноваційного розвитку педагогічної й психологічної наук, освіти та практики.

Метою цієї статті є аналіз стану електронних бібліографічних ресурсів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, доступ до яких надається віддаленим користувачам через веб-портал зазначеної бібліотеки, їхніх змістових і жанрових особливостей, розгляд можливості їхньої інтеграції, розроблення рекомендацій, які сприятимуть подальшому розвитку й використанню таких ресурсів для задоволення інформаційних потреб фахівців освітянської галузі України.

У межах НДР «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (далі ІГР) в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (наук. керівник – П. І. Рогова, канд. іст. наук, старш. наук. співроб.) постало завдання на веб-порталі ДНПБ України **створити єдину точку доступу до галузевої фахової інформації всіх учасників освітнього процесу**, що сприятиме підвищенню ефективності наукових досліджень, удосконаленню навчально-виховного процесу в закладах освіти різних рівнів, зростанню професійної й інформаційної культури освітян, та **інтегрувати інформаційні ресурси з питань педагогіки, психології й освіти в електронній формі** шляхом об'єднання ресурсу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та книгозбірень освітянської галузі України в електронну бібліотеку галузевого спрямування.

Основна частина. До виконання поставленого завдання ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського підходила планомірно й системно. Здійсненню запланованого сприяли інноваційні форми роботи, які було впроваджено в діяльність цієї установи впродовж 2006–2010 рр. Зокрема, створено веб-портал ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (www.dnpb.gov.ua); активно формувався електронний каталог (ЕК); розпочато роботу щодо організації повнотекстових баз даних (БД); здійснювалося бібліографічне обслуговування користувачів через віртуальну довідку; створювалися віртуальні інформаційно-бібліографічні ресурси з актуальних питань педагогіки й психології, бібліотекознавства та бібліографознавства; готувалася вторинна продукція з актуальних питань педагогіки й психології, яку було представлено в повнотекстовій формі на веб-порталі та розіслано до бібліотек мережі тощо [6]. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як головна книгозбірня мережі освітянських бібліотек уперше системно й планомірно поглиблювала процес створення вторинної продукції в традиційній та електронній формах. Це сприяло подальшій роботі бібліотеки щодо формування електронних бібліографічних ресурсів, їхньої інтеграції й надання доступу користувачам до них через її веб-портал. Аналіз статистичних даних свідчить, що портал бібліотеки є активно відвідуваним. Якщо 2006 р. сайтом зазначеної установи скористалися 8 тис. відвідувачів, то впродовж 2013 р. – уже понад 150 тис. користувачів.

У ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського накопичено чималий досвід щодо створення значних масивів електронних бібліографічних ресурсів. Насамперед слід назвати **бібліотечно-каталожні електронні посібники**, які представлено електронним каталогом (ЕК) бібліотеки, що почав формуватися з 2004 р. у програмі

MARK-SQL, а з 2006 р. – у САБ ІРБІС. За допомогою модуля Web ІРБІС, що розміщений на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, для віддалених користувачів надається доступ до ЕК. Він складається з шести баз даних (БД): «Книги», «Періодика», «Рідкісні книги», «Бібліотечна справа» тощо; імідж-каталогу генерального алфавітного каталогу (понад 230 тис. карток українською, російською та іноземними мовами). Широкі можливості для бібліографічного пошуку надають зведені БД. На порталі книгозбірні вони представлені двома БД: зведеною базою даних дисертацій із питань освіти, педагогіки й психології та зведеною базою фахових періодичних видань, які передплачують ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського й провідні освітянські бібліотеки України. Створення ЕК здійснюється на інноваційних засадах кооперації та координації, зокрема розпочато інноваційну діяльність щодо обміну бібліографічними записами з освітянськими книгозбірнями МОН України й НАПН України (так, до наповнення БД «Періодика» долучилося 10 бібліотек ВНЗ III–IV р. а. педагогічного профілю). У результаті проведеної роботи станом на 01.10.13 р. зазначені БД уже розміщені та діють на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в рубриці «Електронні ресурси» розділу «Ресурси» (<http://dnpb.gov.ua/>).

Бібліографічні покажчики – основна вторинна продукція ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Їх оперативно розміщують на веб-порталі бібліотеки, одночасно або навіть раніше за друковану версію, у спеціальних розділах рубрики «Бібліографічна продукція ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського». Необхідно зазначити, що впродовж майже 15 років існування цієї книгозбірні її співробітниками здійснювалася підготовка різних видів інформаційно-бібліографічних видань, перевага серед яких надавалася науково-допоміжним, рекомендаційним, поточним і ретроспективним посібникам, що за змістом поділяються на тематичні й персональні. Зокрема, було підготовлено та видано близько 100 ґрунтовних науково-допоміжних і рекомендаційних покажчиків.

Важливою складовою частиною системи бібліографічних видань для освітянської галузі є **науково-допоміжні посібники**, які сприяють цілеспрямованому інформаційному забезпеченню наукових досліджень установ НАПН України, зокрема опрацюванню нової методології педагогіки й філософії освіти на засадах людиноцентризму, створенню теорії цілісного розвитку особистості, забезпеченню якісного психолого-педагогічного та науково-методичного супроводу навчально-виховного процесу на різних освітніх рівнях, вивченню актуальних проблем загальної, дитячої й педагогічної психології. Відповідно до наукових досліджень НАПН України науковцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського підготовлено 20 ретроспективних науково-допоміжних видань – фундаментальних тематичних покажчиків з актуальних питань педагогіки та психології для інформаційного забезпечення всіх ланок освіти: дошкільної, загальної середньої й вищої. Активний попит у спеціалістів і науковців освітянської галузі мають упорядковані фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського тематичні науково-допоміжні й

рекомендаційні бібліографічні покажчики: «Сучасні освітні технології» (Вип. 1–3, 2001–2003), «Загальноосвітня школа України за роки незалежності (1991–2001)» (2002), «Формування активної життєвої позиції молодого громадянина України» (2002), «Бібліотека навчального закладу в контексті інформатизації суспільства» (2003), «Професійна освіта України за роки незалежності» (2004), «Сучасні технології в освіті» (Ч. 1–2, 2005–2007), «Розвиток професійної орієнтації в Україні» (2009), «Профільне навчання в старшій школі: шляхи розвитку» (Вип. 2, 2010), «Вища освіта України в умовах трансформації суспільства: стан, проблеми, тенденції розвитку, 2007–2011 рр.» (Вип. 2, 2012) та ін. Незамінним для педагогів у їхній виховній, просвітницькій діяльності є рекомендаційний посібник «Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки на рік».

Із метою науково-інформаційного забезпечення інноваційного розвитку вітчизняної педагогічної науки, теорії та практики освіти, поширення передового досвіду в діяльності навчальних закладів держави, підвищення професійного рівня педагогічних і науково-педагогічних кадрів та компетентності учнівської й студентської молоді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з 2001 р. уперше в Україні започаткувала підготовку інформаційних видань про життя та діяльність видатних педагогів світу, відомих учених педагогічної науки України в трьох серіях: «Видатні педагоги світу», «Академіки НАПН України» та «Ювіляри НАПН України». Також уперше в Україні бібліотекою створено серію «Майстри бібліотечної справи України», в якій розкривається творчий шлях і здобутки вітчизняних бібліотекознавців [4].

Біобібліографічні покажчики висвітлюють педагогічну спадщину та творче використання ідей педагогів України й зарубіжжя, які жили та творили в період від найдавніших часів до сьогодення. Основні завдання цих серій: популяризація наукового, науково-педагогічного, публіцистичного й літературного доробку педагогів; кумуляція біографічних і бібліографічних відомостей про їхні життя та діяльність; сприяння здійсненню галузевих біобібліографічних досліджень із питань розвитку педагогіки й психології; підвищення професійної майстерності педагогічних і бібліотечних працівників.

У межах серії «Видатні педагоги світу» уже підготовлено та видано дев'ять біобібліографічних видань, присвячених життю й діяльності В. О. Сухомлинського (2001, 2008), Я. Корчака (2003), А. С. Макаренка (2008), К. Д. Ушинського (2010), С. Ф. Русової (2010), М. І. Пирогова (2011), С. Х. Чавдарова (2012), Я. Ф. Чепіги (Зеленкевича). Покажчики цієї серії сприяють переосмисленню та об'єктивному висвітленню історико-педагогічного процесу, дають змогу скласти уявлення про розвиток фундаментальних і прикладних досліджень із питань педагогіки, психології, представляють всесвітньо відомі наукові школи, уможливають проведення досліджень із історії педагогічної науки, освіти та практики.

Електронні версії біобібліографічних покажчиків серії «Видатні педагоги світу» розміщено також на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського на

сторінках інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» (http://www.dnpb.gov.ua/scientific_information_work/suhomlynskiy/), де створюється комплекс матеріалів – повнотекстових, бібліографічних, іконографічних тощо – про визначних і незаслужено забутих у радянський час вітчизняних і зарубіжних педагогів. За період 2008–2013 рр. в інформаційно-бібліографічному ресурсі представлено 37 персоналій, присвячених, зокрема, В. О. Сухомлинському, Х. Д. Алчевській, С. А. Ананьїну, О. М. Астрябу, Г. Г. Ващенко, Б. Д. Грінченку, М. П. Драгоманову, В. Ф. Дурдуківському, О. А. Захаренку, В. Н. Каразіну, К. Д. Ушинському, Я. Ф. Чепізі (Зеленкевичу) та ін. [2]. Аналіз відвідувань веб-порталу бібліотеки показав, що найбільший попит у користувачів мають: «Видатні педагоги України і світу» (4846 звернень у 2012 р.), «Педагоги-новатори України» (1885 звернень), «Бібліографічна продукція мережі освітянських бібліотек МОН та НАПН України» (1818 звернень).

Структура інформаційно-бібліографічного ресурсу про вчених така: біографія, бібліографія праць науковця, список публікацій про нього, повні тексти найбільш значущих його творів, а також матеріали, що висвітлюють втілення ідей видатних дослідників у навчально-виховний процес закладів освіти, відомості про їх вшанування в незалежній Україні та у світі, фотодокументи тощо. Подібну структуру мають електронний інформаційно-аналітичний ресурс **«Педагоги-новатори України»**, який створено з метою висвітлення здобутків сучасних українських педагогів і формування інформаційного банку ефективних науково-педагогічних рішень щодо реформування й модернізації сучасної освіти, та інформаційно-бібліографічний ресурс **«Видатні бібліотекознавці, бібліографознавці, книгознавці та документознавці України та світу»**, котрий уперше в Україні засновано для поширення досягнень бібліотечної науки й практики, популяризації праць відомих діячів бібліотечної справи, розкриття їхнього життя, діяльності, творчої спадщини та втілення їхніх ідей у практику. Нині в ресурсі «Видатні бібліотекознавці, бібліографознавці, книгознавці та документознавці України та світу» розміщено матеріали про 8 осіб: Л. У. Биковського, М. П. Гуменюка, М. Ф. Комарова, Ф. І. Каратигіна, Н. К. Крупську та ін. Ресурси розташовано в розділі «Науково-інформаційна діяльність», вони постійно поповнюються. Важливою складовою частиною всіх цих ресурсів є бібліографічна інформація про праці педагогів та публікації про їхній життєвий і творчий шлях.

Водночас бібліографічна продукція ДНПБ України представлена в Науково-педагогічній електронній бібліотеці України (далі – НПЕБ), доступ до якої здійснюється на єдиній платформі САБ ІРБІС64. Акцентуючи увагу на впровадженні нових інформаційних технологій, слід підкреслити важливість створення електронної бібліотеки як системи, що реалізує уніфікований підхід до накопичення, збереження та організації різноманітної інформації й надання доступу до неї. НПЕБ – спеціалізована книгозбірня загального користування. У ній акумульовано інформаційні ресурси, що містять інформацію з питань освіти, педагогіки та

психології й суміжних галузей наук, і надано інтерактивний доступ до зазначених джерел інформації користувачам різних категорій [1, с. 16]. Ресурс НПЕБ організовано у вигляді колекцій і рубрик, що дає змогу користувачеві переходити від колекцій до рубрик та конкретних видань. У структурі фонду НПЕБ є відповідний розділ «Вторинна продукція ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського».

Як зазначає у своєму дослідженні Т. В. Добко, «Виявлення бібліографічних показників, тематичних списків літератури ускладнене через їх розпорошеність на сайтах окремих бібліотек, тому логічним є створення веб-метабібліографії, яка б орієнтувала у бібліографічних ресурсах» [3, с. 256]. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського вже розпочала кумуляцію відомостей про бібліографічні посібники власні та освітянських книгозбірень, створивши відповідні сторінки на своєму веб-порталі: «Бібліографічна продукція ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського», «Бібліографічна продукція мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України». Детальний аналіз надходжень вторинної продукції від мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України за 2012 р. і попередні роки до фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського дав підстави для висновку, що не всі провідні освітянські книгозбірні України надсилають бібліографічні показники. Так, згідно зі «Зведеним планом науково-інформаційної й видавничої діяльності освітянських бібліотек України та основних заходів бібліотек, спрямованих на підвищення професійної майстерності бібліотечних працівників освітянської галузі України...», який щорічно готується фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 2012 р. бібліотеками мережі було заплановано підготувати 171 бібліографічний посібник з актуальних психолого-педагогічних питань, із них 63 планувалося видати типографським способом, 108 – в електронній і принтерній формі. Натомість до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського станом на 01.10.2013 р. надійшло лише 19 показників у традиційній формі (44 видання в 2011 р.), електронних і принтерних – жодного примірника. Свою друковану продукцію надіслали такі книгозбірні: ЛОНПБ (4 назви), МНПБ (1 назва), бібліотеки ВНЗ III–IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілів (14 назв). Здійснений ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського аналіз сайтів мережі освітянських книгозбірень засвідчив, що власна бібліографічна продукція в повному тексті представлена лише на сайтах/сторінках 18 бібліотек ВНЗ III–IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілів [5, с. 81]. У зв'язку з цим постає завдання активізувати роботу щодо надання доступу до бібліографічних ресурсів освітянських книгозбірень.

Нині бібліотеки активно послуговуються можливостями Інтернету під час інформаційного забезпечення користувачів, що дає їм змогу значно доповнити свої інформаційні ресурси. Саме веббібліографія, яка впорядковує й організовує ресурси Інтернет, покликана суттєво допомогти в пошуку необхідних відомостей у світовій мережі користувачам відповідно до їхніх потреб. Кожна книгозбірня намагається створити перелік авторитетних сайтів, що містять корисні ресурси. 2007 р. Навігатор

в Інтернет із питань педагогіки й освіти, розміщений на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, містив 375 посилань, які регулярно оновлювалися та доповнювалися. Навігатор – це структурований ресурс відомостей про пошукові системи, сайти бібліотек, освітні сайти в Інтернеті, електронні бібліотеки й електронні видання, офіційні та правові сайти, сайти рефератів, спонсорських і донорських організацій, повнотекстові ресурси іноземними мовами тощо. 2012 р. із метою надання доступу до ІПР було здійснено науково-організаційну роботу щодо оновлення й наповнення новими лінками розділу порталу «Навігатор в Інтернет». Завдяки вдосконаленню Навігатора сформовано оптимальну структуровану систему пошуку, що забезпечує зручність орієнтування користувачів серед освітніх інформаційних систем і сайтів. Також було створено новий підрозділ Навігатора – «Повнотекстові електронні журнали іноземними мовами», де представлено періодичні видання з таких питань: освіти, педагогіки та психології; мовознавства й філології; бібліотекознавства, бібліографознавства.

З метою інформаційного забезпечення віддалених користувачів із 2008 р. почала діяти «Віртуальна бібліографічна довідка ДНПБ України». Її відкрито в рамках спільного проекту «Об'єднана віртуальна довідкова служба», до складу якої входять 17 книгозбірень і котру очолює Національна бібліотека України для дітей. Спостерігається позитивна динаміка щодо надання ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського довідок: якщо 2008 р. фахівцями бібліотеки було виконано 155 довідок, то в наступні роки – 550–580 довідок щорічно. Архів виконаних довідок проекту «Об'єднана віртуальна довідкова служба» станом на 7.10.2013 р. налічував 30341 довідку, з них із питань освіти – 885. У зазначеному проекті станом на 1.09.2013 р. фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було виконано впродовж 2007–2013 рр. 2400 письмових бібліографічних довідок, що становить 7,9 % від загальної кількості довідок. Цей електронний бібліографічний ресурс ще подекуди опиняється поза увагою як бібліотекарів, так і користувачів, хоча його потенційні можливості в забезпеченні інформаційних потреб досить значні.

Залишається розпорошеною на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського бібліографічна інформація, що міститься у віртуальних книжкових виставках, де, крім неї, подано ще й іконографічну, реферативну інформацію, корисні посилання на інтернет-ресурси тощо.

Висновки. Проведений аналіз електронних бібліографічних ресурсів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського дав підстави для таких висновків.

Бібліографічна інформація, створювана ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в традиційному та електронному вигляді, характеризується жанровим різномаяттям, змістовним наповненням, галузевою спрямованістю, гетерогенністю, розпорошеністю за розміщенням на веб-порталі.

Для реалізації принципу рівного й вільного доступу до інформації та розбудови інформаційного простору держави ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського слід удосконалити доступ до своїх електронних ресурсів, електронних каталогів,

вторинної продукції через Інтернет. З цією метою в межах НДР «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (далі ІГР) в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» розроблено 3 концепції: «Концепцію створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського», «Концепцію науково-педагогічної електронної бібліотеки ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського», «Концепцію веб-порталу ДНПБ України як єдиної точки доступу до галузевих інтегрованих ресурсів». Реалізація зазначених концепцій передбачає активне застосування нових технологій та інтеграцію розрізаних інформаційних ресурсів на єдиній платформі, що можливо за таких умов:

- поширення й поглиблення корпоративної та кооперативної роботи між ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського й провідними освітянськими бібліотеками щодо формування інтегрованих електронних ресурсів різних видів, зокрема зведених баз даних тощо;

- створення спільними зусиллями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та книгозбірень мережі єдиного вікна доступу до інтегрованих галузевих інформаційних ресурсів на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;

- активізація взаємодії бібліотек мережі щодо обміну бібліографічною продукцією в електронній і традиційній формах.

Тому наступним кроком в інтеграції власних бібліографічних ресурсів є відмова від представлення освітянській спільноті бібліографічних посібників у вигляді списків, що містять перелік таких видань, створення окремої спеціальної БД, яка буде відображати традиційні та електронні бібліографічні ресурси як власної генерації, так і книгозбірень-партнерів. Практичне втілення зазначеного сприятиме інноваційному розвитку освіти в Україні, науково-інформаційному забезпеченню фахових потреб користувачів із питань педагогіки, психології й освіти.

Список використаних джерел

1. *Вараксіна Н. В.* Концепція науково-педагогічної електронної бібліотеки Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / Н. В. Вараксіна ; [наук. ред. Рогова П. І.] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : [б. в.], 2013. – 63 с.

2. Видатні педагоги України та світу [Електронний ресурс] : ресурс містить біографії, бібліографію публікацій, повні тексти статей видатних педагогів, відомості про товариства, асоціації та заклади, які носять ім'я педагогів, фотогалереї тощо / автор ідеї, наук. кер. й наук. ред. П. І. Рогова. – Електрон. дані. – К., [2008–]. – Режим доступу: http://www.library.edu-ua.net/scientific_information_work/suhomlynskiy. – Назва з екрана.

3. *Добко Т. В.* Довідково-бібліографічна діяльність наукових бібліотек Національної академії наук України: становлення та розвиток (XX ст. – перше десятиліття XXI ст.) / Тетяна Добко ; відп. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – 376 с.

4. *Пономаренко Л. О.* Теоретичні та науково-практичні засади створення системи науково-бібліографічних документів із психолого-педагогічних питань у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського / Л. О. Пономаренко // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / АПН України, ДНПБ України

ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2008. – Вип. 1 : Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України. – С. 160–172.

5. Провідні освітянські бібліотеки України в дзеркалі статистики : зб. аналіт. і стат. даних за 2012 р. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: Л. О. Біла, А. В. Копилова ; наук. ред.: П. І. Рогова, І. І. Хемчян]. – К., 2013. – 102 с.

6. Рогова П. І. Формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з психолого-педагогічних питань освіти: сучасний стан, шляхи розвитку / П. І. Рогова // Бібл. вісн. – 2011. – № 4. – С. 58–61.

Л. А. Пономаренко

Электронные библиографические ресурсы Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского в информационном пространстве: состояние и проблемы развития

В статье проанализированы содержательные и жанровые особенности электронных библиографических ресурсов ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского, доступ к которым предоставляется удаленным пользователям через веб-портал указанной библиотеки, рассмотрена возможность их интеграции.

Ключевые слова: электронные библиографические ресурсы, библиотечно-каталожные электронные пособия, научно-вспомогательные указатели, рекомендационные указатели, библиографические пособия, информационно-библиографический ресурс, научно-педагогическая электронная библиотека, веббиблиография, виртуальная библиографическая справка, ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского.

L. O. Ponomarenko

Electronic Bibliographic Resources at V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine in the Information Space: State and Problems of Development

The author of the article analyzes content and genre peculiarities of the electronic bibliographic resources at V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, the access to which is provided for remote users through the web portal of the above mentioned library, and their integration capabilities.

Key words: electronic bibliographic resources, library catalogue electronic manuals, supporting scientific bibliographic indexes, reference indexes, bibliographic guides, information and bibliographic resource, scientific and educational electronic library, webliography, virtual bibliographic service, V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine.

Надійшла до редколегії 11.11.2013 р.

УДК026:37](477-25)ДНПБУ:02:004.9

Н. В. Вараксіна,

зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

**ФОРМУВАННЯ ГАЛУЗЕВОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ В КОНТЕКСТІ СТВОРЕННЯ
НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕЛЕКТРОННОЇ БІБЛІОТЕКИ ДНПБ УКРАЇНИ
ІМ. В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Представлено Концепцію науково-педагогічної електронної бібліотеки (НПЕБ), в якій висвітлено мету створення НПЕБ, завдання, пріоритетні напрями її формування, сформульовано загальні принципи організації, а також представлено результати експериментального впровадження.

Ключові слова: *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, науково-педагогічна електронна бібліотека, науково-педагогічна електронна бібліотека, повнотекстова база даних, електронні документи, електронний каталог, електронна колекція, програмне забезпечення, система автоматизації бібліотек, САБ ІРБІС64, веб-модуль ІРБІС64, система керування електронними колекціями «Digitized Content Visualizator», DC-Visu.*

Постановка проблеми. На межі ХХ–ХХІ ст. людство вступило в нову – інформаційну стадію свого розвитку, що характеризується подальшим розгортанням новітньої інформаційно-телекомунікаційної революції, швидким поширенням інформаційних технологій, глобалізацією суспільних процесів, формуванням інформаційного простору, а також виникненням інформаційних загроз і необхідністю забезпечення інформаційної безпеки [4]. Як зазначено в «Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» [10], прийнятій в Україні в 2013 р., розвиток інформаційного суспільства, орієнтованого на інтереси людей, на засадах широкого використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) надає можливість кожній людині створювати й накопичувати інформацію та знання, отримувати до них вільний доступ, користуватись та обмінюватися ними, повною мірою реалізовувати свій потенціал, сприяти суспільному й особистісному розвитку та підвищувати якість життя.

Формування освітнього інформаційного простору України як важливої галузевої складової загальнодержавного інформаційного простору, а також модернізація системи інформаційного забезпечення розвитку вітчизняної педагогічної науки й освіти потребує від освітянських бібліотек України оптимізації традиційних методів роботи з інформацією в бібліотечному середовищі й корегування їх із іншими методами організації інформації в електронному просторі.

З цією метою Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) як головний методичний і координаційний центр мережі освітянських бібліотек МОН України і НАПН України у своїх наукових проектах цілеспрямовано розробляє теоретичні, організаційні, методичні засади введення в діяльність як власну, так і бібліотек мережі інноваційних напрямів роботи, єдиних підходів, правових норм, лінгвістичного забезпечення. У зв'язку з цим актуальним завданням для мережі освітянських бібліотек на сучасному етапі є інтеграція інформаційних ресурсів. Тож упродовж 2011–2013 рр. колективом ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського здійснювалася науково-дослідна робота (НДР) **«Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського»** (наук. керівник – П. І. Рогова, канд. іст. наук, старш. наук. співроб.), актуальність якої полягала в поглибленні теоретичних, методичних та організаційних засад формування галузевих електронних ресурсів та ефективної системи, що складається зі сформованого інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІГР), спільними зусиллями колективів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського й мережі

освітнянських бібліотек України, а також створення єдиного вікна доступу зазначеного ресурсу [9].

Важливим інструментом забезпечення доступу до соціально значущої інформації передусім наукового, освітнього й культурного характеру є електронна бібліотека (ЕБ). Під нею мають на увазі «розподілену інформаційну систему, що дає змогу надійно зберігати й ефективно використовувати різноманітні колекції електронних документів (текст, графіку, аудіо, відео тощо), поданих у вигляді цифрових наборів даних, через глобальні мережі передачі даних у зручному для кінцевого користувача вигляді» [11, с. 325].

З огляду на це **метою статі** є висвітлення шляхів формування НПЕБ як складової ІГР у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, що становить одне із важливих завдань зазначеної вище НДР.

Аналіз наукових досліджень. Для вивчення питання щодо створення науково-педагогічної електронної бібліотеки (НПЕБ) у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського автором було проаналізовано праці, в яких висвітлено питання теорії електронних бібліотек, їх організації, функціонування й використання, зокрема таких відомих науковців і практиків Росії, як О. Б. Антопольський, К. В. Вигурський, Є. А. Горний, А. І. Земськов, Т. А. Калюжна, М. Р. Когаловський, О. Л. Лаврик, Т. В. Майстрович, Т. С. Маркарова, Я. Л. Шрайберг; Білорусі: Н. Ю. Березкіна, Р. С. Мотульський; України: І. П. Антоненко, Ю. І. Артемов, О. В. Баркова, В. А. Вергунов, Л. Й. Костенко, К. В. Лобузін, І. А. Павлуша, Н. Ф. Самохіна, О. М. Спірін, Г. В. Шемасва й інші. Учені вважають, що під час створення наукової ЕБ необхідно враховувати її основні функції, а саме: забезпечення наукових досліджень та освіти. Крім того, обмін інформацією в багатомовному середовищі наукового співтовариства спричинює необхідність перекладу метаданих різними мовами. ЕБ може містити неоднорідну інформацію: наукові публікації в різній формі, бібліографічну інформацію, результати різноманітних експериментів, спостережень, вимірювань, новинну, подієву інформацію. Ще однією специфічною особливістю є фактор старіння інформації, достовірність же відомостей, що їх вона містить, може забезпечуватися лише досягнутим рівнем знань у відповідній галузі науки. Також в ЕБ можуть міститися альтернативні, навіть суперечливі відомості про досліджувані об'єкти, явища або процеси.

Загалом призначення будь-якої ЕБ, зазначають учені, – задовольнити певний сегмент інформаційних потреб найвідповіднішими для їх специфіки методами на основі організованого масиву електронних документів, сформованого за відповідними критеріями, а галузевої – створити модель предметної галузі [1, с. 90–91; 5, с. 35; 7].

У межах проведеного дослідження було розроблено Концепцію НПЕБ, яка є теоретичним документом щодо перспектив формування НПЕБ у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [2]. У ньому обґрунтовано поняття НПЕБ, мету, її функції, завдання, а також методи їх розв'язання та пріоритетні напрями й шляхи формування,

уточнено поняттєвий апарат. Вона містить опис загальних принципів організації НПЕБ, а також основні результати її використання. У документі визначено програмне забезпечення, систему забезпечення формування, збереження та доступу користувачів до інформаційного ресурсу.

У Концепції зазначено, що **метою** створення НПЕБ є відображення структури сучасного знання з питань освіти, педагогіки, психології та суміжних галузей, а також бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства й інформаційної діяльності для інформаційного забезпечення фахових потреб освітян, фахівців бібліотек галузі шляхом їх ознайомлення з повними текстами актуальної сучасної наукової продукції українських і зарубіжних авторів, надання вільного доступу до праць класиків педагогічної, психологічної наук, співробітників ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Основними функціями НПЕБ є: кумулятивна, інформаційна, науково-дослідна, когнітивна, комунікативна, пошукова, освітня, меморіальна, просвітницька, перетворювальна, нормативна, знакова.

НПЕБ виконує такі **завдання**:

- формує фонд електронних документів і їх аналітико-синтетичне опрацювання;
- надає доступ до електронних документів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій;
- забезпечує повноту, якість й оперативність інформаційного обслуговування користувачів;
- надає користувачам якісно нові можливості роботи з електронними документами;
- розширює номенклатуру бібліотечно-інформаційних послуг;
- забезпечує тривале зберігання й захист електронних документів.

НПЕБ є складовою інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІГР) ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, формується на її матеріально-технічній базі, функціонує в її локальній мережі, доступ до якої надається в он-лайн режимі, а також через веб-портал бібліотеки. НПЕБ складається з фонду електронних документів (ФЕД), довідково-пошукового апарату (ДПА) й програмно-технологічного комплексу (ПТК) (рис. 1).

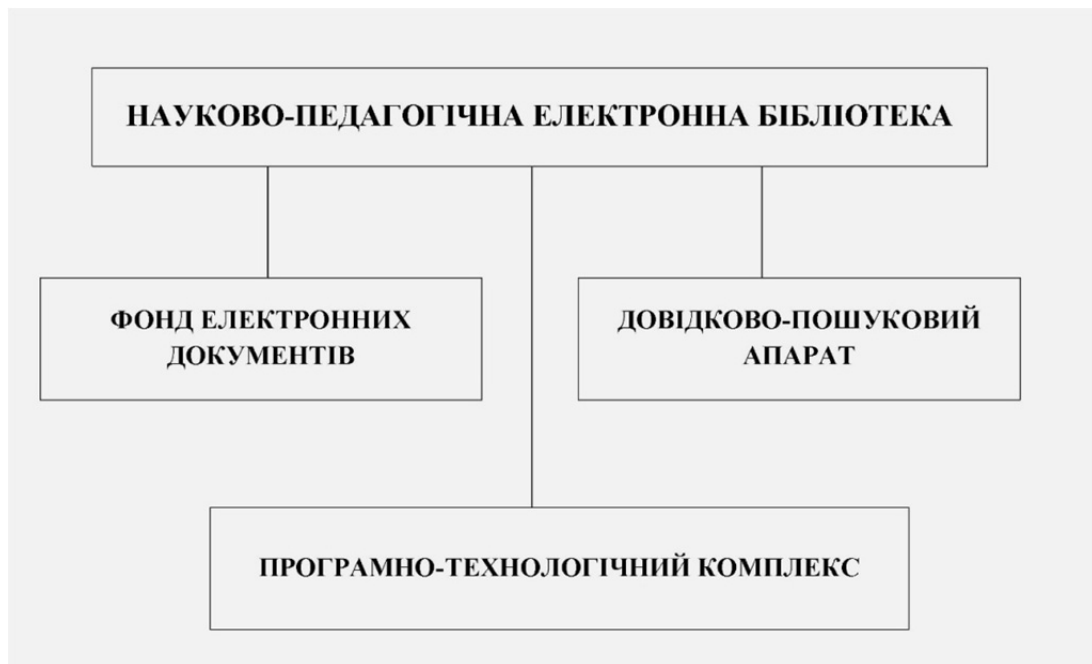

Рис. 1. Структура НПЕБ

Фонд НПЕБ – це інтегрований інформаційний ресурс галузевого спрямування, який є сукупністю електронних документів багатьма мовами світу й призначається для он-лайн використання.

Електронний документ – документ, інформацію в якому подано у формі електронних даних і для використання якого потрібні технічні засоби [3].

Фахівці вважають недоцільним переводити весь обсяг бібліотечного фонду в електронну форму, тому існує необхідність у ретельній експертизі й економічному розрахунку, виведених із урахуванням активності передбачуваного попиту на документ і його використання як безпосередньо в бібліотеці, так і в системі міжбібліотечного абонементу (МБА) через службу електронної доставки документів (ЕДД).

За формою власності у ФЕД розміщуються такі групи об'єктів:

- документи, які надходять або надаються ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського особами, що мають на них майнові права інтелектуальної власності (авторами й іншими правовласниками);
- документи, на які закінчився термін дії авторського права (суспільне надбання);
- документи, які не є об'єктами авторського права (твори народної творчості; офіційні документи політичного, законодавчого, адміністративного характеру, видані органами державної влади у межах їх повноважень (закони, укази, постанови, судові рішення) та їх офіційні переклади тощо) [8, с. 10];
- документи, створені працівниками ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського під час виконання наукових досліджень (службові твори).

За джерелами формування до НПЕБ входять:

– електронні документи, які надходять до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як обов'язковий безоплатний примірник вітчизняних документів галузевої тематики;

– електронні аналоги друкованих видань галузевої тематики із фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, створені з використанням сучасних технологій оцифрування документів;

– електронні документи, підготовлені співробітниками ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського відповідно до наукових планів із питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства й інформаційних технологій;

– електронні документи, підготовлені співробітниками установ НАПН України, мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України й інших установ України та зарубіжжя, зокрема психолого-педагогічного та гуманітарного профілю.

Існує кілька методів комплектування фонду НПЕБ:

– генерація, тобто оцифрування власного фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського: книжкові пам'ятки, монографії, малотиражні публікації (матеріали конференцій, збірники статей співробітників бібліотеки та працівників установ НАПН України, дисертації, допоміжні документи);

– агрегація документів з уже існуючих електронних колекцій, що перебувають у відкритому чи ліцензованому доступі;

– обмін з іншими організаціями, що забезпечує економію трудових і матеріальних ресурсів, тимчасових витрат, пов'язаних зі створенням однотипних електронних документів, та виключає дублювання.

ФЕД формується відповідно до Тематико-типологічного плану комплектування (ТТПК) ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Основними джерелами комплектування ФЕД є:

– отримання безоплатного обов'язкового примірника електронного документа галузевого спрямування;

– отримання електронних документів галузевого спрямування від установ НАПН України, мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України;

– закупівля електронних документів галузевого спрямування в торговельній мережі, придбання в установах й організаціях, які поширюють електронні документи;

– одержання електронних документів від правовласників, співробітників інших установ й організацій України та світу;

– оцифрування документів галузевого спрямування із фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;

– доступ до електронних ресурсів, БД, зокрема передплачених, тощо.

Отже, основний зміст НПЕБ становить література з питань освіти, педагогічних наук та психології, літератури із суміжних галузей знань та бібліотечної справи. У НПЕБ планується представити такі види матеріалів: монографії, підручники та навчальні посібники, навчальні комп'ютерні програми, періодичні видання, окремі

статті, довідкову літературу, дисертації й автореферати дисертацій, науково-дослідні звіти та аналітичні довідки тощо. До ФЕД входитимуть текстові, графічні, образотворчі, аудіо- та відеодокументи, мультимедійні ресурси тощо. За цільовим призначенням фонд міститиме такі електронні документи: офіційні, наукові, довідкові, виробничо-практичні, навчальні й навчально-методичні, нормативні, інформаційні, науково-популярні, художні. Електронні документи для розміщення в НПЕБ приймаються на будь-яких машинозчитуваних носіях.

Інтернет-ресурси можуть бути джерелом поповнення фонду бібліотеки, якщо вони відповідають тематичним, видовим критеріям відбору й бібліотека має програми-клієнти для їх використання.

При цьому об'єктами комплектування не можуть виступати ресурси, що містять визначену чинним законодавством шкідливу інформацію, а саме: порнографію, заклики до насильства, розпалювання расової та міжнаціональної ворожнечі тощо.

Станом на **01.01.14 р.** фонд електронних документів НПЕБ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського містив **1398** документів, із них:

- 956 книг психолого-педагогічної тематики;
- 37 окремих номерів періодичних і продовжуваних видань;
- 405 аналітичних статей із питань психології та педагогіки.

З метою збереження ЕД ФЕД, розміщений у локальній мережі, структурно поділяється на дві частини:

- фонд для користування, що містить копії у форматі надання даних (pdf, djvu, mp3 тощо);
- архівний фонд (електронний архів), що об'єднує архівні копії у форматі зберігання (tiff, jpg, wav тощо).

Організація інформаційного простору як сукупності об'єктів та однозначна ідентифікація останніх необхідні для забезпечення ефективною навігації й виконання певних видів інформаційних пошуків. Інструментом такої ідентифікації для документів є бібліографічний опис об'єкта.

Довідково-пошуковий апарат (ДПА) НПЕБ – це сукупність інформаційно-пошукових систем (ІПС) і програмних засобів, призначених для пошуку документів та інформації, що міститься в них.

З метою керування формуванням, функціонуванням і забезпеченням зберігання НПЕБ створюються набори описових (бібліографічних), структурних, адміністративних та інших метаданих. Основу формування масиву бібліографічних описів ЕД, що забезпечують багатоаспектний пошук, становлять записи бібліографічних баз даних електронного каталогу (ЕК) у форматі RUSMARC, створені спеціалістами в різних підрозділах ДНПБ. Наукове опрацювання електронних документів здійснюється відповідно до чинних стандартів, правил та інструкцій. Спеціальні набори метаданих забезпечують структурування, адміністрування НПЕБ, взаємодію її елементів, підтримку сервісів і режиму доступу й можуть створюватись автоматично під час формування та використання фонду НПЕБ.

Повнотекстовий пошук здійснюється тільки в окремому модулі ІРБІС64 «Повнотекстовий», розміщеному в локальній мережі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Ця технологія потребує наявності ЕД у текстових форматах, тому такі документи повинні або надходити в електронній формі, або оцифруватися з розпізнанням, причому таке подання інформації є найбільш трудомістким, бо операція вичитування розпізнаного тексту потребує ручної праці кваліфікованих фахівців.

Програмно-технологічний комплекс (ПТК) НПЕБ виконує повний технологічний процес опрацювання інформації, а саме: збирання, накопичення, опрацювання, зберігання й оновлення даних, а також керування цим процесом. Він складається з таких систем: система зберігання даних, система поширення інформації та система адміністрування. Основою ПТК є спеціалізоване ПЗ, а саме: Система автоматизації бібліотек (САБ) ІРБІС64 та веб-модуль ІРБІС64, (розробник Державна публічна науково-технічна бібліотека Росії), система керування електронними колекціями «Digitized Content Visualizator» (DC-Visu) (розробник Спеціалізований центр БАЛІ) тощо. Апаратно-технічне забезпечення – це розподілена мережа серверів, сховищ інформації й робочих місць для адміністраторів, співробітників і користувачів НПЕБ.

Фонд електронних документів НПЕБ формується як система, структурною одиницею якої є колекція як загалом розповсюджена форма організацій ІР у таких системах.

Електронна колекція – систематизована сукупність інформаційних ресурсів в електронних бібліотеках, об'єднаних за певним формальним критерієм належності, наприклад спільності змісту, джерел, призначення, кола користувачів, способу доступу [6, с. 588]. Колекції організовані за тематичними, видовими або цільовими ознаками. Тематична або видова структура кожної колекції визначається її змістом, а кількісні характеристики – доцільністю повного розкриття тематики, хронологічними межами формованого масиву, наявністю контенту. Під час формування колекції розв'язується низка завдань: принципів систематизації колекції, забезпечення повноти та несуперечності ІР. Колекції є «відкритими», тобто з можливістю поповнюватись, або «закритими» – без можливості поповнюватись.

Для встановлення складу ІР колекції можливі різні підходи, а саме:

– явне встановлення – шляхом визначення сукупності ІР, що безпосередньо належать колекції, тобто склад і стан ІР колекції незмінні або змінюються не занадто часто (статичні колекції);

– неявне встановлення – шляхом специфікації пошукового запиту, тобто склад ІР динамічний і в кожен момент часу залежить від стану інформаційного простору – джерела колекції (динамічні колекції) [7].

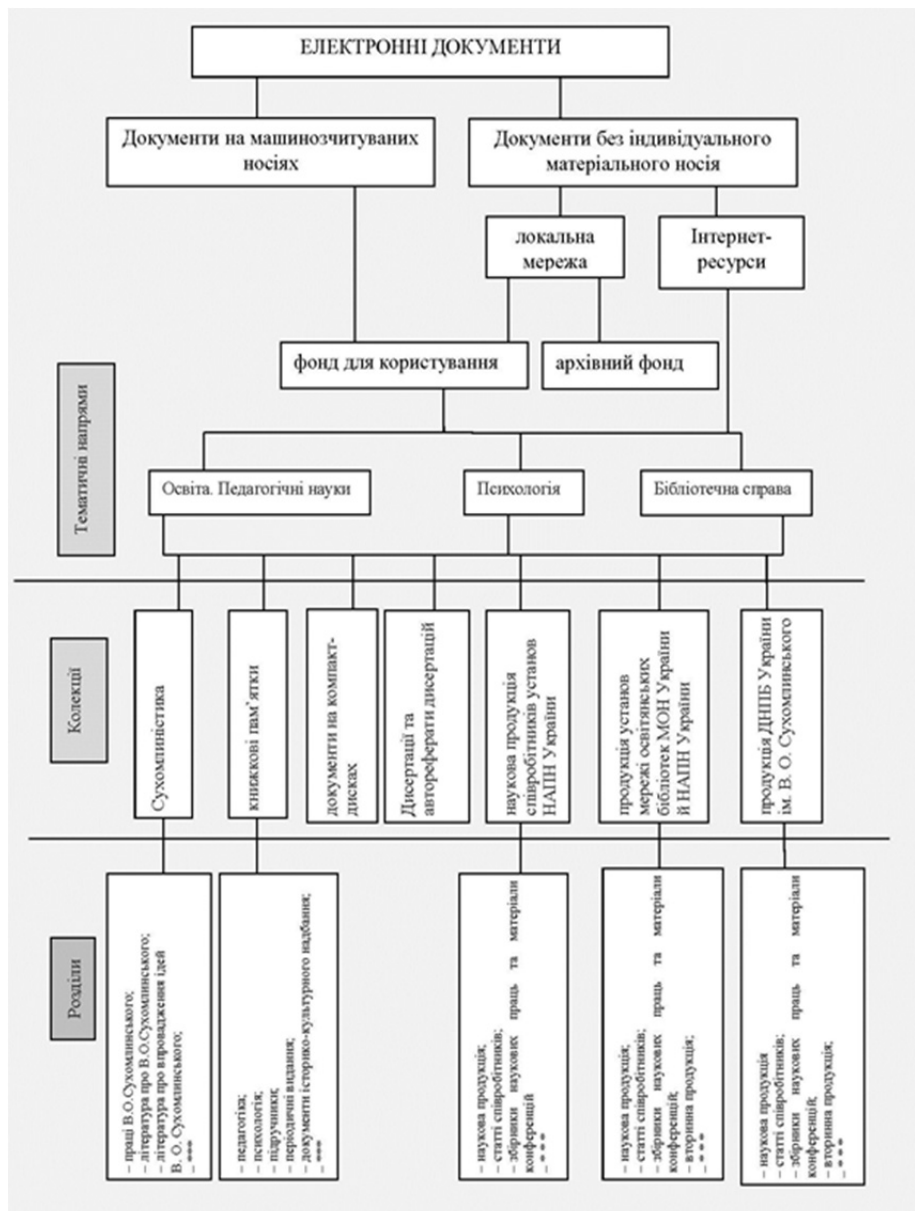

Рис. 2. Структура ФЕД

Фонд НПЕБ, призначений для користування, складається із 3 тематичних напрямів: освіта й педагогічні науки, психологія та бібліотечна справа. Інформаційний ресурс буде організовано у вигляді колекцій і рубрик, підпорядкованих колекціям. Структура є однією з основних складових навігаційної системи бібліотеки, яка дає змогу читачеві переходити в цікаві для нього розділи, а також отримувати доступ до конкретних видань (рис. 2).

У межах напрямів ФЕД формуються такі колекції багатьма мовами світу:

- сухомлиністика (праці В. О. Сухомлинського та література про нього);
- книжкові пам'ятки, зокрема книги й періодичні видання до 1917 р., що містять документи галузевого спрямування психолого-педагогічного профілю, зокрема з історії народної освіти та педагогічної думки, організації народної освіти й реформи школи, організації та методів педагогічних досліджень, питань педагогічної психології; підручники тощо;

- дисертації й автореферати дисертацій галузевого спрямування;
- електронні документи на компакт-дисках;
- продукція ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (інструктивно-нормативні й методичні матеріали, покажчики, наукові праці, окремі статті);
 - наукова продукція співробітників наукових установ НАПН України;
 - продукція провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України (покажчики, наукові праці, окремі статті).

Одним із найважливіших завдань, що постають під час створення ЕБ, є надання користувачам доступу до інформації. Використання НПЕБ здійснюється в он-лайн режимі через веб-інтерфейс користувача САБ ІРБІС64 на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, АРМ «Користувач» у локальній мережі бібліотеки, через видавання компакт-дисків у Медіа-центрі головного приміщення й читальних залах (для перегляду на обладнаних робочих місцях) та через службу електронної доставки документів у межах чинного законодавства.

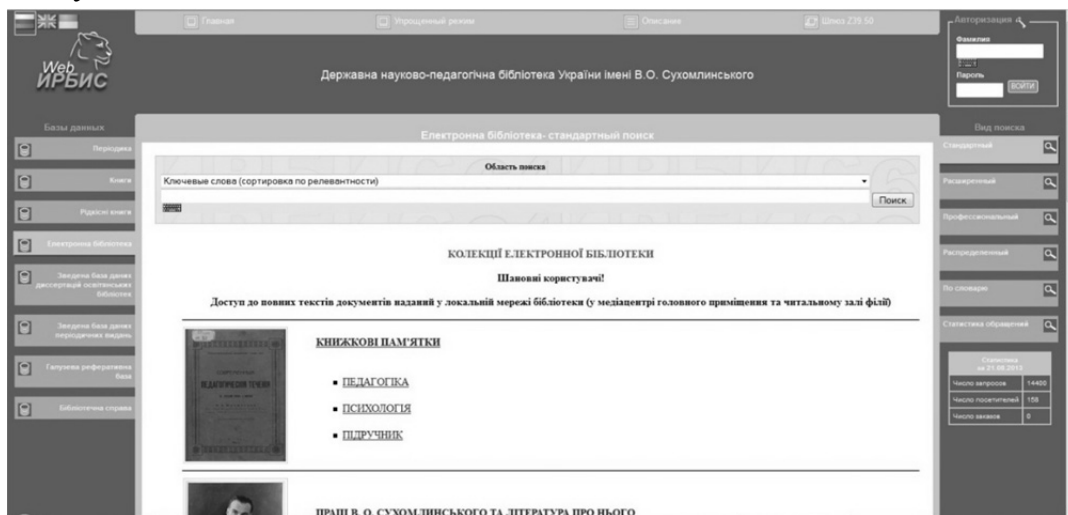

Рис. 3. Інтерфейс НПЕБ

Портал ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського представляється користувачеві у вигляді комплексу статичних і динамічних веб-сторінок двох типів: інформаційних і супровідних (службових) (рис. 3) (http://194.44.12.98/cgi-bin/irbis64r_12/cgiirbis_64.exe?LNG=&C21COM=F&I21DBN=ELIBR&P21DBN=ELIBR&S21FMT=&S21ALL=&Z21ID=&S21CNR=). Комплекс інформаційних сторінок репрезентує власне контент бібліотеки (зміст усіх уведених до бібліотеки інформаційних об'єктів) і має структуру, що відповідає інформаційній структурі бібліотеки. Комплекс супровідних сторінок представляє навігаційний і сервісний апарат сайту. Кореневою в ієрархії веб-сторінок є головна сторінка. Вона є головним входом у НПЕБ і виконує такі функції:

- репрезентація головних цілей НПЕБ;
- інформування про склад і структуру НПЕБ;

- доступ до головних функціональних можливостей (навігація, пошук, зворотній зв'язок тощо);
- інформування щодо нових надходжень.

Оснoву НПЕБ складають сервіси пошуку й перегляду, що забезпечують навігацію по інформаційних ресурсах. Пошук дає можливість знаходити в системі інформаційні ресурси, їх властивості та/або зміст, використовуючи механізм побудови пошукових запитів. У найпростішому випадку – це фіксована множина пошукових запитів, до яких заноситься значення заданих користувачем параметрів, за можливості шляхом вибору термінів із заданих списків (наприклад, мова документа, формат документа тощо). Пошук виконується на основі стандартного й розширеного пошуку із застосуванням фільтрів, які звужують простір пошуку та дають можливість сортування результатів за різними характеристиками.

За одним пошуковим запитом користувач отримує цілий пакет необхідної довідкової інформації: записи з усіх БД ЕК про наявність джерел. За результатами пошуку в бібліографії користувач може, не перериваючи сеансу роботи з пошуковим сервісом, отримати доступ до анотацій і/або повних текстів знайдених робіт, якщо він має необхідні повноваження.

Усі відвідувачі порталу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського мають можливість вільного пошуку й перегляду анотацій і рефератів документів. Доступ до повних текстів ЕД НПЕБ надається авторизованим користувачам бібліотеки. Механізм аутентифікації для цієї групи сервісів передбачає попереднє введення імені й паролю користувача. Обмеження на доступ до повних текстів і їх копіювання вводяться для забезпечення прав правовласників відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» [8].

Для переходу до перегляду повного тексту документа використовується один із засобів вибору видань: покажчики авторів і заголовків, рубрикатори, список нових надходжень, пошуковий запит. У бібліографічному описі кожного документа є посилання на його повний текст, доступ до якого залежить від категорії користувача.

Режим перегляду повних текстів документів без можливості копіювання його на ПК користувача забезпечуватиметься відповідним програмним забезпеченням, а саме: «Digitized Content Visualizator». ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського надала описові метадані у Європейську електронну бібліотеку «Europeana» зі змогою перегляду в цій програмі 12 оцифрованих книг із власного фонду з питань педагогіки, психології та освіти, які становлять національне надбання (Режим доступу: http://europeana.eu/portal/search.html?query=DATA_PROVIDER%3A%22The+State+Scientific+and+Pedagogical+Library+of+Ukraine+after+V.+Sukhomlynskyi%22&rows=24). «Europeana» є великим багатомовним каталогом оцифрованих об'єктів європейського культурного й наукового доробку, що зберігаються в «установах пам'яті» – бібліотеках, музеях, архівах та аудіовізуальних архівах Європи (рис. 4).

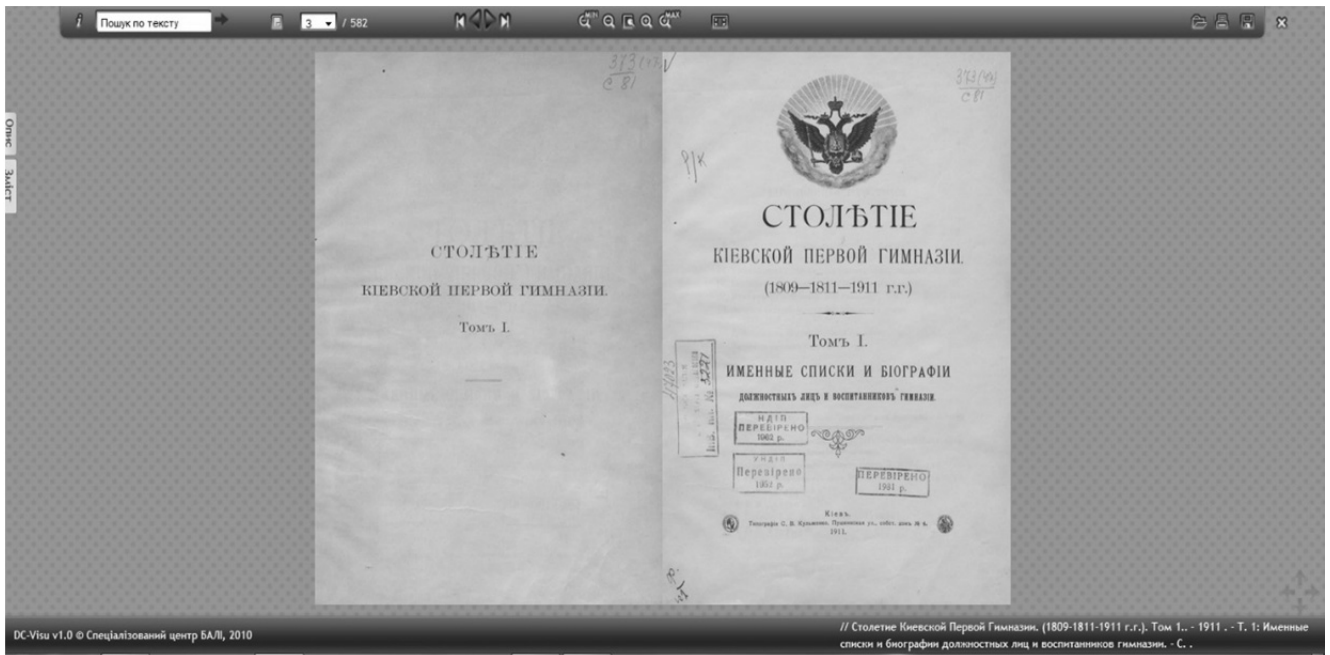

Рис. 4. Перегляд документів в (DC-Visu)

Формування Науково-педагогічної електронної бібліотеки ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського на веб-порталі бібліотеки розпочалось у другому півріччі 2013 р. і станом на **01.01.14** створено 4 тематичні розділи з такими підрубриками:

- книжкові пам'ятки – **860** документів, із них: із педагогіки – 404, із психології – 58; навчальні посібники – 748;
- праці В. О. Сухомлинського та література про нього – 210 документів, із них: 6 книг та 204 статті;
- продукція ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – 32 документи, із них: збірники наукових праць та матеріалів наукових заходів – 7, вторинна продукція ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – 17;
- продукція провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України – 210 документів, з них 201 аналітична стаття та 9 монографій.

Станом на **01.01.14** р. НПЕБ відвідало **8593** користувачі.

Висновки. Створення НПЕБ на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є актуальним інноваційним проектом, що сприятиме модернізації сучасної освіти на базі збереження й розвитку досвіду вітчизняної педагогіки.

Отже, завдяки створенню НПЕБ у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського:

- зберігатиметься наукова спадщина України та вітчизняний досвід у галузі педагогіки, психології шляхом створення депозитарного фонду електронних копій друкованих оригіналів;
- надаватиметься освітянам зручне середовище для активної, творчої роботи шляхом інтеграції галузевих інформаційних ресурсів;
- забезпечуватиметься сприяння підвищенню ефективності наукових досліджень, навчально-виховного процесу в закладах освіти України;

- надаватиметься сприяння зростанню інформаційної культури освітян – науковців, педагогів, аспірантів і студентів;

- забезпечуватиметься ефективний зворотний зв'язок із метою корекції свого розвитку й повнішого врахування інтересів користувачів.

Також у результаті створення інтегрованої інформаційної системи, забезпечуватиметься:

- адекватне відображення структури сучасного знання в галузі педагогіки, психології й освіти та суміжних галузей знань, а також бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства й інформаційної діяльності;

- доступ до повних текстів актуальних праць сучасних українських і зарубіжних педагогів (наукові статті, монографії, підручники, методичні матеріали тощо), надання вільного доступу до праць класиків педагогічної, психологічної наук, наукової продукції співробітників ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;

- доступ до різномірних електронних документів із однієї точки в єдиному пошуковому середовищі завдяки єдиному інтерфейсу;

- досягнення якісно нового рівня повноти й оперативності задоволення інформаційних потреб фахівців освітянської галузі України, науковців НАПН України, працівників бібліотечно-інформаційної сфери за рахунок використання сучасних ІКТ;

- підвищення рівня індексу цитованості праць співробітників установ НАПН України;

- координація наукової діяльності мережі освітянських бібліотек в організації інформаційного обслуговування користувачів;

- створення корпоративної електронної бібліотеки ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського спільно з мережею освітянських бібліотек МОН України й НАПН України;

- подальший розвиток наукових зв'язків із провідними вченими освітянської галузі України та світу.

Список використаних джерел

1. Антопольский А. Б. Электронные библиотеки: принципы создания : науч.-метод. пособие / А. Б. Антопольский, Т. В. Майстрович. – М. : Либерия-Бибинформ, 2007. – 288 с. – (Библиотекарь и время. XXI век ; вып. 56).

2. Вараксіна Н. В. Концепція науково-педагогічної електронної бібліотеки Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / Н. В. Вараксіна ; [наук. ред. Рогова П. І.] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2013. – 24 с.

3. ДСТУ 7157:2010 Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості / Держспоживстандарт України. – Вид. офіц. – Чинний від 2010.07.01. – К. : Держспоживстандарт України, 2010. – 17 с.

4. Дятлов С. А. Принципы информационного общества [Электронный ресурс] / С. А. Дятлов. – Электрон. текст. дан. – Режим доступа: <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/34a0170934d95e29c32569e5004d6643>. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 12.12.2013.

5. Земсков А. И. Электронные библиотеки : учеб. для студентов вузов культуры и искусств и др. высш. учеб. заведений / А. И. Земсков, Я. Л. Шрайберг. – М. : Либерия, 2003. – 352 с.
6. Ковальчук Г. І. Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах : монографія / Г. І. Ковальчук ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т укр. кн. – К. : НБУВ, 2004. – 643 с.
7. Когаловский М. Р. Научные коллекции информационных ресурсов в электронных библиотеках [Электронный ресурс] / М. Р. Когаловский // Электронные библиотеки: перспективные методы и технологии, коллекции электронных ресурсов : сб. тр. Первой Всерос. науч. конф. RCDL'2009, Санкт-Петербург, окт. 1999 / . – Электрон. текст. дан. – Режим доступа: <http://rcdl.ru/proceedings.php?year=1999>. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 24.09.2011.
8. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 12.12.1993 № 3792-12 // Відом. Верхов. Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.
9. Рогова П. І. Інтеграційні процеси у діяльності освітянських бібліотек МОН України і НАПН України в умовах інформатизації [Електронний ресурс] / Рогова Павла Іванівна // Інформ. технології і засоби навчання : електрон. наук. фах. вид. / Ін-т інформ. технологій і засобів навчання. – Електрон. текст. дані. – К., 2013. – Т. 38, № 6. – С. 217–233. – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/937/700#.UvC28vvcqSE>. – Назва з екрана.
10. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні : схвалено розпорядженням Каб. Міністрів України від 15.05.13 № 386-р // Відом. Верхов. Ради України. – 2013. – № 44. – Ст. 1581.
11. Тлумачний словник з інформатики = Computer science glossary / [Г. Г. Півняк, Б. С. Бусигін, М. М. Дівізінюк та ін.] ; за заг. ред. Г. Г. Півняк ; Нац. гірн. ун-т. – [2-ге вид., переробл. і доповн.]. – Д. : Нац. гірн. ун-т, 2010. – 600 с.

Н. В. Вараксина

Формирование отраслевого информационного ресурса в контексте создания научно-педагогической электронной библиотеки ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского

Представлена Концепция научно-педагогической электронной библиотеки (НПЭБ), в которой определены цель создания НПЭБ, задания, приоритетные направления ее формирования, поданы общие принципы организации, а также представлены результаты экспериментального внедрения.

Ключевые слова: Государственная научно-педагогическая библиотека Украины имени В. А. Сухомлинского, научно-педагогическая электронная библиотека, НПЭБ, полнотекстовая база данных, электронные документы, электронный каталог, электронная коллекция, программное обеспечение, система автоматизации библиотек, САБ ИРБИС64, веб-модуль ИРБИС64, система управления электронными коллекциями «Digitized Content Visualizator», DC-Visu.

N. V. Varaksina

Formation of Branch Information Resources in the Context of Creating a Scientific and Pedagogical Electronic Library at V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine

The author of the concept of a Scientific and Pedagogical Electronic Library (SPEL) highlights the purpose of creating SPEL, its objectives, the priority trends of its formation, the provided general principles of its organizing, and presents the results of the pilot project.

Key words: V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, V. Sukhomlynskyi SSPL of Ukraine, Scientific and Pedagogical Electronic Library, SPEL, digital library, full-text database, electronic documents, electronic catalogue, electronic document collection, e-book collection, software, library automation system, LAS IDLIS64, web module IDLIS64, electronic collections management system «Digitized Content Visualizator», DC-Visu.

Надійшла до редколегії 25.11.2013 р.

УДК 026:37](447-25):005.336

І. І. Хемчян,

зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ВПЛИВ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

У статті висвітлено діяльність головного координаційного науково-методичного центру мережі освітнянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України – Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського щодо науково-методичного забезпечення їхнього інноваційного розвитку.

Ключові слова: *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, науково-методична діяльність, аналітична діяльність, інформаційна діяльність, освітнянська бібліотека, інноваційний розвиток, підвищення кваліфікації, професійна самоосвіта.*

Постановка проблеми. Науково-методична робота (НМР) є важливою складовою науково-дослідної діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), одним із основних напрямів у виконанні бібліотекою функцій головного координаційного науково-методичного центру мережі освітнянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України (мережа освітнянських бібліотек МОН України та НАПН України).

Упродовж останніх трьох років науково-методична робота здійснювалась у рамках науково-дослідної теми «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (науковий керівник – П. І. Рогова, канд. іст. наук, старший науковий співробітник, директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), метою якої є розроблення й поглиблення організаційних, теоретичних і технологічних засад створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІГР) у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з педагогічної й психологічної наук та їхнього впровадження в діяльність мережі освітнянських бібліотек МОН України та НАПН України. З огляду на це головним завданням відділу наукового й прикладного бібліотекознавства ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було науково-методичне забезпечення інноваційної

діяльності освітянських бібліотек, налагодження кооперації та координації в питаннях створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу.

Аналіз наукових досліджень. Започаткування основних напрямів науково-методичної роботи розпочалося в Україні ще наприкінці XIX – на початку XX ст. і було пов'язане з діяльністю видатних бібліотекознавців (К. Рубінського, С. Сірополка, Л. Хавкіної, пізніше – Ю. Меженка) та плеяди відомих бібліографознавців-співробітників Всенародної бібліотеки України (ВБУ) (Д. Балики, Ю. Діяківського, В. Козловського, О. Полуляха, С. Постернака, М. Сагарди та ін.) [4, с. 2]. Сучасні українські (О. Виноградова [2], П. Рогова [5], А. Свобода [6], Н. Смаглова [7], І. Хемчян [10], А. Чачко [9] та ін.) і російські (А. Ванєєв [1], Н. Тюліна [8]) дослідники у своїх наукових працях та публікаціях розглядають різноманітні аспекти науково-методичної роботи бібліотек.

Мета статті – висвітлити здобутки НДР ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за останні три роки щодо науково-методичного забезпечення мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України та окреслити подальші перспективи в зазначеному напрямі роботи.

Основна частина. Мережа освітянських бібліотек МОН України та НАПН України є найчисленнішою в загальнобібліотечній системі України. Вона налічує близько 20 тисяч книгозбірень. Очолює мережу освітянських бібліотек ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – де-юре наукова установа з питань галузевого бібліотекознавства, бібліографознавства й книгознавства, національне галузеве книгосховище, всеукраїнський центр із питань бібліотечно-бібліографічного та науково-інформаційного забезпечення спеціалістів у галузі психологічної й педагогічної наук, освіти та практики, депозитарій психологічної, педагогічної й навчально-методичної літератури, галузевий центр міжбібліотечного абонементу (МБА), координаційний, науково-методичний центр мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України. До складу мережі входять: Львівська обласна й Миколаївська міська науково-педагогічні бібліотеки, 7 спеціальних бібліотек наукових установ Національної академії педагогічних наук України, 25 бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, 39 бібліотек ВНЗ III-IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілів, 57 бібліотек ВНЗ I-II р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілів, 1300 бібліотек професійно-технічних навчальних закладів, 17385 бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів, 293 бібліотеки районних (міських) методичних кабінетів (центрів).

Мережа освітянських бібліотек МОН України та НАПН України є важливою складовою інформаційного простору національної системи освіти й науки. На сучасному етапі діяльність освітянських бібліотек характеризується розширенням діапазону інноваційних форм і методів бібліотечного обслуговування користувачів, впровадженням інформаційних технологій, створенням якісно нових інформаційних ресурсів. Тому одним із головних завдань ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як головного координаційного, науково-методичного центру є оптимізація науково-

методичного супроводу щодо інноваційної діяльності книгозбірень освітянської мережі. Нова стратегія НМР ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського полягає в поєднанні оновлених традиційних форм методичного впливу з новими формами й методами методичної роботи.

Відомо, що основою методичного забезпечення є науково-аналітична діяльність, яка дає змогу: здійснювати аналіз статистичних показників; досліджувати зміст, форми й методи роботи; прогнозувати подальший розвиток. Аналітична діяльність ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодо інноваційного розвитку мережі освітянських бібліотек – це не тільки накопичення цінної інформації про діяльність вище означених книгозбірень, а й важливий важіль впливу на їх розвиток, на систему формування їхнього інформаційного ресурсу, а в кінцевому результаті – на повноцінне забезпечення фахових інтересів спеціалістів освітянської галузі України.

З метою оптимізації процесу систематичного моніторингу динаміки змін, що відбуваються в провідних освітянських бібліотеках, і прийняття відповідних рішень щодо вдосконалення їхньої роботи, а також підготовки оперативної аналітичної й статистичної інформації про їхню діяльність із 2011 р. започатковано роботу зі щорічної підготовки збірника аналітичних і статистичних даних **«Провідні освітянські бібліотеки України в дзеркалі статистики»**. Важливим є те, що у збірнику є розділ **«Загальна характеристика діяльності провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек»**, в якому представлено аналітичну інформацію щодо діяльності мережі освітянських бібліотек загалом, зокрема аналіз стану сукупного інформаційного ресурсу та його використання; відомості про впровадження ІКТ, довідково-бібліографічну й методичну діяльність, кадрове забезпечення, а також подано рекомендації щодо оптимізації та вдосконалення роботи освітянських бібліотек, перспектив їхнього подальшого інноваційного розвитку, посилення координації й взаємодії книгозбірень мережі.

Упродовж **2011–2012 рр.** підготовлено 3 випуски збірника **«Провідні освітянські бібліотеки України в дзеркалі статистики»** (2010 р., 2011 р., 2012 р.). Для детальнішого порівняльного аналізу динаміки змін, які відбуваються в освітянських бібліотеках різних видів, раз на три роки проводяться моніторингові дослідження тенденцій їхнього розвитку. За результатами досліджень готуються інформаційно-аналітичні огляди. За звітний період підготовлено два інформаційно-аналітичні огляди **«Діяльність спеціальних наукових бібліотек установ НАПН України у 2007–2010 рр.»** і **«Діяльність бібліотек ОІППО у 2010–2012 рр.»**, які сприяють вирішенню нагальних проблем, а також прискоренню інноваційного розвитку бібліотек. Для оптимізації роботи щодо аналізу статистичної інформації, яка щорічно подається до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського освітянськими бібліотеками різних видів, зокрема з питань створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу, удосконалено форму щорічного статистичного звіту провідних освітянських бібліотек, що дає змогу отримувати від цих установ більш повні статистичні відомості, які характеризують розвиток їхніх традиційних та

електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів. З метою представлення мережі освітянських бібліотек як складової частини загальнодержавної бібліотечної системи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щорічно подає одержані дані до статистичного збірника *«Бібліотечна Україна в цифрах»*, який готує Національна парламентська бібліотека України.

Необхідно зазначити, що, здійснюючи науково-методичне забезпечення освітянських бібліотек, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського приділяє особливу увагу їхній інформаційно-видавничій діяльності. Із 2006 р. бібліотека щорічно видає *«Зведений план інформаційно-видавничої діяльності та основних заходів з підвищення кваліфікації бібліотечних працівників освітянської галузі»*, який сприяє поширенню інформації про видавничу продукцію провідних книгозбірень освітянської мережі МОН України на НАПН України. У Зведеному плані також представлено інформацію про заходи з підвищення кваліфікації, що дає змогу бібліотечним працівникам заздалегідь ознайомлюватися з темами актуальних для них заходів і планувати участь в їх проведенні. У рамках цієї НДР підготовлено три випуски Зведеного плану. Якщо Зведений план 2011 р. містив **597 позицій** і його учасниками були **36 провідних освітянських бібліотек**, то 2013 р. він збільшився на **194 позиції**, його учасниками стали вже **46 провідних** освітянських бібліотек. Наведені дані свідчать про те, що спостерігається тенденція до збільшення кількості бібліотек-учасниць Зведеного плану, а також обсягів його наповнення. Зведений план щорічно виставляється на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, де віддалені користувачі мають змогу ознайомитися з ним. Також на порталі бібліотеки в рубриці *«Науково-інформаційна діяльність»* вони можуть знайти інформацію про видання, підготовлені провідними освітянськими бібліотеками за різні роки. Необхідно зазначити, що освітянські бібліотеки не тільки надають відомості про свою видавничу продукцію до Зведеного плану, а й передають їх у друкованому й електронному вигляді до фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, що сприяє формуванню повноцінного інформаційного ресурсу вторинних документів із актуальних питань психології, педагогіки на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та якісному бібліотечно-інформаційному забезпеченню науковців і практиків України. З метою виявлення актуальних науково-методичних матеріалів, підготовлених провідними освітянськими книгозбірнями, і розповсюдження кращих із них серед бібліотек освітянської мережі науковцями відділу було проаналізовано інформацію, яка подавалася до Зведеного плану зазначеними установами протягом 2007–2012 рр. Отримані результати свідчать, що бібліотеки з-поміж методичних документів віддають перевагу створенню методичних рекомендацій, практичних, методичних й інформаційно-методичних посібників, головною метою яких є надання допомоги працівникам освітянських бібліотек в удосконаленні їхньої діяльності; найбільш актуальними темами підготовлених матеріалів є модернізація роботи шкільних бібліотек, підвищення якості інформаційного обслуговування користувачів бібліотек, використання новітніх ІКТ у

діяльності книгозбірень. Варто зазначити, що провідними освітянськими бібліотеками до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського не передано жодного науково-методичного матеріалу. Це не дає можливості визначити їх актуальність і рівень підготовки, а також запропонувати для використання іншим освітянським книгозбірням. Для вирішення цієї проблеми ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського планує зібрати науково-методичні матеріали, підготовлені освітянськими бібліотеками протягом останніх п'яти років, проаналізувати їх актуальність та рівень підготовки. Кращі матеріали ввійдуть до збірника «Організаційно-управлінські, нормативно-інструктивні і методичні матеріали, підготовлені провідними освітянськими бібліотеками у 2010–2014 рр.», який сприятиме вдосконаленню діяльності освітянських бібліотек, а також поглибленню співробітництва між ними в підготовці методичної продукції.

Необхідно наголосити на тому, що ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як головний координаційний науково-методичний центр щорічно готує й передає до впровадження в практику роботи освітянських бібліотек значну кількість організаційно-управлінських, нормативно-інструктивних і методичних документів, що впливає на підвищення якості їхньої роботи та узгодженості дій усієї мережі у вирішенні загальних завдань. Із 2006 р. бібліотекою започатковано видання збірника *«Організаційно-управлінські, нормативно-інструктивні і методичні документи для освітянських бібліотек Міністерства науки і освіти України та Національної академії педагогічних наук України»*, до якого входять усі документи, розроблені в межах проведених НДР. Збірник видається один раз на три роки. У 2014 р. освітянські бібліотеки отримують третій випуск збірника, до якого ввійдуть документи за 2011–2013 рр. Усі випуски збірника в обов'язковому порядку передаються до бібліотек мережі, а також в електронному вигляді виставляються на порталі бібліотеки. Варто зазначити, що це видання використовують у своїй роботі фахівці не тільки освітянських книгозбірень, а й бібліотек інших систем і відомств, які дали високу оцінку підготовленим науковцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського організаційно-управлінським, нормативно-інструктивним і методичним документам.

Важливим напрямом методичної роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є розроблення регламентної документації для різних видів освітянських бібліотек, яка визначає основні правила організації їхньої діяльності. Розробка документів базується на результатах наукових досліджень і враховує сучасні підходи до діяльності бібліотек, які нині мають функціонувати як сучасні бібліотечно-інформаційні й культурно-просвітницькі центри. Наразі для бібліотек методичних кабінетів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського вперше розроблено й підготовлено до затвердження *«Положення про бібліотеку методичного кабінету районного (міського) відділу освіти»*, заплановано розробити оновлені *«Положення про бібліотеку загальноосвітнього навчального закладу»* і *«Положення про бібліотеку професійно-технічного закладу»*. Удосконалення регламентних документів сприятиме оптимізації традиційних форм роботи, а також прискореному

запровадженню інноваційних форм діяльності з широким використанням ІКТ, що позитивно впливатиме на поліпшення якості бібліотечно-інформаційного забезпечення учасників навчально-виховного процесу.

Як свідчить досвід роботи, інноваційний розвиток освітянських бібліотек потребує від бібліотечних фахівців високого професійного рівня, що досягається шляхом систематичного підвищення кваліфікації. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, усвідомлюючи важливість поставлених перед освітянськими книгозбірнями завдань, приділяє значну увагу підвищенню кваліфікації бібліотечних працівників. Робота бібліотеки в цьому напрямі полягає в організації взаємозалежних і скоординованих заходів, що передбачають серйозну наукову та практичну підготовку. У 2012 р. із метою вивчення стану й оптимізації системи підвищення кваліфікації фахівців мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України проведено наукове дослідження стану підвищення кваліфікації бібліотечних працівників мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, яке дало змогу виявити низку проблем, що потребують вирішення. Це, зокрема, відсутність відомчих курсів підвищення кваліфікації, брак коштів для відрядження на заходи з підвищення кваліфікації та на передплату професійних видань і придбання бібліотечнознавчої літератури тощо. З огляду на вищезазначені проблеми ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського намагається різними формами роботи сприяти повсякденному та систематичному підвищенню кваліфікації бібліотечних кадрів. Відділом наукового й прикладного бібліотечнознавства проводиться багатоаспектна НМР. Для надання інформаційної підтримки фахівцям освітянських бібліотек в їхньому професійному зростанні в серії «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» підготовлено 3 випуск науково-допоміжного бібліографічного покажчика *«Бібліотека навчального закладу в контексті інформатизації суспільства»*, який сприятиме популяризації документів, що висвітлюють: тенденції розвитку бібліотек як сучасних інформаційних центрів; актуальні питання теорії, методики та практики бібліотечної справи; упровадження інформаційно-комунікаційних технологій, кращий інноваційний досвід роботи бібліотек. Підготовлене видання буде надруковано в науково-методичному часописі – газеті «Шкільна бібліотека плюс» і виставлено на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Необхідно зазначити, що, скориставшись запровадженою в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського новою послугою – електронною доставкою документів, користувачі мають можливість замовити повні тексти опублікованих у покажчику статей, які їх зацікавили. Надать допомогу в професійній діяльності бібліотекарів і підготовлений науковцями відділу бібліографічний огляд видань XIX–XXI ст. із фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського *«Дитина і книга: погляд крізь призму часу»* (2013 р.) [3]. Це перше в Україні видання, присвячене внеску вітчизняних і зарубіжних науковців, видатних педагогів, діячів культури України й світу в розробку проблеми дитячого читання, створене для глибокого ознайомлення з їхньою спадщиною та творчого

застосування в практиці діяльності бібліотек і закладів освіти. Використання матеріалів бібліографічного огляду фахівцями освітянських, дитячих і шкільних бібліотек сприятиме покращенню роботи із залучення дітей до читання. З метою поглиблення знань бібліотекарів щодо питань розвитку зарубіжного й вітчизняного бібліотекознавства тривала робота над формуванням на веб-сайті ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського віртуального інформаційно-бібліографічного ресурсу *«Видатні бібліотекознавці України й світу»*. За три роки проект поповнився персоналіями таких видатних бібліотекознавців: *Л. Б. Хавкіної, Ф. К. Сарани, М. Дьюї, Ю. О. Меженка, М. О. Рубакіна, С. О. Сірополка, П. Отле*. Завдяки його функціонуванню віддалені читачі можуть користуватися вільним доступом до багатогранного електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу, що складається з довідкових, біографічних, бібліографічних та інших документів і сприяє глибокому розкриттю діяльності тієї чи іншої особистості, її внеску в розвиток бібліотечної й книжкової справ. Також на *веб-сайті* ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського для бібліотечних фахівців створено рубрику *«Науково-методична діяльність»*, ресурси якої зорієнтовано на оперативне інформування їх про новини в нормативно-правовому забезпеченні бібліотек, надання консультативної та методичної допомоги, підвищення їхньої кваліфікації тощо. У рубриці раз на квартал виставляються списки нових надходжень професійної літератури до Кабінету бібліотекознавства (КБ), а також подаються корисні посилання на повнотекстові інформаційні ресурси інших бібліотек. У травні 2013 р. в ЕК ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського сформовано базу даних *«Бібліотечна справа»*, яка сприятиме створенню нових можливостей для пошуку необхідних професійних інформаційних ресурсів із питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства й інформаційної діяльності. Станом на 1.01.2014 р. ця база даних налічувала 3147 записів, доступ до неї здійснюється через портал бібліотеки. Варто зазначити, що користувачі, звернувшись до вказаної бази, в окремих випадках зможуть отримати й доступ до повного тексту документа. Сприяти самоосвіті бібліотечних фахівців покликані інформаційні ресурси Кабінету бібліотекознавства. Сьогодні фонд КБ містить 8 560 документів. Для оптимізації роботи щодо формування інформаційного ресурсу КБ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, а також розроблення організаційних і науково-методичних засад створення інтегрованого інформаційного ресурсу з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства й інформаційної діяльності проведено аналіз сучасного стану цього ресурсу (2013 р.) і досліджено проблему взаємообміну бібліографічними записами з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства й інформаційної діяльності між ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та книгозбірнями мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України (2011 р.). З метою надання практичної допомоги освітянським бібліотекам у питаннях формування бібліотекознавчих ресурсів в освітянських книгозбірнях 2013 р. науковцями ДНПБ України

ім. В. О. Сухомлинського розроблено методичні рекомендації **«Створення освітянськими бібліотеками інформаційного ресурсу з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства та інформаційної діяльності в традиційній та електронній формах»**.

На сучасному етапі інноваційний розвиток освітянських бібліотек потребує від бібліотечних працівників не тільки постійного підвищення професійних знань шляхом самоосвіти, а й вивчення передового бібліотечного досвіду, його теоретичного осмислення та впровадження в практику своєї роботи. Сприяють цьому процесові заходи, які проводяться головним науково-методичним центром, зокрема конференції, семінари, секції, круглі столи, тренінги, практикуми, Дні фахівця тощо. У межах цієї НДР проведено чотири міжнародні та всеукраїнські науково-практичні конференції й семінари, а саме: Міжнародна науково-практична конференція **«Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України: стан та перспективи»** (2011 р.); Всеукраїнський науково-практичний семінар **«Формування єдиного галузевого інформаційного ресурсу шляхом корпоративного аналітико-синтетичного опрацювання документів галузевої тематики»** (2011 р.); Всеукраїнський науково-практичний семінар **«Роль освітянських бібліотек у формуванні інформаційного простору України»** (2012 р.); Міжнародна науково-практична конференція **«Інтегрований галузевий інформаційний ресурс: стан, проблеми, перспективи створення та забезпечення доступу»**. Відбулися **три науково-методичні семінари: «Інноваційна діяльність освітянських бібліотек в контексті розвитку освіти і науки»** у рамках XV ювілейної міжнародної виставки навчальних закладів «Сучасна освіта в Україні – 2012» (2012 р.); **«Роль інновацій у підвищенні роботи шкільного бібліотекаря»** у межах реалізації договору про співпрацю ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з КОПОПК для шкільних бібліотекарів Вишгородського району (2012 р.); **«Інформаційна підтримка школи»** спільно з Рівненською ОУНБ (2013 р.) тощо. Чимале значення для інноваційного розвитку книгозбірень мережі освітянських бібліотек має щорічне проведення **в рамках Міжнародних і Всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю»** бібліотечної секції. За три роки секції відбулися на Хмельниччині, Донеччині, Кіровоградщині. У роботі секцій брали участь науковці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, керівники відділів освіти, директори та завідувачі провідних освітянських бібліотек, директори та заступники директорів ЗОШ, методисти з бібліотечних фондів, шкільні бібліотекарі. Систематичне проведення бібліотечних секцій дає змогу науковцям ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ознайомлювати бібліотечних фахівців зі спадщиною видатного українського педагога-гуманіста В. О. Сухомлинського, висвітлювати актуальні питання бібліотечної роботи, презентувати інформаційні ресурси ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Загалом за звітний період організовано 22 заходи. Необхідно зазначити, що проведені заходи також сприяють оприлюдненню та

впровадженню в практику роботи освітянських бібліотек результатів НДР, яку здійснює ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, а також поширенню інноваційного досвіду інших бібліотек, що дає змогу вдосконалювати їхню діяльність зі створення ІГР.

Важливою формою методичної допомоги, яку надає відділ наукового й прикладного бібліотекознавства, є консультування бібліотечних фахівців, яке передбачає надання індивідуальних і групових консультацій бібліотечним працівникам, підготовку методичних рекомендацій, інструктивно-методичних документів, інформаційних і рекомендаційних видань (покажчиків), видань комплексного характеру тощо. Протягом 2011–2012 рр. науковцями надано понад 2000 консультацій, усних та письмових довідок із питань оплати праці й кваліфікаційних вимог, надбавки до заробітної плати, інвентаризації фондів, матеріальної допомоги, з управлінських питань, атестації шкільних бібліотекарів, тарифікаційних розрядів шкільних бібліотекарів, предметизації документів, інших питань бібліотечної діяльності. Також консультативна допомога надавалася фахівцям, які відвідували Дні фахівця. За звітний період проведено 6 Днів фахівця, під час яких бібліотекарі мали можливість обговорити питання, пов'язані з упровадженням інновацій у діяльність освітянських бібліотек, ознайомитися з новими надходженнями фахової літератури до КБ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, отримати методичну допомогу з актуальних питань бібліотечної роботи. *До заходів готувалися:* тематичні добірки матеріалів, виставки нових надходжень літератури до КБ, огляди актуальних публікацій із професійних видань.

Варто зазначити, що вагому роль у підвищенні кваліфікації фахівців освітянських бібліотек, зокрема шкільних, відіграє науково-методичний часопис *«Шкільна бібліотека плюс»*. Це професійне видання виходить за сприяння ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, яка на його шпальтах друкує інформаційні й рекомендаційні списки літератури, анотації на нові видання, регламентні документи, статті, бібліографічні огляди нових видань, покажчики, практичні та методичні посібники, «Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти й педагогічної науки».

Для посилення науково-методичного забезпечення бібліотек освітянської галузі налагоджено взаємодію з Міністерством освіти і науки України в рамках угоди про співпрацю між ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти України МОН України. За останні три роки цими установами проведено низку спільних заходів. Так, 2012 р. відбулося засідання науково-методичної ради з питань удосконалення діяльності мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, на якому схвалено розроблені ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського рекомендації щодо вдосконалення діяльності шкільних бібліотек України. Спільно з Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, Управлінням освіти й науки Запорізької обласної державної адміністрації, Комунальним закладом «Запорізький ОІППО» Запорізької обласної

ради для методистів із бібліотечних фондів обласних управлінь освіти й науки та методистів ОППО, які працюють із шкільними бібліотеками, проведено Всеукраїнський науково-практичний семінар *«Неперервна освіта як чинник професійного і творчого зростання бібліотечних працівників»*. Важливим заходом стало дослідження робочою групою науковців бібліотеки й Інституту наслідків експерименту з об'єднання шкільних і публічних бібліотек у Рівненській області. Його результати було оприлюднено й обговорено на спільному засіданні Вченої ради ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського й Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, яке відбулося **24 квітня 2013 р.** Науковці висловили спільну думку щодо недоцільності та неправомірності ліквідації шкільних бібліотек шляхом реорганізації їх у публічно-шкільні, а також наголосили на нагальній потребі модернізації шкільних бібліотек України, якої можна досягти, перетворивши їх на сучасні бібліотечно-інформаційні центри й підвищивши їхню соціальну роль у суспільстві. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, як головний науково-методичний центр, бере активну участь у проведенні започаткованого МОН України Всеукраїнського конкурсу *«Шкільна бібліотека»*, що покликаний стимулювати творчу та професійну активність шкільних бібліотекарів. Робота в організаційному комітеті й журі конкурсу дає змогу методистам ознайомитися з кращим інноваційним досвідом шкільних бібліотек України та презентувати його на конференціях, семінарах, які організовує ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Отже, співпраця ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України сприяє інноваційному розвитку та вдосконаленню діяльності шкільних бібліотек України, приверненню уваги до їхніх проблем з боку держави, МОН України, органів управління освітою й наукою.

Проведення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського багатоаспектної науково-методичної й інформаційної роботи, спрямованої на інноваційний розвиток бібліотек освітянської мережі, потребує постійного вдосконалення її форм і методів. Враховуючи сучасні тенденції розвитку бібліотек України, перспективними завданнями відділу наукового й прикладного бібліотекознавства є: вивчення стану мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України та подальше прогнозування її розвитку на основі аналізу діяльності як окремих бібліотек, так і мережі загалом; розроблення нормативних документів, що забезпечують інноваційний розвиток бібліотек освітянської мережі МОН України та НАПН України; налагодження координації й кооперування діяльності бібліотек мережі для здійснення єдиної комплексної системи бібліотечного обслуговування фахівців освітянської галузі України; методичне консультування фахівців освітянських бібліотек в усіх напрямках бібліотечної діяльності та надання можливості проходити стажування у відділах ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; інформування бібліотекарів освітянських книгозбірень про досягнення бібліотечної науки й передової практики, надання теоретичних і практичних розробок із актуальних проблем; відрядження та відвідування бібліотек для контролю й експертно-

діагностичної оцінки їхньої діяльності з дослідницькими цілями та для надання науково-методичної допомоги; підготовка аналітичних довідок, інформацій, програм, проектів та інших матеріалів із різних аспектів бібліотечної діяльності; допомога фахівцям освітянських бібліотек у розвитку їхньої професійної майстерності; залучення до громадської професійної організації УБА.

Висновки. Підбиваючи підсумки, можна зробити висновок, що діяльність відділу наукового й прикладного бібліотекознавства була спрямована на найбільш ефективну реалізацію потенціалу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як координаційного науково-методичного центру мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, забезпечення освітянських бібліотек відповідними рішеннями та рекомендаціями з усіх напрямів, процесів, форм і методів бібліотечної роботи, втілення результатів НДР у практику роботи бібліотек галузі, що, у свою чергу, вплинуло на оптимізацію роботи освітянських бібліотек різних видів. Сьогодні завдяки постійному лобіюванню ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського питання щодо прискорення модернізації освітянських бібліотек усі провідні бібліотеки комп'ютеризовано й підключено до Інтернету, що дає їм змогу надавати користувачам вільний доступ до вітчизняних і світових інформаційних ресурсів, а також використовувати бібліографічні, реферативні й повнотекстові бази даних інших бібліотек, зокрема ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Позитивним є й той факт, що більшість бібліотек створили веб-сайти або власні сторінки на веб-сайтах своїх установ. Тісно співпрацюючи з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, освітянські книгозбірні розпочали роботу з формування єдиного галузевого інформаційного ресурсу. Так, із-поміж найвагоміших корпоративних проектів, здійснюваних за останні роки, варто відзначити такі: створення галузевої реферативної бази даних; зведеної бази даних дисертацій із питань освіти, педагогіки та психології; зведеної бази даних періодичних видань, передплачених освітянськими бібліотеками, а також започаткування в експериментальному режимі зведеної бази даних збірників наукових праць установ НАПН України й ВНЗ України з аналітичним розкриттям їхнього змісту. Створені бази даних систематично поповнюються, що забезпечує користувачам вільний, оперативний і багатоаспектний доступ до галузевих інформаційних ресурсів.

Пріоритетним завданням ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як методичного центру є також допомога освітянським бібліотекам у створенні власних електронних каталогів (ЕК), завдяки яким значно поліпшується якість і швидкість пошуку, а також продуктивність роботи бібліотечних фахівців із опрацювання документів. Крім того, актуальним є залучення провідних бібліотек до створення електронних бібліотек (ЕБ). Сьогодні повноцінно функціонують дві ЕБ: Донецького ОППО й Луганського ОППО; на стадії розробки перебувають ЕБ книгозбірень Житомирського ОППО, КВНЗ «Харківська АНО» та ІППО Чернівецької області. Упровадження в практику роботи освітянських бібліотек сучасних ІКТ потребує якісних кадрових змін, постійного підвищення кваліфікації персоналу.

Усвідомлюючи важливість цієї проблеми, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського особливу увагу приділяла проведенню заходів (науково-практичних конференцій і семінарів, лекцій, практикумів, стажувань, курсів тощо), спрямованих на розвиток професійного рівня бібліотечних фахівців відповідно до сучасних вимог та професійних стандартів. Участь у заходах сприяла значному оновленню й поглибленню як теоретичних, так і практичних знань бібліотекарів. Як головний науково-методичний та координаційний центр мережі освітянських бібліотек МОН України й НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського бере участь у формуванні політики в галузі бібліотечної справи, лобіюючи інтереси бібліотек освітянської галузі України.

Науково-методичну роботу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського буде й надалі спрямовано на вирішення завдань щодо інноваційного розвитку освітянських бібліотек як інформаційно-аналітичних, культурних, освітніх і дозвіллевих центрів, спроможних на якісно новому рівні забезпечувати інформаційні потреби педагогічної науки, освіти й практики.

Список використаних джерел

1. Ванеев А. Н. Методическое обеспечение библиотечной деятельности / А. Н. Ванеев ; С.-Петербург. гос. ун-т культуры и искусств. – М. : Профиздат, 2001. – 140 с. – (Соврем. б-ка ; вып. 10).
2. Виноградова О. Б. Визначення стану та тенденцій розвитку науково-методичної діяльності публічних бібліотек України / О. Б. Виноградова // Вісн. Книжк. палати. – 1998. – № 1. – С. 18–20.
3. Дитина і книга: погляд крізь призму часу : бібліогр. огляд вид. із фондів Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд. А. І. Рубан ; наук. консультант Л. М. Заліток ; наук. ред. П. І. Рогова ; літ. ред. І. П. Білоцерківець ; рецензент О. Є. Матвійчук] // Шкіл. б-ка плюс. – 2013. – Черв. (№ 11/12). – С. 1–62.
4. Кулаковська Т. Науково-методична діяльність НБУВ та її вплив на становлення мережі бібліотек науково-дослідних установ НАН України у 20–30-х роках ХХ ст. / Т. Кулаковська // Бібл. вісн. – 2004. – № 3. – С. 2–11.
5. Рогова П. І. Науково-дослідна та науково-методична діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського в контексті модернізації освіти в Україні / П. І. Рогова // Вісн. Книжк. палати. – 2007. – № 11. – С. 23–29. – Бібліогр.: 28 назв.
6. Свобода А. Методична діяльність як типологічна функція національної бібліотеки : (перспективи її розвитку в НБУВ) / А. Свобода // Шкіл. б-ка. – 2002. – № 7. – С. 18–22.
7. Смаглова Н. Науково-методична діяльність бібліотек як фактор розвитку бібліотечно-інформаційних ресурсів України / Н. Смаглова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / [редкол.: О. С. Онищенко та ін.]. – К., 2001. – Вип. 7. – С. 160–166. – Бібліогр.: 11 назв.
8. Тюлина Н. И. Национальная библиотека. Опыт типологического анализа / Н. И. Тюлина. – М. : Кн. палата, 1988. – 184 с.
9. Чачко А. С. Методическая деятельность и специальность «организатор-методист» / А. С. Чачко // Науч. и техн. б-ки СССР. – 1985. – № 1. – С. 14–21. – Бібліогр.: 21 назв.
10. Хемчян І. І. Науково-методичне забезпечення мережі освітянських бібліотек України – важливий напрямок діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / І. І. Хемчян // Наук. пр. Нац. б-ки України імені

В. І. Вернадського / [редкол.: О. С. Онищенко та ін.]. – К., 2006. – Вип. 16. – С. 63–77. – Бібліогр.: 21 назв.

И. И. Хемчян

Влияние научно-методической работы Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского на инновационное развитие образовательных библиотек Украины

В статье освещена деятельность главного координационного научно-методического центра сети образовательных библиотек Министерства образования и науки и Национальной академии педагогических наук Украины (сеть образовательных библиотек МОН Украины и НАПН Украины) Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского (ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского) – по научно-методическому обеспечению их инновационного развития.

Ключевые слова: ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского, научно-методическая деятельность, аналитическая деятельность, информационная деятельность, образовательная библиотека, инновационное развитие, повышение квалификации, профессиональное самообразование.

I. I. Khemchian

The Impact of Scientific and Methodological Activities at V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine on the Innovative Development of Educational Libraries in Ukraine

The article highlights the activities of the main coordinating scientific and methodological centre of the network of educational libraries subordinated to the Ministry of Education and Science (MES) of Ukraine and the National Academy of Pedagogical Sciences (NAPS) of Ukraine – V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine (V. Sukhomlynskyi SSPL of Ukraine) – as far as scientific and methodological support of their innovative development is concerned.

Key words: V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, scientific and methodological activities, analytic activities, information activities, educational library, innovative development, professional development, professional self-education.

Надійшла до редколегії 16.12.2013 р.

УДК 025.171: [026:37](477)

Н. Г. Мацібора,

зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

СУЧАСНИЙ СТАН І НАПРЯМИ РОБОТИ З РІДКІСНИМИ ВИДАВАННЯМИ У ФОНДАХ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

У статті проаналізовано роботу освітрянських бібліотек України із рідкісними й цінними виданнями на основі анкетних даних. Визначено проблеми та шляхи формування, зберігання й використання зазначених документів.

Ключові слова: *рідкісні й цінні видання, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, мережа освітрянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України, оцифрування, електронна бібліотека, електронні ресурси.*

Постановка проблеми. Книжкові пам'ятки (рідкісні й цінні видання) – невід'ємна частина бібліотечних фондів, їх перлина. ЮНЕСКО, численні неурядові організації, усвідомлюючи небезпеку втрати давніх зразків писемності та друкарства через воєнні конфлікти, стихійні лиха, техногенні аварії, а також реальне старіння носіїв інформації, закликають усі установи-фондоутримувачі особливу увагу приділяти збереженню цієї сукупної пам'яті світу. У стародруках, виданнях ХІХ – поч. ХХ ст. зосереджено призабуті нині унікальні знання, а самі вони є неперевершеними взірцями книжкового мистецтва, зокрема поліграфічного виконання. У сучасній літературі застосовуються різноманітні лексеми для визначення категорії рідкісних і цінних книг. Водночас термін «рідкісна книга» із часом набув ширшого розуміння – від малотиражності чи фізичної рідкісності до цінності видання, котра визначається за різними критеріями: змістом, художнім оформленням, поліграфічним виконанням, належністю видатній особі тощо. Упродовж ХХ ст. більшість великих бібліотек світу виділяли рукописні книги, стародруки, рідкісні й цінні видання ХІХ–ХХ ст. в окремі підрозділи. Це робилося з метою забезпечення особливих умов зберігання для перелічених пам'яток історії та культури. Така традиція існує й на сучасному етапі розвитку книгозбірень. Зберігання книжкових пам'яток у бібліотеках відбувається за двома напрямками: 1) використання консерваційного або реставраційного методів; 2) створення копій видання (переведення книги на мікрофільм чи в цифровий формат для того, щоб мати змогу відтворити зміст оригіналу й відобразити його зовнішній вигляд).

Актуальність дослідження. Документи психолого-педагогічного та історико-культурного напрямку ХVІІ – поч. ХХ ст., які зберігаються у фондах ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського й мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України – є національним культурним надбанням України, джерельною базою для наукових досліджень. Вони мають велику соціально-культурну й наукову значущість, тому потребують детального вивчення та занесення їх до бази даних Державного реєстру національного культурного надбання, що забезпечить облік пам'яток історії та культури держави, зосередження отриманої інформації в єдиному ресурсі, виявлення унікальних літературних пам'яток, а також науковий аналіз історико-культурної спадщини [2, с. 3]. Рідкісні й цінні видання, їх історію досліджували: Г. Ковальчук, І. Лосієвський, Л. Лисятников, Л. Сніцарчук, Г. Кисловська, О. Клименко, І. Крупський та інші науковці України й зарубіжжя, які зробили вагомий внесок у розвиток цього бібліотекознавчого напрямку. Необхідно зазначити, що стан рідкісних і цінних видань (РЦВ) в освітянських книгозбірнях України не вивчався.

Мета статті – дослідити стан формування, організації зберігання й використання фонду рідкісних цінних видань (РЦВ) у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського й мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України.

Для досягнення мети слід було вивчити склад й особливості зберігання РЦВ у фондах ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та мережі освітянських бібліотек України з метою подальшого внесення таких документів до бази даних єдиного Державного реєстру національного культурного надбання, а також створення інтегрованого галузевого ресурсу на базі головної освітянської книгозбірні.

Об'єктом дослідження є рідкісні та цінні видання, що зберігаються у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського й у фондах мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України.

Для виконання поставлених завдань у межах НДР **«Теоретичні засади формування інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського»** (наук. керівник теми – П. І. Рогова, канд. іст. наук, директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) було проведено опитування та анкетування провідних книгозбірень мережі щодо стану складу й кількості фондів РЦВ, зроблено аналіз отриманих даних.

Необхідно зауважити, що, незважаючи на довгу багатовекторну історію фондів освітянських бібліотек України, уперше здійснюється спроба їх обліку з метою виявлення унікальних літературних пам'яток і наукового вивчення історико-культурної спадщини. У цьому, а також у комплексному підході до визначення характерних ознак аналізованого фонду РЦВ і визначенні основних параметрів, за якими описують його склад, полягає **наукова новизна** дослідження.

Основна частина. Упродовж 14-річної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського фонду РЦВ приділялося велику увагу. 2010 р. створено сектор рідкісних і цінних видань (сектор РЦВ), який є підрозділом відділу наукової організації та зберігання фонду. Мета сектору – зберігання й наукове опрацювання документів, що мають наукову, історичну, духовну й матеріальну цінність, із наданням доступу користувачам до культурного спадку минулого. Із дотриманням хронологічних рамок упродовж останніх років відбувалося виокремлення РЦВ (до 1945 року виходу у світ) із загального фонду до окремого приміщення. Чималій частині фонду рідкісних і цінних видань – документам психологічного, педагогічного та історико-культурного напрямку XVIII – початку XX століття – 2009 року було надано статус наукового об'єкта, що становить національне надбання держави. РЦВ сформовано в підфонди (колекції): «Педагогіка», «Психологія», «Шкільні підручники і навчальні посібники», «Періодичні видання 1807–1917 рр.». Серед них слід звернути увагу на особливу колекцію, що зберігається лише в спеціальній педагогічній бібліотеці – «Шкільні підручники й навчальні посібники». Такі документи належать до так званих **«зачитаних»**, масових видань. Це букварі, предметні підручники, дитячі книжки тощо, які є своєрідною характеристикою епохи. Вони не становлять у наші дні цінності з точки зору пізнання нової інформації, проте науковцям, дослідникам перелічені видання допомагають вивчати історію розвитку підручникотворення, змістові характеристики книг тощо.

Для оприлюднення фонду РЦВ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського й надання широкого доступу до нього в 2005 р. співробітниками відділу підготовлено друкований каталог «Підручники та навчальні посібники для початкових і середніх навчальних закладів (1748–1917 рр.) із фондів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського», який було надіслано до національних і державних бібліотек та провідних бібліотек мережі освітянських книгозбірень. Упродовж 2011–2013 рр. фахівцями цього відділу створено каталог «Підручники і навчальні посібники з гуманітарних дисциплін для початкових і середніх навчальних закладів (1918–1945 рр.) із фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського», який буде видано 2014 року й розіслано, як і попередній, відповідним закладам та установам.

З метою отримання (підтвердження) інформації про наявність РЦВ у фондах освітянських книгозбірень, аналізу робіт, які проводяться з РЦВ зі збереження, популяризації та їх використання, визначення конкретних заходів таких установ щодо формування інтегрованого галузевого ресурсу, зокрема оцифрування, мікрофільмування, у травні–червні 2013 року працівниками сектору рідкісних і цінних видань відділу наукової організації та зберігання фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в межах визначеної НДР «Теоретичні засади формування інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського» (наук. керівник – П. І. Рогова, канд. іст. наук, засл. працівник культури України, директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) було розроблено анкету й розповсюджено її серед провідних освітянських бібліотек.

Завдання дослідження: проаналізувати анкетні дані й на основі одержаних відомостей з'ясувати стан, кількість РЦВ у мережі освітянських бібліотек; визначити шляхи взаємовпливу, координації й кооперації в їх збереженні та використанні; створити план спільних дій щодо інтеграції робіт із формування спільної електронної галузевої книгозбірні для освітянської галузі України.

За даними анкет, у мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України РЦВ зберігаються в 58 установах, зокрема в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, бібліотеках вищих навчальних закладів III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю, державних і національних університетах класичного типу, обласних інститутах підвищення педагогічної освіти (ОППО), Львівській обласній науково-педагогічній бібліотеці. У шкільних книгозбірнях такі видання відсутні. Аналіз інформації свідчить, що більшість бібліотек відповідально поставилися до заповнення анкет, подали чіткі відповіді на сформульовані питання. Але слід зазначити, що підхід до відбору РЦВ у таких установах різний, хронологічні рамки виходу у світ документів не обмежуються 1917 роком (1918, 1919, 1945, 1950 рр.) (див. табл. 1). Ми підкреслюємо, що серед рекомендованих принципів добору книг виділено: хронологічний, історичний, меморіальний, мовний, принцип винятковості (неординарності видання), принцип

повноти або комплексності РЦВ (колекції). Ідентифікація документів здійснюється як за окремими критеріями, так і за їх поєднанням. Термін «стародрук» або «першодрук» застосовується не лише стосовно інкунабул, а й щодо книг, випущених у країні протягом певного періоду після виникнення на її території книгодрукування [1, с. 191].

Формування фондів рідкісних і цінних видань у мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України є кроком до створення не тільки реєстру книжкових пам'яток (Державний реєстр національного культурного надбання (ДРНКН) – форма обліку пам'яток історії й культури державного рівня на території України [2]; Положення про ДРНКН було затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 466 від 12 серпня 1992 р. [4]), а й інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу з психолого-педагогічних питань та надання доступу до нього.

Дослідивши РЦВ у мережі освітянських бібліотек, на підставі аналізу результатів анкетних даних з'ясовано, що найбільшу кількість таких документів зосереджено в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та в книгозбірнях ВНЗ (див. *табл. 1*). Майже 60 % опитаних освітянських бібліотек, зокрема і їхній координаційний центр – ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, зберігають у своїх фондах понад 230 000 РЦВ, серед яких – 8 % галузевого спрямування; 3 % – періодичні видання, зокрема педагогічної та психологічної тематики. У 26-ти таких установах зазначені документи виокремлено із загального фонду й відображено в традиційних каталогах, у 19-ти – частково сформовано електронні каталоги, у 11-ти бібліотеках цю роботу передбачено в перспективі. За інформацією респондентів, у мережі освітянських книгозбірень зберігаються колекції й особові бібліотеки. **Колекція (книжкова пам'ятка)** – організоване зібрання одиничних книжкових пам'яток і (або) книг, що тільки в сукупності мають властивості цінного історико-культурного об'єкта (*ГОСТ 7.87-2003. Межгосударственный стандарт. Книжные памятники*). **Особова бібліотека** – бібліотека, що належала певній особі, зберігається як окремий комплекс у складі державних сховищ – бібліотек, музеїв, архівів [1]. Масив таких документів зберігається в книгозбірні Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка: особові бібліотеки родини Яблонівського, які передала установі його донька Теофілія Саніта – 2 246 прим., шляхтичів Мікошевських – 788 прим. та ін.; у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова – особова бібліотека проф. П. І. Орлика, котрий у 70-х рр. ХХ ст. був проректором цього ВНЗ. У загальному фонді книгозбірні Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка на окремих стелажах зберігаються *меморіальні колекції*: П. В. Голубовського (1857–1907) – історика, професора Київського університету, М. А. Жовтобрюха (1905–1995) – українського мовознавця, доктора філологічних наук, члена редколегії журналу «Мовознавство», і видатних українських учених сучасності.

Результати проведеного дослідження свідчать, що окремі бібліотеки мають *тематичні зібрання*. Так, книгозбірня Тернопільського національного педагогічного

університету імені В. Гнатюка зберігає такі тематичні зібрання: освіта, педагогічні науки – 646 назв; історія, історичні науки – 2 029 назв; біологічні науки – 410 назв; мовознавство – 274 назви; художня література Польщі – 3 438 назв. У виокремленому фонді бібліотеки Маріупольського державного університету знаходяться тематичні зібрання «Рідкісні довідкові видання» – 145 прим.

Таблиця 1

Стан РЦВ у мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України

№ п/п	Назва бібліотеки	Заг. фонд б-ки	РЦВ		Оцифровані вид.	Форма доступу до оцифр. док.	Програ мне забезпечення
			Книги	Періодичні вид.			
1.	ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського		90000 – рідкісних кн. (23200 вид. до 1917 р. – наук. об'єкт)	180 назв до 1917 р.	957 док. (275657с.)	У локальній мережі, на сайті	ІРБІС
2.	Львівська обласна науково-педагогічна бібліотека	598438	740	196			ІРБІС
3.	Бердянського ДПУ	257699	633				Політек-Софт
4.	Вінницького ДПУ ім. М. Коцюбинського	527548	1425		Фрагменти кн., іл.	У локальній мережі	ІРБІС
5.	Глухівського НПУ ім. О. П. Довженка	360695	7026				УФД
6.	Горлівського ІМ ДВНЗ «Донбаський ДПУ»	279000	1719	5			
7.	ДВНЗ «Донбаський ДПУ»	565948	935				Уні-лаб
8.	Дрогобицького ДПУ ім. І. Франка	707311	1143				УФД
9.	Кіровоградського ДПУ ім. В. Винниченка	730295	3350		85 док. (13553с.)	На сайті	ІРБІС
10.	Криворізького ІІ ДВНЗ «Криворізький НУ»	610664	771			На сайті	УФД
11.	Республіканського ВНЗ «Кримський інженерно-педагогічний університет»	151147	2107		4 док. (2194 с.)	У локальній мережі	ІРБІС
12.	Мелітопольського ДПУ ім. Б. Хмельницького	404374	1145	77			ІРБІС
13.	НПУ ім. М. П. Драгоманова	1224821	4204	337	26	На сайті	ІРБІС
14.	Південноукраїнського НПУ ім. К. Д. Ушинського	317905	Близько 10000				
15.	ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди»	364358	5598				
16.	Полтавського НПУ ім. В. Г. Короленко	592840	12391	2277			
17.	Тернопільського НПУ ім. В. Гнатюка	642887	16461 (з 1731 р.)	4895 (з 1786 р.)	96 док. (15509 с.)	На сайті	УФД
18.	Української ІПА (м. Харків)	889015	499				ІРБІС
19.	Уманського ДПУ ім. П. Тичини	392675	1597	114	92 док. (31094 с.)	На сайті	УФД
20.	Харківського НПУ ім. Г. С. Сковороди	755227	1611(1797–1915 рр.)	6 (1906–1915 рр.)		Сторінка	

21.	Хмельницької ГПА	115110	12	7	10 док.	У локальній мережі	
22.	Чернігівського НПУ ім. Т. Шевченка	661189	697 (XVII–XVIII ст), 1047–1918 рр.				
23.	Кам'янець-Подільського НУ ім. Івана Огієнка	964165	25851	2500 ж. 731 г.	На сайті	У локальній мережі	
24.	Маріупольського ДУ	154166	612		84 док. (43587 с.)		ІРБІС
25.	Ніжинського ДУ ім. М. Гоголя	979630	11981		17 (4913 с.)	У локальній мережі	
26.	Прикарпатського НУ ім. В. Стефаника	773089	3282 (1769–1919 рр.)	1332 (1863–939 рр.)		На сайті	УФД

У мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України використовується різноманітне програмне забезпечення для аналітико-синтетичного опрацювання РЦВ і введення їх до електронного каталогу таких установ. Програмне забезпечення ІРБІС застосовується в 16-ти книгозбірнях мережі, УФД-бібліотека – у 10-ти, Політек-Софт – у 2-х, Унілаб – в 1-й, ACCSS – в 1-й, в інших – власний продукт. Частина бібліотек не повідомила про наявність комп'ютерних програм, з якими вони працюють, створюючи електронні каталоги. Відомості про РЦВ користувачі одержують із традиційного й електронного каталогів та інших елементів довідково-пошукового апарату книгозбірень. Більшість названих установ інформують читачів про рідкісні й цінні видання на своїх веб-сторінках.

Пріоритетним напрямом бібліотечної діяльності на сучасному етапі стало формування інформаційно-інтелектуальних активів, істотною складовою частиною яких є електронні ресурси (ЕР). Сьогодні цьому питанню приділяється значна увага. У численних публікаціях, що виходять на сторінках професійних видань, наголошується на потребі створення власних ЕР, забезпечення доступу до них та ефективності їх використання читачами.

Як головна книгозбірня й координаційний центр мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського пропонувала зазначеним установам долучитися до корпоративної співпраці щодо заснування спільного електронного ресурсу з фахових питань, зокрема створення зведеної бази фахових періодичних видань XIX – початку XX ст. На запитання анкети про можливість сумісної діяльності в цьому напрямі позитивну відповідь одержано лише від дев'яти бібліотек.

Із відомостей, поданих у «Анкеті з виявлення рідкісних і цінних видань у фондах освітянських бібліотек та про роботу з ними», стало відомо, що частина книгозбірень мережі приєднується до процесу оцифрування документів, перенесення інформації на електронні носії (Див. *табл.*).

Результати анкетування показали, що в бібліотеках освітянської мережі оцифровано 1103 видання. З них найбільше оцифровано документів у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (957 прим.).

«Програма зберігання бібліотечного фонду в Державній науково-педагогічній бібліотеці України ім. В. О. Сухомлинського на 2008–2015 рр.» та інструктивно-методичні рекомендації щодо формування й зберігання фонду рідкісних і цінних видань у мережі освітянських книгозбірень МОН України та НАПН України, розроблені науковцями Бібліотеки, розміщені на її порталі й надіслані до зазначених установ, сприятимуть цілеспрямованій і системній роботі з РЦВ. Розпочата діяльність з оцифрування документів – це крок до створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу. Видання, перенесені на сучасні носії інформації, стануть основою репозитарію мережі освітянських книгозбірень, електронної бібліотеки держави, яка задовольнить професійні потреби фахівців освітянської галузі України [5; 6]. Існує чимало проблем, пов'язаних із архівним зберіганням цифрової інформації: якими способами й де зберігати електронні дані, як забезпечити можливість їх пошуку через 100–200 років? Ці труднощі виникають у зв'язку з розвитком програмного забезпечення, що має бути сумісним зі старими системами. Незважаючи на це, майбутнє все ж саме за цифровими бібліотеками.

Варто також зазначити, що в епоху електронних публікацій і переведення друкованих документів у цифрові виникають запитання: як досягти гармонійного поєднання друкованої й оцифрованої літератури, які видання насамперед потрібно оцифрувати, як зберігати й надавати користувачам інформацію [8]? Добір документів для оцифрування розпочинається з аналізу видань: їх змістової цінності, фізичного стану, запитів користувачів на рідкісні й цінні книги, що надходять до читальної зали. Перенесення інформації з паперового носія на інший коштує досить дорого, крім того, неможливо зовсім уникнути зовнішнього негативного впливу на друковану продукцію. Тому варто дуже відповідально підходити до відбору видань. Необхідно чітко визначити цінність документа: як часто він надається користувачам, чи є його примірники в інших бібліотеках, чи був він збережений на іншому носіїві. Усе це дасть змогу уникнути зайвої витрати коштів і часу на опрацювання, а також, що найважливіше, мінімізувати шкоду, яка завдається друкованим виданням. Для цього пропонуємо створити єдиний зведений список-реєстр оцифрованих рідкісних книг мережі освітянських книгозбірень на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з відповідними посиланнями на місце зберігання документа для використання такої інформації на сайтах зазначених установ.

Висновки. Проведене дослідження дало можливість виявити стан і напрями праці з рідкісними та цінними виданнями й засвідчило, що робота з фондами таких документів у мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України триває, удосконалюються методи діяльності з ними, незважаючи на недостатнє фінансування, відсутність кваліфікованих кадрів, сучасного технічного й програмного забезпечення.

У зв'язку з вищезазначеним, необхідно здійснювати організаційні заходи щодо консолідації дій, спрямованих на створення та взаємне використання ЕР, а книгозбірням мережі цілеспрямовано провадити діяльність зі збереження й надання доступу до РЦВ. Адже відомо, що, не маючи можливості володіти всіма документами, котрі цікавлять користувачів, наукові бібліотеки розвинених країн світу від ідеї «володіння документом» вимушено переходять до ідеї «доступу до нього». Цьому питанню приділяється значна увага, про що наголошується в публікаціях відомих бібліотекознавців на сторінках фахових видань.

Отже, створення належних умов для отримання доступу віддалених користувачів до електронних інформаційних ресурсів – одне із першочергових завдань інформаційного забезпечення науки, освіти та культури, діапазон якого поширюється від засобів дистанційного навчання, порталів, довідок електронною поштою, мережевих технологій, груп співбесіди в Інтернеті (чатів), миттєвих повідомлень, телефонного зв'язку за допомогою Інтернету, інтерактивного відео аж до найсучасніших незвичайних технологій, котрі постійно з'являються нові. Електронні бібліотеки стають ключовими інформаційними системами, що здійснюють накопичення й систематизацію документних ресурсів, інформаційне обслуговування користувачів шляхом організації доступу до першоджерел, систематизованого знання та надання комплексу новітніх мережевих інформаційних сервісів [3].

Ту частину фонду книгозбірні, яку не представлено в електронній формі й не охоплено корпоративним електронним каталогом, необхідно інтегрувати на організаційно-технологічному рівні. Формами інтеграції можуть бути складання координаційних планів проведення робіт, книгообмін, міжбібліотечний абонемент, узгодження протоколів обміну, форматів даних.

Нині основою інтегрування бібліотечно-інформаційного ресурсу є інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) з усіма утвореними ними інтерфейсами, шлюзами, метаданими. Вони становлять єдине вікно доступу до бібліотечно-інформаційних ресурсів, що є запорукою отримання сучасних знань користувачами незалежно від їх статусу й місця перебування.

Список використаних джерел

1. Ковальчук Г. І. Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах / Г. І. Ковальчук. – К. : НБУВ, 2004. – 644 с.
2. Ковальчук Г. Чи потрібен Україні Державний реєстр книжкових пам'яток? / Г. Ковальчук // Бібл. вісн. – 2012. – № 6. – С. 3–110.
3. Ланде Д. Електронна бібліотека як середовище адаптивного агрегування інформації / Д. Ланде, О. Баркова // Бібл. вісн. – 2013. – № 2. – С. 12–17.
4. Положення про Державний реєстр національного культурного надбання [Електронний ресурс] : затв. постановою Каб. Міністрів України від 12 серп. 1992 р. № 466 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Електрон. текст. дані. – К., [б. р.]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/466-92>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 08.01.14.

5. *Рогова П. І.* Роль освітянських бібліотек у формуванні інформаційного простору держави / П. І. Рогова // Пед. вісн. – Черкаси, 2009. – № 1. – С. 13–16.

6. *Рогова П. І.* Формування всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: стан і шляхи розвитку / П. І. Рогова // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2010. – Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 10–27.

7. *Рогова П. І.* Інтеграційні процеси у діяльності освітянських бібліотек МОН України і НАПН України в умовах інформатизації [Електронний ресурс] / Рогова Павла Іванівна // Інформ. технології і засоби навчання : електрон. наук. фах. вид. / Ін-т інформ. технологій і засобів навчання. – Електрон. текст. дані. – К., 2013. – Т. 38, № 6. – С. 217–233. – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/937#.Us1p2PvcqSF>. – Дата звернення: 08.01.14.

8. *Сенченко М.* Управління інформацією і цифрові бібліотеки / М. Сенченко // Вісн. Книжк. палати. – 2007. – № 10. – С. 3–5.

Н. Г. Мацибора

Современное состояние и направления работы с редкими изданиями с фондов образовательных библиотек Украины

В статье анализируется работа образовательных библиотек Украины с редкими и ценными изданиями. Определены проблемы и пути формирования, сохранности, использования этих документов.

Ключевые слова: редкие и ценные издания, РЦИ, Государственная научно-педагогическая библиотека Украины имени В. А. Сухомлинского, сеть образовательных библиотек МОН Украины и НАПН Украины, оцифровка, электронная библиотека, электронные ресурсы, ЭР.

N. H. Matsibora

A Contemporary State and Directions of Working on Rare Editions in the Funds of Educational Libraries in Ukraine

The article examines the work of educational libraries which have rare and valuable editions on the basis of questionnaire data. The authors define the main problems and the ways of creating, storing and using the mentioned documents.

Key words: rare and valuable editions, RVE, V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, a network of educational libraries subordinated to the Ministry of Education and Science of Ukraine and the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, digitization, electronic library, electronic resources, ER.

Надійшла до редколегії 25.12.2013 р.

УДК 013:[026:37](477-25)ДНПБУ

*Н. В. Лисиця,
зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
Н. А. Стельмах,
наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського*

БІБЛІОГРАФІЧНА ПРОДУКЦІЯ ДНПБ УКРАЇНИ ІМ. В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК СКЛАДОВА ІНТЕГРОВАНОГО ГАЛУЗЕВОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ¹

У статті розглянуто основні тенденції й особливості діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського щодо підготовки бібліографічної продукції з актуальних питань педагогіки й психології.

Ключові слова: *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, бібліографічна продукція, система бібліографічних видань, освітянська галузь, інформаційні ресурси.*

Актуальність дослідження. В умовах розвитку інформаційного суспільства, інтеграції України в глобальний інформаційний простір книгозбірні відіграють важливу роль у системі інформаційного забезпечення освіти та науки.

Одним із пріоритетних напрямів діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського як всеукраїнського галузевого інформаційного, науково-методичного й координаційного центру мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України є інформаційне забезпечення потреб фахівців освітянської галузі України. У цьому контексті важливого значення набуває створення вторинних документів, зокрема бібліографічної продукції з актуальних питань педагогіки й психології.

Метою статті є аналіз і цілісне вивчення бібліографічної продукції ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, підготовленої та виданої впродовж 2011–2013 рр., як складової частини інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу для задоволення інформаційних потреб науковців і практиків освітянської галузі України.

Аналіз наукових досліджень. Питання інформаційного забезпечення бібліографічними ресурсами досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема А. І. Барсук, Л. В. Глазунова, О. П. Коршунов, С. Г. Кулешов, Н. М. Кушнарєнко, І. Г. Моргенштерн, Г. М. Швецова-Водка та інші. Аналіз їхніх наукових праць свідчить, що вони приділяли увагу загальним проблемам інформаційного забезпечення фахових потреб науковців і практиків. Уперше цілісне спеціальне дослідження щодо науково-інформаційного забезпечення потреб освітянської галузі України вторинною інформацією здійснено фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Бібліографічні покажчики з питань педагогіки та психології були об'єктом досліджень багатьох науковців: Т. В. Добко, В. І. Лутовинової, Л. О. Пономаренко, П. І. Рогової та інших. Зокрема, ними вивчалися стан і перспективи вдосконалення системи науково-інформаційного забезпечення розвитку науки й освіти; розроблено модель щодо задоволення

інформаційних потреб науковців і практиків галузі розгалуженою системою вторинних документів – бібліографічних, реферативних й оглядово-аналітичних [9]; розглянуто теоретичні та практичні засади створення системи науково-бібліографічних документів із питань педагогіки й психології; здійснено аналіз бібліографічних видань України з питань педагогіки та психології, які було видано впродовж 2005–2009 рр. освітянськими книгозбірнями [6, 7].

Варто зазначити, що сьогодні ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського сформовано цілісну галузеву систему вторинної інформації, зокрема бібліографічної, котру представлено посібниками різних типів і видів у традиційній та електронній формі, а саме: науково-допоміжними, професійно-допоміжними й рекомендаційними; поточними та ретроспективними; універсальними, міжгалузевими, галузевими, тематичними й персональними [7, с. 163].

Основна частина. Упродовж виконання НДР «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (2011–2013 рр.; наук. керівник – канд. іст. наук, старш. наук. співроб. П. І. Рогова) приділялася велика увага поглибленню та вдосконаленню системи вторинних документів для задоволення потреб науковців і практиків освітянської галузі України й забезпеченню доступу користувачів до інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІГР).

З цією ж метою, а також для відображення сучасного стану розвитку педагогічної науки, освіти й практики, інформаційного супроводу наукових досліджень НАПН України, надання відомостей про ІГР згідно з «Концепцією створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» [3] і завданнями НДР здійснювалася підготовка бібліографічної продукції з актуальних питань педагогіки та психології різних типів і видів у традиційній та електронній формах.

Упродовж 2011–2013 рр. науковцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було підготовлено й видано 14 бібліографічних покажчиків галузевої тематики, які представлено в повнотекстовій формі на веб-порталі бібліотеки та розіслано до мережі освітянських бібліотек МОН України й НАПН України. Важливою складовою частиною бібліографічних видань для освітянської галузі України є тематичні науково-допоміжні бібліографічні покажчики зі значним ретроспективним відображенням документів, котрі сприяють цілеспрямованому інформаційному забезпеченню наукових досліджень установ НАПН України, зокрема теоретико-методологічному обґрунтуванню цілей і пріоритетів національної системи освіти, психолого-педагогічному та дидактичному забезпеченню навчально-виховного процесу на всіх освітніх рівнях, створенню теорії цілісного розвитку особистості, формуванню в дітей і молоді сучасного світогляду, моральної й громадянської позиції [4, с. 5].

Найбільш вагомим серед цих видань є науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Вища освіта України в умовах трансформації суспільства: стан, проблеми,

тенденції розвитку, 2007–2011 рр.» (вип. 2), що готується системно [1]. Хронологічно він продовжує показчик із такою ж назвою, випущений у 2008 р. Ці видання комплексно відображають бібліографію з різних аспектів вищої освіти, що вийшла у світ в Україні впродовж 1991–2011 рр. До показчиків ввійшли такі друковані матеріали: монографії, автореферати дисертацій, навчальні та методичні видання, статті зі збірників наукових праць, публікації з періодичних і продовжуваних видань українською й російською мовами. Високий науковий рівень посібників досягнуто завдяки співпраці з доктором історичних наук, головним науковим співробітником Інституту вищої освіти НАПН України Б. І. Корольовим, який був науковим консультантом та автором вступної статті. Варто зазначити, що бібліографічні показники мають поглиблену й деталізовану структуру. Цілком виправданим є поділ цих структурних частин на окремі підрозділи, завдяки якому вдалося чіткіше впорядкувати документи, що, у свою чергу, впливає на зручність користування показником. Також необхідно сказати, що до другого випуску посібника ввійшли нові підрозділи, зокрема «Запровадження компетентнісного підходу», «Мобільність студентів та викладачів» та інші, які відображають нові аспекти модернізації вищої школи України, сприяють актуалізації цих досліджень.

Важливим фактором удосконалення підготовки бібліографічних посібників, зокрема вищезазначених показників, є активне використання інноваційних технологій. Названі видання створювалися в АРМ «Каталогізатор» САБ ІРБІС, що дало змогу змінювати, доповнювати інформацію в бібліографічних записах, здійснювати швидкий пошук за будь-якими елементами бібліографічного опису, а також в автоматизованому режимі формувати допоміжний апарат.

Науково-допоміжні бібліографічні показники дають можливість прослідкувати динаміку розвитку вищої освіти, виявляють коло недостатньо вивчених питань, які потребують наукового дослідження, а також сприяють поглибленню наукових розвідок у галузі вищої школи, подальшому розвитку національної системи вищої освіти.

Вагому цінність для науковців має науково-допоміжний бібліографічний показчик «Позашкільна освіта України (2007–2011 рр.)», який також уперше створено на цю тему фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [5]. Посібник ознайомлює з бібліографією видань, присвячених системі позашкільної освіти, опублікованих в Україні впродовж 2007–2011 рр., і налічує 905 записів. Його метою є якомога повніше відобразити зміст позашкільної освіти, сприяти подальшому її дослідженню, упровадженню нових підходів, форм, методів і методик у навчально-виховний процес, вирішенню сучасних проблем позашкільної освіти.

Один із основних напрямів бібліографічної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – підготовка біобібліографії. Видання біобібліографічних показників здійснюється систематично, вони виходять у чотирьох серіях: «Видатні педагоги світу», «Академіки НАПН України», «Ювіляри НАПН України» і «Майстри бібліотечної справи України», які також уперше започатковано бібліотекою. Варто

зазначити, що розроблено спеціальне Положення про серії біобібліографічних покажчиків ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, у якому визначено мету, основні завдання серій, функції, права й обов'язки їхнього засновника, порядок підготовки біобібліографічних покажчиків, особливості інформування про випуски серій. Основна мета серій «Видатні педагоги світу», «Академіки НАПН України», «Ювіляри НАПН України» – відобразити внесок педагогів, зокрема вчених-педагогів НАПН України, у розвиток світової педагогічної науки й практики; сприяти науково-інформаційному забезпеченню фундаментальних і прикладних досліджень із питань педагогіки та психології.

Біобібліографічні покажчики з серії «Видатні педагоги світу» розкривають і популяризують педагогічну спадщину та творче використання ідей видатних педагогів України та зарубіжжя, які жили й творили в період від давніх часів до сьогодення. Нині вже вийшло друком 9 видань цієї серії, що висвітлюють життя та діяльність В. О. Сухомлинського (2001 р., 2008 р. і 2013 р.), Я. Корчака (2003 р.), А. С. Макаренка (2008 р.), К. Д. Ушинського (2010 р.), С. Ф. Русової (2010 р.), М. І. Пирогова (2011 р.), С. Х. Чавдарова (2012 р.) і Я. Ф. Чепіги (Зеленкевича) (2013 р.). Упорядкування останніх трьох посібників здійснювалося фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в межах виконання вищезазначеної НДР. Сьомий випуск біобібліографічного покажчика з серії «Видатні педагоги світу» вийшов під назвою «Микола Іванович Пирогов – видатний хірург, педагог і громадський діяч». У ньому представлено бібліографію праць М. І. Пирогова, які було опубліковано впродовж 1856–2010 рр., а також дослідження, присвячені життю та діяльності вченого, що вийшли на традиційних й електронних носіях протягом зазначеного періоду. У 7-ми розділах посібника подано документи (903 бібліографічні записи з суцільною нумерацією), видані в Російській імперії, Радянському союзу, Росії й Україні, починаючи з II пол. XIX ст. до 2010 р. Зазначений покажчик характеризується ґрунтовністю та комплексністю. 2012 р. колектив упорядників цього видання нагороджено Почесною відзнакою Української бібліотечної асоціації в номінації «Бібліографічний посібник року».

Дев'ятий випуск біобібліографічного покажчика з серії «Видатні педагоги світу» присвячено науково-педагогічній і громадській діяльності Якова Феофановича Чепіги (Зеленкевича) (1875–1938), українського вченого, педагога, психолога, громадського діяча, фундатора української національної школи, талановитого методиста, автора більш як 150 наукових праць. Я. Ф. Чепіга – один із тих видатних педагогів України, чий імена тепер повертаються із забуття, заслужено посідаючи належне місце у вітчизняній науці. У виданні відображено бібліографію праць Я. Ф. Чепіги (Зеленкевича), а також досліджень, присвячених його життю й діяльності, що вийшли на традиційних та електронних носіях упродовж 1909–2013 рр.

Належний рівень якості біобібліографічних покажчиків серії «Видатні педагоги світу» досягнуто завдяки дотриманню упорядниками основних принципів, якими варто керуватися під час укладання таких посібників: науковості, повноти,

достовірності в поданні матеріалів. Для того, щоб зробити ці видання максимально повними було проведено глибоку науково-пошукову роботу з виявлення, аналізу та опрацювання джерел. Під час підготовки покажчиків використано фонди Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, Національної історичної бібліотеки України, Педагогічного музею України. Ретельно вивчалася прикнижкова й пристатейна бібліографія, джерельна база дисертаційних досліджень, літописи книг, журнальних статей. Більшість публікацій, що ввійшли до покажчиків, переглянуто *de visu*. Для виявлення необхідної інформації укладачі також зверталися до імідж-каталогів книгозбірень України та Російської Федерації, Інтернет-ресурсів. Важливо зазначити, що видання кінця ХІХ – початку ХХ ст. мають свою специфіку й потребують відповідних умінь для їх бібліографічного дослідження, зокрема складним є питання орфографії. Тому укладачі намагалися в бібліографічних описах документів повністю зберегти особливості правопису зазначеного періоду. Варто також сказати й про те, що більшість творів видатних дослідників, видані окремими книгами або надруковані на сторінках періодичної преси, із часу свого виходу не перевидавалися та залишаються сьогодні бібліографічною рідкістю. Матеріали цієї серії вперше вводять у науковий обіг маловідомі документи славетних педагогів, що й зумовлює наукову цінність покажчиків.

Усі видання підготовлено на високому професійному рівні, що відзначено рецензентами: Л. Д. Березівською, д-ром пед. наук, голов. наук. співроб. Інституту педагогіки НАПН України, Т. В. Добко, канд. іст. наук., зав. відділу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, О. В. Сухомлинською, д-ром пед. наук, професором, дійсним членом НАПН України, академіком-секретарем Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України.

Отже, аналіз посібників серії «Видатні педагоги світу» свідчить про те, що сформовано ґрунтовну джерельну базу для вивчення життя й діяльності відомих педагогів. Покажчики цієї серії сприяють розвитку історико-педагогічної науки та є підґрунтям для інших наукових досліджень.

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського приділяє значну увагу дослідженню біобібліографії вчених НАПН України, адже для розвитку педагогічної й психологічної науки необхідно постійно осмислювати та узагальнювати накопичений досвід. Нині в НАПН України працюють 63 дійсні члени, 90 членів-кореспондентів, 39 іноземних членів і 10 почесних академіків. Члени Академії й наукові співробітники підвідомчих їй установ виконують 271 тему за 39-ма науковими напрямками [4, с. 5]. Із нагоди 10-річчя НАПН України ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського започатковано серію біобібліографічних посібників «Академіки НАПН України», у межах якої впродовж 2002–2013 рр. вийшло друком 21 видання. Ці покажчики об'єднані спільним задумом, тематикою, цільовим і читацьким призначенням. Серія відображає весь комплекс наукових досліджень

академіків НАПН України, літературу про їхнє життя й діяльність, внесок у розвиток вітчизняної та світової науки. За цільовим і читацьким призначенням – це науково-допоміжні бібліографічні посібники, спрямовані допомогти в науково-дослідній діяльності науковцям, аспірантам, викладачам вищих навчальних закладів, студентам і фахівцям-практикам освітянської галузі [10]. Так, упродовж 2011–2013 рр. співробітниками ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було підготовлено біобібліографічні покажчики, присвячені таким видатним ученим, академікам НАПН України, як М. С. Вашуленку, С. У. Гончаренку, В. І. Кононенку, В. Г. Кременю, О. Я. Савченко. У них представлено бібліографію їхніх праць, літературу про життєвий шлях і наукові досягнення, а також наукові школи дослідників.

Важливим внеском у бібліографічне забезпечення педагогічної науки є біобібліографічні видання з серії «Ювіляри НАПН України», яку започатковано 2001 р. Нині вона нараховує 32 випуски. Упродовж 2011–2013 рр. у цій серії вийшли покажчики «Духовний світ Василя Миколаївни Хайруліної», який присвячено творчому доробку й науково-педагогічній діяльності В. М. Хайруліної, директору єдиного в Україні Українського коледжу імені В. О. Сухомлинського, кандидату педагогічних наук, члену-кореспонденту НАПН України, відміннику народної освіти, заслуженому працівнику освіти України, та «Павла Іванівна Рогова – вчений-бібліотекознавець, педагог, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського» [2, 8]. Необхідно відзначити, що останній покажчик вийшов у двох серіях, адже П. І. Рогова є ювіляром НАПН України й відомим фахівцем бібліотечної справи України.

Основна мета серії «Майстри бібліотечної справи України», започаткованої ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – відображення внеску визначних бібліотечних фахівців у розвиток національного бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства; сприяння здійсненню фундаментальних і прикладних досліджень із питань галузевого бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства. Перше видання, що відкриває серію «Майстри бібліотечної справи України», присвячено директору ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – кандидату історичних наук, старшому науковому співробітнику, доценту НПУ ім. М. П. Драгоманова, заслуженому працівнику культури України П. І. Роговій. У біобібліографічному покажчику представлено науковий доробок ученої, а також літературу про її наукову, практичну, педагогічну й громадську діяльність. Посібник складається з чотирьох розділів, матеріали котрих розкривають постать Павли Іванівни як багатогранну особистість: науковця, бібліотекознавця, бібліографа, педагога, талановитого організатора та керівника, яка 40 років свого життя віддала бібліотечній справі України, зокрема розвитку педагогічних бібліотек України як спеціальних, дослідженню їхньої історії, актуалізації діяльності, розбудові після 20-ти років складування спеціальної педагогічної книгозбірні Київського будинку вчителя, створенню вперше в Україні двох бібліотек: Центральної освітянської бібліотеки МОН України, Державної

науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України. Додатком до покажчика є фотолітопис професійної й громадської діяльності П. І. Рогової, що доповнює життєву палітру цієї неординарної особистості та розкриває багатогранність її таланту.

Серед рекомендаційних бібліографічних посібників, які готує ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, важливе місце займає «Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки на рік», котрий започатковано 2002 р. Це щорічне видання, мета якого – допомогти педагогічним і науково-педагогічним кадрам, студентам, бібліотекарям освітянських книгозбірень у плануванні роботи, надати компетентну інформацію про ту чи іншу подію або особу. У Календарях подається хронологічний перелік визначних дат вітчизняної й світової історії освіти, педагогіки, психології, філософії; ювілейні дати народження видатних письменників, дослідників із різних галузей науки; основні міжнародні, державні та церковні свята. До нього входять також ювілейні дати сучасних учених-педагогів НАПН України (це окремий підрозділ) і вчителів-новаторів.

Висновки. Аналіз бібліографічної продукції ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, яка вийшла друком упродовж 2011–2013 рр., свідчить про поглиблення й удосконалення системи вторинних документів. Такі видання, як складова інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу, сприяють покращенню системи науково-інформаційного забезпечення інноваційного розвитку освіти та науки. Вони характеризуються постійним поступом, актуальністю тематики, науковим підходом до їх створення, диференціацією відповідно до інформаційних потреб користувачів.

Система вторинних видань із педагогіки й психології не обмежується продукцією ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Нині підготовкою різних видів бібліографічних посібників займаються також книгозбірні, які входять до мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України. Відомості про них доступні віддаленим користувачам на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в рубриці «Науково-інформаційна діяльність» (<http://dnpb.gov.ua>).

Перспективними напрямками бібліографічної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є співпраця освітянських бібліотек у плануванні бібліографічної продукції; поглиблення координації в питаннях її створення; налагодження взаємодії освітянських книгозбірень щодо обміну бібліографічними виданнями в електронній і традиційній формах.

Усе вищезазначене дає підстави стверджувати, що подальший розвиток та вдосконалення системи бібліографічних видань буде залежати від розв'язання актуальних проблем, що стоять перед наукою, практикою, освітою, а також від використання інформаційних технологій і нових методичних підходів у діяльності книгозбірень. Зокрема, створення електронної бібліотеки ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського дасть можливість розробляти електронні повнотекстові

бібліографічні покажчики, які складатимуться з бібліографічних записів та посилань на повні тексти.

Список використаних джерел

1. Вища освіта України в умовах трансформації суспільства: стан, проблеми, тенденції розвитку, 2007–2011 рр. : наук.-допом. бібліогр. покажч. Вип. 2 / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Ін-т вищ. освіти; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Стельмах Н. А., Пєєва С. П., Айвазова Л. М., Бублик Н. М.; наук. консультант і авт. вступ. ст. Корольов Б. І.; наук. ред. Рогова П. І.; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О.]. – К. : Нілан-ЛТД, 2012. – 663 с.
2. Духовний простір Василя Миколаївни Хайруліної : біобібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; [упоряд.: Горшкова Н. В., Осмоловська О. В., Шолохова Н. Є.; наук. і бібліогр. ред. Доркену А. М.]. – К. : [б. в.], 2013. – 128 с. : фотогр. – (Сер. «Ювіляри НАПН України»; вип. 32).
3. Концепція створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського / [Рогова П. І., Артемов Ю. І., Вараксіна Н. В., Лобановська І. Г.; наук. ред. Рогова П. І.]; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2013. – 20 с.
4. Національна академія педагогічних наук України. 20 років : [короткий інформ. довід. / відп. за вип.: Луговий В. І., Гуржій А. М., Бурда М. І.]. – К. : Пед. думка, 2012. – 38 с. : іл.
5. Позашкільна освіта України (2007–2011 рр.) : наук.-допом. бібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Центр творчості дітей та юнацтва «Шевченківець»; [упоряд.: Доркену Г. М., Щочкіна І. М., Лисиця Н. В.; наук. ред. Заліток Л. М.; наук. консультант Пустовіт Г. П.; бібліогр. ред. Самчук Л. І.]. – К. : Нілан-ЛТД, 2012. – 137 с.
6. Пономаренко Л. Аналіз системи бібліографічних видань України з питань педагогіки і психології (2005–2009 рр.) / Лариса Пономаренко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – К., 2011. – Вип. 31. – С. 63–75.
7. Пономаренко Л. О. Теоретичні та практичні засади створення системи науково-бібліографічних документів із психолого-педагогічних питань у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського / Л. О. Пономаренко // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2008. – Вип. 1 : Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України. – С. 160–172.
8. Павла Іванівна Рогова – вчений-бібліотекознавець, педагог, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського : біобібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Ніколюк Л. І., Стельмах Н. А., Білоцерківець І. П.; наук. ред. Пономаренко Л. О.]. – К. : Нілан-ЛТД, 2012. – 267, [4] с. – (Сер. «Ювіляри НАПН України»; вип. 31) (Сер. «Майстри бібліотечної справи України»; вип. 1).
9. Рогова П. І. Роль Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського у формуванні та розвитку системи інформаційних ресурсів для забезпечення вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики / П. І. Рогова, В. І. Лутовинова, Т. В. Добко // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2008. – Вип. 1 : Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України. – С. 16–36.
10. Стельмах Н. А. Біобібліографічна серія «Академіки НАПН України» як важлива складова всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу / Н. А. Стельмах // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2010. – Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з

питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 281–288.

Н. В. Лисица, Н. А. Стельмах

Библиографическая продукция Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского как составляющая интегрированного отраслевого информационного ресурса

В статье рассмотрены основные тенденции и особенности деятельности Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского по подготовке библиографической продукции по актуальным вопросам педагогики и психологии.

Ключевые слова: Государственная научно-педагогическая библиотека Украины имени В. А. Сухомлинского, библиографическая продукция, система библиографических изданий, образовательная отрасль, информационные ресурсы.

N. V. Lysytsia, N. A. Stelmakh

Bibliographic Products of V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine as Part of the Integrated Branch Information Resource

The author of the article highlights the main tendencies and peculiarities in the activities of V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine as far as the bibliographic products are concerned.

Key words: V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, bibliographic products, system of bibliographic editions, educational branch, information resources.

Надійшла до редколегії 27.12.2013 р.

УДК 027.7(477) "2010/2012"

Л. О. Біла,

наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ БІБЛІОТЕК ВНЗ ІІІ–ІV Р. А. ПЕДАГОГІЧНОГО ТА ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

(за результатами аналізу діяльності бібліотек ВНЗ ІІІ–ІV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю за 2010–2012 роки)

Проаналізовано діяльність бібліотек ВНЗ ІІІ–ІV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю мережі освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України за 2010–2012 роки.

Ключові слова: бібліотеки ВНЗ ІІІ–ІV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю, інформаційний ресурс, інформаційні технології, інформаційно-бібліографічне обслуговування, інновації.

Актуальність дослідження. Інформаційний ресурс – це призначена для задоволення інформаційних, науково-дослідних, освітніх і культурних потреб користувачів сукупність упорядкованої документованої інформації, що зберігається в бібліотеках і є доступною через бібліотечні фонди, засоби інформаційно-

комунікаційних технологій, он-лайн послуги для їх опрацювання, зберігання й використання [5].

У сучасних умовах інформаційні ресурси книгозбірень становлять собою органічне поєднання традиційних документних ресурсів на паперових носіях і електронних ресурсів локального або мережевого доступу.

Відповідно до завдань НДР «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІГР) в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (наук. керівник – П. І. Рогова, канд. іст. наук, старш. наук. співроб., директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) колектив ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського впродовж 2011–2013 рр. працював над розробленням і поглибленням організаційних, теоретичних і технологічних засад створення ІГР у цій бібліотеці з педагогічної та психологічної наук і їх впровадження в діяльність мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України.

Метою статті є аналіз діяльності книгозбірень ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю впродовж 2010–2012 рр. щодо забезпечення повноцінного інформаційного супроводу навчально-виховного процесу вишів та їхньої участі у створенні ІГР.

Об'єктом дослідження є бібліотеки ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю, яких станом на 01.01.2013 р. налічувалося 39, зокрема 23 книгозбірні педагогічних і гуманітарно-педагогічних університетів й академій, 12 – класичних університетів і 4 – гуманітарні університети.

Аналіз наукових досліджень. Окремі аспекти формування та використання інформаційних ресурсів у бібліотеках *Вінницького ДПУ ім. М. Коцюбинського, Української ППА та НПУ ім. М. П. Драгоманова* розглядалися у публікаціях В. С. Білоус [1], Н. М. Ніколаєнко [4], Л. В. Савенкової [7]. Узагальнену характеристику діяльності книгозбірень ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю України в цьому напрямі висвітлено в наукових документах фахівців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – головного координаційного науково-методичного центру мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України. Починаючи з 2001 року, науково-аналітична діяльність є одним із провідних напрямів науково-методичної роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського й полягає в дослідженні змісту, форм, методів і статистичних показників діяльності бібліотек мережі, що дає змогу аналізувати зміст роботи кожної бібліотеки та бібліотек окремого виду загалом і таким чином визначати загальні тенденції та перспективи подальшого інноваційного розвитку книгозбірень. Науковцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського підготовлено два інформаційно-аналітичні огляди, в яких проаналізовано роботу бібліотек ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю України, а саме: «Діяльність бібліотек ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілів України в 2006 році» та «Діяльність бібліотек ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного

профілю в 2007–2009 рр.». З 2011 року готується щорічний збірник аналітичних і статистичних даних «Провідні освітянські бібліотеки України в дзеркалі статистики», в окремому розділі якого аналізується діяльність бібліотек ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю України за основними напрямками їхньої роботи, зокрема з формування інформаційних ресурсів, бібліотечного обслуговування користувачів, комп'ютеризації бібліотек, впровадження АБІС, ведення електронного каталогу, створення БД, функціонування веб-сайтів та веб-сторінок, кадрового та матеріально-технічного забезпечення тощо.

Основна частина. Оскільки бібліотеки ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю покликані забезпечувати повноцінний інформаційний супровід навчально-виховного процесу вишів, їхня діяльність упродовж 2010–2012 рр. спрямовувалася на якнайповніше задоволення потреб різних категорій користувачів, якісне й оперативне бібліографічно-інформаційне обслуговування шляхом поєднання традиційних та активно впроваджуваних інноваційних форм і методів роботи.

Бібліотечний фонд – стратегічна база бібліотеки, яка має відповідати вимогам сьогодення. Повноцінний і якісний склад фонду кожної бібліотеки ВНЗ є основою для належного, оперативного бібліотечно-бібліографічного й інформаційного обслуговування користувачів відповідно до їхніх інформаційних запитів. Тому питання формування, вдосконалення структури, способів ефективного використання та збереження інформаційних ресурсів бібліотек ВНЗ є одним із актуальних завдань вишів.

Станом на 01.01.2013 р. загальний документний фонд бібліотек ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю налічував понад 17,8 млн прим. Найбільшими є фонди бібліотек таких ВНЗ: *НПУ ім. М. П. Драгоманова* – понад 1,2 млн прим., *Сумського ДПУ ім. А. С. Макаренка* – понад 980 тис. прим., *Ніжинського ДУ ім. М. Гоголя* – близько 980 тис. прим. і *Кам'янець-Подільського НУ ім. І. Огієнка* – близько 965 тис. прим.

За видовим складом сукупний бібліотечний фонд розподіляється так: 84,5 % становлять книги та брошури (понад 15 млн прим.), 10,5 % – періодичні видання (понад 1,8 млн прим.), інші види документів – 4,8 % (близько 860 тис. прим.) і лише 0,2 % (понад 33 тис. прим.) – електронні видання.

За результатами аналізу документів, за цільовим призначенням обсяг навчальних видань становить 52,8 % (понад 9,4 млн прим.), з них в електронному форматі 0,2 % (близько 16,2 тис. прим.), наукових – 25,9 % (понад 4,6 млн прим.), літературно-художніх – 11,8 % (понад 2,1 млн прим.), рідкісних і цінних – 0,7 % (понад 133 тис. прим.). Найбільшим є фонд навчальних видань у бібліотеках *Української ПІА* (понад 644 тис. прим.), *Сумського ДПУ ім. А. С. Макаренка* (понад 570 тис. прим.) та *НПУ ім. М. П. Драгоманова* (понад 555 тис. прим.). Значні колекції рідкісних і цінних видань мають *НБ Кам'янець-Подільського НУ ім. І. Огієнка* – близько 26 тис. од. зберігання, *НБ Тернопільського НПУ ім. В. Гнатюка* – понад 21 тис. од. зберігання та

бібліотека ім. академіка М. О. Лавровського Ніжинського ДУ ім. Миколи Гоголя – близько 12 тис. од. зберігання.

Аналіз звітних матеріалів стосовно поповнення фондів бібліотек ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю новими документами за період з 2010 по 2012 рік виявив тенденцію щодо зменшення кількості отриманих документів. Так, у 2010 р. середній показник надходження документів до однієї бібліотеки становив 9963 прим., у 2011 р. – 7927 прим., а в 2012 р. лише 7631 прим. Найкраще комплектують свої фонди бібліотеки *Прикарпатського НУ ім. В. Стефаника*, *Черкаського НУ ім. Б. Хмельницького*, *Луганського НУ ім. Т. Шевченка*, *ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди»*. Найменше поповнюються фонди бібліотек *Горлівського ІМ ДВНЗ «Донбаський ДПУ»*, *Хмельницької ГПА*, *Харківської ГПА та Маріупольського ДУ*.

Найбільша частка серед основних джерел комплектування фондів припадає на придбання за рахунок бюджетних і позабюджетних коштів навчальних закладів. Так, у 2010 р. цей показник становив 25,6 %, у 2011 р. – 32,2 %, а в 2012 р. – 27 % від загальної кількості надходжень. Упродовж звітної періоду за ці кошти на комплектування фондів найкраще було профінансовано книгозбірні *НПУ ім. М. П. Драгоманова*, *ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди»*, *Полтавського НПУ ім. В. Г. Короленка*. Викликає занепокоєння те, що в бібліотеках *Горлівського ІМ ДВНЗ «Донбаський ДПУ»*, *Бердянського ДПУ* та *ДВНЗ «Донбаський ДПУ»* щороку обмежується фінансування на поповнення фондів за рахунок коштів ВНЗ.

Упродовж звітної періоду простежується тенденція збільшення обсягів подарованих видань. У 2010 р. відсоток документів, що надійшли до бібліотек ВНЗ від приватних фірм, спонсорів, благодійників, користувачів, становив 18,2 % від загальної кількості надходжень, у 2011 р. – 20,1 %, а в 2012 р. – вже 23 %. Про активну роботу з комплектування фондів за рахунок дарів свідчать показники бібліотек *РВНЗ «Кримський ІПУ»* та *Прикарпатського НУ ім. В. Стефаника*.

Показник надходження документів із редакційних структур навчальних закладів також щороку збільшується. У 2010 р. він становив 4,9 %, у 2011 р. – 9,4 %, а в 2012 р. – 13 % від загальної кількості надходжень.

Аналіз джерел надходження документів виявив і таку негативну тенденцію в поповненні фондів бібліотек ВНЗ, як зменшення надходжень документів за рахунок використання обмінно-резервних фондів. Так, у 2010 р. цей показник становив 2,9 %, у 2011 р. – 2,7 %, а в 2012 р. – лише 1,8 % від загальної кількості надходжень.

Як показало вивчення надходжень документів за галузями знань під час комплектування фондів бібліотек ВНЗ, перевага надається літературі з психолого-педагогічних питань – щороку цей показник становить від 19 до 20 % від загальної кількості надходжень. Стабільно низьким залишається показник надходження документів із питань бібліотекознавства та бібліографознавства – 0,5 % від загальної кількості надходжень.

За видовим складом понад 60 % надходжень до бібліотек становлять книги та брошури.

Надходження періодичних видань перевищують 20 %, проте, як свідчать звітні матеріали, кількість назв щороку зменшується. Середній показник надходження періодики до фондів бібліотек ВНЗ у 2010 р. становив 194 назви, у 2011 р. – 180 назв, а в 2012 р. – 163 назви. Значно зменшилася кількість назв журналів у бібліотеках *Криворізького ПІ ДВНЗ «Криворізький національний університет»* (75 назв), *Харківського НПУ ім. Г. С. Сковороди* (67 назв), *Тернопільського НПУ ім. В. Гнатюка* (55 назв). Лідерами в передплаті періодичних видань залишаються бібліотеки *Луганського НУ ім. Т. Шевченка* – 382 назви та *НПУ ім. М. П. Драгоманова* – 333 назви. Найгіршим є стан передплати в бібліотеці *Маріупольського ДУ* – лише 16 назв.

Відсоток надходження аудіовізуальних та електронних документів до фондів книгозбірень ВНЗ також щороку зменшується: так, у 2010 р. він становив 3,5, у 2011 р. – 2, а в 2012 р. – лише 1,3.

Аналіз надходження документів за типами показав, що понад 50% від загальної кількості надходження документів становить навчальна література. Щороку найбільша кількість навчальних видань надходить у бібліотеки *Української ІПА* та *Кам'янець-Подільського НУ ім. І. Огієнка*.

Відрадно зазначити, що збільшується надходження до фондів бібліотек ВНЗ рідкісних і цінних документів. У 2010 р. цей показник становив лише 416 прим., у 2011 р. – 1,6 тис. прим., а в 2012 р. – 6,7 тис. прим.

Отже, моніторинг надходження документів до бібліотечних фондів книгозбірень ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю дав змогу зробити висновки про те, що найгострішими проблемами у формуванні фондів залишаються недостатнє фінансування, зменшення нових надходжень літератури наукового спрямування, невиконання нормативів надходження навчальної літератури, низький відсоток комплектування документами на електронних носіях.

Сьогодні основне завдання бібліотек вишів – постійне вдосконалення традиційних форм і методів діяльності й запровадження нових, насамперед упровадження сучасних бібліотечних технологій, спрямованих на якісне обслуговування всіх категорій користувачів.

Аналізуючи стан впровадження нових інформаційних технологій у діяльність бібліотек ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю, слід акцентувати увагу на матеріально-технічному забезпеченні цих книгозбірень. Незважаючи на проблеми фінансування, адміністрації ВНЗ вишукують можливості для поліпшення умов роботи й матеріально-технічної бази бібліотек, завдяки чому щороку збільшується комп'ютерний парк книгозбірень. Так, у 2010 р. він збільшився на 48 од., у 2011 р. – на 54 од., а в 2012 р. – на 89 од. і станом на 01.01.2013 р. становив 1232 од. Упродовж 2012 р. найбільшу кількість комп'ютерної техніки було придбано в бібліотеки ВНЗ *Житомирського ДУ ім. І. Франка* – 19 од., *Української ІПА* – 10 од. та *Кам'янець-Подільського НУ ім. І. Огієнка* – 9 од. Також у бібліотеках

ВНЗ налічується 605 автоматизованих робочих місць для працівників книгозбірень та 541 для користувачів. У 6 бібліотеках ВНЗ для користувачів організовано безкоштовний доступ до ресурсів Інтернету з використанням технології Wi-Fi.

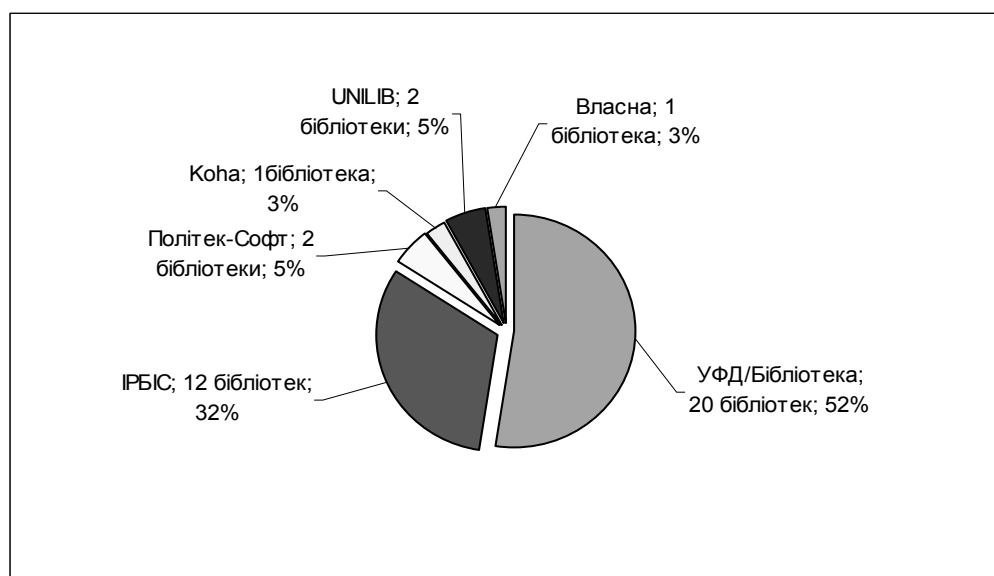
Слід зазначити, що з 2011 р. уже всі бібліотеки ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю було підключено до мережі Інтернет, останньою це здійснила бібліотека *Дрогобицького ДПУ ім. І. Франка*.

Для інформаційного обслуговування користувачів, автоматизації бібліотечних процесів книгозбірні вишів використовують як ліцензовані бібліотечні програмні продукти, так і власні розробки. Програмне забезпечення мають 38 бібліотек, з них в САБ ІРБІС працює 12, в «УФД/Бібліотека» – 20, в «UNILIB» – 2, у «Політек-Софт» – 2, у «КОНА» – 1, та 1 книгозбірня працює із власним програмним забезпеченням (див. *diagr. 1*). У 2011 р. бібліотекою Глухівського НПУ ім. О. П. Довженка було придбано програмне забезпечення «УФД/Бібліотека», що дало змогу колективу розпочати роботу над створенням електронного ресурсу. 3 грудня 2012 р. бібліотека *Мелітопольського ДПУ ім. Б. Хмельницького* перейшла працювати з власного програмного продукту в САБ ІРБІС. Без програмного забезпечення залишається лише бібліотека *Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський ДПУ»*.

Майбутнє сучасної бібліотеки вишу вбачається в обов'язковому корпоративному співробітництві, а використання різного програмного забезпечення уповільнює цей процес. Тому сьогодні придбання конверторів, які дали б можливість перетворювати структуру та формат записів, створених в одній системі, в записи для іншої системи, стає конче необхідним.

Діаграма 1

Програмне забезпечення бібліотек ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю

Тенденції розвитку сучасного інформаційного суспільства диктують необхідність дедалі ширшого використання в навчальному процесі вишів інтернет-

доступу до ресурсів бібліотек. Поруч із традиційними майже в усіх книгозбірнях існують електронні каталоги й бібліотечні сайти (сторінки), збільшується кількість електронних підручників, розвивається дистанційна освіта. Особливе місце в навчальному процесі посідають веб-сайти бібліотек, які забезпечують цілодобовий доступ користувачів до бібліотечних ресурсів, пропонують додаткові можливості пошуку інформації й інші послуги, більшість яких реалізувати в паперовій формі неможливо. Веб-сайт бібліотеки – це її основний інструмент для дистанційного інформаційного обслуговування, онлайн-замовлення літератури, електронної доставки документів, використання сервісу «віртуальна довідка» тощо [8].

Аналіз представленості бібліотек ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю в мережі Інтернет за останні три роки показав, що з кожним роком збільшувалася кількість бібліотечних сайтів – від 14 у 2010 р. до 20 у 2012 р. Свою сторінку на сайті ВНЗ мають 18 бібліотек. Водночас *Кіровоградський ДПУ ім. В. Винниченка* в структурі свого сайту вже кілька років поспіль має лише сторінку «Бібліотека рідкісної книги», а про бібліотеку університету жодної інформації не надає.

Таблиця 1

**Представництво бібліотек ВНЗ III–IV р. а. педагогічного
й інженерно-педагогічного профілю в мережі Інтернет
(2010–2012 роки)**

<i>Інтернет-представництво</i>	<i>2010 рік</i> (кількість бібліотек)	<i>2011 рік</i> (кількість бібліотек)	<i>2012 рік</i> (кількість бібліотек)
Власний сайт	14	16	20
Сторінка на сайті ВНЗ	24	22	18

У ході вивчення змісту сайтів/сторінок щодо відповідності інформаційним потребам користувачів і подання на них електронних інформаційних ресурсів виявлено, що на сайтах (сторінках) 27 книгозбірень розміщено електронний каталог, проте вільний доступ надається на сайтах (сторінках) тільки 21 бібліотеки, решта – у локальній мережі вишу.

Загальний обсяг власних баз даних (бібліографічних і повнотекстових) на початок 2013 р. у бібліотеках ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю становив близько 5,28 млн записів. Загальний обсяг ЕК бібліотек ВНЗ становить понад 4,93 млн записів. Найбільшими за кількістю бібліографічних записів є ЕК у бібліотеках *НПУ ім. М. П. Драгоманова* (понад 580 тис. записів), *Тернопільського НПУ ім. В. Гнатюка* (понад 469 тис. записів) та *Чернігівського НПУ ім. Т. Шевченка* (понад 452 тис. записів). Станом на 01.01.2013 р. лише бібліотека *Горлівського інституту іноземних мов Донбаського ДПУ* не мала ЕК.

Зосереджуючи увагу на впровадженні нових інформаційних технологій, слід підкреслити важливість створення електронної бібліотеки як системи, що реалізує уніфікований підхід до накопичення, збереження й організації різноманітної інформації та забезпечує цілодобовий доступ до своїх повнотекстових ресурсів для віддалених користувачів. Сьогодні на своїх сайтах цей ресурс мають 8 бібліотек. Дедалі популярнішим видом спеціальних інформаційних ресурсів і послуг стають інституційні репозитарії. Вони відіграють важливу роль у забезпеченні відкритого доступу до результатів наукових досліджень [3]. Електронні архіви створено на сайтах 14 книгозбірень. Бібліотеки ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю працюють над створенням і забезпеченням доступу до електронних ресурсів власної генерації – бібліографічних покажчиків, списків, методичних рекомендацій тощо. Інформацію про видавничу продукцію бібліотек розміщено на 20, а повні тексти видань бібліотеки – на 18 сайтах (сторінках) книгозбірень.

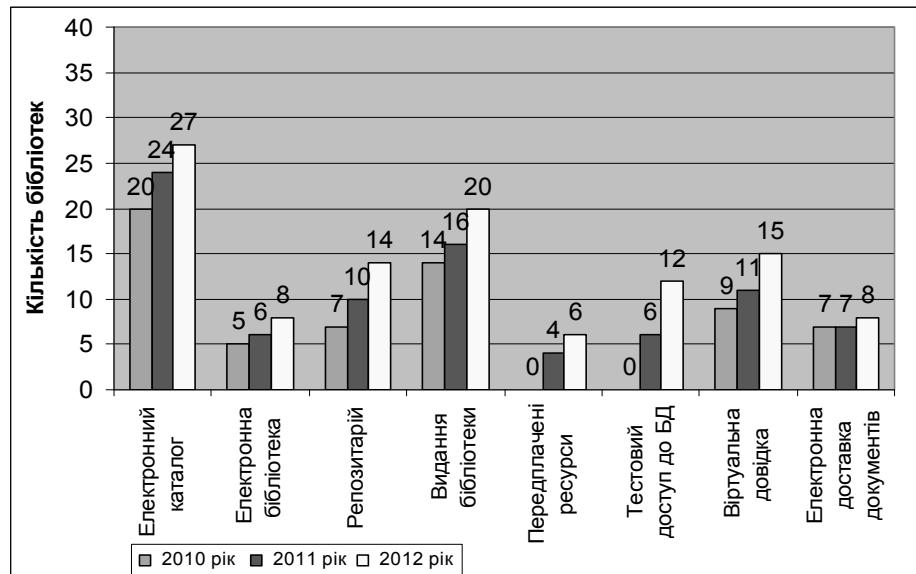
Обов'язковою умовою сучасного інформаційного забезпечення користувачів бібліотек ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю є організація доступу до світової й вітчизняної наукової інформації в електронному вигляді. У 2011 р. лише 4 наукові бібліотеки, зокрема *НПУ ім. М. П. Драгоманова, Української ППА, Уманського ДПУ ім. Павла Тичини та Хмельницького НУ*, придбали доступ до дисертацій Російської Федерації та деяких інших комерційних баз даних. Упродовж 2012 р. уже 6 бібліотек ВНЗ передплатили доступ до науково-інформаційних ресурсів провідних світових постачальників інформації таких, як EBSCO, SCOPUS, URAN, Bio One, Polpred та інші. Також у 2012 р. на сайтах 12 книгозбірень проводилися тестові випробування популярних у світі баз даних і видавничих пакетів. Як бачимо, бібліотеки ВНЗ прагнуть повноцінно та якісно забезпечувати інформаційні потреби своїх користувачів, віддаючи перевагу сучасним формам обслуговування та новим послугам.

Нові підходи до організації бібліотечно-інформаційного обслуговування як локальних, так і віддалених користувачів бібліотек значною мірою оптимізують процес пошуку інформації і дають змогу створювати мобільне довідково-інформаційне середовище, яке відповідає реальним запитам віддалених користувачів. Зокрема, йдеться про сервіс «Віртуальна бібліографічна довідка», яким мають змогу скористатися відвідувачі на 15 сайтах (сторінках) бібліотек.

Бібліотеки упроваджують абсолютно нові послуги щодо доставки та використання інформації. Так, «Електронну доставку документів» представлено на 8 сайтах.

Діаграма 2

Електронні ресурси та послуги, представлені на сайтах (сторінках) бібліотек ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю (2010–2012 роки)

Проведений моніторинг сайтів (сторінок) бібліотек ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю дає підстави зробити висновок, що підтримка й просування власних сайтів бібліотек ВНЗ, використання в навчальному та науково-дослідному процесах електронних ресурсів віддаленого доступу, розвиток онлайн-послуг сьогодні є одним із найважливіших напрямів діяльності бібліотек ВНЗ. Лідерами в цій справі є наукові книгозбірні *НПУ ім. М. П. Драгоманова, Хмельницького НУ, Української ІПА, Тернопільського НПУ ім. В. Гнатюка, Луганського НУ ім. Т. Г. Шевченка, Полтавського НПУ ім. В. Г. Короленка* та бібліотека *Вінницького ДПУ ім. М. Коцюбинського*. Водночас більша частина бібліотек ВНЗ лише починає йти шляхом інновацій, прагне заявити про себе в інтегрованому інформаційному середовищі електронних ресурсів, навчається ефективніше використовувати інформаційні ресурси й управляти ними [6].

Висновки. Отже, успішному навчально-виховному процесу й науково-дослідній діяльності у ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю сприяє оптимально організована робота їхніх книгозбірень, зосереджена на впровадженні новітніх технологій у бібліотечно-інформаційні процеси; створенні та використанні інформаційних ресурсів; удосконаленні обслуговування користувачів; формуванні інформаційної культури; бібліографічній діяльності бібліотек тощо. Сьогодення вимагає активного пошуку пріоритетних напрямів подальшого розвитку книгозбірень, тому ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, як координаційний і методичний центр мережі освітянських бібліотек України, рекомендує:

– керівництву вищих навчальних закладів сприяти інноваційному розвитку бібліотек вишів шляхом поліпшення їхнього матеріально-технічного стану;

– бібліотекам ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю:

- продовжити роботу щодо забезпечення оперативності, релевантності, повноти і якості задоволення інформаційних потреб як безпосередньо присутніх, так і віддалених користувачів шляхом удосконалення бібліотечно-інформаційних послуг, зокрема організації електронної бібліотеки, інституційного репозитарію, електронної доставки документів, обслуговування читачів у режимі віддаленого доступу до баз даних українських і закордонних бібліотек, інформаційних центрів;
- забезпечити створення комфортного бібліотечного середовища з високою концентрацією інформаційного простору;
- активізувати участь у корпоративному співробітництві;
- постійно впроваджувати в практику діяльності книгозбірень інноваційний досвід роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та провідних бібліотек України.

Список використаних джерел

1. Білоус В. С. Гармонізація традиційних та новітніх інформаційних ресурсів – перспектива розвитку бібліотеки вищого навчального закладу / Валентина Степанівна Білоус // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2012. – Вип. 3 : Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України: стан та перспективи. – С. 155–165.
2. Журавльова І. Бібліотеки вишів Харківського зонального методичного об'єднання: нова якість роботи / Ірина Журавльова // Бібл. вісн. – 2013. – № 3. – С. 3–8.
3. Клименко О. Основні напрями діяльності бібліотек вишів Міністерства культури України на сучасному етапі / Оксана Клименко, Надія Бачинська // Бібл. вісн. – 2011. – № 4. – С. 38–45.
4. Ніколаєнко Н. М. Новий інформаційний ресурс для фахівців у галузі освіти: з досвіду роботи наукової бібліотеки Української інженерно-педагогічної академії / Н. М. Ніколаєнко // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2012. – Вип. 3 : Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України: стан та перспективи. – С. 316–324.
5. Рогова П. І. Інтеграційні процеси у діяльності освітянських бібліотек МОН України і НАПН України в умовах інформатизації [Електронний ресурс] / Павла Іванівна Рогова // Інформ. технології і засоби навчання : електрон. наук. фах. вид. / Ін-т інформ. технологій і засобів навчання. – Електрон. текст. дані. – К., 2013. – Т. 38, № 6. – С. 217–233. – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/937#.Us1p2PvcqSF>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 08.01.14.
6. Савенкова Л. В. Аналіз контенту веб-сайтів бібліотек педагогічних університетів України 2010 року / Людмила Василівна Савенкова // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2010. – Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з

питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 256–263.

7. Савенкова Л. В. Этапы создания информационного педагогического ресурса: опыт Научной библиотеки НПУ имени М. П. Драгоманова / Л. В. Савенкова, Т. И. Березная // Культура народов Причерноморья. – 2005. – № 60, т. 1. – С. 47–50.

8. Шпига П. С. Питання розвитку бібліотечних сайтів вищих навчальних закладів / Петро Семенович Шпига // Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства : матеріали другої наук.-практ. конф. / Нац. ун-т «Львівська політехніка». – Л., 2010. – С. 53–60.

Л. А. Белая

Информационные ресурсы библиотек вузов III–IV у. а. педагогического и инженерно-педагогического профиля Украины: современное состояние и перспективы развития (по результатам анализа деятельности библиотек вузов III–IV у. а. педагогического и инженерно-педагогического профиля за 2010–2012 годы)

Проанализирована деятельность библиотек вузов III–IV у. а. педагогического и инженерно-педагогического профиля сети образовательных библиотек Министерства образования и науки Украины и Национальной академии педагогических наук Украины за 2010–2012 годы.

Ключевые слова: библиотеки вузов III–IV у. а. педагогического и инженерно-педагогического профиля, информационный ресурс, информационные технологии, информационно-библиографическое обслуживание, инновации.

L. O. Bila

Information Resources of the Libraries Belonging to the Pedagogical and Engineering-and-Pedagogical Higher Educational Establishments of the 3rd and 4th Levels of Accreditation in Ukraine: A Contemporary State and Prospects for Development (based on the analysis of the activities of the libraries belonging to the pedagogical and engineering-and-pedagogical higher educational establishments of the 3rd and 4th levels of accreditation for 2010–2012)

The author of the article analyzes the activities of the libraries belonging to the pedagogical and engineering-and-pedagogical higher educational establishments of the 3rd and 4th levels of accreditation, which represent the network of educational libraries subordinated to the Ministry of Education and Science of Ukraine and the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine for 2010–2012.

Key words: libraries belonging to the pedagogical and engineering-and-pedagogical higher educational establishments of the 3rd and 4th levels of accreditation, information resource, information technology, information and bibliographic service, innovations.

Надійшла до редколегії 06.11.2013 р.

УДК 027.7(477)"2010/2012"

А. В. Копилова,

мол. наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

**БІБЛІОТЕКИ ОБЛАСНИХ ІНСТИТУТІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

У статті комплексно аналізується діяльність бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти впродовж 2010–2012 років.

Ключові слова: *мережа освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, аналіз, бібліотеки обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти.*

Постановка проблеми. Серед вагомих завдань, що стоять перед Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) – головним науково-методичним та координаційним центром мережі освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України (МОН України) та Національної академії педагогічних наук України (НАПН України), важливе місце займає моніторинг діяльності вищезазначених бібліотек і прогнозування перспектив їхнього розвитку [8]. Зважаючи на те, що базисною основою науково-методичного забезпечення є аналіз реального стану бібліотек, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, починаючи з 2000 р., щорічно збирає статистичні звіти про роботу книгозбірень обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти (ОППО), аналізує їхні основні показники й готує інформаційно-аналітичні огляди. Останні, у свою чергу, систематично розсилаються до вищезазначених закладів і виставляються на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (<http://www.dnrb.gov.ua/>), що дає можливість завідувачам цих бібліотек та ректорам ОППО не лише ознайомитись із загальними тенденціями розвитку бібліотек ОППО, а й проаналізувати діяльність своєї установи, порівнявши її з роботою аналогічних книгозбірень, а також окреслити пріоритетні напрями подальшого інноваційного поступу з метою прискорення їхньої трансформації у сучасні бібліотечно-інформаційні центри.

Метою цієї статті є комплексний аналіз стану, здобутків і проблем функціонування бібліотек ОППО впродовж 2010–2012 рр. у контексті основних напрямів їхньої діяльності, а також визначення перспектив їхнього подальшого розвитку в умовах реформування системи національної освіти.

Для досягнення поставленої мети виконано наступні **завдання**: зібрано та систематизовано статистичну інформацію щодо роботи книгозбірень ОППО впродовж 2010–2012 рр.; проаналізовано їхню діяльність за такими показниками: формування та використання інформаційного ресурсу; упровадження інформаційних технологій (ІТ) у практику роботи; інноваційна діяльність; інформаційні послуги; кадри та їхнє підвищення кваліфікації тощо; підготовлено висновки та рекомендації щодо оптимізації діяльності бібліотек ОППО в контексті розвитку інформаційного суспільства.

Актуальність матеріалу полягає в тому, що аналіз діяльності бібліотек ОППО здійснено через призму дослідження змісту, форм, методів і статистичних показників їхньої роботи впродовж 2010–2012 рр., що дає змогу прогнозувати й активно впливати на їхній подальший інноваційний розвиток, а також сприяти корпоративній та кооперативній співпраці таких закладів у створенні інтегрованого галузевого

інформаційного ресурсу (ІГР) (на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), зведених баз даних (БД) тощо.

Аналіз наукових досліджень. Вивчення діяльності бібліотек ОППО показало, що до 2000 р. вищезазначем книгозбірням практично не приділялась увага на сторінках преси. Здебільшого це були короткі публікації, в яких згадувалося про кількісний склад їхнього бібліотечного фонду та основні показники роботи [6]. Лише проведений у 2001 р. фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського аналіз, що полягав у дослідженні змісту, форм, методів і статистичних показників роботи цих бібліотек, уперше дав змогу визначити загальні тенденції їхнього розвитку, проблеми та перспективи подальшої діяльності. Загалом із моменту приєднання бібліотек ОППО до мережі освітянських бібліотек України (у 2003 р.) [8] провідними фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було підготовлено чотири інформаційно-аналітичні огляди. Так, у 2005 р. побачив світ перший інформаційно-аналітичний огляд «Діяльність бібліотек обласних (міських) інститутів післядипломної педагогічної освіти у 2000–2004 рр.» [2], у 2007 р. вийшов друком другий інформаційно-аналітичний огляд «Діяльність бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти у 2005–2006 рр.» [3], 2010 р. – третій інформаційно-аналітичний огляд «Діяльність бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти у 2007–2009 рр.» [4], 2013 р. підготовлено четвертий інформаційно-аналітичний огляд «Діяльність бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти у 2010–2012 рр.» [5]. Крім цього, саме співробітниками ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського вперше досліджено історичний аспект створення, становлення та розвитку бібліотек ОППО. Результатом здійсненої роботи став науковий збірник «Історія освітянських бібліотек» [7], у якому практично весь розділ «Спеціальні науково-педагогічні бібліотеки» присвячений саме історії зазначених установ. Також ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розроблено низку організаційно-управлінських та інструктивно-методичних документів, головною метою яких є надання практичної допомоги в різних аспектах діяльності книгозбірень ОППО. Варто зазначити, що Бібліотекою систематично проводяться всеукраїнські науково-практичні конференції та семінари, практикуми, «круглі столи», стажування, Дні фахівця, засідання науково-методичних рад із питань удосконалення діяльності бібліотек, що стимулюють професійний розвиток працівників бібліотек ОППО, сприяють їхньому оволодінню навичками методичної та дослідної діяльності тощо.

Слід також зазначити, що з 2010 р. провідними фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського готується щорічний збірник аналітичних і статистичних даних «Провідні освітянські бібліотеки України в дзеркалі статистики» [10; 11], в якому окремий розділ присвячено книгозбірням ОППО.

Основна частина. Станом на 01.01.2013 р. система післядипломної педагогічної освіти України складається з 25 ОППО, у структурі кожного з яких діє бібліотека. Це такі заклади: Вінницький обласний інститут післядипломної освіти педагогічних

працівників (Вінницький ОПОПП), Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти (Волинський ІППО), Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Дніпропетровський ОІППО), Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Донецький ОІППО), Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Житомирський ОІППО), Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти (Закарпатський ІППО), Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Запорізький ОІППО), Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Івано-Франківський ОІППО), Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (ІППО Чернівецької області), Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів (Київський ОПОПК), Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського (Кіровоградський ОІППО ім. Василя Сухомлинського), комунальний вищий навчальний заклад «Харківська академія неперервної освіти» (КВНЗ «Харківська АНО»), комунальний вищий навчальний заклад «Херсонська академія неперервної освіти» (КВНЗ «Херсонська АНО»), Кримський республіканський інститут післядипломної педагогічної освіти (Кримський РІППО), Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Луганський ОІППО), Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Львівський ОІППО), Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Миколаївський ОІППО), Одеський обласний інститут удосконалення вчителів (Одеський ОІУВ), Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського (Полтавський ОІППО ім. М. В. Остроградського), Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Рівненський ОІППО), Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Сумський ОІППО), Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти (Тернопільський ОКІППО), Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Хмельницький ОІППО), Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників (Черкаський ОПОПП), Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського (Чернігівський ОІППО ім. К. Д. Ушинського).

Зазначений аналіз проводився в рамках НДР «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (2011–2013 рр., наук. керівник – П. І. Рогова, канд. іст. наук, старш. наук. співроб., директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) на основі статистичних звітів про діяльність 24-х бібліотек ОІППО, отриманих ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського впродовж вищезазначеного періоду. У зв'язку з тим, що не всі книгозбірні ОІППО протягом 2010–2012 рр. надсилали звіти про свою діяльність, кількісні показники, зазначені в статті, приблизні. Так, у 2010 р. звіти не були отримані від бібліотек Житомирського та Львівського ОІППО, а також Одеського ОІУВ; у 2011 р. – від бібліотек

Житомирського ОППО й Одеського ОІУВ. У 2012 р. звіт не надіслала тільки бібліотека Житомирського ОППО.

Навчально-педагогічні бібліотеки ОППО, які належать до типу спеціальних книгозбірень, обслуговують педагогічні, науково-педагогічні, бібліотечні кадри освітянської галузі України, що підвищують професійну кваліфікацію на базі ОППО [9]. Саме тому формування фонду таких установ спрямовано на укомплектованість документами з питань теорії, історії педагогіки, психології, освіти, організації управління й методики навчально-виховного процесу, що становить до 50 % від загального фонду бібліотеки.

Станом на 01.01.2013 р. сукупний фонд книгозбірень ОППО становив 845 142 примірники, тоді як у 2010 р. він сягав лише 784 037 примірників, а у 2011 р. – 824 246 примірників. Найбільші за обсягом фонди зосереджені в бібліотеках Запорізького ОППО (84 279 прим.), Чернігівського ОППО ім. К. Д. Ушинського (57 206 прим.), Луганського ОППО (54 274 прим.), Рівненського ОППО (48 139 прим.), Дніпропетровського ОППО (47 108 прим.). Найменшу кількість документів у фонді мають бібліотеки Львівського ОППО (12 610 прим.), ІІПО Чернівецької області (18 000 прим.), Донецького ОППО (20 092 прим.), Закарпатського ІІПО (22 396 прим.). Аналіз статистичних даних нових надходжень до бібліотек ОППО протягом 2010–2012 рр. свідчить про те, що до їхніх фондів за досліджуваний період надійшло 24 460 назв (109 840 прим.) документів: у 2010 р. – 7 762 назви (31 492 прим.), у 2011 р. – 7 940 назв (36 928 прим.), у 2012 р. – 8 758 назв (41 420 прим.). Найбільше документів за цей час отримано бібліотеками Запорізького ОППО (3 059 назв), Київського ОПОПК (2 596 назв), КВНЗ «Херсонська АНО» (2 861 назва), Черкаського ОПОПП (1 780 назв). Найменше комплектувалися протягом трьох років бібліотеки Вінницького ОПОПП (873 назви), Кримського РІІПО (911 назв) та Тернопільського ОКІІПО (715 назв). Позитивним є той факт, що частка нових надходжень до бібліотек ОППО в порівнянні з 2010 р. зросла з 3,8 % від сукупного обсягу фондів досліджуваних книгозбірень до 4,5 % у 2011 р., а станом на 01.01.2013 р. досягла 4,9 %, що практично відповідає рекомендованому показнику Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (ІФЛА) – 5 %. Аналіз надходжень документів за джерелами свідчить, що впродовж 2012 р. бібліотеки ОППО поповнювали свої фонди через: видання, придбані за кошти, виділені інститутами на комплектування фондів своїх книгозбірень – 80,9 % (27 662 прим.); подарунки від авторів, видавництва, установ, читачів – 7,8 % (2 655 прим.) від загальної кількості отриманих протягом 2012 р. документів; видання з обмінно-резервних фондів (зокрема, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) – 1,3 % (458 прим.); документи, що придбали користувачі бібліотек ОППО замість загублених – 0,1 % (37 прим.); інші джерела – 9,9 % (3 377 прим.). Позитивною тенденцією 2012 р. є збільшення кількості видань, які було куплено бібліотеками ОППО у видавництвах і книготорговельних організаціях за рахунок асигнувань, передбачених на комплектування. Крім того, усі вищезазначені книгозбірні

отримують до своїх фондів методичні та бібліографічні матеріали, підготовлені ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Так, протягом трьох років кожній бібліотеці було передано 30 назв документів. Проведений аналіз надходжень нових документів за галузями знань у 2010–2012 рр. показав, що 2012 р. значно зросла кількість документів педагогічної та психологічної тематики (у 2010 р. книгозбірнями ОППО було отримано 33,6 % документів педагогічної тематики й лише 6 % – психологічної), художньої літератури (2010 р. надійшло тільки 3,3 %), матеріалів із мистецтва та спорту (2010 р. – 2 %), документів іншої тематики. Це свідчить про те, що 2012 р. саме видання з вищезазначених галузей знань користувалися найбільшим попитом серед читачів бібліотек ОППО. Проведений аналіз вилучення з фондів названих установ застарілих, зношених, втрачених видань відповідно до порядку, визначеного регламентними документами, показав, що за досліджуваний період із фондів книгозбірень ОППО вибуло 124 728 примірників (із них 105 420 примірників – книги, брошури й 18 126 примірників – періодичні видання).

Підсумовуючи вищезазначене, слід сказати, що в порівнянні з минулими роками комплектування бібліотек ОППО 2010–2012 рр. значно покращилося. Про це свідчать основні показники цього процесу.

З метою розкриття, популяризації й надання доступу до бібліотечних фондів усі книгозбірні ОППО 2012 р. надалі проводили роботу з формування в традиційній формі довідково-пошукового апарату (ДПА) до своїх фондів, а саме: абеткових і систематичних каталогів, систематичної картотеки статей, краєзнавчих та тематичних картотек тощо. Аналіз звітних матеріалів показав, що в середньому кожна така установа веде 3–12 тематичних картотек з актуальних питань освіти, педагогіки, діяльності шкільних бібліотек тощо. Однак це не можна вважати позитивним фактором, адже сьогодні багато дослідників схиляються до думки, що актуальним є не збільшення кількості картотек з окремих питань, а якісне формування систематичної картотеки статей. У свою чергу, у дев'яти книгозбірнях ОППО створено електронний каталог (ЕК), який постійно поповнюється. Це бібліотеки таких установ: Волинського ІППО (17 366 записів), Донецького ОППО (1 200 зап.), Івано-Франківського ОППО (23 567 зап.), Київського ОПОПК (14 798 зап.), КВНЗ «Харківська АНО» (5 505 зап.), КВНЗ «Херсонська АНО» (38 172 зап.), Кримського РІППО (144 зап.), Полтавського ОППО ім. М. В. Остроградського (1 876 зап.), Черкаського ОПОПП (12 600 зап.). Аналіз програмного забезпечення, яке використовують у своїй роботі щодо створення ЕК досліджувані книгозбірні, виявив: вісім бібліотек (Дніпропетровського ОППО, Донецького ОППО, Закарпатського ІППО, КВНЗ «Херсонська АНО», Київського ОПОПК, Кримського РІППО, Полтавського ОППО ім. М. В. Остроградського, Чернігівського ОППО ім. К. Д. Ушинського) мають ліцензійне програмне забезпечення САБ ІРБІС, ще дев'ять книгозбірень користуються іншими АБІС («Шкільна бібліотека», «Славутич», «MARK–SQL», самостійно розробленими програмами). Проте задля покращення кооперативної діяльності з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та іншими

освітнянськими бібліотеками мережі щодо створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІІР) усім книгозбірням ОППО необхідно мати єдине ліцензійне програмне забезпечення – САБ ІРБІС. На жаль, станом на 01.01.2013 р. лише бібліотека КВНЗ «Херсонська АНО» обмінювалася з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського аналітичними бібліографічними записами для формування галузевої бази даних «Періодика».

Аналіз використання інформаційних ресурсів книгозбірень ОППО показав, що впродовж 2010–2012 рр. із фондів цих установ було видано 2 848 438 документів, при чому 2012 р. на 0,7 % (6 320 документів) більше, ніж 2011 р. Найвищі показники документовидачі протягом 2012 р. зареєстровано в таких бібліотеках: Дніпропетровського ОППО – 170 192 прим., Київського ОПОПК – 109 949 прим., КВНЗ «Херсонська АНО» – 79 258 прим.; найнижчі – у книгозбірні Вінницького ОПОПП (4 668 прим.), Сумського ОППО (4 800 прим.) і Львівського ОППО (9 922 прим.).

Досліджуючи використання інформаційних ресурсів бібліотек ОППО, важливо було з'ясувати й кількість залучених до них користувачів. Так, здійснений упродовж 2010–2012 рр. аналіз показав, що 2010 р. у книгозбірнях ОППО було зареєстровано за єдиною реєстраційною картотекою (ЄРК) 64 905 користувачів, 2011 р. – 66 527 користувачів, 2012 р. – 81 984 користувачі, що майже на 20 % більше, ніж 2010 р.

Аналіз складу користувачів за категоріями дав підстави для такого висновку: станом на 01.01.2013 р. найчисельнішою групою в книгозбірнях ОППО були слухачі курсів – 67,6 % (55 448 корист.) й учителі – 20,7 % (16 955 корист.), співробітники ОППО становили 3,1% від загальної кількості користувачів за ЄРК (2 553 корист.), студенти ВНЗ – 2,6 % (2 123 корист.), науково-педагогічні кадри та бібліотекарі – по 2,2 % (1 784 й відповідно 1 826 корист.), інші – 1,6 % (1 321 корист.). Зазначимо, що в складі читачів бібліотек ОППО постійно відбуваються зміни. Так, протягом досліджуваного періоду помітно зросла кількість слухачів курсів, учителів, студентів ВНЗ, бібліотекарів. Зі збільшенням кількості користувачів значно зросла й кількість відвідувань книгозбірень ОППО. Так, 2010 р. було зафіксовано 321 376 відвідувань бібліотек, 2011 р. – 284 596 відвідувань, а 2012 р. їх налічувалося вже 539 096. Станом на 01.01.2013 р. найбільшу кількість відвідувань зафіксовано в книгозбірні КВНЗ «Харківська АНО» (131 324), Волинського ППО (104 746), Київського ОПОПК (53 754). Крім того, порівняно з 2010 р. 2012 р. майже на 66 % зросла кількість віртуальних відвідувань: якщо 2010 р. їх було зафіксовано 91 234, то 2012 р. уже – 271 281. Лідирують за показниками віртуальних відвідувань бібліотеки КВНЗ «Харківська АНО» (128 409) і Волинського ППО (88 088).

З метою надання доступу до повнотекстових ресурсів іноземними мовами ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського й Асоціація «Інформатіо-Консорціум» організували впродовж 2012–2013 рр. для провідних освітянських книгозбірень тестовий безкоштовний двомісячний доступ до повнотекстових БД наукових фахових

періодичних видань EBSCO, а також на один місяць – Institute of Physics Publishing та East view. Це дало можливість освітянам України краще ознайомитися зі світовими здобутками з питань педагогіки, психології й освіти. 2012 р. бажання скористатися тестовим доступом і надати змогу своїм читачам послуговуватися іноземними ресурсами під час наукової та навчальної діяльності виявили лише 5 із 24-х таких установ, зокрема бібліотека Дніпропетровського ОППО, Закарпатського ІППО, Київського ОПОПК, Миколаївського ОППО й Полтавського ОППО ім. М. В. Остроградського. Книгозбірні ОППО надалі активно використовують таку форму обслуговування користувачів, як міжбібліотечний абонемент (МБА). Так, 2012 р. кількість абонентів МБА мережі ОППО становила 173 (2010 р. – 154; 2011 р. – 110), було видано документів іншим бібліотекам – 570 (2010 р. – 670; 2011 р. – 382), отримано видань з інших таких установ – 418 (2010 р. – 481; 2011 р. – 253). Послугу електронної доставки документів (ЕДД) для віддалених користувачів згідно з поданими звітами надають дев'ять бібліотек ОППО: Вінницького ОПОПП, Волинського ІППО, Закарпатського ІППО, ІППО Чернівецької області, КВНЗ «Херсонська АНО», Кіровоградського ОППО ім. Василя Сухомлинського, Одеського ОІУВ, Рівненського ОППО, Тернопільського ОКІППО.

Питання впровадження в бібліотечну практику сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, створення власних електронних ресурсів і визначення тенденцій їхнього подальшого розвитку в Україні нині є актуальним та важливим.

Аналіз стану впровадження інформаційних технологій (ІТ) у діяльність книгозбірень ОППО виявив, що в цьому процесі впродовж 2010–2012 рр. відбулися такі покращення:

- усі досліджувані установи мають власні комп'ютери (загальна їхня кількість – 101). Найбільше комп'ютерною технікою забезпечено бібліотеки Донецького ОППО (15 комп'ютерів), Миколаївського ОППО й Рівненського ОППО (кожна має по 12 комп'ютерів), КВНЗ «Харківська АНО» (11 комп'ютерів);
- загалом у книгозбірнях ОППО налічується 101 комп'ютер, 17 сканерів, 21 принтер;
- загальна кількість комп'ютерів, які мають доступ до Інтернету, у бібліотеках ОППО – 94, із них 63 – для користувачів;
- до всесвітньої мережі Інтернет підключено 22 книгозбірні ОППО (бібліотеки Вінницького ОПОПП, Житомирського ОППО та Хмельницького ОППО запланували підключення до Інтернету на 2013 р.);
- доступ до віддалених джерел інформації в Інтернеті надають користувачам 18 бібліотек ОППО;
- 2012 р. власні сторінки на веб-сайтах своїх інститутів мали 18 книгозбірень (2010 р. – 14), три бібліотеки (Дніпропетровського ОППО, Івано-Франківського ОППО й ІППО Чернівецької області) створили власні сайти (2010 р. – жодного), дві – електронні бібліотеки (ЕБ) (Донецького ОППО та Луганського ОППО), на

стадії розробки знаходяться ЕБ ще трьох книгозбірень (2010 р. функціонувала одна ЕБ).

Однак вищезазначені позитивні зрушення, що відбуваються в бібліотеках ОППО й забезпечують користувачам нові можливості роботи з інформацією, водночас загострюють проблеми таких установ у цьому аспекті їхньої роботи. Зокрема, необхідно обладнати книгозбірні сучасним комп'ютерним і телекомунікаційним обладнанням, розширити функціональні обов'язки співробітників бібліотек ОППО, підвищити їхню професійну кваліфікацію, ввести до штатного розпису додаткову штатну одиницю (інженера чи техника-програміста) тощо.

Інформаційна діяльність книгозбірень ОППО 2010–2012 рр. здійснювалася з використанням усіх форм і методів колективного та індивідуального обслуговування, зокрема відбувалося інформування в режимі вибіркового розповсюдження інформації (ВРІ) про нові надходження літератури з питань педагогіки й психології шляхом підготовки бібліографічних видань (інформаційних і рекомендаційних бібліографічних списків, бібліографічних покажчиків); організація виставок нових надходжень та тематичних виставок літератури до наукових конференцій, нарад, симпозіумів, знаменних дат у галузі освіти; бібліографічних оглядів літератури з актуальних психолого-педагогічних питань тощо. Так, протягом звітнього періоду користувачам бібліотек ОППО загалом було надано 55 819 бібліографічних довідок (2010 р. – 24 645 довідок, 2011 р. – 15 607, 2012 р. – 15 567), із них в автоматизованому режимі – 9 897 (2010 р. – 2 820 довідок, 2011 р. – 3 460, 2012 р. – 3 617). Також для повноцінного і якісного інформаційного забезпечення читачів книгозбірнями ОППО за три роки надано 22 256 індивідуальних і 11 120 групових повідомлень, проведено 169 Днів спеціаліста (фахівця), 373 Дні інформації, 186 Днів бібліографії, 23 Ярмарки ідей тощо. Крім того, для популяризації своїх фондів досліджуваними установами активно організовувалися книжкові виставки. Так, співробітники бібліотек ОППО влаштували 644 виставки нових надходжень, 1 155 тематичних виставок та 650 виставок за профілем діяльності інституту. Слід відзначити книгозбірню Волинського ППО, яка на своїй сторінці демонструє підготовані нею віртуальні виставки.

За результатами аналізу звітних матеріалів, що надійшли від бібліотек ОППО, протягом 2010–2012 рр. ними було створено 2 912 бібліографічних посібників (із них 162 бібліографічні покажчики, 1 022 рекомендаційні бібліографічні списки, 515 списків нових надходжень, 1 213 бібліографічних оглядів) як у друкованому, так і в електронному вигляді. Однак практично жодна з таких установ не оприлюднює ці видання на власних сторінках/сайтах, що може свідчити про недостовірну і Одеського ОІУВ, Полтавського ОППО ім. М. В. Остроградського, Рівненського ОППО, Тернопільського ОКППО, Хмельницького ОППО, Черкаського ОПОПП і Чернігівського ОППО ім. К. Д. Ушинського) надають науково-методичну підтримку шкільним бібліотекам області. Їхню роботу зосереджено на *підготовці методичних*

рекомендацій (наприклад, «Система роботи шкільної бібліотеки по прилученню школярів до книги» (2010 р.), «Стратегія діяльності шкільних та публічно-шкільних бібліотек у 2012–2013 навчальному році» – 2012 р., бібліотека Рівненського ОППО тощо); **розробленні програм і сценаріїв занять з основ інформаційної культури учнів** («Регіональна автоматизована інформаційно-бібліотечна система „Шкільна бібліотека LS 2.2”» – 2012 р., книгозбірня Запорізького ОППО); **проведенні конференцій, семінарів та круглих столів** (наприклад, «Шкільні бібліотекарі в онлайні», «Бібліотека – центр європейської культури» – 2012 р., бібліотека Донецького ОППО; «Віртуальне методичне об’єднання бібліотекарів загальноосвітніх навчальних закладів на освітньому порталі ЗапоВікі: особливості організації та ведення» – 2012 р., книгозбірня Запорізького ОППО; «Сучасні тенденції організації бібліотечного простору» – 2012 р., бібліотека Київського ОШОПК; «Система автоматизації бібліотек ІРБІС в практиці роботи бібліотек навчальних закладів АРК» – 2012 р., книгозбірня Кримського РППО; «Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у роботу шкільної бібліотеки. Рецепти майстерності» – 2012 р., бібліотека Луганського ОППО; «Педагогічний потенціал шкільної бібліотеки та її роль в системі освіти» – 2012 р., книгозбірня Одеського ОІУВ; «Застосування інноваційних технологій, форм і методів у роботі бібліотеки загальноосвітнього навчального закладу», «Маркетинговий супровід діяльності бібліотек навчальних закладів» – 2012 р., бібліотека КВНЗ «Харківська АНО»; «Інформаційно-бібліотечне обслуговування користувачів бібліотеки з використанням інноваційних технологій» – 2012 р., книгозбірня Хмельницького ОППО; інтернет-семінар «Діти в Інтернеті: бібліотека на допомогу формуванню культури використання інформаційного простору Інтернету» – бібліотека Черкаського ОППО та ін.); **інструктивно-методичних нарад, методичних об’єднань тощо; підготовці лекцій для курсів із підвищення кваліфікації шкільних бібліотекарів області** (наприклад, «Нормативно-правове забезпечення діяльності бібліотеки навчального закладу», «Організація роботи шкільної бібліотеки», «Нові вимоги до бібліографічного опису» – 2011 р., книгозбірня Вінницького ОШОПП; «Організація роботи бібліотеки загальноосвітнього навчального закладу» – бібліотека Тернопільського ОКППО тощо); **веденні на сторінці/сайті свого інституту рубрики, присвяченої підвищенню професійного рівня шкільних бібліотекарів** (рубрика «На допомогу шкільному бібліотекарю» на сайті академії, що має такі підрубрики: «Календар знаменних та пам’ятних дат», «Інформаційні ресурси», «Заходи», «Новини», «Заробітна плата шкільних бібліотекарів», «Читання дітей та підлітків», «Інвентаризація бібліотечного фонду», «Сценарії для бібліотекарів», «Шкільний бібліотечно-інформаційний центр» – книгозбірня КВНЗ «Харківська АНО»).

Водночас фахівці бібліотек ОППО надалі проводили роботу в таких напрямках, як надання консультаційно-методичної допомоги, виявлення й впровадження в

роботу шкільних книгозбірень бібліотечних новацій та ін. Усе це, у свою чергу, відіграє вагомую роль у підвищенні професіоналізації шкільних бібліотекарів.

Якісно нове інформаційне середовище суттєво позначилося на діяльності бібліотечних працівників і зумовило появу сучасних тенденцій у змісті фахової підготовки бібліотекаря.

Станом на 01.01.2013 р. у книгозбірнях ОППО працювало 53 бібліотечні фахівці, з яких відповідну освіту мають 42 % (22 працівники), зокрема повну вищу бібліотечну – 20 осіб, базову бібліотечну – дві особи, навчається – один співробітник. Суттєвих змін порівняно з 2010 р. у зазначених показниках не відбулося. Значної плинності кадрів у досліджуваних бібліотеках також не спостерігається. На це вказує той факт, що більшість їхніх працівників присвятили роботі в таких установах понад 20 років (22 особи). Від 10 до 20 років у книгозбірнях ОППО працює шість осіб, до 10-ти років – 17, до 3-х років – п'ять осіб. Штат у 5-ти з 24-х бібліотек, що надіслали свої звіти, складається з одного працівника, у 13-ти – з двох співробітників, у книгозбірнях КВНЗ «Херсонська АНО», Черкаського ОПОПП і Чернігівського ОППО ім. К. Д. Ушинського – з 3-х, Донецького й Луганського ОППО – з 4-х, у бібліотеці Дніпропетровського ОППО – з 5-ти працівників.

Традиційною формою підвищення кваліфікації співробітників книгозбірень ОППО є курсова підготовка на базі обласних наукових бібліотек. Проведений аналіз показав, що впродовж 2010–2012 рр. на курсах навчалося 14 бібліотечних працівників (2010 р. – чотири особи, 2011 р. – п'ять осіб, 2012 р. – 5 осіб). Крім цього, з метою оволодіння новими знаннями фахівці книгозбірень ОППО беруть активну участь у науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, тренінгах, які організовують ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, обласні наукові, дитячі та юнацькі бібліотеки.

Порівняно з минулими роками протягом 2010–2012 рр. покращилося забезпечення працівників книгозбірень ОППО фаховою періодикою, що сприяє їхній самоосвіті. Так, станом на 01.01.2013 р. бібліотека Київського ОПОПК передплачувала 8 назв фахових періодичних видань; Полтавського ОППО ім. М. В. Остроградського – 7 назв; книгозбірні Волинського ІППО, Донецького ОППО, Івано-Франківського ОППО, Луганського ОППО, Миколаївського ОППО, Черкаського ОПОПП – 6 назв; Рівненського ОППО – 6 назв; Вінницького ОПОПП, Закарпатського ІППО, Кіровоградського ОППО ім. Василя Сухомлинського, КВНЗ «Херсонська АНО», КВНЗ «Харківська АНО», Сумського ОППО – чотири назви. Три назви фахових періодичних видань передплачувалося бібліотеками Запорізького ОППО, ІППО Чернівецької області, Львівського ОППО, Чернігівського ОППО ім. К. Д. Ушинського, 2 назви – книгозбірнями Кримського РППО, Тернопільського ОКППО і Хмельницького ОППО.

Одним із варіантів вирішення проблеми професійного зростання фахівців бібліотек ОППО є використання онлайн-версій професійних видань із метою систематичного ознайомлення з поданими в них відомостями та економії коштів на

передплату їхніх паперових аналогів, пошук необхідних матеріалів серед інформаційних ресурсів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (<http://www.dnpb.gov.ua/>) та інших наукових книгозбірень, які знаходяться в кожній області України, а також передплата найактуальнішої для них фахової періодики.

Загалом, аналізуючи показники, які стосуються кадрів бібліотек ОППО та їхнього підвищення кваліфікації, можна стверджувати, що лишаються невирішеними проблеми, пов'язані з рівнем професійної підготовки працівників таких установ. Для їхнього розв'язання необхідно удосконалити систему підвищення кваліфікації бібліотекарів, а також модернізувати навчальні плани курсів.

Висновки. Проведений аналіз стану, здобутків і проблем функціонування книгозбірень ОППО впродовж 2010–2012 рр. дав підстави для таких висновків:

- сукупний фонд бібліотек ОППО збільшився майже на 7 %;
- частка нових надходжень зросла до 4,9 % і практично відповідає рекомендованому показнику ІФЛА (5 %);
- майже на 20 % зросла кількість користувачів, залучених до книгозбірень, на 40 % збільшилася кількість відвідувань цих установ, майже на 66 % зросла кількість віртуальних відвідувань, на 0,7 % збільшилися показники документовидачі;
- усі бібліотеки ОППО комп'ютеризовано, 22 із них підключено до мережі Інтернет;
- вісім книгозбірень ОППО мають ліцензійне програмне забезпечення САБ ІРБІС, дев'ять – користуються іншими АБІС;
- дев'ять бібліотек ОППО формують власний ЕК;
- свої сторінки на веб-сайтах відповідних інститутів мають 18 книгозбірень, три – створили власні сайти, дві – ЕБ, на стадії розробки знаходяться ЕБ ще трьох установ;
- зросла кількість бібліотек, що використовують ЕДД і надають доступ до віддалених джерел інформації своїм користувачам.

Однак, незважаючи на позитивні зрушення в діяльності досліджуваних книгозбірень, є низка проблем, які потребують вирішення, а саме:

- станом на 01.01.2013 р. лише бібліотека КВНЗ «Херсонська АНО» обмінювалася з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського аналітичними бібліографічними записами для створення галузевої бази даних «Періодика»;
- жодна із книгозбірень не бере участі в корпоративній співпраці щодо наповнення галузевого сегменту реферативної інформації з питань педагогіки, психології й освіти в загальнодержавній реферативній базі даних «Україніка наукова» і в УРЖ «Джерело»;
- лише 5 із 24-х бібліотек ОППО, зокрема книгозбірня Дніпропетровського ОППО, Закарпатського ППО, Київського ОПОПК, Миколаївського ОППО та Полтавського ОППО ім. М. В. Остроградського, 2012 р. скористалися безкоштовним тестовим доступом до повнотекстових БД наукових фахових періодичних видань

EBSCO й надали можливість своїм читачам використовувати іноземні ресурси для наукової та навчальної діяльності;

- книгозбірні ОППО практично не надсилають до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського бібліографічну продукцію й свої вторинні документи з актуальних питань педагогіки та психології;

- потребує удосконалення й модернізації система підвищення кваліфікації бібліотекарів.

З огляду на це, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, як головний координаційний і науково-методичний центр мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, рекомендує директорам обласних ІППО та завідувачам книгозбірень цих установ:

- обов'язково підключити бібліотеки Вінницького ОПОПП, Житомирського ОППО і Хмельницького ОППО до мережі Інтернет;

- придбати програмне забезпечення САБ ІРБІС (що сприятиме налагодженню корпоративної роботи з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та іншими провідними освітянськими бібліотеками з обміну бібліографічними записами й створення об'єднаних електронних ресурсів) книгозбірням таких ОППО: Вінницького ОПОПП, Волинського ІППО, Житомирського ОППО, Запорізького ОППО, Івано-Франківського ОППО, ІППО Чернівецької області, КВНЗ «Харківська АНО», Кіровоградського ОППО ім. Василя Сухомлинського, Луганського ОППО, Львівського ОППО, Миколаївського ОППО, Одеського ОІУВ, Рівненського ОППО, Сумського ОППО, Тернопільського ОКІППО, Хмельницького ОППО, Черкаського ОПОПП;

- книгозбірням, що працюють із програмним забезпеченням САБ ІРБІС, долучитися до співпраці з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотеками мережі щодо обміну аналітичними бібліографічними записами для активізації процесу формування галузевих баз даних у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та у своїх установах;

- створити на сайтах ОППО власні веб-сторінки чи веб-ресурси бібліотекам Житомирського ОППО, Запорізького ОППО, Одеського ОІУВ, Тернопільського ОКІППО й Сумського ОППО;

- надалі проводити роботу щодо впровадження та використання на своїх веб-сайтах, веб-сторінках нових послуг, зокрема організації електронної бібліотеки, електронної доставки документів, обслуговування читачів у режимі віддаленого доступу до баз даних українських і закордонних книгозбірень, інформаційних центрів тощо;

- систематично впроваджувати в практику діяльності інноваційний досвід роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського й провідних освітянських бібліотек України;

- використовувати безкоштовний тестовий доступ до повнотекстових БД наукових фахових періодичних видань EBSCO, Institute of Physics Publishing, East view;
- рекламувати можливості книгозбірні та бібліотечні послуги, застосовуючи соціальні мережі;
- активізувати діяльність щодо розробки інноваційних проектів й участі в грантових програмах;
- завідувачам бібліотек і керівництву ОППО, на базі яких вони функціонують, сприяти долученню бібліотечних працівників до заходів щодо підвищення кваліфікації та забезпечити належні умови для самоосвіти;
- завідувачам книгозбірень активно використовувати у своїй діяльності основи фандрейзингу як джерела додаткового фінансування таких установ;
- активізувати вступ бібліотек до Української бібліотечної асоціації (УБА) і брати участь в її проектах.

Список використаних джерел

1. Біла Л. Освітнянські бібліотеки у дзеркалі статистики / Л. Біла, А. Копилова // Вісн. Книжк. палати. – 2013. – № 3. – С. 20–23.
2. Діяльність бібліотек обласних (міських) інститутів післядипломної педагогічної освіти у 2000–2004 рр. : інформ.-аналіт. огляд / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. В. П. Здановська ; наук. ред. П. І. Рогова]. – К. : [б. в.], 2005. – 25 с.
3. Діяльність бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти у 2005–2006 рр. : інформ.-аналіт. огляд / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. В. П. Здановська ; наук. ред. П. І. Рогова]. – К. : [б. в.], 2007. – 65 с.
4. Діяльність бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти у 2007–2009 рр. : інформ.-аналіт. огляд / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. А. В. Копилова ; наук. ред.: П. І. Рогова, І. І. Хемчян]. – К. : [б. в.], 2010. – 73 с.
5. Діяльність бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти у 2010–2013 роках : інформ.-аналіт. огляд / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. А. В. Копилова ; наук. ред.: П. І. Рогова, І. І. Хемчян]. – К. : [б. в.], 2013. – 57 с.
6. Здановська В. П. Бібліотеки інститутів післядипломної педагогічної освіти – центри інформаційної підтримки освіти в регіонах України / В. П. Здановська // Історія освітянських бібліотек України : наук. зб. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : Вирій, 2006. – С. 203–214.
7. Історія освітянських бібліотек України : наук. зб. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; редкол.: П. І. Рогова (голова), К. Т. Селіверстова (заст. голови) [та ін.]. – К. : Вирій, 2006. – 404 с.
8. Положення про мережу освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України : затв. спіл. наказом М-ва освіти і науки України та Акад. пед. наук України від 30.05.2003 р. № 334 / 31 // Шкіл. б-ка плюс. – 2003. – № 3/4. – С. 1–4.
9. Примірне положення про спеціальну навчально-педагогічну бібліотеку обласного (міського) інституту післядипломної педагогічної освіти : затв. наказом М-ва освіти і науки України від 17 черв. 2005 р. № 367 // Організаційно-управлінські документи для освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України (2000–2005 рр.) / [уклад.: І. І. Хемчян, В. П. Здановська ; наук. ред.: П. І. Рогова, Т. Ф. Букшина ; літ. ред. О. З. Клименко ; рецензент Л. В. Савенкова]. – К., 2006. – С. 227–232.

10. Провідні освітянські бібліотеки України в дзеркалі статистики : зб. аналіт. і стат. даних за 2011 рік / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: Л. О. Біла, А. В. Копилова ; наук. ред.: П. І. Рогова, І. І. Хемчян ; літ. ред. І. П. Білоцерківець ; відп. за вип. І. І. Хемчян]. – К. : [б. в.], 2012. – 93 с.

11. Провідні освітянські бібліотеки України в дзеркалі статистики : зб. стат. даних за 2010 р. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: Л. О. Біла, А. В. Копилова ; наук. ред.: П. І. Рогова, І. І. Хемчян ; літ. ред. І. П. Білоцерківець ; відп. за вип. І. І. Хемчян]. – К. : [б. в.], 2011. – 146, [1] с.

А. В. Копылова

Библиотеки областных институтов последипломного педагогического образования: современное состояние и перспективы развития

В статье комплексно анализируется деятельность библиотек областных институтов последипломного педагогического образования в течение 2010–2012 годов.

Ключевые слова: сеть образовательных библиотек Украины, Государственная научно-педагогическая библиотека Украины имени В. А. Сухомлинского, анализ, библиотеки областных институтов последипломного педагогического образования.

A. V. Kopylova

Libraries of Regional Institutes of Postgraduate Pedagogical Education: A Contemporary State and Prospects for Development

The author of the article analyzes in detail the activities of the libraries belonging to the regional institutes of postgraduate pedagogical education during 2010–2012.

Key words: a network of educational libraries in Ukraine, V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, analysis, libraries of the regional institutes of postgraduate pedagogical education.

Надійшла до редколегії 09.12.2013 р.

УДК 027.7:[378.6:[37:62](477.54-25)УША]

Н. М. Ніколаєнко,

*директор наукової бібліотеки
Української інженерно-педагогічної академії*

**СТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНОГО
СПРЯМУВАННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОТРЕБ КОРИСТУВАЧІВ: ІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ
НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНСЬКОЇ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ АКАДЕМІЇ**

У статті проаналізовано досвід роботи наукової бібліотеки Української інженерно-педагогічної академії з питань інформаційно-бібліографічного забезпечення розвитку інженерно-педагогічної освіти, здійсненої в рамках виконання наукового дослідження «Системна організація інформаційно-бібліографічного забезпечення розвитку інженерно-педагогічної освіти». Матеріал містить інформацію про власний інформаційний ресурс галузевого характеру з єдиною точкою доступу.

Ключові слова: *власні повнотекстові інформаційні ресурси, вторинні інформаційні ресурси, науково-дослідна робота бібліотеки, сервісні послуги.*

Постановка проблеми. Істотного поліпшення ефективності роботи спеціалізованих бібліотек можна досягти лише за умови створення власного

інформаційного ресурсу відповідної галузевої спрямованості та забезпечення вільного доступу до нього.

Метою статті є розгляд роботи наукової бібліотеки УПА над питаннями інформаційно-бібліографічного забезпечення розвитку інженерно-педагогічної освіти, проведеної в рамках виконання наукового дослідження «Системна організація інформаційно-бібліографічного забезпечення розвитку інженерно-педагогічної освіти».

Основна частина. Основним напрямом діяльності наукової бібліотеки Української інженерно-педагогічної академії (НБ УПА) є забезпечення користувачів якісною інформацією. Умовно інформація поділяється на універсальну, необхідну людині для реалізації її різноманітних соціальних функцій, і галузеву, яка потрібна тільки фахівцям певних сфер діяльності. Надавати саме галузеві відомості з проблем інженерно-педагогічної освіти покликана названа книгозбірня, яка формує свої фонди й організує інформаційну роботу відповідно до потреб користувачів УПА. З метою підвищення ефективності цієї діяльності співробітники бібліотеки постійно вивчають, аналізують, осмислюють, науково обґрунтовують запити своїх читачів і вживають конкретні заходи для їх задоволення. Одним із таких вагомих заходів є наукове дослідження «Системна організація інформаційно-бібліографічного забезпечення розвитку інженерно-педагогічної освіти», яке проводить книгозбірня разом із кафедрою педагогіки й методики професійного навчання (наук. керівник д.-р пед. наук, проф. Н. О. Брюханова; виконавці – канд. пед. наук Д. В. Коваленко, директор НБ Н. М. Ніколасенко, вчений секретар бібліотеки О. М. Рибальченко; термін виконання: 2012–2014 рр.).

Під час виконання першого етапу на основі аналізу джерельної бази визначено стан інформаційно-бібліографічного забезпечення розвитку інженерно-педагогічної освіти в Україні. Вивчено матеріали про її вплив на систему професійно-технічної освіти України, проаналізовано цілі, завдання, зміст інженерно-педагогічної освіти та її нормативно-правову базу, досліджено матеріали стосовно системи підготовки спеціалістів в УПА, проведено моніторинг засобів масової інформації й Інтернет-середовища з питань поступу названого різновиду освіти, визначено основні напрями розвитку інформаційно-бібліотечного простору академії, на основі яких базується діяльність наукової бібліотеки щодо інформаційно-бібліографічного забезпечення розвитку інженерно-педагогічної освіти. Перші отримані результати дають підстави дійти висновку: система інженерно-педагогічної підготовки фахівців стане більш ефективною за умови розроблення й впровадження в практику діяльності ВНЗ інженерно-педагогічного профілю чіткої системи організації та забезпечення інформаційно-бібліографічного супроводу навчального процесу.

У соціально-комунікаційному контексті під процесом впровадження системи організації й забезпечення інформаційно-бібліографічного супроводу галузі мається на увазі процес оперативного доведення первинної (повнотекстової) та вторинної

(бібліографічної, реферативної, оглядово-аналітичної, фактографічної тощо) інформації до користувачів, який здійснюється за допомогою бібліотеки.

У межах виконання науково-дослідної роботи на сайті наукової книгозбірні (<http://library.uira.edu.ua>) створено галузевий ресурс «Інженерно-педагогічна освіта» з єдиною точкою доступу для оперативного доведення первинної (повнотекстової) інформації, що містить відомості про навчально-методичну лабораторію, наукову школу «Методика професійного навчання. Інженерна педагогіка» професора О. Е. Коваленко, повні тексти збірника наукових праць «Проблеми інженерно-педагогічної освіти», монографій у розділі «Інженерно-педагогічна освіта в дослідженнях науковців» й авторефератів дисертацій, які захищені в спеціалізованій вченій раді к.64.108.01, спеціальність 13.00.02 – теорія та методика навчання з технічних дисциплін у розділі «Автореферати дисертацій», інтерактивне посилання на галузеву реферативну БД ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, бібліографічну продукцію бібліотеки у вигляді науково-допоміжних, тематичних покажчиків і рекомендаційних списків літератури за тематикою наукових досліджень, перелік наукової періодики України, Росії та зарубіжжя з питань педагогіки й психології, web-ресурси з проблем інженерно-педагогічної освіти та інформаційний ресурс для професійно-технічної освіти.

Розповімо докладніше про галузевий інформаційний ресурс з єдиною точкою доступу «Інженерно-педагогічна освіта».

Скориставшись інтерактивним посиланням на головну сторінку сайту академії, можна отримати відомості про діяльність навчально-методичної лабораторії в рубриці «Методика професійного навчання. Інженерна педагогіка», де подано загальну характеристику наукової школи, основні напрями її роботи, науковий доробок професора О. Е. Коваленко.

Повні тексти збірника наукових праць «Проблеми інженерно-педагогічної освіти» з 1 до 39 випуску (всього 1004 публікації) представлено в зворотній хронології, що дає змогу насамперед ознайомлюватися з результатами наукових досліджень у галузі інженерно-педагогічної й професійної освіти, питаннями стратегії та методології, методики й змісту підготовки фахівців, професійної психології тощо.

Інформацію з проблем інженерно-педагогічної освіти подано в категорії рубрики «Інженерно-педагогічна освіта в дослідженнях науковців», яка надає доступ до повних текстів 15 монографій. У рубриці «Автореферати дисертацій» представлено 44 повні тексти авторефератів дисертацій, що захищені в спеціалізованій вченій раді к.64.108.01, спеціальність 13.00.02 – теорія та методика навчання з технічних дисциплін, у зворотній хронології.

Інтерактивне посилання на галузеву реферативну БД ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського дає змогу науковцям отримувати доступ до збірників наукових праць, періодичних видань психолого-педагогічної тематики й надає дослідникові можливість зорієнтуватися в інформаційному потоці дедалі ширшої наукової педагогічної думки.

Вторинний бібліографічний ресурс, що складається з науково-допоміжних, тематичних покажчиків і рекомендаційних списків літератури, підготовлених фахівцями відділу Наукової інформаційно-бібліографічної діяльності бібліотеки за тематикою наукових досліджень («Інновації в освіті», «Якість технологій та освіти», «Інженерно-педагогічна освіта. Підготовка інженерно-педагогічних кадрів» тощо), дає змогу користувачеві бути поінформованим про важливі публікації дослідників у галузі педагогічної науки й освіти, вітчизняних науковців і вчених країн СНД.

Перелік наукової періодики України з питань педагогіки та психології (51 назва журналів України, 55 назв журналів Росії, 104 назви збірників наукових праць, 12 назв зарубіжних друкованих видань і 16 назв закордонних електронних видань) надає можливість читачам отримати уявлення про розгалужену систему фахових видань, в яких публікуються результати наукових досліджень у галузі вітчизняної та зарубіжної педагогіки й освіти. Одержати доступ до цього переліку можна, скориставшись інтерактивним посиланням.

Категорію рубрики «Web-ресурси з проблем інженерно-педагогічної освіти» створено з метою розширення міжвузівського співробітництва.

Рубрика «Професійно-технічна освіта» заснована для інформаційної підтримки керівників, викладачів, майстрів виробничого навчання ПТНЗ. У ній представлено нормативно-правову базу професійно-технічної освіти, рекомендаційні списки літератури з проблем ПТО в Україні та Web-ресурси.

Сайт бібліотеки є досить об'ємним електронним освітнім ресурсом, який містить електронний каталог із повнотекстовою базою навчально-методичних видань, БД «Праці вчених», повнотекстовою базою авторефератів, зокрема з педагогіки, анотований каталог «Освітні ресурси Інтернету» і галузевий ресурс з єдиною точкою доступу «Інженерно-педагогічна освіта».

Робота щодо розширення сервісних послуг за допомогою сайта книгозбірні для фахівців у галузі освіти буде вестися й надалі.

Разом з цим для забезпечення інформаційної підтримки інженерно-педагогічної підготовки фахівців працівниками НБ УПА започатковано серію оглядово-аналітичних публікацій із питань інноватизації освітянських процесів, до якої входять бібліографічні покажчики, списки літератури науково-допоміжного та рекомендаційного характеру, що знаходять відображення в збірнику наукових праць «Проблеми інженерно-педагогічної освіти» у розділі «Інформація». Представлені оглядово-аналітичні відомості в цьому фаховому виданні надають можливість науковцям, педагогам, аспірантам, студентам розширювати знання із зазначеного напрямку, бути поінформованими про інновації в освіті, підготовку педагогічних кадрів тощо. Планується продовження серії публікацій із питань інноватизації освітянських процесів, що сприятиме плідній співпраці з читачами названого збірника наукових праць.

Новий електронний ресурс галузевого спрямування для інноватизації освітнянських процесів дає змогу науковцям оперативно забезпечувати інформаційні потреби перманентною інформацією в доступній і зручній для використання формі.

Бібліотечні фахівці не тільки вивчають ринок інформаційних ресурсів, а й приділяють увагу багатоаспектному аналізу інформаційних потреб користувачів, усебічному дослідженню використання ними первинної інформації та створення вторинної. Активізуючи й модернізуючи роботу в цьому руслі, книгозбірня спрямовує її на повноцінне інформаційне забезпечення інженерно-педагогічної науки та освіти завдяки наданню інформаційної підтримки основним напрямам наукових досліджень лабораторії з питань стратегії й методології розвитку інженерно-педагогічної освіти в нових соціально-економічних умовах, удосконаленню її змісту, професійному становленню особистості майбутнього інженера-педагога на основі інноваційних педагогічних технологій.

Варто зазначити, що читачі мають змогу скористатися бібліографічною (науково-допоміжні, тематичні, рекомендаційні покажчики) і біобібліографічною (покажчики, що виходять у трьох серіях «Вчені УПА – ювіляри», «Праці кафедр УПА», «Праці УПА») продукцією бібліотеки, яка розміщена на її сайті. Щорічно виходять поточні бібліографічні посібники «Нові надходження літератури до НБ». Ці покажчики систематично видаються й оприлюднюються на сайті книгозбірні (library.upa.edu.ua) та сторінках фахового видання «Проблеми інженерно-педагогічної освіти». У перспективі розглядається питання щодо поступового переходу від бібліографії в традиційному вигляді до створення інтерактивних бібліографічних посібників і проблемно-орієнтованих баз даних.

Галузеву реферативну інформацію фахівці отримують через інтерактивні посилання на реферативні БД ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, БД «Україніка наукова» НБУ ім. В. І. Вернадського. Науково-аналітичне опрацювання фахових видань психолого-педагогічного спрямування УПА бібліотека здійснює для створення галузевого сегменту загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова» та її паперового варіанту – українського реферативного журналу (УРЖ) «Джерело». Реферати публікуються в УРЖ «Джерело» (серія 3 «Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво»).

Висновки. Копітка праця співробітників книгозбірні з підготовки, популяризації й розповсюдження інформаційних матеріалів серед науковців академії сприяють реалізації одного із основних завдань бібліотеки – створенню інформаційних ресурсів, задоволення інформаційно-бібліографічних потреб фахівців у матеріалах інженерно-педагогічної тематики та входженню до вітчизняного інформаційного простору.

Започаткування електронних баз даних із бібліографічною, повнотекстовою й гіпертекстовою інформацією – це ефективний спосіб якнайповнішого забезпечення читачів необхідними галузевими відомостями.

Очевидно, що функція сучасної бібліотеки трансформується нині з інформаційної в інформаційно-аналітичну. Тому сьогодні книгозбірні повинні інтегрувати свої продукти й послуги в мережеве середовище, саме туди, де працюють користувачі.

Список використаних джерел

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс] : [проект]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>. – Назва з екрана.
2. *Николаенко Н. М.* Роль бібліотеки у формуванні науково-освітнього інформаційного простору ВНЗ / Н. М. Николаенко // Вища шк. – 2013. – № 5. – С. 48–59 : табл.

Н. Н. Николаенко

Создание информационных ресурсов инженерно-педагогического направления для обеспечения нужд пользователей: с опыта работы Научной библиотеки Украинской инженерно-педагогической академии

В статье рассмотрен опыт работы Научной библиотеки УИПА по вопросам информационно-библиографического обеспечения развития инженерно-педагогического образования, проведенной в рамках выполнения научного исследования «Системная организация информационно-библиографического обеспечения развития инженерно-педагогического образования». Материал содержит информацию о собственном информационном ресурсе отраслевого характера с единственной точкой доступа.

Ключевые слова: собственные полнотекстовые информационные ресурсы, вторичные информационные ресурсы, научно-исследовательская работа библиотеки, сервисные услуги.

N. M. Nikolayenko

Creation of Engineering-and-Pedagogical Information Resources for Meeting the Readers' Needs: Experience of the Scientific Library of the Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy

The article is focused on experience of the Scientific Library of the Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy as far as the problem of the information and bibliographic providing for the developing engineering-and-pedagogical education branch is concerned. The investigation is conducted within the scientific research called «System organization of information and bibliographic providing the development of engineering-and-pedagogical education». The material contains information on a branch information resource with a general/common access point.

Key words: full-text information resources, secondary information resources, research work of the library, services.

Надійшла до редколегії 20.12.2013 р.

УДК 027.7:[378.6:37](477.44-25)ВДПУ:004

*В. С. Білоус,
директор бібліотеки Вінницького державного
педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*

ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕКА – ОСНОВА ІНТЕГРОВАНОЇ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПОЛЯ ТА ШВИДКОГО ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ

Висвітлено значення формування й використання електронної бібліотеки в освітньому інформаційному просторі, а також розглянуто основні заходи книгозбірні Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського щодо створення електронної бібліотеки.

Ключові слова: бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, інновації, електронна бібліотека, інституційний репозитарій.

Актуальність дослідження. Інформатизація суспільства, реформування освіти потребують від бібліотек України якісного й оперативного бібліографічно-інформаційного забезпечення, формування інформаційного поля та швидкого доступу до інформації користувачів освітянської галузі держави.

У зв'язку з цим стратегія розвитку книгозбірень вишів на сучасному етапі – активне впровадження інновацій в їхню діяльність. Ключем до цього є використання сучасних засобів наукових комунікацій: баз даних, електронних публікацій, створення електронних бібліотек, електронних колекцій, веб-сайта тощо.

Мета статті – висвітлити значення формування та використання електронної бібліотеки в освітньому просторі.

Аналіз наукових досліджень. Питання впровадження інновацій у роботу книгозбірні вишу й формування електронної бібліотеки актуальні та є темою дослідження науковців і практиків бібліотечної галузі. Проблематиці створення електронних бібліотек присвячено чимало робіт, ця тема розглядається на наукових конференціях, висвітлюється на сторінках фахових видань вітчизняними та зарубіжними науковцями, практиками освітянської й бібліотечної галузі (Л. Ворфлік, Г. Гуцол, Л. Дубровіна, З. Жеребкіна, О. Крайнюк, О. Онищенко, О. Таланчук, Я. Шрайберг, Т. Ярошенко та багато інших). Останніми роками розробки та дослідження в галузі організації таких типів книгозбірень стали одним з актуальних і дуже привабливих напрямів розвитку інформаційних систем. Чисельними дослідницькими проектами й реалізацією конкретних електронних бібліотек займаються фахівці різного профілю. Теорію розвитку книгозбірень в електронному середовищі розглянули Т. Бахтуріна, Т. Кузьмішина, І. Моргенштейн, Ю. Столяров та інші.

Основна частина. Електронна бібліотека як інформаційна система являє собою достатньо складний комплекс, що містить програмні, апаратні, технологічні, організаційні й інші складові. Західна та вітчизняна спеціальна література подає такі визначення цього поняття:

- інформаційна система, яка містить упорядований фонд електронних документів, сформованих у відповідних параметрах, та програмно-технічне забезпечення, яке дає змогу створювати, опрацьовувати та зберігати цей фонд [1, с. 70];

- управління ресурсами за допомогою комп'ютера; можливість зв'язувати постачальника інформації зі споживачем інформації через електронні канали; можливість для співробітників виступати посередниками в електронній взаємодії; можливість зберігати, організовувати та передавати інформацію до споживача через електронні канали [6];

- сукупність електронних ресурсів і супровідних технічних можливостей для створення, пошуку й використання інформації;

- база даних, що містить цифрові інформаційні об'єкти в різноманітних форматах, надає безпосередній доступ користувачам та має такі додаткові характеристики: універсальний інструмент доступу (наприклад, каталог), пошук й отримання інформації в базах даних [7];

Створення електронної бібліотеки спрямовано на досягнення таких цілей:

- забезпечення доступу до документів, надання яких користувачам обмежене (рідкісних книг, фотоальбомів, рукописних книг, дисертацій, архівів і т. п.);

- забезпечення доступу до інформації, що існує винятково в електронній формі;

- надання користувачам якісно нових можливостей роботи з великими обсягами електронних документів;

- цілеспрямоване інформаційне забезпечення різних галузей науки, культури, освіти за допомогою створення й надання повнотекстових баз даних.

В основі роботи з формування електронних бібліотек лежать Закони України: «Про авторські і суміжні права», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про інформацію», «Про захист інформації в автоматизованих системах», «Про Національний архівний фонд та архівні установи», «Про Національну програму інформатизації» та ін.

Електронні бібліотеки зовсім не є альтернативою ні традиційним книгозбірням, ні технологіям автоматизації бібліотечних процесів. Для книгозбірні розвиток електронних бібліотек означає насамперед сканування й формування колекцій в електронному вигляді, її організацію та обслуговування локальних і віддалених користувачів. Такі бібліотеки покликані істотно розширити спектр послуг, пропонувані читачам книгозбірень, надати новий сервіс службам МБА й електронної доставки документів (ЕДД). Вони більш повно задовольняють запити користувачів, подають їм інформацію незалежно від часу та місця знаходження, підвищують оперативність надання читачам необхідних матеріалів і даних.

Спеціалісти бібліотечної справи вбачають в електронних бібліотеках нові можливості для вдосконалення автоматизованих бібліотечних систем.

У сьогоденних реаліях життя українського суспільства книгозбірня Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (ВДПУ ім. М. Коцюбинського) трансформується в науковий інформаційний центр. Створення потужної електронної бібліотеки – стратегія її розвитку. Після заснування 2009 р. Національним університетом «Києво-Могилянська академія», Чернівецьким національним університетом імені Юрія Федьковича й Харківським національним університетом імені В. Н. Каразіна проекту «Електронна бібліотека України: створення центрів знань в університетах України» книгозбірня акумулювала та систематизувала значні масиви електронних ресурсів. Бібліотека орієнтується на актуальні для сучасного вищого навчального закладу інформаційні потреби, прагне розширити склад літератури та періодичних видань новими видами документів, зокрема електронними. У цьому напрямі зроблено деякі кроки: формуються електронні ресурси, здійснюється створення баз даних, а також електронної бібліотеки та нових систем обслуговування користувачів (електронна доставка документів, зала електронної інформації, медіатека й корпоративні бібліотечно-інформаційні мережі). Комп'ютеризація бібліотеки розпочалася 2002 р. із придбання ліцензованої САБ ІРБІС32. Перед книгозбірнею були поставлені завдання необхідності переходу від традиційних методів роботи до засвоєння навичок комп'ютерних технологій і реалізації програми автоматизації окремих процесів, створення перших машинозчитуваних баз даних. 2005 р. організовано відділ комп'ютеризації, що значно активізувало процес автоматизації бібліотеки. Важливими подіями стало відкриття 2007 р. сайта та електронної скриньки книгозбірні, а також уведення в дію 2009 р. зали електронної інформації на 40 автоматизованих робочих місць. Ректоратом університету затверджено «Стратегію розвитку бібліотеки на 2010–2015 рр.» і розроблено «Перспективний план створення Електронної бібліотеки». У цих документах визначено стратегічний контекст діяльності книгозбірні. Під час поточного й стратегічного планування та реалізації бібліотечних стратегій враховуються різні контексти – як традиційні, так і інноваційні, що впливає на якість роботи всієї бібліотеки. Майбутнім книгозбірні та її документального ресурсу є розумне поєднання традиційних й електронних видань, що визначає успішне задоволення інформаційних потреб користувачів. Гармонізація традиційних і новітніх інформаційних ресурсів – важлива умова якісного та ефективного інформаційного забезпечення наукового й навчального процесів університету.

Стратегічні плани й перспективи книгозбірні університету пов'язані із наданням користувачам широкого доступу до світових інформаційних ресурсів, корпоративними взаємодіями з бібліотеками, удосконаленням інформаційного забезпечення викладачів та студентів, упровадженням автоматизованої видачі документів. Векторами розвитку книгозбірні є:

- формування потужної електронної бібліотеки із забезпеченням віддаленого доступу до електронного каталогу й електронних джерел;

- організація репозитарію відкритого доступу (цифрових колекцій статей науковців університету);
- створення реферативної продукції з метою повноцінного задоволення фахових потреб науковців і практиків освітянської галузі;
- ведення електронної картотеки та автоматизований аналіз забезпеченості за допомогою АРМ «Книгозабезпеченість»;
- штрих-кодування фондів і впровадження автоматизованої книговидачі;
- підвищення якості та комфортності бібліотечного середовища, формування позитивного іміджу бібліотеки.

2013 р. з метою покращення інформаційно-бібліотечного обслуговування придбано ще 50 комп'ютерів і встановлено в читальній залі навчально-методичної літератури. Усього до послуг користувачів – 86 комп'ютерів. Наразі Інформаційно-сервісний центр книгозбірні містить залу електронної інформації, електронну читальну залу, фонд медіатеки. В електронних залах бібліотеки виконуються довідково-інформаційні та офісні послуги, проводиться антивірусне сканування носіїв інформації. Технологічна карта обслуговування користувачів електронних залів регулює всі процеси й встановлює правила використання їх ресурсів. Адміністрування серверів і системних папок ПК, які здійснюють інженери книгозбірні, захищені паролем. Щоденно понад 200 користувачів відвідують залу електронної інформації, майже 500 разів на добу вони звертаються на сторінку сайта бібліотеки. Консультантами електронних залів надається доступ до БД ЕК, сайта та інших Інтернет-ресурсів, медіатеки. Обмін даними відбувається через клієнт-серверну бібліотечну мережу.

Електронна бібліотека університету – основа інтегрованої технологічної системи доступу до електронних загальноосвітніх ресурсів. Основними її компонентами є: електронний каталог (ЕК), інформаційно-пошукова система, бази даних (БД) повнотекстових видань, інституційний репозитарій, електронні зали, система електронної доставки документів, система створення електронних навчальних матеріалів, яка забезпечує підсистеми (авторизація доступу, обміну, оперативного аналізу статистичної інформації). Основу архітектури електронної бібліотеки становить принцип Інтернет/Інтранет технологій. Електронна інформація, доступна як у локальному, так й у віддаленому режимі, дає змогу досягти максимально можливого рівня інформаційного забезпечення.

Працівники бібліотеки надалі ведуть активну роботу з обслуговування та наповнення БД ЕК, зокрема службових БД і формування власних ресурсів книгозбірні. Сьогодні бібліотека надає своїм користувачам Інтернет-послуги, а також використовує останні у своїй професійній діяльності. Загальний обсяг файлів, створених або накопичених бібліотекою як на сервері мережі, жорстких дисках відділу комп'ютеризації, так і в мережі Інтернет – понад 150 Гб. Наразі електронний ресурс бібліотеки становить понад 222 тис. записів, зокрема ЕК – 200 тис.

Створення фонду електронних документів – не нова, але ще не достатньо освоєна бібліотечна технологія. Основна відмінність від традиційної технології формування фондів полягає в специфіці носія інформації. Електронний документ може зберігатися безстроково й використовуватися без обмежень за умови періодичного його перезапису та ретрансляції в актуальні формати представлення даних [4]. У ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського БД «Повнотекстові видання» (більше 4 тис. назв) комплектується на основі: надходжень на електронних носіях, подарунків кафедр, науковців університету та колег із бібліотек України, видань вільного доступу мережі Інтернет і цифрових копій окремих видань. Медіафонд книгозбірні нараховує 834 мультимедійні видання. Інтернет-ресурси бібліотеки містять: Інтернет-каталог на базі зведеного ІРБІС-каталогу бібліотек України й Росії (доступ через сайт бібліотеки та за прямим URL); Коґна-каталог сервера книгозбірні, що працює в режимі тестового доступу (доступ через сайт бібліотеки); сайт, блог і гостьову книгу цієї установи; Інституційний репозитарій (пілотний проект), до якого надано доступ із сайту бібліотеки; електронну скриньку книгозбірні; Google-альбоми подій тощо.

Сьогодні бібліотеку ВНЗ не можливо уявити без такого потужного засобу інформаційного обслуговування віртуальних користувачів, як веб-сайт. Варто зазначити, що зросла кількість звернень до веб-сайта та блогу книгозбірні (2001 р. – 53 тис., 2012 р. – 156 тис.). Досить активно для листування, виконання віртуальних довідок й ЕДД використовується електронна скринька бібліотеки (vspu.lib@gmail.com).

Одним із шляхів розповсюдження результатів досліджень наукових працівників університету, максимізації їх відкритості, доступності та наукового впливу стало створення Інституційного репозитарію (електронного архіву наукових публікацій), діяльність якого затвердила вчена рада університету як джерела забезпечення вільного доступу до наукових матеріалів вишу, підвищення його престижу.

Пакет документів складався із «Положення про Електронну бібліотеку», «Положення про електронний каталог бібліотеки», «Положення про Інституційний репозитарій (ІrVSPU)», «Угоди про передачу до бібліотеки електронних версій наукових та навчально-методичних матеріалів (ЕННММ)» і пілотного проекту «Створення та функціонування Інституційного репозитарію Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського», який передбачає формування репозитарію протягом трьох етапів. Інституційний репозитарій відкритого доступу – це веб-орієнтована, кумулятивна й постійна база даних, електронний архів наукових публікацій, у якій накопичуються документи наукового, навчального та методичного призначення, створені працівниками будь-якого структурного підрозділу педуніверситету. Бібліотека розпочала активну роботу з організації й формування репозитарію відповідно до затвердженого Положення. Наразі репозитарій складається із 126 видань.

Упровадження будь-якої автоматизованої технології передбачає суттєві фінансові витрати, разом з тим, воно сприяє: прискоренню процесів обробки

інформації та внесення даних; підвищенню точності й надійності обліково-звітної інформації та збільшенню можливостей всебічного статистичного аналізу; наданню швидкого доступу до інформації й покращення процесу обслуговування користувачів. Для успішної реалізації перспективних планів необхідна достатня кількість комп'ютерної техніки книгозбірні для персоналу, придбання оновленої версії САБ ІРБІС64 і щоденна актуалізація інформації працівниками бібліотеки. Співробітники книгозбірні, за підтримки ректорату, докладають максимум зусиль для того, щоб ця установа розвивалася та відповідала вимогам сучасного навчального закладу. Нині бібліотека, успішно подолавши попередні етапи перспективного плану створення електронної бібліотеки, має намір активізувати виконання третього етапу: обслуговування користувачів в автоматичному режимі (використання електронних читацьких квитків й автоматична книговидача). У перспективі освоєння програмного забезпечення бібліотека планує подальше використання інноваційних технологій в організації роботи. З метою прогнозування майбутнього персонал цього закладу впроваджує інновації в бібліотечні процеси, формує електронну бібліотеку, що є важливим інструментом модернізації сучасної моделі книгозбірні ВНЗ.

Звичайно, бібліотеки вищого навчального закладу швидко змінюються, і електронні видання займають у них панівне місце. Однак жодні електронні бібліотеки не замінять паперові документи, електронний каталог, різноманітні компоненти автоматизованих технологій. Лише за умови гармонійного поєднання друкованих та електронних ресурсів можливе якісне й ефективне інформаційне забезпечення наукового та навчального процесів університету.

Висновки. Підводячи підсумки, варто сказати, що бібліотека ВДПУ ім. М. Коцюбинського, динамічно змінюючись під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, адаптується до нових вимог вищої освіти, прагне до активного й постійного впровадження інновацій у бібліотечні процеси, створює електронну бібліотеку, завдяки чому підвищується ефективність її діяльності.

Список використаних джерел

1. Ворфлік Л. В. Електронні бібліотеки як один із напрямів організації електронних інформаційних ресурсів / Л. В. Ворфлік, З. Г. Жеребкіна // Електронні інформаційні ресурси: створення, використання, доступ : зб. матеріалів Республікан. наук.-практ. Інтернет-конференції, Вінниця, 12–18 квіт. 2010 р. / Вінниц. нац. техн. ун-т, Вінниц. обл. ін-т післядиплом. освіти пед. працівників. – К., 2010. – С. 70.
2. Бочаров Б. Особливості формування фонду електронної бібліотеки навчального закладу // Б. Бочаров, М. Воєводіна, І. Рябченко // Вісник Книжк. палати. – 2006. – № 12. – С. 37–38.
3. Влащенко Л. Електронні бібліотеки та інформаційно-бібліотечні системи / Л. Влащенко, Т. Грищенко, О. Нікітенко // Бібл. форум України. – 2006. – № 3. – С. 2–3.
4. Гуцол Г. Формування фондів електронних бібліотек: шляхи розв'язання проблеми / Г. Гуцол // Бібл. планета. – 2010. – № 4. – С. 7–9.
5. Ткаченко Ю. «Електронні», «цифрові» та «віртуальні» бібліотеки: термінологічні зауваження / Ю. Ткаченко // Бібл. вісн. – 2006. – № 2. – С. 14–16.

6. *Dowlin K. The Electronic Library / K. Dowlin. – Ney York & London, 1984. – S. 1.*
7. *Graham P. Rutgers University Libraries / P. Graham. – 1997. – S. 1.*

В. С. Белоус

Электронная библиотека – основа интегрированной технологической системы формирования информационного поля и быстрого доступа к информации

В статье освещено значение формирования и использования электронной библиотеки в образовательном информационном пространстве, а также рассмотрены основные мероприятия библиотеки Винницкого государственного педагогического университета имени Михаила Коцюбинского по созданию электронной библиотеки.

Ключевые слова: библиотека Винницкого государственного педагогического университета имени Михаила Коцюбинского, инновации, электронная библиотека, институциональный репозитарий.

V. S. Bilous

An Electronic Library Is a Basis of the Integrated Technological System of Forming an Information Field and Getting Rapid Access to Information

The author of the article highlights the importance of forming and using an electronic library in the educational information space, as well as the basic activities of the library at Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynsky as far as the creation of the electronic library is concerned.

Key words: the library of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynsky, innovations, electronic library, institutional repository.

Надійшла до редколегії 19.12.2013 р.

РОЗДІЛ II.
ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ГАЛУЗЕВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ
РЕСУРСІВ: ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ

УДК 025.2:021.84:(075.3)“2010/2012”: [026:37](477–25)ДНПБУ

В. Ю. Кемпе,

наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

**ПОВНОТА НАДХОДЖЕННЯ ПІДРУЧНИКІВ ДЛЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ 2010–2012 РОКІВ ВИДАННЯ ДО ФОНДУ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-
ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО:
СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ**

У статті проаналізовано стан надходження підручників 2010–2012 рр. видання до фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського – головного науково-інформаційного центру освітянської галузі.

Ключові слова: *підручник, обов'язковий примірник, комплектування, надходження, профільне навчання, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського.*

Постановка проблеми. Авторитет і суспільне визнання книгозбірні залежить від багатства та якості бібліотечних ресурсів, ступеня задоволення інформаційних потреб користувачів. Саме сучасна потужна наукова бібліотека має стати базою для створення грамотного суспільства майбутнього, адже в ній накопичено систематизовані знання, що служать усім охочим. Бібліотечний фонд є запорукою діяльності книгозбірні, головним матеріальним й інформаційним ресурсом, сутність і потенціал якого розкривається безпосередньо під час виконання такою установою своїх провідних функцій, серед яких науково-методична, просвітницька, виховна.

Найважливіший складник формування бібліотечного фонду – його комплектування. Це важливий процес, котрий потребує наукового підходу. Його основу становить моніторинг стану й функціонування бібліотечного фонду, аналіз інформаційних потреб користувачів, що дає змогу не тільки керувати ним, а й коригувати, приводячи до оптимального стану.

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) – національне галузеве книгосховище – всеукраїнський галузевий науково-інформаційний центр, який створює міцний ресурсний фундамент, метою якого є повноцінне та оперативне забезпечення розвитку вітчизняної педагогічної науки й освіти, фахових інформаційних потреб науковців і практиків галузі, підвищення їх професійного рівня. У рамках науково-дослідної роботи «**Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України ім. В. О. Сухомлинського**» (наук. керівник – П. І. Рогова, канд. іст. наук) [7], яка здійснюється впродовж 2011–2013 рр., проводився моніторинг надходжень підручників для загальноосвітніх навчальних закладів 2010–2012 рр. видання, рекомендованих або затверджених МОН України для використання в шкільній програмі, до фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Об'єкт дослідження – фонд ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Предметом вивчення є підручники ЗНЗ 2010–2012 рр. видання, рекомендовані МОН України для початкової, основної та старшої школи.

Основу дослідження становлять переліки підручників 2010–2012 рр. видання для початкової, основної та старшої школи, зазначені в бібліографічному покажчику книг і брошур «Нові видання України».

Мета моніторингу – виявити повноту комплектування в надходженні підручників для ЗНЗ до фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського 2010–2012 рр. видання для ліквідації лакун видань у фонді бібліотеки.

Новизна роботи полягає в тому, що вперше проаналізовано та узагальнено репертуар підручників для ЗНЗ 2010–2012 рр. видання на базі галузевої бібліотеки державного рівня.

Завдання дослідження:

- визначити повноту комплектування фонду книгозбірні підручниками ЗНЗ за 2010–2012 рр., рекомендованих МОН України для початкової школи;
- виявити повноту комплектування фонду бібліотеки підручниками ЗНЗ за 2010–2012 рр., рекомендованих МОН України для основної та старшої школи;
- дослідити й проаналізувати кількісний склад підручників для початкової школи за навчальними предметами, за роками видання у фонді бібліотеки;
- вивчити та проаналізувати кількісний склад підручників для основної й старшої школи за освітніми галузями знань, за роками видання у фонді бібліотеки;
- розглянути повноту надходжень підручників для профільного навчання в старшій школі за роками видання у фонді бібліотеки;
- дослідити та проаналізувати кількісний склад надходжень підручників від видавництв України та видавничих організацій різноманітних форм власності;
- зробити висновки й пропозиції за результатами моніторингу.

Моніторинг надходження підручників до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського становить завдання особливої ваги, тому що задовольнити інформаційні потреби освітнянської галузі неможливо без найбільш повного комплектування фонду книгозбірні підручниками. Варто зазначити також, що повноцінне поповнення бібліотеки виданнями є запорукою створення майбутнього «суспільства знань».

Підручник – це книга, що містить основи наукових знань з певної навчальної дисципліни відповідно до цілей навчання, встановлених програмою й вимогами дидактики, конкретизує зміст освіти, виконує освітню, розвивальну, виховну та дослідницьку функції. Одне з перших наукових визначень такого різновиду видань знаходимо в дослідженні Є. Й. Перовського, де цей феномен трактується як особливий вид навчальної книги, що містить систематичний виклад знань із певного предмета, обов'язкових для засвоєння учнями [8]. Василь Олександрович Сухомлинський головне призначення підручника вбачав у тому, щоб бути основним засобом навчання й пізнання для учнів [8] (незважаючи на досягнення науки, техніки, педагогіки). Школа, за словами відомого дослідника, тільки тоді є школою, коли вона

утверджує культ книги та підручника як «кістяка» знань. Науковці й практики галузі повинні мати можливість отримати інформацію про навчальні видання, насамперед про підручники, у повному обсязі для подальшого їх удосконалення.

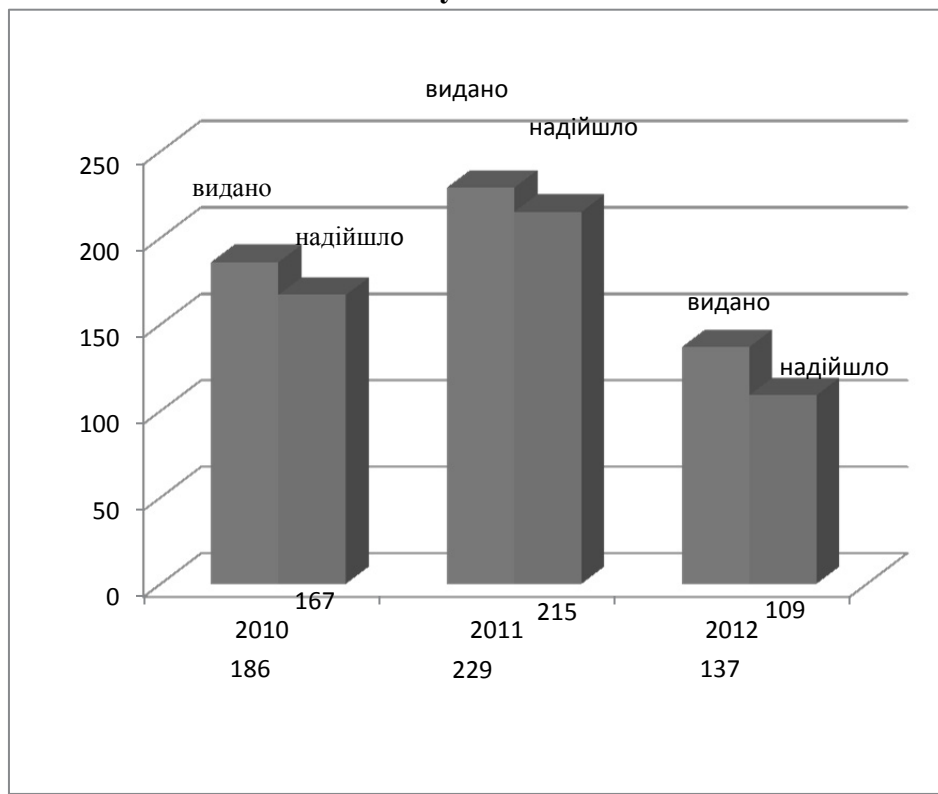
Виразними ознаками сучасного етапу розвитку національної системи освіти є розроблення нових технологій навчання, відкриття авторських шкіл, створення авторських програм, варіативних підручників із різними методичними системами реалізації змістових ліній відповідно до вимог державних стандартів освіти [8]. Тому актуальною постає потреба в науково-педагогічному осмисленні й аналізі навчально-методичного забезпечення змісту освіти, передусім шкільних підручників. Доцільно звернути увагу на те, що зараз право на існування має не лише один стабільний підручник для кожної навчальної дисципліни, доречною є варіативність таких видань, які відрізняються певними підходами до розкриття одного й того ж навчального матеріалу, а також глибиною його висвітлення [6].

Головне джерело комплектування фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського становлять надходження безоплатного обов'язкового примірника документів, який названа установа отримує згідно із Законом України «Про обов'язковий примірник документів» від 9 квітня 1999 р. [3] і Постановою Кабінету Міністрів від 10 травня 2002 р. № 608 [1]. Відповідальність за доставку необхідних екземплярів покладено на відповідних виробників незалежно від їх форми власності. Під час моніторингу було виокремлено із загального списку літератури, зазначеної в бібліографічному покажчику книг і брошур «Нові видання України» за 2010–2013 рр., підручники 2010–2012 рр. виходу у світ, які рекомендовано МОН України для використання в початковій, основній і старшій школах, загальною кількістю 552 назви. Усі документи звірялися з електронним каталогом бібліотеки. За результатами кількісного аналізу надходжень підручників до книгозбірні, в її фонді зі 186 назв таких навчальних видань, що вийшли друком 2010 р., представлено 167. Це становить 90 % від загальної кількості виданих підручників цього року. Навчальних видань 2011 року випуску (229 назв) у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського зберігається 215 назв, тобто 94 % від їх загальної кількості. Підручників, які вийшли у світ 2012 р. (137 назв), у бібліотеці знаходиться 109 назв, що становить 80 % від їх загальної кількості. Отже, найбільша наповнюваність фонду книгозбірні підручниками спостерігалася 2011 р.

Загальні дані про надходження підручників до фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського представлено на *diagр. 1*.

Діаграма 1

Надходження підручників 2010–2012 рр. видання до фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

За визначенням відомого педагога І. Я. Лернера, підручник – це засіб засвоєння змісту освіти [9]. Згідно з державними стандартами початкової й повної загальної середньої освіти державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учня подано за галузевим принципом. Для того, щоб дослідити та проаналізувати кількісний склад підручників за галузями знань окремо для початкової, окремо для основної й старшої школи, було складено списки таких навчальних книг для відповідного типу школи за роками видання. Результати надходження підручників для початкової школи за навчальними предметами подано в *таб. 1–3*.

Таблиця 1

Надходження підручників для початкової школи 2010 р. видання до фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Назва предмета	Видано	Надійшло	Відсутні	%
Буквар	7	7		100
Читання	6	6		100
Українська мова	9	9		100
Математика	4	4		100

Англійська мова	4	3	1	75
Основи здоров'я	6	6		100
Я і Україна	2	2		100
Російська мова	13	12	1	92
Всього	51	49	2	96

Таблиця 2

**Надходження підручників для початкової школи 2011 р. видання до фонду
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського**

Назва предмета	Видано	Надійшло	Відсутні	%
Буквар	3	3		100
Читання	8	8		100
Українська мова	1	1		100
Математика	3	2	1	67
Англійська мова	2	2		100
Основи здоров'я	3	3		100
Німецька мова	1		1	0
Всього	21	19	2	90

Таблиця 3

**Надходження підручників для початкової школи 2012 р. видання до фонду
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського**

Назва предмета	Видано	Надійшло	Відсутні	%
Буквар	8	4	4	50
Читання	1	1		100
Українська мова	9	8	1	89
Математика	7	4	3	57
Англійська мова	12	11	1	92
Основи здоров'я	4	3	1	75
Німецька мова	2	2		100
Музичне мистецтво	5	4	1	80
Природознавство	3	3		100
Образотворче мистецтво	7	6	1	86
Російська мова	3	2	1	67
Французька мова	2	2		100
Інформатика	2	1	1	50
Труд	2	2		100
Всього	67	53	14	79

Аналіз підручників для початкової школи показав:

- 2010 року підручників із «Української мови» надійшло 9 назв із 9-ти виданих, підручників із «Читання» – 6 із 6-ти виданих, «Букварів» – 7 із 7-ми виданих, підручників із «Математики» – 4 із 4-х виданих, підручників із «Основ здоров'я» – 6 із 6-ти виданих, підручників із «Російської мови» – 12 із 13-ти виданих, підручників із таких предметів, як «Англійська мова» – 3 із 4-х виданих та «Я і Україна» – 2 із 2-х виданих.

- 2011 року підручників із «Української мови» надійшло 1 назва з 1-ї виданої, «Букварів» – 3 із 3-х виданих, підручників із «Читання» – 8 із 8-ми виданих, підручників із «Математики» – 2 із 3-х виданих, підручників із «Основ здоров'я» – 3 із 3-х виданих, підручників із «Англійської мови» – 2 із 2-х виданих, надруковано одну назву підручника «Німецька мова», але відповідний примірник не надійшов до бібліотеки.

- 2012 року підручників із «Української мови» надійшло 8 назв із 9-ти виданих, «Букварів» – 4 із 8-ми виданих, підручників із «Читання» – 1 із 1-ї виданої, підручників із «Математики» – 4 із 7-ми виданих, підручників із «Англійської мови» – 11 із 12-ти виданих, підручників із «Основ здоров'я» – 3 із 4-х виданих, підручників із «Музичного мистецтва» – 4 із 5-ти виданих, підручників із «Природознавства» – 3 із 3-х виданих, підручників із «Образотворчого мистецтва» – 6 із 7-ми виданих, підручників із «Російської мови» – 2 із 3-х виданих, підручників із «Інформатики» – 1 із 2-х виданих, підручників із «Трудового навчання» – 2 із 2-х виданих, підручників із таких предметів, як «Німецька мова» – 2 із 2-х виданих і «Французька мова» – 2 із 2-х виданих.

Проведений моніторинг підручників для початкової школи виявив незначні лакуни в їх надходженні до бібліотеки 2010 р. та 2011 р, укомплектованість фонду становила 96 % і 90 % відповідно. 2012 року фонд книгозбірні було укомплектовано підручниками для початкової школи на 79 %.

Аналіз підручників для основної й старшої школи за галузями знань проводився окремо та показав такі результати. 2010 року фонд бібліотеки було укомплектовано підручниками для основної й старшої школи на 83 %, 2011 р. – на 94 %, 2012 р. – на 80 %. Частка підручників, що вийшли у світ 2010 року, із «Мовознавства. Літературознавства» становить 91 % від загальної кількості підручників цієї галузі для основної та старшої школи, надрукованих зазначеного року. Відповідно, показники забезпечення книгозбірні підручниками з інших галузей такі:

- «Математика. Природничі науки» – 79 %;
- «Географія. Історія» – 86 %;
- «Суспільні науки» – 80 %;
- «Комп'ютерні науки» – 57 %;
- «Мистецтво» – 100 %;
- «Прикладні науки» – 67 %;
- «Релігія. Теологія» – 100 %.

Підручник із «Філософії. Психології» не надійшов до фонду.

Частка підручників 2011 року випуску із «Мовознавства. Літературознавства» становить 95 % від загальної кількості надрукованих підручників названої галузі для основної й старшої школи цього року видання; із «Математики. Природничих наук» – 91 %; із «Географії. Історії» – 100 %; із «Суспільних наук» – 94 %; із «Мистецтва» – 100 %; із «Прикладних наук» – 100 %; із «Релігії. Теології» – 100 %; із «Філософії. Психології» – 100 %. Підручник «Комп'ютерні науки» не надійшов до фонду.

Частка підручників, що вийшли у світ 2012 року, із «Мовознавства. Літературознавства» становить 56 % від загальної кількості виданих підручників цієї галузі для основної й старшої школи вказаного року випуску. Показники забезпечення книгозбірні підручниками з інших галузей такі:

- «Математика. Природничі науки» – 87 %;
- «Географія. Історія» – 71 %;
- «Суспільні науки» – 86 %;
- «Мистецтво» – 100 %;
- «Прикладні науки» – 100 %;
- «Філософія. Психологія» – 100 %;
- «Комп'ютерні науки» – 100 %.

Отже, проаналізувавши репертуар підручників, виданих 2010–2012 рр., для основної й старшої школи за галузями знань, варто зазначити, що підручники з «Комп'ютерних наук» (2011 р.) і «Філософії. Психології» (2010 р.) зовсім не надійшли до бібліотеки. 2012 року фонд книгозбірні було укомплектовано підручниками з «Мовознавства. Літературознавства» тільки на 56 %. З інших галузей знань за роками виявлено незначні лакуни в забезпеченні цієї установи підручниками.

Результати надходження підручників для основної та старшої школи за навчальними предметами подано в *таб. 4–6*.

Таблиця 4

Надходження підручників для основної та старшої школи 2010 р. видання до фонду ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського за освітніми галузями

Назва предмета	Видано	Надійшло	Відсутні	%
Мовознавство. Літературознавство	54	49	5	91
Математика. Природничі науки	42	33	9	79
Географія. Історія	21	18	3	86
Суспільні науки	5	4	1	80
Комп'ютерні науки	7	4	3	57
Мистецтво	1	1		100
Прикладні науки	3	2	1	67

Релігія	1	1		100
Філософія. Психологія	1		1	0
Всього	135	112	23	83

Таблиця 5

Надходження підручників для основної та старшої школи 2011 р. видання до фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за освітніми галузями

Назва предмета	Видано	Надійшло	Відсутні	%
Мовознавство. Літературознавство	79	75	4	95
Математика. Природничі науки	65	59	6	91
Географія. Історія	34	34		100
Суспільні науки	18	17	1	94
Комп'ютерні науки	1		1	0
Мистецтво	3	3		100
Прикладні науки	5	5		100
Релігія	2	2		100
Філософія. Психологія	1	1		100
Всього	208	196	12	94

Таблиця 6

Надходження підручників для основної та старшої школи 2012 р. видання до фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за освітніми галузями

Назва предмета	Видано	Надійшло	Відсутні	%
Мовознавство. Літературознавство	18	10	8	56
Математика. Природничі науки	23	20	3	87
Географія. Історія	7	5	2	71
Суспільні науки	7	6	1	86
Комп'ютерні науки	5	5		100
Мистецтво	4	4		100
Прикладні науки	2	2		100
Філософія. Психологія	4	4		100
Всього	70	56	14	80

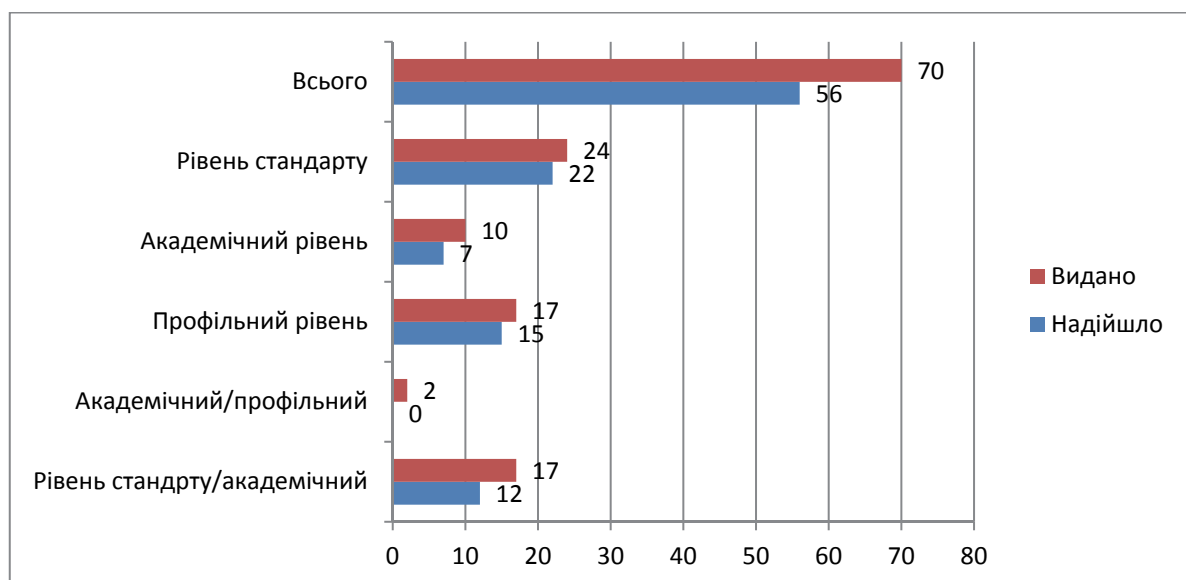
Згідно з Концепцією профільного навчання в старшій школі, яку було затверджено Рішенням колегії Міністерства освіти і науки України № 10/12-2 від 25.09.2003 р., у старшій загальноосвітній школі запроваджено профільне навчання, що передбачає системно-спеціалізовану підготовку в старших класах школи, спрямовану на індивідуалізацію навчання й соціалізацію учнів з урахуванням потреб ринку [5]. Враховуючи це, навчальні предмети в школі поділено на рівні, відповідно до яких класифікуються й підручники. А саме:

- рівень стандарту – обов’язковий мінімум змісту навчального предмета, який не має на меті подальшого його вивчення (наприклад, математика у філологічному профілі; хімія й біологія в профілі інформатики тощо);
- академічний рівень – знання, достатні для подальшого вивчення предмета у ВНЗ – визначається для навчальних предметів, які не є профільними, але базовими або близькими до профільних (наприклад, курси біології, хімії у фізико-технічному профілі або курс фізики в хіміко-біологічному профілі);
- профільний рівень – обсяг змісту предмета поглиблений із орієнтацією на майбутню професію (наприклад, фізика й математика у фізико-математичному профілі, біологія та хімія в хіміко-біологічному профілі тощо).

Беручи до уваги подану класифікацію, було досліджено надходження підручників для профільного навчання до фонду бібліотеки, моніторинг яких проілюстровано на *діагр. 2–4*.

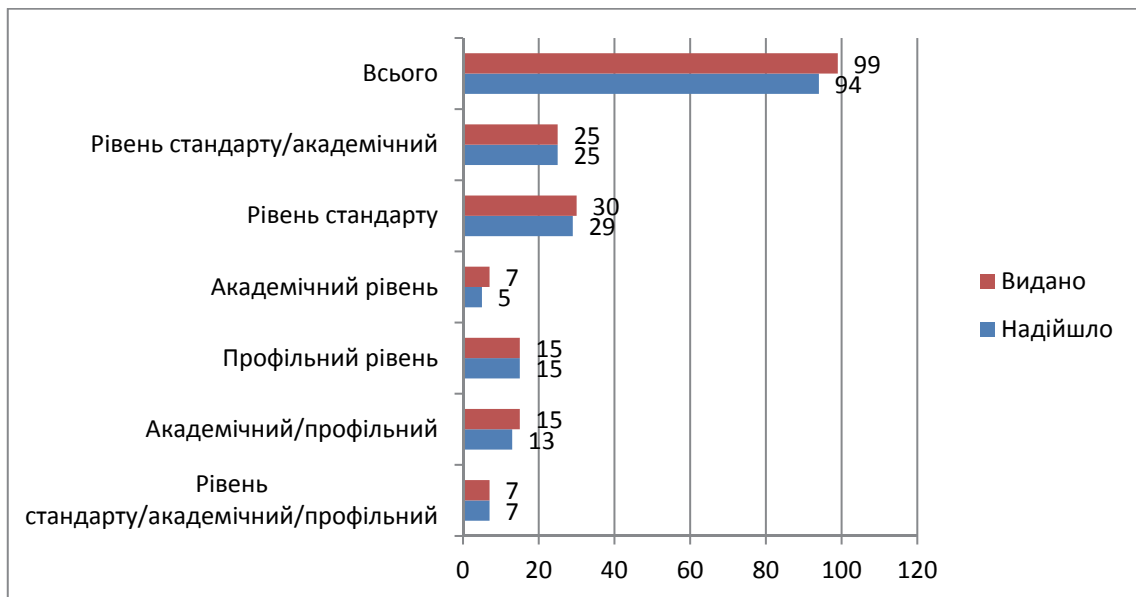
Діаграма 2

Надходження підручників для профільного навчання за 2010 рік до фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

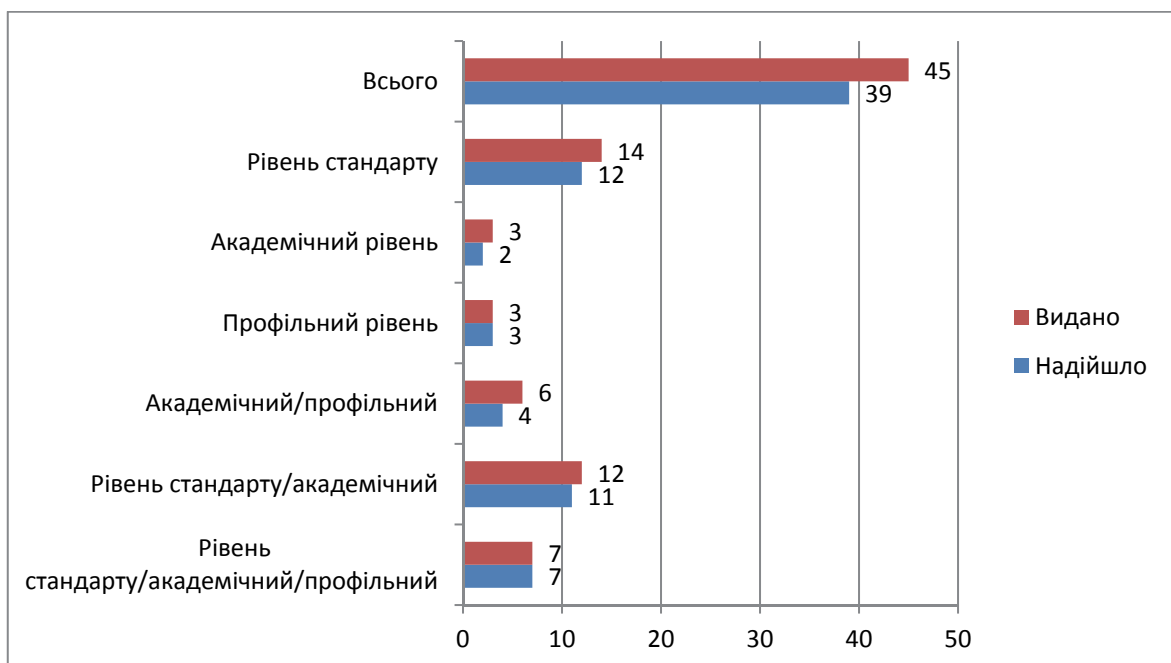
Діаграма 3

Надходження підручників для профільного навчання за 2011 рік до фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Діаграма 4

Надходження підручників для профільного навчання за 2012 рік до фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

У ході дослідження було з'ясовано, що 2010 року підручників рівня **стандарту** видано **24** назви, до фонду надійшло **22** назви, підручників **академічного** рівня – видано **10**, надійшло – **7** назв, підручників **профільного** рівня – видано **17**, надійшло **15** назв. Для профільного навчання надруковано й такі підручники, які поєднують у

собі навчальний матеріал двох рівнів. Так, підручників для **академічного/профільного** рівня видано **2** назви, вони надійшли до фонду книгозбірні **в повному обсязі**. Підручників для рівня **стандарту/академічного** рівня випущено **17** назв, до фонду надійшло **12** назв.

Отже, **загальна кількість** підручників для профільного навчання в старшій школі, виданих 2010 року, становить **70** назв, з яких бібліотека отримала **56** назв (**80 %**).

2011 року підручників рівня **стандарту** видано **30** назв, до фонду надійшло **29** назв, підручників **академічного** рівня – видано **7**, надійшло – **5** назв, підручників **профільного** рівня – видано **15**, надійшло **15** назв. Підручників для рівня **стандарту/академічного** рівня випущено **25** назв, книгозбірня отримала їх у повному обсязі. Підручників для **академічного/профільного** рівня видано **15** назв, до фонду бібліотеки надійшло **13** назв. Окрему частку становлять підручники, які поєднали в собі всі три навчальні рівні, наприклад підручники з предмета «Захист Вітчизни». Їх було надруковано **7** назв, котрі книгозбірня отримала в повному обсязі.

Таким чином, **загальна кількість** підручників для профільного навчання в старшій школі, виданих 2011 року, становить **99** назв, з них до фонду бібліотеки надійшло **94** назви (**95 %**).

2012 року підручників рівня **стандарту** випущено **14** назв, до фонду надійшло **12** назв, підручників **академічного** рівня – видано **3**, надійшло – **2** назви, підручників **профільного** рівня – видано **3**, надійшло **3** назви. Підручників для рівня **стандарту/академічного** рівня надруковано **12** назв, книгозбірня отримала **11** назв. Підручників для **академічного/профільного** рівня видано **6** назв, до фонду надійшло **4** назви. Підручників, які поєднують у собі всі три рівні, вийшло у світ **7** назв, бібліотека отримала їх у **повному обсязі**.

Отже, **загальна кількість** підручників для профільного навчання в старшій школі, виданих 2012 року, становить **45** назв, з них до фонду книгозбірні надійшло **39** назв (**80 %**).

Проаналізувавши повноту надходження підручників 2010–2012 рр. видання до фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського від **видавництва і видавничих організацій** державної й інших форм власності, варто зазначити, що **2010** року не відбулося поповнення фонду цієї установи підручниками таких видавництв: «Гімназія» (Харків) – **8** назв, «Ірпінь-Перун» (Київ) – **5** назв, «Основа» (Харків) – **3** назви, «Світ» (Львів) – **2** назви. Видавництва «Українська книжкова мережа» (Харків), «Генеза» (Київ), «Ранок» (Харків), «Педагогічна думка» (Київ), «Гімназія» (Київ), «Грамота» (Київ), «Астон» (Тернопіль) не надали **по одній назві** випущених ними підручників.

2011 року не відбулося поповнення фонду бібліотеки підручниками видавництва «Гімназія» (Харків) – **5** назв, «Освіта 2009» (Київ) – **4** назви. Видавництва «Підручники і посібники» (Тернопіль), «Навчальна книга – Богдан»

(Тернопіль), «Генеза» (Київ), «Основа» (Харків), «Літера» (Київ) не надали по одній назві підручників.

2012 року книгозбірня не отримала підручників від таких видавництв: «Ранок» (Харків) – 6 назв, «Навчальна книга – Богдан» (Тернопіль) – 5 назв, «Генеза» (Київ) – 5 назв, «Освіта» (Київ) – 3 назви, «Майстер клас» (Київ) – 2 назви. Видавництва «Навчальна книга» (Тернопіль), «Літера» (Київ), «Підручники і посібники» (Тернопіль), «ІВА» (Ужгород), «Алатон» (Київ), «Центр навчально-методичної літератури» (Київ) не надали по одній назві випущених ними підручників.

Висновки. Отже, здійснивши аналіз надходження підручників для загальноосвітніх навчальних закладів України 2010–2012 року видання до фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, ми з'ясували лакуни в забезпеченні цієї установи підручниками; виявили видавничі організації, які не надіслали обов'язковий примірник своїх видань до книгозбірні у відповідні роки; дійшли висновків, що відсутність підручників у фонді бібліотеки пояснюється неознайомленістю всіх видавничих структур із Постановою Кабінету Міністрів України від 10 травня 2002 р. № 608 «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів» та ст. 186/7 Закону України від 12 січня 2012 року № 4319-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо доставляння обов'язкового безоплатного примірника документів» [2], а також тим, що комерційні видавничі фірми, організації й приватні підприємці самі не надають обов'язковий примірник у книгозбірню або не контролюють своєчасне відправлення виготовлювачами відповідних екземплярів; видання, котрі вийшли друком малим тиражем і такі, що підготовлені та випущені за кошти авторів чи спонсорів, переважно завжди не потрапляють до фонду бібліотеки.

Для покращення надходжень підручників до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського вважаємо доцільною активізацію фахівцями цієї установи процесу інформування видавничих організацій різноманітних форм власності про діяльність названої книгозбірні – головної бібліотеки освітянської галузі України, що створює міцний ресурсний фундамент всеукраїнського галузевого науково-інформаційного центру. Необхідно також ознайомлювати директорів видавництв із відомостями про відповідальність, яка лягає на них, у разі ненадання обов'язкового примірника видання. Відповідно до чинного законодавства це загрожує накладанням штрафу на посадових осіб від тридцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Ще одним способом впливу на покращення ситуації є оприлюднення результатів аналізу надходжень підручників до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського на сторінках педагогічних видань України.

Список використаних джерел

1. Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів : постанова Каб. Міністрів України від 10 трав. 2002 р. № 608 // Бібл. планета. – 2002. – № 3. – С. 2–4.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо доставляння обов'язкового безоплатного примірника документів : Закон України від 12 січ. 2012 р. № 4319-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2012. – № 39. – Ст. 465.
3. Про обов'язковий примірник документів [Електронний ресурс] : Закон України від 9 квіт. 1999 р. № 595-XIV : [станом на 16.10.2012] // Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова» : [офіц. сайт]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: http://www.ukrbook.net/zakony/Z_595.htm. – Назва з екрана.
4. Статут Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського : затв. постановою Президії НАПН України, протокол № 1-7/1-10. – К., 2010. – 10 с.
5. Концепція профільного навчання в старшій школі : затв. рішенням колегії М-ва освіти і науки України від 25.09.2003 № 10/12-2 // Інформ. зб. М-ва освіти і науки України. – 2003. – № 24. – С. 3–15.
6. *Николюк О. В.* Комплектування бібліотечних фондів шкільних підручників: порядок та перспективи оновлення / О. В. Николюк // Шкіл. б-ка плюс. – 2012. – Січ. (1/2). – С. 26–28.
7. *Рогова П. І.* Інноваційна діяльність освітянських бібліотек України – важливий напрям у розвитку суспільства знань / Павла Рогова // Освіта. – 2012. – 8–15 серп. (№ 35). – С. 1.
8. *Кодлюк Я.* Підручники для початкової школи: теорія і практика / Я. Кодлюк. – Т. : Підруч. і посіб., 2004. – 288 с.
9. *Васьківська Г. О.* Особливості формування системи знань про людину у змісті підручника нового покоління / Г. О. Васьківська // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України. – К., 2010. – № 1. – С. 41–48.

В. Ю. Кемпе

Полнота поступления учебников для общеобразовательных учебных заведений Украины 2010–2012 года издания в фонд Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского: состояние и перспективы

В статье проанализировано состояние поступления учебников 2010–2012 года издания в фонд Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского – главного научно-информационного центра образовательной отрасли.

Ключевые слова: учебник, обязательный экземпляр, комплектирование, поступление, профильное обучение, ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского.

V. Yu. Kempe

Completeness of Supplying Textbooks for Comprehensive Educational Establishments of Ukraine Published in 2010-2012 to the Fund of V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine: Its State and Prospects

The author of the article analyzes the completeness of supplying textbooks published in 2010–2012 to the fund of V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine which is a main scientific and information centre of the educational branch.

Key words: textbook, obligatory copy, acquisition, supplying, receipt, vocational/specialized education, V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine.

Надійшла до редколегії 29.12.2013 р.

УДК 025.171:[026:37(477-25)ДНПБУ]

Н. В. Файфер,
канд. філол. наук, доцент,
зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
О. В. Дроншкевич,
мол. наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
І. П. Білоцерківець,
мол. наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ІНОЗЕМНІ ВИДАННЯ XVIII – ПОЧ. XX СТ. У ФОНДАХ ДНПБ УКРАЇНИ ІМ. В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ТА ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕКАХ МЕРЕЖІ

Проаналізовано рідкісні та цінні видання (РЦВ) іноземними мовами, що зберігаються у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, формування цього фонду, визначено обсяг колекції РЦВ, а також здійснено спробу її опису за такими параметрами, як тематика, тип, вид документа, мова й рік його видання.

Ключові слова: рідкісні видання, цінні видання, бібліотечний фонд, формування фонду, склад колекції рідкісних і цінних видань, параметри колекції.

Постановка проблеми. Особливе місце серед пам'яток історії та культури посідають книги, які є символом духовної скарбниці людства, виявом його колективної пам'яті. Документний спадок із питань педагогіки, психології й освіти – невичерпне джерело для наукових досліджень учених-педагогів. З цією метою в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) сформовано фонд рідкісних і цінних видань (РЦВ), значну частину якого становлять документи психолого-педагогічної тематики, і виокремлено окрему колекцію РЦВ іноземними мовами. Такі видання мають вагомe значення, адже вони слугують джерелом вивчення розвитку світової науки, освіти й культури. Аналіз фонду іноземної літератури, його збереження та забезпечення доступу до нього науковців є найважливішими завданнями діяльності як ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, так і мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України.

Актуальність дослідження. Документи психолого-педагогічного й історико-культурного напрямку XVIII – поч. XX ст., котрі зберігаються у фондах ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, – національне культурне надбання України, багата джерельна база, підґрунтя для наукових розвідок, зокрема з питань становлення та розвитку світової науки. Зважаючи на велику соціально-культурну значущість і цінність таких книг, виникає необхідність дослідити видання іноземними мовами XVIII – поч. XX ст. і внести їх до бази даних Державного реєстру національного культурного надбання, що забезпечить єдиний облік пам'яток історії й культури держави, зведення отриманої інформації в одному ресурсі, виявлення унікальних літературних пам'яток, а також наукове вивчення історико-культурної спадщини [4, с. 3].

Аналіз наукових досліджень. Серед дослідників колекцій РЦВ, історії, форм та методів їх укладання слід відзначити вітчизняних дослідників Г. І. Ковальчук [2; 3; 4], І. О. Ціборовську-Римарович [10], Л. В. Муху [7], Н. Г. Мацібору [5; 6] та ін. Зокрема, Г. І. Ковальчук у своїх наукових роботах вивчає історію книги й книгознавства, книжкове пам'яткознавство, аналізує принципи організації фондів стародруків і рідкісних видань [2; 4]. І. О. Ціборовська-Римарович аналізує книжковий фонд Відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [10], а Л. В. Муха – колекційні фонди зазначеної бібліотеки як об'єкт національного надбання [7]. Н. Г. Мацібора вперше досліджує колекції рідкісних видань у фондах освітянських бібліотек, зокрема Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського [5], які до цього часу не аналізувалися.

Метою статті є аналіз фонду РЦВ іноземними мовами у ДНПБ України та бібліотеках мережі, визначення етапів формування досліджуваного фонду, а також шляхи надходжень РЦВ іноземними мовами до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Для досягнення поставленої мети слід розв'язати такі **завдання**: вивчити склад й особливості колекції РЦВ іноземними мовами, які зберігаються у фондах зазначеної книгозбірні та мережі освітянських бібліотек України, з метою внесення їх до бази даних єдиного Державного реєстру національного культурного надбання. Це зумовлено необхідністю визначення сучасного стану національних літературних пам'яток, що, у свою чергу, допоможе сформулювати перспективні напрями наукової роботи щодо їх збереження та використання в дослідженнях науковців.

Необхідно зазначити, що дослідження здійснювалося в межах науково-дослідної роботи (НДР) «**Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського**», *метою* й основним *завданням* якої є розробка теоретичних, методологічних і технологічних засад формування інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІГІР) у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Для досягнення поставленої мети й завдань застосовано такі **методи**: опитування та анкетування мережі освітянських бібліотек МОН України й НАПН України щодо складу фондів рідкісних і цінних видань іноземними мовами, аналіз РЦВ, зокрема кількісний.

Необхідно зауважити, що, незважаючи на довгу історію фондів джерел іноземними мовами, уперше здійснюється спроба їх обліку з метою виявлення унікальних літературних пам'яток і наукового вивчення історико-культурної спадщини. **Наукова новизна** дослідження полягає також у комплексному підході до визначення характерних ознак аналізованого фонду РЦВ та основних параметрів, за якими описують його склад.

Основна частина. Формування фонду рідкісних і цінних видань ДНПБ України, його типовий склад неможливо розглядати без аналізу фондів наукової бібліотеки Інституту педагогіки Академії педагогічних наук України й Центральної освітянської бібліотеки Міністерства освіти України. Так, Наукова бібліотека Інституту педагогіки Академії педагогічних наук України, заснована 1926 року як структурний підрозділ Українського науково-дослідного інституту педагогіки (УНДІП), успадкувала фонди довідково-педагогічної книгозбірні Харківського товариства поширення в народі грамотності (ХТГ), яку започатковано ще 1869 року. 1917 року фонд бібліотеки становив 8645 примірників. У 1928 р. книгозбірня УНДІП набула статусу науково-педагогічної бібліотеки та стала всеукраїнським інформаційним центром із психолого-педагогічних питань, завдяки чому вона дістала доступ до фахової літератури й 30 професійних вітчизняних і зарубіжних періодичних видань [8, с. 184]. 1936 року фонди цієї установи перевезено до нової столиці України – Києва, куди переїхав й УНДІП. 1941 року загальний фонд бібліотеки Інституту педагогіки становив близько 70 000 примірників. На момент передачі фонду УНДІП до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського станом на 01 січня 2000 року він нараховував близько 350 000 документів [9, с. 58]. Ще однією складовою частиною фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського стало книжкове зібрання Центральної освітянської бібліотеки Міністерства освіти України (ЦОБ), яку було засновано 1993 року як структурний підрозділ Інституту змісту й методів навчання МОН України. Згідно з наказом Міністерства освіти України № 128 від 07 травня 1993 року ЦОБ успадкувала фонди спеціальної педагогічної книгозбірні Київського будинку вчителя, організованої ще 1923 року. Центральна освітянська бібліотека, проіснувавши 6 років, своєю діяльністю заклала фундамент майбутньої ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Станом на 01 січня 2000 року її фонд становив понад 120 000 примірників, 40 % якого – фахова література [9, с. 59].

Інформаційний ресурс ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського станом на 01 січня 2013 року нараховував **568 369** документів на традиційних й електронних носіях інформації, із них близько 90 000 видань датуються XVIII – поч. XX ст. Проте РЦВ іноземними мовами, у зв'язку з браком відповідного приміщення та наукових працівників, довгий час залишалися пасивною частиною фонду, недоступною для користувачів. Відповідно до Інструкції про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань із бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання [1] активна робота з розкриття й дослідження фонду РЦВ іноземними мовами Бібліотеки розпочалася в квітні 2013 року. Із вересня цього ж року користувачі отримали змогу працювати з раритетними виданнями.

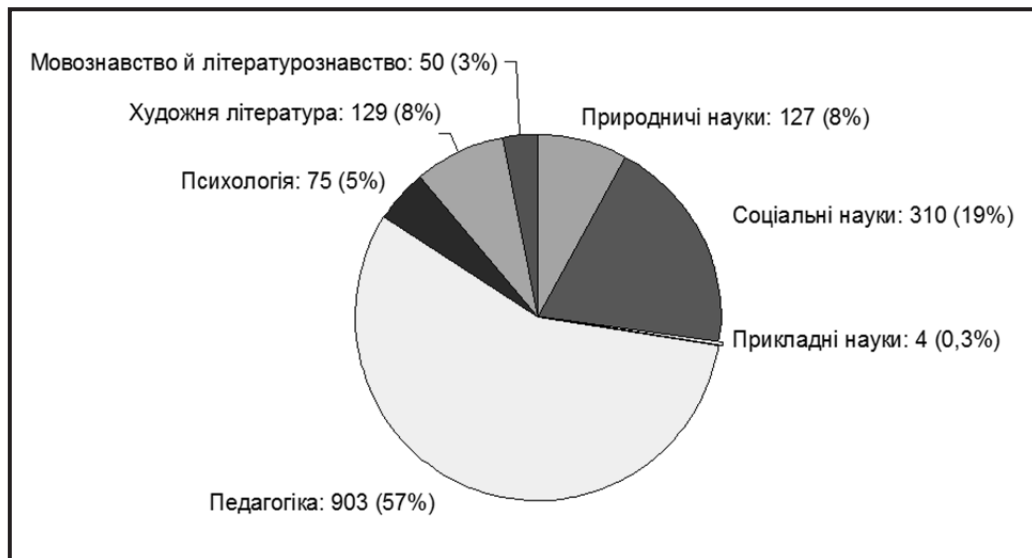
Станом на 1 серпня 2013 року колекція РЦВ іноземними мовами налічувала **1 598** примірників документів, надрукованих у період із 1750 року до 1917 року включно. Діяльність наукових співробітників відділу наукового формування фонду документів іноземними мовами ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського спрямовано на дослідження обсягу та складу зібрання, його історії тощо.

Необхідно зазначити, що найважливішими властивостями документного фонду рідкісних видань є: 1) інформативність, тобто його здатність бути джерелом відомостей для користувачів; 2) акумулятивність, яка полягає в спроможності збирати й накопичувати інформацію, зафіксовану в документах; 3) важливість бібліотечного фонду для користувачів. Склад фонду можна охарактеризувати за такими параметрами: 1) тематика; 2) тип документа (науковий, навчальний, довідковий тощо); 3) вид документа (книга, брошура, журнал, газета тощо); 4) мова, якою написано документ; 5) хронологічна ознака (рік видання) документа.

У цьому дослідженні ми робимо спробу проаналізувати й описати склад фонду РЦВ іноземними мовами ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Його змістове наповнення подаємо у вигляді діаграми (див. *діагр. 1*).

Діаграма 1

Склад рідкісних і цінних видань іноземними мовами за змістом

Як видно з *діагр. 1*, найбільшу частину фонду РЦВ становлять видання з педагогіки, що відповідає фаховому спрямуванню ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Значно менше представлено документів із галузі соціальних і природничих наук, а також художньої літератури.

У *діагр. 2* проаналізуємо співвідношення рідкісних видань, написаних різними іноземними мовами (див. *діагр. 2*).

Розподіл рідкісних і цінних видань за мовами

З *діагр. 2* видно, що у фондах переважають документи, написані німецькою (49 %), французькою (27 %) та англійською (20 %) мовами. Суттєво менше літератури представлено польською (2 %), латинською (2 %), італійською й сербохорватською мовами (по 0,2 %).

Досліджуючи склад фонду РЦВ, доцільно детальніше проаналізувати документи, які належать до галузі соціальних наук і становлять 19 % від загальної кількості видань, адже до цієї підгрупи потрапили найстаріші книги, надруковані до XVIII ст. Їх у фонді РЦВ іноземними мовами нараховується лише 8 примірників. Варто зазначити, що найдавнішим документом у фонді є *Historia Polona a Lecho ad Augusti II mortem* (G. Lengnich), яку датовано 1750 роком. Цю книгу видано ще за життя польського історика, правознавця й політика Готфріда Ленгніха. У ній зображуються історичні події в Польщі від найдавніших часів до правління та смерті польського короля й великого князя литовського Августа II.

Серед рідкісних документів слід також згадати такі: *Caii Velleii Paterculii Historiae Romanae* (1754) – «Історія стародавнього світу»; *Annales de la Petite-Russie ou histoire des cosaques-saporogues et des cosaques de l'Ukraine* (1788) – «Літопис Малоросії, або історія козаків-запорозжців та козаків України» (це французьке видання стало першим західноєвропейським твором, присвяченим історії України); *Oeuvres posthumes de Frédéric II. Roi de Prusse* (1789) – «Посмертні твори Фрідріха II, короля Пруссії»; *Mémoires sur le règne de Frédéric II* (1789) – «Спогади про правління Фрідріха II, короля Пруссії».

Для ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, яка є головною освітянською книгозбірнею бібліотечної мережі, неабияке значення мають видання фахового спрямування. Так, документи з педагогіки й психології, зокрема із загальної

педагогіки, дидактики, історії освіти, освіти в країнах Європи, школознавства, дитячої психології та ін., становлять 62 % від загального обсягу фонду РЦВ (див. *diagr. 1*). На особливу увагу заслуговують такі видання: *Histoire universelle de la Pédagogie* (Paris, 1883) – «Світова історія освіти», автор якої (J. Paroz) описує процес розвитку освіти від стародавніх часів до XIX ст., порівнює й характеризує освіту в Англії, Франції та Німеччині, ознайомлює з біографією визначних педагогів; М. Montessori *Selbsttätige Erziehung im frühen Kindesalter* (Stuttgart, 1913) – «Самоосвіта та самонавчання в початковій школі» (у книзі йдеться про систему виховання, засновану на індивідуальному підході педагога до кожної дитини). Викликає інтерес праця, написана французькою мовою, *L'Éducation des petits enfants par la méthode Froebélienne* (Paris, 1913) – «Дошкільна освіта по методиці Фребеля», в якій німецький педагог Фрідріх Фребель розробив спеціальні методики роботи в дошкільному навчально-виховному закладі. У фонді зберігаються й інші видання цього дослідника, напр.: *Menschenziehung* (1883) і *Kindergartenwesen* (1883). У книгозбірні знаходяться численні праці німецького педагога й філософа Йогана Фрідріха Гербарта, серед котрих варто згадати *Umriß pädagogischer Vorlesungen* (1835) – «Огляд педагогічних лекцій», а також *Allgemeine Pädagogik* (1884) – «Загальна педагогіка» та ін. Особливо слід виокремити педагогічні енциклопедії й словники, зокрема *Encyklopädie des gesamten Erziehungs und Unterrichtswesens* (1867) – «Енциклопедія системи освіти», а також педагогічні словники французького педагога Фердинанда Бюісона – *Dictionnaire pédagogique* (1887) і *Nouveau dictionnaire pédagogique* (1911).

Проаналізувавши наявний фонд РЦВ, необхідно наголосити на його багатоаспектному характері, адже в ньому зберігаються видання з усіх галузей знань, а саме: географії, хімії, фізики, математики, філософії, суспільно-політична література, художня література, бібліографічні посібники тощо. Так, у фонді представлено твори класиків світової художньої літератури англійською, французькою, латинською та польською мовами, наприклад: праці Вергілія, Горація, Софокла, Франсуа де Ларошфуко, Мольєра, Мішеля де Монтеня, Жана Расіна, Юліуша Словацького, Марка Твена та багатьох інших. Унікальним виданням фонду є переклад роману О. С. Пушкіна «Євгеній Онегін» польською мовою (1902). Окрім того, у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського зберігаються твори таких великих філософів, як Цицерон, Платон, І. Кант, Й. Г. Песталоцці, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо. 3 % фонду РЦВ становлять документи з галузей мовознавства й літературознавства (а саме: цінні наукові видання, словники, енциклопедії, довідники, а також підручники та навчальні посібники з методики викладання іноземних мов, напр.: *Gramatyka języka polskiego* (E. Łazowski, 1861) – «Граматика польської мови», *Historische Grammatik der englischen Sprache* (F. Koch, 1882) – «Історична граматика англійської мови», *Methodik des deutschen Sprachunterrichts* (O. Kobel, 1909) – «Методика викладання німецької мови», *Orthographisches Wörterbuch der deutschen Sprache* (K. Duden, 1914) – «Орфографічний словник німецької мови» та ін.).

Зазначені книги можуть слугувати невичерпним джерелом багатьох лінгвістичних досліджень, у яких мову вивчають в її історичному розвитку. Усі рідкісні та цінні видання іноземними мовами представлено в традиційному каталозі та імідж-каталозі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Фонд РЦВ іноземними мовами упорядковується з метою надання до нього доступу широкому колу користувачів, а саме: професорсько-викладацькому складу, аспірантам, докторантам та ін. Фонд іншомовних періодичних видань у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, хронологічні межі якого 1750–1917 рр. видання, буде розглянуто нами в наступній публікації.

Проаналізувавши результати опитування й анкетування бібліотек ВНЗ III–IV р. а., з'ясовано, що 16 таких установ мають у своїх фондах рідкісні й цінні видання іноземними мовами, загальна кількість яких становить 114 630 документів. Що стосується книгозбірень НАПН України, РЦВ зберігаються лише у бібліотеці Інституту психології імені Г. С. Костюка, але їх кількість незначна й робота з ними поки що не ведеться. В усіх бібліотеках інформацію про РЦВ представлено в традиційних каталогах.

В електронних каталогах РЦВ повністю відображені лише в 3-х анкетованих книгозбірнях, а саме: бібліотеці *Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* (40 примірників), бібліотеці *Луганського національного університету імені Тараса Шевченка* (5 примірників), бібліотеці *ДВНЗ «Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника»* (197 примірників). Частково фонди РЦВ представлені в ЕК 10-ти установ, 3 книгозбірні лише планують вводити РЦВ до електронного каталогу.

Висновки. Усвідомлюючи неабияку соціально-культурну цінність зібраних рідкісних видань, пріоритетним напрямом діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського має стати діяльність, спрямована на збереження всієї колекції РЦВ. Відповідно до мети НДР «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» робота відділу спрямована на розв'язання таких завдань [3, с. 50]:

- здійснити аналітико-синтетичну обробку книжкових пам'яток;
- ввести вищезазначені документи до довідково-пошукового апарату та електронного каталогу Бібліотеки;
- оцифрувати РЦВ іноземними мовами для створення повнотекстових баз даних, маючи на меті зробити її доступною для освітян (педагогів і науковців);
- популяризувати РЦВ іноземними мовами серед науковців інститутів НАПН, професорсько-викладацького складу тощо.

Без сумніву, фонд іншомовних РЦВ Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського зацікавить не лише досвідчених учених, викладачів і психологів, а й молодих науковців, оскільки унікальні літературні пам'ятки, які є гордістю бібліотеки, можуть слугувати невичерпним джерелом для

численних наукових досліджень із психології, педагогіки, методики викладання іноземних мов.

Список використаних джерел

1. Інструкція про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання : затв. наказом М-ва культури і мистецтв України від 20 листоп. 2001 р. № 708 // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 51. – Ст. 2318.
2. Ковальчук Г. И. Книжное памятниковедение: теоретико-методологические аспекты / Г. И. Ковальчук // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб. / Нац. акад. наук Украины, Нац. б-ка Украины им. В. И. Вернадского. – К., 2005. – Вып. 3. – С. 241–250.
3. Ковальчук Г. И. Теорія та практика роботи з рідкісними й цінними книгами / Г. И. Ковальчук // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2010. – Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 46–51.
4. Ковальчук Г. Чи потрібен Україні Державний реєстр книжкових пам'яток? / Галина Ковальчук // Бібл. вісн. – 2012. – № 6. – С. 3–10.
5. Мацібора Н. Г. Колекції рідкісних видань у фондах Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: вивчення та використання / Н. Г. Мацібора // Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту. Сер.: Бібліотекознавство. Книгознавство / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, Наук. б-ка ; [редкол.: О. М. Завальнюк (голова), В. С. Прокопчук (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський, 2008. – Вип. 1. – С. 108–116.
6. Мацібора Н. Г. Книжное наследие в Государственной научно-педагогической библиотеке Украины им. В. А. Сухомлинского: пути сохранения, популяризации и использования // Н. Г. Мацібора // Здабыткі: дакументальныя помнікі на Беларусі / Нацыянальная бібліятэка Беларусі. – Мінск, 2013. – Вып. 15. – С. 37–43.
7. Муха Л. В. Колекційні фонди Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського як об'єкт національного надбання: проблема збереженості та перспективи її вирішення / Л. В. Муха // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2008. – № 1. – С. 39–42.
8. Рогова П. І. Педагогічні бібліотеки України (друга половина XIX – 20-ті роки XX ст.) : [монографія] / Павла Іванівна Рогова ; АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; наук. ред. О. С. Онищенко ; рецензенти : О. В. Сухомлинська, Л. А. Дубровіна. – К. : Четверта хвиля, 2009. – 270 с.
9. Рогова П. І. Рідкісні і цінні видання з педагогіко-психологічних питань у фондах Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського / П. І. Рогова, В. А. Зотова // Збереження бібліотечно-інформаційних ресурсів України: нова політика і нові технології : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 20–22 листоп. 2006 р.) / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. – Х., 2007. – С. 56–67.
10. Ціборовська-Римарович І. О. Книжковий фонд Відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як джерельна база історичних досліджень / І. О. Ціборовська-Римарович // Рукописна та книжкова спадщина України : археограф. дослідж. унікальних арх. та бібл. фондів / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2007. – Вип. 12. – С. 52–69.

Н. В. Файфер, О. В. Дроншикевич, І. П. Белоцерковец

Иностранные издания XVIII – нач. XX вв. в фонде Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского и библиотеках образовательной сети

Анализируются редкостные и ценные издания (РЦИ) на иностранных языках, которые хранятся в фонде Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского, формирование данного фонда, определяется размер коллекции РЦИ, а также осуществляется попытка её описания за такими параметрами, как тематика, тип, вид документа, язык и год его издания.

Ключевые слова: редкостные издания, ценные издания, библиотечный фонд, формирование фонда, состав коллекции РЦИ, параметры коллекции.

N. V. Fayfer, O. V. Dronshkevych, I. P. Bilotserkivets

Foreign Editions of XVIII – Early XX Centuries in the Fund of V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine and Educational Network Libraries

The article is concerned with analyzing the rare and valuable editions (RVE), published in different foreign languages, which are reserved in the fund of V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, the formation of the fund under study, determining the volume of the RVE collection, and making an attempt to delineate it according to the following parameters: the thematics, a type of the literary document, a kind of the document, the language in which the edition is written, and the year of its publication.

Key words: rare editions, valuable editions, library fund, formation of the fund, volume of the RVE collection, parameters of the collection.

Надійшла до редколегії 13.12.2013 р.

УДК 025.17-022.52:[026:37](477-25)ДНПБУ

А. М. Доркену,

зав. філії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

КОЛЕКЦІЯ «МІНІАТЮРНИХ КНИГ» У ФОНДІ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Представлено дослідження історії формування колекції «Мініатюрних книг» у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, розглянуто визначення поняття «мініатюрне видання» та питання щодо забезпечення особливих умов зберігання таких документів, розкрито склад і зміст колекції.

Ключові слова: мініатюрні видання, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, колекція «Мініатюрних книг», зберігання книжкових пам'яток.

Актуальність дослідження. Ефективність використання наявних бібліотечних фондів у бібліотеках усіх систем і відомств значною мірою залежить від вирішення питань організації, розміщення та збереження документів на всіх відомих нині носіях інформації. У рамках наукового дослідження «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІІР) у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (наук. керівник – канд. іст. наук, старш. наук. співроб., директор ДНПБ України

ім. В. О. Сухомлинського П. І. Рогова) здійснюється розроблення теоретичних, методологічних засад формування нормативно-інструктивних і технологічних документів із питань ІГР на традиційних й електронних носіях інформації. Для реалізації поставлених завдань науково-дослідної роботи (НДР) проводиться комплекс заходів із науково-методичного й інформаційного забезпечення управління фондом, серед яких розроблення найефективніших методів, прийомів і форм, що сприяють оптимізації інформаційних ресурсів, зокрема виявленню й забезпеченню зберігання особливих та унікальних книжкових пам'яток культури як у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського (далі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), так і в мережі освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України (МОН України) та Національної академії педагогічних наук України (НАПН України). На особливу увагу в цьому питанні заслуговують книжкові пам'ятки, які є своєрідною духовною скарбницею людства – *мініатюрні видання*, що мають наукову, історичну, а також матеріальну цінність, оскільки становлять собою складову частину пам'яток історії та культури нашої держави й мають суспільне значення.

Згідно із завданнями НДР і з метою отримання найбільш повних відомостей про фонд, його наповнення, зміст, зберігання й використання, а надалі – створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу, науковцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського здійснювалася робота з виявлення та формування фонду колекції «Мініатюрних книг».

Мета статті – висвітлити результати наукового дослідження зі створення колекції «Мініатюрних книг» і забезпечення належних умов для зберігання зазначених документів, розкриття їхнього змісту й надання користувачам доступу до них у традиційній та електронній формах.

Завдання проведеного дослідження – представлення історії формування фонду колекції «Мініатюрних книг», встановлення кількісного складу мініатюрних видань й оформлення *паспорту* колекції та забезпечення особливостей зберігання цих документів; розкриття їхнього змісту й надання доступу до них шляхом створення додаткової традиційної картотеки колекції; уведення мініатюрних видань до електронного каталогу книгозбірні; надалі – створення ІГР спільно з освітянськими бібліотеками мережі МОН України та НАПН України.

Основна частина. Поняття «мініатюрна книга» сьогодні посідає гідне місце серед інших понять і визначень у книгознавстві та бібліофільській літературі. Термін «мініатюрні видання» почали вживати ще в ХІХ ст. перші російські бібліографи – Г. М. Геннаді й М. М. Лисовський, які зацікавилися маленькими книгами. Мініатюрні видання (синонім – «книга-малютко», «карликова книжка») мають також емоційно забарвлені форми вживання: «книжки-крихітки», «книжки-карлики», «книжки-ліліпути», «кишенькова книжка», «книжка-колібри», «книжка-комашка», «книжечка» [7, с. 61]. Певний час тривали суперечки про те, що слід розуміти під мініатюрним виданням. Як зазначено в дослідженнях Г. І. Ковальчук, основним критерієм зарахування

книжкового видання до мініатюрного є насамперед невеликий формат його аркушів (розмір висоти й ширини) із текстовими та ілюстрованими матеріалами. У різних країнах їхні максимальні розміри різні. Так, найбільш прийнятний розмір висоти й ширини обкладинки для видань XV–XIX ст. – 1/32; 1/64 аркуша, для сучасних видань у пострадянських країнах – від 100×100 мм до 76×76 мм та менше. Мікрокнижки – не більше 10×10 мм [6, с. 600].

Мініатюрна книга – книга невеликих розмірів, зазвичай не більше ніж 100×100 мм. У різних країнах визначення розмірів мініатюрних книг можуть бути іншими [10, с. 96].

В Україні, як і в Росії та інших країнах СНД, мініатюрною вважається та книга, яка не перевищує розміру 100×100 мм, а книжки, трохи більші за розміром, називаються *малоформатними* (від 107×177 до 100×140 мм). Відповідно до міжнародних стандартів мініатюрні видання за висотою й шириною не повинні перевищувати 3-х дюймів (1 дюйм = 25,4 мм, 3 дюйми = 76,2 мм) [1, с. 13].

Витоки мініатюрних видань сягають давніх часів. Ще в епоху середньовіччя створювали рукописні мініатюрні книжки. Із винаходом друкарства такі видання почали виготовляти за допомогою рухомого набірного шрифту. В інкунабульний період (до 1501 р.) мініатюрні книжки друкували тими ж шрифтами, що й великоформатні книги. Це призводило до збільшення товщини видання, тому, як правило, у мініатюрних книжках розміщували твори невеликого обсягу. Надалі, у зв'язку зі зменшенням розміру шрифтів, з'явилися нові можливості для створення мініатюрних книжок.

Найпершою друкованою мініатюрною книжкою вважають виданий 1468 р. «Діурналії» розміром 65×94 мм, фрагмент якого зберігається в Національній бібліотеці в Парижі. Значним кроком уперед у мініатюризації книг став винайдений у II половині XIX ст. спосіб фотомеханічного репродукування, який уможливило зменшення тексту. Гравірувальники у своїх ілюстраціях до текстів надзвичайно точно передавали кожен дрібну деталь. У царській Росії саме на той час було надруковано більшість видань класичної літератури видавничою фірмою Франца Йогансона, який 1875 р. заснував у Києві «Южно-русское книгоиздательство». Успішний підприємець упроваджував у свою діяльність новаторські ідеї, нові технології, спеціалізуючись на виданні й продажу художньої літератури. Одним із вдалих маркетингових ходів Франца Йогансона став випуск книг малого формату – так звана «бібліотека-крихітка». Це видавництво за період 1881–1885 рр. надрукувало понад 150 мініатюрних видань 30 авторів. Книжки, як правило, випускались у м'якій оправі форматом від 71×55 мм до 80×60 мм [4, с. 413]. Мету виготовлення маленьких книжок було сформульовано ще в середині XIX ст.: продемонструвати ступінь досконалості, до якого дійшло книгодрукування.

Слід зауважити, що мініатюрна книга в більшості випадків крім форматної ознаки має цілу низку особливостей, які, безумовно, вирізняють її з багатомільйонного ряду різних за розмірами книжкових видань. Насамперед вона

привертає увагу не тільки своїм зовнішнім виглядом, а й внутрішнім оздобленням. І навіть текст мініатюрної книжки відіграє не чільну роль, особливо коли починаєш милуватися мистецтвом її поліграфічного виконання: витонченим шрифтом, якісним папером, спеціально створеним оформленням. Обкладинки мініатюрних книжок бувають справжніми витворами мистецтва, а для деяких виготовляють ще й футлярчики.

Мініатюрні видання призначаються для задоволення потреб книголюбів, демонстрування рівня розвитку книжкової культури й друкарської техніки. Вони є особливим видом пропаганди, взірцем книжкового мистецтва. Завдяки цьому такі мініатюрні видання друкуються в усьому світі та стають предметом колекціонування серед шанувальників книг (бібліофілів).

У багатьох країнах Європи й Америки створюються різні клуби та товариства колекціонерів (збирачів) мініатюрних книжок, деякі з них, у свою чергу, передають зібрані колекції до бібліотек або музеїв. Так, відомий український бібліофіл-мініатюрист Веніамін Олександрович Разумов, інженер-будівельник із Горлівки (Донецька область), заснував на основі своєї колекції, яку збирав багато років, цілий музей книжкових «крихіток». Його іменем згодом було названо музей у м. Горлівці, в основу експозиції якого покладено всі зібрані колекціонером міні-видання. Варто зазначити, що це єдиний в Україні музей мініатюрної книги. 1996 р. він отримав статус державного, ставши єдиним державним музеєм мініатюрної книги в СНД. Наразі в Горлівському музеї мініатюрної книги зберігається понад 8500 мініатюрних і мікрокнижок (видання від 1-го до 10-ти мм). Максимальний розмір книг у колекції близько 100 мм, мінімальні ж екземпляри за розміром можна порівняти з маковим зернятком. Деякі примірники виготовлено в XVIII і XIX століттях. Є також книги, які побували в космосі. У музеї зберігаються два унікальні примірники з Ефіопії (XVI ст.), а також мініатюрна книжка, зроблена з берести.

Проблеми роботи з різними книжковими пам'ятками в бібліотеках перебувають у центрі уваги міжнародного співтовариства, насамперед ЮНЕСКО, відповідних інституцій і фахівців. Статус книжкової пам'ятки можуть одержати не тільки рідкісні та цінні видання, які рідко трапляються у фондах невеликих книгозбірень, а й книжки з певними особливостями: за історичною значущістю, хронологією видання, змістом, авторством, приналежністю до певної наукової школи, художнім оформленням і поліграфічним виконанням, а також примірники з автографами й коментарями визначних педагогів, діячів культури [3]. З метою збереження книжкових пам'яток культури із загальних фондів бібліотеки виокремлюють й організують найцінніші історичні частини – підфонди стародруків, рідкісних та цінних видань, випущених упродовж XVIII – поч. XX ст.

Починаючи з 90-х років XX ст., більшість книгозбірень в Україні почали виокремлювати зі своїх загальних фондів «книги-малюток», переміщуючи їх до сектору рідкісних і цінних видань. Такий крок не тільки поліпшив збереження міні-видань, а й надав можливість ознайомитися з ними широкій читацькій аудиторії.

Серед бібліотек України, що мають колекції мініатюрних видань, – Луганська обласна універсальна наукова бібліотека імені О. М. Горького. В її фонді знаходиться понад 600 од. таких книжок. Ретельне вивчення та дослідження цих книг дало змогу фахівцям Луганської ОУНБ ім. О. М. Горького підготувати й на початку 2011 р. видати каталог міні-видань «Бібліотека на ладони», із детальним бібліографічним описом кожної книги. Каталог було надруковано у видавництві «Янтарь» у мініатюрному форматі 60×85 мм накладом 100 нумерованих примірників. [11]. У ньому представлено 625 мініатюрних книжок, що вийшли друком із 1945 до 2008 рр. у 49 містах світу. Мабуть, це перша спроба бібліографічного опису бібліотечної колекції книжкових «крихіток», виданих в Україні.

Захоплює користувачів колекція мініатюрних книжок відділу рідкісних видань і рукописів Центральної наукової бібліотеки (ЦНБ) Харківського національного університету (ХНУ) імені В. Н. Каразіна, в якій налічується близько 1000 примірників. У колекції зібрано мініатюрні видання XVI–XX ст. (найстаріша в колекції книга-палеотип 1527 р., надрукована в Лейдені). Привертає увагу колекція мініатюрних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), до якої входять книжки, випущені впродовж XIX–XX ст. Її сформовано у відділі стародруків і рідкісних видань НБУВ. Особливо цінними в цій колекції є міні-видання дореволюційного періоду. Найменші серед мініатюрних книг – «Коран» (без місця та року видання, 22×20 мм), «Фауст» Й. В. Гете у двох томах (Лейпціг, 1907–1908, 48×36 мм), «Поезії А. Міцкевича» (Варшава, 1898, 30×23 мм) та ін. [6]. Сформовано колекцію мініатюрних видань у Національній історичній бібліотеці України (близько 300 примірників), її досліджено 2011 р. фахівцями відділу стародрукованих, рідкісних і цінних книг. Серед мініатюрних книжок значне місце посідає російська літературна класика – твори О. С. Пушкіна, М. Ю. Лермонтова, І. А. Крилова, К. Ф. Рилєєва. Окрасою колекції вважається видання О. С. Грибоедова «Горе от ума», надруковане в Санкт-Петербурзі 1839 р. форматом 67×100 мм.

Також зберігаються мініатюрні книжкові пам'ятки культури як сформовані колекції (зібрання) міні-видань у Національній парламентській бібліотеці України, науковій бібліотеці Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, Херсонській обласній універсальній науковій бібліотеці імені Олесея Гончара, Донецькій обласній універсальній науковій бібліотеці імені Н. К. Крупської та в інших книгозбірнях України.

Робота з книжковими пам'ятками у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського й у підфонді рідкісних і цінних видань (РЦВ), який є науковим об'єктом і становить національне надбання нашої держави (свідоцтво, видане МОНмолодьспорту України № 82 від 19.02.2009 р.), здійснюється відповідно до чинного законодавства та нормативних актів України, постанов і розпоряджень МОН України, Президії НАПН України, що визначають розвиток науки, культури, освіти, бібліотечної справи. Для збереження цілісності галузевого інформаційного ресурсу та розкриття його змісту й популяризації вже створено такі колекції: «Твори

Януша Корчака та літератури про нього», «Подарункові видання Т. Г. Гунчака», «Твори І. Бондарчука та літератури про нього», «Педагогіка», «Психологія», «Шкільні підручники», «Періодичні видання 1807–1917 рр.» тощо.

Слід зазначити, що бібліотечний фонд ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського сформовано на базі фондів двох книгозбірень: наукової бібліотеки Інституту педагогіки Академії педагогічних наук України (АПН України) та Центральної освітянської бібліотеки Інституту змісту і методів навчання Міністерства освіти України (МОН України), тому його історія тісно пов'язана зі становленням і розвитком цих книгозбірень. Фонд ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розміщено у двох приміщеннях: у головному (вул. М. Берлінського, 9) та філії, для якої орендуються площі в Київському міському будинку вчителя (вул.

Володимирська, 57). Переданий фонд наукової бібліотеки Інституту педагогіки АПН України є найбільшою складовою частиною бібліотечного фонду головного приміщення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Як зазначено в дослідженнях П. І. Рогової, фонд книгозбірні Інституту педагогіки почав формуватися ще в II половині XIX ст. Харківським товариством поширення в народі грамотності (ХТГ), заснованим 1869 р. [9, с. 88]. Невелику частину цього фонду, зокрема й кілька примірників (9 од. зберігання) мініатюрної книги, у складі яких наявне рідкісне, цінне видання 1907 р., отримано в спадок від бібліотеки Українського науково-дослідного інституту педагогіки (УНДІП) із м. Харкова. Цю книгозбірню з переведенням УНДІПу до Києва в повоєнні роки (січень 1944 р.) було перевезено до бібліотеки вищезазначеного інституту в Києві, де й розпочалася робота з відновлення формування бібліотечного фонду. Наприкінці 1999 р. згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 1999 р. № 2018 увесь цей фонд було передано до новозаснованої ДНПБ України.

Для створення колекції мініатюрних книг із фонду головного приміщення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського виокремлено 74 примірники міні-видань, розмір яких не перевищує 100×100 мм. Також до цієї колекції ввійшли ще 16 екземплярів документів 70–90 рр. XX – початку XXI ст. із фонду філії зазначеної книгозбірні. Із них 11 од. мініатюрних книжок отримано філією від основної частини бібліотечного фонду Центральної освітянської бібліотеки Інституту змісту і методів навчання Міністерства освіти України (1993–1999 рр.). Ця книгозбірня, у свою чергу, була правонаступницею *педагогічної бібліотеки Київського будинку вчителя*, заснованої 1923 р. при Київському будинку працівників освіти, який 1934 р. було реорганізовано в Будинок учителя. Кілька документів (5 прим.) надійшло до фонду філії ДНПБ України впродовж 2000-х років, після створення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Це, зокрема, мініатюрні книги форматом 90×60 мм, надруковані видавництвом «Кий» у Києві: Л. Водзинська «Натали», В. Ковалинський «Пушкин в Києве», В. Некрасов «Дом Турбиных», М. Рибаків «Юбилей Пушкина в Києве» та останнє поповнення 2012 р. від видавництва «МікроВ» – А. Трофименко «За пивом по миру: Великобританія. Ірландія» (формат 90×70 мм).

Станом на 1 лютого 2013 р. універсальна колекція мініатюрних видань ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського нараховувала **90** примірників, в якій за мовним складом налічувалися книги українською мовою – 27 прим., російською – 56 прим. і 7 прим. крихітних словників з іноземних мов (англійської, іспанської, німецької, польської, чеської).

Отже, формування колекції – результат цілеспрямованого збирання літератури за певними комплексними або однорідними ознаками. Саме тому під час створення колекції мініатюрних видань виокремлення книжок із загального фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського визначалося за розміром книжкового формату (висота (довжина) і ширина видання), який не повинен перевищувати 100×100 мм. Формування колекції мініатюрних книг здійснювалось як сукупність процесів комплектування, організації, зберігання, використання, управління тощо для найповнішого розкриття фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського й систематичного забезпечення цілеспрямованої популяризації найбільш цінних та унікальних міні-видань, що сприяють розвитку науки, зокрема педагогічної, освіти й практики в Україні.

Колекція містить науково-популярні праці з педагогіки – 2 кн. (Я. Корчак «Как любить ребёнка», друк 1980 р.); довідкові видання – 20 прим., зокрема словники та путівники, кілька з них мають обкладинки, зроблені зі штучної шкіри; суспільно-політичні й публіцистичні твори – 7 кн.; 39 прим. літературно-художніх видань, серед яких збірники віршів класиків української та російської літератури, а саме: твори Т. Шевченка, Лесі Українки, М. Рильського, А. Прокоф'єва, І. Котляревського та інших, окремі літературознавчі праці й тематичні збірки поезій; решту документів (22 прим.) становлять дитячі «книжки-малючки», видані в м'якій оправі, зокрема казки Г. Х. Андерсена, твори А. Барто, Л. Кассіля, С. Маршака та інших дитячих письменників. Серед колекції «Мініатюрних книг», що вийшли друком у дореволюційній Росії, слід відзначити видання 1907 р. форматом 100×80 мм, надруковане російською мовою за старою орфографією з використанням букви «ъ» приватним книговидавництвом М. С. Козмана в Одесі (*Майдановъ Д. Т. «Новый карманный словарь иностранных словъ, вошедшихъ въ употребление въ русскомъ»*). Привертають до себе увагу вісім примірників крихітних словників, випущені 1934–1942 рр. розміром 100×70 мм, та шість екземплярів розміром 80×56 мм, надруковані в Харкові, Москві державними видавництвами «Радянська школа», «Советская энциклопедия», Госиздатом иностранных и национальных словарей, і тільки один словничок («Українсько-німецький кишеньковий словник»), виданий 1942 р. у м. Ляйпціг (Німеччина) комерційним видавництвом «Отто Гаррасовіц». Решта довідкових видань розміром від 100×86 мм до 70×50 мм надруковано впродовж 1967–1982 рр. різними радянськими й іноземними видавництвами, зокрема в Москві, Сімферополі, Празі, Варшаві.

Значну частину колекції мініатюрних книг становлять літературно-художні видання 1944–1999 рр., серед яких тематичні збірки віршів класиків української й

російської літератури, окремі літературознавчі твори, збірки поезій радянських часів і твори дитячих письменників. Формат цих видань різний: від 100×80 мм до 50×75 мм, їх надруковано державними видавництвами Києва, Дніпропетровська, Донецька, Львова, Одеси, Харкова, Москви, Ленінграда, Пермі як за радянської влади, так і за часів незалежності України. Найчастіше трапляються мініатюрні книжки, що випускалися українськими («Кий», «Дніпро», «Україна», «Музична Україна», «Наукова думка» у Києві, «Плай» в Івано-Франківську, «Вища школа» у Львові) та російськими («Московский рабочий», «Книга», «Плакат», «Детгиз» та ін.) видавництвами.

У радянські часи формат мініатюрних видань мали також партійні й державні документи, твори політичних діячів. 1981 р. небаченим для такого виду видання накладом – 50000 прим. було видано *«Звітну доповідь Генерального секретаря ЦК КПРС Л. І. Брежнєва на XXVI з'їздові КПРС...»*, форматом 76×50 мм в яскравій обкладинці, тоді як *«Государственный гимн СССР»* (формат 70×60 мм) 1979 р. вийшов друком лише кількістю 3000 прим.

Отже, тематика мініатюрних видань середини й кінця ХХ ст. багатогранна, книги цього періоду випускалися частіше державними видавництвами кількома мовами та, як правило, були якісно оформлені, містили яскраві ілюстрації, кожне видання відрізнялося від іншого своєю оригінальністю й неповторністю.

Фізичний стан документів із колекції «Мініатюрних книг» ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського задовільний, тільки один примірник потребує реставрування (відновлення міцності форми) – це видання 1907 р. На початок жовтня 2012 р. фахівцями зазначеної книгозбірні підготовлено *паспорт* колекції «Мініатюрних книг» і проведено дослідження цих документів. З огляду на наявність печаток інших бібліотек, штампів книжкових магазинів, дарчих підписів на виданнях цієї колекції можна зробити висновок, що їх було подаровано науковцями, передано іншими книгозбірнями або придбано за державні кошти, хоча трапляються книжки, отримані раніше, ще за радянських часів, як обов'язковий примірник.

Книжкові пам'ятки культури, сформовані в колекції, підфонди РЦВ, потребують постійного збереження та, як правило, організовуються нарізно від основного фонду в спеціально виділеному приміщенні або знаходяться в загальному книгосховищі бібліотеки на окремих стелажах. Особливо цінні й унікальні документи зберігаються в закритих шафах із відповідною позначкою в описах і на документах. Обов'язковим є оформлення цих фондів спеціальними заголовками та роздільниками. Важливим аспектом зберігання підфонду РЦВ, колекцій, книжкових зібрань є їх планові перевірки, які проводяться не рідше одного разу на три–п'ять років або в разі заміни відповідальної особи [5]. Для забезпечення оптимального режиму зберігання й безпеки підфонду РЦВ, колекцій, книжкових зібрань у бібліотеці необхідно дотримуватися фізичних і санітарно-гігієнічних умов: не допускати потрапляння прямих сонячних променів на книги, уникати як надмірної сухості, так і вологості повітря в приміщеннях, періодично переглядати видання з метою виявлення різних

уражень та відбору документів, які потребують ремонтно-палітурних або реставраційних робіт, що відповідають ДСТУ ГОСТ 7.50-2006 «Консервація документів. Загальні вимоги».

Дотриманню в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського необхідних фізичних і санітарно-гігієнічних умов зберігання книжкових пам'яток культури сприяло прийняття рішення дирекції про визначення місця розташування (збереження) мініатюрних видань. Виокремлена й сформована колекція «Мініатюрних книг» зберігається в читальній залі філії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в шафах під склом, за спеціальним заголовком. Вологість повітря в залі оптимальна: 55 %–57 %, а середньодобова температура приміщення – $t + 18^{\circ}\text{C}$ за рік, що є нормою; документи на полицях періодично переглядаються й регулярно знепилюються. Фонд колекції «Мініатюрних книг» розміщено в алфавітному порядку за прізвищами авторів або назвами праць, усі нові надходження та підсумкові роботи з перевірки міні-видань заносяться до паспорту колекції.

Важливий напрям роботи з колекцією – розкриття її змісту. Основним засобом інформування користувачів про наявність мініатюрних книг є каталоги (традиційні й електронні), картотеки, бібліографічні покажчики, інформаційні списки, наукові та науково-популярні видання, дослідження, путівники по фонду, буклети тощо, представлені на порталі бібліотеки й надруковані традиційним способом. Упродовж 2012 р. науковцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського сформовано відкриту (для майбутніх поповнень) колекцію мініатюрних видань, що представлена в алфавітному й систематичному каталогах зазначеної бібліотеки з відповідними позначками на картках, а також у додатковій, окремо створеній картотечі «Колекція мініатюрних книг». За 2012–2013 рр. завершено введення міні-видань до електронного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, в якому бібліографічний опис здійснюється з використанням програмного забезпечення САБ ІРБІС64 (<http://www.dnpb.gov.ua>). Отже, створена колекція мініатюрних видань дає можливість користувачам ознайомитися з особливим видом друкованої продукції – мініатюрними книгами, серед яких є примірники справжнього книжкового мистецтва.

Слід зазначити, що виконання комплексу заходів, спрямованих на забезпечення довготривалого зберігання бібліотечних фондів, зокрема колекції «Мініатюрних книг», здійснюється згідно з чинним законодавством, нормативними актами, що визначають розвиток педагогічної науки, освіти, культури, бібліотечної справи й ґрунтуються на взаємозв'язку з іншими частинами фонду. Виокремлення, реєстрація найцікавіших пам'яток книжкової культури, зокрема мініатюрних книжкових видань, сприяє розкриттю фонду бібліотеки, забезпеченню належних умов для зберігання особливих документів, а створення додаткової традиційної картотеки колекцій і введення таких книг до електронного каталогу бібліотеки для подальшого формування ІПР допомагають розкрити зміст видань і популяризувати їх шляхом надання доступу користувачам до відомостей як у традиційній, так і в електронній формах. Адже створення ІПР (сукупності максимально повної вітчизняної

документної інформації з питань педагогіки й психології в електронній формі, що надається в користування в Україні та за її межами) є нагальною потребою часу.

Висновки. Сьогодні для освітянських бібліотек актуальною стає не ідея «володіння документом», а ідея «надання доступу до джерел інформації». Тому в кожній книгозбірні мережі освітянських бібліотек МОН України й НАПН України треба сформувати за галузевим принципом систему взаємопов'язаних бібліотечних фондів та інформаційних ресурсів, зокрема РЦВ, колекцій, зібрань, особливих бібліотек, і надавати до них доступ для спільного використання науковими установами, освітніми закладами. Необхідно активніше досліджувати й популяризувати найцікавіші книжкові пам'ятки культури з метою введення в науковий обіг особливих і маловідомих документів.

Співробітники ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, всеукраїнського галузевого інформаційного центру, готові до співпраці, надання консультацій і координації роботи з провідними книгозбірнями України щодо питань зберігання й використання РЦВ, колекцій мініатюрних видань, а також надання доступу до них, що дасть змогу максимально сприяти задоволенню інформаційних потреб фахівців освітянської галузі нашої держави.

Список використаних джерел

1. Види книжок / підгот. Н. Петрова, Г. Плиса // Вісн. Книжк. палати. – 2001. – № 5. – С. 12–15.
2. *Галутин Г.* Мал золотник, да дорог / Григорий Галутин // Библиофил. – 2000. – № 2. – С. 167–173.
3. Збереження бібліотечно-інформаційних ресурсів України: нова політика і нові технології : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 20–22 листоп. 2006 р., м. Харків / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; [уклад.: В. В. Мірошникова, О. П. Куніч]. – Х. : ХДНБ, 2007. – 184 с.
4. Книга : енциклопедія / редкол.: И. Е. Баренбаум, А. А. Беловицкая, А. А. Говоров [и др.]. – М. : Большая рос. энцикл., 1998. – 800 с.
5. *Ковальчук Г.* Діяльність бібліотек зі збереження національної документальної спадщини: проблеми кооперації / Г. Ковальчук // Бібл. планета. – 2010. – № 3. – С. 9–11.
6. *Ковальчук Г. І.* Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах / Г. І. Ковальчук. – К. : НБУВ, 2004. – 644 с.
7. *Костюк Я. Н.* О любителях миниатюрных книг / Я. Н. Костюк // Мир библиографии. – 2005. – № 2. – С. 60–63.
8. *Рабинович М. А.* В мире миниатюрной книги / М. А. Рабинович. – СПб. : Изд. Н. Куприянова, 2001. – 256 с. – (Клуб любителей миниатюрной книги. Библиофильская серия).
9. *Рогова П. І.* Педагогічні бібліотеки України (друга половина ХІХ – 20-ті роки ХХ ст.) : [монографія] / П. І. Рогова ; АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : Четверта хвиля, 2009. – 270 с.
10. Словник книгознавчих термінів / В. Буран, В. Медведєва, Г. Ковальчук, М. Сенченко. – К. : Книжк. палата України, 2003. – 160 с.
11. *Смоляренко Я.* Луганский каталог миниатюрных книг / Яков Смоляренко // Бібл. форум України. – 2011. – № 2. – С. 12–14.

12. Столяров Ю. Н. Как сохранить библиотечный фонд: (секреты старого книгохранителя) : учеб.-метод. пособие / Ю. Н. Столяров. – М. : ИПО Профиздат, МГУКИ, 2001. – 254 с.

А. Н. Доркену

Коллекция «Миниатюрных книг» в фонде Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского

Представлено исследование истории формирования коллекции «Миниатюрных книг» в фонде ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского, рассмотрены вопросы определения понятия «миниатюрное издание» и обеспечения особых условий хранения таких документов, раскрыты состав и содержание коллекции.

Ключевые слова: миниатюрные издания, Государственная научно-педагогическая библиотека Украины имени В. А. Сухомлинского, коллекция «Миниатюрных книг», хранение книжных памятников.

А. M. Dorkenu

The collection of «Miniature books» in the fund of the V. O. Sukhomlinskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine

This article presents the definition of the «miniature edition», examines the history of the formation of the «Miniature books» collection in the fund of the V. O. Sukhomlinskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, considers special storage conditions such documents, discloses the composition and content of the collection.

Key words: miniature edition, V. O. Sukhomlinskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, collection of «Miniature books», storage of records.

Надійшла до редколегії 24.12.2013 р.

УДК 025.4.036:004.65:025.342-027.522]-044.64

О. Г. Помчалова,

наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ЗАГОЛОВКИ ІНДИВІДУАЛЬНИХ АВТОРІВ В АВТОРИТЕТНИХ ЗАПИСАХ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ В ЕЛЕКТРОННОМУ КАТАЛОЗІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ

Висвітлено питання щодо започаткування авторитетного файлу індивідуальних авторів у форматі РБІС/AUTHORITY для електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, розкрито роль Авторитетного файлу «Індивідуальні автори» в уніфікуванні бібліографічних записів, що, у свою чергу, допоможе уникати помилок під час їх створення.

Ключові слова: *авторитетний контроль, авторитетні файли, авторитетні записи, індивідуальні автори, електронні каталоги, бібліографічний запис, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського.*

Постановка проблеми. Швидке зростання обсягу інформації, збільшення складності опрацювання інформаційних запитів, розвиток мережевих технологій призвели до необхідності створення в книгозбірнях електронних каталогів (ЕК). Варто зазначити, що у зв'язку з переходом таких установ від традиційних бібліотечних технологій до комп'ютерних виникає безліч проблем. Окрім

програмного й технічного забезпечення, удосконалення яких відбувається нестримно, необхідно поліпшити ще й лінгвістичне забезпечення електронного каталогу та розробити нові технології, що підвищать ефективність системи обслуговування користувачів й опрацювання документів у бібліотеках. Розв'язанню цих проблем сприяє створення та подальша робота над авторитетними/нормативними файлами, ведення авторитетного контролю.

Організація авторитетних баз даних – обґрунтована вимога до функціональності оперативних пошукових автоматизованих систем сучасного рівня. Для успішної й ефективної роботи системи автоматизації бібліотек (САБ) ІРБІС64, в якій працює Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, забезпечення високої вибірковості пошуку запису потрібного документа в базі даних ми прагнемо максимально використовувати всі технологічні особливості програми, зокрема її здатність створювати власні електронні ресурси. Такими ресурсами є авторитетні/нормативні файли (АФ).

Авторитетний файл «Індивідуальні автори» (АФ «ІА») – це файл, який містить важливу, багатоаспектну, перевірену, записану з дотриманням відповідних норм і правил інформацію про автора. Крім того, АФ «ІА» є надійним засобом ідентифікації, що пропонує варіанти різночитання, містить довідкові відомості. Авторитетні файли фіксують усі форми імені особи (псевдоніми, справжнє прізвище, варіанти написання різними мовами, світські прізвища духовних осіб тощо), дати життя, містять іншу інформацію. Таким чином, користувач електронного каталогу може здійснити додатковий пошук, зокрема в разі збігу імен різних персон.

Мета статті – розкрити роль авторитетних файлів в уніфікуванні бібліографічних записів, що сприяє уникненню помилок під час їх створення й розширенню пошукових можливостей ЕК, а також висвітлити досвід роботи фахівців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з формування АФ «ІА».

Діяльність Бібліотеки в цьому напрямі здійснювалася в рамках наукового дослідження «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (наук. керівник – П. І. Рогова, канд. іст. наук, директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського).

Аналіз наукових досліджень виявив, що питанню щодо заголовків авторитетного файла індивідуальних авторів були присвячені праці вітчизняних бібліотекознавців, а саме: І. Антоненко [1], М. Лупінос [5], а також праці зарубіжних діячів: Т. Масхулії [6], О. Рибальченко [7], Ю. Селиванової [8], Е. Сукіасяна [10] та багатьох інших.

У працях Ірини Антоненко розглядається авторитетний контроль як інтегруючий елемент інформаційно-бібліотечного комплексу електронного каталогу НБУВ. М. Лупінос розповідає у своїх публікаціях про інформаційний банк даних НПБУ щодо уніфікації заголовків бібліографічних записів. У працях Т. Масхулії висвітлено питання використання АФ під час створення електронного каталогу. О. Рибальченко

представляє досвід роботи наукової бібліотеки Української інженерно-педагогічної академії в системі автоматизації бібліотек ІРБІС, а саме: використання пошукових можливостей різних засобів лінгвістичного забезпечення ЕК. Е. Сукіасян у своїх працях розповідає про історію, сучасний стан та перспективи електронної каталогізації.

Під час розроблення авторитетних записів у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було узагальнено досвід провідних вітчизняних і закордонних книгозбірень, передусім російських.

Актуальність дослідження обумовлена багатьма причинами, зокрема:

- зростанням кількості автоматизованих інформаційних систем і постійним їх удосконаленням, насамперед мова йде про електронні бібліотечні каталоги;
- необхідністю переведення інформації, накопиченої в бібліотеці, у машиночитну форму для підтримки електронного каталогу (ЕК) й організації віддаленого доступу до його баз даних (БД);
- потребою кооперування роботи у сфері авторитетного контролю для запобігання дублюванню вводу інформації в книгозбірнях України, налагодження обміну записами на національному та міжнародному рівнях.

Новизна дослідження полягає в тому, що вперше в Україні було створено базу даних АФ «ІА» видатних діячів освіти України й світу.

Важливість створення авторитетних файлів зумовлена тим, що вони дають змогу:

- уніфікувати введення інформації, тобто досягти одноманітності в створенні заголовків БЗ, скорочення кількості помилок;
- зменшувати трудовитрати під час опрацювання документів завдяки багаторазовому використанню раніше створених записів;
- здійснювати релевантний (повний і при цьому точний) пошук у бібліографічних базах даних ЕК;
- робити фактографічний пошук інформації про авторів.

Основна частина. Діяльність Бібліотеки щодо формування бази даних Авторитетного файла «Індивідуальні автори» розпочалася 2010 р. Для уніфікування роботи зі створення АЗ фахівцями відділу наукового опрацювання документів і організації каталогів було розроблено інструкцію «Формування Авторитетного файла «Індивідуальні автори» електронного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського», в якій регламентовано технологічний процес формування бази даних авторитетних записів, визначено набір полів і підполів, а також правила їх заповнення в режимі комп'ютерного опрацювання видань для організації ЕК на базі програмного забезпечення САБ ІРБІС64. Відповідні вимоги вироблено на основі чинних стандартів, нормативно-інструктивних і методичних документів із питань бібліографічного описування видань та формування заголовків БЗ.

Створення й ведення АФ «ІА» забезпечує уніфіковане зазначення відомостей про авторів, зокрема їхніх імен, повноту такої інформації, а також формування єдиної

системи посилань із відповідними поясненнями. Із початку роботи було визначено пріоритетний перелік осіб для створення авторитетних записів, зокрема серед них:

- академіки й члени-кореспонденти НАПН України;
- академіки та члени-кореспонденти НАН України;
- директори й науковці установ НАПН України;
- міністри освіти та науки України;
- видатні діячі України в галузі освіти, культури, науки, релігії тощо;
- педагогічні й науково-педагогічні працівники навчальних закладів України (вищих, загальноосвітніх, дошкільних, позашкільних) усіх рівнів акредитації;
- фахівці провідних бібліотек України та Росії;
- науковці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Авторитетні записи створювалися з максимальним наближенням до об'єктів опису – авторів публікацій. У такій БД можна отримати відомості про автора та його праці, встановити особисті контакти з авторами для детальних консультацій і з'ясування можливості подальшої співпраці. Слід зазначити, що під час розширення авторитетного запису на індивідуального автора виникали моральні й етичні труднощі, пов'язані з розголошенням особистої інформації. Заслуговує на увагу проблема визначення оптимального обсягу відомостей, що можуть бути опублікованими без згоди автора та видаватися за запитами користувачів. Особливо актуальним це стало після прийняття Закону України «Про захист персональних даних», який набрав чинності з 1 січня 2011 р. Вважаємо доцільним подальше обговорення зазначеного питання в пресі, на семінарах, конференціях тощо.

Варто зазначити, що розпочато роботу щодо формування авторитетних записів на видатних вітчизняних і зарубіжних педагогів минулих століть, чії публікації є у фонді бібліотеки. Наприклад, уже створено АФ на таких діячів: Я. Корчак, М. Монтессорі, М. Пирогов, Г. Сковорода, К. Ушинський та інших. Цей список постійно розширюється завдяки введенню нових імен.

Формування АФ «ІА» здійснювалось у трьох напрямках:

- під час первинного створення БД АФ «ІА»;
- під час опрацювання нових надходжень;
- у процесі складання довідкових і посилальних записів.

Первинні записи в БД АФ «ІА» створювалися незалежно від процесу поточного опрацювання документів на підставі записів у Центральному алфавітному каталозі документів українською й російською мовами з урахуванням наявності та кількості публікацій авторів. Усі дані наводились у найповнішій, перевіреній за авторитетними джерелами формі з дотриманням норм сучасної орфографії. Імена авторів зазначалися мовою каталогізації (українською). Якщо автор писав двома й більше мовами, зокрема українською, друкувався під різними іменами, або траплялися випадки наведення різних форм його імені, ці відомості зазначались у відповідних полях. Перед початком створення кожного БЗ на нові надходження документів із використанням заголовка індивідуального автора каталогізатори пересвідчувалися в

наявності або відсутності авторитетного запису. Якщо такий запис був, він використовувався під час створення БЗ. Якщо потрібного запису не було, він створювався.

АФ «ІА» складається з комплексу машиночитних нормативних, посилальних і довідкових записів і відображає сучасну, перевірену інформацію про особу. Для отримання або уточнення відомостей, встановлення зв'язків між основним (прийнятим) і варіантними (іншими) іменами особи використовувалися офіційні видання НАН, НАПН та інших галузевих академій наук України, довідкові видання (енциклопедії, довідники, словники тощо), офіційні дані з сайтів установ та організацій, публікації про життя й діяльність персон, бібліографічні посібники, бібліотечні каталоги, бази даних, інші відкриті джерела інформації, зокрема Інтернет, а також статті самих авторів, які містили біографічні відомості.

Під час створення запису в АФ «Індивідуальні автори» обов'язковими для заповнення було визначено такі поля:

- 210:** Заголовок – основне (прийняте) ім'я особи;
- 910:** Місце роботи автора;
- 410:** Варіантні форми імені особи;
- 510:** Зв'язані прийняті форми імені особи;
- 710:** Зв'язані прийняті форми імені особи іншими мовами;
- 340:** Примітка про біографію й діяльність;
- 801:** Джерело складання запису;
- 810:** Джерело, в якому виявлено інформацію про заголовок;
- 920:** Ім'я робочого листа;
- 907:** Каталогізатор, дата;

Інші поля визначено як факультативні для заповнення.

Проілюструвати процес створення АФ «ІА» можна на прикладі особи першого президента АПН України М. Д. Ярмаченка.

Для створення запису на закладці «Основне» у полі **210: Заголовок – основне (прийняте) ім'я особи** заповнювалися такі підполя:

А: Початковий елемент вводу	(прізвище або ім'я): Ярмаченко
В: Ініціали:	М. Д.
С: Розширення ініціалів:	Микола Дмитрович
Е: Дати життя:	1928–2010
7: Графіка:	са (кирилиця)
8: Мова заголовку:	ukr (український)
9: Ознака вводу імені особи:	1 (ім'я особи вводиться за прізвищем).

У полі **910: Місце роботи автора** зазначалися відомості про найбільш значимі місця роботи особи:

- У: Працює особа в конкретній установі чи ні? – Ні**

Р: Місце роботи автора: Інститут педагогіки НАПН України
 Національна академія педагогічних наук
 України

У полі **710** подавалося ім'я особи іншою мовою або в альтернативній графіці, оскільки автор друкувався цією мовою:

710: Зв'язані прийняті форми імені особи іншими мовами –
 Ярмаченко Николай Дмитриевич

На закладці «Примітки» у полі **340: Примітка про біографію й діяльність** подано основні біографічні відомості й висвітлено діяльність особи. Для цього заповнювалися відповідні підполя:

А: Текст приміток про біографію:

В: Текст приміток про діяльність:

В інших полях указувалася службова інформація. Таким чином, після заповнення всіх обов'язкових полів інтерфейс запису в БД АФ «ІА» має такий вигляд:

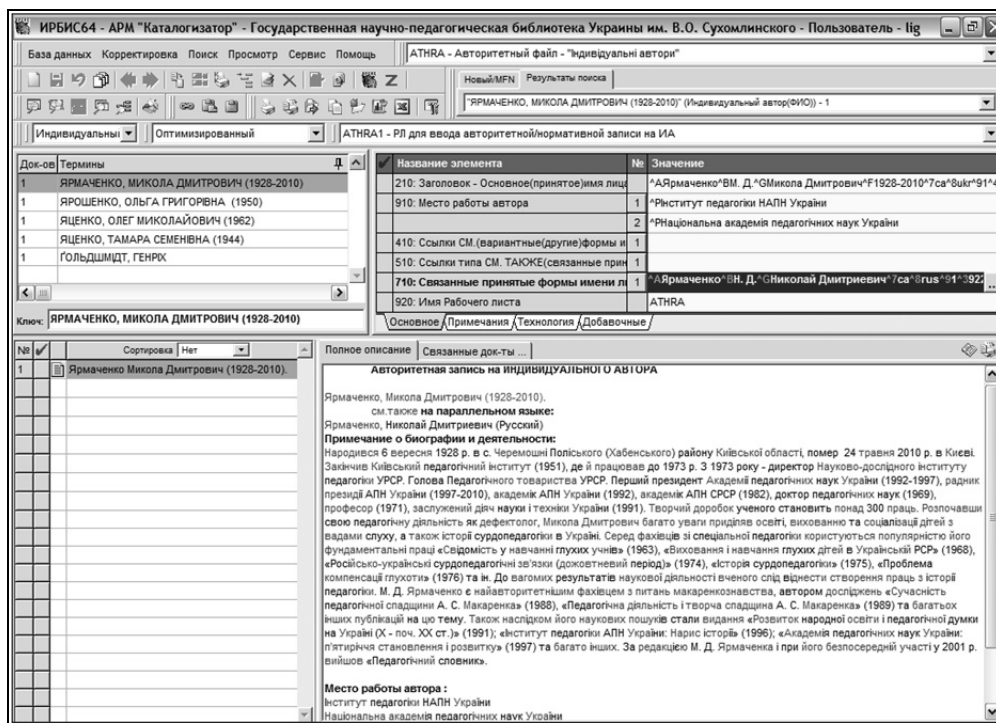

Рис. 1. Загальний інтерфейс запису в базі даних АФ «Індивідуальні автори»

Створені АЗ активно використовуються в процесі аналітико-синтетичного опрацювання документів, зокрема формулювання заголовка бібліографічного запису. Для цього в ході заповнення поля **700: 1-й автор – Заголовок запису** інформація вводиться через AUTHORITY-файл. При цьому є можливість переглянути повний запис й уточнити деякі відомості про автора:

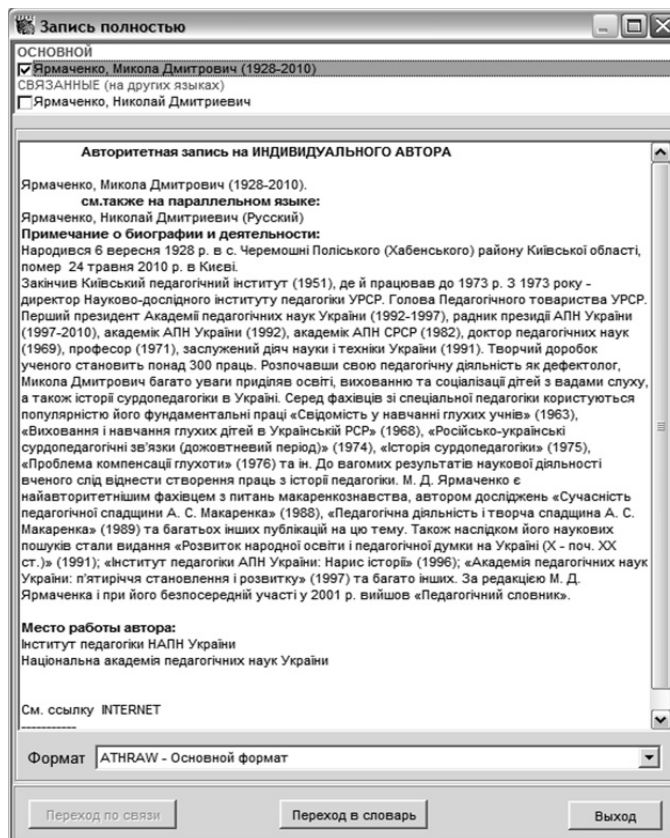

Рис. 2. Повний авторитетний запис

За умови заповнення поля **951: Посилання-зовнішній об'єкт** на закладці «Технологія» через посилання в Інтернет з авторитетного запису є можливість отримати додаткову інформацію про особу, розміщену на сайтах різних установ, організацій тощо, наприклад:

В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ
1918 - 1970

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського НАПН України

Про Бібліотеку | Послуги | Навігатор в Інтернет | Ресурси | Науково-інформаційна діяльність | Науково-дослідна діяльність | Науково-методична діяльність | Гостьова книга

» Головна > Науково-інформаційна діял... > Видатні педагоги України... > Ярмаченко М. Д.

Вхід логін: _____ пароль: _____ РЕЄСТРАЦІЯ

• ЯРМАЧЕНКО М. Д. пошук: _____ Форум Чат Карта порталу

Ярмаченко Микола Дмитрович

(1928 - 2010)

- [Біографія](#)
- [Педагогічні роздуми](#)
- [Бібліографія](#)
- [Фотогалерея](#)

Микола Дмитрович Ярмаченко – відомий український педагог, учений, доктор педагогічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, дійсний член, засновник та перший президент Академії педагогічних наук України, радник Президії АПН України, член багатьох іноземних академій і наукових товариств.

*Матеріал підготовлено
Павленко Т. С.
н. с. відділу науково-документного забезпечення
Державної науково педагогічної бібліотеки
України імені В. О. Сухомлинського*

e-mail: dnpb@i.ua тел. 467-22-14

Рис. 3. Інформація про М. Д. Ярмаченка на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Ярмаченко Микола Дмитрович

Перший президент Академії педагогічних наук України (1992-1997), академік АПН України (1992), академік АПН СРСР (1982), доктор педагогічних наук (1969), професор (1971).

Народився 6 вересня 1928 р. в с. Черемошні Поліського (Хабенського) району Київської області. У 1947 р. вступив до Київського державного педагогічного інституту ім. О. М. Горького на дефектологічний факультет. Після отримання диплома (1951) вступив до аспірантури, яку закінчив у 1954 р. У тому ж році захистив кандидатську дисертацію, а в 1969 р. – докторську. Обидві вони присвячені проблемам сурдопедагогіки.

З 1954 по 1973 р. працював у Київському державному педагогічному інституті ім. О. М. Горького асистентом (1954–1956), старшим викладачем (1956–1959), завідувачем кафедри дефектології (1959–1965), завідувачем кафедри сурдопедагогіки (1965–1970), проректором з навчальної роботи (1968–1973).

У 1973 р. Микола Дмитрович очолив Науково-дослідний інститут педагогіки УРСР, яким керував понад 21 рік. Значною віхою у творчому житті вченого став березень 1974 р., коли його обрали членом-кореспондентом АПН СРСР. У березні 1982 р. він став дійсним членом союзнаї академії. Близько 10 років (з 1976 р.) М. Д. Ярмаченка був членом Президії цього провідного центру науки.

Творчий доробок вченого становить понад 300 праць. Ропочавши свою педагогічну діяльність як дефектолог, Микола Дмитрович багато уваги приділяв освіті, вихованню та соціалізації дітей з вадами слуху, а також історії сурдопедагогіки в Україні. Серед фахівців зі спеціальної педагогіки користуються популярністю його фундаментальні праці «Свідомість у навчанні глухих учнів» (1963), «Виховання і навчання глухих дітей в Українській РСР» (1968), «Російсько-українські сурдопедагогічні зв'язи (дожовтневий період)» (1974), «Історія сурдопедагогіки» (1975), «Проблема компенсації глухоти» (1976) та ін.

Значну частину доробку М. Д. Ярмаченка становить низка його праць з методології та теорії педагогіки. Учений не лише сам завжди порушує найактуальніші для розвитку народної освіти питання, а й з успіхом створює творчі колективи, спроможні результативно розробити назрілі теми. Зокрема, завдяки гусиллям та наполегливій праці Миколи Дмитровича побачили світ видання «Актуальні питання педагогічної науки» (1978), «Народна освіта в Українській РСР» (1979), «Педагогіка» (1986), «Педагогічний словник» (2001) тощо.

До вагомих результатів наукової діяльності вченого слід віднести створення праць з історії педагогіки. М. Д. Ярмаченко є найавторитетнішим фахівцем з питань макаренкознавства, автором досліджень «Сучасність педагогічної спадщини А. С. Макаренка» (1988), «Педагогічна діяльність і творча спадщина А. С. Макаренка» (1989) та багатьох інших публікацій на цю тему. Також наслідком його наукових пошуків стали видання «Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X – поч. XX ст.)» (1991); «Інститут педагогіки АПН України: Нарис історії» (1996); «Академія педагогічних наук України: п'ятиріччя становлення і розвитку» (1997) та багато інших.

М. Д. Ярмаченко завжди сприяв підготовці педагогічних кадрів і їх творчому зростанню. Багато його аспірантів і докторантів стали відомими вченими. Серед них Е. Е. Абібулєва, Л. С. Бондар, Н. П. Дічек, Н. В. Єфіменко, І. В. Зайченко, В. В. Засенко, Г. М. Коберник, І. П. Колесник, М. В. Левківський, І. М. Лобурець, К. В. Луцько, Т. І. Машейкіс, М. М. Окса, Т. О. Самоплєвська, С. Н. Філоненко, Л. І. Фомічова, М. К. Шеремет та ін.

Ураховуючи великий авторитет Миколи Дмитровича серед науковців та педагогів-практиків, 16 червня 1992 р. постановою Кабінету Міністрів його затверджено дійсним членом-засновником Академії педагогічних наук України і водночас призначено президентом-організатором цієї ж академії. 18 листопада 1992 р. загальні збори академії обрали вченого першим президентом Академії педагогічних наук України. Під головуванням Миколи Дмитровича Академія педагогічних наук України пройшла важливий етап свого становлення. Зокрема, у цей час у системі академії на базі Інституту педагогіки та психології створювалися нові підрозділи: у 1993 р. – Інститут педагогіки і психології професійної освіти та дефектології, у 1994 р. – Науково-практичний центр політичної психології. Влітку 1994 р. М. Д. Ярмаченко перейшов на постійну роботу до Президії АПН України. 3 грудня 1997 р. він є радником Президії АПН України та головним науковим співробітником Інституту педагогіки АПН України.

За активну плідну працю М. Д. Ярмаченко нагороджений орденами Дружби народів (1986), «За заслуги» III ступеня (1998), а також багатьма медалями.

Джерела інформації:

- Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського

Рис. 4. Інформація про М. Д. Ярмаченка на порталі НБУВ

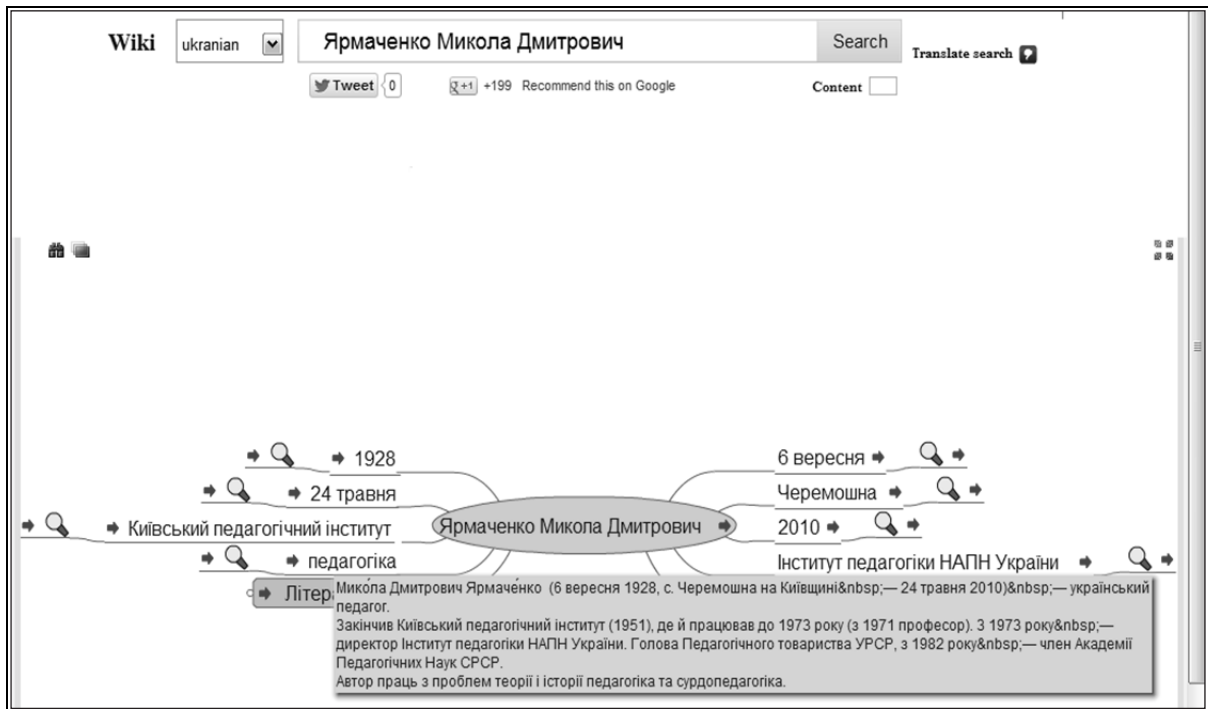

Рис. 5. Інформація про М. Д. Ярмаченка з сайту wiki

Під час створення авторитетного запису на індивідуального автора каталогізатори дотримувалися єдиних правил для досягнення сумісності одних і тих самих імен в електронному каталозі. Слід зазначити, що складений одного разу авторитетний запис може змінюватися, доповнюватися іншими варіантами форм імені в міру поповнення ЕК, тобто авторитетний файл, як і сам електронний каталог, може й повинен редагуватися.

Станом на 1 листопада 2013 р. обсяг БД АФ «ІА» становив близько **400** записів. Усі відомості про стан БД відображаються в Паспорті БД АФ «ІА».

Висновки. Авторитетний файл «Індивідуальні автори» є унікальним галузевим інформаційним ресурсом, який допомагає оперативно і якісно опрацювати видання та здійснювати релевантний пошук за авторською ознакою в базах даних електронного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Він дає змогу ідентифікувати особу автора, контролювати єдину форму заголовка й варіанти доступу до його документів, літератури про нього. База даних АФ «ІА» може використовуватися ще і як довідкова база для отримання додаткової інформації про авторів.

АФ «ІА» створюється для гарантування якості наукового опрацювання документів, що надходять до Бібліотеки, дотримання єдності в роботі із заголовками, що містять імена індивідуальних авторів, пошуку видань певних осіб.

Розроблена технологічна схема формування АФ «ІА» і здійснення авторитетного контролю в умовах автоматизованої каталогізації реалізується в процесі опрацювання документів під час формування всіх бібліографічних баз даних ЕК ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Результатом створення АФ «ІА» може

статі інтегрування записів в електронні каталоги книгозбірень різних систем і відомств України на засадах кооперування.

Подібна база даних може бути самостійним інформаційним ресурсом, що має вагомe значення не лише для освітянських бібліотек України, а й для глобальних інформаційних систем регіонального, державного (національного) і міждержавного рівня.

Список використаних джерел

1. Антоненко І. П. Авторитетний контроль в інформаційному електронному ресурсі НБУВ / Ірина Антоненко // Наук. пр. Нац. б-ки України імені В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – Вип. 34. – С. 17–27.
2. Антоненко І. П. Авторитетные записи и функциональный подход к их созданию / И. П. Антоненко // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб. / НАН Украины, Нац. б-ка Украины им. В. И. Вернадського. – К., 2006. – Вып. 4. – С. 197–211.
3. Антоненко І. П. Зміст авторитетного запису : джерела інформації / І. П. Антоненко // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформологія : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 16–18 трав. 2006 р. / МОН України, М-во культури і туризму України, ДАКККіМ. – К., 2006. – С. 77–80.
4. Коваленко С. Г. Створення авторитетного файлу «Індивідуальні автори» на базі АБІС «ІРБІС» для електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського [Електронний ресурс] / Коваленко Світлана Георгіївна // Інформ. технології і засоби навчання : електрон. наук. фах. вид. / Ін-т інформ. технологій і засобів навчання. – Електрон. текст. дані. – К., 2012. – № 1. – Режим доступу : <http://www.journal.iitta.gov.ua>. – Назва з екрана.
5. Лупінос М. Авторитетний контроль / М. Лупінос // Бібл. планета. – 2007. – № 1. – С. 33–37.
6. Селиванова Ю. Г. Электронный каталог: формирование и поиск [Электронный ресурс] / Юлия Геннадьевна Селиванова, Татьяна Леонардовна Масхулия // Библ. дело. – Электрон. текст. дан. – 2004. – № 8. – Режим доступа: <http://www.bibliograf.ru/issues>. – Загл. с экрана.
7. Рыбальченко Е. Н. Использование средств лингвистического обеспечения электронного каталога для релевантного поиска информации и выполнения различных запросов / Е. Н. Рыбальченко // Науч. и техн. б-ки. – 2011. – № 7. – С. 46–51.
8. Селиванова Ю. Стандартизация и кооперация: тенденции каталогизации конца XX в. / Юлия Селиванова, Татьяна Масхулия // Библ. дело. – 2004. – № 6 (18). – С. 18–21.
9. Сукиасян Э. Р. Электронные каталоги / Э. Р. Сукиасян // Библиотека. – 2003. – № 2. – С. 38–41.
10. Сукиасян Э. Р. Машиночитаемый, или электронный каталог [Электронный ресурс] / Э. Р. Сукиасян // Науч. и техн. б-ки. – Электрон. текст. дан. – 2000. – № 6. – Режим доступа: http://www.gpntb.ru/win/ntb/ntb2000/6/f06_14.html. – Загл. с экрана.

Е. Г. Помчалова

Заголовки индивидуальных авторов в авторитетных записях как средство повышения доступности информации в электронном каталоге научной библиотеки

Освещены вопросы, касающиеся основания авторитетного файла (АФ) индивидуальных авторов (ИА) в формате ИРБИС/AUTHORITY для электронного каталога Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского, раскрыта роль АФ «ИА» в унификации библиографических записей, что, в свою очередь, поможет избежать ошибок при их создании.

Ключевые слова: авторитетный контроль, авторитетные файлы, авторитетные записи, индивидуальные авторы, электронные каталоги, библиографическая запись, Государственная научно-педагогическая библиотека Украины имени В. А. Сухомлинского.

O. H. Pomchalova

Headings of Individual Authors in Authority Records as a Means of Increasing the Availability of Information in an Electronic Catalogue of a Scientific Library

The article highlights the issue of launching an authority file of individual authors in the format of IDLIS/AUTHORITY for the electronic catalogue of V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine. The author reveals the role of AF «IA» in the unification of bibliographic records, which, in turn, will help to avoid errors while creating the records.

Key words: authority control, authority files, authority records, individual authors, electronic catalogues, bibliographic record, V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine.

Надійшла до редколегії 14.11.2013 р.

УДК 025.4.036:004.65:025.343.1]-044.64

Н. Є. Зоріна,

наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

**БАЗА ДАНИХ АВТОРИТЕТНОГО ФАЙЛА «ПРЕДМЕТНІ ЗАГОЛОВКИ»
ЕЛЕКТРОННОГО КАТАЛОГУ ДНПБ УКРАЇНИ ІМ. В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО –
ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ІНТЕГРАЦІЇ**

Висвітлено основні аспекти процесу започаткування бази даних авторитетного файлу тематичних предметних рубрик із питань освіти, педагогіки й психології електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського; розкрито його значення для формування інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу; розглянуто технологію створення авторитетного файлу «Предметні заголовки».

Ключові слова: предметні рубрики, предметні заголовки, предметизація, електронні каталоги, авторитетні файли, авторитетні записи, бібліотеки, інформаційні ресурси.

Постановка проблеми. Формування й розвиток повноцінного інформаційного ресурсу з питань освіти й науки є важливим завданням сучасної наукової бібліотеки. Науково-інформаційне забезпечення інноваційного розвитку освіти, науки, фахових потреб науковців і практиків освітянської галузі України, сприяння здійсненню наукових досліджень у галузі педагогіки та психології, упровадження досягнень науки в практику роботи навчальних закладів є головною метою діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), яка за своїми функціями й завданнями є не тільки головною бібліотекою освітянської галузі, а й галузевим інформаційним, науково-методичним і координаційним центром. Зокрема на шляху до реалізації поставленої мети пріоритетним та актуальним завданням є формування на її базі інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІГІР) з питань освіти, педагогіки та психології на засадах кооперування з провідними книгозбірнями мережі освітянських бібліотек [10].

Використання автоматизованих інформаційно-пошукових систем (ІПС), формування електронних каталогів (ЕК) і бібліографічних баз даних (БД) дозволяє організувати процес забезпечення інформаційних потреб користувачів на якісно новому рівні, а можливості інформаційного пошуку значно розширюються в порівнянні з можливостями традиційних карткових каталогів.

Упровадження інформаційних технологій у процес каталогізації документів значно розширює та полегшує можливості всіх видів пошуку. Зокрема, зростає актуальність предметного введення й пошуку інформації в ЕК. Автоматизація процесів каталогізації та можливість здійснення в БД тематичного пошуку призвела до необхідності смислового опрацювання документів, упровадження й використання інформаційно-пошукових мов предметного типу. Нині переважна більшість бібліотек усвідомили важливість предметного введення інформації, приступили до електронної каталогізації й відчули гостру необхідність в отриманні повноцінного списку заголовків предметних рубрик. Це особливо актуально, оскільки з появою електронних каталогів предметні файли бібліотек різного типу й профілю перестають бути замкнутими системами, що обслуговують певне коло користувачів, і питання уніфікації предметизації стоїть сьогодні особливо гостро як у плані можливості одноразового опрацювання документів, так і в плані широкого обміну інформацією. Велику організуючу роль в цьому напрямі відіграє система машиночитних форматів каталогізації.

У процесі формування електронних каталогів (ЕК) і баз даних (БД) у бібліотек виникає потреба в обміні інформацією – поширенні своїх бібліографічних записів (БЗ) і використанні інформації, накопиченої іншими бібліотеками шляхом упровадження різних форм кооперативної співпраці. Розвиток корпоративних мереж, упровадження таких форм міжбібліотечної взаємодії, як створення зведених електронних каталогів, обмін бібліографічними базами даних, взаємне надання бібліотеками доступу до своїх інформаційних ресурсів потребують ведення автоматизованої каталогізації в єдиному форматі з дотриманням єдиних для всіх правил каталогізування, зокрема використання нормативних, інструктивних і методичних матеріалів з питань індексування. Одним із головних показників якості масивів бібліографічної інформації, створених з використанням автоматизованих бібліотечних інформаційних систем (АБІС), є ступінь стандартизації під час формування основних полів бібліографічних записів, зокрема пошукових. В умовах кожної окремої бібліотеки питання стандартизації вирішується шляхом створення й використання низки довідників різної структури, що містять нормативну інформацію – нормативних баз даних. На жаль, у різних бібліотеках України використовується не тільки різне програмне забезпечення для ведення електронних каталогів (ІРБІС, УФД-Бібліотека, MARC-SQL та ін.), а й різні формати подання баз знань, необхідним елементом яких є різні мови індексування (мови класифікаційного типу, дискрипторні мови тощо), а також і різні методики змістовного опрацювання документів, що істотно впливає на ефективність обміну інформацією, ускладнює доступ до них віддалених користувачів.

Тому в процесі інтегрування інформаційних ресурсів різних бібліотек на корпоративних засадах виникає проблема уніфікування зазначених нормативних баз даних із метою забезпечення доступу до об'єднаних інформаційних ресурсів. У зв'язку з цим великого значення набуває уніфікація в предметизації, а саме: розроблення загальних принципів предметизації, удосконалення інформаційно-пошукової мови (ПМ) предметизації й створення авторитетних файлів (АФ) предметних рубрик [2, 8, 15].

Аналіз наукових досліджень. Питання предметизації документів і створення авторитетних файлів предметних рубрик в електронних каталогах в Україні та зарубіжних країнах досліджували В. Г. Войскунський [11], Т. Л. Масхулія [5], А. В. Муктепавел [7], Ю. Г. Селіванова [5, 11], Н. В. Стрішенець [12], В. Суворова [13], М. М. Чегринець [14] та інші. Досвід бібліотек у створенні АФ предметних рубрик описано в джерелах [3, 5, 7, 9, 11, 14, 15]. Проблема уніфікації й стандартизації, авторитетного контролю в предметизації розглядається в працях І. П. Антоненко [1], Т. Л. Масхулії [5, 6], Я. Г. Юрченко [15] та ін. Історія авторитетного контролю досліджувалась у роботах С. Г. Коваленко [4], А. В. Муктепавел [7], Н. В. Стрішенець [12], В. Суворової [13].

Робота зі створення галузевого Авторитетного файла предметних рубрик із питань освіти, педагогіки та психології проводилася фахівцями відділу наукового опрацювання документів і організації каталогів у межах виконання наукового дослідження за темою **«Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського»** (наук. керівник – канд. іст. наук, старш. наук. співроб., директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського П. І. Рогова).

Актуальність роботи зумовлена необхідністю активізації формування ІПР із питань освіти, педагогіки та психології через упровадження кооперативних форм співпраці. Зокрема, створення Авторитетного файла «Предметні заголовки» (АФ «ПЗ») і використання його в процесі формування ІПР сприятиме уніфікації в створенні записів в ЕК як у межах однієї бібліотеки, так і в умовах міжбібліотечної взаємодії, особливо в умовах кооперування діяльності бібліотек, створення зведених баз даних, обміну бібліографічними записами тощо. Робота, розпочата в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, є першою в Україні спробою створення такого інформаційного продукту й першим кроком на шляху до уніфікації в предметизації документів. Автором не було виявлено аналогічних галузевих баз даних предметних заголовків, доступних для інших користувачів. Сьогодні аналогів створюваному нами інформаційному продукту в мережі освітянських бібліотек немає. Крім того, необхідність точних, конкретних, чітких формулювань термінів є дуже важливим чинником у процесі предметизації як для розкриття змісту документів, так і для максимальної ефективності тематичного пошуку, що має вагоме значення для ефективної кооперативної взаємодії бібліотек, а тому також обумовлює актуальність

цієї роботи. **Наукова новизна роботи** полягає в тому, що вперше в Україні на наукових засадах створюється галузевий інформаційний ресурс із перспективою використання його в процесі інтеграції освітянських бібліотек.

Метою статті є обґрунтування теоретичних, науково-методичних й організаційних засад формування бази даних Авторитетного файлу «Предметні заголовки» для забезпечення максимальної точності, конкретності, чіткості в процесі предметизації документів, розкриття їхнього змісту, а також для досягнення максимальної ефективності тематичного пошуку в електронних каталогах (базах даних).

Завданням статті є висвітлення особливостей формування галузевої бази даних Авторитетного файлу «Предметні заголовки» ЕК ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, реалізованому з використанням САБ ІРБІС.

Основна частина. Упровадження інформаційних технологій у процес каталогізації документів значно розширює й полегшує можливості всіх видів пошуку. Зокрема, зростає актуальність предметного введення та пошуку інформації в ЕК. Автоматизація процесів каталогізації та можливість здійснювати в БД тематичний пошук призвела до необхідності смислового опрацювання документів, упровадження й використання інформаційно-пошукових мов (ІПМ) предметного типу [8–9]. Оперативність і повнота пошуку інформації залежить від якості формування пошукового образу документа (ПОД), адекватного відображення його змісту в інформаційно-пошуковій системі (ІПС). Якість опрацювання документів повинна забезпечувати максимум пошукових можливостей ЕК для релевантного пошуку й виконання різних запитів, задоволення інформаційних потреб користувачів – зміст документа, знайденого в результаті пошуку, має відповідати змісту інформаційного запиту. А це означає, що зростають і вимоги до лінгвістичного забезпечення ІПС.

Електронна каталогізація, зберігаючи основні принципи традиційного опрацювання документів, надає більше можливостей для використання предметизаційної ІПМ. Це пов'язано з тим, що в електронному середовищі питання щодо обсягу та кількості термінів індексування втрачає свою актуальність. У машиночитних ІПС є можливість присвоїти документу більшу кількість предметних рубрик, що сприяє більш глибокому, точному, адекватному розкриттю змісту документа. Кожна предметна рубрика є закінченою думкою й дає точну інформацію про документ, а комплекс ПР з усіма підзаголовками дає можливість розкрити предмет багатоаспектно, що забезпечує точний результат і мінімум інформаційного шуму в процесі пошуку потрібної теми [9]. Мова ПР є ефективним засобом індексування й пошуку інформації лише за наявності єдиної системи предметизації й стандартизованого словника предметних рубрик, представленого в ЕК у формі авторитетного файлу.

Авторитетний файл предметних рубрик (АФ ПР) – це машиночитний список, що містить сукупність авторитетних, посилальних і довідкових записів, у яких представлено всю необхідну інформацію про точки доступу: усталена форма

точки доступу; варіантні форми точки доступу; взаємозв'язки різних форм точок доступу між собою, кодована інформація про точки доступу й про запис загалом; примітки, що належать до точки доступу (наприклад, пояснення термінів, історичні довідки тощо); відомості про установу, яка відповідає за складання запису) тощо. АФ ПР дає можливість проводити глибокий і результативний пошук в ЕК, забезпечує його повноту й точність і використовується як контролюючий словник в організації тематичного доступу до БЗ документів.

Оскільки процес предметизації є досить суб'єктивним, дотримання загальних правил і проходження визначених етапів стають обов'язковими. Необхідність додержання принципу уніфікації заголовків бібліографічних записів спричинила виникнення спеціальної інформаційної технології її забезпечення. Такою технологією й став авторитетний/нормативний контроль. Він дозволяє:

- забезпечити якість наукового опрацювання документів;
- уніфікувати введення інформації, у результаті чого досягається одноманітність вводу, скорочується кількість помилок;
- зменшити суб'єктивні дії предметизатора;
- прискорити опрацювання документів, оскільки потрібні елементи беруться з авторитетного запису, а не вводяться кожного разу заново;
- здійснювати релевантний пошук у базах даних.

Основним типом запису в АФ «ПЗ» є авторитетний/нормативний запис (АЗ), представлений у машиночитній формі, що містить інформацію про прийняті (затверджені) заголовки предметних рубрик. Окрім прийнятого заголовка, до АЗ можуть бути включені варіантні форми заголовків, посилання, довідки, примітки каталогізатора, індекси УДК, ББК та інша додаткова інформація, що характеризує заголовок або авторитетний запис загалом. Сукупність АЗ утворює авторитетний/нормативний файл.

АФ «ПЗ» має відповідати вимогам, які висуваються до всіх інформаційно-пошукових мов, а саме:

- повно й точно передавати зміст, а в разі необхідності – форму та призначення документів, відображених в ЕК;
- забезпечувати однозначність тлумачення термінів індексування;
- допускати багатоаспектне індексування;
- допускати внесення змін (доповнень і виправлень);
- забезпечувати достатню простоту й зручність індексування, інформаційного пошуку та ведення ЕК;
- відображати сучасний стан терміносистеми в галузі освіти, педагогіки, психології й суміжних дисциплін.

Підготовчим етапом формування бази даних Авторитетного файлу «Предметні заголовки» у САБ ІРБІС64 ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського була підготовка фахівцями відділу наукового опрацювання документів і організації каталогів, зокрема за участі автора статті, методичних рекомендацій **«Предметизація документів з**

питань освіти, педагогіки та психології», робота над якими продовжувалася протягом 2009–2012 рр. На базі цих рекомендацій у 2013 р. було підготовлено практичний посібник з однойменною назвою, у якому викладено основні теоретичні та практичні засади ручної й автоматизованої предметизації різних типів і видів документів на різних носіях інформації, а також розглянуто специфічні особливості предметизації документів у галузевому аспекті. Невід’ємною і надзвичайно важливою складовою документа є «Словник предметних заголовків». Це перша спроба створення вітчизняного галузевого україномовного словника для предметизації документів із питань освіти, педагогіки, психології та суміжних галузей знань, у якому зібрані терміни вищезазначеної тематики й на основі якого може здійснюватися індексування документів для організації електронних каталогів, формування авторитетних файлів предметних заголовків і пошук необхідної інформації. Словник є базовим для формування БД Авторитетного файла «ПЗ» ЕК ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Наступним кроком до створення АФ «ПЗ» стало розроблення автором у 2012 р. інструкції «Формування бази даних Авторитетного файла «Предметні заголовки» електронного каталогу ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського», що регламентує технологічний процес формування бази даних АФ «Предметні заголовки» у режимі автоматизованого опрацювання документів для організації електронного каталогу. В інструкції детально описано технологію створення АЗ, визначено список необхідних полів і підполів, розкрито їхній зміст, а також описано технологію редагування АЗ. Зокрема, у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за визначеною технологією окремо створюються авторитетні записи для тематичних предметних рубрик у БД «**Предметні заголовки**», а також для предметних рубрик, присвячених особам й організаціям у відповідних БД: **АФ «Індивідуальні автори**», **АФ «Колективні автори**».

У машиночитних ІПС, зокрема в САБ ІРБІС, авторитетні записи предметних рубрик окрім основного прийнятого заголовку ПР (із підзаголовками або без них) містять посилання й довідки, в яких зазначаються неприйняті форми предметних заголовків, а також зв’язані предметні рубрики різних видів («Предметна рубрика», «Ім’я особи», «Назва організації») із посиланнями на основну прийнятну форму заголовка ПР; інформаційні примітки, індекси УДК і ББК та інша інформація, що характеризує зазначену рубрику. Для уникнення невиправданого збільшення обсягу БД, підвищення рівня уніфікування й зменшення інформаційного шуму було ухвалено методичне рішення щодо створення в БД АФ «ПЗ» переважно однорівневих записів без використання тематичних, географічних, хронологічних і формальних підзаголовків. Підполя «Тематичний підзаголовок», «Географічний підзаголовок», «Хронологічний підзаголовок» і «Формальний підзаголовок» заповнюються каталогізатором безпосередньо під час опрацювання документів із використанням відповідних словників у процесі формування ПР після введення предметного заголовка через **AUTHORITY-файл**. Авторитетні записи в БД АФ «ПЗ» створюються

винятково з використанням «Словника предметних заголовків», українською мовою, з дотриманням норм сучасної орфографії. Уся інформація щодо предметного заголовка вводиться у відповідні поля й підполя авторитетного запису. Заголовок тематичної предметної рубрики зазначається в полі **210: «Основна (уніфікована) предметна рубрика»**. Якщо предметний заголовок, на який формується АЗ в АФ «ПЗ», має варіантні форми (інші форми написання, синоніми, інвертовану форму, аббревіатуру тощо), АЗ створюється тільки для прийнятого ПЗ. Усі інші варіантні форми ПЗ вважаються неприйнятими й не можуть бути заголовками інших АЗ. Неприйняті ПЗ відображаються в полі **«410: Посилання “див.”»**. Самостійні АЗ в АФ «ПЗ» для варіантних (неприйнятих) форм ПЗ не створюються. Таким чином, використання АФ «ПЗ» дозволяє вирішити такі проблеми, як усунення синонімії, омонімії, полісемії.

До прийнятого ПЗ, зазначеного в полі **«210: Основна (уніфікована) предметна рубрика»**, зазначаються також зв'язані ПЗ, до яких робляться посилання в полі **«550: Посилання “див. також” (Предметна рубрика)»**. Для кожного зі зв'язаних прийнятих ПЗ потрібен самостійний авторитетний запис у БД АФ «ПЗ». Після збереження запису вся інформація з поля **«550: Посилання “див. також” (Предметна рубрика)»** автоматично переноситься в поле **«510: Посилання “див. також” (Зв'язані основні предметні рубрики)»**, а поле **550** спустошується. Надалі інформація щодо зв'язаних прийнятих ПЗ відображається в полі **510**.

Для більш точного пояснення зв'язку між основним прийнятим ПЗ у полі **210** і зв'язаними прийнятими ПЗ у полях **550 (510)**, якщо посилання **«див. також»** не розкриває зв'язок між предметними заголовками в АЗ достатньо повно, використовується поле **305: «Текстова посилальна примітка “Див. також”»**:

- для зазначення ієрархічних зв'язків між основним і зв'язаними ПЗ;
- для зазначення зв'язків між ПЗ, якщо зв'язані ПЗ не мають чітко визначених ієрархічних відносин з основним прийнятим ПЗ;
- якщо до основного ПЗ є одночасно кілька видів посилань **«див. також»**;
- у випадку зміни термінології, наприклад, коли прийнятий заголовок із певного часу не використовується як застарілий, а вживається інший, сучасніший.

У поле **300 «Інформаційна примітка»** записується будь-яка інформація щодо заголовка: історична довідка; пояснення значення терміна тощо. Інформація з цього поля відображається в повному АЗ і може бути використана каталогізатором як допомога в процесі визначення ПР.

Крім того, авторитетний запис містить відомості:

- про установу, відповідальну за складання запису – у полі **801 «Джерело складання запису»**;
- про дати складання або редагування АЗ й особистий код каталогізатора – у полі **907 «Систематизатор, дата»**.

Інші поля визначено як факультативні для заповнення.

У процесі предметизації документів для того, щоб ввести предметний заголовок, потрібно скористатися підполем «Введення через AUTHORITY-файл» у полі 606 «Предметна рубрика». Каталогізатору відкривається повний авторитетний запис на тематичну предметну рубрику, який має такий вигляд (рис. 1):

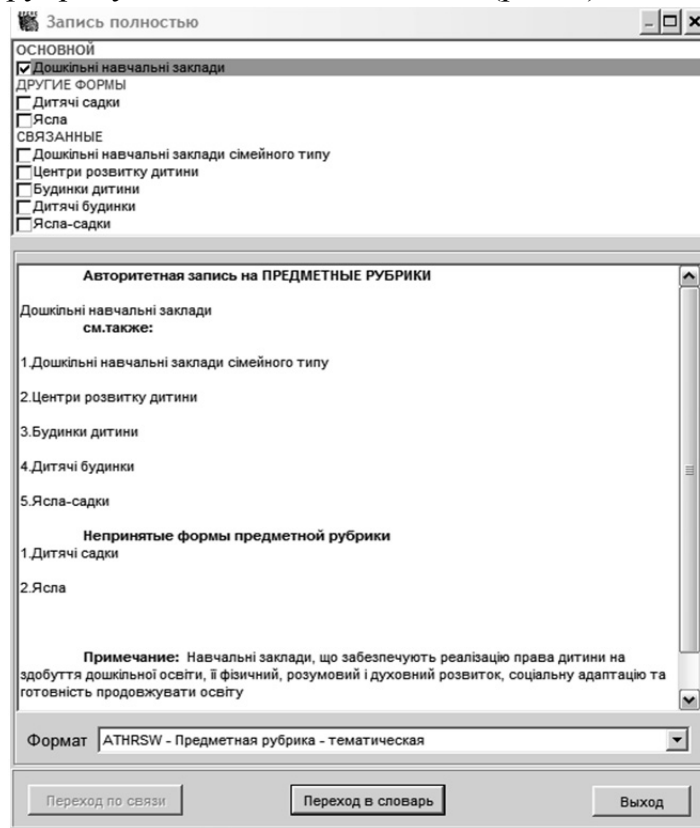

Рис. 1. Авторитетний запис повністю

Таким чином, бачимо, що повний авторитетний запис на тематичну ПР містить:

- прийнятий предметний заголовок;
- варіантні (неприйняті) ПЗ, від яких до прийнятого ПЗ робляться посилання «див.»;
- зв'язані прийняті ПЗ, до яких від прийнятого ПЗ робляться посилання «див. також»;
- довідкову інформацію та примітки щодо прийнятого заголовка.

У процесі роботи над «Методичними рекомендаціями» та «Інструкцією» у 2012 р. автором в експериментальному режимі було розпочато створення авторитетних записів у БД АФ «Предметні заголовки» ЕК ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з метою опробування технології формування АЗ і з'ясування нюансів процесу й проблемних моментів. З 2013 р. створення авторитетних записів здійснювалося вже в робочому режимі з використанням відредагованого «Словника предметних заголовків», а також відбулося редагування раніше зроблених АЗ. Станом на 01.10.2013 р. оформлено 28 повноцінних авторитетних записів із відповідними посиланнями й довідковою інформацією, а ще

40 заголовків, які сформувалися в результаті посилань від прийнятих ПЗ, потребують доопрацювання й створення самостійних записів.

Проблеми, що виникли під час формування АФ «ПЗ», переважно пов'язані з можливостями програмного забезпечення ІРБІС і мають суто технічний характер. Наприклад, для формування посилань «див. також» (поле 550) від основного прийнятого ПЗ до зв'язаного прийнятого ПЗ у вбудованому словнику передбачені значення лише для ієрархічних відносин типу «більш вузьке/широке поняття» (h/g). Якщо зв'язані прийняті ПЗ не мають чітко виражених ієрархічних відносин з основним ПЗ, але близькі за тематикою до основного ПЗ або мають асоціативний характер, спеціальні позначки для них відсутні. У таких випадках доводиться використовувати одну з вищезазначених позначок (що є не дуже коректним), а в полі 305 записувати уточнювальні пояснення до цих посилань.

На жаль, у САБ ІРБІС не передбачено встановлення зв'язків між основним ПЗ (поле 210) і словником «Персоналії», базами даних АФ «Індивідуальні автори», АФ «Колективні автори», які дозволяли б робити посилання від основного ПЗ безпосередньо на відповідний запис в АФ «ІА», АФ «КА», «Персоналіях».

Висновки.

1. Новизна роботи полягає в тому, що вперше на наукових підходах створюється галузева україномовна база даних предметних заголовків із питань освіти, педагогіки й психології, зокрема Авторитетний файл «Предметні заголовки». Створенню БД АФ «Предметні заголовки» передувала тривала й копітка робота за участі автора над практичним посібником «Предметизація документів з питань освіти, педагогіки та психології», в якому представлено теоретичні та науково-методичні засади предметизації документів, і його невід'ємною складовою частиною – «Словником предметних заголовків», який сформовано з урахуванням інформаційних потреб фахівців освітянської галузі і котрий розглядається нами як базовий для створення БД АФ «Предметні заголовки», а також для використання освітянськими бібліотеками під час кооперування діяльності в процесі формування інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу.

2. Розвиток корпоративних мереж, упровадження різних форм міжбібліотечної взаємодії, таких як створення зведених електронних каталогів, обмін бібліографічними базами даних, взаємне надання бібліотеками доступу до своїх інформаційних ресурсів потребують ведення автоматизованої каталогізації в єдиному форматі з дотриманням єдиних для всіх правил каталогізування, зокрема використання нормативних, інструктивних і методичних матеріалів із питань індексування обумовлює необхідність створення стандартизованого словника (авторитетного файлу) предметних заголовків, який підтримує уніфікацію в предметизації, дає можливість здійснювати глибокий і результативний пошук в ЕК, гарантує його повноту й точність і використовується як контролюючий словник в організації тематичного доступу до БЗ документів.

3. Для забезпечення цього технологічного процесу вперше в Україні розпочато роботу зі створення в ЕК САБ ІРБІС бази даних авторитетного файлу «Предметні заголовки» із питань освіти, педагогіки й психології, що сприятиме уніфікації в створенні записів в ЕК як у межах однієї бібліотеки, так і в умовах міжбібліотечної взаємодії, особливо в умовах кооперування діяльності бібліотек, створення зведених баз даних, обміну бібліографічними записами тощо; забезпечить найбільш поширений вид пошуку за назвою предмета. Створення машиночитного уніфікованого списку ПЗ дозволить значно поліпшити якість та ефективність автоматизованого опрацювання документів і рівень бібліографічного обслуговування користувачів.

4. У подальшому планується продовжувати роботу з формування бази даних АФ «ПЗ»; поступово впроваджувати використання авторитетних записів у процес предметизації документів не тільки в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, а й в усіх освітянських бібліотеках України для забезпечення ефективної міжбібліотечної взаємодії під час впровадження інтеграційних процесів.

Список використаних джерел

1. Антоненко І. П. Авторитетний контроль бібліографічних записів [Електронний ресурс] / Антоненко Ірина Петрівна // Бібл. вісн. – 1995. – № 4. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/articles/1999/95aipkbz.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.10.2013.

2. Бардієр К. В. Засоби підтримки лінгвістичного забезпечення електронних каталогів бібліотек [Електронний ресурс] / К. В. Бардієр // Реєстрація, зберігання і оброб. даних. – 2002. – Т. 4, № 2. – С. 104–113.

3. Технология построения авторитетного файла предметных рубрик в ИНИОН РАН [Электронный ресурс] / С. К. Виленская [и др.]. – Режим доступа: www.librar.org.ua/sections_load.php?s=libraries&id=4011. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 01.10.2013.

4. Коваленко С. Г. Створення авторитетного файлу «Коллективный автор» на базі АБІС «ІРБІС» для електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського [Електронний ресурс] / Коваленко Світлана Георгіївна, Гаврилюк Раїса Павлівна // Інформ. технології і засоби навчання : електрон. наук. фах. вид. / Ін-т інформ. технологій і засобів навчання. – Електрон. текст. дані. – К., 2009. – № 2. – Режим доступу: <http://www.journal.iitta.gov.ua>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.10.2013.

5. Масхулия Т. Л. Организация авторитетного/нормативного контроля в электронных каталогах с использованием авторитетных/нормативных файлов национальных библиографирующих учреждений [Электронный ресурс] / Масхулия Т. Л., Селиванова Ю. Г. // Сборник материалов Всероссийского совещания руководителей федеральных и региональных библиотек России «Проблемы создания и интеграции информационных ресурсов российских библиотек». 19–23 апреля 1999 года, Москва / Рос. гос. б-ка [и др.]. – Электрон. текст. дан. – Режим доступа: www.ruslibnet.ru/publ/190499/96.html. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 01.10.2013.

6. Масхулия Т. Л. Стандартизация и кооперация [Электронный ресурс] / Татьяна Масхулия, Юлия Селиванова // Библ. дело. – Электрон. текст. дан. – 2004. – № 6. – С. 18–21. – Режим доступа: <http://www.bibliograf.ru/issues/2004/6/25/44/87>. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 01.10.2013.

7. *Муктепавел А. В.* Авторитетные файлы предметных рубрик в условиях автоматизированной каталогизации: проблемы создания и ведения [Электронный ресурс] : автореф. дис.... канд. пед. наук : специальность 05.25.03 «Библиотечное и библиографоведение» / Муктепавел Айнва Вольдемаровна. – Электрон. текст. дан. – СПб, 1999. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/avtoritetnye-faily-predmetnykh-rubrik-v-usloviyakh-avtomatizirovannoi-katalogizatsii-problem#ixzz2TLGXFy3V>. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 01.10.2013.

8. *Подошова Н. В.* Значення лінгвістичного забезпечення автоматизованих інформаційно-бібліотечних систем та проблеми уніфікації ПІМ для розвитку корпоративної каталогізації / Н. В. Подошова // Актуальні питання каталогізації в умовах впровадження нових інформаційних технологій : матеріали наук.-практ. семінарів / Держ. закл. «Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка». – Електрон. текст. дан. – Х., 2011. – С. 42–49. – Режим доступа: <http://korolenko.kharkov.com/94.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.10.2013.

9. *Подошова Н. В.* Авторитетный/нормативный файл предметных рубрик как основное средство тематического поиска в электронном каталоге ХГНБ им. В. Г. Короленко [Электронный ресурс] / Н. В. Подошова, В. Ю. Гарькавец // Актуальні питання каталогізації в умовах впровадження нових інформаційних технологій : матеріали наук.-практ. семінарів / Держ. закл. «Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка». – Электрон. текст. дан. – Х., 2011. – С. 36–42. – Режим доступа: <http://korolenko.kharkov.com/94.pdf>. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 01.10.2013.

10. *Рогова П. І.* Інтеграційні процеси у діяльності освітянських бібліотек МОН України і НАПН України в умовах інформатизації [Електронний ресурс] / Рогова Павла Іванівна // Інформ. технології і засоби навчання : електрон. наук. фах. вид. / Ін-т інформ. технологій і засобів навчання. – Электрон. текст. дані. – К., 2013. – Т. 38, № 6. – С. 217–233. – Режим доступа: http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/937/700#.U14KE1V_scc. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.01.2014.

11. *Селиванова Ю. Г.* Проблемы создания национального авторитетного файла предметных рубрик в России [Электронный ресурс] / Селиванова Ю. Г., Войскунский В. Г. // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества : III Междунар. конф. «Крым – 1996», Ялта, 1–9 июня 1996 г. / Гос. публич. науч.-техн. б-ка России. – Электрон. текст. дан. – М., 1996. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea96/report/DOC1/58.html>. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 01.10.2013.

12. *Стрішенець Н. В.* Поняття предметних рубрик в американському бібліотечознавстві / Н. Стрішенець // Бібл. планета. – 2010. – № 2. – С. 12–16.

13. *Суворова В. П.* От манускрипта – к национальному файлу / Валентина Суворова // Библ. дело. – 2003. – № 9. – С. 29–33.

14. *Чегриниць М. М.* Формування авторитетного файлу предметних рубрик як тематичного навігатора електронного каталогу ХДНБ ім. В. Г. Короленка [Електронний ресурс] / М. М. Чегриниць // Актуальні питання каталогізації в умовах впровадження нових інформаційних технологій : матеріали наук.-практ. семінарів / Держ. закл. «Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка». – Электрон. текст. дані. – Х., 2011. – С. 29–36. – Режим доступа: <http://korolenko.kharkov.com/94.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.10.2013.

15. *Юрченко Я. Г.* Авторитетный контроль как важнейший элемент интеграции [Электронный ресурс] / Юрченко Янина Геннадьевна // Фонды и каталоги Кузбасса: Опыт. Проблемы. Решения : науч.-практ. сб. / Кемер. обл. науч. б-ка им. В. Д. Федорова. – Электрон. текст. дан. – Кемерово, [б. г.]. – Вып. 2. – Режим доступа: www.kemrsl.ru/documents/founds/vip2/vip2.5.htm. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 01.10.2013.

Н. Е. Зорина

База данных Авторитетного файла «Предметные заголовки» электронного каталога ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского – важный элемент интеграции

В статье освещаются основные аспекты процесса основания базы данных авторитетного файла тематических предметных рубрик по вопросам образования, педагогики и психологии электронного каталога Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского; раскрывается его значение для формирования интегрированного отраслевого информационного ресурса; рассматривается технология создания авторитетного файла «Предметные заголовки».

Ключевые слова: предметные рубрики, предметные заголовки, предметизация, электронные каталоги, авторитетные файлы, авторитетные записи, библиотеки, информационные ресурсы.

N. E. Zorina

The Database of the Authoritative File «Subject Headings» in the electronic catalogue at V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine is an important component of integration

The article highlights the main aspects of starting a database of the authoritative file of thematic subject headings concerning education, pedagogy and psychology in the electronic catalogue at V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine. The researcher reveals its importance as far as the formation of the integrated branch information resource is concerned. The author of the article considers the technology of creating the authoritative file «Subject Headings».

Key words: subject rubrics, subject headings, subject indexation, electronic catalogues, authoritative files, authoritative records, libraries, information resources.

Надійшла до редколегії 08.11.2013 р.

УДК 025.4.036-027.522:37(043.5)

С. Г. Коваленко,

наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ЗВЕДЕНА БАЗА ДАНИХ ДИСЕРТАЦІЙ З ПИТАНЬ ОСВІТИ, ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ – СКЛАДОВА ІНТЕГРОВАНОГО ГАЛУЗЕВОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ

Висвітлено процес створення бібліографічної Зведеної бази даних дисертацій з питань освіти, педагогіки і психології на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.

Ключові слова: дисертації, зведені бази даних, освіта, педагогіка, психологія, інтегрований галузевий інформаційний ресурс.

Постановка проблеми. Сьогодні, за часів кардинальних соціальних та економічних змін, що відбуваються в українському суспільстві, відчутно зростає роль педагогічної науки, яка визначає мету, зміст, форми й методи виховання та підготовки молодого покоління до життя й праці, впливає на розвиток і вдосконалення національної освіти. Дослідження теоретичних проблем виховання й навчання, практичних шляхів поліпшення якості навчально-виховного процесу мають у цей період якнайповніше задовольняти потреби практики. Діяльність в такому

напрямі безумовно повинна забезпечуватись якісною інформаційною підтримкою. Провідна роль у означеному процесі належить Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), що функціонує як національне галузеве книгосховище, всеукраїнський науково-інформаційний, науково-методичний і координаційний центр мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України [6]. *Її головною метою є* задоволення фахових інформаційних потреб працівників освіти України, сприяння здійсненню наукових досліджень у галузі педагогіки та психології, впровадження досягнень науки та передового досвіду в практику роботи навчальних закладів різних типів, а також сприяння освіті, самоосвіті та професійному становленню й зростанню науково-педагогічних і педагогічних кадрів. Відповідно до «Концепції створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» [2], колектив ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського спільно з провідними освітянськими бібліотеками розпочали формування інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІГР) у традиційній та електронній формі, а також забезпечення вільного й багатоаспектного доступу до нього.

Інтеграційні процеси, що відбуваються у світі, призвели до того, що бібліотеки не можуть дозволити собі існувати ізольовано одна від одної, виконуючи при цьому все складніші завдання. Інтеграційні процеси впливають також на форми міжбібліотечної взаємодії й характер відносин взаємодіючих суб'єктів [3]. Жодна бібліотека не має можливості отримувати всі документи, що можуть зацікавити її користувачів, тож вони не завжди мають змогу знайти у фонді конкретної бібліотеки необхідний матеріал. Вихід із такого становища бібліотеки знаходять у кооперуванні своїх зусиль. І передусім це стосується обслуговування читачів. У зв'язку з вищезазначеним, у межах виконання планових наукових досліджень та здійснення НДР «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (наук. керівник – канд. іст. наук, старш. наук. співроб., директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – П. І. Рогова), у 2012 р. розпочато формування бібліографічної Зведеної бази даних дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології (ЗвБД дисертацій) на базі вказаної вище бібліотеки.

Дисертація (від лат. *dissertation* – дослідження, міркування) – це спеціальна форма наукового твору, що має науково-кваліфікаційний характер, готується для публічного захисту й отримання вченого ступеня [1]. Дисертація виконується особисто у вигляді спеціально підготовленого рукопису або опублікованої наукової монографії. Вона містить висунуті автором для прилюдного захисту науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати, наукові положення, характеризується єдністю змісту та свідчить про особистий внесок здобувача в науку. Виходячи з наведеної вище характеристики дисертації, а також маючи на увазі велике значення досягнень для суспільства педагогічної та психологічної науки, фахівцями

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було ухвалено рішення про створення ЗвБД дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології.

Зведені каталоги (бази даних) – це часткові або повні каталоги фондів кількох бібліотек, тобто бібліотечні каталоги, що віддзеркалюють фонди самостійних бібліотек або бібліотечної мережі регіону або галузі. Зведені каталоги виконують ті самі функції, що й інші бібліотечні каталоги, але особливого значення набуває виконання ними інформаційно-пошукової функції [9]. Такі каталоги створює група бібліотек для того, щоб насамперед інформувати користувачів про наявність документів, у нашому випадку дисертацій, про їх місце зберігання, а також представляти дисертаційний фонд бібліотек-учасниць. За допомогою сигл ідентифікації (умовних позначок) у зведених каталогах зазначається, у фонді якої бібліотеки зберігається той або інший документ. ЗвБД дисертацій створено шляхом акумулювання бібліографічних записів (БЗ) дисертацій, що зберігаються в освітянських бібліотеках – учасницях Проекту створення мережевого ІГР.

Аналіз джерельної бази. Дослідження питання створення зведених каталогів в Україні (Є. О. Корнілова [2], В. В. Сєдих [9]) та за кордоном (Є. Іванова [1], Т. І. Пуртова [7], О. І. Саломатова [8]) дозволило зробити такі висновки: зведені каталоги давно і активно створюються в багатьох колишніх республіках СРСР, спочатку – в традиційній паперовій (картковій або друкованій) формі, згодом – в електронній. Вони об'єднували бібліографічні записи за різними ознаками – мовними, територіальними, типо-видовими, галузевими, тематичними тощо. В останнє десятиріччя все більше бібліотек почало приєднуватися до корпоративних проектів, у тому числі й в Україні [3]. Але об'єднаного інформаційного ресурсу з питань освіти, педагогіки і психології нами виявлено не було. Це дозволяє стверджувати, що започаткований ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського проект є новим напрямом у роботі освітянських бібліотек.

Актуальність роботи зумовлена важливістю інформації, що міститься в дисертаційних дослідженнях, для науковців, пошукувачів, дисертантів, практичних педагогів, а також відсутністю інформації про дисертації на сайтах багатьох установ і організацій, де ці дисертації готувалися, захищалися й зберігаються.

Метою статті є висвітлення теоретичних, організаційних і методичних підходів, застосованих у процесі створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в електронній формі на прикладі організації та використання зведеної БД дисертацій і надання до нього вільного й багатоаспектного доступу через веб-портал ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Метою створення ЗвБД дисертацій було:

– об'єднання зусиль освітянських бібліотек – учасниць Проекту створення ІГР на засадах партнерства й кооперації;

– досягнення якісно нового рівня повноти і оперативності задоволення інформаційних потреб користувачів різних категорій за рахунок надання їм об'єднаних інформаційних ресурсів, акумульованих у бібліотеках галузі, і засобів

пошуку з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для вирішення наукових, управлінських, виробничих, соціальних та інших завдань;

– скорочення сумарних фінансових, трудових і матеріальних витрат бібліотек на створення й підтримку ІГР та автоматизацію бібліотечних процесів.

Практично основна мета ЗвБД дисертацій реалізовувалася за допомогою розв'язання таких завдань:

– організаційно-технологічне забезпечення створення, підтримки й керування електронним інтегрованим інформаційним ресурсом дисертацій галузевої тематики для спрощеного пошуку й добору інформації, необхідної для наукової, практичної, навчальної чи іншої діяльності;

– поліпшення якості створюваних інформаційних ресурсів бібліотек через забезпечення уніфікованого підходу до оформлення бібліографічних записів;

– надання користувачам комплексу бібліотечно-інформаційних послуг, які забезпечують ефективне використання ІГР дисертацій;

– реалізація вільного і багатоаспектного доступу до ЗвБД дисертацій віддаленим користувачам через веб-портал ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за адресою <http://dnpb.gov.ua>;

– реалізація механізму міжбібліотечного обміну даними через запозичення БЗ бібліотеками – учасницями Проекту;

– скорочення дублювання в роботі бібліотек завдяки корпоративній каталогізації через одноразове введення інформації та багаторазове і багатофункціональне використання.

Згідно з «Положенням про бібліографічну Зведену базу даних дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології» [5] ЗвБД дисертацій створюється на принципах:

– рівноправності всіх учасників Проекту: всі учасники Проекту мають рівні права та обов'язки;

– відкритості Проекту: Проект відкрито для приєднання нових учасників; його учасником може стати будь-яка бібліотека, готова дотримуватися правил Проекту.

Засновником і координатором ЗвБД дисертацій є ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Відповідно, БЗ дисертацій її електронного каталогу (ЕК) стали ядром ЗвБД дисертацій.

Як головний координатор Проекту, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського має такі права та обов'язки:

– створення, підтримка та розвиток програмного, апаратного й технологічного забезпечення ЗвБД дисертацій;

– надання доступу до інформаційних ресурсів;

– поточне управління діяльністю ЗвБД дисертацій (зокрема укладення Договорів з бібліотеками);

– методична підтримка учасників ЗвБД дисертацій.

Звідси випливають і основні завдання ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, а саме:

- збирання в електронному вигляді БЗ, які надходять від бібліотек-учасниць Проекту;
- остаточне доопрацювання й коригування у разі необхідності отриманих БЗ, введення їх у ЗвБД дисертацій;
- адміністрування, резервне копіювання, зберігання й актуалізація ЗвБД дисертацій;
- надання користувачам можливості пошуку у ЗвБД дисертацій за основними бібліотечними атрибутами;
- просування й рекламування інформаційного ресурсу;
- навчання співробітників бібліотек-учасниць Проекту, надання консультативної допомоги.

Відповідно до «Положення про бібліографічну Зведену базу даних дисертацій із питань освіти, педагогіки та психології» бібліотекам-учасницям Проекту надаються такі права [5]:

- користуватися сервісом пошуку у ЗвБД дисертацій;
- користуватися сервісом запозичення – отримувати БЗ дисертацій у терміни та з якістю, що відповідають вимогам Проекту;
- використовувати без зміни або редагувати отримані в рамках Проекту БЗ для формування власних баз даних, призначених для обслуговування користувачів і виконання внутрішніх робіт бібліотеки, яка бере участь у формуванні ЗвБД дисертацій;
- отримувати нормативно-інструктивні, організаційно-технологічні й методичні документи та консультативну допомогу від ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з питань, пов'язаних із формуванням ЗвБД дисертацій;
- подавати на розгляд ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського пропозиції щодо поліпшення вищезазначеної спільної діяльності.

Участь у Проекті здійснюється на основі Договору про науково-інформаційне співробітництво та Додаткової угоди до Договору про науково-інформаційне співробітництво щодо створення ЗвБД дисертацій, які укладаються з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Необхідною умовою участі в Проекті ЗвБД дисертацій є:

- існування у кожній бібліотеці-учасниці власного електронного каталогу;
- дотримання єдиних стандартів на створення бібліографічних записів для уніфікування процесів опрацювання документів і поповнення баз даних, що дасть можливість підтримувати єдиний корпоративний стандарт подання даних;
- підключення бібліотеки-учасниці ЗвБД до Інтернету.

На першому етапі роботи до проекту було підключено бібліотеки наукових установ НАПН України, передусім ті, що вже створили електронні каталоги та для організації ЕК використовують програмне забезпечення САБ ІРБІС, а саме:

- бібліотека Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих;
- бібліотека Інституту професійно-технічної освіти;
- бібліотека ім. А. Ф. Залевської Інституту психології ім. Г. С. Костюка.

Цей вибір обумовлювався передусім тим, що в названих бібліотеках зосереджено значну частину дисертацій, захищених в установах НАПН України; науковці саме цих установ насамперед потребують такої інформації; усі ці установи розміщено в м. Києві й співробітництво з ними (надто на початковому етапі створення ЗвБД дисертацій) було найдоступнішим. У фондах наукових бібліотек НАПН України зберігається понад 2200 прим. дисертацій, які відображаються в ЕК. Бібліотеки підключено до Інтернету, але ЕК кожної з них залишається недоступним для віддалених користувачів, оскільки відповідну інформацію не представлено на сайтах установ. З цими трьома науковими установами НАПН України ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського уклала Договори про науково-інформаційне співробітництво й Додаткові угоди щодо створення ЗвБД дисертацій.

У 2013 р. до проекту почали активно підключатися бібліотеки ВНЗ із різних регіонів України. На сьогодні в проекті вже беруть участь 8 вищих навчальних закладів. Це – Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Республіканський вищий навчальний заклад «Кримський інженерно-педагогічний університет», Маріупольський державний університет, Республіканський вищий навчальний заклад «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта), Житомирський державний університет імені Івана Франка, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, з якими укладено Договори про співпрацю. З Національним педагогічним університетом імені М. П. Драгоманова та Українською інженерно-педагогічною академією (м. Харків) Договори перебувають на стадії підписання.

Для уніфікування створення бібліографічних записів дисертацій і уникнення помилок у майбутньому фахівцями відділу наукового опрацювання документів і організації каталогів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було розроблено інструкцію «Створення бібліографічних записів для зведеної бази даних дисертацій» [10]. Ця інструкція визначає набір полів і підполів та правила їх заповнення для організації й ведення зведеної бази даних (БД) дисертацій у модулі «Каталогізатор» САБ ІРБІС. Інструкція призначається для бібліотек-учасниць створення зведеної БД дисертацій, представлених на будь-яких носіях (паперових або електронних). Також було розроблено інструкцію «Обмін бібліографічними записами документів для створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу на засадах кооперування», яка регламентує технологічний процес використання FTP-сервера (File Transport Protocol) для здійснення обміну БЗ з ЕК, створених на базі Системи автоматизації бібліотек ІРБІС (САБ ІРБІС) [4].

Ці інструкції й Положення про ЗвБД дисертацій було розіслано всім бібліотекам-учасницям для опрацювання й подальшого використання у роботі. Крім того, для фахівців деяких бібліотек було проведено навчання, а також здійснювалося

консультування зі створення БЗ дисертацій. У рамках надання методичної допомоги бібліотекам-учасникам та для полегшення їхньої роботи в процесі створення БЗ дисертацій ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, в разі потреби, забезпечує ці бібліотеки необхідною нормативною, інструктивною та методичною документацією, планує також передати до цих бібліотек словники, вже створені фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Це, зокрема, словник «Коди найменувань спеціальностей ВАК», авторитетні файли «Коллективні автори», «Індивідуальні автори», в майбутньому – АФ «Предметні заголовки» тощо. Крім того, фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було розроблено сигли бібліотек мережі для їхньої ідентифікації в електронному режимі. Сигли визначено для різних видів освітянських бібліотек. Зокрема, сигла **В000** ідентифікує бібліотеки наукових установ НАПН України. Згідно з інструкцією «Створення бібліографічних записів для зведеної бази даних дисертацій» під час внесення даних у поле 902 «Тримач документа» заповнення підполів «Назва організації» та «Сигли (національний код організації)» є обов'язковим.

Для координування заходів, пов'язаних з експортом БЗ дисертацій, у бібліотеках-учасниках було призначено відповідальних осіб за передавання даних, в обов'язки яких входить експортування БЗ дисертацій із дотриманням положень інструкції щодо обміну. При цьому, за умови дотримання вимог інструкції щодо створення й імпортування записів у ЗвБД, відбувається злиття БЗ однакових дисертацій із зазначенням усіх організацій – тримачів дисертацій. У ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як головну, відповідальну за ЗвБД дисертацій установу було призначено адміністратора ЗвБД дисертацій, в обов'язки якого входить контроль якості БЗ [7; 8], а саме:

- перевірка імпортованих БЗ на наявність дублетних записів та, в разі необхідності, видалення їх;
- перевірка БЗ на відсутність інформації в обов'язкових для заповнення полях згідно з інструкцією «Створення бібліографічних записів для зведеної бази даних дисертацій»; особлива увага приділяється заповненню поля **902** «Тримач документа»;
- конвертування імпортованих БЗ в ЗвБД дисертацій.

У ході роботи від бібліотек-учасниць Проекту станом на 10.10.13 було отримано **5 082** БЗ дисертацій, зокрема:

- від бібліотеки Інституту педагогічної освіти й освіти дорослих – 470 БЗ;
- від бібліотеки імені А. Ф. Залевської Інституту психології імені Г. С. Костюка – 707 БЗ;
- від бібліотеки Інституту професійно-технічної освіти – 38 БЗ;
- від Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка – 115 БЗ;
- від Республіканського вищого навчального закладу «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) – 17 БЗ;
- від Житомирського державного університету імені Івана Франка – 10 БЗ;

- від Української інженерно-педагогічної академії (м. Харків) – 71 БЗ;
- від Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова – 3452 БЗ;
- від Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського – 202 БЗ.

Незважаючи на відсутність електронного каталогу, бібліотека Інституту вищої освіти НАПН України також надала перелік 150-ти своїх дисертацій із питань педагогіки та психології, які було включено до ЗвБД дисертацій.

Після отримання БЗ і конвертування їх до робочої ЗвБД дисертацій, записи ретельно переглядалися, у разі необхідності доопрацьовувалися і копіювалися до функціональної ЗвБД дисертацій, доступної для користувачів.

Рис. 1. Вікно пошуку у ЗвБД дисертацій

У процесі створення ЗвБД дисертацій було виявлено такі типові недоліки, які найчастіше допускалися працівниками бібліотек-учасниць Проекту під час створення БЗ:

- не заповнювалося поле 606 «Предметна рубрика» або заповнювалося неправильно;
- не завжди заповнювалося поле 610 «Ненормовані ключові слова».

Ці елементи БЗ є головними вербальними пошуковими елементами для користувачів ЗвБД дисертацій, тому заповнення цих полів необхідно здійснювати щонайретельніше, використовуючи наявні нормативно-інструктивні й методичні документи, зокрема, дотримуватись вимог інструкції «Створення бібліографічних записів для зведеної бази даних дисертацій» [10].

Пошук у ЗвБД дисертацій здійснюється за стандартними пошуковими елементами: автор, назва, предметні рубрики, ключові слова. На рис. 1 відображено пошукове вікно web-порталу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, за допомогою якого здійснюється пошук дисертацій.

На рис. 2 відображено результати пошуку дисертацій.

1. (043.5)
P 15
 Радкевич, Валентина Олександрівна.
Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю : дис. . д-ра пед. наук : 13.00.04 / Радкевич Валентина Олександрівна ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. - Київ : [б. в.], 2010. - 456, [16] с. + 1 додаток (303 с.). - Бібліогр.: с. 71-81. - УДК 377.057.876.7+377.016.7:377.057.876.7:377.016.7
Рубрики: Професійне навчання--професійно-технічні навчальні заклади художнього профілю--Україна--Дисертації
Ключові слова (ненормовані):
професійне навчання -- професія -- спеціальності -- навчально-виробничий процес -- виробниче навчання -- практичні уміння -- практичні навички -- заклади профтехосвіти художнього профілю -- Україна

Утримувачі документа:
Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського : Україна, 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9, тел./факс.: +38(044)440-35-48, +38(044)467-22-14
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України : Київ, вул. М. Берлінського, 9

Додатки доступу:
Ничкало, Нешя Григорівна (нар. 1939) \наук. кер.\, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України (Київ)
Примірників всього: 1
к (1)
Вільні: к (1)
Знайти схожі

2. (043.5)
K 67
 Корнишчак, Лариса Анатоліївна.
Педагогічні засади використання етнодізайну у професійній підготовці інженерів-педагогів швейного профілю : дис. . канд. пед. наук : 13.00.04 / Корнишчак Лариса Анатоліївна ; НАПН України. Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. - Київ : [б. в.], 2010. - 285, [11] с. - Бібліогр.: с. 253-285. - УДК 378-057.85:687.01
Рубрики: Професійна підготовка--інженери-педагоги--Дисертації
Етнокультура--Дисертації
Ключові слова (ненормовані):
етнодізайн -- професійна підготовка -- інженери-педагоги -- швейний профіль -- етнографічна діяльність

Утримувачі документа:
Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського : Україна, 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9, тел./факс.: +38(044)440-35-48, +38(044)467-22-14
Інститут професійно-технічної освіти НАПН України : Київ, Чапаське шосе, 98
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України : Київ, вул. М. Берлінського, 9

Додатки доступу:
Радкевич, Валентина Олександрівна (1956) \наук. кер.\, Національна академія педагогічних наук України (Київ). Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
Примірників всього: 1
к (1)
Вільні: к (1)
Знайти схожі

Рис. 2. Результат пошуку дисертацій в ЗвБД дисертацій

Станом на 08.01.2014 р. ЗвБД дисертацій містить понад 7790 бібліографічних записів.

Інтегрування галузевих інформаційних ресурсів на засадах кооперування є надзвичайно актуальним. Зокрема, результатом роботи зі створення ЗвБД дисертацій стало відображення галузевої інформації про захищені дисертації в одному місці та спрощення доступу до неї в режимі он-лайн за допомогою стандартних засобів Інтернету для віддалених користувачів завдяки створенню єдиного вікна доступу через веб-портал ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Що дає проект бібліотекам-учасникам? Насамперед доступ до інформаційних ресурсів (дисертацій) всіх бібліотек-учасниць, відсутність дублювання в роботі, вирішення суто професійних завдань (технічних, методичних, організаційних), дотримання єдиних вимог до створення бібліографічних записів (опис, індексування тощо), а також можливість викласти свої ресурси в мережі Інтернет в рамках корпоратизації.

Бібліотеки-учасниці проекту створюють для читачів спільний інформаційний простір. Але, отримавши можливість представити свої бібліографічні записи (БЗ) в Інтернет, бібліотеки усвідомили, наскільки вони відповідальні за достовірність і якість своєї інформації.

Зі збільшенням кількості учасників Проекту збільшуються й проблеми, пов'язані з реалізацією сумісності електронних каталогів, упровадженням сучасних технологій, забезпеченням представництва внеску кожного учасника в ресурси загального користування (у нашому випадку – у ЗвБД дисертацій), які потрібно розв'язувати разом всім учасникам Проекту.

Проблема спільного використання інформаційних ресурсів залишається актуальною. На жаль, питання організації корпоративних каталогів недостатньо досліджено ані теоретично, ані методично, хоча саме ці питання насамперед мають велике практичне значення. Виникнення електронних ресурсів веде до формування нових інформаційних потреб у читачів та відкриває нові можливості для організації праці та обслуговування користувачів, тому робота з поповнення зведеної бази дисертацій із питань освіти, педагогіки та психології має тривати й надалі.

Таким чином, можна зробити висновок щодо доцільності створення зведених каталогів/баз даних, у процесі реалізації яких може бути розв'язане питання раціоналізації наукового опрацювання нових надходжень до бібліотек для формування та взаємного використання інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу.

У перспективі фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського планується проводити роботу щодо підключення до Проекту інших учасників, але насамперед варто приділити увагу бібліотекам наукових установ НАПН України. Для цього їм необхідно активізувати роботу зі створення електронних каталогів, встановити повну версію САБ ІРБІС та поновити комп'ютерну базу. Бібліотеки, що використовують не САБ ІРБІС (зокрема бібліотека ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України), розглядаються як потенційні партнери і з часом, після розв'язання проблеми конвертування бібліографічних записів, також можуть підключитися до цього проекту.

Список використаних джерел

1. *Иванова Е.* Межбиблиотечное сотрудничество / Елена Иванова // Библ. дело. – 2009. – № 13. – С. 32–37.
2. Концепція створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського / [авт.: Рогова П. І., Артемов Ю. І., Вараксіна Н. В., Лобановська І. Г. ; наук. ред. Рогова П. І.] ; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Вінниця : [б. в.], 2013. – 20 с.
3. *Корнілова Є. О.* Концептуальні засади формування корпоративних каталогів і картотек /Є.О. Корнілова, Л. Є. Корнілова // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 25–27 трав. 2010 р. / Нац. акад. керівних кадрів культури і мистец., Ін-т держ. упр. та інформ. діяльності. – К., 2010. – С. 36–37.

4. Обмін бібліографічними записами документів для створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу на засадах кооперування : інструкція / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [підгот.: Вараксіна Н. В.]. – К., 2013. – 6 с. – Рукопис.

5. Положення про бібліографічну Зведену базу даних дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [підгот.: Коваленко С. Г.]. – К., 2013. – 5 с. – Рукопис.

6. Положення про мережу освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та АПН України : затв. спіл. наказом М-ва освіти і науки України та Акад. пед. наук України від 30.05.2003 р. № 334/31 // Інформ. зб. М-ва освіти і науки України. – 2003. – № 21. – С. 27–32.

7. Пуртова Т. И. Контроль качества библиографических записей корпоративного электронного каталога [Электронный ресурс] : (доклад на 4-ой Всерос. межвуз. науч.-практ. конф. «Актуальные проблемы информатизации в науке, образовании и экономике – 2011», 26–28 окт., Зеленоград) / Т. И. Пуртова. – Режим доступа: <http://consensus.eunnet.net>. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 01.10.2013 г.

8. Саломатова О. И. Межрегиональная аналитическая роспись статей: методика формирования корпоративной базы данных в Научной библиотеке Челябинского государственного университета [Электронный ресурс] : (доклад на 4-ой Всерос. межвуз. науч.-практ. конф. «Актуальные проблемы информатизации в науке, образовании и экономике – 2011», 26–28 окт., Зеленоград) / О. И. Саломатова. – Режим доступа: <http://consensus.eunnet.net>. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 01.10.2013 г.

9. Седих В. В. Бібліотечні каталоги як інформаційно-пошукові системи / В. В. Седих, Г. П. Терентьева, В. К. Удалова. – Х. : ХДАК, 2003. – 192 с.

10. Створення бібліографічних записів для зведеної бази даних дисертацій : інструкція / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [підгот.: Коваленко С. Г.]. – К., 2012. – 15 с. – Рукопис.

С. Г. Коваленко

Библиографическая сводная база диссертаций – составляющая интегрированного информационного ресурса

В статье освещен вопрос создания библиографической Сводной базы диссертаций по вопросам образования, педагогики и психологии в Государственной научно-педагогической библиотеке Украины имени В. А. Сухомлинского. Актуальность статьи обусловлена актуальностью информации, которая содержится в диссертационных исследованиях, для ученых, исследователей, практических педагогов и т. д. Цель статьи – отображение формирования интегрированного отраслевого информационного ресурса (ИОИР) в электронной форме и предоставление к нему свободного и многоаспектного доступа. Перспектива работы по созданию ИОИР – подключение к этому Проекту всех педагогических вузов Украины, институтов последипломного педагогического образования, всех библиотек научных организаций Национальной академии педагогических наук Украины.

Ключевые слова: диссертации, сводные базы данных, электронные каталоги, образование, педагогика, психология, интегрированный отраслевой информационный ресурс.

S. Gh. Kovalenko

Bibliographic a combined database of theses is a constituent of the integrated branch information resource

The article is focused on the problem of creating a bibliographic combined database of theses on education, pedagogy and psychology at V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine. The actuality of the article is predetermined by the significance of the information that is contained in dissertations for scientists, post-graduate students, teachers and others. The aim of the article is to highlight the procedure of forming an integrated branch

information resource (IBIR) in the electronic form and making it manifold and accessible to the reader. The prospects of working at creating IBIR are to involve all pedagogical higher educational establishments of Ukraine, institutes of post-graduate studies, all libraries of the scientific institutions which belong to the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine in the mentioned project.

Key words: thesis, combined database, education, pedagogy, psychology, integrated branch information resource (IBIR).

Надійшла до редколегії 11.12.2013 р.

УДК 025.3:004

Н. Д. Грудініна,
наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

**РОЗШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ДНПБ УКРАЇНИ
ІМ. В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА ОСНОВІ ВПРОВАДЖЕННЯ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Розглянуто питання щодо функціонування традиційних та електронного каталогів в сучасних умовах розвитку інформаційних технологій, їх суть та місце в інформаційному просторі Бібліотеки. Проаналізовано роль структурного підрозділу Бібліотеки у створенні єдиного інформаційного простору та наданні користувачам вільного доступу до видань і відомостей про них, задоволенні їхніх інформаційних потреб.

Ключові слова: довідково-пошуковий апарат, довідково-пошуковий апарат, традиційні каталоги, електронний каталог, опрацювання документів, бази даних, корпоративні проекти, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського

Постановка проблеми. Розвиток ІКТ та зміни в інформаційних потребах суспільства зумовили докорінне оновлення характеру й форм послуг, що надаються в книгозбірнях. Задоволення інформаційних потреб усіх учасників інформаційних відносин у бібліотеці – це істотний фактор підвищення рівня інформатизації суспільства, побудови суспільства знань. У найближчій перспективі цей розвиток уже має забезпечити якісно нове бібліотечне інформаційне виробництво. Сьогодні обслуговування зосереджується на виявленні та максимально повному задоволенні інформаційних запитів користувачів, що, у свою чергу, спонукає до наполегливого пошуку й упровадження сучасних форм цього процесу. Варто зауважити, що вітчизняні та зарубіжні науковці дедалі більше уваги приділяють питанню розвитку електронних бібліотек і перетворенню сучасних книгозбірень в інформаційні центри.

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) – спеціалізована книгозбірня, яка має унікальні зібрання вітчизняних та іноземних документів у галузі педагогіки й психології. Такий фонд робить зазначену установу невіддільною складовою частиною державної системи зберігання й використання науково-технічної інформації України. Це, своєю чергою, потребує від неї створення ґрунтового довідково-пошукового

апарату згідно зі складом і структурою фондів бібліотеки як галузевого науково-інформаційного центру, національного книгосховища й депозитарію документів педагогічної та психологічної тематики.

В умовах бібліотечного середовища оптимальну навігацію забезпечує система каталогів і картотек. Саме тому нині одним із головних завдань книгозбірні є ефективне використання довідково-пошукового апарату, завдяки якому став можливим вільний і рівноправний доступ до інформації.

Довідково-пошуковий апарат ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було створено на базі двох бібліотек – Наукової бібліотеки Інституту педагогіки АПН України й Центральної освітянської бібліотеки Міністерства освіти України. Формування структури та складу фондів Бібліотеки, організація й ведення ДПА, спрямування роботи з обслуговування користувачів відбувалося на основі успадкованих від цих установ тенденцій розвитку та напрямів діяльності.

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського активно переходить до інформаційної моделі розвитку, яка передбачає особливу увагу до інформаційно-комунікативних технологій, розширює, по-новому моделює й організовує свій інформаційний простір у бібліотечно-бібліографічній діяльності, зокрема здійснюючи каталогізування документів на основі новітніх методів. Висвітлення цих процесів у статті й зумовлює її **актуальність**.

Враховуючи наявність у Бібліотеці великої кількості документного масиву, описаного в системі традиційних карткових каталогів, **предметом дослідження** стало визначення співвідношення кількості звертань до електронного та традиційного каталогів. Без знання цих коефіцієнтів неможливо створити повноцінні бази даних або бібліографічну продукцію в електронній формі.

Мета публікації – узагальнити й проаналізувати накопичений у бібліотеці досвід у сфері каталогізації, розглянути питання щодо функціонування традиційних й електронного каталогів в установі в сучасних умовах розвитку ІКТ, враховуючи, що сьогодні бібліотека не може цілковито відмовитися від ведення традиційних карткових каталогів.

Як показали результати моніторингу з питань формування всеукраїнського інформаційного ресурсу педагогічної й психологічної науки та практики, який проводився на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, це досить логічне та раціональне рішення, оскільки початковий етап будь-якого реформаційного процесу через низку об'єктивних і суб'єктивних чинників є певною мірою експериментальним і, як правило, не дає одразу бажаного результату. З огляду ж на те, що процеси вдосконалення інформаційно-пошукових систем безповоротні, їх реалізація потребує зваженого остаточного рішення.

Аналіз наукових досліджень. Проблемі розширення інформаційного простору книгозбірні шляхом упровадження в її діяльність інформаційно-комунікаційних технологій присвячено праці таких сучасних вітчизняних і зарубіжних дослідників: Ю. Артемова [1], Т. Вилегжаніної [4], І. Лобановської [12; 13], О. Пашкова [14],

П. Рогової [15; 16; 17], А. Шереметьєвої [22]. Зокрема, науковці вважають, що застосування ІКТ у роботі бібліотеки – це поступовий перехід від традиційної інформаційної культури до електронної.

Важливим структурним підрозділом ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, який здійснює бібліотечно-інформаційне забезпечення наукових, науково-педагогічних та управлінських кадрів, викладачів і студентів вищих навчальних закладів, є відділ наукового опрацювання документів і організації каталогів. Питання каталогізації – одне з найскладніших і найважливіших у бібліотечній науці та практиці, оскільки ні обмін інформацією між бібліотеками, ні пошук у власних базах даних, ні якісне й ефективне функціонування такої установи загалом неможливе без добре організованого довідково-пошукового апарату (ДПА) як у традиційній (картковій або книжковій), так і в електронній формі.

Головна мета діяльності відділу наукового опрацювання документів і організації каталогів полягає в створенні належних умов для виконання Бібліотекою всіх функцій згідно з її призначенням і місцем у системі інших наукових, освітніх, культурно-просвітніх й інформаційних установ як центру з координації та кооперування діяльності книгозбірень галузі: комплектування, організації й ефективного використання фондів, інформаційно-бібліографічного обслуговування, методичної та науково-дослідної роботи тощо. Провідний напрям діяльності відділу – наукове опрацювання документів, які надходять до фонду бібліотеки, а саме: систематизація за Універсальною десятковою та Бібліотечно-бібліографічною класифікаціями; організація, ведення й редагування каталогів і картотек, закріплених за відділом; розкриття змісту документів шляхом аналітичного опрацювання й відображення в систематичній картотеці статей із наукових збірників; інформування та популяризація ДПА книгозбірні, виховання інформаційної культури користувачів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; науково-дослідна й науково-методична робота тощо.

Активне застосування інформаційно-комунікаційних технологій сприяло створенню нової інформаційної інфраструктури в системі традиційних й електронного каталогів і картотек Бібліотеки. Тому **завданням статті** є визначення ролі довідково-пошукового апарату установи у формуванні єдиного інформаційного простору, розробка наукового забезпечення всіх процесів каталогізації в бібліотеках освітянської галузі та наукове дослідження організації, ведення й редагування традиційного й автоматизованого ДПА в наукових бібліотеках і бібліотеках наукових установ освітянської галузі.

Основна частина. Незважаючи на те, що ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було впроваджено в діяльність ІКТ, сьогодні в установі паралельно функціонують і карткові інформаційно-пошукові системи (ПС) у попередньому обсязі. Найкращі традиції карткових бібліотечних ПС, які формувались, удосконалювались упродовж багатьох десятиліть у книгозбірні, мають повною мірою застосовуватися в електронному середовищі з його власними

специфічними особливостями та можливостями для подальшого розвитку ЕК і вдосконалення бібліотечних ІПС.

Варто зазначити, що постійний контроль за якістю традиційних каталогів і їх удосконалення в поєднанні з використанням ЕК уможливить створення такої інформаційно-пошукової системи, яка практично запобігатиме втраті інформації, забезпечить максимальну оперативність і повноту пошуку, цілковито задовольнятиме інформаційні запити користувачів.

Сьогодні до послуг користувачів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського представлено численні каталоги й картотеки, що надають можливість здійснювати швидкий пошук максимально повної інформації про різні типи та види документів. Усі традиційні карткові каталоги книгозбірні за формою подання відомостей поділяються на абеткові й систематичні.

Центральний абетковий і систематичний каталоги було приблизно започатковано 1945 року. Хронологічно вони охоплюють документи з XVIII ст. до XXI ст. У каталогах відображено фонди книгосховища головного приміщення й філії № 1 бібліотеки (з 2000 року).

2003 року в книгозбірні було засновано систематичну картотеку статей із наукових збірників (СКСЗ), яка на сьогодні налічує понад 70 тис. карток. Вона має великий попит серед відвідувачів установи – науковців, працівників освіти всіх рівнів, викладачів і студентів педагогічних навчальних закладів.

Бібліографічні картотеки книгозбірні доповнюють і розширюють інформаційно-пошукові можливості бібліотечних каталогів, склад і зміст фондів ДНПБ у різних аспектах. Також ефективно використовується абетково-предметний покажчик до систематичних каталогів і картотек, за допомогою якого можна швидко й з максимальною повнотою знайти інформацію про документи, вільно орієнтуватися в традиційних ІПС. Пошук необхідних користувачам відомостей здійснюється за допомогою довідково-бібліографічного апарату, який складається з фонду довідково-інформаційних видань: універсальних та галузевих енциклопедій, словників, довідників, бібліографічних посібників; системи бібліотечних каталогів і бібліографічних картотек, де повністю розкрито зміст фонду бібліотеки. Сукупність каталогів і картотек різних типів формує єдину інформаційно-пошукову систему за різноманітними параметрами відображення й пошуку документно-інформаційних ресурсів книгозбірні.

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського під впливом процесів, що відбуваються в глобальному інформаційному просторі, сьогодні змінює не тільки технології своєї роботи, а й усталені підходи, по-новому моделює та організовує власний інформаційний простір.

Прагнення Бібліотеки ввійти в інформаційно-освітній простір передбачає активне впровадження ІКТ і потребує мобілізації зусиль усіх суб'єктів у її інформаційній структурі. Нині ця діяльність може забезпечуватися тільки завдяки

поєднанню традиційних і найсучасніших методів автоматизованої підтримки каталогізації документів.

Головним завданням на шляху до автоматизації бібліотечних процесів є створення електронного каталогу (ЕК), завдяки функціонуванню якого значно поліпшується якість і швидкість пошуку, ефективність роботи фахівців книгозбірні за мінімальних витрат часу й сил на опрацювання документів.

Враховуючи сучасні досягнення науки та техніки, ЕК – найперспективніший напрям розвитку каталогів бібліотек різного рівня й профілю, а надто наукових. ЕК книгозбірні є важливим чинником удосконалення інформаційно-бібліографічного забезпечення користувачів. Він має стати основою електронної бібліотеки, яка містить описи всіх видів документів: книг, брошур, методичних посібників, навчальних матеріалів, періодичних видань, дисертацій та авторефератів дисертацій тощо. Завдяки створенню баз даних ЕК, дотриманню класичних підходів до каталогізації документів користувачам надається змога здійснювати пошук за всіма типами запитів, поєднуючи пошукові можливості ІПС, а в разі необхідності – й інших спеціальних каталогів.

Упровадження комп'ютерних технологій є провідним напрямом роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. ЕК бібліотеки створюється таким чином, щоб увібрати в себе всі параметри відображення й пошуку документно-інформаційних ресурсів.

Варто зазначити, що впровадження АБІС у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського почалося 2003 року з відділу наукового опрацювання документів і організації каталогів. Спочатку, за відсутності повноцінного програмного забезпечення, ЕК установи формувався за допомогою демонстраційної версії АБІС «МАРК-SQL». Під час роботи з нею фахівці бібліотеки ознайомилися з основами автоматизації, особливостями програмного продукту, визначали першочергові завдання для наукових досліджень із цього питання й запровадження ІКТ у свою діяльність.

З 2006 року в бібліотеці впроваджено інтегровану бібліотечно-інформаційну систему ІРБІС (спочатку ІРБІС32, потім ІРБІС64), яка підтримує всі міжнародні формати ведення бібліографічних записів. Працівники бібліотеки швидко її опанували, але зіткнулися з великою кількістю проблем, які потребували негайного розв'язання. Так, у процесі каталогізації знадобилося створювати пошукові елементи у вигляді предметних рубрик і ключових слів, визначати поля для заповнення, зокрема вирішувати питання щодо лінгвістичного забезпечення тощо.

Упровадження ІКТ у відділі здійснювалося протягом кількох етапів:

I етап – вивчення стану й шляхів упровадження ІКТ у діяльність вітчизняних і зарубіжних бібліотек за допомогою документальних джерел, а також вивчення досвіду безпосередньо в бібліотеках, що використовують ІКТ.

II етап – оснащення 5-ти АРМ «Каталогізатор».

III етап – навчання співробітників відділу роботі з бібліотечними програмами.

IV етап – створення ЕК; каталогізація нових надходжень до бібліотеки з використанням ІКТ імпортованих і власних баз даних.

V етап – представлення інформації на веб-сайті бібліотеки та видання інформаційних матеріалів традиційним способом.

VI етап – надання доступу до ЕК користувачам ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Робота відділу спрямовувалася на модернізацію, дослідження й упровадження ІКТ у процеси каталогізації, удосконалення традиційного ДПА. Сьогодні цей інформаційний ресурс об'єднує функції алфавітного, систематичного, алфавітно-предметного покажчика до систематичного каталогу, усіх видів картотек, розкриває зміст бібліотечного фонду друкованих, аудіовізуальних та електронних документів. Функціонування ЕК забезпечило вільний доступ до інформаційних ресурсів бібліотеки й уможливило багатоаспектний інформаційний пошук через Інтернет для користувачів із віддаленим доступом. Фахівцями відділу було започатковано бази даних (БД) «Авторитетний файл “Коллективні автори” електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського», БД «“Індивідуальні автори” електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського». Розпочато роботу над створенням нової БД «Авторитетний файл “Предметні заголовки” електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського», а також триває діяльність з удосконалення наявних БД «Книги» й надання повноцінного доступу до них користувачам.

У зв'язку з упровадженням у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського АБІС «ІРБІС» виникла потреба укладання нормативно-інструктивних і методичних документів. Фахівці відділу розробили інструкції й положення, які регламентують організацію ведення ЕК, ними проводилася робота щодо підготовки інструкції з правил заповнення полів для формування бібліографічних записів на книжкові видання. Зокрема, співробітниками цього структурного підрозділу книгозбірні було підготовлено положення «Про електронний каталог Державної науково-педагогічної бібліотеки ім. В. О. Сухомлинського», куди входили такі інструкції: «Формальні підзаголовки для електронного каталогу», «Формування Авторитетного файлу “Коллективний автор електронного каталогу”», «Правила заповнення полів у базі даних “Книги” електронного каталогу» (модуль «Каталогізатор» АБІС ІРБІС, «Паспорт-характеристика електронного каталогу»). Було створено технологічні карти «Ведення електронного каталогу» (модуль «Каталогізатор» АБІС ІРБІС, База даних «Книги»). З метою подальшого впровадження й удосконалення АБІС в освітянські бібліотеки України, передбачалося й надалі приділяти увагу науково-методичній роботі.

З середини 2008 року в бібліотеці було розпочато створення бібліографічних записів у БД «Книги» статей із наукових збірників. Головна тематика збірників – педагогіка й психологія. Актуальність цієї роботи зумовлюється наявністю значної

кількості таких видань у фондах бібліотеки та великим попитом користувачів на відповідну інформацію. Тепер бібліографічні записи наукових статей в ЕК формуються шляхом аналітико-синтетичного опрацювання наукових збірників. Станом на 01.01.2014 р. він налічує понад 27 тис. статей педагогічної та психологічної тематики. У системі «ІРБІС» аналітико-синтетичне опрацювання наукових збірників реалізовується за допомогою технології дворівневої каталогізації. Перший рівень каталогізації – це наукове опрацювання самого видання (створення бібліографічного опису, систематизація, предметизація), другий рівень – розкриття його змісту (повний перелік статей) і здійснення аналітичного опису кожного документа. ЕК надає змогу користувачу переглядати зміст збірників повністю, вибрати й знаходити потрібні статті.

Працівники відділу постійно підвищують свою професійну кваліфікацію, ознайомлюються з новими технологіями, програмним забезпеченням, що з'являються на ринку. Вони систематично надають практичну та консультативну допомогу щодо питань автоматизації й комп'ютеризації бібліотечних процесів, в оволодінні навичками основ роботи з комп'ютерною технікою всім структурним підрозділам бібліотеки та бібліотекам освітянської галузі України. Незважаючи на зростання трудомісткості праці та збільшення часу, необхідного для створення електронного запису, і працівники, і користувачі бібліотеки відчули значні переваги такого підходу: пошукові можливості каталогів зросли завдяки збільшенню точок доступу до електронних записів; він забезпечив складний, багатоаспектний пошук, про який не могло йтися за використання каталогу карткового. Відділ наукового опрацювання документів і організації каталогів широко впроваджує можливості комп'ютерного опрацювання: нові надходження літератури заносяться до бази даних, друкуються книжкові формуляри та каталожні картки опрацьованих документів, що значно прискорює опрацювання друкованої продукції. Нині у відділі функціонує вісім комп'ютерів, чотири лазерні принтери й один сканер, які використовуються для наукового опрацювання документів.

Провідний напрям діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського протягом останніх років – розроблення й поглиблення теоретичних, організаційних, науково-методичних і технологічних засад створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІІР) із педагогічної й психологічної науки та їх використання в діяльності мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України. Працівники структурного підрозділу бібліотеки братимуть у цьому участь. Основна увага в роботі відділу спрямовуватиметься на дослідження та налагодження корпоративних зв'язків із провідними бібліотеками мережі завдяки створенню зведених баз даних електронного каталогу й наданню до них доступу через портал бібліотеки; розроблення лінгвістичного забезпечення електронного каталогу, а також підготовку необхідної нормативно-інструктивної та методичної документації з питань каталогізування різних видів документів на різноманітних носіях інформації.

Значна увага приділятиметься науково-методичній роботі, насамперед координуванню й кооперуванню в діяльності освітянських бібліотек, зокрема в питаннях каталогізування документів.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю створення ІГР у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського на засадах корпоративних зв'язків із провідними освітянськими бібліотеками МОН України й НАПН України для інноваційного розвитку національної педагогічної та психологічної науки й освіти та надання до нього вільного й повноцінного доступу.

Доступ до Інтернету широких верств населення спричинив появу в Бібліотеці нової категорії користувача – онлайнного, який, працюючи на відстані, має можливість оперативно отримати потрібну йому інформацію. Також завдяки запровадженню ІКТ в установі розширюється коло її послуг: користувач може не лише працювати з бібліографічними записами, а й через єдиний пошуковий інтерфейс отримати доступ до всіх можливих ресурсів.

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського прагне створювати належні умови для якісного та швидкого доступу до інформації й знань задля задоволення інформаційних потреб користувачів освітянської галузі. Зокрема, активне впровадження сучасних ІТ у роботу відділу сприяло формуванню Зведеної бази даних дисертацій із питань освіти, педагогіки та психології, що зберігаються у фондах освітянських книгозбірень. Ця БД постійно поповнюється і є доступною широкому колу користувачів.

Ядро Зведеної бази даних становлять бібліографічні записи ЕК ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Проект формується на основі принципів рівноправності й відкритості всіх учасників створення ІГР, на засадах партнерства та кооперації з метою досягнення якісно нового рівня повноти й оперативності задоволення інформаційних потреб користувачів.

Висновки. Світове бібліотечне товариство давно зрозуміло, що кооперація зусиль бібліотек дає змогу значно скоротити витрати на традиційні бібліотечні процеси, а також сформувати новий тип міжбібліотечних відносин. Нині подальший розвиток таких установ, які пов'язані між собою партнерськими стосунками, уможливорює створення єдиного інформаційного простору, а це, у свою чергу, потребує об'єднання інформаційних можливостей бібліотек (зведені каталоги, корпоративні мережі з аналітичного розкриття змісту збірників наукових праць, матеріалів конференцій тощо).

У подальших планах ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – пошук партнерів для започаткування корпоративного електронного каталогу аналітичного розпису статей із наукових збірників педагогічної й психологічної тематики, розміщення в бібліографічних базах повних текстів статей.

Кінцевою метою впровадження ІТ у роботу відділу наукового опрацювання документів і організації каталогів є істотне підвищення повноти та оперативності

задоволення інформаційних потреб користувачів, розширення їх кола та репрезентація ресурсів Бібліотеки в зовнішньому інформаційному середовищі.

На завершення зазначимо, що багатьох проблем під час організації електронних каталогів можна було б уникнути, якби процесом автоматизації управляли національні бібліотеки. В Україні необхідно ухвалити єдині сучасні стандарти з ведення ЕК, створити національні авторитетні файли предметних рубрик, індивідуальних і колективних авторів та інші з подальшим формуванням загальнонаціонального авторитетного файла, який відповідав би міжнародним стандартам.

Список використаних джерел

1. *Артемюв Ю. І.* Три етапи інформатизації ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського / Ю. І. Артемюв // Історія освітянських бібліотек України : наук. зб. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; редкол.: П. І. Рогова (голова), К. Т. Селіверстова (заст. голови), Ю. І. Артемюв [та ін.]. – К., 2006. – С. 124–127.
2. Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 8–10 жовт. 2013 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – 411 с.
3. Бібліотека навчального закладу в контексті інформатизації суспільства : наук.-допом. бібліогр. покажч. для б-к загальноосвіт., проф.-техн. навч. закл., вищ. навч. закл. I–IV р. а. Вип. 2 / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Рубан А. І., Кучеря Т. Е ; наук. ред. Лобановська І. Г. ; наук. консультант Рогова П. І. ; ред. Білоцерківець І. П.] // Шкіл. б-ка плюс. – 2009. – Верес. (№ 17/18). – С. 1 – 63. – (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 5). – До 10-річчя Держ. наук.-пед. б-ки України імені В. О. Сухомлинського.
4. *Вилегжаніна Т.* Національна електронна бібліотека України: мрія чи реальність? / Т. Вилегжаніна // Бібл. планета. – 2010. – № 3. – С. 4–5.
5. *Головащук А.* Систематичний каталог у світлі інформаційних технологій / Антоніна Головащук // Вісн. Книжк. палати. – 2012. – № 8. – С. 16–18.
6. *Горова С. В.* Інтернет-ЗМІ як об'єкт бібліотечної інформаційної діяльності : монографія / С. В. Горова ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : [б. в.], 2013. – 208 с.
7. *Гранчак Т.* Бібліотека в інформаційному супроводі управління суспільними процесами: політико-комунікаційний аспект : монографія / Тетяна Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : [б. в.], 2014. – 184 с.
8. Індекссування документів ключовими словами : метод. рек. / [уклад.: І. Г. Лобановська] ; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : Нілан-ЛТД, 2011. – 53 с. – (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 9).
9. Каталоги й картотеки Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського : пам'ятка користувача / [уклад.: Р. П. Гаврилюк, Ю. Ю. Мішина] ; АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : [б. в.], 2004. – 32 с.
10. Концепція створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського / [Рогова П. І., Артемюв Ю. І., Вараксіна Н. В., Лобановська І. Г. ; наук. ред. Рогова П. І.] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2013. – 20 с.
11. *Лобановська І.* Лінгвістичне забезпечення електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: комплексний підхід

/ І. Г. Лобановська // Програмне забезпечення у сфері освіти і науки : матеріали конф., 12–13 трав. 2010 р. / МОН України, НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [та ін.]. – К., 2010. – С. 63–65.

12. *Лобановська І.* Науково-методичне забезпечення процесів каталогізації в бібліотеках освітянської галузі України / І. Лобановська // Історія освітянських бібліотек України : наук. зб. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; редкол.: П. І. Рогова (голова), К. Т. Селіверстова (заст. голови), Ю. І. Артемов [та ін.]. – К., 2006. – С. 114–123. – Бібліогр.: 16 назв.

13. *Рогова П. І.* Роль освітянських бібліотек у формуванні інформаційного простору держави / П. І. Рогова // Пед. вісн. – 2009. – № 1. – С. 13–16.

14. *Рогова П. І.* Шляхи становлення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як всеукраїнського науково-інформаційного центру освітянської галузі України / П. І. Рогова // Історія освітянських бібліотек України : наук. зб. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; редкол.: П. І. Рогова (голова), К. Т. Селіверстова (заст. голови), Ю. І. Артемов [та ін.]. – К., 2006. – С. 8–21. – Бібліогр.: 5 назв.

15. *Рогова П. І.* Інтеграційні процеси у діяльності освітянських бібліотек МОН України і НАПН України в умовах інформатизації [Електронний ресурс] / Рогова Павла Іванівна // Інформаційні технології і засоби навчання. – К., 2014. – Том 38. – № 6. – С. 217–233. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ITZN>.

16. *Рубан А.* Формування всеукраїнського ресурсу з питань галузевого бібліотекознавства / А. Рубан // Вісн. Книжк. палати. – 2008. – № 11. – С. 10–15.

17. Традиційні каталоги наукових бібліотек освітянської галузі. Організація, ведення й редагування : метод. рек. / уклад.: Лобановська І. Г. та [ін.]; АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : [б. в.], 2006. – 168 с.

18. Удосконалення традиційних карткових систематичних каталогів / І. Лобановська, Н. Грудініна // Бібл. вісн. – 2009. – № 4. – С. 16–20.

19. Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у практику роботи шкільних бібліотек / І. Г. Лобановська // Шкіл. б-ка плюс. – 2007. – Листоп. (№ 21). – С. 2–6.

Н. Д. Грудініна

Расширение информационного пространства Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского на основании внедрения информационно-коммуникационных технологий

Рассмотрены вопросы по функционированию традиционных и электронного каталогов в современных условиях развития информационного пространства, их суть и место в информационном пространстве Библиотеки. Проанализирована роль структурного подразделения Библиотеки в создании единого информационного пространства и предоставлении пользователям свободного доступа к изданиям и сведениям о них, удовлетворении их информационных потребностей.

Ключевые слова: справочно-поисковый аппарат, СПА, традиционные каталоги, электронный каталог, обработка документов, базы данных, корпоративные проекты, Государственная научно-педагогическая библиотека Украины имени В. А. Сухомлинского.

N. D. Hrudinina

Expansion of the Information Space of V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine on the Basis of Introducing the Informational and Communicative Technologies

The publication is concerned with the issue of traditional and electronic catalogues functioning under modern conditions of information technologies development, their essence and place in the information space of the Library. The author analyzes the role of a structural library unit in creating a common information space and providing readers with free access to book

editions and necessary information about them, the problem of meeting the readers' information needs.

Key words: reference and search tools, RST, traditional catalogues, electronic catalogue, document processing, database, corporate projects, V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine.

Надійшла до редколегії 15.11.2013 р.

УДК 025.3:004

І. В. Зарванська,
*головний бібліотекар бібліотеки
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського*

КОНЦЕПТУАЛЬНА КАТАЛОГІЗАЦІЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСТУПУ ДО ЗНАНЬ²³

Представлено концептуальну модель каталогізації в організації доступу до знань за проектами FRBR, FRAD, FRSAD і стандартом каталогізації RDA. Запропоновано введення терміна «змістова каталогізація» та визначення поняття «каталогізація». Розглянуто роль Семантичного вебу та технологію пов'язаних даних у контексті бібліотечної практики. Висловлено окремі пропозиції щодо напрямів розвитку національної каталогізації.

Ключові слова: *модель FRBR, модель FRAD, модель FRSAD, стандарт каталогізації RDA, каталогізація, бібліографічний запис, пов'язані дані, метадані.*

Постановка проблеми. Каталогізація як один з пріоритетних напрямів діяльності бібліотеки відома здавна, ще за часів появи перших каталогів. Спочатку це були списки джерел, потім упорядковані каталожні картки, далі – мікроформи, і, нарешті, електронний каталог (ЕК). Після виникнення глобального електронного середовища відбулися зміни в смисловому наповненні, підходах, інструментарії, завданнях каталогізації. Цифрова епоха надала широкий спектр можливостей для вдосконалення та зростання ролі міжнародної каталогізації в інформаційному світі й висунула не менше вимог і викликів щодо конкурентного розвитку власне бібліотеки. Раніше за знаннями йшли до бібліотеки, тепер у молодіжному середовищі виникла фраза «*Google знає все*», і з цими реаліями необхідно рахуватись. Останнє десятиліття світова бібліотечна спільнота особливо ретельно вивчала проблеми, пов'язані з необхідністю модернізації бібліотечного каталогу як основного інформаційно-пошукового засобу бібліографічних ресурсів. Це: дослідження К. Келхоун «Природа каталогу, що змінюється, та його інтеграція з іншими пошуковими засобами» [7], виконане на замовлення Бібліотеки Конгресу, публікація Д. МакКлеллан «Скрутний час бібліотечного каталогу – куди тепер?» [8], колективна стаття «У напрямі до каталогу XXI століття» та низка інших робіт.

Метою статті є стислий огляд матеріалів концептуальних моделей FRBR, FRAD, FRSAD і стандарту RDA та визначення перспектив розвитку каталогізації в забезпеченні доступу до знань.

Аналіз наукових досліджень із запропонованої тематики засвідчив, що питання концептуальних моделей у своїх публікаціях висвітлювали як українські (О. Бруй, Н. Стрішенець), так і зарубіжні (Т. Бахтуріна, Д. Боуен, М. Горман, О. Лавреньова, Ш. Мікса, Ю. Селіванова, А. Тейлор, Б. Тіллетт) дослідники.

Основна частина. Каталогізацію ми розглядаємо як процес створення бібліографічних записів (БЗ) на всі види матеріалів, певних метаданих із точками доступу до інформаційних ресурсів, який забезпечує ефективне функціонування бібліотечного електронного каталогу, відображаючи бібліографічні зв'язки в контексті моделі, максимально задовольняючи пошукові потреби користувачів та взаємодіючи з іншими інформаційно-пошуковими системами (ІПС), використовуючи технологію пов'язаних даних (linked data).

Очевидно, що каталогізація – це процес, дія, каталог – технологія, форма, а БЗ – продукт, результат діяльності каталогізаторів. Каталогізація ділиться на описову та каталогізацію за змістом. Перша – створює описові дані й нетематичні точки доступу. Друга – формує масив дескрипторів, ключових слів, класифікаційних кодів, предметних рубрик, тобто індексів як точок доступу. Можливо, в українське бібліотекознавство замість «каталогізація за змістом» варто ввести термін «змістова каталогізація», тобто така, що відображає зміст (змістовий – стосується змісту, змістовний – багатий змістом) [1, с. 373]. Змістова каталогізація – це каталогізація, яка засобами інформаційно-пошукових мов передкоординатного (класифікаційного), координатного [5], предметного типів створює пошуковий образ знань, закладений у бібліографічному ресурсі.

Алгоритм змістової каталогізації в е-просторі:

- 1) контент-аналіз об'єкта індексування;
- 2) вибір інформаційних компонентів;
- 3) позначення основних понять лексичними одиницями (ЛО) інформаційно-пошукових мов (ІПМ);
- 4) присвоєння кодів (набору символів), предметних рубрик, ключових слів, дескрипторів як точок доступу;
- 5) фіксування індексів у відповідних полях бібліографічного запису (БЗ).

Документи Міжнародної Федерації бібліотечних асоціацій та установ, ІФЛА (The International Federation of Library Associations and Institutions, IFLA): «Декларація про міжнародні правила каталогізації» (Statement of International Cataloguing Principles) [3], «Функціональні вимоги до бібліографічних записів» (Functional Requirements for Bibliographic Records, FRBR) [6], «Функціональні вимоги до авторитетних даних» (Functional Requirements for Authority Data, FRAD) [5], «Функціональні вимоги до авторитетних предметних даних» (Functional Requirements for Subject Authority Data, FRSAD) [9], «Опис ресурсу та доступ» (Resource description and access, RDA) (www.rdatoolkit.org) – заклали філософські й теоретичні основи для розбудови каталогу нового покоління (next generation catalog) та концептуальної каталогізації в організації відкритого доступу до знань.

Функціональні вимоги поширюються на сферу застосування, загальні принципи, об'єкти, атрибути та зв'язки, завдання й функції каталогу, бібліографічний опис та точки доступу.

Найважливішими принципами каталогізації є: зручність для користувача; використання загальноприйнятих термінів; представлення в описах повинно базуватись на тому, як подає себе сам об'єкт; точність і достовірність; достатність та необхідність для ідентифікації; значущість; економічність; послідовність і стандартизація для обміну бібліографічними й авторитетними записами; інтеграція.

Сучасний каталог має надавати користувачеві змогу: знайти, ідентифікувати, вибрати, отримати доступ до бібліографічного ресурсу, навчитись орієнтуватися в каталозі завдяки сформованій системі навігації. Основою пошукових можливостей каталогу є точки доступу, які забезпечують релевантний результат та обмежують (окреслюють) результати пошуку. Вони можуть бути контрольованими (занесеними в авторитетний запис) і неконтрольованими, наприклад ключові слова.

Модель FRBR визначає функціональні вимоги до бібліографічних записів відповідно до носіїв та потреб користувачів. Бібліографічні записи – це сукупність елементів даних для опису й забезпечення доступу до бібліографічного ресурсу, ідентифікації пов'язаних творів та їхніх виражень (реалізацій).

Для реструктуризації баз даних електронних каталогів було застосовано модель метаданих «сутність-зв'язок» (entity-relationship model), запропоновану Пітером Ченом ще 1976 року як засіб опису структури даних. На впровадженні ER-моделі базується модель представлення знань (наприклад, онтологія), основними поняттями якої є сутність, зв'язок і атрибут, де сутність – це реальний або уявний об'єкт. На діаграмах ER-моделі сутність зображена у вигляді прямокутника, що містить ім'я сутності. Кожен екземпляр сутності відрізняється від будь-якого іншого примірника тієї ж сутності. Зв'язок – це графічно зображена асоціація, що встановлюється між двома сутностями. Вона завжди є бінарною та може існувати між двома різними сутностями або всередині неї самої (рекурсивний зв'язок). Зв'язок демонструється у вигляді лінії, що поєднує дві сутності.

FRBR розподіляє сутності на три групи. Елементами першої є продукти інтелектуальної або художньої праці: *твір, вираження, втілення, примірник*. До другої – входять сутності, відповідальні за зміст, фізичне виготовлення, розповсюдження чи зберігання: *особа й організація*. Третю групу утворюють сутності, що є предметами інтелектуальних чи художніх зусиль: *концепція, предмет (матеріальна річ), подія, місце*. Розглянемо зв'язки сутностей на прикладі 1 групи (рис. 1).

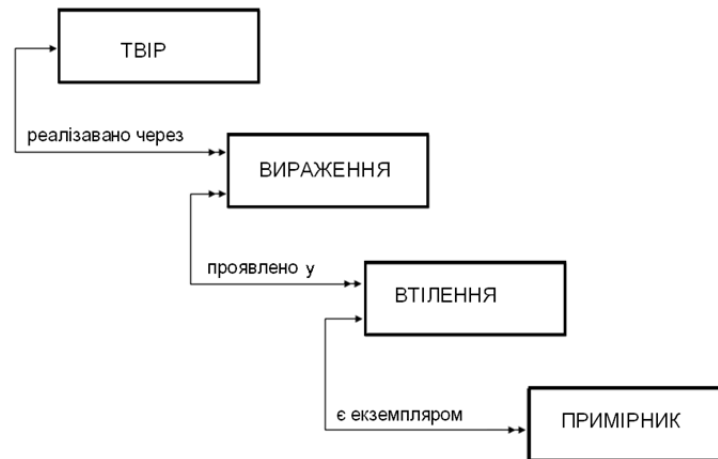

Рис. 1. Сутності 1 групи та первинні зв'язки

Зв'язки, зображені на діаграмі, демонструють, що *твір* може бути реалізовано через одне або кілька *виражень* (звідси подвійна стрілка на лінії, яка пов'язує *твір* і *вираження*). *Вираження*, з іншого боку, це реалізація одного-єдиного *твору* (звідси одна стрілка у зворотному напрямі цієї лінії, яка пов'язує *вираження* з *твором*). *Вираження* може бути проявлено в одному чи кількох *втіленнях*. У свою чергу, *втілення* може мати один або кілька примірників, але *примірник* може бути екземпляром тільки одного *втілення*.

Атрибути, які ідентифікують кожну сутність, використовуються як елементи даних. Вони поділяються на ті, що є невід'ємними від сутності (напр., фізичні характеристики) та на призначені ззовні ідентифікатори (напр., дескриптори, стандартні номери).

Модель можна розширити й залучити додаткові дані, які, за звичай, фіксуються в авторитетних записах. Особливо потрібен подальший аналіз об'єктів, що становлять ядро предметних авторитетних файлів, тезаурусів, класифікаційних схем, а також зв'язків між цими об'єктами [6, с. 15].

Модель FRAD розглядає як свої об'єкти (сутності) тільки такі дані, які можуть бути контрольованими точками доступу, забезпечуючи їм авторитетний (нормативний) контроль. Вона надає структуровані дані про імена, додаючи поняття «ідентифікатори». Фундаментальна основа моделі – *бібліографічні об'єкти, імена та/або ідентифікатори, контрольовані точки доступу*. Сукупність інформації про особу, рід, сім'ю, організацію чи твір, імена яких використовуються під час визначення контрольованих точок доступу до бібліографічного ресурсу, становлять авторитетні дані FRAD. Окрім виявлення об'єктів, опису атрибутів, визначено зв'язки між об'єктами. Завданням користувача є: знайти, ідентифікувати, контекстуалізувати (виявити місце особи в контексті), обґрунтувати (документально підтвердити).

Модель FRSAD відображає функціональні вимоги до предметних авторитетних даних, тобто таких, які стосуються смислового аспекту твору. Сутностями моделі є *твір, тема, номен*. Один твір може мати більше однієї теми. Одна тема може бути предметом більше одного твору. Номен – знак чи послідовність знаків (букв,

символів, звуків, тощо), під якими тема відома, з якими пов'язана чи якими її позначають. Зв'язки встановлюються між сутностями по обидва боки. Предметом твору може бути будь-яка сутність моделі FRBR. Тема позначається як «сутність-суперклас» щодо всіх сутностей FRBR. Номен, як і сутності FRAD, ім'я й ідентифікатор, можуть стати предметами твору. Семантичними контрольованими точками доступу є класифікаційні індекси, дескриптори, предметні рубрики. FRSAD використовує для представлення даних системи класифікацій, тезауруси, авторитетні файли предметних рубрик, рубрикатори, застосовуючи linked open data, (пов'язані дані у відкритому доступі з предметним входом). Предметні рубрики як точки доступу можуть зникнути у зв'язку з досить розгалуженою структурою побудови, що унеможлиблює їх реструктуризацію та адаптування до форматів Semantic web. Предметна рубрика також є не зовсім зручним пошуковим засобом для використання користувачами. «Бібліотека Конгресу вже відкрито говорить про відмову від важливих елементів її бібліографічного обслуговування (зокрема від предметних рубрик) [2]. До завдань користувача, окрім знайти, вибрати, ідентифікувати, отримати доступ, додано – досліджувати.

Моделі FRBR, FRAD, FRSAD, об'єднавшись, становлять сім'ю моделей FRBR, які визначають стратегію розвитку концептуальної каталогізації у web-просторі.

«Опис ресурсу та доступ» (Resource description and access, RDA) – міжнародний стандарт каталогізації в електронному середовищі. Він прийшов на зміну англо-американським правилам каталогізації (AACR2). RDA базується на концептуальних моделях сім'ї FRBR, містить її термінологію та спрямований на технологічну модернізацію каталогів, виходячи за межі застарілого бібліотечного формату MARC, інтегруючись до цифрового інформаційного світу. Стандарт сприяє кластеризації бібліографічних записів для представлення зв'язків між твором і творцями. RDA також порушує питання предметного й змістового доступу. Варто зазначити, що підрозділ 23 зарезервовано під зміст твору. Термін «каталогізація» змінено на «опис ресурсу» відповідно до вимог середовища метаданих (дані про дані). Стандарт потребує детального ознайомлення та поглибленого вивчення. Щодо правил опису, то: необхідно представляти інформацію тільки так, як вона подається в ресурсі; не рекомендується виправляти помилки, а тільки повідомляти про них у примітках; у відомостях про відповідальність зазначати всіх («правило трьох» вже не діє), альтернативна ж інструкція дозволяє вказати на першого автора, у дужках подавши кількість інших – наприклад [та чотири інших]. Відсутнє визначення матеріалу, зазначають тільки одне місце видання та одне видавництво. Скорочення майже не застосовуються (повністю записуються відомості про сторінки, томи, ілюстрації, фотографій тощо). Упродовж серпня 2010 року всі охочі мали змогу ознайомитися з текстом стандарту для висловлення своїх коментарів та пропозицій. Онлайнний продукт RDA Toolkit (www.rdatoolkit.org) містить інструкції щодо використання RDA. Правила отримали неоднозначну оцінку фахівців. У них є свої прихильники та противники. Так, Майкл Горман, основний опонент стандарту, у

статті «RDA: прийдешня катастрофа каталогізації» [2] вважає його «відьомським варивом невігластва», «гігантським стрибком назад у розвитку каталогізації». Стандарт проходить виробниче впровадження в бібліотеці Конгресу, Національній медичній бібліотеці й Національній сільськогосподарській бібліотеці, результати якого оприлюднено 2013 року.

Сучасні принципи та стандарти бібліотечних даних зорієнтовані, як правило, на людину, а не на машинну обробку. Для того, щоб бібліотеки створювали й спільно з іншими інформаційними центрами використовували метадані у веб-середовищі, необхідно адаптувати чинні бібліотечні моделі FRBR, FRAD, FRSAD, стандарт RDA до моделей, розроблених на основі принципів пов'язаних даних (linked data). Сер Тім Бернерс-Лі – винахідник Всесвітньої павутини, виступаючи на TED (приватний некомерційний фонд у США, який поширює унікальні ідеї), розповів, що більше 20-ти років тому він закликав користувачів викласти свої документи в Мережу. Так виник Web, потім з'явилась ідея Semantic web, смислової надбудови над Всесвітньою павутиною. «Зараз настав час розмістити свої дані, навіть «сирі», не опрацьовані. Не чекайте поки ви зробите красивий сайт, не «обіймайте базу», не залишайте дані собі. Дані – це взаємозв'язки. Дуже важливо володіти ними. Потужність даних, зібраних вченими, так і залишиться недоступною для інших вчених, без застосування технології пов'язаних даних» (<http://www.youtube.com/watch?v=r0xxjXnqgYk>). Звернення Тіма Бернерса-Лі цілком стосується й бібліотек. З часу своєї появи Семантичний веб викликає велике зацікавлення. Упровадивши Web 2.0, бібліотеки докладають зусиль, щоб відігравати більш значиму роль, розширюючи свої послуги для користувачів, намагаючись забезпечити бібліотечним даним більшу запитуваність, зробити їх доступнішими, надаючи їх для повторного використання.

Технології Семантичного вебу відкривають великі можливості для досягнення зазначених цілей, створюючи відповідні моделі даних, які стануть наступним поколінням форматів бібліотечних метаданих, пропонуючи нові технології для інноваційних бібліотечних систем, піднімаючи якісний рівень таких аних, як авторитетні дані чи тезауруси, чи класифікації, роблячи їх доступними для широкого кола громадськості [4]. «Бібліотеки або будуть обслуговувати науку в якості мережі пов'язаних даних, або стануть взагалі нікому непотрібними», – основна теза 10-ї міжнародної Білефельдської конференції 2012 року (<http://www.conference.ub.uni-bielefeld.de/programme/>), і з цим твердженням важко не погодитись.

Висновки. Для досягнення базового рівня функціональності національної каталогізації необхідно:

- адаптувати сім'ю моделей FRBR і стандарт RDA задля відображення «практичних правил», застосованих у конкретному культурному середовищі й бібліографічній традиції;
- долучатись до розробки та виконання міжнародних регламентних документів та стандартів;
- забезпечити україномовний переклад документів ІФЛА;

- організувати форум українських каталогізаторів на зразок американського AUTOCAT;
- застосовувати міжнародний аутсорсінг, кооперативну каталогізацію;
- створювати на кожний окремий інформаційний ресурс один бібліографічний запис у країні походження, який автоматично стає доступним;
- упровадити провідні міжнародні класифікації (Десяткову класифікацію Дьюї, Універсальну Десяткову Класифікацію), політематичний інформаційно-пошуковий тезаурус (типу Тезауруса Eurovoc) для уніфікованого індексування в е-просторі;
- надавати глобальний доступ до знань завдяки постачанню даних онлайн-бібліотечних каталогів до Семантичного вебу з використанням формату RDF, Простої системи організації знань (Simple Knowledge Organization System, SKOS), технології пов'язаних даних.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / гол. ред. В. Т. Бусел. – К. : Перун, 2004. – 1426 с.
2. Декларация о международных правилах каталогизации [Электронный ресурс] / IFLA. – Электрон. текст. дан. – Режим доступа: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2009-ru.pdf. – Загл. с экрана.
3. Загорская Е. И. Семантический веб в библиотеках и проектах ИФЛА (обзор по материалам ИФЛА) [Электронный ресурс] / Е. И. Загорская. – Электрон. текст. дан. – Режим доступа : <http://www.rba.ru/content/activities/section/23-k/publ/web.pdf>. – Загл. с экрана.
4. Зарванська І. Координатне (посткоординатне) індексування в електронному просторі як ефективний засіб створення пошукового образу документа / І. Зарванська // Вісн. Книжк. палати. – 2012. – № 1. – С. 27–31.
5. Функциональные требования к авторитетным данным: концептуальная модель : заключ. отчет, дек. 2008 / под ред. Гленна Е. Патона ; Междунар. федерация библиотеч. ассоц. и учреждений, Рос. библиотеч. ассоц. ; [пер. с англ. О. А. Лаврѐнова]. – СПб. : РНБ, 2011. – 115 с.
6. Функциональные требования к библиографическим записям : окончат. отчет / Рос. библиотеч. ассоц., Рос. гос. б-ка ; пер. с англ. [В. В. Арефьев] ; науч. ред.: Т. А. Бахтурина, Н. Н. Каспарова, Н. Ю. Кулыгина. – М. : РГБ, 2006. – 150 с.
7. Calhoun K. The Changing Nature of the Catalog and its Integration with Other Discovery Tools [Electronic resource] : Prepared for the Library of Congress : Final report. March 17, 2006 / Karen Calhoun. – Access mode: <http://www.loc.gov/catdir/calhoun-report-final.pdf>. – Title from the screen. – Accessed: 04.09.2009.
8. Gorman M. RDA: the coming cataloging debacle [Electronic resource] / Michael Gorman. – Access mode: <http://www.slbc.ca/rda1007.pdf>. – Title from the screen. – Accessed: 04.08.2009.
9. IFLA. Functional Requirements for Subject Authority Data [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ifla.org/files/assets/classification-and-indexing/functional-requirements-for-subject-authority-data/frsad-final-report.pdf>. – Title from the screen.
10. McClellan D. The plight of the library catalogue – where to now? [Electronic resource] / McClellan Dianna – Access mode: <http://www.nla.gov.au/lis/stdnrds/grps/acoc/documents/McClellan2007.doc>. – Title from the screen. – Accessed: 31.08.2009.

И. В. Зарванская

Концептуальна каталогізація в організації доступу к знаниям

Представлена концептуальная каталогизация в организации доступа к знаниям по проектам FRBR, FRAD, FRISAD и стандарту каталогизации RDA. Предложено введение термина «змістова каталогізація» вместо «каталогізація за змістом» и определение понятия «каталогізація». Рассмотрена роль Семантического веба и технологии связанных данных в контексте библиотечной практики. Высказаны отдельные предложения относительно направлений развития национальной каталогизации.

Ключевые слова: модель FRBR, модель FRAD, модель FRISAD, стандарт RDA, каталогізація, бібліографічна запис, связанные данные, метаданные.

I. V. Zarvanska

Conceptual cataloging in providing access to knowledge

Conceptual model of cataloging in providing access to knowledge for projects FRBR, FRAD, FRISAD and standard description of RDA. An introduction of the term "semantic cataloging" and defined the term "cataloging". The role of Semantic Web technology and linked data in the context of library practice. Been some suggestions on areas of national cataloging

Key words: the model FRBR, the model FRAD, the model FRISAD, the standard RDA, cataloging, bibliographic record, linked data, the metadata.

Надійшла до редколегії 23.12.2013 р.

УДК 025.31-026.452:(05):[026:37](477-25) ДНПБУ

Ю. М. Озер,

мол. наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

**РЕТРОКАТАЛОГІЗАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ВІДОБРАЖЕННЯ ФОНДУ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ У
ДНПБ УКРАЇНИ ІМ. В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

У статті розглянуто особливості ретроспективної каталогізації в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського. Виокремлено методи та технології проведення ретрокаталогізації періодичних видань. Висвітлено основні проблеми, що виникають у процесі внесення ретроспекції періодичних видань до електронного каталогу, та розкрито можливості використання цих даних.

Ключові слова: електронні каталоги, карткові каталоги, бібліотечні каталоги, інформаційно-пошукові системи, довідково-пошуковий апарат, автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи, пошук інформації, каталогізація, ретрокаталогізація, ретроконверсія каталогів, періодичні видання, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського.

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського – це національне галузеве книгосховище; всеукраїнський центр науково-інформаційного забезпечення національної освіти, вітчизняної педагогічної та психологічної науки й практики. До послуг її користувачів – універсальний фонд документів українською, російською та багатьма іноземними мовами на різних носіях інформації, який налічує понад 550000 прим. Доступ до нього забезпечує довідково-пошуковий апарат (ДПА), що містить традиційні каталоги й картотеки обсягом більше ніж 1 млн карток та електронний каталог, який має близько 226000 записів.

Вагому частину фонду бібліотеки становить фонд періодичних видань. Адже періодика є найбільш оперативним засобом надання наукової інформації. Цим обумовлюється **актуальність** як роботи з фондом періодичних видань, так і розв'язання проблем, пов'язаних із ним.

Метою статті є обґрунтування технології ретрокаталогізації періодичних видань, обраної для їх відображення в ДПА й введення в активний обіг, а також висвітлення особливостей її застосування в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Основна частина. Періодичні видання у фонді бібліотеки – це понад 900 назв журналів і газет переважно педагогічної тематики; щорічно бібліотека передплачує їх близько 300 назв. Вони відображаються в Абетковому каталозі періодичних видань (АКП), який репрезентує журнальну й газетну частини фонду бібліотеки; продовжувані видання в ньому не відображаються. АКП містить зведені бібліографічні записи та специфікації періодичних видань із зазначенням років, номерів (для журналів) і місця зберігання наявних примірників (комплектів). Розкриття змісту фонду періодичних видань забезпечується завдяки повноті бібліографічного опису.

АКП призначений як для користувачів, так і для службового користування. Він допомагає встановити:

- чи є в бібліотеці конкретне періодичне видання;
- за які роки періодичне видання є в бібліотеці;
- повноту комплектів за певні роки й наявність певних номерів (випусків, томів);
- в яких саме структурних підрозділах бібліотеки зберігаються конкретні видання;
- відомості про зміну назви та періодичності виходу видання тощо.

Умовно датою започаткування АКП вважається 1945 рік, оскільки документальні відомості про час його заснування й наявність у передвоєнні роки відсутні. Хронологічно він охоплює документи з кінця XIX століття та до сьогодення. АКП складається з трьох частин:

- видання українською й російською мовами (відображає фонд, що зберігається в головному приміщенні бібліотеки);
- видання українською та російською мовами (відображає фонд Філії № 1);
- видання іноземними мовами (відображає фонд періодики іноземними мовами, що зберігаються у відділі наукового формування фонду документів іноземними мовами).

У каталозі БЗ видань українською й російською мовами поділено за видами документів (журнали та газети); у межах кожного виду картки розставлено за абеткою назв; у межах кожної назви – за прямою хронологією років видання. БЗ періодичних видань іноземними мовами відображено двома паралельними рядами: перший організовано за зведеною латинською абеткою, другий – за зведеною кириличною абеткою; далі поділ відбувається за назвами в алфавітному порядку, у межах кожної

назви – за прямою хронологією років виходу у світ. Приписування річних комплектів періодики здійснюється в специфікаціях зведеного опису за даними відділу комплектування раз на рік у першому кварталі року, наступного за передплатним. Поточне надходження періодичних видань відображається в реєстраційних картотеках відділів, які отримують їх для тимчасового або постійного зберігання. Вилучення карток з АКП чи відомостей про періодику відбувається на підставі актів про списання документів.

Сьогодні АКП надає відомості майже про 800 назв періодичних видань, які зберігаються у фонді бібліотеки (газетний фонд відображено частково). Він добре організований, пройшов суцільне науково-методичне редагування, але, як і всім картковим каталогам, йому притаманні недоліки, зокрема неможливість здійснювати багатоаспектний пошук і недоступність віддаленим користувачам.

Для поліпшення інформаційного забезпечення користувачів 2013 р. у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було створено Імідж-каталог, доступ до якого надається через веб-портал бібліотеки. У його основу покладено електронні копії трьох каталогів: Центрального абеткового каталогу документів українською й російською мовами, Абеткового каталогу Філії № 1 і Абеткового каталогу документів іноземними мовами. Таким чином, інформація про переважну частину фонду бібліотеки стала доступною й віддаленим користувачам. У представленому каталозі відображено бібліографічні записи на книги, брошури, альбоми, атласи, а також інші документи українською, російською й іноземними мовами, що опрацьовуються як книги (крім дисертацій та авторефератів дисертацій), незалежно від того, на яких носіях інформації вони представлені. Дані про періодичні видання в Імідж-каталозі відсутні. Для розв'язання цього питання було ухвалено рішення про переведення відомостей з карткового АКП до електронного каталогу.

Електронний каталог (ЕК) ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського забезпечує вільний доступ до інформаційних ресурсів бібліотеки, розкриває склад і зміст фонду та слугує для реалізації багатоаспектного інформаційного пошуку й відбору документів, необхідних для наукової, практичної, навчальної тощо діяльності, відображення та зберігання інформації як про кожний документ загалом, так і про його складові частини [7, с. 3]. ЕК містить базу даних «Періодика», що включає БЗ періодичних видань українською, російською та іноземними мовами й аналітичних БЗ з них. Одним із найбільш ефективних і радикальних способів переведення каталогів з карткової форми в електронну вважається їх ретроконверсія.

Ретроспективна конверсія (ретроконверсія) – це процес масового перетворення інформації, що міститься на каталожних картках, в електронну форму. Відомий російський бібліотекознавець Е. Р. Сукіасян дав таке визначення цього терміна: «Конверсія – (з лат. „конверсіо” – перетворення) – це переведення бібліотечних каталогів із однієї форми в іншу, наприклад машиночитану» [9, с. 25]. Вона може здійснюватися різноманітними способами, так:

– зображення з каталожних карток скануються й на їх підставі створюється імідж-каталог (з обмеженими можливостями пошуку); надалі є можливість розпізнавання таких зображень, їх редагування з подальшим введенням в електронний каталог (з широкими можливостями пошуку);

– здійснюється ручне введення елементів БЗ з карток вибраного масиву відповідно до прийнятого формату каталогізації (багато бібліотек іде саме цим шляхом, створюючи бази даних на підставі наявних карткових каталогів).

Перевагою названої технології є порівняно швидке введення інформації про документ. Але відображений таким чином фонд містить загальні відомості, не розкриває всієї його глибини й дає переважно кількісний приріст записів. Ретроспективну конверсію доречно застосовувати для формування імідж-каталогів періоду карток централізованої каталогізації. Записи на цих картках мали найбільш повну інформацію про видання, картки легко скануються через високу якість їх друку.

Існує й інший підхід, коли БЗ в електронному каталозі створюються в процесі опрацювання не карток, а самих документів. Тоді терміни використовуються в такому значенні: опрацювання нових надходжень називається «каталогізацією»; для процесів створення БЗ на документи минулих років, до яких належить також формування бібліографічного опису, систематизація, предметизація, анотування тощо, вживається термін «ретрокаталогізація»[5].

Ретроспективна каталогізація (ретрокаталогізація, рекаталогізація) передбачає створення бібліографічного запису документа, що зберігається у фонді, після його опрацювання *de visu*. Вона потребує продуманої організації, затрат часу, висококваліфікованої праці та супроводжується неабияким навантаженням на співробітників, особливо коли персонал бібліотеки виконує її в поєднанні з іншими бібліотечними процесами.

Переваги вводу інформації безпосередньо з документа добре відомі. Так, значно підвищується інформаційне наповнення пошукових полів, зокрема предметних рубрик і ключових слів. Відповідно, зростає якість створених записів. Проте одночасно збільшується термін опрацювання й введення інформації про документ: якщо швидкість перенесення даних з каталожної картки складає приблизно 10–15 записів за годину, то безпосередньо з документа – лише 3–5. Також зростають трудовитрати на складання пошукового образу документа (ПОД). Обираючи ту чи іншу технологію, кожна бібліотека насамперед визначає мету роботи, оцінює свої можливості відповідно до економічних, організаційних, технічних і технологічних аспектів.

Головною метою ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІГР) і надання до нього повноцінного й багатоаспектного доступу для задоволення інформаційних потреб освітян і бібліотечних працівників передусім мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України. Її діяльність спрямовано на виконання цих завдань. До

ДПА бібліотеки висунуто відповідні вимоги: науковості, доступності, точності, багатоаспектності й оперативності [11, с. 11]. Їх дотримання можливе лише за умови правильного устрою й функціонування всіх складових частин Системи каталогів і картотек – як традиційних карткових, так і електронних.

Враховуючи це, а також якісний стан карткових каталогів та організацію фонду періодичних видань у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, було ухвалено рішення про поєднання елементів різних технологій у процесі відображення періодики в ЕК бібліотеки. Такий підхід можна вважати нестандартним чи новизною, оскільки бібліотеки, як правило, здійснюють або ретроконверсію каталогів (частіше), або ретрокаталогізацію. Ведення карткового АКП при цьому не припинено, адже він і досі активно використовується. Окрім основних принципів ретрокаталогізації, було висунуто умову високої якості ЕК, тобто поставлено завдання поповнення ЕК записами на ретроспективний фонд, що не поступаються записам на нові надходження.

Ретрокаталогізація періодичних видань здійснюється поетапно:

I етап – звіряння фонду періодичних видань з АКП;

II етап – створення або редагування БЗ кожної назви видання в БД «Періодика» електронного каталогу;

III етап – друкування необхідної кількості карток і ведення АКП.

Розглянемо ці етапи докладніше. На першому етапі проводиться звіряння фонду періодичних видань з АКП на предмет наявності номерів (комплектів) і виявлення стану їх відображення в каталозі. У процесі роботи в АКП вносяться необхідні зміни та доповнення, здійснюються виправлення [2].

На другому етапі після завершення звіряння фонду періодичних видань з АКП відбувається власне ретрокаталогізація [8]. Для цього аналізуються БЗ, визначається послідовність ретрокаталогізації періодичних видань, що залежить від:

– тематики (насамперед каталогізуються видання з питань педагогіки та психології);

– читацького попиту;

– наукової, культурної та історичної цінності видань;

– повноти комплектів тощо.

У ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського одночасно відбувається й поточна, і ретроспективна каталогізація періодичних видань. Створення первинних БЗ та поточна реєстрація періодичних видань у БД «Періодика» здійснюється з 2006 року відділом наукового комплектування фонду, тому інформація про значну частину ресурсів в ЕК уже є. БЗ формуються на підставі карток АКП. З книгосховища вибірково замовляються окремі примірники документів (перший, що надійшов до бібліотеки, останній на час складання БЗ, проміжні в разі зміни назви, відомостей про відповідальність, вихідних даних, читацького призначення, серії, періодичності тощо). У разі відсутності карток в АКП на підставі останнього примірника видання, що надійшов до бібліотеки, складається БЗ у БД «Періодика», який доповнюється

необхідними відомостями. Якщо потрібний БЗ наявний у названій БД, перевіряється відповідність елементів запису документа, вносяться необхідні зміни. Одночасно зі створенням БЗ відбувається реєстрація всіх примірників періодичного видання, які знаходяться у фонді бібліотеки, із зазначенням їхнього місця зберігання.

У процесі ретрокаталогізації фахівці стикнулися з труднощами, пов'язаними як з формуванням бібліографічного запису, так і з ідентифікацією видань. Зокрема, це проблема розподілу документів на види (періодичні або продовжувані) та відображення їх у різних каталогах; значні розходження в бібліографічних описах минулих років порівняно з сучасними; відсутність частини важливих відомостей тощо. Процес введення інформації в ЕК виявився досить трудомістким, адже він здійснювався з дотриманням вимог чинних стандартів. Перед початком ретрокаталогізації фонду періодики фахівцями відділу було проведено роботу щодо визначення полів у САБ ІРБІС, які найточніше відображали б такі видання. З цією метою розроблено відповідну інструкцію [8].

Третім і завершальним етапом ретрокаталогізації періодики є друкування в разі потреби й вливання карток в АКП [3]. У специфікаціях зведеного опису міститься інформація про окремі номери видань за кожен рік, а також зазначається, де зберігається відповідний ресурс – у головному книгосховищі, на Філії № 1, у відділі наукового формування фонду документів іноземними мовами. В АКП на картках вже опрацьованих видань ставиться позначка «р» – ретрокаталогізація.

Нині в результаті ретрокаталогізації періодичних видань у БД «Періодика» створено або доопрацьовано близько 300 БЗ журналів українською та російською мовами, 85 – іноземними мовами, а також 60 назв видань української діаспори, зокрема 3 – до 1917 року виходу у світ. Проведено реєстрацію понад 5000 номерів періодичних видань, наявних у фонді бібліотеки, із зазначенням їхнього місця зберігання. Усю періодику, відображену в електронному каталозі, користувачі можуть знайти на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за адресою: http://194.44.12.98/cgi-bin/irbis64r_12/cgiirbis_64.exe?LNG=&C21COM=F&I21DBN=LIPER&P21DBN=LIPER&S21FMT=&S21ALL=&Z21ID=&S21CNR.

Висновки. Ретрокаталогізація періодичних видань у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського здійснюється з використанням елементів різних технологій: бібліографічні записи створюються шляхом перенесення відомостей з карток АКП методом клавіатурного вводу, потім, після вибіркового перегляду окремих документів *de visu*, вони доопрацьовуються. У результаті ретрокаталогізації періодичних видань формується основа майбутнього повноцінного електронного довідково-пошукового апарату всього фонду бібліотеки.

У роботі бібліотеки помітно низку позитивних змін, які відбулися внаслідок цього процесу:

- доступ до інформації про фонд бібліотеки надається в режимі реального часу, зокрема віддаленим користувачам;
- пошук відомостей стає багатоаспектним і відбувається набагато швидше;

– розширюється спектр послуг, які надає ця установа, зокрема з бронювання документів, замовлення їх через МБА та ЕДД, відповідно, поліпшується якість обслуговування користувачів тощо.

Вважаємо, що нетрадиційний підхід до ретроспективного каталогізування періодичних видань й досвід нашої бібліотеки стане в пригоді бібліотечним фахівцям насамперед освітянських книгозбірень.

Перспективи. Періодичні видання у фондах бібліотек нині є найбільш оперативним засобом надання наукової інформації. Вплив зовнішніх факторів суттєво позначається на комплектуванні фонду періодики. Методика цього процесу створювалася й удосконалювалася протягом багатьох років. Але навіть сучасна велика бібліотека самостійно не може забезпечувати виконання усіх запитів користувачів. Тому об'єднання діяльності різних бібліотек під час їх задоволення істотно підвищує повноту та достовірність наданої інформації. Корпоративний електронний каталог періодики дає змогу вирішувати не тільки завдання обслуговування користувачів, а й координувати проведення передплатної кампанії бібліотеками-учасницями з метою реальної економії фінансових витрат для кожної такої установи. Особливо це актуально, коли мова йде про підписку на дорогі або вузькопрофільні видання, порівняно рідко затребувані невеликою кількістю читачів.

Після завершення ретрокаталогізації періодичних видань у головному приміщенні планується здійснення аналогічної роботи на Філії №1 бібліотеки. Відповідно опрацьований ретроспективний бібліографічний масив у майбутньому стане базою для корпоративної взаємодії бібліотек зі створення й використання інформаційних ресурсів країни, зокрема з питань педагогіки та психології. Отже, перспективним напрямом діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є створення на корпоративних засадах з провідними освітянськими бібліотеками каталогу (бази даних) періодичних видань з широкими хронологічними й мовними межами та можливостями пошуку.

Список використаних джерел

1. Заповнення полів у базі даних «Періодика» електронного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського : інструкція / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. Огер Ю. М.]. – К., 2011. – 11 с. – Рукопис.
2. Звіряння фонду з каталогами й каталогів між собою : інструкція / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. Дубова Л. Г.]. – К., 2005. – 2 с. – Рукопис.
3. Організація, ведення й редагування абеткового каталогу періодичних видань ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського : інструкція / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. І. А. Гузняєва]. – К., 2004. – 4 с. – Рукопис.
4. Організація й ведення абеткових каталогів документів українською та російською мовами Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського : інструкція / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: Гаврилюк Р. П., Помчалова О. Г., Гузняєва І. А.]. – К., 2005. – 24 с. – Рукопис.
5. *Поліщук О.* Ретрокаталогізація фонду: труднощі та переваги процесу / *О. Поліщук* // *Бібл. форум України.* – 2012. – № 4. – С. 2–4.

6. Положення про абетковий каталог періодичних видань Державної науково-педагогічної бібліотеки України / Держ. наук.-пед. б-ка України. – К., 2001. – 3 с. – Рукопис.
7. Положення про електронний каталог Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2011. – 6 с. – Рукопис.
8. Ретроспективна каталогізація періодичних видань у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського : інструкція / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. Огер Ю. М.]. – К., 2011. – 5 с. – Рукопис.
9. Сукиасян Э. Р. Библиотечные каталоги : метод. материалы / Э. Р. Сукиасян. – М. : Профиздат, 2001. – 192 с. – (Современная библиотека).
10. Ретрокаталогізація періодичних видань : технол. карти на основ. процеси роботи у від. наук. опрацювання док. і орг. каталогів / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. Огер Ю. М.]. – К., 2012. – 5 с. – Рукопис.
11. Традиційні каталоги наукових бібліотек освітянської галузі: організація, ведення й редагування : метод. рек. / [Лобановська І. Г., Гаврилюк Р. П., Помчалова О. Г., Дубова Л. Г., Іванова Н. С., Гузняєва І. А., Коваленко С. Г. ; за заг. ред. Лобановської І. Г.] ; АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2006. – 166 с.
12. Чабан К. А. Рекаталогізація: технологія і організація проведення в бібліотеці ХНУ / Чабан К. А. // Б-ка в освіт. просторі. – 2006. – № 3. – С. 58–63.

Ю. Н. Огер

Ретрокаталогизация как средство отображения фонда периодических изданий в ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского

В статье рассмотрены особенности ретроспективной каталогизации в Государственной научно-педагогической библиотеке Украины имени В. А. Сухомлинского. Определены методы и технологии осуществления ретрокаталогизации периодических изданий. Освещены основные проблемы, которые возникают в процессе внесения ретроспекции периодических изданий в электронный каталог, и раскрыты возможности использования этих данных.

Ключевые слова: электронные каталоги, карточные каталоги, библиотечные каталоги, информационно-поисковые системы, ИПС, справочно-поисковый аппарат, СПА, автоматизированные библиотечно-информационные системы, АБИС, поиск информации, каталогизация, ретрокаталогизация, ретроконверсия каталогов, периодические издания, ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского.

Yu. M. Oher

Retrocataloguing as a Means of Displaying the Fund of Periodicals at V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine

The article is focused on the peculiarities of retrospective cataloguing at V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine. The author determines the existing methods and technologies of retrocataloguing the periodicals, highlights the basic problems arising in the process of including the results of the retrospection in the electronic catalogue, and reveals the possibilities of using the obtained data.

Key words: electronic catalogues, card catalogues, library catalogues, reference and search systems, RSS, reference and search tools, RST, automated library and information systems, ALIS, information retrieval, cataloguing, retrocataloguing, retroconversion of catalogues, periodicals, V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine.

Надійшла до редколегії 19.11.2013 р.

УДК 025.31-026.452:[026:37](477-25)ДНПБУ

Л. М. Ушакова,

мол. наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

РЕТРОСПЕКТИВНА КОНВЕРСІЯ КАРТКОВИХ КАТАЛОГІВ І СТВОРЕННЯ ІМІДЖ-КАТАЛОГУ: ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

У статті розглянуто питання ретроспективної конверсії карткових каталогів і створення імідж-каталогу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського.

Ключові слова: *електронні каталоги, карткові каталоги, автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи, ретроконверсія каталогів, імідж-каталог, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського.*

Постановка проблеми. Сучасна бібліотека – це складна інформаційна система, компонентами якої є як традиційні, так і новітні підсистеми. Важливе місце серед новітніх підсистем бібліотеки займає електронний каталог (ЕК), який є не лише ядром автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи (АБІС), а й усього інформаційного середовища бібліотеки «нового покоління», на базі котрого формуються сучасні сервіси. Створення ЕК, який повною мірою відображав би зміст бібліотечного фонду, – актуальне завдання для будь-якої бібліотеки. Адже він сприяє максимально оперативному і точному пошуку інформації, дає змогу організувати діяльність установи на якісно новому рівні, підвищити ефективність і комфортність праці співробітників. Крім того, така інформаційна підсистема забезпечує зручний спосіб опрацювання й зберігання бібліографічних даних і обмін ними. Повною мірою це стосується й ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Електронний каталог є складовою довідково-пошукового апарату (ДПА) ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Він поєднує в собі функції алфавітного, систематичного й предметного каталогів. Засновано електронний каталог у 2003 р. з використанням АБІС «MARC-SOL», з 2006 р. записи створюються в програмному забезпеченні САБ ІРБІС. Завдяки його функціонуванню користувачі отримують вільний доступ до інформаційних ресурсів бібліотеки, адже ЕК розкриває склад і зміст фонду бібліотеки та слугує для реалізації багатоаспектного пошуку і відбору документів, необхідних для наукової, практичної, навчальної діяльності, відображення та зберігання відомостей як про кожне видання загалом, так і про його складові частини.

Сьогодні електронний каталог ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського відображає надходження літератури за останнє десятиліття. У ньому представлено понад 68 000 БЗ документів (без аналітичних записів). У той же час фонд бібліотеки становить понад 573 000 документів, відображених у Системі каталогів і картотек обсягом понад 1,5 млн карток. Відсутність в ЕК відомостей про значну частину фонду ускладнює автоматизацію бібліотечно-інформаційних процесів (організацію

електронної доставки документів, автоматизацію замовлення літератури, книговидачі тощо), що негативно впливає на якість надання інформаційних послуг користувачам. Після переходу на автоматизоване опрацювання всього вхідного потоку документів, перед працівниками бібліотеки постало питання про переведення в машиночитну форму карткових каталогів на ретроспективний фонд.

Більшість наукових бібліотек мають досить значні фонди, що й донині залишаються невідображеними в ЕК. Поточна каталогізація, на якій зосереджено всі зусилля відділів наукового опрацювання документів, не залишає ні часу, ні людських ресурсів для ретрокаталогізації. Навіть у тих бібліотеках, де автоматизація процесів припала на кінець 80-х років, не завжди є власний ЕК, що відображає весь фонд [2]. Тому й сьогодні питання ретрокаталогізації або ретроспективної конверсії карткових каталогів залишається відкритим. Зважаючи на досвід інших бібліотек, можна сказати, що обидва ці шляхи наповнення ЕК досить ефективно доповнюють один одного. Обидві технології знайшли широке відображення в численних публікаціях таких вітчизняних і зарубіжних науковців: М. Вершиніна [2], Г. Кисловської [3], В. Колеснікової [4], З. Стерехової [7], А. Стукалової [8].

Метою статті є обґрунтування вибору технології ретроспективної конверсії карткових каталогів і наступного створення імідж-каталогу як проміжного етапу організації електронного каталогу бібліотеки, висвітлення проблем, які виникають на цьому шляху, а також способів їх розв'язання.

Основна частина. Перетворення карткових каталогів в електронний вид здійснюється для підвищення якості інформаційного обслуговування користувачів і забезпечення охорони бібліографічних даних. Для цього застосовуються різні технологічні підходи. До основних належить клавіатурне введення інформації з каталожних карток безпосередньо в ЕК, а також переведення каталожної картки спочатку в цифрову форму, тобто створення її іміджу з подальшим розпізнаванням (або без нього) і модифікацією в машиночитний бібліографічний запис. Ця технологія називається «ретроспективна конверсія», або «ретроконверсія».

Ретроконверсія – це фахова промислова технологія перетворення інформації, що зберігається на паперових носіях, в машиночитну форму зі створенням електронної бази даних. Вона є однією з важливих частин автоматизованої технології в бібліотеці. Мета здійснення ретроконверсії – поповнення ЕК бібліографічними даними про ретроспективні фонди й розширення можливості переходу на сучасні форми обслуговування читачів. Також важливим її завданням є приведення довідково-пошукового апарату бібліотеки у відповідність з фондами, зокрема й організація його перевірки [8].

Саме таку технологію вибрала ДПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Бібліотека зупинилася на такому порядку проведення конверсії з кількох причин:

- по-перше, він гарантує досить високу якість майбутнього ЕК;

- по-друге, забезпечується можливість введення документів в ЕК не тільки за картками ЦАК, а й першочергового електронного опрацювання найбільш запитуваних видань.

Незважаючи на її трудомісткість, дослідивши особливості функціонування сучасних технологій [4], ми переконалися в правильності вибраного нами напряму і пріоритетів розвитку. Від ретроконверсії очікувалися такі результати:

- надання повного, широкого і більш оперативного доступу до інформації про склад і зміст фонду бібліотеки;
- поліпшення бібліотечного сервісу;
- збільшення кількості звернень до ретроспективного фонду;
- вирішення проблеми неминучої втрати каталожних карток, яка призводить до виходу видань з обігу;
- забезпечення збереження фондів;
- підвищення ефективності роботи МБА та ЕДД, що передбачає надання повної інформації про наявність документів у бібліотеках системи тощо.

Конверсію було вирішено проводити в хронологічному порядку до року впровадження автоматизованого опрацювання нових надходжень. Центральний алфавітний каталог документів українською й російською мовами (ЦАК), з якого почалася ретроконверсія, приблизно на 50 % складається з каталожних карток Всесоюзної книжкової палати, оформлених з дотриманням усіх вимог тогочасних стандартів, які мають детальні індекси УДК, предметні рубрики, розкривають зміст збірників і багатотомних видань тощо, а тому є досить цінними в інформаційному плані. Другу його частину становлять картки, текст яких набрано на друкарській машинці або написано рукою.

Під час сканування карткових каталогів постає закономірне запитання: чи вилучати з цього процесу каталожні картки з описами нових надходжень, які вже відображено в повноцінному електронному каталозі, що ведеться з 2003 року? З одного боку, це варто було б робити, щоб не допустити дублювання даних в імідж-каталозі та електронному каталозі, з іншого, вилучення «нових» карток перед скануванням і їх повернення на місце після завершення роботи потребувало б великих трудовитрат. У ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було ухвалено рішення допустити дублювання, щоб не збільшувати трудомісткість процесу, а отже, і термін його виконання. Натомість під час підготовки каталогів до сканування відбулося їх суцільне технічне редагування, у результаті якого було вилучено понад 23 000 додаткових карток на співавторів, редакторів тощо. Таке рішення було ухвалено з огляду на час створення каталогів (орієнтовно 1945 р.), через що багато карток оформлено неправильно. Це, у свою чергу, могло ввести в оману користувачів і значно утруднити замовлення необхідних документів. Крім того, було ліквідовано розділи «про нього» як такі, що не відповідають сучасним уявленням про організацію алфавітних каталогів.

Оцифрування каталогу було здійснено ТОВ «Електронні архіви України». Після тестового сканування певного обсягу каталогу, фахівцями бібліотеки було переглянуто готові файли та оцінено якість роботи, що задовольнила висунуті вимоги. Роботу було продовжено, і слідом за ЦАК скановано ще два абеткові каталоги – документів іноземними мовами і Філії № 1. У результаті було створено 230 000 копій карток, які стали основою для організації імідж-каталогу.

Імідж-каталог (ІК) – один із найбільш ефективних засобів ретроконверсії карткових каталогів бібліотек, що мають великий ретрофонд (тобто такий фонд, який не відображено в повноцінному електронному каталозі), та є електронною моделлю традиційних «паперових» каталогів, побудованою на основі оцифрованих (відсканованих) образів каталожних карток. Його структура ідентична структурі карткового каталогу. Тобто, імідж-каталог – це перехідний етап на шляху до створення повноцінного ЕК. Процес створення ІК передбачає кілька етапів:

- відбір матеріалу;
- редагування каталогу перед скануванням;
- сканування карткового каталогу;
- отримання сканованих образів і перевірка їх якості.

У разі виявлення неякісно відсканованих карток, проводиться повторне сканування. Після цього створюється БД імідж-каталогу на основі розпізнавання образів каталожних карток і організується імідж-каталог.

До безперечних переваг імідж-каталогу належить збереження цифрового образу бібліографічної картки, яка має історичну цінність. Головними недоліками імідж-каталогу є те, що:

- пошук необхідної інформації відбувається в процесі послідовного перегляду карток;
- рукописні каталожні картки і рукописні позначки не завжди розпізнаються, що призводить до втрати даних.

Процес розпізнавання тексту карток не дає абсолютного результату – через їх поганий стан або низьку якість друку не весь текст розпізнається або частина тексту розпізнається неправильно, можливі випадки, коли текст картки взагалі не розпізнається. Якщо не забезпечити резервний пошук за роздільниками, то неякісно розпізнані картки взагалі не буде віднайдено в ІК. Саме тому від такого різновиду пошуку можна відмовитися лише за умови абсолютної якості розпізнавання, що практично є недосяжним [5]. Також варто зазначити, що в деяких випадках пошук відомостей за роздільниками може бути набагато ефективнішим, ніж пошук за словами тексту. Крім того, чимало користувачів до цього часу вважають за краще шукати інформацію старим способом, тобто за роздільниками, і у нас немає жодних підстав позбавляти їх цієї можливості [1].

Імідж-каталог є складовою частиною інформаційно-пошукової системи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Його обсяг становить понад 170 000 записів, представлених у вигляді електронних копій карткових абеткових каталогів:

- центрального абеткового каталогу документів українською й російською мовами (містить бібліографічні записи на книги, брошури, альбоми, атласи, а також інші матеріали, що опрацьовуються як книги, не відображаються в інших спеціальних каталогах і зберігаються як у центральному книгосховищі, так й у філії (з 2000 р.) незалежно від того, на яких носіях інформації їх представлено);

- каталог філії;

- абеткового каталогу документів іноземними мовами (містить бібліографічні записи книг, брошур, альбомів, атласів, а також інших матеріалів, що опрацьовуються як книги. Складається з рядів, організованих за графікою (кирилиця й латиниця) без поділу на мови.

Імідж-каталог не містить відомостей про такі спеціальні види документів, як дисертації та автореферати дисертацій. У ньому представлено тільки основні картки (на першого автора або назву твору, якщо авторів більше трьох).

ІК дає змогу здійснювати пошук і замовлення видань, котрі не відображено в електронному каталозі. При цьому він не поповнюється новими надходженнями (інформація про них, незалежно від року публікації, відображається винятково в ЕК). Останнє поповнення карткових каталогів, що знайшло своє відображення в ІК, здійснено в серпні 2013 р. Пошук в імідж-каталозі, як і в будь-якому картковому каталозі, здійснюється за роздільниками, у межах роздільника – методом послідовного перегляду карток.

Оскільки перетворення карткових каталогів в іміджингову систему перебуває поки що на початковій стадії, своє завдання ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського вбачає в узагальненні такого досвіду, що, на нашу думку, допоможе зацікавленим бібліотекам оптимізувати роботу в цьому руслі, враховуючи свої можливості й конкретні місцеві умови.

Висновки. Загалом можна сказати, що застосування електронного каталогу дає змогу бібліотеці створити повний автоматизований технологічний цикл «шляху документа» і «шляху користувача». Це сприяє підвищенню якості послуг та допомагає забезпечити функціонування книгозбірні на рівні вимог сьогодення.

Таким чином, трансформація карткових каталогів у машиночитну форму, надання інформації в електронному вигляді – це не данина моді, а реальність. Саме тому для сучасної бібліотеки важливо знайти оптимальне співвідношення у використанні паперових і електронних ресурсів, що дасть їй можливість гармонійно розвиватися і дбайливо зберігати свій фонд, завдяки якому вона має змогу оперативно та повно задовольняти потреби користувачів.

Список використаних джерел

1. *Бродовский А. И.* Создание имидж-каталогов в ГПНТБ России средствами ИРБИС / А. И. Бродовский // Науч. и техн. б-ки. – 2009. – № 8. – С. 5–16.
2. *Вершинин М. И.* Электронный каталог: проблемы и решения : учеб.-практ. пособие / М. И. Вершинин. – СПб. : Профессия, 2007. – 231 с.

3. *Кисловская Г. А.* Ретроспективная конверсия карточных каталогов / Г. А. Кисловская. – М. : Либерей-Библиоформ, 2009. – 144 с.

4. *Колеснікова В.* Ретроспективний електронний каталог бібліотечного фонду наукової бібліотеки: перспективні можливості та проблеми створення / В. Колеснікова // Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника: історія і сучасність : доп. та повідомл. Міжнар. наук. конф., м. Львів, 28–30 жовт. 2010 р. / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника. – Л., 2010. – С. 31–36.

5. *Литвиненко Н.* Имидж-каталог – новый информационный ресурс на основе программного обеспечения ИРБИС / Н. Литвиненко // Науч. и техн. б-ки.– 2012.– № 6. – С. 13–17.

6. *Соколинский Е. К.* Приоритеты в библиографии, ретроконверсии / Е. К. Соколинский // Библ. дело. – 2013. – № 6. – С. 33–35.

7. *Стерехова З. Д.* Возможные пути ретрокаталогизации фонда университетской библиотеки [Электронный ресурс] / З. Д. Стерехова // Український інститут науково-технічної і економічної інформації. – Електрон. текст. дан. – К., 2009. – Режим доступа: http://www.uinpei.kiev.ua/viewpage.php?page_id=439. – Загл. с экрана.

8. *Стукалова А. А.* Ретроспективная конверсия карточных каталогов в ГПНТБ СО РАН / А. А. Стукалова // Библиосфера. – 2012. – № 4. – С. 95–101.

Л. М. Ушакова

Ретроспективная конверсия карточных каталогов и создание имидж-каталога: технологический подход

В статье рассмотрен вопрос ретроспективной конверсии карточных каталогов и создания имидж-каталога в ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского.

Ключевые слова: электронные каталоги, карточные каталоги, автоматизированные библиотечно-информационные системы, АБИС, ретроконверсия каталогов, имидж-каталог, ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского.

L. M. Ushakova

Retrospective Conversion of Card Catalogues and the Creation of an Image Directory: A Technological Approach

The article is concerned with the acute problems of the retrospective conversion of card catalogues and the creation of an image directory at V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine.

Key words: electronic catalogues, card catalogues, automated library and information systems (ALIS), retroconversion of card catalogues, image directory.

Надійшла до редколегії 04.12.2013 р.

УДК 025.47ББК

Г. М. Голиш,

канд. іст. наук, доцент,

директор наукової бібліотеки Черкаського

національного університету імені Б. Хмельницького

ПРО ДЕЯКІ ЗАУВАЖЕННЯ ДО ПЕРШОГО ВИПУСКУ СЕРЕДНІХ ТАБЛИЦЬ ББК ⁶

На основі текстового аналізу першого випуску середніх таблиць ББК, зокрема матеріалів, що стосуються історичних наук, подано окремі критичні зауваження з приводу їхнього компонування, змістового наповнення та рубрикацій. Зроблено висновки про

необхідність укладання нової редакції вказаних таблиць провідними українськими бібліотекознавцями й істориками.

Ключові слова: бібліотечно-бібліографічна класифікація, середні таблиці, історичні науки, історія історичної науки, спеціальні історичні дисципліни.

Постановка проблеми. У сьогоденній бібліотечній практиці важко переоцінити значення таблиць бібліотечно-бібліографічної класифікації. Вони є вагомим інструментом бібліотечної політики та виконують роль чарівної нитки Аріадни в надскладних інформаційних і бібліографічних лабіринтах. ББК як відображення логіки розвитку й структури сучасної науки озброюють бібліотекарів і бібліографів оптимальними класифікаційними прийомами й методами, забезпечують достатню ефективність їхньої роботи.

Поза всякими сумнівами, важливою віхою бібліотечної історії початку ХХІ ст. стало поетапне видання нової редакції середніх таблиць ББК підготовчою групою вчених Російської національної бібліотеки та книгозбірні РАН, а місію головного редактора взяв на себе відомий метр бібліотечної науки Е. Р. Сукіасян. Максимально врахувавши світову теорію й практику з бібліографування, укладачі ББК зуміли створити функціонально досконалі та універсальні таблиці. При цьому в названому виданні оновлено понятійний апарат, уточнено періодизацію, переглянуто структуру, значно перероблено всі відділи соціогуманітарного циклу наук тощо. Незважаючи на беззаперечну функціонально-прикладну значущість нової редакції таблиць ББК, вони потребують удосконалення, бо немає нічого довершеного під сонцем. Тим паче, якщо мова йде про такий надважкий науково-бібліографічний проект, яким є укладання ББК. Матеріал статті може стати в пригоді під час подальшої роботи над ними. Це й зумовлює **актуальність** дослідження.

Мета повідомлення полягає у висловленні окремих міркувань і критичних зауважень до 1-го випуску середніх таблиць ББК, що побачили світ 2001 р. [1]. При цьому мова буде йти лише про окремі позиції відділу 63 «Історія. Історичні науки». В автора, як історика за фахом, є певні застереження насамперед із питань деталізації матеріалу, окремих рубрикацій та дефініцій, а також ідентифікації змісту з історичними періодами.

Основна частина. Проаналізувавши розділ 63.0 «Теоретичні основи і методологія історичної науки», варто зазначити, що його укладено досить професійно, проте упорядникам можна було б рекомендувати в підрозділі 63.03 «Методика і техніка історичного дослідження» послуговуватися більш сучасними дефініціями, наприклад, компаративістський (порівняльний), квантитативний (кількісний) методи [1, с. 82].

Та особливо багато зауважень виникає до розділу 63.1 «Історія історичної науки». З огляду на майже 15-річний досвід викладання цієї дисципліни у ВНЗ вказана структурна частина таблиць має для автора статті особливий фаховий інтерес. Зокрема, у підрозділі 63.1(0)3 не розставлено логічні акценти у формулюваннях рубрик. Загальновідомо, що саме в античній Греції V ст. до н. е. зародилася історична

наука, а між тим її навіть не згадано [1, с. 83]. На нашу думку, доречно було б подати окрему рубрику «Генеза історії як науки у Стародавній Греції». Також, зважаючи на значення й великий масив літератури, слід виділити в окрему структурну частину римську історіографію.

Подив викликають рубрики підрозділу 63.1(0)4, присвяченого Середньовіччю [1, с. 83]. Тут знаходимо означення «Зародження історичної науки», що позбавлено логіки, тому що історію було започатковано ще в античні часи. Не витримує критики й формулювання «гуманістична школа», адже насправді це багатоплановий напрям історичної думки, на тлі якого розвивалося кілька шкіл. Укладачі згадують лише «політико-риторичну школу», забувши назвати «ерудитсько-критичну» і «нову політичну». Наостанок, враховуючи специфіку Ренесансної доби, гуманістичну історіографію доречніше було б виділити в окремий підрозділ.

Мають місце окремі змістові недоречності й у наступних структурних одиницях. Так, період XVI – XVIII ст. абсолютно не відображає важливу для тих часів історичну літературу пізньогуманістичного та ранньораціоналістичного напрямів. Романтичний напрям історичної думки, що виявив себе в першій пол. XIX ст., укладачами ідентифіковано з попереднім століттям [1, с. 83].

Підрозділ 63.1., в якому йдеться про історієписання новітнього часу, не висвітлює всієї багатобарвності тогочасної історичної думки [1, с. 83]. Зокрема, тут і словом не згадуються такі важливі напрями, як неокантіанство, неогегеліанство, релігійно-історіософські течії, циклізм, школа історичного синтезу, школа «Аналів». Звісно, через те, що матеріал видання подано в таблицях, зовсім відсутній відділ «Історія історичної науки в Україні».

Не можна погодитися з чинною назвою розділу 63.2 «Допоміжні історичні дисципліни» [1, с. 84]. Уже давно відомо, що це некоректне й неадекватне означення. Адже науки, яким колись належала лише допоміжна та службова роль стосовно історії, нині перетворилися в самостійні галузі гносеології зі своїм предметом, завданнями, джерелами, специфічними методиками тощо. Саме тому історики вживають термін «Спеціальні історичні дисципліни», який є більш доречним. У переліку спеціальних історичних дисциплін (їх близько 90), поданому в рецензованому випуску ББК, відсутні такі важливі, як атрибутика (наука про зовнішні символи влади), боністика (наука про паперові грошові знаки), вексилологія (прапорознавство), геортологія (наука про свята), зброєзнавство, кодикологія й кодикографія (вивчає рукописну книгу), уніформологія та ін.

Підрозділ 63.221 неправильно визначає предмет і завдання нумізматики, зараховуючи до неї не лише монети, а й інші артефакти [1, с. 86]. Таку помилку допущено також під час укладання спеціального типового поділу, згідно з яким до об'єкта нумізматики, окрім монет і монетних скарбів, належать ордени, медалі, значки. Насправді ця наука досліджує лише монети та їх комплекти. Ордени, знаки, значки, жетони є предметом вивчення фалеристики, медалі – медальєрики, а знаки

розрізнення – соціального етикету. Усе це створює ризики неадекватного присвоєння шифрів ББК відповідним виданням.

Література з історії України відображена в ББК як складова частина історії Європи (63.3(4). з позначенням 4 Укр [1, с. 157–158]. Привертають увагу окремі неточності в формулюваннях чи відсутність важливих означень. Так, замість вживаної назви «Визвольна війна українського народу» або «Українська національна революція серед. XVII ст.» застосовується нейтральне формулювання «Визвольна боротьба українського народу» з датуванням її 1648–1654 рр., тоді як у сучасній літературі подаються інші хронологічні межі цієї події: 1648–1676 рр. Укладачі не вживають також терміна «Українська революція» для означення трансформацій 1917–1921 рр. Не відображено й період радянської модернізації України та події на західноукраїнських землях у міжвоєнний період. Заслугове на змістову конкретизацію відповідна рубрика періоду сучасної історії України в статусі незалежної держави.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, варто нагадати, що чинні в усіх бібліотечних установах України середні таблиці ББК є національною класифікаційною системою іншої держави – Російської Федерації, і чимало висловлених вище недоречностей названого документа пов'язано, зокрема, із цим. Саме тому на часі виникає нагальна потреба укладання української національної редакції ББК чи як перший крок або як програма-мінімум – адаптація російських таблиць до наших національних традицій і сьогоденних вітчизняних наукових концепцій. Необхідний науковий потенціал для реалізації цього непростого проекту в Україні, безперечно, є. Також варто зазначити, що, створюючи національні таблиці, котрі стосуються історичної науки, доречно було б застосувати кооперацію зусиль як провідних бібліотекознавців, так і найвідоміших учених-істориків.

Список використаних джерел

1. Библиотечно-библиографическая классификация. Средние таблицы : практ. пособие. Вып. 1. 60/63 С/Т Социальные науки в целом. Обществознание. История. Исторические науки / Рос. гос. б-ка, Рос. нац. б-ка, Б-ка РАН. – М. : Либерия, 2001. – 320 с.

Г. М. Гольши

О некоторых замечаниях к первому выпуску средних таблиц ББК

На основании текстуального анализа первого выпуска средних таблиц ББК, в частности материалов, которые касаются исторических наук, поданы отдельные критические замечания по поводу их компонирования, содержательного наполнения и рубрикаций. Сделан вывод о необходимости составления новой редакции указанных таблиц ведущими украинскими библиотековедами и историками.

Ключевые слова: библиотечно-библиографическая классификация (ББК), средние таблицы, исторические науки, история исторической науки, специальные исторические дисциплины.

G. M. Golysh

On Some Remarks to the First Issue of BLC Middle Tables

The information basing on the text analysis of the BLC middle tables first issue, namely the materials pertaining to history sciences, comprises critical remarks as for the compilation, content

and rubrication of the tables. The conclusive thought concerns the necessity of a new version of these tables that should be compiled by leading Ukrainian library experts and historians.

Key words: bibliographical library classification (BLC), middle tables, history sciences, history of historical sciences, special historical disciplines.

Надійшла до редколегії 01.11.2013 р.

УДК 024.6

О. М. Прохоренко,
наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського,
Т. С. Павленко,
зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

**СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ
ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЧЕРЕЗ МБА ТА ЕДД²⁷**

У статті висвітлено й узагальнено досвід Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського щодо впровадження в роботу МБА й ДД нової послуги ЕДД. Визначено перспективи подальшої діяльності з популяризації ІГР через утілення інноваційних технологій і сервісних послуг з метою задоволення потреб віддалених користувачів.

Ключові слова: *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, міжбібліотечний абонемент, послуга електронна доставка документів, традиційне й дистанційне бібліотечне обслуговування, інтегрований галузевий інформаційний ресурс, електронні копії документів.*

Постановка проблеми. Світова глобалізація взаємин у всіх сферах життєдіяльності, стрімкий розвиток інформаційних технологій, збільшення потоків інформаційних ресурсів, переорієнтація споживачів інформації спонукає консервативний бібліотечний інститут шукати нові моделі, шляхи та напрями подальшої ефективної роботи. Відбувається переосмислення ролі й місця бібліотечно-інформаційної установи в задоволенні інформаційних потреб і запитів нового сучасного користувача.

Метою статті є висвітлення й узагальнення досвіду щодо впровадження послуги електронної доставки документів (ЕДД) як сучасної технології обслуговування користувачів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського через МБА й ДД.

Основна частина. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (далі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Бібліотека) як координаційний та науково-методичний центр мережі освітянських бібліотек Національної академії педагогічних наук (НАПН) України й Міністерства освіти і науки (МОН) України спрямовує свою роботу на повноцінне інформаційне забезпечення інноваційного розвитку сучасної вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики, на вдосконалення й кардинальні зміни наявних інструментів та механізмів

задоволення інформаційних потреб і запитів читачів, на пошук нових форм, видів та методів інформаційного обслуговування, створення сучасних інформаційних продуктів і різновидів інформаційних послуг, а також на формування новітніх видів інформаційних ресурсів.

У межах НДР «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого ресурсу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського» (наук. керівник – канд. іст. наук, директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського П. І. Рогова) колективом книгозбірні розробляються теоретичні, методологічні та організаційні засади формування вищезазначеного ресурсу. Для реалізації поставлених завдань виконується комплекс заходів, зокрема розширення бібліотечних послуг, збирання й аналіз відомостей про інформаційні потреби користувачів.

Актуальність роботи обумовлено важливістю розвитку в Україні інформаційного суспільства – «суспільства знань», в якому ресурси й інноваційна діяльність відіграють найголовнішу роль. Отже, наука й освіта потребують оперативної та повноцінної інформації, швидкого, зручного, багатоаспектного доступу до наукових документів.

За темою дослідження було вивчено питання щодо впровадження ЕДД у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, що дасть змогу задовольнити інформаційні потреби віддалених користувачів, підвищити роль й авторитет Бібліотеки в освітянському просторі України.

Актуальним завданням для ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є підвищення рівня якості послуг, розвиток дистанційних форм обслуговування, забезпечення насиченості інформаційних ресурсів на основі їх кооперації й інтеграції. Саме за таких умов книгозбірня користуватиметься авторитетом у суспільстві та матиме право на подальший розвиток. Перетворення, пов'язані з використанням новітніх інформаційних технологій, дають змогу значно розширити межі традиційного бібліотечного обслуговування: створити умови надання якісно нового комплексу послуг для всіх категорій користувачів, зокрема й для віддалених, підвищити відвідуваність бібліотеки завдяки віртуальним читачам.

Розвиток Інтернету й поширення комп'ютерної техніки зумовили різке підвищення можливостей інформаційних технологій, дали змогу задовольнити дедалі ширші потреби суспільства в отриманні оперативних і високоякісних інформаційних матеріалів. Серед інформаційних потреб суспільства окремим кластером виділяються замовлення друкованої літератури через МБА. Міжбібліотечний абонемент, діяльність якого базується на взаємному використанні фондів і пов'язана з оперативним забезпеченням користувачів необхідною інформацією, саме та служба, що дає можливість продуктивно використовувати фонди різних бібліотек та гарантувати виконання запитів читачів у разі відсутності потрібних документів у фондах власної книгозбірні.

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського стала ініціатором формування

інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу на своїй базі. За визначенням П. І. Рогової, «ІГР – це акумульовані вітчизняні та зарубіжні електронні ресурси з питань педагогіки, психології та освіти, спеціалізовані, персоніфіковані бази даних наукової інформації, до яких надаватиметься доступ користувачам завдяки відповідному програмному забезпеченню» [16, с. 16].

В умовах зростання попиту на оперативну інформацію традиційні методи її доставки виявилися недостатніми. У зв'язку з невідповідністю між доступністю відомостей про документ і тривалим очікуванням на його одержання гальмуються процеси обслуговування. Для подолання цієї проблеми книгозбірні України й світу, поступово впроваджуючи нові інформаційні технології в звичну бібліотечну діяльність, взяли курс на сканування видань і пересилку електронних копій по e-mail. Так звана технологія ЕДД (електронна доставка документів) – це програмно-технологічний комплекс, що дає можливість оперативно здійснювати функції надання копій документів локальним і віддаленим користувачам як шляхом переведення традиційних видань в електронну форму за допомогою сканування, так і надаючи електронні копії видань, що зберігаються в повнотекстових базах даних [20, с. 410–411].

Систему ЕДД було започатковано в США. У бібліотеках цієї країни перші спроби такої доставки документів здійснено наприкінці 60-х років ХХ ст. У книгозбірнях Європи названа система почала застосовуватися наприкінці 70-х, у Росії – у 90-ті роки того ж сторіччя. В Україні ЕДД стали впроваджувати нещодавно: лише 22 травня 2003 року було прийнято Закон № 851-IV «Про електронні документи та електронний документообіг».

Нині ЕДД – одна з широко обговорюваних у професійній пресі тем, потік таких публікацій є досить великим. Питання системи електронної доставки документів у бібліотеках досліджували сучасні російські й українські бібліотечні фахівці, зокрема: В. А. Глухов [2–4], О. Л. Лаврик [13], Є. А. Єроніна [7], Є. В. Дементьєва [6], О. О. Ісаєнко [8–10], І. Красильникова [11, 12], О. Москаленко [15], Т. Розколупа [18] та ін.

Дослідники, які вивчають розвиток ЕДД у бібліотеках Росії, зазначають, що останнім часом ми є свідками змін парадигми бібліотечної діяльності, змін функціональних механізмів таких установ, оскільки відбувається формування нової стратегії доступу до інформаційних ресурсів незалежно від місця їх перебування. І книгозбірні шукають своє місце в сучасному глобальному середовищі. ЕДД, безперечно, є важливою складовою цієї стратегії [3, с.142].

З початку 2013 року в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського паралельно з традиційними технологіями обслуговування користувачів почалося впровадження й використання в роботі МБА та ДД нової послуги з електронної доставки документів, головне призначення якої – створення комфортних умов для віддалених читачів. За допомогою інформаційних технологій вони набули можливість користуватися

послугами ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського незалежно від свого місця перебування.

Обслуговування користувачів МБА і ДД в Бібліотеці здійснює відділ науково-документного забезпечення. Науковці НАПН України, викладачі, аспіранти, вчителі, потребують оперативного отримання інформації, тому електронна доставка документів вважається сьогодні одним із перспективних напрямів у забезпеченні оперативного та якісного задоволення інформаційних потреб користувачів.

Для з'ясування рівня задоволення інформаційних потреб читачів у Бібліотеці було проведено анкетування, мета якого – визначити напрями вдосконалення інформаційно-бібліотечних послуг і характеристики формування ІГР на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. У процесі аналізу анкет виявлено зацікавленість у швидкому отриманні видань на будь-яких носіях і за допомогою будь-яких засобів доставки. І якщо в минулому виконані за технологіями мікрофільмування чи ксерокопіювання копії документів вирішували проблему забезпечення доступності бібліотечних фондів та їх збереження, то нині завдяки ЕДД є можливість задовольняти запити віддалених користувачів, незважаючи на те, що видання залишається в стінах Бібліотеки.

Основні переваги ЕДД перед традиційним МБА:

- оперативність обслуговування локальних і віддалених користувачів завдяки стислим термінам доставки документів;
- можливість багаторазового використання електронної копії в разі повторних запитів на надання конкретних документів;
- можливість формування архівного масиву електронних копій як одного з сегментів середовища електронної бібліотеки (ЕБ), використання ЕДД як одного із шляхів формування ЕБ;
- перетворення ЕДД на важливу частину бібліотечного обслуговування на противагу традиційній характеристиці МБА як додаткової послуги.

Послугу ЕДД можна вважати новим етапом у розвитку МБА, тому що останнім часом через підвищення поштових тарифів, потребування більшого часу на виконання замовлень й обмеження терміну користування виданими документами цей напрям обслуговування читачів поступово втрачав свої позиції.

Як відомо, незважаючи на подібність технологій і технічних засобів, які використовуються в ЕДД, кожна книгозбірня розробляє та впроваджує власні механізми одержання запитів і транспортування файлів замовникам.

Фахівцями Бібліотеки було напрацьовано такі організаційні документи:

- «Положення про міжбібліотечний абонемент і доставку документів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського»;
- «Положення про електронну доставку документів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського»;
- «Інструкція про електронну доставку документів»;
- «Журнал реєстрації замовлень через ЕДД».

Вони встановлюють порядок надання послуг МБА й ДД з використанням ЕДД. Саме Інструкція щодо ЕДД регламентує технологічний процес, визначає необхідні умови для забезпечення електронної доставки документів віддаленим користувачам. Електронне копіювання видань виконується в обсязі не більш як 40 сторінок у форматі PDF і надсилається на e-mail замовника.

Для того, щоб подати запит на отримання документа через веб-портал Бібліотеки відділом науково-документного забезпечення було розроблено бланк-замовлення на МБА й ДД. Перевага такої форми обслуговування полягає в тому, що відправити замовлення можна в зручний час із будь-якого місця, де є вихід в Інтернет.

На жаль, і програмно-технологічний комплекс ЕДД, який надавав би оперативний доступ користувачам до бібліотечних файлів, і програмний модуль замовлення копій та першоджерел, і призначене для автоматизації обліку, збирання статистичних даних спеціальне програмне забезпечення для ЕДД поки що відсутні, тому передавання запитів до МБА й ДД здійснюється електронною поштою. Однак попри перераховані труднощі впровадження та використання в роботі МБА й ДД сучасних технологій дає змогу реально скорочувати термін надання документів внутрішнім і зовнішнім читачам, розширювати спектр інформаційних послуг.

Представлення ресурсів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського віддаленим користувачам через Інтернет, електронний каталог та бази даних на її веб-порталі сприяє зростанню попиту на послугу ЕДД. Так, до серпня цього року (7 місяців) ЕДД у названій книгозбірні скористалося не так багато читачів: було отримано 50 замовлень, з них виконано 43 (86 %). Не виконано 14 %, з них лише 4 % з технічних причин, 10 % через непідтвердження оплати замовником. Для заохочення читачів користуватися послугою ЕДД ми пропонуємо сканування перших 10 сторінок безкоштовно, але у більшості випадків, коли постає питання про оплату, відвідувачі воліють відмовитися від замовленого. Але не можна не зазначити, що аналіз запитів та кількість звернень до цього сервісу засвідчує успішне проходження періоду тестування: лише за липень кількість користувачів ЕДД і замовлень подвоїлась порівняно з попередніми місяцями. Проаналізувавши запити читачів, можна сказати, що 80 % з них – запити з питань педагогіки, 2 % – з психології, 10 % – з бібліотекознавства й 4 % – з інших галузей знань.

Послуга ЕДД приваблює різноманітні категорії відвідувачів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Так, першими користувачами цього сервісу стали викладачі вишів і бібліотекарі навчальних закладів із різних областей та міст України, а слідом за ними аспіранти й науковці Інституту педагогіки НАПН України.

Під час надання читачам послуги ЕДД використовуються тільки власні фонди вказаної книгозбірні. Бібліотека на своєму технічному обладнанні сканує замовлені документи, копії відсилає користувачам.

Успіхи перших кроків роботи в цьому напрямі дають підстави сподіватися, що надалі вони стануть ще впевненішими, коло замовників названої послуги розширюватиметься, завдяки чому можна буде планувати придбання програмного

забезпечення й сучасного технічного обладнання для виходу діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського на новий рівень.

Подальший розвиток бібліотечної справи потребує якнайширшої реклами пропонуванних книгозбірнею послуг, що є запорукою їх ефективного використання. Інформацію про МБА й ЕДД розміщено в читальних залах Бібліотеки, на дошках оголошень, надруковано в буклетах, на флаєрах. Про можливості та переваги цих сервісів також розповідається під час проведення масових заходів: екскурсій книгозбірнею, педагогічних рад, семінарів, круглих столів, виїзних виставок, презентацій книжкових виставок.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, можемо стверджувати, що застосування сучасних інформаційних технологій позитивно впливає на ефективність використання ресурсів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, поліпшує якість обслуговування користувачів. Завдяки їм змінюється позиція книгозбірні й активізується її діяльність, переглядаються вимоги до бібліотечного сервісу, інформаційного забезпечення і, як наслідок, показників якості роботи. При цьому необхідну передумову й інформаційно-ресурсну базу для розвитку сервісів дистанційного обслуговування, зокрема ЕДД, становить електронна бібліотека. Умовою розвитку системи МБА й послуги ЕДД сьогодні є вміння адаптуватися до зміни умов інформаційного середовища. Організаційні та технологічні можливості названих сервісів містять у собі перспективу гнучкої перебудови процесу обслуговування користувачів без руйнування основ функціонування Бібліотеки й дають змогу перейти на якісно новий рівень роботи.

Список використаних джерел

1. *Бондаренко В.* Формування й перспективи розвитку електронних форм дистантного обслуговування користувачів сучасної бібліотеки / Бондаренко Вікторія // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2010. – Вип. 27. – С. 159–167.
2. *Глухов В. А.* Исследование, разработка и построение системы электронной доставки документов в библиотеке : автореф. дисс. ... канд. техн. наук : специальность 05.25.05 «Информационные системы и процессы, правовые аспекты информатики» / Глухов Виктор Алексеевич ; Ин-т науч. информ. по обществ. наукам РАН. – Новосибирск, 2000. – 18 с.
3. *Глухов В. А.* Развитие электронной доставки документов в библиотеках России / В. А. Глухов, О. Лаврик // Библиотечно-информационное обеспечение в области социальных и гуманитарных наук на пороге XXI века : материалы науч. конф., Москва, 26 мая 1998 г. / РАН ИНИОН. – М., 1999. – С. 129–142.
4. *Глухов В. А.* Электронная доставка документов в России – быть или не быть еще в XX веке / Глухов В. А., Лаврик О. Л. // Науч. и техн. б-ки. – 1998. – № 1. – С. 114–119.
5. *Гурбанова О.* Российская национальная библиотека как Федеральный центр МБА и ДД Российской Федерации / Гурбанова Ольга // Библ. дело. – 2013. – № 13. – С. 6–8.
6. *Дементьева Е. В.* Электронный межбиблиотечный абонемент – основа для равноправного информационного обмена в будущем и настоящем / Е. В. Дементьева // Науч. и техн. б-ки. – 2003. – № 4. – С. 92–97.
7. *Еронина Е. А.* Электронная доставка документов – ближайшая перспектива в развитии новых технологий ГПНТБ России / Е. А. Еронина // Науч. и техн. б-ки. – 1998. – № 1. – С. 120–122.

8. *Ісаєнко О.* Бібліотечне дистанційне обслуговування в Україні на сучасному етапі / Олександр Ісаєнко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – К., 2010. – Вип. 27. – С. 139–146.
9. *Ісаєнко О.* Комплексне інформаційне обслуговування віддалених користувачів НБУВ: концепція, регламентувальна документація / О. Ісаєнко, Н. Каліберда // Вісн. Книжк. палати. – 2012. – № 11. – С. 16–20.
10. *Ісаєнко О. О.* Технологічна модель інформаційного обслуговування читачів сучасної бібліотеки / О. О. Ісаєнко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2008. – № 2. – С. 38–44.
11. *Красильникова И.* Межбиблиотечный абонемент и доставка в информационно-библиотечной системе Российской академии наук: дисс. ... канд. наук : 05.25.03 / Красильникова Ирина Юрьевна ; Гос. публич. науч.-техн. б-ка СО РАН. – Новосибирск : [б. и.], 2006. – 340 л.
12. *Красильникова И.* Стратегия развития. Инновации в деятельности межбиблиотечного абонемента и доставки документов / Красильникова И. // Библ. дело. – 2013. – № 13. – С. 11–14.
13. *Лаврик О. Л.* Электронная доставка документов : учебник / О. Л. Лаврик, В. А. Глухов. – Новосибирск : [б. и.], 2000. – 47 с.
14. *Лисицина Г. С.* Новые направления работы службы МБА и доставки документов ГПНТБ России / Г. С. Лисицина // Науч. и техн. б-ки. – 1996. – № 2. – С. 29–33.
15. *Москаленко О.* Розвиток нових технологій у Державній науково-технічній бібліотеці України / О. Москаленко // Бібл. планета. – 2009. – № 2. – С. 16–18.
16. *Рогова П. І.* Інформаційний простір держави та його розбудова освітянськими бібліотеками: стан та перспективи [Електронний ресурс] / Рогова П. І. // Роль освітянських бібліотек у формуванні інформаційного простору України: зб. наук. пр. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: П. І. Рогова (голова), Л. М. Заліток (заст. голови) та ін.]. – Електрон. текст. дані. – К., 2012. – С. 16. – Режим доступу: <http://dnrb.gov.ua/datas/upload/files/807830330.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 10.04.13.
17. *Рогова П. І.* Інформаційні потреби в ресурсах психолого-педагогічної тематики як об'єкт наукового дослідження / П. І. Рогова, Я. О. Чепуренко // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2. – С. 141–149.
18. *Розколупа Н.* Електронна доставка документів і авторське право / Н. Розколупа // Бібл. планета. – 2005. – № 4. – С. 19–21.
19. Электронная доставка документов – проблемы и решения (на примере ЦНСХБ) / Аветисова М. А., Крамчанинов Е. В., Стеллецкий В. И. [и др.] // Науч. и техн. б-ки. – 2003. – № 4. – С. 78–86.
20. Электронные документы: создание и использование в публичных библиотеках : справочник / науч. ред. проф. Р. С. Гиляревский, проф. Г. Ф. Гордукалова. – СПб. : Профессия, 2007. – 664 с.

О. М. Прохоренко, Т. С. Павленко

Современные технологии обслуживания пользователей Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского через МБА и ЭДД

В статье освещён и обобщён опыт ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского по внедрению в работу МБА и ДД новой услуги по ЭДД. Определены перспективы дальнейшей деятельности по популяризации интегрированного отраслевого информационного ресурса (ИОИР) путём воплощения инновационных технологий и сервисных услуг по удовлетворению потребностей удалённых пользователей.

Ключевые слова: Государственная научно-педагогическая библиотека Украины имени В. А. Сухомлинского, межбиблиотечный абонемент, услуга по электронной доставке документов, традиционное и дистанционное библиотечное обслуживание, интегрированный отраслевой информационный ресурс, электронные копии документов.

O. M. Prohorenko, T. S. Pavlenko

Modern technologies of service provision for users of V. Sukhomlynskyi state scientific pedagogical library of Ukraine through inter-library loan and electronic document delivery

The article is focused on experience of introducing special services of interlibrary subscription and e-mail delivery of documents at V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine. The author determines the prospects for popularization of the integrated branch information resources by means of innovative technologies and new services which will help to satisfy all the needs of remote readers.

Key words: V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, interlibrary subscription, e-mail delivery of documents, traditional library servicing, integrated branch information resource, scanner copies of documents.

Надійшла до редколегії 14.11.2013 р.

УДК 021.4:[026:37](477–25)ДНПБУ

С. В. Курій,

*зав. сектору соціокультурних комунікацій
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського*

РОЗКРИТТЯ ІНТЕГРОВАНОГО ГАЛУЗЕВОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ ЧЕРЕЗ МАСОВУ РОБОТУ ДНПБ УКРАЇНИ ІМ. В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті висвітлено досвід Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського з надання інформації користувачам про ІГР шляхом проведення масових заходів упродовж 2010–2012 рр.

Ключові слова: *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, масова робота бібліотек, функції масової роботи, культурно-просвітницькі заходи, соціокультурні комунікації, інтегрований галузевий інформаційний ресурс.*

Постановка проблеми. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Бібліотека) є координаційним та науково-методичним центром мережі освітянських бібліотек Національної академії педагогічних наук (НАПН) України та Міністерства освіти і науки (МОН) України. Здійснюючи роботу з бібліотеками мережі, вона є ініціатором формування інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІГР) на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, спрямованого на повноцінне інформаційне забезпечення інноваційного розвитку сучасної вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики.

За визначенням П. І. Рогової, «ІГР – це акумульовані вітчизняні та зарубіжні електронні ресурси з питань педагогіки, психології та освіти, спеціалізовані, персоніфіковані бази даних наукової інформації, до яких надаватиметься доступ

користувачам завдяки відповідному програмному забезпеченню» [13, с. 16].

З огляду на вищезазначене, одним із завдань здійснюваної Бібліотекою науково-дослідної роботи «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (наук. керівник – П. І. Рогова, канд. іст. наук, старш. наук. співроб.) є популяризація ІГР як серед власних читачів, так і серед користувачів мережі освітянських книгозбірень, освітянської спільноти й суспільства загалом.

Мета статті – розкрити досвід ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з надання інформації користувачам про ІГР шляхом здійснення масової діяльності впродовж 2010–2012 рр.

Завдання обумовлюються метою статті й передбачають: висвітлення масових заходів за період 2010–2012 рр., що проходили в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського й сприяли широкому ознайомленню користувачів із ІГР; узагальнення досвіду та визначення перспектив подальшої роботи Бібліотеки з популяризації ІГР.

Ще в ХІХ столітті відомий німецький бібліотекознавець С. Зельбман наголошував: «Щоб наукові бібліотеки майбутнього не були лише засобами розповсюдження інформації, а становили собою центри формування громадської думки, необхідно інтенсивно проводити масові заходи. Не можна списувати масову роботу в архів. Просто, можливо, назвати її публічною й надалі шукати сучасні форми» [12, с. 18].

Питанням масової діяльності книгозбірень присвячено роботи сучасних українських і зарубіжних бібліотекознавців, зокрема: Л. В. Белякової [1], М. Я. Дворкіної [2], А. В. Жаркова [3], Н. Б. Захарової [5], М. П. Зніщенка [6], Т. Х. Кіма [7], Г. К. Олзоєвої [11], Н. Г. Солонської [14] та ін.

Основна частина. Російські бібліотекознавці А. Є. Шапошников та І. П. Осипова зазначають: «Масова робота бібліотеки – це сукупність методів, форм і прийомів усного, наочного, аудіовізуального та комп'ютерного просування документів у системі бібліотечного обслуговування, що орієнтована на загальні недиференційовані інтереси головних категорій читачів конкретної бібліотеки» [15, с. 10].

У Законі України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» читаємо: «Бібліотека – інформаційний, культурний, освітній заклад (установа, організація) або структурний підрозділ, що має упорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації та головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки» [4, с. 4]. З огляду на це, а також здійснивши аналіз наукових праць, де досліджується масова робота книгозбірень, ми підтримуємо думку Г. К. Олзоєвої, яка виокремила три головні функції такої діяльності бібліотек: інформаційну, освітню та культурну (культурно-просвітницьку), і додаткові: соціалізувальну, комунікативну, рекреаційну,

дозвіллеву й компенсаторну [11, с. 18–19]. Усі вони мають раціональне обґрунтування та розкривають багатогранність масової роботи, тим самим підкреслюючи її вагоме значення для сучасних книгозбірень. Справді, фахівці таких установ приділяють велику увагу реалізації культурно-просвітницької функції, що «полягає в організації масових заходів для залучення читачів, користувачів бібліотек до досягнень світової культури» [11, с. 18]. Важливість роботи в цьому напрямі підтверджують сучасні науковці, зокрема Г. Солонська, яка зазначає, що «культурно-просвітницька діяльність відбиває рівень, розвиток, якість і результативність таких важливих показників, як зовнішньокommунікативна та внутрішньокommунікативна діяльність, що загалом спрямовано на популяризацію всіх напрямів діяльності НБУВ, на піднесення її іміджу; на виконання першочергових завдань НБУВ ...» [14, с. 2]. Ми погоджуємося з поглядами колег і вважаємо, що одним із головних завдань масової роботи книгозбірні є налагодження соціокультурних комунікацій і сприяння її успішній інтеграції до світового інформаційного ринку завдяки проведенню різноманітних культурно-просвітницьких заходів.

Варто сказати, що нині набуло актуальності обговорення важливої ролі бібліотек у розвитку соціокультурних комунікацій.

У Соціологічному словнику читаємо: «Комунікація соціокультурна – це процес взаємодії між суб'єктами соціокультурної діяльності (індивідами, групами, організаціями тощо) з метою відтворення, зберігання і створення різних культурних програм, які визначають обличчя конкретного типу культури» [8, с. 1]. У філософському словнику цей термін трактується так: «Комунікація соціокультурна – (від лат. *communicato* – повідомлення, передача; *communicare* – робити загальним, зв'язувати) – процес взаємодії між суб'єктами соціокультурної діяльності (індивідами, групами, організаціями тощо) з метою передачі або обміну інформацією за допомогою прийнятих у даній культурі знакових систем (мов), прийомів і засобів їх використання» [9, с. 1].

З огляду на вищевикладене, зазначимо, що масова робота є соціокомунікативною діяльністю, яка сприяє розвитку бібліотеки як соціального інституту. У зв'язку з соціально-економічними змінами в суспільстві, така робота книгозбірень значно трансформувалася. На це вплинули: ліквідація ідеологічного пресингу, свобода слова й інформації, що пробудили творчу ініціативу бібліотекарів, викликали появу цілої низки нових, нетрадиційних методів, внесли свіжий струмінь у масову діяльність. Великий простір для творчості надала інформатизація бібліотек – використання мультимедійних технологій, веб-дизайну, Інтернету тощо.

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є всеукраїнським інформаційним центром із психолого-педагогічних питань. Відповідно до її мети й завдань, масова діяльність названого закладу спрямовується на забезпечення освітніх, інформаційних, соціокультурних, естетичних і дозвілєвих потреб користувачів; на сприяння у формуванні успішного іміджу Бібліотеки в суспільстві як установи інформаційного типу найвищого рівня. Для цього колективом книгозбірні здійснюється

широкомасштабна робота щодо формування інформаційних ресурсів. Так, упродовж 2011–2013 рр. її співробітники працюють над заснуванням ІГР шляхом створення власних та запозичених інформаційно-бібліографічних ресурсів як у традиційній, так й електронній формі. Відповідні дані розміщуються на порталі бібліотеки (<http://dnrb.gov.ua/>). Це, зокрема, навігатор в Інтернет, що має посилання на пошукові системи, *сайти книгозбірень, електронні бібліотеки й видання, офіційні та правові веб-ресурси, реферати, сайти спонсорських і донорських організацій, повнотекстові документи іноземними мовами; електронний каталог бібліотеки, який містить сім баз даних: «Книги», «Періодика», «Рідкісні книги», «Бібліотечна справа», «Зведена база дисертацій з психолого-педагогічних питань», «Зведений каталог періодичних видань», котрі створюються спільно з освітянськими книгозбірнями України*. Через портал Бібліотеки надано доступ до інтегрованих ресурсів із актуальних психолого-педагогічних питань, а саме: до науково-педагогічної електронної бібліотеки, повнотекстової бази бібліографічної продукції ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; галузевої реферативної бази даних; аналітичної продукції; каталогу передплачуваних книгозбірень періодичних і продовжуваних вітчизняних й іноземних видань; інформаційно-бібліографічних ресурсів «Видатні педагоги України та світу», «Видатні бібліотекознавці, бібліографознавці та книгознавці України та світу» і «Педагоги-новатори України»; бази бібліографічної продукції мережі освітянських бібліотек України; наукової періодики й збірників наукових праць України з питань педагогіки й психології, розроблених фахівцями Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського тощо. На сайті ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського для її користувачів діють такі онлайн послуги: віртуальна довідка, електронна доставка документів, замовлення книг через електронний каталог на бронеполіцію тощо.

Таким чином, сьогодні Бібліотека – це активний виробник та поширювач як вітчизняних, так і світових знань, що цілеспрямовано накопичує, зберігає й надає вільний доступ читачам до них. Не менш важливим завданням для неї є ознайомлення користувачів з ІГР та його популяризація, що забезпечить комунікаційну взаємодію книгозбірні з суспільством. З цією метою ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щороку здійснює масову й культурно-просвітницьку діяльність. У своїй роботі фахівці цієї установи використовують і традиційні, випробувані часом, форми та методи, й інноваційні. Як зазначає Г. К. Олзоева, «...бібліотечні заходи – явище динамічне, що розвивається. Найдієвішими з них є варіативні, причому традиційні в основі форми – модифікуються, особливо при використанні нових інформаційних технологій» [11, с. 37].

Найбільш ефективними формами масової діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодо надання інформації користувачам про ІГР і його популяризації впродовж 2010–2012 рр. були такі: книжкові виставки, презентації книг, педагогічні читання, педагогічні ради, засідання круглих столів, наукові сесії історико-педагогічних студій, студії молодого науковця й екскурсії. Їх організація є

комплексною та передбачає підготовку книжкової виставки, її бібліографічний огляд, презентацію інформаційних ресурсів, зокрема ІПР, і сервісних послуг книгозбірні. Крім того, не варто забувати про використання мультимедійного супроводу, відео- й аудіоматеріалів під час проведення таких заходів.

Щорічно до Дня науки в Бібліотеці організуються круглі столи з актуальних тем педагогіки, психології та освіти, наприклад: «Теоретичні, науково-методичні засади навчання і виховання учнів сучасної початкової школи» (2010), «Сучасні проблеми професійної орієнтації учнівської молоді в умовах ринкової економіки» (2011) і «Від фізичної культури молоді до здорової нації» (2012). На них висвітлюються наукові розробки фахівців інститутів НАПН України, зокрема Інституту педагогіки, Інституту проблем виховання, Університету менеджменту освіти, Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, і діяльність представників Національного олімпійського комітету України. Не менш цікавими були ювілейні круглі столи, присвячені 10-річчю заснування ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (2010) та 20-річчю НАПН України. До їх проведення залучено Українську асоціацію Василя Сухомлинського, наукові установи НАПН України, українські освітянські видання. Так, 2012 року в межах проекту, приуроченого 20-річчю НАПН України, відбувалися засідання круглих столів, де представлялася творча співпраця наукових колективів установ НАПН України: Інституту педагогіки, Інституту проблем виховання, Інституту спеціальної педагогіки, Інституту вищої освіти та ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Під час цих заходів було презентовано результати наукової діяльності установ, оприлюднено наукові розробки, визначено шляхи подальшого співробітництва з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодо створення на її базі й подальшого вдосконалення ІПР, забезпечення доступу користувачам до нього незалежно від місця перебування. Круглі столи відвідали науковці, викладачі та студенти вишів, учителі й старшокласники м. Києва, які долучалися до обговорення важливих тем та завдяки участі в заході отримали відомості про інформаційні ресурси й можливості Бібліотеки.

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського систематично організовує *педагогічні ради*, під час проведення яких її фахівці популяризують власний фонд та ІПР, зокрема акумульовані вітчизняні й зарубіжні електронні ресурси з питань педагогіки, психології й освіти. На цих заходах протягом 2010–2012 рр. висвітлено такі теми: «Розвиток педагогічної майстерності вчителів. Шляхи формування індивідуального стилю педагогічної діяльності» (2010), «Організаційна культура гімназії» (2011), «Підвищення ефективності традиційного уроку» (2011), «Захист прав дитини – один із пріоритетів державної політики» (2012), «Робота з обдарованими та здібними учнями» (2012). Було охоплено цільову аудиторію педагогів київських навчальних закладів, зокрема гімназій № 153 ім. О. С. Пушкіна, № 117 ім. Лесі Українки з поглибленим вивченням іноземних мов, № 30 «ЕкоНад»; загальноосвітніх шкіл № 28 і № 169 та ін.

На окрему увагу заслуговує серпнева педагогічна рада 2012 року на тему «Інформаційна підтримка школи», що проводилася ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського спільно з редакційною радою всеукраїнського науково-практичного журналу «Директор школи, ліцею, гімназії», члени якої – директори найкращих київських закладів освіти: Українського коледжу імені В. О. Сухомлинського № 272, спеціалізованої школи з поглибленим вивченням англійської мови № 207, гімназії з поглибленим вивченням іноземних мов № 136 і гімназії № 30 «Економічна надія». Результатом цієї наради стало укладення «Угоди про співпрацю» між Бібліотекою й вищезазначеними установами з метою об'єднання зусиль для науково-інформаційного забезпечення навчально-виховного процесу, фахових потреб вчителів і дозвіллевої діяльності учнів у закладах освіти. Також варто зазначити, що завдяки такому заходу значно збільшилася кількість користувачів-учнів – членів Малої академії наук України (МАН України), які працюють над пошуком інформації для написання наукових робіт.

Під час проведення педагогічних рад для колективів ЗНЗ м. Києва було представлено сформований книгозбірню ІГР із питань педагогіки, психології та освіти й продемонстровано доступ до нього.

Упродовж 2010–2012 рр. у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського проведено **4 педагогічні читання**, а саме: до 100-річчя від дня народження відомого українського та канадського педагога, письменника й громадського діяча І. Д. Боднарчука; *VII Міжнародні мистецько-педагогічні читання пам'яті професора О. Рудницької* спільно з Інститутом педагогічної освіти та освіти дорослих НАПН України; педагогічні читання до 155-річчя від дня народження С. Ф. Русової «Творча реалізація ідей Софії Русової в сучасній педагогічній практиці» разом з НАПН України, Педагогічним музеєм України, Головним управлінням освіти і науки Київської міської державної адміністрації та «Педагогічна спадщина С. Русової і сучасна освіта» спільно з педагогічними працівниками ДНЗ і ШДС Шевченківського району м. Києва, районним науково-методичним центром управління освіти Шевченківської районної в м. Києві державної адміністрації. Для учасників цих заходів було організовано екскурсії по Бібліотеці, здійснено огляди книжкових виставок і презентації електронних ресурсів, зокрема ІГР, із тематики читань. Педагогічні читання сприяли колективному вивченню та обговоренню актуальних науково-практичних проблем, ознайомленню освітянської громади з новими інформаційними технологіями й електронними ресурсами, підготовленими фахівцями книгозбірні, що дають їм можливість ефективно вирішувати завдання щодо підвищення якості освіти й її доступності.

Упродовж цих років ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського бере активну участь у Міжнародних і Всеукраїнських педагогічних читаннях «В. О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю». У їх межах співробітники книгозбірні організовують Бібліотечні секції. Так, 2011 року на IV Міжнародних та XVIII Всеукраїнських педагогічних читаннях «Василь Сухомлинський у діалозі з

сучасністю: дошкілля – початкова школа» для бібліотекарів, педагогів і освітян Хмельниччини в бібліотеці Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії проведено Бібліотечну секцію на тему «Використання педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського в діяльності освітянських бібліотек». 11–12 жовтня 2012 року в рамках V Міжнародних і XIX Всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: здоров'я через освіту» відбулося секційне засідання на тему «Просвітницька функція шкільної бібліотеки у формуванні здорового способу життя». Крім бібліотекарів, учасниками Бібліотечної секції були науковці, викладачі вищих навчальних закладів, працівники органів управління освітою, методичних служб, учителі з різних міст і регіонів України, зокрема з Києва, Дніпропетровська, Донецька, Луганська, Хмельницького, Харкова й Донецької області. Під час проведення таких заходів фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ознайомили бібліотечних працівників й освітянську спільноту зі своїми науковими напрацюваннями, розкривали можливості бібліотечно-інформаційних технологій книгозбірні, популяризували ІГР.

Бібліотека приділяє належну увагу організації *презентацій книг*, що є однією з традиційних форм масової діяльності культурно-просвітницького характеру. За визначений період було проведено 7 презентацій. Зокрема, освітянам представлено колекції книг, подарованих книгозбірні Степаном Дмитровичем Олійником – відомим українським громадським діячем із діаспори, доктором політології, енциклопедистом, видавцем, меценатом (2010 р.), презентовано науковий і поетичний доробок Ярослава Григоровича Камінецького – члена-кореспондента НАПН України, академіка Академії наук вищої освіти України; книгу «Гармонія уроку» Миколи Миколайовича Палтишева – педагога-новатора, народного вчителя СРСР (2012 р.); *поезії Григорія Петровича Васяновича* – кандидата філософських наук, доктора педагогічних наук, професора, завідувача відділу гуманітарної освіти Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти НАПН України (2012 р.); *книги «Таїнства історії» і «Психологія взаєморозуміння в конкретних ситуаціях» І. М. Старикова*, професора психології, завідувача кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, почесного доктора педагогічних наук НАПН України (2012 р.) і книжкову виставку «Педагогіка серця Януша Корчака» до 100-річчя педагогічної діяльності й 70-річчя від дня трагічної загибелі відомого польського педагога-гуманіста, лікаря, письменника, публіциста та громадського діяча Януша Корчака (2012 р.) та ін. На цих заходах присутні мали нагоду поспілкуватися з сучасними провідними науковцями-освітянами й педагогами, унікальну можливість ознайомитися з багатогранним проявом їхніх не тільки педагогічних, а й поетичних талантів, отримати найбільш повні відомості про інформаційні ресурси ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Поряд із використанням традиційних форм масової роботи велися пошуки нових. Заслуговують на увагу такі сучасні форми масових заходів, як: історико-педагогічні студії, студії молодого науковця, майстер-класи, організація яких сприяла

інформуванню про ІГР і популяризації унікального фонду Бібліотеки серед викладачів та студентів ВНЗ м. Києва. Так, 2011 року фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського разом із викладачами й студентами кафедри педагогіки Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка провели *наукову сесію історико-педагогічних студій* на тему: «Внесок Наталії та Тимофія Лубенців у розвиток дошкільного виховання».

Стрімке збільшення кількості інформаційних ресурсів в інформаційному просторі держави, створення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ІГР викликає нагальну потребу в навчанні користувачів зазначеної установи основам інформаційної культури. З цією метою 2012 року було запроваджено *студії молодого науковця* для аспірантів Інституту педагогіки НАПН України, під час проведення яких співробітники книгозбірні висвітлюють такі питання: як користуватися бібліотекою, які послуги вона надає; як здійснювати пошук необхідної інформації; як працювати з електронними ресурсами. Такі заняття сприяють підвищенню рівня інформаційної культури молодих науковців завдяки розкриттю й популяризації фонду Бібліотеки, її інформаційних можливостей і сервісних послуг, напрацюванню в аспірантів навичок пошуку інформації для написання наукових робіт.

Ефективними в роботі щодо популяризації наукових знань та ознайомлення користувачів з ІГР у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського були й залишаються *книжкові виставки*. Так, фахівці Бібліотеки впродовж 2010–2012 рр. організували 193 книжкові виставки. Зокрема, серед тих, що постійно діють, було проведено 91 тематичну, 55 персональних книжкових виставок і 29 із серії «Ювіляри НАПН України». Також науковці книгозбірні протягом зазначеного часу працювали над інформаційним забезпеченням загальних і звітних зборів, методичних семінарів НАПН України, представили на 18 виїзних тематичних книжкових виставках актуальні теми з питань педагогіки й освіти: «Освіта в структурі цивілізаційних змін: актуальні проблеми» (2010), «Соціально-психологічні чинники взаємодії суспільства та освіти» (2010), «Інформатизація освіти» (2011), «Інформаційно-комунікаційні технології навчання: стратегія розвитку і досвід упровадження» (2011), «Концептуальні засади підвищення економічної ефективності освіти України в сучасних умовах» (2012), «Концептуальні основи запровадження в Україні Міжнародної стандартної класифікації освіти» (2012).

Популяризації діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського серед широкого кола освітян, учнів і студентів, пересічних громадян сприяла щорічна участь цієї установи в Міжнародних і Всеукраїнських виставках «Сучасні навчальні заклади», «Сучасна освіта в Україні», виставці-презентації «Інноватика в сучасній освіті України» тощо, під час проведення яких її співробітники презентують ресурси книгозбірні й результати науково-дослідної роботи. Біля виїзних книжкових виставок чергують фахівці Бібліотеки, котрі надають професійні консультації щодо її роботи та друкованої продукції, а саме: монографій, наукових праць, бібліографічних і біобібліографічних покажчиків, методичних посібників тощо. Вони розповсюджують

рекламні буклети про книгозбірню, розповідають про сервісні послуги й інформаційні ресурси, зокрема про ІГР, доступ до яких надає ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Наявний ринок інформаційних послуг відповідно до своєї структури вимагає від користувача певної суми знань, навичок, умінь. Він повинен знати свої інформаційні потреби, уміти їх трансформувати в запити, володіти навичками користувача в системі комунікацій ринку інформаційних послуг. Для повного оволодіння можливостями бібліотеки недостатньо лише ознайомитися з правилами користування та одержати читацький квиток. Саме тому, з метою надання читачам більше інформації про книгозбірню, співробітниками цієї установи проводяться різноманітні екскурсії. Вони є засобом популяризації історії Бібліотеки, її фонду й сервісних послуг, ознайомлення з довідково-пошуковим апаратом, який об'єднує традиційний довідково-пошуковий апарат та електронні каталоги, електронні бази даних, зокрема ІГР, за допомогою яких забезпечується пошук необхідної інформації. За змістом екскурсії поділяються на тематичні й комплексні. Більша частина таких заходів, що відбуваються в книгозбірні, є комплексними екскурсіями, котрі проводяться консолідовано з іншими підрозділами ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського: читальним залом Фонду В. О. Сухомлинського, відділом наукової організації та зберігання фондів, відділом наукової інформаційно-бібліографічної діяльності й відділом наукового формування фонду документів іноземними мовами.

Характерною особливістю екскурсій, організованих упродовж вищезазначеного періоду, є те, що під час таких заходів відвідувачів ознайомлюють із веб-порталом Бібліотеки та надають інформацію про ІГР. Треба зазначити, що особливий попит мають тематичні екскурсії: про фонд раритетних і цінних видань, інформаційно-пошукову систему книгозбірні, зокрема про ІГР як інструмент пошуку інформації користувачами для написання наукових робіт. Загалом протягом 2010–2012 рр. проведено 49 екскурсій: 6 для науковців і аспірантів установ НАПН України; 17 для освітян м. Києва, зокрема педагогічних колективів гімназій, учителів ЗНЗ, вихователів дитячих садків, методистів управлінь освіти, учнів і студентів.

Поширення досвіду Бібліотеки, популяризація її доробку й інформаційних ресурсів відбувається також шляхом *висвітлення подій у ЗМІ та мережі Інтернет*. Зокрема, відповідна інформація друкується в педагогічній пресі: «Педагогічній газеті», газетах «Освіта», «Культура і життя», журналах «Рідна школа» і «Мистецтво та освіта», бібліотекознавчих фахових виданнях. Оперативний матеріал про важливі бібліотечні події й заходи подається на головній сторінці порталу цієї установи (<http://dnpb.gov.ua/>) і в соціальних мережах: «Однокласники», «В Контакте», Facebook, стрічці новин (RSS).

Висновок. Активізація масової роботи сприяє залученню до Бібліотеки дедалі більшої кількості користувачів різних вікових категорій та читацьких уподобань, що позитивно впливає на популяризацію діяльності ДНПБ України

ім. В. О. Сухомлинського щодо розкриття ІГР серед широкого загалу освітян для повноцінного використання інформаційних ресурсів і сервісних послуг Бібліотеки.

Завдяки науково-просвітницьким масовим заходам, таким як круглі столи, збільшилася категорія користувачів-науковців. Проведення педагогічних читань і педагогічних рад збільшило кількість відвідувань Бібліотеки працівниками освітніх закладів і учнями загальноосвітніх шкіл, ліцеїв і гімназій. Студії молодого науковця стали необхідним інструментом у роботі таких категорій користувачів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, як науковці, аспіранти, викладачі, студенти та учні, які пишуть наукові праці у Малій академії наук України. Вони сприяли оволодінню інформаційними можливостями Бібліотеки, навчання самостійного інформаційного пошуку в ІГР, тож стали невід'ємною частиною самоосвіти. А екскурсійна робота сприяла збільшенню такої категорії користувачів, як фахівці з різних галузей знань.

Приведений аналіз масової роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, зокрема культурно-просвітницького напрямку, переконує, що цю роботу спрямовано на максимально об'єктивне оприлюднення діяльності Бібліотеки, її ресурсів, зокрема ІГР, поширення нових знань та актуальної інформації серед освітянської спільноти й прискорює процес утвердження сучасної ролі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в культурно-інформаційному розвитку суспільства, на виконання Бібліотекою культурно-просвітницької функції на рівні вимог сучасності.

Перспективними напрямами культурно-просвітницької діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодо популяризації ІГР є включення в програму проведення всіх масових заходів (презентацій книг, педагогічних читань, педагогічних рад, засідань круглих столів тощо) інформування користувачів Бібліотеки про ІГР; для найбільш зацікавлених груп подальша організація спеціальних тематичних заходів (студії молодого науковця, екскурсії тощо), під час проведення яких фахівці Бібліотеки максимально повно ознайомлюють з ІГР і навчають ефективного ним користування; активізація роботи з популяризації ІГР в соціальних мережах. Така комплексна робота сприяє реалізації принципу вільного доступу до інформації, зокрема й до ІГР, для кожного члена суспільства на основі використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

Список використаних джерел

1. *Беляков Л. В.* Массовая работа библиотеки : учеб. пособие для студентов-заочников, массовых и науч. б-к, ин-тов культуры / Л. В. Беляков. – М. : МГИК, 1973. – 160 с.
2. *Дворкина М. Я.* Библиотечное обслуживание как система : учеб. пособие / М. Я. Дворкина. – М. : Изд-во МГИК, 1992. – 136 с.
3. *Жарков А. Д.* Технология культурно-досуговой деятельности : учеб.-метод. пособие / А. Д. Жарков. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Изд-во МГУК : ИПО «Профиздат», 2002. – 55 с.
4. Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» : Закон України від 21 трав. 2009 р. № 1388-VI // Бібл. планета. – 2009. – № 3. – С. 4–5.
5. *Захарова Н.* Культурно-просвітницька функція національної бібліотеки в умовах державотворення (з досвіду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) / Н. Захарова // Бібл. вісн. – 2010. – № 4. – С. 49–54. – Бібліогр.: 19 назв.

6. *Зніщенко М.* Бібліотеки як осередки культурно-просвітницької роботи в діяльності «Київського Общества Грамотности» (1882–1908) / М. Зніщенко // Вісн. Книжк. палати. – 1997. – № 11. – С. 31–35; № 12. – С. 26–30.

7. *Ким Т. Х.* Традиции и обновление массовой работы / Ким Т. Х. // Мир б-к сегодня. – 1997. – № 1. – С. 29–41.

8. *Коммуникация социокультурная* [Электронный ресурс] // Мир словарей. Социокультурный словарь. – Электрон. текст. дан. – М., 2013. – Режим доступа: http://mirсловarei.com/content_soc/kommunikacija-sociokulturnaja-11305.html. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 17.04.13.

9. *Коммуникация социокультурная* [Электронный ресурс] // Мир словарей. Философский словарь. – Электрон. текст. дан. – М., 2013. – Режим доступа: http://mirсловarei.com/content_fil/kommunikacija-sociokulturnaja-1121.html. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 17.04.13.

10. *Массовая работа с читателями в ЦБС*: метод. рекомендации / Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина / [сост. С. Г. Матлина]. – М., 1988. – 72 с.

11. *Олзоева Г. К.* Массовая работа библиотек: учеб.-метод. пособие / Г. К. Олзоева. – М.: ЛИБЕРИЯ-БИБИНФОРМ, 2006. – 120 с. – (Библиотекарь и время. XXI век; № 43).

12. *Петровская Л.* Библиотека – центр культурно-просветительской работы в университете / Л. Петровская // Бібл. форум України. – 2012. – № 4. – С. 17–22.

13. *Рогова П. І.* Інформаційний простір держави та його розбудова освітянськими бібліотеками: стан та перспективи [Електронний ресурс] / Рогова П. І. // Роль освітянських бібліотек у формуванні інформаційного простору України: зб. наук. пр. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського; [редкол.: П. І. Рогова (голова), Л. М. Заліток (заст. голови) та ін.]. – Електрон. текст. дані. – К., 2012. – С. 16. – Режим доступу: <http://dnpb.gov.ua/datas/upload/files/807830330.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 15.03.13.

14. *Солонська Н. Г.* Імідж і культурно-просвітницька діяльність сучасної бібліотеки [Електронний ресурс] / Н. Г. Солонська. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/msd/1111sol.pdf>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 15.03.13.

15. *Шапошников А. Е.* Массовая работа библиотеки / А. Е. Шапошников, И. П. Осипова // Библиотечная энциклопедия / Рос. гос. б-ка. – М., 2007. – С. 601.

С. В. Кирий

Ознакомление пользователей с интегрированным отраслевым информационным ресурсом путем осуществления массовой работы Государственной научно-педагогической библиотекой Украины имени В. А. Сухомлинского

В статье освещен опыт ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского по предоставлению информации пользователям об ИОИР путем проведения массовых мероприятий в течении 2010–2012 гг.

Ключевые слова: Государственная научно-педагогическая библиотека Украины имени В. А. Сухомлинского, массовая работа библиотек, функции массовой работы библиотек, культурно-просветительские мероприятия, социокультурные коммуникации, интегрированный отраслевой информационный ресурс.

S. V. Kuriy

The familiarization of users with an integrated field informational resource through the mass work of the State Scientific Library of Ukraine named after V. O. Sukhomlinsky

The article considers the State Scientific Library's experience in the providing the information to users about an integrated field informational resource through the carrying out of the public events during 2012–2013.

Key words: the State Scientific Library of Ukraine named after V. O. Sukhomlinsky, library mass work, cultural and educational events, cultural and social communications, the integrated field informational resource.

Надійшла до редколегії 18.12.2013 р.

УДК 022.3-043.2:023.4

О. І. Шкира,
*засл. працівник культури України, директор бібліотеки ДВНЗ
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»*

КОМФОРТ БІБЛІОТЕЧНОГО ПРОСТОРУ ЯК ЗАПОРУКА ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

У статті розглядаються засади й основний зміст діяльності книгозбірні вишу в сучасних умовах. Висвітлюється система роботи щодо розвитку бібліотечного простору, забезпечення оперативної та якісної інформаційної підтримки навчально-виховного, наукового процесів із максимально ефективним використанням бібліотечних ресурсів і новітніх інформаційних технологій; наголошується на важливості створення комфортних бібліотечних умов для фахового й особистісного розвитку майбутніх педагогів.

Ключові слова: *університетська бібліотека, бібліотечний простір, бібліотечний комфорт, бібліотечний дизайн, інформаційні потреби, користувачі, інтелектуальний і духовний розвиток.*

Постановка проблеми. Упродовж останнього двадцятиріччя сформувався новий підхід до розуміння ролі бібліотеки в нашому суспільстві. Якщо раніше книгозбірні розглядалися як ідеологічні установи, покликані насамперед підтримувати державні цінності, то зараз це заклади, що орієнтуються на широкий спектр інтересів особистості. Бібліотеки університетів, виконуючи основну свою функцію інформаційного забезпечення наукового й навчально-виховного процесів, мають також сприяти формуванню самодостатньої людини, здатної усвідомлено ставитися до оточення та бути самостійною у своїй діяльності. У сучасних умовах книгозбірні вищих навчальних закладів перетворилися на інститути, де створено особливе інтелектуально-емоційне середовище, захоплююче передусім для студентства. Вони орієнтовані на інтенсивний розвиток бібліотечних процесів і технологій, результатами яких користується молодь, науковці, представники різноманітних професій та читачі різних вікових груп. Ідеал бібліотеки ХХІ сторіччя – це відкритість для всіх охочих. Тому сьогодні нами висвітлюється діяльність книгозбірні ВНЗ як відкритої системи, розвиток якої визначається як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Нині це питання актуальне. Також особливо важливим, на нашу думку, є соціальне й внутрішньокорпоративне партнерство – встановлення творчих і ділових контактів, залучення до співробітництва організацій,

окремих особистостей, котрі виступають повноправними співавторами проєктів книгозбірні та разом з нею вибудовують культурно-інформаційний простір.

Мета статті – розглянути засади й основний зміст діяльності бібліотеки вишу в сучасних умовах, обґрунтувати важливість створення комфортних бібліотечних умов для фахового та особистісного розвитку майбутніх педагогів.

Аналіз наукових досліджень. Питання організації ефективної роботи книгозбірні, забезпечення комфортного бібліотечного простору нині є досить актуальними. Цим проблемам присвячені наукові розвідки таких сучасних дослідників, як Л. Амлінський, Т. Гранчак, В. Дригайло, С. Єзова.

Основна частина. Діяльність бібліотеки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» ґрунтується на параметрах інформаційно-освітньої моделі, реалізація якої стала можливою завдяки забезпеченню книгозбірні комп'ютерною технікою, що відкрило перед нею нові можливості оперативного та якісного задоволення інформаційних потреб сучасного користувача, а також зміні ідеології бібліотечного обслуговування. Оснащення бібліотеки університету сучасною комп'ютерною технікою розпочалося 2001 року. Проте велика кількість інформаційних ресурсів, що зберігається в ній, часто залишається незатребуваною через недостатню інформаційну культуру користувачів, невміння правильно висловити свою інформаційну потребу, оперативно знайти, проаналізувати необхідну інформацію й раціонально нею скористатися. У зв'язку з цим зусилля колективу насамперед було спрямовано на підвищення інформаційної культури користувачів. З цією метою фахівцями бібліотеки університету підготовлено навчально-методичне видання «Довідка з програмної системи «УФД/Бібліотека», прайси про книгозбірню з необхідними відомостями про її структуру та діяльність. Щорічно проводяться Декади першокурсника, екскурсії по бібліотеці, тематичні огляди книг за спеціальностями, здійснюється навчання користувачів пошуку потрібної інформації в традиційних й електронному каталогах, періодично створюються бібліографічні видання: списки рекомендованої літератури, бібліографічні покажчики, готуються традиційні книжкові та розгорнуті виставки, до організації яких активно залучаються викладачі й студенти. Сформовано систему сигнальної документації (Дошка оголошень, стенди «Правила користування бібліотекою», «Експрес-інформація», «Новинки бібліотеки», спеціальні таблички-вказівники тощо). У читальних залах цієї установи працюють тематичні бібліотекарі-консультанти. Книгозбірня має свій веб-ресурс (www.library.phdpu.edu.ua), який дає змогу користуватися її ЕК, а також повнотекстовою базою навчально-методичних матеріалів. Сайт бібліотеки – це дієвий засіб реклами й створення позитивного іміджу навчального закладу, він сприяє вдосконаленню навчально-виховного процесу в університеті. Варто зазначити, що книгозбірня працює в напрямі розширення бази електронних книг.

Бібліотека університету – інформаційно-освітній і культурологічний центр, оскільки багато уваги приділяється реалізації культурно-просвітницької та виховної

функції. Її колективом встановлено творчі, конструктивні стосунки з ректоратом, деканатами й всіма структурними підрозділами цього вишу. Завдяки діяльності книгозбірні здійснюється інформаційний супровід загальноуніверситетських заходів. Традиційними стали книжково-ілюстративні виставки та виставки робіт, авторами яких є викладачі, співробітники й студенти. Вони активно залучаються до їх створення та отримують можливість проявити свої творчі здібності в галузі дизайну, оформивши відповідну вітрину. Популярними є експозиції виставкової галереї, присвячені університетським педагогічним династіям. Також організуються виставки робіт декоративно-вжиткового мистецтва відомих митців Переяславщини. Презентація кожної виставки стає незабутнім культурним заходом. Крім того, у бібліотеці проводяться різноманітні зустрічі з відомими людьми, конференції, круглі столи, семінари, тренінги тощо. Така робота зумовлює створення середовища партнерства й діалогічного спілкування.

Книгозбірня університету, з метою всебічного інтелектуального розвитку особистості молодої людини та виховання національно свідомого громадянина, плекання української душі, спрямовує свої зусилля на забезпечення студентів відомостями історичного, літературного, географічного краєзнавства. Так, її співробітниками створено зведений краєзнавчий каталог, який, зокрема, вміщує бібліографічну інформацію про літературні пам'ятки, що знаходяться на зберіганні у фондах музеїв міста й приватних колекціях. У рамках творчої бібліотечної лабораторії реалізуються креативні проекти, що мають на меті втілення ідей національного, морального, трудового виховання молоді, розвиток інтелекту та духовне зростання особистості. Це, зокрема, такі проекти: «Київщинознавство», «Сковородіана», «Козаччина», «Наукова еліта Переяславщини», «Космічна Україна», план реалізації яких передбачає зв'язок зі ЗМІ, обмін досвідом, ексклюзивні зустрічі з цікавими людьми, корпоративні культурно-просвітницькі заходи, формування архіву персональних колекцій, організацію мультимедіахрестоматійних тематичних повнотекстових баз даних, «інформаційні марафони», створення тематичних картотек, випуск біобібліографічних покажчиків і нарисів (наразі вийшло друком 11 видань бібліографічного характеру).

Професійний розвиток персоналу бібліотеки, який відбувається завдяки участі в наукових конференціях, семінарах, майстер-класах, перекваліфікації, підвищенні кваліфікації, обміну передовим досвідом з бібліотекарями провідних вишів України в рамках культурно-просвітницьких турів (загалом їх проведено 19), а отже, й нові ідеї, знання, навички, що з'являються у його процесі, розробка концепції подальшого поступу книгозбірні тощо спричинили суттєві зміни в роботі її працівників: від вузької спеціалізації та обмеженої відповідальності за доручену роботу – до широких професійних профілів, від спланованого професійного й кар'єрного росту – до інформованого та гнучкого вибору траєкторії професійного розвитку й створення можливостей для всебічного вдосконалення кожного учасника освітнього процесу. Адже співробітники бібліотеки, опанувавши відповідні знання, потім застосовують їх

на практиці під час обслуговування користувачів. Багаторічні зусилля бібліотекарів, спрямовані на створення комфортних умов перебування читача в книгозбірні, увінчалися успіхом – організацією безбар'єрного бібліотечного простору. Користувач, перебуваючи в названій установі, може займатися різними видами діяльності: навчанням, самостійною роботою, релаксом, культурним відпочинком тощо, у разі потреби може вільно переходити до різнофункціональних читальних залів (читального залу гуманітарних дисциплін, читального залу суспільних дисциплін, університетського інформаційного центру «Чумацький шлях», дисплей-залу, залу для науковців), копіювати документи, користуватися послугами книжкового магазину, кафе, що знаходяться поряд із бібліотекою на арендованих площах університету, відвідувати концерти в актовому залі й наукові заходи в конференц-залі, котрі розташовані в суміжних з книгозбірнею приміщеннях, тощо.

У світі практикують безліч способів, щоб зацікавити насамперед молодь до читання. Часом обирають екстраординарні варіанти, скажімо, побачення серед книжкових полиць. Інколи плануються не просто приміщення з книжками, а тренажерні зали для інтелекту, інтер'єри для фотозйомок, оригінальні кав'ярні. Розширилася функціональність сучасної бібліотеки – це вітальня, робочий кабінет, навчальний майданчик, місце для спілкування, важлива установа, що відкриває користувачам великі можливості для розвитку та комфорту. Питанню забезпечення бібліотечного комфорту – інтелектуально-інформаційного, психологічного й фізичного – нині приділяється багато уваги в науковій літературі. У зв'язку з вищезазначеним, реформуєчи діяльність бібліотеки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», колектив та адміністрація вишу подбали насамперед про створення нового дизайну, що зумовило зміну її іміджу й зростання престижу. Так, було використано новітні підходи до вибору конфігурації функціональних зон, завдяки цьому досягнуто оригінального та зручного для працівників і користувачів розміщення робочих місць, скляних перегородок-панелей, стелажів, мобільних деталей інтер'єру, зокрема вітрин, каталожних шаф, зелених насаджень, художні й декоративні властивості котрих надали приміщенням особливої теплоти. Велику увагу приділено вимогам кондиціонування, освітлення залів та індивідуальних робочих місць, тонуванню функціональних зон, кольору й обрисам бібліотечних меблів. Під час облаштування книгозбірні по змозі використовувалися не синтетичні, а природні матеріали. Загалом бібліотечні меблі та їх розташування гармоніюють із дизайном приміщень. У кожній читальній залі досягнуто єдності стилю. Так, залу інформаційних ресурсів «Чумацький шлях» названо на честь нашої Галактики, яка уособлює нескінченність зоряного світу, довгу путь, а отже, і шлях до пізнання Всесвіту, дорогу до знань; це символ астральної батьківщини, національної історії та культури, шлях у Вирій, у небо. Ця зала поділяється на функціональні зони (комп'ютерна зона, зала періодичних видань, зала наукових видань, музей-архів академіка Ю. Бойка-Блохина) і має у своєму оформленні конфігурації зодіакальних сузір'їв, картини-пейзажі,

авторами яких є студенти відділення образотворчого мистецтва педагогічного факультету. Тут використовується як індивідуальне освітлення робочих місць, так й оригінальні люстри, за допомогою яких кімната набуває синього відтінку – кольору неба. Залу інформаційних ресурсів «Чумацький шлях» укомплектовано 20 комп'ютерами з виходом в Інтернет, забезпечено вільний доступ користувачів до періодичних видань.

Під час оформлення інтер'єрів 7 читальних залів бібліотеки враховувалися насамперед інтереси читачів. Відомо, що вища освіта сьогодні все більше тяжіє до колаборативного навчання. Тому студентам часто доводиться виконувати завдання не поодиноці, а групою. Зважаючи на це, зали було укомплектовано столами, розташованими по периметру та в їх центрах (ЧЗ № 1), а також по два в групі на 8 осіб на певній відстані одна від одної (зала «Чумацький шлях»), таке розміщення є досить зручним під час групової роботи студентів і створює ефект певної звукової ізоляції. Адже сучасні студенти – люди мобільні, внутрішньо розкуті, примус до напруженої розумової праці чи тиск замкненого простору сприймається ними часто негативно, вони люблять багато спілкуватися, зокрема в режимі он-лайн, що також було передбачено під час проектування залів книгозбірні та планування її діяльності. У бібліотеці забезпечено гнучкість читацької зони: відвідувач може користуватися як традиційним, так, за бажанням, й електронним фондом у межах одного приміщення. Тим студентам, які хочуть працювати в максимальній тиші, пропонуємо займати місця в залі наукової літератури, де, як правило, мало відвідувачів, ніхто не відволікає уваги. Проведене книгозбірною анкетування користувачів засвідчило популярність її в студентському середовищі. Вони зазначили наступні причини, за якими надають перевагу саме бібліотеці: зручні робочі місця, швидкий доступ до комп'ютерів та Інтернету, місця для роботи з ноутбуками, спокійна атмосфера та, за бажанням, швидка зміна видів діяльності. Також вказувалося на сучасний дизайн приміщень, який позитивно впливає на сучасного студента, підвищує працездатність, створює почуття естетичної насолоди, психологічного комфорту.

Колектив бібліотеки свідомий того, що коли книгозбірня як внутрішньою архітектурою, технічним оснащенням, так і культурою обслуговування та зручністю користування фондами відповідає побажанням читачів, а то й випереджає їх, тоді вони із задоволенням послуговуються її ресурсами. Комфорт бібліотечного простору сьогодні немислимий без нових технологій. У книгозбірні ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» повністю автоматизовано всі бібліотечні процеси, пов'язані з обслуговуванням читачів: запис до бібліотеки, виготовлення електронного читацького квитка, видача документів. Колектив цієї установи максимально використовує ресурс програмної системи «УФД/Бібліотека», у співпраці з її розробниками створює нові параметри, необхідні для удосконалення бібліотечної діяльності. Книгозбірною забезпечено діалог читача та бібліотекаря.

Висновки. Отже, діяльність університетської бібліотеки спрямована на розвиток особистості майбутнього фахівця. Тому всі свої зусилля співробітники книгозбірні й надалі спрямовуватимуть на задоволення інформаційних потреб сучасної молоді та підвищення комфорту її перебування в цій установі.

Список використаних джерел

1. Амлінський Л. Бібліотечний комфорт: розкіш чи веління часу / Л. Амлінський // Бібл. вісн. – 2010. – № 3. – С. 39–44.
2. Гранчак Т. Еволюція вимог до професії бібліотечного працівника та її особливості на сучасному етапі розвитку суспільства / Т. Гранчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / [ред. кол. О. С. Онищенко (голова) та ін.]. – К., 2003. – Вип. 11. – С. 61–67.
3. Дригайло В. Основы организации работы библиотеки вуза / В. Дригайло // Бібл. форум України. – 2006. – № 2. – С. 29–33.
4. Езова С. Дискурс о библиотечном пространстве / С. Езова // Науч. и техн. б-ки. – 2006. – № 9. – С. 5–10.
5. Трубецков К. Библиотека нового тысячелетия: собирательный образ / К. Трубецков // Библ. дело. – 2007. – № 1. – С. 14–16.

О. И. Шкира

Комфорт библиотечного пространства – залог всестороннего развития будущего специалиста

В статье рассматриваются принципы и основное содержание деятельности библиотеки вуза в современных условиях. Освещается система работы по развитию библиотечного пространства, обеспечению оперативной и качественной информационной поддержки учебно-воспитательного и научного процессов с максимально эффективным использованием библиотечных ресурсов, современных информационных технологий, подчеркивается важность создания максимально комфортных библиотечных условий для профессионального и личностного развития будущих педагогов.

Ключевые слова: университетская библиотека, библиотечное пространство, библиотечный комфорт, библиотечный дизайн, информационные потребности, пользователи, интеллектуальное и духовное развитие.

O. I. Shkyra

Comfort of library spaciousness as guarantee of thorough development of future specialist

In the article deals with the principles and main content of library's activity in the higher educational establishment at modern conditions. The system of work in regard to development of library spaciousness is elucidated, ensuring of operative and qualitative information support of educational and bring up, scientific process from maximum effective using of library resources and modern information technologies; important of making of maximum comfortable library conditions for professional and personal development of future teachers.

Key words: university library, library spaciousness, library comfort, library design, information necessities, users, intellectual and spiritual development.

Надійшла до редколегії 22.11.2013 р.

УДК 027.7:[378.6:37](477.44-25)ВДПУ

*Т. М. Баланюк,
головний бібліограф
бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського*

ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕКИ ВІННИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО³⁰

У статті розглядаються різні форми та методи інформаційно-бібліографічної діяльності бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Висвітлюються особливості застосування інформаційних технологій у практиці інформаційно-бібліографічного обслуговування.

Ключові слова: інформаційно-бібліографічне обслуговування, інформаційні технології, видавнича продукція, інформаційна культура.

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямом бібліотечної вищої освіти є інтеграція до європейського простору. Модернізація вищої освіти в Україні зумовлює необхідність трансформації бібліотек ВНЗ, які нині розглядаються як невід'ємна складова частина загальнодержавного механізму накопичення, систематизації та розповсюдження знань. У процесі формування й розвитку інформаційного суспільства потрібно створити сучасну інформаційну інфраструктуру книгозбірень вищів, надавати якісні послуги, забезпечувати високий рівень доступу до інформації та новітніх технологій, розвиваючи й використовуючи інформаційні технології, підвищувати якість освіти.

Усе це знаходить відображення в організації та технології діяльності бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського).

Мета статті – розглянути сучасні форми й методи інформаційно-бібліографічної роботи книгозбірні зазначеного ВНЗ, а також висвітлити особливості застосування інформаційних технологій під час інформаційно-бібліографічного обслуговування користувачів цієї установи.

Аналіз наукових досліджень. Питання використання нових технологій, інформаційних ресурсів, упровадження Інтернет-технологій, формування й використання довідково-бібліографічних ресурсів в інформаційно-бібліографічній діяльності бібліотек вищих навчальних закладів розглядаються як теоретиками бібліографознавства та інформатики, так і фахівцями-практиками. Тему інформаційно-бібліографічної діяльності книгозбірень досліджували Т. Добко, О. Ісаєнко, В. Попик, Л. Ткачук, Д. Устиновський, Г. Шемаєва та ін. Досвід науково-інформаційного забезпечення освітянської галузі, функціонування систем інформаційного обслуговування в бібліотеках ВНЗ відображено в працях М. Акіліної, І. Бутенко, В. Волинець, І. Головацької, П. Рогової. Проблемам, пов'язаним із використанням власних бібліографічних інформаційних ресурсів книгозбірень ВНЗ у

навчальному процесі, присвячені наукові розвідки О. Бикової, В. Білоус, З. Ковальової, Ю. Кормилець, Н. Ніколаєнко та ін.

Основна частина. Функціональним призначенням бібліотеки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського є інформаційне забезпечення й підтримка навчального процесу, а також завдань, які стоять перед університетом. Інформаційно-бібліографічна діяльність книгозбірні спрямована на задоволення інформаційних потреб студентів і викладачів. В умовах розвитку інформаційних технологій вона набуває особливого значення й потребує ефективного використання накопиченого документального потенціалу. Адже сьогодні рівень інформаційно-бібліографічної діяльності належить до найважливіших показників, які характеризують роботу бібліотеки. Діяльність книгозбірні в цьому напрямі передбачає:

- формування інформаційних ресурсів шляхом комплектування документальних фондів, створення довідково-бібліографічного апарату;
- інформаційне обслуговування користувачів за допомогою індивідуального та групового інформування, організації тематичних виставок, виставок нових надходжень, інформаційно-масових заходів;
- створення власної видавничої продукції.

Доступ до інформації значно залежить від стану інформаційно-бібліографічного обслуговування, яке є важливою, найбільш складною та перспективною сферою бібліографічної діяльності. В умовах сучасної інформатизації цей вид обслуговування набуває особливого значення, адже рівень інформованості користувачів залежить від ступеня розвитку й доступності інформаційних ресурсів і послуг. Використання електронних інформаційних ресурсів у ДБО розширює інформаційну базу для виконання всіх типів бібліографічних довідок: тематичних, фактографічних, адресних, уточнювальних.

Фундаментом цієї діяльності є довідково-бібліографічний апарат бібліотеки, бо саме від його якісної організації залежить ефективність усієї інформаційно-бібліографічної роботи. Сьогодні довідково-бібліографічний апарат книгозбірні університету складається із указаних нижче каталогів і картотек:

каталоги:

- Абетковий каталог
- Генеральний абетковий каталог
- Систематичний каталог
- Електронний каталог

картотеки:

- Систематична картотека статей
- Історія ВДПУ
- Картотека праць викладачів
- Знаменні та пам'ятні дати
- Навчально-методичні матеріали та програми
- Наукові записки

- Література на іноземних мовах
- Дисертації та автореферати дисертацій (законсервована з 1.01.2012 р.)
- Дипломні роботи
- Картотека назв художніх творів
- Картотека забезпеченості навчальними посібниками.

Традиційні бібліотечні технології, помножені на можливості програмно-технічних засобів і мереж, підносять на новий рівень якості інформаційно-бібліографічну діяльність. З 2002 року бібліотека розпочала програму впровадження комп'ютеризації, якою передбачено поетапну автоматизацію всіх технологічних процесів. За базове було обрано програмне забезпечення ІРБІС, створене на основі сучасних технологій і стандартів опрацювання й передачі інформації. З таким програмним забезпеченням працюють більшість бібліотек вищої школи України. Розвиток процесів автоматизації в книгозбірні ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського проходить досить швидкими темпами. Упровадження комп'ютерних технологій є вже не модою, а нагальною потребою для підвищення продуктивності та якості інформаційно-бібліографічного обслуговування на основі створення й використання електронних ресурсів, а також автоматизації бібліотечних процесів.

Електронний каталог бібліотеки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського формується з 2004 року. Він являє собою сукупність окремих баз даних і відображає різноманітні типи документів фонду книгозбірні. Із 2005 року проводиться ретроконверсія активних фондів усіх структурних підрозділів цієї установи.

Електронний каталог бібліотеки містить наступні бази:

- **База «Книги»** – формується з 2004 року, налічує понад 29000 записів;
- **База «Аналітичних описів»** – формується з 2004 року, налічує понад 141000 записів;
- **База «Праці викладачів»** – формується з 2005 року, налічує понад 19000 записів;
- **База «Мультимедійні видання»** – формується з 2005 року, налічує 1057 записів;
- **База «Цитати»** – формується з 2005 року, налічує понад 16000 записів. Являє собою електронний варіант картотеки цитат;
- **База «Повнотекстові видання»** – формується з 2006 року, налічує 5407 видань;
- **База «Автореферати дисертацій»** – формується з 2007 року, налічує понад 2500 записів;
- **База «Цінний та рідкісний фонд»** – формується з 2008 року, містить видання XVII – початку XX ст., налічує понад 1200 записів.

Загальна кількість документів, доступних користувачам – більше 215000.

Доступ до цих баз здійснюється в локальній мережі бібліотеки через залу електронної інформації та читальну електронну залу. Бази даних: «Книги», «Аналітичні описи», «Автореферати дисертацій», «Мультимедійні видання», «Цінний

та рідкісний фонд» – увійшли до зведеного Ірбіс-каталогу, доступ до них можна отримати за адресою: <http://www.e-catalog.name>.

Для задоволення запитів користувачів активно використовуються ресурси Інтернету: пошукові системи, онлайн-довідники, енциклопедії, електронні каталоги бібліотек, сайти наукових установ, університетів, видавництв та ін.

В умовах упровадження комп'ютерних технологій не втратив свого значення й традиційний ДБА. У бібліотеці паралельно з електронним каталогом використовуються й традиційні каталоги та картотеки на паперових носіях. Допомогу в користуванні ДБА читач отримує від чергових бібліографів. Активне впровадження в життя новітніх інформаційних технологій спричинює появу нових вимог до професійної майстерності бібліографів, обумовлює необхідність постійної освіти, де пріоритетним повинно бути знання основ інформатики, професійна орієнтація у великому масиві інформаційних ресурсів, їх оцінка та аналіз, організація доступу до них. Від того, наскільки користувачі будуть задоволені інформаційно-бібліографічним обслуговуванням, залежать подальші відносини між ними й бібліотекою. Тому однією з головних функцій книгозбірні є формування інформаційної культури, яка поєднує традиційну бібліотечно-бібліографічну культуру й вміння оперувати інформацією з використанням сучасних комп'ютерних засобів. З метою популяризації бібліотечно-бібліографічних знань проводяться практичні заняття зі студентами перших курсів, організовуються екскурсії бібліотекою. Під час цих занять бібліотекарі розповідають про підрозділи книгозбірні, вчать студентів користуватись ДБА та здійснювати інформаційний пошук в електронному каталозі бібліотеки.

Книгозбірня активно використовує сучасну методику дистанційного навчання. З цією метою на сайті бібліотеки сформовано інформаційно-навчальний блок «Методичні модулі бібліотеки». Серед них:

- «Основи інформаційної культури майбутнього вчителя» (дистанційний курс лекцій);
- «Бібліотечна система ІРБІС. АРМ „Читач”: методика проведення пошуку» (методичний модуль);
- «Бібліографічний опис документів: основні вимоги та правила складання» (методичні рекомендації);
- «Універсальна десяткова класифікація (УДК). Історія та сучасний стан»;
- «Електронні ресурси бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського: склад та способи доступу».

Один із різновидів інформаційного обслуговування користувачів – інформування в системі ВРІ, яке є найбільш раціональною формою доведення інформації до користувача й дає змогу регулярно надавати абонентам відомості про нову літературу щодо їхніх запитів. Інформування здійснюється електронною поштою. У системі ВРІ інформуються кафедри Інституту історії та Інституту педагогіки й психології. У режимі диференційованого забезпечення керівництва

інформується керівний склад університету за темами «Проблеми вищої школи» і «Виховання студентської молоді».

Бібліотека запровадила «Бюлетень нових надходжень», який складається щомісячно й розсилається електронною поштою. Наразі інформуванням в автоматизованому режимі охоплені всі підрозділи університету.

Для бібліотеки стала традиційною інформаційно-масова робота. Працівники книгозбірні активно співпрацюють із викладачами та на замовлення кафедр організують «Дні кафедри», «Дні інформації», «Дні фахівця». «Дні кафедри» проводяться щоквартально. Викладачам надається інформація про стан комплектування й забезпечення навчальною та навчально-методичною літературою, розглядаються різноманітні організаційні питання.

Добре зарекомендував себе комплексний захід «День інформації», який містить наочну популяризацію: виставки нових видань, бібліографічні огляди. Високоєфективним є такий різновид інформаційно-масової роботи, як «День фахівця». Під час цього заходу, як правило, студентам і викладачам відповідної кафедри пропонується перегляд літератури за тематикою навчальних предметів та консультації бібліографів щодо користування ДБА. Усі ці заходи досить результативні, адже вони спрямовані на популяризацію літератури й сприяють налагодженню спілкування між читачем і бібліотекарем.

Одним із важливих напрямів роботи бібліотеки вишу є створення власної інформаційної продукції. Із упровадженням комп'ютерних технологій у змісті та якості традиційних для книгозбірні видань відбулися важливі зміни. Доступ до мережі Інтернет забезпечив можливість створювати більш сучасні бібліографічні покажчики, надавати користувачам широке поле джерел, серед яких не тільки друковані, а й електронні видання. Змінилися на краще зовнішній вигляд, оформлення бібліографічних посібників. Відмінним від попередніх років є те, що бібліографічна продукція тепер існує в друкованому та в електронному вигляді, і читач, зайшовши на сайт бібліотеки, може отримати її в будь-який час. Добре зарекомендували себе такі тематичні покажчики: *«Теорія і практика громадянського виховання майбутніх вчителів»*, *«Болонський процес»*, *«Наступність у навчанні»*, *«Інформаційні технології в навчально-виховному процесі»*. Вагоме значення для університету має випуск бібліографічного покажчика *«Вінницькому державному педагогічному університету імені Михайла Коцюбинського – 100 років»*. Ці видання розраховані на викладачів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів, учителів і всіх, хто цікавиться проблемами освіти й виховання. Бібліотека ВДПУ імені Михайла Коцюбинського започаткувала серійні видання *«Педагоги Вінниччини»* та *«Основи бібліотечно-бібліографічних знань»*. Вони сприяють обміну досвідом, розширенню професійних обріїв, знаходженню цікавих шляхів подальшого розвитку бібліотечної діяльності. До ювілеїв наукових працівників університету в серії *«Педагоги Вінниччини»* було підготовлено біобібліографічні покажчики: *«Олександр Васильович Шестопалюк. Ректор. Учений. Педагог: До 60-річчя від дня*

народження», «Тарасенко Галина Сергіївна: До 55-річчя від дня народження», «А. М. Подолинний: До 60-річчя від дня народження», «Іван Іванович Заєць. Історик. Археолог. Педагог: До 90-річчя від дня народження». Видання містять бібліографію друкованих праць науковців і біографічні нариси про науково-педагогічну й громадську діяльність учених.

Бібліотека щорічно випускає довідник «Ювіляри ВДПУ». Він присвячений викладачам, провідним науковим працівникам університету, що своєю плідною працею зробили вагомий внесок у справу підготовки вчительських кадрів та розвиток освітянської галузі. Його мета – надати широкому загалу читачів відомості про видатних педагогів, життєвий і професійний шлях яких тісно пов'язаний із університетом.

Особливе місце серед видань книгозбірні займає бібліографічний покажчик наукових праць викладачів ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, що систематизує та пропагує науковий доробок викладачів університету й публікується кожні п'ять років. Започатковану серію «Основи бібліотечно-бібліографічних знань» представили методичні рекомендації «На допомогу науковцю». У книзі висвітлено основні вимоги до підготовки курсових, дипломних робіт, монографій, наукових статей тощо. Також у цій серії вийшли друком такі видання: «Організація книжкової виставки», «Маркетинговий інструментарій в практиці роботи бібліотеки», «Проектна діяльність – важлива складова розвитку бібліотеки та професійного зростання бібліотекарів».

Характерною ознакою сучасної системи інформаційно-бібліографічного обслуговування є налагодження зв'язків між бібліотеками для забезпечення ефективної діяльності в галузі надання інформації. Прикладом таких зв'язків є організація ЦУКК (Центральний український корпоративний каталог), РКК (Регіональний корпоративний каталог), об'єднання педагогічних бібліотек під керівництвом ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, з якими книгозбірня плідно співпрацює. Бібліотека ВДПУ імені Михайла Коцюбинського бере участь у формуванні всеукраїнської реферативної бази даних «Україніка наукова».

Висновки. Підсумовуючи, варто сказати, що застосування комп'ютерних технологій у практиці інформаційно-бібліографічного обслуговування користувачів підвищує його ефективність, що, у свою чергу, позитивно впливає на імідж книгозбірні.

Інформаційно-бібліографічна діяльність бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського спрямована на забезпечення навчального процесу, створення можливостей рівного доступу користувачів до документів, інформації та знань, а також на організацію як власного інформаційного простору, так і на формування єдиного освітньо-наукового інформаційного простору університету, регіону, держави.

Список використаних джерел

1. Білоус В. С. Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу та науково-дослідної роботи бібліотекою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського / В. С. Білоус // Інновації і менеджмент якості в діяльності вищих навчальних закладів : матеріали V наук.-практ. конф. / [ред. А. А. Садеков]. – Донецьк, 2009. – С. 29–33. – Бібліогр.: 6 назв.
2. Білоус В. С. Традиції та інноваційні форми роботи бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського в науково-освітньому процесі університету / В. С. Білоус // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2008. – Вип. 1 : Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України. – С. 349–357. – Бібліогр.: 7 назв.
3. Добко Т. Довідково-бібліографічне обслуговування в електронному середовищі: віртуальне чи реальне / Т. Добко // Бібл. вісн. – 2011. – № 4. – С. 11–23.
4. Коваленко О. О. Информатизация вузовской библиотеки как образовательная технология / О. О. Коваленко // Высш. образование в России. – 2011. – С. 143–147. – Библиогр.: 4 назв.
5. Кормилець Ю. В. Довідково-бібліографічне обслуговування засобами інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотеці сучасного вищого навчального закладу / Ю. В. Кормилець // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2012. – Вип. 3 : Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України: стан та перспективи. – С. 262–268.
6. Ніколаєнко Н. М. Новий інформаційний ресурс для фахівців у галузі освіти: з досвіду роботи наукової бібліотеки Української інженерно-педагогічної академії / Н. М. Ніколаєнко // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2012. – Вип. 3 : Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України: стан та перспективи. – С. 316–324.
7. Новальська Т. В. Інноваційне дослідження довідково-бібліографічної діяльності наукових бібліотек / Т. В. Новальська // Бібл. планета. – 2013. – № 3. – С. 34–35.
8. Швалб М. Створення бібліографічних посібників – основний напрям діяльності Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна / М. Швалб, В. Грамма, С. Глибицька // Бібл. вісн. – 2013. – № 3. – С. 30–35.

Т. М. Баланюк

Информационно-библиографическая деятельность библиотеки ВГПУ имени Михаила Коцюбинского

В статье рассматриваются различные формы и методы информационно-библиографической деятельности библиотеки ВГПУ имени Михаила Коцюбинского. Освещены особенности применения информационных технологий в практике информационно-библиографического обслуживания.

Ключевые слова: информационно-библиографическое обслуживание, информационные технологии, издательская продукция, информационная культура.

T. M. Balanuk

Bibliographical information activities of the library of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynsky

The article describes the various forms and methods of bibliographical information activities of the library of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynsky. Highlight features of the application of information technology in the practice of information and bibliographical services.

Key words: bibliographical and information service, information technology, publications, information culture.

Надійшла до редколегії 26.12.2013 р.

УДК 027.7:[378.6:37](477-25)КУГ

В. А. Зотова,
директор бібліотеки
Київського університету імені Бориса Грінченка

БІБЛІОТЕКА КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ УНІВЕРСИТЕТУ

Висвітлюється історія бібліотеки, досвід її роботи на сучасному етапі, основні форми інформаційно-бібліотечного обслуговування та її роль в освітньому середовищі університету.

Ключові слова: Київський університет імені Бориса Грінченка, бібліотека університету, інформаційний сервіс бібліотеки.

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформації вищої освіти, упровадження особистісно орієнтованого навчання, індивідуалізації навчального процесу, реалізації принципу освіти впродовж життя істотно зростає значення й роль бібліотеки в інформаційному забезпеченні освітнього процесу у ВНЗ. Документні ресурси книгозбірні та її довідково-пошуковий апарат формуються з урахуванням потреб навчально-виховної, науково-дослідної, соціально-гуманітарної діяльності навчального закладу, а також підтримки дистанційної безперервної освіти її користувачів.

Сьогодні інформаційні ресурси університетської бібліотеки зазнають істотних змін. Альтернативою друкованим джерелам є електронні документи, які стають миттєво доступними завдяки глобальним мережам передачі даних і тиражуються в необмеженій кількості. Система обслуговування користувачів, що заснована на використанні традиційних носіїв інформації, також трансформується. Нині відчувається гостра потреба інноваційних перетворень у змісті, організації, формах і методах інформаційної діяльності книгозбірень, формування новітньої професійно-особистісної позиції бібліотечного працівника. У пошуку свого нового професійного іміджу знаходиться сьогодні й бібліотека Київського університету імені Бориса Грінченка, яка йде шляхом активного впровадження інформаційних технологій у процес обслуговування користувачів. Свою місію книгозбірня Київського університету імені Бориса Грінченка (КУБГ) вбачає в створенні, збереженні й популяризації власних і світових інформаційних ресурсів для забезпечення інформаційних, науково-дослідних та навчальних потреб викладачів, аспірантів, студентів університету на основі принципів відкритості, доступності, оперативності, інформативності й комфортності.

Метою статті є висвітлення історії бібліотеки Київського університету імені Бориса Грінченка, досвіду її роботи, основних форм бібліотечно-інформаційної діяльності й ролі в освітньому середовищі цього ВНЗ.

Аналіз наукових досліджень. Різноманітним аспектам діяльності книгозбірні, зокрема питанням створення електронних бібліотечних ресурсів та організації їхнього використання, присвячені праці таких дослідників: О. Баркової, В. Брежневої, Т. Добко, М. Дворкіної, Н. Каліберди, Т. Колесникової, А. Костициної, В. Мінкиної, В. Степанова, Т. Ярошенко.

Основна частина. Історія бібліотеки тісно пов'язана з літописом університету, зокрема з відкриттям 16 березня 1874 р. педагогічних курсів удосконалення вчителів початкових народних училищ Київського навчального округу. У роботі курсів брали участь відомі громадські діячі та вчені, зокрема А. Тищенко, М. Шульженко, П. Житецький, які ознайомлювали педагогів із новітніми тогочасними методиками викладання. Навчання на курсах тривало впродовж півтора місяця. За цей час вчителі слухали лекції з педагогіки, дидактики, методики фаху. Обов'язковими для всіх категорій педагогів були такі предмети, як історія Російської держави та фізика. Після закінчення навчання слухачі склали іспит й отримували свідоцтво встановленого зразка. Викладачі, які виявляли сумнінність і найкращі знання, звільнялися від іспиту. Перший диплом на курсах було видано 1912 р. учителю фізичної культури, дипломованому тренеру з важкої атлетики, лікарю, письменнику та журналісту О. Анохіну [2, с. 10].

1919 р. у Києві відкрився Педагогічний інститут імені Б. Д. Грінченка, який згодом було реформовано в Київські педагогічні курси імені Б. Д. Грінченка. У лютому 1939 р. на базі цих курсів було засновано Київський міський інститут удосконалення вчителів, у методичному кабінеті якого й почала формуватися бібліотека Інституту. Запис літератури в інвентарні книги було поновлено лише в березні 1944 р., оскільки облікові документи воєнного часу не збереглися.

Новітня історія університету та його бібліотеки пов'язана зі створенням 1991 р. Київського міжрегіонального інституту удосконалення вчителів на базі Київського міського й обласного інститутів удосконалення вчителів і присвоєння йому 1993 р. ім'я Б. Д. Грінченка. 2002 р. Інститут реорганізовано в Київський міський педагогічний університет імені Б. Д. Грінченка, який рішенням Київради 8 жовтня 2009 р. перейменовано на Київський університет імені Бориса Грінченка [2, с. 17].

Сьогодні Київський університет імені Бориса Грінченка – сучасний навчальний заклад IV рівня акредитації. За результатами роботи впродовж 2010–2011 рр. та 2012 р. цей ВНЗ посів сьоме місце в ідентифікаційній групі «Класичні університети» у рейтингу найкращих вищих навчальних закладів держави, увійшов до Міжнародної асоціації університетів і надалі активно розвиває співпрацю з її членами для впровадження в навчальний процес сучасних освітніх програм. В університеті навчається понад 7 000 студентів, працює більше ніж 900 викладачів і 176 аспірантів. Підготовка фахівців у виші здійснюється за 12 напрямками ОКР «молодший

спеціаліст», 34 напрямками ОКР «бакалавр», 18 магістерськими програмами й 18 програмами PhD.

У структурі цього ВНЗ функціонує шість інститутів: Гуманітарний, Педагогічний, Інститут мистецтв, Інститут суспільства, Інститут людини (у минулому – Інститут психології та соціальної педагогіки), Інститут післядипломної педагогічної освіти; Університетський коледж, а також навчально-методичні й науково-методичні центри, науково-дослідні лабораторії (НДЛ), видавництво, музей Б. Д. Грінченка та бібліотека. Внаслідок територіальної розпорошеності інститутів, фонди книгозбірні університету децентралізовані й функціонують як її філії.

Ідейним лідером вишу є видатний український письменник і педагог Б. Д. Грінченко. З метою залучення майбутніх фахівців до вивчення, збереження й використання громадської, просвітницької, культурної та педагогічної спадщини цього діяча, долучення студентської молоді до джерел національної свідомості, поваги до національних цінностей українського народу, формування освіченої розвиненої особистості в університеті відкрито його музей.

2012–2013 навчальний рік є знаковим для вишу, оскільки він проходив під гаслом відзначення 150-річчя від дня народження Б. Д. Грінченка [1]. Університетом здійснювалася програма заходів, присвячена цьому ювілею, у зв'язку з чим велика увага надавалася науково-дослідній діяльності вишу щодо видання літературної та наукової спадщини Бориса Грінченка, проведенню наукових конференцій – Грінченківських читань, зокрема студентських наукових студій, й оприлюдненню результатів наукового пошуку в матеріалах наукових конференцій.

Пріоритетним напрямом діяльності університету є інформатизація науково-дослідної діяльності та навчально-виховного процесу й пошук нових підходів до організації навчання у ВНЗ за допомогою створення електронного навчально-наукового середовища, зокрема запровадження електронних навчальних курсів на платформі Moodle, електронного документообігу та віртуального спілкування в університетському середовищі. Електронне університетське середовище поділяється на зовнішнє, доступне в мережі Інтернет (електронний каталог Koha, Інституційний депозитарій, eprints дистанційне навчання, moodle підвищення кваліфікації, ВІКІ , ВУЛИК moodle – <http://vulyk.kmpu.edu.ua/http://rep.kmpu.edu.ua/>, вебінари , електронні фахові видання, наукові студії магістрантів) та внутрішнє (електронна бібліотека eprints – <http://elib.kmpu.edu.ua/>, електронне тестування moodle – <http://testing.kmpu.edu.ua/>, база магістерських робіт).

Книгозбірня, як невід'ємна складова частина інформаційно-освітнього середовища університету, сприяє реалізації його завдань, активно впроваджуючи сучасні інформаційні технології у свою діяльність, спрямовану на формування електронного освітнього простору вишу. Бібліотека здійснює формування документно-інформаційного ресурсу в традиційному й електронному вигляді. Фонд книгозбірні становить 348 333 примірники документів (наукова, навчальна,

навчально-методична, довідкова література з питань української, англійської, французької, німецької, іспанської філології; фізичного виховання; історії; інформатики; правознавства; управління навчальними закладами; менеджменту; фінансів і кредиту; інформаційних технологій; PR-технологій; журналістики; перекладу; бібліотечної справи; фахова література іноземною мовою; художня література). Створюється фонд дисертацій та авторефератів дисертацій, захищених в університеті. Родзинкою фонду є колекція рідкісних і цінних видань, яка налічує 184 примірники документів, серед яких Енциклопедичний словник Ф. Брокгауза й І. Єфрона 1896–1904 рр., твори В. Шекспіра, Й. Гете, Дж. Байрона мовою оригіналу, книги з педагогіки, датовані XIX ст.

Ще одним пріоритетним напрямом діяльності бібліотеки є формування електронного ресурсу, спроможного забезпечити наукові, навчальні, дозвілєві, інформаційні потреби всіх категорій користувачів книгозбірні. Основу електронних ресурсів бібліотеки становить електронний каталог. Це перший електронний продукт книгозбірні, створення якого було розпочато 2007 р. на базі відкритого програмного забезпечення «Koha» (28000 бібліографічних записів). Каталог законсервовано в травні 2013 р., але його активно використовують читачі для пошуку документів. Сьогодні співробітники бібліотеки працюють з новим програмним забезпеченням ІРБІС64, придбаним 2013 року. Функціонування двох каталогів є тимчасовим, після повної конвертації всього масиву бібліографічних записів в АБІС ІРБІС старий каталог буде закрито. Упровадження нового програмного забезпечення дасть можливість автоматизувати всі процеси бібліотечної діяльності, брати участь у корпоративній каталогізації, надавати сервісні послуги користувачам, що, зрештою, сприятиме покращенню інформаційного обслуговування читачів.

Окремо від електронного каталогу функціонує БД «Періодика», створення якої було розпочато на початку 2000 р. Це автономна бібліографічна база даних статей із періодичних видань. Вона започатковувалася паралельно в двох філіях бібліотеки з урахуванням їх профілю. Разом обидві бази налічують майже 20 000 бібліографічних записів.

Істотну частину електронного навчального ресурсу книгозбірні становить електронний репозитарій літератури, який наповнюється лише на підставі кафедральних замовлень. Пошук документів у репозитарії здійснюється за багатьма ознаками, користуватися його контентом можна тільки в локальній університетській мережі. Упродовж 2012–2013 н. р. бібліотека розпочала роботу з оцифрування рідкісних видань і створення електронних повнотекстових колекцій, таких як «Рідкісні і цінні видання з фонду бібліотеки Київського університету імені Бориса Грінченка» і «Борис Грінченко – відомий і невідомий». Остання колекція містить прижиттєві видання праць Бориса Грінченка, твори, опубліковані після його смерті, архівні документи. Повнотекстові колекції виставлено у відкритому доступі на сайті книгозбірні. 2013 року було розпочато роботу зі створення іміджевої БД «Наукові праці професорсько-викладацького колективу Київського університету імені Бориса

Грінченка», у якій буде представлено наукову й науково-методичну літературу, розроблену професорсько-викладацьким колективом університету за всі роки його існування. У майбутньому планується здійснити оцифрування цього масиву документів з метою створення повнотекстової колекції.

Книгозбірня вишу формує базу даних об'єктів інтелектуальної власності «Реєстр авторського права професорсько-викладацького колективу Київського університету імені Бориса Грінченка». Її започатковано 2013 р., і сьогодні вона нараховує 63 найменування документів, які належать науковцям університету. Це окрема база даних, яка достатньо проста в користуванні й дає змогу сортувати інформацію за певними формальними ознаками. База є зручним інструментом пошукового віртуального сервісу бібліотеки, її представлено на сайті книгозбірні.

Значну частину електронного контенту становить Інституційний репозитарій, у якому розміщуються наукові праці викладачів університету: автореферати дисертацій, матеріали наукових конференцій, статті, які опубліковані у фахових періодичних виданнях тощо. Його наповнення здійснюється шляхом самоархівування, а відділ інформаційних технологій бібліотеки спільно з НДІ інформатизації освіти редагує наукові публікації. 2013 р. книгозбірня репрезентувала себе у віртуальному середовищі завдяки створенню власного сайту (<http://library/kubg/edu.ua>). До цього часу вона мала лише сторінку на сайті університету. Розроблення сайту дало змогу оперативно розміщувати будь-які матеріали, відобразити інформацію про її діяльність й здійснювати інтерактивне спілкування з користувачами. На сайті бібліотеки для викладачів, аспірантів, магістрів і студентів представлено інформацію щодо її діяльності, яку структуровано за основними блоками: комплектування, бібліографічна інформація, бібліографічна продукція, обслуговування, інформаційний супровід науки, ресурси відкритого доступу, фахові університетські видання, культурно-просвітницькі заходи тощо.

Традиційним напрямом роботи книгозбірні є бібліографічна діяльність. Щорічно бібліотека готує бібліографічний покажчик наукових праць професорсько-викладацького колективу університету, який репрезентує його науковий доробок, та готує біобібліографічні покажчики серії «Вчені-ювіляри», що представлена 12 випусками.

Книгозбірня також здійснює бібліографічний супровід науково-практичних конференцій, які проводяться у виші, бібліографує тематичні виставки, готує щоквартально бюлетень нових надходжень. Уся бібліографічна продукція має електронні версії й представлена на сайті бібліотеки. Книгозбірня проводить дні інформації за участю видавничих організацій, на яких викладачі університету можуть ознайомитися з новинками друку та замовити необхідні видання, влаштовує відкриті перегляди літератури.

Бібліотека активно популяризує у віртуальному середовищі науковий доробок викладачів вишу шляхом представлення фахових електронних університетських видань: «Педагогічна освіта: теорія і практика», «Неперервна професійна освіта»,

«Освітологія», «Синопис», «Літературний процес: методологія, імена, тенденції», «Освітологічний дискурс», «Studia philologica» на своєму сайті. Книгозбірня на корпоративних засадах співпрацює з НБУВ і передає електронні версії цих фахових наукових збірників у базу даних «Наукова періодика України», яка знаходиться на порталі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Також вона долучилася до корпоративного проекту Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) і Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського з реферування фахових університетських збірників «Педагогічна освіта: теорія і практика», «Педагогічний процес: теорія і практика». Активному використанню електронних ресурсів сприяє діяльність книгозбірні, спрямована на підвищення інформаційно-бібліографічної культури користувачів, формуванню в них навичок інформаційного пошуку. Щорічно на початку навчального року бібліотека проводить «Місячник першокурсника», у рамках якого проходять екскурсії по книгозбірні, групові консультації й тренінги з користування інформаційними ресурсами. Для аспірантів читається курс «Інформаційна культура аспіранта», розрахований на 36 навчальних годин.

Традиційним напрямом діяльності бібліотеки є культурно-просвітницька робота, яка спрямована на всебічне виховання особистості, формування в студентської молоді активної громадянської позиції, високої моральності, любові до рідної землі. Як правило, проведення масових заходів відбувається в співпраці з кафедрами інститутів. Для відзначення знаменних та ювілейних дат книгозбірня організовує книжкові виставки, тематичні полиці, відкриті перегляди літератури, літературно-мистецькі зустрічі. Бібліографічний супровід подій оперативно відображується на сайті бібліотеки.

Книгозбірня університету є базою практики для майбутніх фахівців факультету культурології Київського національного університету культури і мистецтв, Університетського коледжу ОКР «Молодший спеціаліст» спеціальності «Бібліотечна справа» та ОКР «Бакалавр» спеціальності «Книгознавство, бібліотечознавство та бібліографія». 2013 р. студенти цих спеціальностей заснували Клуб друзів бібліотеки. Активна діяльність у ньому сприятиме зростанню загальнокультурного рівня його членів, шліфуванню їхньої професійної майстерності, розвитку навичок наукового пошуку та любові до обраної професії спеціаліста інформаційної сфери.

Висновки. Отже, завдяки підтримці керівництва університету бібліотека динамічно розвивається й поступово перетворюється на потужний освітньо-інформаційний центр, який є невід'ємною складовою частиною інформаційного простору навчального закладу. Їй властиві комплексність у поєднанні традиційних та електронних інформаційних ресурсів, індивідуальні й корпоративні методи роботи під час вирішення як власних, так і загальноуніверситетських завдань. Надалі книгозбірня буде спрямовувати свої зусилля на посилення інформаційного складника в задоволенні потреб користувачів; активізовувати діяльність зі створення електронних ресурсів власного виробництва й популяризації їх у віртуальному

просторі за допомогою запровадження інноваційних бібліотечно-інформаційних технологій; надавати доступ до світового електронного контенту та посилювати корпоративну співпрацю з бібліотеками ВНЗ України.

Список використаних джерел

1. Про відзначення 150-річчя з дня народження Бориса Грінченка : постанова Верхов. Ради України від 10.04.2012 р. № 10318 // Відом. Верхов. Ради України . – 2013. – № 26. – С. 67.
2. Я – студент : навч. посіб. / [за заг. ред. В. О. Огнев'юка]. – 2-ге вид., переробл. – К. : [б. в.], 2013. – 325 с.

В. А. Зотова

Библиотека Киевского университета имени Бориса Гринченка в информационном пространстве Университета

В статье освещается история библиотеки, опыт ее работы на современном этапе, основные формы информационно-библиотечного обслуживания и роль в образовательной среде университета.

Ключевые слова: Киевский университет имени Бориса Гринченка, библиотека университета, информационный сервис библиотеки.

V. A. Zotova

Borys Grinchenko Kyiv University Library in the Information Space of the University

The article highlights the history of the library, its work experience, the basic forms of information and library services and its role in the educational environment of the university.

Key words: Borys Grinchenko Kyiv University, university library, information services of the library.

Надійшла до редколегії 23.12.2013 р.

УДК 027.7:[378.6:37]:005.3

О. А. Дікунова,

*зав. інформаційно-бібліографічного відділу наукової бібліотеки
Криворізького педагогічного інституту
ДВНЗ «Криворізький національний університет»*

ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА БІБЛІОТЕКИ ВИЩОГО ПЕДАГОГІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто роль організаційної культури в розвитку інноваційної діяльності наукової бібліотеки ВНЗ педагогічного профілю. Наголошено на організаційних, соціально-психологічних і комунікаційних важелях розвитку організаційної культури. Розкрито функції, завдання організаційної культури книгозбірні педагогічного вишу.

Ключові слова: бібліотека ВНЗ, соціально-комунікаційна система, організаційна культура, корпоративна культура, етика бібліотечного фахівця, професійні цінності, управління бібліотекою.

Постановка проблеми. Сучасна бібліотека – соціальний інститут, що потребує професійного управління. Сьогодні актуальним є дискусійне обговорення таких

проблем: місія, призначення сучасної книгозбірні та мета її діяльності, ефективне управління бібліотекою, імідж книгозбірні, етика бібліотечних фахівців, спонукання бібліотекарів до інноваційної творчості. Усе перераховане є компонентами організаційної культури. Отже, підвищений інтерес до проблеми розвитку в бібліотеці організаційної культури – не випадковий.

Формування нового типу культури – культури інформаційно-освітнього суспільства – повинно сприяти розширенню впливу книгозбірень у суспільстві. Але, як свідчить досвід, боротьба за якість обслуговування, удосконалення бібліотечних процесів не завжди призводять до очікуваних результатів. Тому програми організаційних змін повинні стосуватися більш глибоких основ: систем цінностей, норм, стилів управління, способів мислення й підходів до вирішення проблем, тобто компонентів організаційної культури, яка виконує функції внутрішньої інтеграції й зовнішньої адаптації організації, всього, що необхідно для виживання та подальшого ефективного розвитку бібліотек.

Мета статті – обґрунтувати роль організаційної культури в розвитку інноваційної діяльності наукової книгозбірні педагогічного ВНЗ, а також розкрити основні її функції й завдання.

Предмет дослідження – технологія формування організаційної культури як потужного інструменту ефективного управління професійною діяльністю наукової бібліотеки ВНЗ педагогічного профілю.

Завдання дослідження:

- визначити й обґрунтувати сутність поняття «організаційна культура», уточнити зміст поняття «організаційна культура бібліотеки»;
- теоретично обґрунтувати модель формування організаційної культури бібліотеки ВНЗ;
- виявити фактори позитивного впливу на підвищення ефективності організаційної культури наукової бібліотеки педагогічного вишу.

Аналіз наукових досліджень. Необхідно зазначити, що дослідження організаційної (корпоративної) культури в західній практиці почалося ще на початку ХХ століття після відомих Хоторнських експериментів під керівництвом Е. Мейо. Саме тоді активно заговорили про «згуртованість колективу», «корпоративний дух», «спільні цінності» тощо. Тема організаційної культури почала активно обговорюватись у 60–70-х рр. ХХст. у теорії та практиці менеджменту. Суттєвий вклад у теорію організації й організаційної поведінки було внесено у 80-ті рр. Е. Шейном. Згідно з його моделлю організаційна культура розглядається як система базових уявлень, яку беззаперечно приймають і поділяють члени організації; філософія та ідеологія управління, цінностей, установок і норм, що утворюють основу взаємодії як усередині закладу, так і ззовні [3]. У бібліотекознавстві з кінця 90-х рр. ХХ ст. розроблялися окремі компоненти організаційної культури російськими та українськими науковцями, зокрема Т. Ждановою, Т. Костирко, В. Минкіною, Г. Паршуковою, Т. Сабініною, О. Сультімовою, І. Цвіркун та ін.

У професійній літературі, крім поняття «організаційна культура бібліотеки», використовуються терміни «корпоративна культура», «духовна культура бібліотекарів». Майже всі дослідники-бібліотекознавці вживають поняття «організаційна культура бібліотеки», посилаючись на термінологію менеджменту та соціологію праці. Зокрема, О. Сультімова вважає, що за своїм змістом цей термін є міжгалузевим, тому що стосується установи будь-якої сфери діяльності й форми власності [1, с. 255]. Виходячи з цього, можна вважати організаційну культуру комплексом елементів закладу, що вирізняють його серед інших, спрямованим на формування сприятливого мікроклімату, позитивного іміджу організації, який ґрунтується на системі цінностей працівників із метою досягнення ними максимальних показників ефективної роботи [2, с. 37].

Основна частина. Сучасна практика формування, підтримки й розвитку організаційної культури потребує застосування широкого спектру важелів, які можна поділити на такі групи: економічні, організаційні, соціально-психологічні та комунікаційні. Зокрема, у ході аналізу дослідження процесу формування й розвитку організаційної культури бібліотек, нами було виокремлено основні найбільш дієві та значущі важелі: *організаційні* (організація процесу бібліотечної праці, навчання персоналу книгозбірні, організаційно-методична документація); *соціально-психологічні* (соціально-психологічна мотивація, стиль керівництва, соціально-психологічний клімат у бібліотеці); *комунікаційні* (внутрішні комунікації, взаємодія з освітньою установою (у нашому дослідженні – ВНЗ педагогічного профілю, структурною частиною якого є книгозбірня), корпоративна співпраця з іншими бібліотеками, зокрема освітянськими).

У нашому дослідженні розглядаємо організаційну культуру як потужний інструмент організаційного управління науковою книгозбірнею ВНЗ педагогічного профілю, котрий являє собою поєднання професійних цінностей, принципів діяльності, моральних норм поведінки, які супроводжують усі бібліотечні процеси, що відбуваються всередині цієї установи, а також її взаємодію із зовнішнім середовищем. Організаційна культура освітянської бібліотеки – явище особливо складне й багатогранне у зв'язку з тим, що її діяльність пов'язана відразу з двома типами професійних сфер: фаховою та педагогічною. Завдяки організаційній культурі фахівці книгозбірні вищу педагогічного профілю ідентифікують себе як професійну спільноту, що на якісному рівні відрізняє її від співробітників інших бібліотечних мереж.

Існування будь-якої системи аналізується й оцінюється за сукупністю функцій, які вона виконує або здатна виконувати. Базова модель організаційної культури – це універсальна сукупність функцій-завдань, які можуть бути адаптованими для будь-якої конкретної бібліотеки. До них належать: функція формування, накопичення, передачі, зберігання цінностей книгозбірні; функція формування системи знань бібліотеки; функція формування системи внутрішніх комунікацій і зв'язків

книгозбірні; функція постановки цілей організації; функція формування трудової культури, зокрема бібліотечної праці.

Так, функція формування, накопичення, передачі, зберігання цінностей наукової книгозбірні педагогічного вишу здійснюється завдяки чіткому формулюванню їх у вербальній формі (наприклад, цінністю бібліотеки може бути висока якість бібліографічної продукції, повне та оперативне задоволення інформаційних запитів користувачів, чітке й відповідальне виконання пріоритетних завдань в освітньо-науковому та виховному процесі ВНЗ). Сформульовані цінності книгозбірні повинні бути зафіксовані на папері (своєрідний етичний кодекс бібліотеки).

Функція формування системи знань наукової книгозбірні педагогічного ВНЗ – це накопичені й отримані в процесі діяльності фахова майстерність бібліотечних працівників та їхній професіоналізм у соціально-педагогічній сфері, інноваційні технології, продукція бібліотеки, інтелектуальна власність, результати власних досліджень тощо.

Функція формування системи внутрішніх комунікацій (способів і форм спілкування) та зв'язків книгозбірні спрямована на створення такої системи по вертикалі й аналогічного комплексу по горизонталі. Перше завдання полягає в забезпеченні зв'язку працівників бібліотеки будь-якого рівня з адміністрацією, тобто розроблення системи відкритого діалогу з керівництвом, головна мета якої – сприяння діловій активності підлеглих, ініціативі й співробітництву. Друге – реалізується завдяки виробленню кодексу поведінки персоналу книгозбірні, що містить правила ділового етикету, вимоги до зовнішнього вигляду й оформлення приміщень цього закладу тощо.

Створюючи систему комунікацій у бібліотеці, необхідно брати до уваги особливості індивідуальної культури: кожна людина однієї професії підсвідомо сприймає іншу як потенційного суперника. Фахівці книгозбірні, що займають приблизно однакові посади, вимушені конкурувати один з одним, незважаючи на зовнішню дружелюбність. Важливим аспектом організаційної культури є запобігання конфліктів, особливо тих, які виникають в умовах інноваційних змін, модифікації бібліотечно-інформаційних технологій, структури бібліотеки, її відділів, посадових обов'язків працівників. Бездоганною є така внутрішня атмосфера в книгозбірні, за якої співробітники відчують себе інтегрованими в життя цієї установи на засадах партнерства, взаємної довіри; підпорядкованими спільно розробленим рішенням, колективно узгодженим і спланованим діям. Позитивно впливає на формування сприятливого мікроклімату в колективі створення системи своєрідних ігор, тобто розроблення й запис різних ритуалів, традицій бібліотеки (наприклад, організаційні церемонії до професійного свята, фахові конкурси, посвята в бібліотекарі), пам'ятних дат тощо.

Книгозбірня ВНЗ педагогічного профілю є складною соціально-комунікаційною системою, тому в ній повинні працювати спеціалісти, які володіють високим рівнем професійних знань і мають психологічні, педагогічні й комунікаційні здібності, що є

вирішальними у взаємодії з користувачами. Під час співпраці формується система міжособистісних стосунків за напрямками «бібліотечний фахівець – викладач», «бібліотечний фахівець – студент», «бібліотечний фахівець – викладач, студент», «бібліотечний фахівець – адміністрація». Наявність таких розгалужених взаємин зумовлює виникнення єдиного комунікативного простору, що, у свою чергу, є реальним середовищем існування та виявлення організаційної культури книгозбірні. Нові соціально-комунікаційні умови потребують також від бібліотечних фахівців інноваційного підходу у взаємовідносинах з користувачами. Орієнтація на діалогічне спілкування, інтерес до самої комунікації, творчий та індивідуальний підхід до кожного читача, намагання якомога швидше і якісніше надати йому необхідну інформацію – ось чинники продуктивного спілкування бібліотечного працівника та користувача педагогічного вишу.

Реалізація функції постановки цілей організації передбачає формування дерева цілей книгозбірні, тобто створення єдиної спільної мети, а також окремих цілей структурних частин бібліотеки. Задля виконання поставлених завдань потрібна консолідація колективу, формування команди. Робота в колі односторонців надає фахівцям книгозбірні впевненості, підсилює відповідальність і творче ставлення до своїх обов'язків, результатів праці. Наявність командного настрою – обов'язкова умова інноваційної діяльності бібліотеки.

Один із важливих аспектів діяльності книгозбірні становить визначення її місії, тобто основної глобальної мети у взаємозв'язку із зовнішнім і внутрішнім середовищем. Вона є орієнтиром мети. На нашу думку, місія наукової бібліотеки ВНЗ педагогічного профілю – це розвиток, створення, збереження та організація використання власних і світових інформаційних ресурсів, які відповідають навчальному й науковому процесам, забезпечення інформаційних дослідницьких потреб студентів, аспірантів, викладачів, співробітників університету на основі принципів доступності, оперативності, інформативності, комфортності, а також виховання, духовний та інтелектуальний розвиток особистості майбутніх фахівців. Реалізація функції формування культури праці бібліотечних працівників досягається завдяки розробленню вимог до організації робочого місця й відпочинку, трудової етики, режиму роботи, а також за допомогою створення сприятливих умов праці.

Висновки. Організаційна культура наукової книгозбірні вишу педагогічного профілю охоплює великий діапазон проявів життя бібліотечного колективу: панівні в ньому професійні цінності та моральні норми, прийнятий кодекс поведінки й укорінені ритуали, стиль спілкування співробітників із користувачами та між собою, стиль постановки й вирішення завдань, різноманітних робочих і неробочих ситуацій. Винятковою є значущість організаційної культури для реалізації стратегії розвитку бібліотеки. Вона зміцнює колектив, впливає на узгодженість дій фахівців книгозбірні, що працюють разом. Робота в команді – це постійне навчання й творче співробітництво її членів, де кожний працівник сприймає успіх іншого як засіб

досягнення власних позитивних результатів, що й сприяє вдалому виконанню інноваційних стратегічних завдань бібліотеки.

Організаційна культура наукової книгозбірні педагогічного вишу відіграє важливу роль в ефективності її функціонування як соціально-педагогічного організму та у формуванні єдиного комунікативного простору.

Отже, організаційна культура є потужним стратегічним інструментом, вміле застосування якого може стати запорукою успішного розвитку бібліотеки вищого навчального закладу. Для цього необхідно вміти правильно використовувати весь широкий спектр важелів її формування, підтримки та розвитку.

Список використаних джерел

1. *Сультимова Е. А.* Организационная культура библиотеки (к определению понятия) / Е. А. Сультимова // Румянцевские чтения : материалы междунар. науч. конф. (11–13 апр. 2006 г.) / Рос. гос. б-ка ; [отв. ред. И. П. Донскова]. – М., 2006. – С. 252–256.
2. *Цвіркун І. О.* Організаційна культура наукової бібліотеки: за матеріалами дослідження НБ Львівського національного університету ім. І. Франка / І. О. Цвіркун // Бібліотека та сучасні тенденції в інформаційному забезпеченні освітньої, науково-дослідної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 50-річчю наук. б-ки Хмельниц. нац. ун-ту (15–16 берез. 2012 р.) / [редкол.: О. Б. Айвазян та ін.]. – Хмельницький, 2012. – С. 36–43.
3. *Шейн Э.* Организационная культура и лидерство / Э. Шейн. – СПб. : Питер, 2002. – 336 с.

Е. А. Дикунова

Организационная культура библиотеки высшего педагогического учебного заведения как необходимое условие инновационной деятельности

Рассмотрена роль организационной культуры в развитии инновационной деятельности научной библиотеки педагогического вуза. Отмечены организационные, социально-психологические и коммуникационные рычаги развития организационной культуры. Раскрыты функции-задачи организационной культуры библиотеки педагогического вуза.

Ключевые слова: библиотека вуза, социально-коммуникационная система, организационная культура, корпоративная культура, этика библиотечного специалиста, профессиональные ценности, управление библиотекой.

О. А. Dikunova

Organizational culture libraries of Higher Pedagogical Educational Establishments as a prerequisite for innovation

Role of the organizational culture in the development of innovative activities of pedagogical universities' scientific libraries is discussed. Organizational, social-psychological and communicational levers of the organizational culture development are highlighted. Functions-objectives of organizational culture of a pedagogical university library are covered.

Key words: university library, social-communicational system, organizational culture, corporate culture, librarians' professional ethics, professional values, library management.

Надійшла до редколегії 28.11.2013 р.

УДК 025.2:908(477.44):004.738.1

*Г. М. Слотюк,
заст. директора з наукової роботи та інформатизації
Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва*

ПРЕДСТАВЛЕННЯ КРАЄЗНАВЧОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ВЕБ-САЙТАХ БІБЛІОТЕК ВІННИЧЧИНИ

У статті проаналізовано стан представлення краєзнавчої інформації на сайтах і блогах бібліотек Вінниччини.

Ключові слова: краєзнавча інформація, веб-сайти бібліотек, блоги бібліотек, аналіз контенту веб-сайтів.

Постановка проблеми. Одним із важливих напрямів у діяльності бібліотек є поширення краєзнавчих знань. Упровадження в практику їхньої роботи використання можливостей Інтернету сприяє інтеграції краєзнавчих ресурсів, організації швидкого доступу до них, популяризації видань книгозбірень відповідної тематики. До електронних продуктів бібліотеки фахівці відносять електронні ресурси, які створені цим закладом: бази даних (БД), електронні документи, електронні колекції, колекції посилань на Інтернет-ресурси тощо.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан представлення краєзнавчої інформації на сайтах і блогах бібліотек Вінниччини.

Аналіз наукових досліджень. Питання представлення краєзнавчих електронних ресурсів на бібліотечних сайтах відображено в низці досліджень фахівців бібліотечної справи, зокрема А. С. Карауш [5], В. П. Кисельової [2], М. М. Кузнєцової [3], Н. М. Кушнарєнко [4], Л. В. Левицької [5], Є. Г. Хромової [6], Г. І. Ширко [7].

Основна частина. Книгозбірні Вінниччини прагнуть активно застосовувати можливості власних веб-сайтів, блогів для представлення, популяризації та доступу до краєзнавчої інформації.

Основну роботу з організації виробництва краєзнавчих Інтернет-продуктів в області виконує Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені К. А. Тімірязєва, яка є центром краєзнавчої діяльності на території Вінниччини. Найбільш цінними інформаційними ресурсами цієї тематики є краєзнавчі бази даних. Зокрема, БД «Література про Вінницьку область», розміщена на веб-сайті названої книгозбірні (<http://library.vn.ua>), є найповнішою серед представлених в Інтернет-мережі. Вона корпоративна, над її поповненням працюють бібліографи відділу краєзнавства та бібліографи-краєзнавці районних бібліотек. Наразі ця база даних містить понад 70 тис. аналітичних бібліографічних записів газетних і журнальних статей, опублікованих у місцевій і центральній пресі, та матеріалів із наукових збірників. БД щорічно зростає більш як на 5 000 записів. Для забезпечення ефективного пошуку вона містить бібліографічні й лексикографічні словники. Варто

зазначити, що фахівці обласної книгозбірні надають доступ і до тематичних бібліографічних баз даних: «Лядівський монастир», «Шевченко і Вінниччина».

На веб-сайті в рубриці «Наші видання» подано близько 200 електронних повнотекстових документів, зокрема понад 70 бібліографічних покажчиків, що присвячені визначним історичним подіям і відомим діячам краю. Серед них зустрічаються всі типи таких видань: універсальні, галузеві, тематичні та бібліографічні (персональні). Тематика покажчиків різноманітна, проте найбільше посібників присвячено видатним діячам Вінниччини. Як повноцінні електронні видання представлено бібліографічні покажчики «Марко Вовчок. Життя і творчість», «І знову живий світ оглядаю...» (До 175-річчя від дня народження С. В. Руданського).

Цінним джерелом краєзнавчої інформації є щорічний хронологічний довідник «Знаменні і пам'ятні дати Вінниччини». Повні тексти краєзнавчих документів репрезентовано в рубриках «Твори письменників Вінниччини» і «З фондів рідкісних і цінних видань», які й започаткували відповідну електронну колекцію.

Щороку з метою популяризації краєзнавчих матеріалів працівники бібліотеки розміщують на її веб-сайті повний текст «Календаря знаменних і пам'ятних дат Вінниччини», матеріали краєзнавчих науково-практичних конференцій, літературно-краєзнавчі дослідження, а з 2009 року – повні тексти альманаху «Подільський книжник», що висвітлює минуле й сьогодення книжкового життя Поділля. На веб-ресурсі представлено також краєзнавчий довідник «Вінниччина туристична», де зібрано інформацію про найбільш привабливі куточки цієї місцевості й дані про видатних діячів краю, подано відомості про археологічні, архітектурні, історичні пам'ятки, описано народні традиції, звичаї та обряди.

Серед розмаїття віртуальних виставок, репрезентованих на веб-сайті бібліотеки, розміщено низку краєзнавчих, а саме: «Вінниччина: природа, екологія, людина», «Відлуння далеких літ Тульчина», «Старовинне і юне місто Вінниця», «Через минуле у майбутнє» (до 90-річчя відкриття трамвайного руху у Вінниці), «Книги-лауреати: твори письменників-земляків, відзначені літературними преміями», «Василь Стус» та інші.

З 2010 року на сайті функціонує блог відділу літератури та інформації з питань краєзнавства (<http://krayvinnitsa.blogspot.com>), який систематично поповнюється відомостями відповідної тематики.

Потужним краєзнавчим ресурсом є Вінницький інформаційний портал (<http://irp.vn.ua>), що підтримується фахівцями обласної книгозбірні й бібліографами центральних районних бібліотек. Усі дані на ньому структуровано за розділами, які акумулюють і розкривають різноманітні ресурси: новини, статті, фотографії, вебліографія, тематичні розділи. Своєю чергою, вони поділяються на підрозділи, наприклад «Тематичні розділи» містять такі рубрики: регіон і влада; культура та мистецтво; наука і освіта; новини, засоби масової інформації; людина і суспільство; здоров'я, медицина; товари і послуги; транспорт, туризм; дозвілля, розваги. На веб-порталі розміщено повнотекстову інформацію, бібліографічні списки, посилання на

інтернет-ресурси, світлини, відеорепортажі тощо. Корпоративність у наповненні цього веб-ресурсу сприяє створенню єдиного унікального культурно-інформаційного простору області, забезпечує доступність та оперативність використання краєзнавчих інформаційних продуктів.

Для зручності користувачів обласна книгозбірня подає посилання на веб-сайти місцевих періодичних видань. Також для них функціонує «Віртуальна довідка», в архіві якої понад 100 документів із питань краєзнавства. Переважно читачі цікавляться наявними в цій установі джерелами із соціально-економічного й культурного розвитку краю, історії міст і сіл Вінниччини, літературою про видатних земляків тощо.

Веб-сайт обласної бібліотеки для дітей імені І. Я. Франка (<http://frankolibrary.com>) містить розділ «Місто моє», на котрому представлено повний текст довідника юного краєзнавця «Що, вулице, є в імені твоїм...». Матеріали цього видання ознайомлюють читачів із історичними відомостями про вулиці міста, життям та діяльністю видатних особистостей, на честь яких їх названо. Розділ сайту «Подорож бібліотекою» подає інформацію з історії книгозбірні.

Вінницька обласна бібліотека для юнацтва на власному веб-ресурсі (<http://vinobu.vn.ua>) також розміщує розповідь про своє становлення. У розділі «Фахівцю» краєзнавчі напрацювання представлено виданнями книгозбірні, зокрема біобібліографічними довідками «Чарівна сила таланту» (до 75-річчя від дня народження видатного письменника Є. Гуцала), «Її життя було як спалах свічки» (до 90-річчя від дня народження вінницької героїні-підпільниці Лялі Ратушної), історико-краєзнавчим матеріалом «Обитель на Лядовських кручах» та іншими документами.

Інформаційний блок «Медицина Вінниччини» Вінницької обласної наукової медичної бібліотеки (<http://vinmedlib.org.ua/>) ознайомлює віртуальних користувачів із медичними закладами області, надає перелік заслужених лікарів краю, репрезентує медичні програми та плани тощо.

Окрім обласних книгозбірень, популяризують краєзнавчі ресурси на своїх сайтах також бібліотеки інших систем і відомств. Так, на веб-ресурсі книгозбірні ВДПУ ім. М. Коцюбинського (<http://library.vspu.edu.ua/>) широко представлено інформацію про видатного письменника-земляка М. М. Коцюбинського (біографія, віртуальна виставка «Коцюбинський у Вінниці», віртуальна панорама музею М. Коцюбинського у ВДПУ, бібліографія, список творів, М. Коцюбинський в електронному каталозі бібліотеки). На сайті є інформація про знаменні й пам'ятні дати Вінниччини.

Фахівці Наукової бібліотеки ВНМУ ім. М. І. Пирогова (<http://library.vsmu.edu.ua/>) на власному сайті розміщують наукові праці викладачів університету. Книгозбірня також репрезентує свої напрацювання – біобібліографічні покажчики, присвячені видатним науковцям закладу. Цінною для користувачів є інформація віртуальної виставки «Родом із Вінниці» (до 125-річчя від дня народження лауреата Нобелівської премії Зельмана Ваксмана) тощо.

На сайті бібліотеки Вінницького національного аграрного університету (<http://lib.vsau.org/>) можна ознайомитися з повними текстами бібліографічних покажчиків серії «Провідні вчені університету». Також бібліографи представляють на ньому покажчики краєзнавчого змісту, зокрема «Лядовський монастир», «Цей шлях – для себе: Василь Стус» та інші.

Варто зазначити, що більшість книгозбірень на веб-ресурсах подають матеріали з історії своєї установи.

Краєзнавча інформація вдало розміщена на сайті Козятинської ЦРБ (<http://www.kazatin-lib.org.ua>), де на сторінці «Наш край» користувачі мають змогу отримати відомості про історію міста, району, його заповідні об'єкти, пам'ятки архітектури, музеї, знайти основні дані про життя й діяльність видатних земляків. Також тут репрезентовано «Календар знаменних і пам'ятних дат Козятинщини». У розділі «Вебліографія» зібрано посилання на Інтернет-ресурси – «Козятинщина в Інтернеті». Крім того, на сайті можна ознайомитися з інформацією про краєзнавчі видання, підготовлені фахівцями Козятинської ЦРБ, зокрема з такими: «Спогади та свідчення очевидців масового розстрілу євреїв у с. Самгородок Козятинського району», «Від “Рідної сторони” до “Лебединої зграї”» (до 85-річчя від дня народження письменника Василя Земляка) та інші.

Хмельницька ЦРБ на своєму веб-ресурсі (<http://hm-library.com.ua/>) краєзнавчі відомості зосередила окремим блоком «Краєзнавство», який має наступні розділи: археологія Хмельницького краю; символи Хмельницького краю; історія; пам'ятники краю; історія краю у світлинах; письменники краю; митці краю; покажчики. Ці структурні частини поступово наповнюються інформаційними матеріалами. Добре представлено розділ «Письменники краю», де можна ознайомитися з біографічною довідкою, переліком основних творів письменників, бібліографією про їхнє життя й творчість. Розділ «Покажчики» містить повні тексти бібліографічних видань Хмельницької ЦРБ. Віртуальні виставки на сайті репрезентують літературу, пов'язану з історією та сьогоденням Хмельниччини. У розділі «Визначні дати краю» подано «Знаменні і пам'ятні дати 2013 року». Є на сайті проілюстрована історія бібліотеки.

На веб-ресурсі Барської ЦРБ (<http://www.bar-library.com>) інформація про край акумульована в розділі «Краєзнавство».

Краєзнавчі відомості на сайті Бершадської районної книгозбірні (<http://library.bershad.ua/>) представлено трьома розділами: історія бібліотеки; історія міста Бершадь; історія сіл Бершадського району.

На веб-ресурсах Крижопільської ЦРБ (<http://kryzhopil-cbs.edukit.vn.ua/>), Дашівської міської бібліотеки-філії Іллінецької ЦБС (<http://dashiv-biblioteka.edukit.vn.ua/>) та Ярмолинецької сільської книгозбірні (<http://yarmolyntsi-biblioteka.edukit.vn.ua/>) розміщено історичну довідку про бібліотеку.

Сайт Райгородської сільської книгозбірні (<http://rayhorod-biblioteka.edukit.vn.ua/>) містить історію цього населеного пункту та його бібліотеки, світлини краєвидів.

Здійснюючи краєзнавчу діяльність, книгозбірні області застосовують різноманітні форми популяризації інформації відповідної тематики. Актуальними залишаються зустрічі з відомими людьми, презентації книжкових виставок, книг та їх обговорення, краєзнавчі подорожі, історичні бесіди, уроки, народознавчі години, організація занять у краєзнавчих гуртках тощо.

Наразі інформація про краєзнавчі заходи подається як на сайтах, так і на блогах бібліотек. Сьогодні блогосфера книгозбірень налічує понад 40 блогів, більшість з яких ведуть сільські бібліотекарі.

Чудовим прикладом є блог бібліотеки села Міжлісся Барського району (<http://mizhlissyalibr.blogspot.com/>), де краєзнавчу інформацію розміщено в розділах: історія бібліотеки, історія села Міжлісся, письменник та поетеса краю. На ньому, крім історичних і біографічних довідок, співробітниця цієї установи виклала твори своїх земляків, а також список корисних сайтів та блогів, адреси веб-ресурсів Барського району.

На блозі Тиманівської бібліотеки-філії Тульчинської ЦБС (<http://timanivkalive.blox.ua/>) подано відомості про краєзнавчі виставки, а саме: «О Тиманівко, мріє Желюкова» (про Двічі Героя Соціалістичної праці П. О. Желюка), «Я починаюсь з отчої землі», «Тиманівка на сторінках газети “Тульчинський край”». Тут розміщено ще й інформацію про колекцію вишитих сорочок, представлено їхні світлини.

Переважно на блогах сільських книгозбірень, зокрема Василевської бібліотеки-філії (<http://vasylivkalb.blogspot.com/>), Тиманівської бібліотеки-філії (<http://timanivkalive.blox.ua/>), Тульчинської ЦБС, Скаржинецької (<http://sogodnizavtrazavchdu.blogspot.com/>) і Соколівської сільських бібліотек (<http://bibliotekagromada.blogspot.com/>) Хмільницького району та інших, подано краєзнавчі довідки з історії власних сіл. Так, блог Жежелівської бібліотеки (<http://zezeliv.blogspot.com/>) представляє рубрики «Мое село», «Люди села». На блозі «Скарбниця Тиманівської бібліотеки» (<http://timanivka.blox.ua/html>) викладено поетичні й прозові твори жителів цього населеного пункту.

Також на сторінках бібліотечних блогів публікується інформація про засідання краєзнавчих клубів, соціокультурні заходи відповідної тематики, розповіді про видатних письменників і діячів краю тощо. Наприклад, на блозі Немирівської районної книгозбірні (<http://nemirovlib.blogspot.com/>), окрім загальнобібліотечних новин, розповідається про діяльність літературно-мистецького клубу «Криниця», засідання якого присвячено вивченню та популяризації краєзнавчих знань. Блог Вінницької центральної міської бібліотеки імені І. В. Бевза (<http://vincmb.blogspot.com/>) містить відомості з історії названої установи й біографічну довідку про Героя Радянського Союзу І. В. Бевза. На блозі Тростянецької ЦРБ (<http://trostbiblioteka.blox.ua/html>) викладено інформацію про святкування 360-ої річниці битви під Батогом. Про краєзнавчу діяльність Томашпільської ЦРБ

(<http://library-tomashpil.blogspot.com/>) і Крижопільської ЦБС (<http://library-tomashpil.blogspot.com/>) можна дізнатися на їхніх блогах.

Висновки. Сьогодні одним із важливих завдань бібліотек є не тільки збирання та зберігання документів про край, а й організація доступу до них, зокрема за допомогою нових інформаційних технологій. Аналіз краєзнавчого контенту веб-сайтів і блогів книгозбірень Вінниччини показує, що перші кроки в наданні доступу до краєзнавчої інформації у віртуальному просторі здійснено. Корпоративність бібліотек у цьому процесі сприятиме створенню єдиного унікального культурно-інформаційного простору області, забезпечить доступність й оперативність використання краєзнавчих інформаційних продуктів.

Список використаних джерел

1. Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 22 листоп. 2011 р., м. Київ / ДЗ «Національна історична бібліотека України» ; [редкол.: А. В. Скорохатова, В. П. Кисельова, Р. В. Маньковська, О. В. Михайлова та ін. ; ред.: Т. С. Кудласевич, І. В. Чеховська]. – К. : Видавн. дім «Вініченко», 2011. – 228 с.
2. Кисельова В. П. Краєзнавчий контент веб-сайтів регіональних бібліотек України: сучасний стан і тенденції розвитку / В. П. Кисельова // Роль краєзнавства у соціально-економічному розвитку регіону : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., 10–12 жовт. 2012 р. / [ред. Г. М. Слотюк та ін. ; відп. за вип. Н. І. Морозова]. – Вінниця, 2013. – С.111–112.
3. Кузнєцова М. М. Краєзнавча діяльність публічних бібліотек: сучасний стан та чинники розвитку / М. М. Кузнєцова // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 19–21 трав. 2009 р. : тези доп. / ДАКККіМ. – К., 2009. – С. 134–136.
4. Кушнарєнко Н. М. Краєзнавчі електронні ресурси на бібліотечних сайтах в Інтернеті / Н. М. Кушнарєнко // Бібліотечне краєзнавство : підручник / Н. М. Кушнарєнко. – К., 2007. – С. 231–241.
5. Левицкая Л. В. Создание и использование электронных ресурсов по краеведению [Электронный ресурс] / Л. В. Левицкая, А. С. Карауш. – Электрон. текст. дан. – Режим доступа: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=libraries&id=3112. – Загл. с экрана.
6. Хромова Е. Г. Электронные краеведческие ресурсы как основа региональной, локальной и социальной памяти. Опыт создания краеведческого информационного продукта «Персона & Белово» [Электронный ресурс] / Е. Г. Хромова. – Электрон. текст. дан. – Режим доступа: www.kraslib.ru/foto_albom/doc/47_3.doc. – Загл. с экрана.
7. Ширко Т. И. Тематические краеведческие электронные ресурсы ТОУНБ им. А. С. Пушкина. Опыт создания и продвижения в информационном пространстве [Электронный ресурс] / Т. И. Ширко, К. Н. Ширко. – Электрон. текст. дан. – Режим доступа: <http://tomskhistory.lib.tomsk.ru/files2/2565.pdf>. – Загл. с экрана.

Г. Н. Слотюк

Представление краеведческой информации на веб-сайтах библиотек Винничины

В статье анализируется состояние представления краеведческой информации на сайтах и блогах библиотек Винницкой области.

Ключевые слова: краеведческая информация, веб-сайты библиотек, блоги библиотек, анализ контента веб-сайтов.

H. M. Slotiuk

Presentation of Ethnography Information on the Web-Sites of Vinnychchyna Libraries

The author of the article analyzes the ways of presenting ethnography information on local sites and blogs of Vinnychchyna libraries.

Key words: ethnography information, web-sites of libraries, library blogs, content analysis of web sites, libraries.

Надійшла до редколегії 06.12.2013 р.

УДК 004.738.5:37

О. Ю. Петрушенко,

*викладач кафедри екології та природничо-математичних
дисциплін Вінницького обласного інституту
післядипломної освіти педагогічних працівників*

Ю. В. Петрушенко,

*учитель математики «НВК: ЗОШ № 2
I–III ступенів – гімназія ВМР»*

WEB 2.0. ТА ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК МОДЕЛЮВАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ОСВІТНЬОГО ПІДПРОСТОРУ ВЧИТЕЛЯ

Проведено аналіз джерел і розглянуто найбільш поширені сервіси web 2.0 та хмарних технологій як моделювального середовища освітнього підпростору. Обґрунтовано, що такі технології відповідають рівню сучасного розвитку освіти. Запропоновано модель освітнього підпростору вчителя математики.

Ключові слова: *освітній простір і портал, інформаційно-комунікаційні технології, web 2.0, хмарні технології, соціальні сервіси.*

Постановка проблеми. У результаті поширення Web 2.0 та хмарних технологій у мережевому доступі з'явилася велика кількість відкритих матеріалів, які можуть бути використані для навчання. Вони спрощують процес створення матеріалів і публікації їх у мережі. Завдяки таким технологіям кожен учасник навчального процесу може не тільки отримати доступ до цифрової бази даних: літератури, підручників, фотографій, малюнків, музичних файлів тощо, а й взяти участь у формуванні власного мережевого контенту, що значно підвищить стан розвитку природничо-математичної освіти.

Останнім часом у педагогічній літературі зустрічаються терміни «освітній простір», «освітній портал», «сервіси web 2.0», «хмарні технології». У зв'язку з цим педагог стикається з проблемою невизначеності. З одного боку, вона полягає в багатогранному виборі сервісів, варіативності їх використання відповідно до навчальної мети, а з іншого – у ефективності їх застосування в навчальній діяльності та досягненні освітніх цілей.

Метою статті є аналіз сучасних підходів щодо використання web 2.0 і хмарних технологій як інтернет-послуг для професійного розвитку вчителів, побудова моделі освітнього підпростору як моделювального середовища педагога.

Основна частина. Аналіз сучасної літератури свідчить про багатовимірність, різноплановість поняття «освітній простір». Розрізняють кілька понять-синонімів: розвиток педагогічних технологій; власний простір суб'єкта освіти; дидактичний простір; єдиний освітній простір; виховний простір тощо. Дослідники цієї проблеми (Н. Бастун, С. Бондирева, О. О. Веряєва, С. Гершунський, Б. Серіков, І. Фрумін та ін.) поняття «освітній простір» трактують як певну територію, яка пов'язана з масштабними явищами в галузі освіти; як частину соціального простору, у межах якої здійснюється нормована освітня діяльність; як єдність, цілісне утворення в галузі освіти, яке має свої межі, що уточнюються окремо (світовий освітній простір, міжнародний освітній простір, європейський освітній простір, освітній простір регіону, школи, шкільного класу тощо). А. Цимбалару [10] вважає, що освітній простір – це перетинання діяльності всіх учасників освітнього процесу, де забезпечується використання та активізація їхнього творчого потенціалу. У статті Н. В. Касярум [3] розкривається трирівневий зміст поняття «освітній простір» (рис.1):

- державний рівень, який в Україні визначено законом «Про освіту»;
- позиційний рівень, який передбачає конкретні способи й варіанти одержання тієї чи іншої освітньої послуги;
- особистісний, який слід аналізувати на рівні конкретного освітнього закладу.

Рис. 1. Трирівневий зміст поняття «освітній простір»

На нашу думку, особистісний рівень є найбільш важливим, оскільки залучення будь-якої людини до освітнього простору відбувається за умови взаємодії її з педагогом. Проаналізувавши вищесказане, поняття «освітнього простору» можна визначити як перетин особистісної діяльності всіх учасників освітнього процесу, де забезпечується використання та активізація їхнього творчого потенціалу в межах освітнього порталу.

За останні роки відбулися суттєві реформації системи освіти, які призвели до модифікації характеристик освітнього простору. Освітня діяльність сьогодення зазнає значних перетворень, які зумовлені новітніми вимогами до членів суспільства й зміною освітньої парадигми. У порівнянні із попереднім завданням освіти, що полягало в передачі знань, умінь і навичок учням, сучасна освіта має двоєдину мету: вона повинна оновлюватися завдяки широкому впровадженню в навчально-виховний процес інформаційно-комунікаційних технологій, а також – формувати в школярів якості, необхідні для успішної самореалізації в сучасному інформаційному

суспільстві. Нові завдання зумовлюють зміни в змісті освіти, методах, формах і засобах. Зокрема, засоби освіти вивчали А. Алексюк, Ю. Бабанський, В. Гриценко, Н. Морзе, А. Семенова, В. Онищук та ін. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про значний інтерес науковців (В. Бикова, Р. Гуревича, М. Кадемії, Д. Опеншоу, І. Хорева, М. Жалдак) до підвищення ефективності навчання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, педагогічних підходів до комп'ютеризації освітнього процесу.

О. В. Сало [7] зазначає, що так звані сервіси Web 2.0 доцільно використовувати як нові інформаційні засоби. На нашу думку, сюди варто додати ще й новітні хмарні технології (cloud computing, надалі СС), тоді формула сучасної освіти матиме такий вигляд: сучасна освіта = освіта + Web 2.0 технології + хмарні технології (рис. 2).

Рис. 2. Формула сучасної освіти

Міжнародний консорціум New Media Consorciium (NMC) оприлюднив звіт [5], присвячений комп'ютерним технологіям, які будуть визначати обличчя освіти в найближчому майбутньому. Відповідно до нього таких технологій шість:

1. Мобільні технології (Mobile Computing);
2. Відкритий контент (Open content);
3. Електронні книги (Electronic Books);
4. Доповнена реальність (Augmented reality);
5. Сенсорні інтерфейси (Gesture based computing);
6. Візуалізація даних (Visual data analysis).

Нині існує понад 200 різноманітних соціальних сервісів, і перед педагогом постає проблема вибору та ефективності їх використання в межах поданих NMC технологій. Для подолання цієї проблеми необхідно сформуванню моделі середовища, яка відповідала б вимогам адекватності, універсальності, доцільної економічності.

На нашу думку, така модель матиме вигляд сфери, поверхня якої містить сервіси Web 2.0 і СС (рис. 3), і буде описана навколо повнозв'язного графа, вершини якого відповідатимуть педагогу, учню, батькам (рис. 4).

Рис. 3. Модель освітнього підпростору – поверхня сервісів

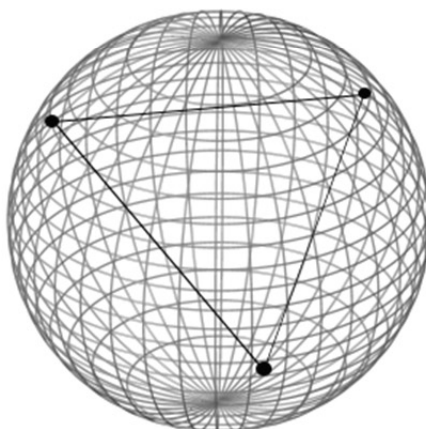

Рис. 4. Модель освітнього підпростору

Властивостями повнозв'язного графа «педагог – учень – батьки» є те, що кожна вершина пов'язана з усіма іншими й може бути точкою дотику кількох таких сфер. Окрема сфера утворює освітній підпростір (портал), який знаходиться в порталі класу, що, у свою чергу, входить у портал навчального закладу і т. д. (рис. 4):

$$\{A\} \subset \{B\} \subset \{C\} \subset \{D\} \subset \dots \subset \{E\}$$

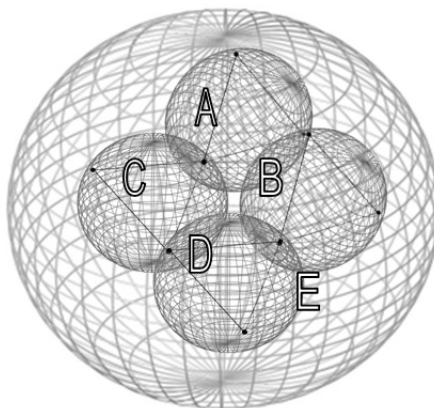

Рис. 5. Модель об'єднання освітніх підпросторів в єдиний

Набір сервісів повинен складатися з чотирьох компонентів (електронне навчання, керування дослідженнями, ефективність навчальних закладів, операційна ефективність), лежати на перетині двох технологій, показаному на діаграмі Ейлера-Вінна (рис.6),

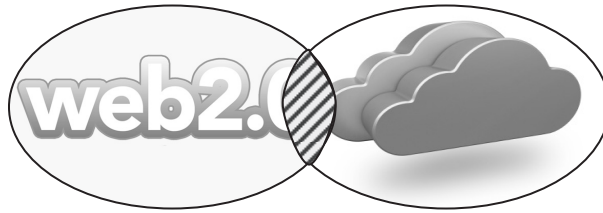

Рис. 6. Діаграма перетину компонентів сервісів

і вирішувати проблеми сучасної освіти, до яких слід віднести:

- ✓ Покращення результатів навчання
 - гарантування сучасних можливостей для навчання, надання інструментів для творчості та технологій для співпраці;
 - визначення тенденцій і вимірювання ефективності;
 - забезпечення освіти в синхронному й асинхронному режимах.
- ✓ Підвищення продуктивності
 - виконання дедалі жорсткіших зобов'язань щодо ведення звітності;
 - захист даних учнів, студентів і навчальних закладів;
 - зменшення навантаження на ІТ-спеціалістів.
- ✓ Ефективна конкуренція
 - залучення найкращого персоналу, учнів і студентів;
 - можливість запропонування гнучких способів навчання – веб-кастів, онлайн-курсів тощо;
 - створення активного дослідницького середовища.

Розглянемо приклад однієї з моделей сфер, яка містить електронне навчання або навіть інтеграцію його із керуванням дослідження навчання й відповідний набір сервісів. До сервісів, розміщених на поверхні сфери, слід віднести: електронні книги, віртуальні інтерактивні дошки, форми документів, створення тестів тощо. Як уже було зазначено, серед багатьох сервісів необхідно обрати ті, які забезпечували б оптимальність та ефективність викладання навчального матеріалу, швидку перевірку знань і проведення тестового контролю. Ми вважаємо, що на поверхні сфери потрібно розташувати такі сервіси: сервіси Google (пошукова система, блоги, сайти, блокноти, документи, електронні таблиці, форми, презентації); хмарні сервіси Microsoft (блокноти, документи, електронні таблиці, форми, презентації); соціальні мережі; сервіси Wiki (WikiWall, Wiki пошукову систему) та інтеграцію з WolframAlpha; віртуальні online інтерактивні дошки (FlockDraw, Scribblar, Dabbleboard); електронні книги (Myebook). Причому, вибір Google і Microsoft сервісів залежить від мобільності їх використання й операційної системи користувача, так званої вершини повноз'язного графа.

Як моделювальне середовище пропонуємо взяти технологію Google Blogger, яка забезпечуватиме рівний доступ до інформації, спільне редагування та накопичення контенту (рис. 7).

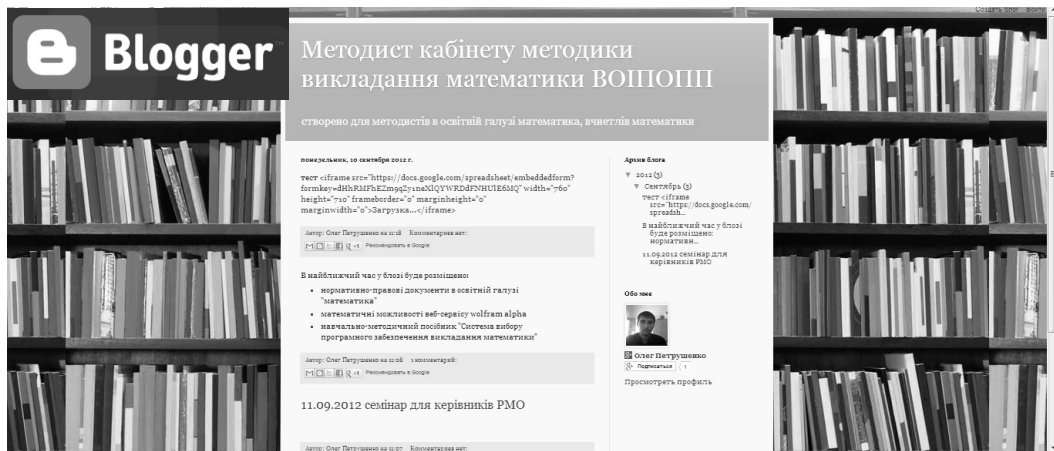
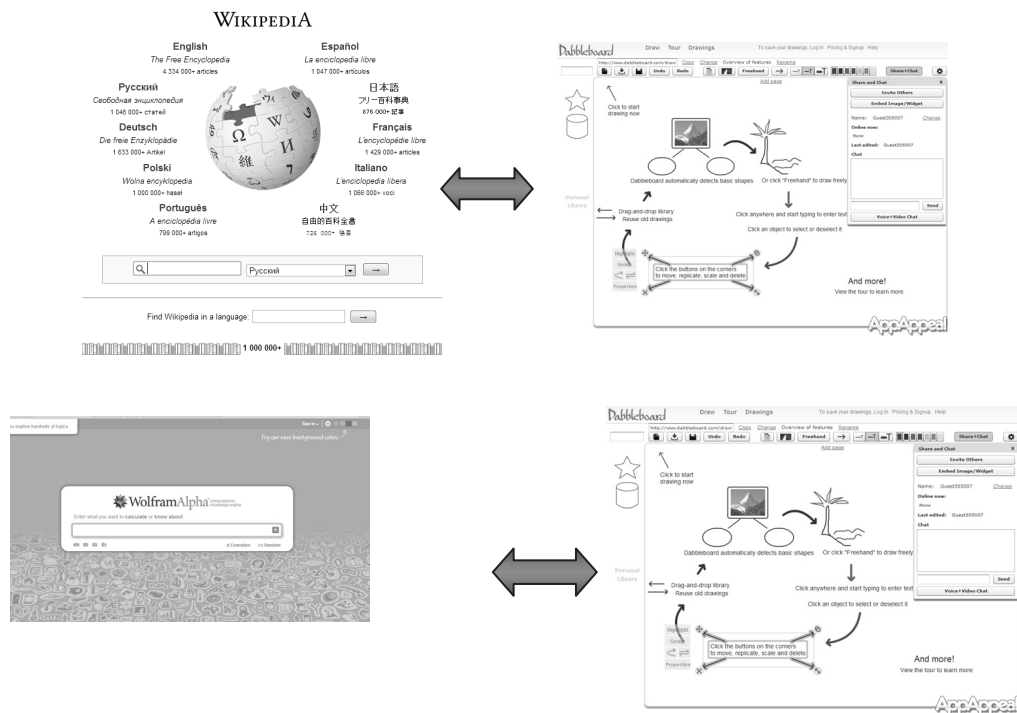
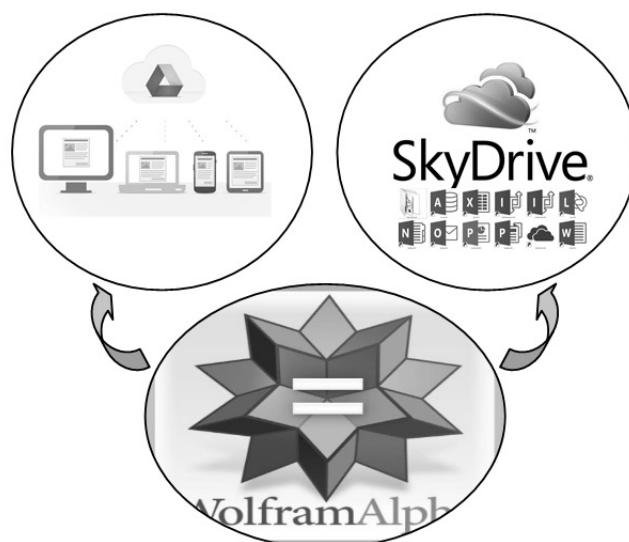

Рис. 7. Технологія Google Blogger

Подаючи навчальний матеріал та створюючи власну базу електронних підручників, планів-конспектів тощо, доречно використати сервіси Google диск, Microsoft SkyDrive, Wiki й хмарний сервіс WolframAlpha, Dabbleboard, Picasa, Office Web Apps.

Так, під час викладання навчального матеріалу або закріплення знань, тематичного контролю на різних етапах уроку можна обирати різні варіації перерахованих сервісів, наприклад Dabbleboard і пошукову систему Wiki або Dabbleboard та WolframAlpha, або навіть Dabbleboard, Google диск (Microsoft SkyDrive) і WolframAlpha; форми Google диска (рис. 8, 9, 10).

Створюючи власні електронні книги, накопичуючи методичну літературу, електронну базу планів-конспектів, доцільно використовувати об'єднання сервісів Myebook, WolframAlpha, Google диск (Microsoft SkyDrive) (рис. 11).

Підсумовуючи викладений матеріал, можемо зробити **висновок**, що запропонована модель освітнього підпростору у вигляді сфери, внутрішня частина якої містить повнозв'язний граф, і вдалий вибір інструментарію (сервісів web 2.0 та хмарних технологій) визначають основні переваги сучасної освіти:

- економія засобів на придбання програмного забезпечення;
- зниження потреби в спеціалізованих приміщеннях;
- виконання багатьох видів навчальної роботи, контролю й оцінки online;
- економія дискового простору;
- антивірусна, антихакерська безпека, відкритість освітнього середовища для вчителів та учнів.

Список використаних джерел

1. Биков В. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія / В. Биков. – К. : Атіка, 2009. – 648 с. : іл.
2. Балик Н. Р., Шмигер Г. П. Технології Веб 2.0 в освіті : навч. посіб. / Балик Н. Р., Шмигер Г. П. – Т. : Навч. кн. – Богдан, 2011. – 128 с.
3. Касярум Н. В. Освітній простір навчального закладу і управління ним [Електронний ресурс]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2008_st_2/?print. – Назва з екрана.
4. Модель [Електронний ресурс] // Википедія. – Електрон. текст. дан. – Росія, 2013. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Модель>. – Загл. с екрана.
5. Об'єднані технології навчання [Електронний ресурс]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://msdb.com.ua/Downloads/ukraine/Licensing/technologies.pdf>. – Назва з екрана.
6. Патаракин Е. Д. Социальные сервисы Веб 2.0 в помощь учителю : учеб.-метод. пособие / Е. Д. Патаракин. – [2-е изд.]. – М. : Интуит.ру, 2007. – 64 с.
7. Сало О. В. Соціальні сервіси Веб 2.0 як засоби освітньої діяльності [Електронний ресурс]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/29_DWS_2009/Pedagogica/53885.doc.htm. – Назва з екрана.
8. О'Рейли Т. Что такое Веб 2.0 [Электронный ресурс] / Тим О'Рейли // Компьютерраonline. – Электрон. текст. дан. – М., 2005. – Режим доступа: www.computerra.ru/think/234100. – Загл. с экрана.
9. Хмарні технології в освіті : матеріали Всеукр. наук.-метод. Інтернет-семінару (Кривий Ріг – Київ – Черкаси – Харків, 21 груд. 2012 р.). – Кривий Ріг : Вид. від. КМІ, 2012. – 173 с.
10. Цимбалару А. Д. Компонентно-структурний аналіз поняття «освітній простір» / Цимбалару А. Д. – Електрон. текст. дані. – Прага, 2007. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/20_PRNiT_2007/Pedagogica/23997.doc.htm. – Назва з екрана.
11. Шиненко М. А. Використання хмарних технологій для професійного розвитку вчителів (зарубіжний досвід) / М. А. Шиненко, Н. В. Сороко // Інформ. технології в освіті. – 2012. – № 12. – С. 206–214.
12. Jian F. Cloud Computing based Distance Education Outlook / Jian F. // Chine electronic education. – 2009. – P. 39–42.
13. Juan Y. The Initial Idea of New Learning Society which Based on Cloud Computing / Juan Y., Yi-xiang S. // Modern Educational Technology. – 2010. – Vol. 20, № 1. – P. 14–17.
14. NMC Horizont report 2012 Higher ED Edition [Electronic resource]. – Electronic text data/ – USA, 2012. – Access mode: <http://www.nmc.org/publications/horizon-report-2010-higher-ed-edition>. – The name from the screen.

О. Ю. Петрушенко, Ю. В. Петрушенко

Web 2.0 и облачные технологии в качестве моделирующей среды образовательного подпространства учителя

Осуществлен анализ источников и рассмотрены наиболее распространенные сервисы web 2.0 и облачных технологий в качестве моделирующей среды образовательного подпространства. Обосновано, что такие технологии соответствуют уровню современного развития образования. Предложена модель образовательного подпространства учителя математики.

Ключевые слова: образовательное пространство и портал, информационно-коммуникационные технологии, web 2.0, облачные технологии, социальные сервисы.

O. Yu. Petrushenko, Yu. V. Petrushenko

Web 2.0 and Cloud Technology as a Modelling Environment of the Educational Subspace of a Teacher

The article is concerned with analyzing the sources, the widespread services web 2.0 and cloud technology as a modelling environment of the educational subspace. It is demonstrated that the mentioned technology meets the requirements of modern education. The authors offer a model of a Maths teacher's educational subspace.

Key words: educational space and portal, information and communication technologies, web 2.0, cloud technology, social services.

Надійшла до редколегії 11.12.2013 р.

УДК 027.7:378.4(477.43)

В. С. Прокопчук,

*директор бібліотеки Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка*

С. О. Кантлін,

*заст. директора бібліотеки Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка*

**ІННОВАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА**

Аналізується інноваційний складник у діяльності наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, зокрема в науковій роботі колективу та впровадженні інформаційних технологій, формуванні й використанні електронних інформаційних ресурсів.

Ключові слова: *інноваційна діяльність, наукова бібліотека, наукова робота, електронні інформаційні ресурси, електронний каталог, повнотекстові видання, зведений електронний каталог.*

Постановка проблеми. З-поміж проблем, які сьогодні жваво обговорюють бібліотечні фахівці, помітне місце посідає інноваційна діяльність у бібліотечній справі. А. Соляник звертає увагу на те, що інновація – це результат цілеспрямованих змін, який виявляється в тому, що нова ідея доведена до стадії практичного застосування та дає позитивний економічний або соціальний ефект, зумовлює прогресивний розвиток бібліотеки як соціального інституту [12, с. 26–28].

Мета статті – розгляд різноманітних питань бібліотекознавства, дослідження прикладного характеру в роботі книгозбірень, які позитивно впливають на поліпшення інформаційного й бібліотечно-бібліографічного обслуговування користувачів.

Основна частина. У діяльності наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка помітне місце займає наукова робота, яка здійснюється за такими напрямками: формування та використання наукового фонду книгозбірні; удосконалення технологій обслуговування користувачів; видання

науково-допоміжних бібліографій; вивчення інформаційного потенціалу раритетних і рідкісних видань; створення електронних бібліографічних баз даних та надання доступу до них; інформаційна підтримка наукових досліджень професорсько-викладацького складу; аналітична обробка інформації; науково-методична робота; видавнича діяльність тощо [1, с. 149–153]. Результати досліджень виносяться на обговорення науково-практичних конференцій, круглих столів. Зокрема, за період від 2007 до 2012 рр. проведено 6 таких заходів: «Бібліотека вищого навчального закладу – центр науково-інформаційного забезпечення підготовки кадрів» (міжнар. наук.-практ. конф., 2007р.), «Наукова бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історія, сучасність і перспективи (до 90-річчя утворення бібліотеки)» (круглий стіл, 2008 р.), «Євген Паранюк: людина, дослідник і меценат України та української діаспори (до 85-річчя)» (наукові читання, 2008 р.), «Роль і функції бібліотек вищих навчальних закладів у контексті модернізації освіти» (II міжнар. наук.-практ. конф., 2010 р.), «Бібліотеки ВНЗ за роки незалежності: стан, проблеми, перспективи» (круглий стіл, 2011 р.), «Степан Сірополко – освітянин, науковець, бібліотекознавець» (всеукр. наук.-практ. конф., 2012 р.).

З кожним роком співробітники книгозбірні все більше уваги звертають на оприлюднення й апробацію результатів науково-дослідної роботи, обмін досвідом, упровадження передових технологій. Значним досягненням колективу стало видання «Наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство», перший випуск якого побачив світ 2008 року. До нього ввійшли матеріали міжнародної науково-практичної конференції з питань бібліотекознавства, що відбулася у вересні 2007 року. У збірнику – 7 розділів: «До 135-річчя від дня народження Степана Сірополка», «Видатні постаті в царині бібліотечної праці», «Історія становлення та розвитку бібліотечної справи в Україні», «Бібліотечне краєзнавство та історико-регіональні дослідження», «Університетська бібліотека: тенденції, проблеми та перспективи», «Інноваційні технології в діяльності бібліотек», «Творчий доробок попередників. Передруки», що вмістили 52 статті та додатки. У розділі «Творчий доробок попередників. Передруки» опубліковано працю С. Сірополка «Народні бібліотеки: Організація та техніка бібліотечного діла» [4].

2010 року вийшов другий випуск наукових праць, в якому подано доповіді й повідомлення міжнародної науково-практичної конференції «Роль і функції бібліотек ВНЗ у контексті модернізації освіти» (7–8 жовтня 2010 р). У 8 розділах опубліковано 64 статті, присвячених внеску видатних постатей у розвій бібліотечної справи, історії становлення й розвитку цієї галузі діяльності в Україні, традиціям та інноваціям в роботі книгозбірень ВНЗ, науковому обґрунтуванню й раціональному використанню фондів, бібліотечному краєзнавству та історико-регіональним дослідженням, а також представлено бібліографію, рецензії, документи й матеріали, що стосуються діяльності наукової бібліотеки університету, проблем бібліотекознавства та

книгознавства. У розділі «Творчий доробок попередників» надруковано статті бібліотекознавця, книгознавця Левка Юстимовича Биковського «Кам'янець-Подільський» і «Нова українська бібліографічна організація», а також його бібліографію кам'янецького періоду (1919–1920 рр.), підготовлену В. С. Прокопчуком та О. В. Литвиненко [5].

2013 р. побачив світ третій випуск, в якому вміщено матеріали двох форумів: круглого столу в Інституті біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та всеукраїнської науково-практичної конференції «Степан Сірополко – освітянин, науковець, бібліотекознавець», яка відбулася 2012 року в науковій бібліотеці Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка. У 7 розділів збірника увійшло: 46 наукових статей, присвячених невтомній праці Степана Сірополка, історії становлення й розвитку бібліотечної справи в Україні, традиціям та інноваціям у роботі бібліотек ВНЗ, а також подано бібліографію, рецензії й матеріали, що стосуються діяльності наукової бібліотеки університету. Автори статей – бібліотекознавці та практики бібліотечної роботи, історики Л. В. Баженов, П. П. Брицький, О. М. Василенко, В. М. Гулак, Л. В. Домбровська, О. М. Завальнюк, Т. Р. Кароєва, Т. І. Ківшар, Г. І. Ковальчук, Н. Е. Кунанець, В. С. Прокопчук, Л. Г. Рева, П. І. Рогова, Ю. В. Телячий та ін. Цінними є дослідження творчого спадку, освітніх та історичних поглядів, внеску в бібліотечну справу видатного педагога, бібліотекознавця, бібліографа й історика Степана Онисимовича Сірополка, представлені 19 статтями. У розділі «Творчий доробок попередників» надруковано працю С. О. Сірополка «Завдання нової школи» [6], яка 1919 року побачила світ на Поділлі.

Результатом проведення 2008 року міжнародних наукових читань «Євген Паранюк: людина, дослідник і меценат України та української діаспори (до 85-річчя)» стало видання збірника «Євген Паранюк: краєзнавець, дослідник української еміграції, меценат (до 85-річчя від дня народження), до якого увійшли статті та спогади, присвячені Євгену Паранюку, передруки статей, опублікованих на сторінках української преси, і бібліографія його праць. Цікавим є аналіз життя та діяльності Євгена Паранюка – патріота, відданого Батьківщині, мецената й автора українознавчих публікацій, зроблений доктором філологічних наук, професором Володимиром Погребенником [2]. Після ретельного вивчення більш ніж 90-річного досвіду функціонування книгозбірні вийшов друком нарис «Бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету: роки становлення й розквіту», підготовлений директором та вченим секретарем цієї установи. У книзі вперше розкрито історію наукової бібліотеки найдавнішого на Поділлі університету, діяльність кількох поколінь бібліотечних працівників за період 1918–2008 рр. [9].

Варто сказати, що книгозбірня надає важливого значення бібліографічним дослідженням. Так, результатом кількарічної праці стало опублікування 2009 року за авторства В. С. Прокопчука та Н. Д. Крючкової зведеного каталогу й покажчика змісту дванадцяти випусків «Трудов Подольського єпархиального історико-

статистического комитета (церковного историко-археологического общества) (1876–1916)». Ці видання й досі слугують джерелом вивчення історії, теорії та методології подільських краєзнавців XIX–початку XX ст., базою фактів для написання третього варіанта історії міст і сіл краю в новій історіографічній редакції [10]. 2004 року започатковано серію бібліографічних покажчиків «Бюлетень з проблем вищої школи». Сюди ввійшли матеріали, які відображають проблеми вищої школи України та зарубіжних країн, надруковані в періодичних виданнях, що надходять до бібліотеки протягом року. Окремий розділ відведено для опублікування наукових праць викладачів нашого вишу [7, с. 266–270]. Світ побачило дев'ять випусків цього покажчика. 2005 року розпочато видання «Календаря знаменних і пам'ятних дат Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка». Усього вийшло 8 його випусків. Календар популяризує імена сучасних викладачів та ветеранів університету, відомих громадсько-політичних і культурно-освітніх діячів України, причетних до створення й функціонування найдавнішого навчального закладу на Поділлі, сприяє пропагуванню наукових праць ювілярів, привертає увагу студентської молоді до важливих подій університетського життя та виконує роль рекомендаційного покажчика.

Варто зазначити, що 2008 року створено серію біобібліографічних покажчиків «Постаті в освіті і науці», у межах якої вже вийшло 20 випусків, що розкривають доробок провідних науковців вишу. За цільовим призначенням – це науково-додоміжні біобібліографічні посібники. У зв'язку з підготовкою до перевидання історії населених пунктів України в новій редакції було започатковано серію покажчиків «Хмельниччина краєзнавча». Опубліковано вже два її випуски: «Просвітницький рух на Поділлі (1906 – 2011 рр.)» (2012) та «Матеріали і тези Подільських історико-краєзнавчих конференцій (1965–2010 рр.)» (2012). Перший – містить бібліографічну інформацію про виникнення й діяльність Подільської «Просвіти», її внесок у духовне та культурно-освітнє життя України, гуртування й патріотичне виховання краян [11]. Другий покажчик розкриває зміст наукових збірників Подільських історико-краєзнавчих конференцій, а це – статті, повідомлення з археології, історії, етнографії, літературознавства, фольклору, культури, економіки, природи Поділля, що висвітлюють різноманітні аспекти історії, теорії й методики краєзнавства, пам'яткознавства та музеєзнавства [3].

Зважаючи на те, що бібліотека Університету налічує 4 абонементи та 9 читальних залів, розташованих у різних кутках міста, з 2009 року книгозбірнею видається покажчик «Періодичні видання в науковій бібліотеці К-ПНУ ім. І. Огієнка». Матеріали в ньому систематизовано за розділами «Газети», «Журнали», «Місцева періодика», у межах кожного розділу виділено підрозділи «Українські», «Зарубіжні», вказується періодичність виходу газет і журналів та відділи наукової книгозбірні, в яких вони знаходяться. З упровадженням інформаційних технологій в усі сфери людської діяльності бібліотеки стають не просто зберігачами друкованих матеріалів, а ще й інформаційними системами, що

створюють, накопичують і трансформують у середовище користувачів певні інформаційно-бібліотечні ресурси. Це вимагає, по-перше, автоматизації бібліотечних процесів (створення електронного каталогу, автоматизації обслуговування читачів та ін.), по-друге, використання комп'ютерних мережевих технологій, які підвищують якість та ефективність надання послуг книгозбірню, по-третє, використання телекомунікаційних мереж Інтернет, які дають доступ до світових запасів інформації, і, нарешті, – залучення до фондів нетрадиційних носіїв інформації (баз даних, матеріалів мультимедіа на компакт-дисках, електронних довідників та підручників).

Наукова бібліотека К-ПНУ ім. І. Огієнка дещо із запізненням, 2006 року, розпочала перехід до нових інформаційних технологій, придбавши комп'ютерну програму «УФД. Бібліотека», у вересні 2007 року відкрила комп'ютерний читальний зал. Нині книгозбірня має 47 комп'ютерів, 5 принтерів (3 із них – багатофункціональні пристрої), 1 прилад для ламінування, 1 принтер для друку штрих-етикеток і 14 сканерів-зчитувачів штрих-коду. Співробітники бібліотеки формування електронного каталогу (ЕК) почали із введення до нього активної частини фонду (книги від 1995 року видання), паралельно вони опрацьовували зібрання документів окремих підрозділів книгозбірні. З 2010 року було розпочато оброблення в комп'ютерному режимі нових надходжень книг, журналів, наукових збірників, друк на принтері каталожних карток. Сьогодні більше 350 тис. бібліографічних записів введено до ЕК, що дало можливість 8 бібліотечних підрозділів (книгозбірні фізико-математичного, педагогічного, економічного факультетів, мистецької літератури, читальні зали № 1 і № 2, абонемент історичного факультету, науково-бібліографічний відділ) перевести в автоматизований комп'ютерний режим роботи. Перетворено на автоматичні такі процеси, як: опрацювання надходжень (реєстрація партій літератури, примірників, друк карток та формулярів документів, облік періодики, аналітичний опис видань), списання, друк книги інвентарного обліку, виявлення дублетних документів, створення тематичних картотек і віднесення до них матеріалів, пошук літератури за темами й створення бібліографічних списків, експорт-імпорт каталогів, обслуговування читачів (реєстрація, видача та повернення видань, друк читацьких квитків і списків читачів за різними категоріями пошуку), обмін записами з іншими бібліотеками (бібописами книг, статтями періодики, інформацією про фонди). Водночас розпочато обклеювання нових надходжень літератури штрих-кодovими етикетками, а також видань тих підрозділів, в яких завершено формування ЕК й здійснюється обслуговування користувачів в автоматизованому режимі.

Задля виконання постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» та усвідомлюючи величезну соціально-культурну значимість і цінність книжкових пам'яток, необхідність удосконалення роботи щодо їх зберігання й введення в науковий обіг, пріоритетним напрямом діяльності книгозбірні 2012–2013 років визначено створення електронного

каталогу рідкісних і цінних видань. Реєстрації піддано 24600 документів із 27 000. Наступним етапом буде оцифрування цих видань з метою їх збереження й доведення до широкого загалу.

Розгортає діяльність з накопичення електронного інформаційного ресурсу та представлення його користувачам комп'ютерний читальний зал (КЧЗ), відкритий у вересні 2007 року. Сьогодні він має 20 машин, копіювальний пристрій, 616 дисків з електронною інформацією, до ЕК внесено 21 000 записів про наявні в читальному залі електронні видання, 9600 електронних підручників, посібників, курсів лекцій, монографій введено в університетську локальну мережу, завдяки чому вони стали доступними викладачам, студентам з будь-якого університетського ПК. КЧЗ надає чималий спектр послуг з тиражування записів на електронних носіях, ксерокопіювання друкованих видань, користування персональним комп'ютером як для самостійної роботи, так і з метою доступу до мережі Інтернет, електронного каталогу, повнотекстової бази даних електронних документів.

Як один із етапів формування всеукраїнського інформаційного ресурсу вважаємо роботу з інтеграції нашого електронного ресурсу з відповідним ресурсом бібліотек ВНЗ Хмельницької області.

Спільними зусиллями наукових книгозбірень Хмельницького національного університету й Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Хмельницької обласної наукової бібліотеки для юнацтва, книгозбірень Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії та Хмельницького торгівельно-економічного університету здійснюється формування зведеного електронного каталогу (ЗвЕК), редагування бібліографічних записів ЕК, після чого вони надсилаються до наукової бібліотеки Хмельницького національного університету. За період функціонування ЗвЕК зібрав 252723 назви документів, зокрема 17217 бібліографічних записів книг передано нашою установою. Користувачі відвідали цей ресурс більше 12 000 разів [13]. Варто зазначити, що книгозбірня К-ПНУ ім. І. Огієнка започаткувала корпоративну діяльність з науковою бібліотекою Хмельницького національного університету щодо розпису періодичних і продовжуваних видань, обміну аналітичними описами статей 19 журналів: «Актуальні проблеми економіки», «Бухгалтерський облік і аудит», «Вища школа», «Екологічний вісник», «Економіка України», «Економіка, фінанси, право», «Календар знаменних і пам'ятних дат», «Педагогіка і психологія», «Фінанси України», «Шлях освіти», «Дефектологія», «Економіст», «Київ», «Київська старовина», «Мовознавство», «Народна творчість та етнографія», «Слово і час», «Соціальна педагогіка», «Статистика України».

Згідно з безстроковою угодою про співпрацю з травня 2009 року книгозбірня здійснює корпоративну діяльність з Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) щодо реферативного опрацювання двох наукових збірників «Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: корекційна педагогіка і

психологія» та «Проблеми дидактики історії», введення прореферованих статей до загальнодержавної бази даних «Україніка наукова» [8, с. 177].

Упровадження інформаційних технологій охоплює всі процеси бібліотечної роботи, тісно переплітається з формуванням й обробленням фондів книгозбірні. Зокрема, комплектування виданнями (паперовими та електронними) у науковій бібліотеці К-ПНУ ім. І. Огієнка проводиться за наслідками моніторингу книгозабезпечення. Фахівці книгозбірні почали переводити цей процес у комп'ютерний режим, формуючи електронний варіант картотеки книгозабезпеченості, що дає можливість здійснювати її аналіз за окремими предметами, кафедрами та факультетами, автоматично створювати тематичні списки підручників і посібників за вищевказаними параметрами, а викладачі отримують змогу проаналізувати, які дисципліни ще не забезпечені повністю необхідними для організації навчального процесу виданнями, й у співпраці з відділом комплектування та наукової обробки літератури усунути недоліки.

Використання нових інформаційних технологій спонукало бібліотеку до посиленої науково-дослідницької роботи: розроблення методичних порад, інструкцій зі створення й редагування електронного каталогу, реєстрації періодичних видань, аналітичного опису статей, складання рубрикаторів, обслуговування користувачів в автоматизованому режимі, проведення низки групових та індивідуальних практичних занять, консультацій.

Варто зазначити, що книгозбірня має власний Web-сайт, який надає користувачам доступ до електронного каталогу, повнотекстових видань, новинок літератури, інформації про періодику, місце її зберігання, обмінний фонд, друковані праці наукової бібліотеки та ін. Практика впровадження нових інформаційних технологій спонукає розширювати обслуговування користувачів за допомогою сайта, вводити нові послуги: віртуальну довідку, дистанційне замовлення літератури, документів обмінного фонду, МБА тощо. Вивчення творчої спадщини попередників, теоретичних і практичних засад діяльності передових бібліотек України, бібліографічна робота з розкриття фондів книгозбірні, популяризації доробку провідних науковців університету, видання бібліографічних покажчиків, інформаційних бюлетенів актуалізує потребу обміну такими напрацюваннями, поширення їх серед дослідників.

Висновки. Сьогодні варто усвідомити необхідність інтеграції й кооперації зусиль як у створенні, так і використанні електронного ресурсу, формуванні зведеного електронного каталогу з усіх галузей знань не лише в межах області, а й у межах країни, утворення єдиного інформаційного поля стараннями хоча б бібліотек ВНЗ. Також особливо важливим є розроблення інтегрованого інформаційного ресурсу з питань педагогіки та психології, де роль координатора й інтегратора має взяти на себе ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Список використаних джерел

1. *Веселовська О. В.* Наукова робота наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / *О. В. Веселовська* // Бібліотека та сучасні тенденції в інформаційному забезпеченні освітньої, науково-дослідної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 50-річчю НБ ХНУ, 15–16 берез. 2012 р. / [редкол.: *О. Б. Айвазян, В. О. Глухенька, О. О. Мацей*]. – Хмельницький, 2012. – С. 149–153.
2. Євген Паранюк: краєзнавець, дослідник української еміграції, меценат (до 85-річчя від дня народження) : матеріали міжнар. наук. читань, проведених 11–12 верес. 2008 р. у Кам'янець-Поділ. нац. ун-ті ім. І. Огієнка / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, Наук. б-ка, Центр дослідж. історії Поділля, Наук. т-во ім. Т. Шевченка у Словаччині ; [редкол.: *О. М. Завальнюк (голова), В. С. Прокопчук (відп. ред.) та ін.*]. – Нью-Йорк ; Кам'янець-Подільський ; Пряшів : Оіюм, 2009. – 152 с.
3. Матеріали і тези Подільських історико-краєзнавчих конференцій (1965–2010) : зведений кат. і покажч. змісту / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, Наук. б-ка ; [уклад.: *Г. В. Гайшук, Т. М. Опря, В. М. Пархоменко* ; редкол.: *С. А. Копилов (голова), В. С. Прокопчук (відп. ред.), Л. В. Баженов та ін.*]. – Кам'янець-Подільський : К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2013. – 84 с. – (Серія «Хмельниччина краєзнавча» ; вип. 2).
4. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство. Вип. 1 / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, Наук. б-ка ; [редкол.: *О. М. Завальнюк, голова, В. С. Прокопчук, відп. ред. та ін.*]. – Кам'янець-Подільський : К-ПНУ, 2008. – 400 с.
5. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство. Вип. 2 / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, Наук. б-ка ; [редкол.: *О. М. Завальнюк (голова), В. С. Прокопчук (відп. ред.) та ін.*]. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – 648 с.
6. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство. Вип. 3 / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, Наук. б-ка ; [редкол.: *С. А. Копилов (голова), В. С. Прокопчук (відп. ред.) та ін.*]. – Кам'янець-Подільський : К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2013. – 328 с.
7. *Опря Т. М.* Довідково-бібліографічні видання науково-бібліографічного відділу бібліотеки Кам'янець-Подільського державного університету / *Т. М. Опря* // Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту. Сер.: Бібліотекознавство. Книгознавство / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, Наук. б-ка ; [редкол.: *О. М. Завальнюк, голова, В. С. Прокопчук, відп. ред. та ін.*]. – Кам'янець-Подільський, 2008. – Вип. 1. – С. 266–270.
8. *Опря Т. М.* Участь наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені І Огієнка у формуванні загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова» // Бібліотека та сучасні тенденції в інформаційному забезпеченні освітньої, науково-дослідної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 50-річчю НБ ХНУ, 15–16 берез. 2012 р. / [редкол.: *О. Б. Айвазян, В. О. Глухенька, О. О. Мацей*]. – Хмельницький, 2012. – С. 177.
9. *Прокопчук В. С.* Бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету: роки становлення й розквіту : іст. нарис / *В. С. Прокопчук, Л. Ф. Філінюк* ; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, Наук. б-ка. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. – 284 с.
10. *Прокопчук В. С.* Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета (церковного историко-археологического общества) (1876–1916) : звезд. кат. і покажч. змісту / *В. С. Прокопчук, Н. Д. Крючкова* ; [наук. ред. *О. М. Завальнюк* ; бібліогр. ред. *В. М. Пархоменко*] ; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, Наук. б-ка. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – 184 с. : фото.

11. Просвітницький рух на Поділлі : бібліогр. покажч. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, Наук. б-ка ; [упоряд.: В. С. Прокопчук, О. Б. Комарніцький, Т. М. Опря ; відп. ред. В. С. Прокопчук]. – Кам'янець-Подільський : К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2012. – 76 с.

12. Соляник А. Наукові дослідження як чинник розвитку бібліотечних інновацій / А. Соляник // Бібл. планета. – 2012. – № 2. – С. 26–28.

13. Статистика звернень до зведеного електронного каталогу бібліотек Хмельницької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.tup.km.ua/asp/php_zk_stat/page_lib.php. – Назва з екрана.

В. С. Прокопчук, С. О. Кантлін

Інновації в діяльності научної бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

В статті аналізується інноваційна складова в діяльності научної бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, в частині в научній роботі колектива і впровадженні інформаційних технологій, формуванні і використанні електронних інформаційних ресурсів.

Ключевые слова: інноваційна діяльність, научна бібліотека, научна робота, електронні інформаційні ресурси, електронний каталог, повнотекстові видання, зведений електронний каталог.

V. S. Prokopchuk, S. O. Kantlin

Innovations at the Scientific Library of Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University

The authors of the article analyze the innovative constituent in the activities of the Scientific Library of Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University, especially in research work of the library staff and the introduction of information technology, the formation and usage of electronic information resources.

Key words: innovative activities, scientific library, research work, electronic information resources, electronic catalogue, full-text publications, combined electronic catalogue.

Надійшла до редколегії 02.12.2013 р.

УДК 027.7:004.77

В. С. Гадомський,

інженер-програміст бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського

ІНТЕРНЕТ-СЕРВІСИ В РОБОТІ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ³⁶

Розглянуто можливості використання хмарних технологій для здійснення головних напрямів діяльності бібліотеки на прикладі комплексу сервісів Google.

Ключові слова: *хмарні технології, інформаційні технології в роботі бібліотеки.*

Постановка проблеми. Протистояти домінуванню Інтернету в інформаційному просторі можна його ж засобами, його ж зброєю – хмарними технологіями.

Хмарні технології – це «модель забезпечення повсюдного та зручного доступу на вимогу через мережу до спільного пулу обчислювальних ресурсів, що підлягають

налаштуванню (наприклад, до комунікаційних мереж, серверів, засобів збереження даних, прикладних програм та сервісів)» [4].

Ефективність бібліотек знизилася через незначний рівень інформатизації їхньої роботи. Спеціалізовані бібліотечні програми (ІРБІС, УФД/Бібліотека тощо) автоматизують лише специфічні завдання книгозбірень, як-от: ведення каталогу, комплектування, книговидача тощо. Але книгозбірня, як і кожна організація, має загальні процеси, які теж потребують оновлення й автоматизації: документообіг, планування та організація роботи, зв'язки з громадськістю, дослідницька робота й інші. На нашу думку, цього можна досягти за допомогою хмарних технологій.

Мета публікації – на прикладі комплексу сервісів Google розглянути можливості використання хмарних технологій для здійснення головних напрямів діяльності бібліотеки.

Основна частина. Хмарні технології дають змогу не лише економити кошти й ресурси (завдяки тому, що не потрібно купувати дорогі сервери, обслуговувати їх, оновлювати програмне забезпечення), а й підвищити загальну ефективність роботи за рахунок оперативної взаємодії. Також суттєвими перевагами цієї технології є її доступність (доступ співробітників і користувачів до інформації з будь-якого місця й з будь-якого пристрою – комп'ютер, планшет, мобільний телефон), мобільність (немає прив'язаності працівника до конкретного робочого місця), гнучкість, висока технологічність і надійність (оскільки великий дата-центр, який надає послуги, має більше ресурсів зробити це якісніше, ніж коли організація-споживач цих послуг забезпечуватиме роботу локально) [5]. Разом із тим, слід згадати певні недоліки: проблема конфіденційності даних, які фактично передаються в руки сторонніх осіб, незначні можливості індивідуалізації робочого середовища, слабка інтеграція з іншими сервісами тощо. Водночас аналітики прогнозують, що до 2015 року буде створено близько 14 мільйонів нових робочих місць у всьому світі за рахунок застосування хмарних сервісів [6].

Хмарні технології в бібліотеці можуть бути використані в кількох напрямках:

1. **Організація власної роботи.** Це підготовка документів, статистичних таблиць, резервування важливих файлів, внутрішній чат, відеозв'язок із філіями тощо.

2. **Створення та розповсюдження контенту.** Підготовка текстів, презентацій, діаграм, малюнків, інших інформаційних, довідкових і навчальних матеріалів для використання на заходах, власному сайті або блозі, відеозаписи заходів або навчальне відео на відеохостингу YouTube.

3. **Зв'язок із користувачами.** Анкетування, опитування, їх обробка, відгуки й коментарі користувачів бібліотеки та її сайта, онлайн-календарі, популяризація послуг.

4. **Зв'язок із колегами та іншими організаціями.** Це електронна пошта, блоги, групи, соціальні мережі.

Розглянемо можливі варіанти використання хмарних технологій у роботі бібліотеки на прикладі сервісів, які надає компанія Google. Як відомо,

транснаціональна корпорація Google Inc. – одна з лідерів інтернет-простору, ініціатор багатьох проектів і законодавець моди в багатьох напрямках інформаційних технологій. До речі, Google є конкурентом бібліотек, оскільки теж шукає й надає доступ до інформації, а сервіс Google Books – фактично електронна бібліотека. І все ж, незважаючи на такий конфлікт інтересів, ми хочемо довести, що «Корпорація добра», як ще називають Google, може принести багато користі бібліотечній спільноті. Більшість людей, які не надто близькі до сфери інформаційних технологій (ІТ), напевне, вважають, що Google – лише пошуковик. Насправді ж це не тільки один рядок для введення пошукового запиту, а й великий набір додаткових сервісів, більшість із яких, на нашу думку, можна використати в роботі бібліотеки. Підприємствам та організаціям корпорація пропонує Google Apps, рекомендуючи користувачам сервісів Google застосовувати доменне ім'я організації. Для навчальних закладів вона безкоштовна. Варто зазначити, що всі служби Google доступні й безплатні. У світі цим рішенням користуються понад 5 мільйонів компаній – від фірм із колективом менше 10 осіб до великих транснаціональних корпорацій, від громадських організацій до банківських мереж і урядових структур (деякі з них мають у штаті понад 80 тис. співробітників).

Google Apps змінює парадигму роботи: відбувається перехід на новий рівень, від індивідуальної роботи до колективної, адже для організацій важлива не індивідуальна продуктивність, а ефективність колективу загалом, продуктивність команд. Досягається це, зокрема, тим, що всі сервіси Google поєднані в єдину екосистему, й елементи однієї служби використовуються в іншій.

Найвідоміший і найпоширеніший сервіс Google, окрім пошуку в Інтернет, є поштова служба **GMail**. Окрім базових функцій отримання та відправлення електронних листів, слід відзначити її інтеграцію з іншими сервісами для спілкування: чат, відеозв'язок, телефонний зв'язок (тільки в США) та Google+. Радимо скористатися можливістю створення папок й автоматичного розподілу вхідних листів за папками або пересилання їх на інші скриньки. Для цього потрібно в меню налаштувань створити необхідні мітки та фільтри. Тоді, наприклад, усі листи від видавництв будуть потрапляти в папку «Комплектування», а листи з темою «Вітаємо» – до привітань.

Найбільш поширені альтернативні поштові служби надає Яндекс, i.ua, mail.ru, ukr.net.

Також у пошті від Google доступним є розділ «**Контакти**», який може розглядатися як самостійний додаток. За допомогою Менеджера контактів можливо зберігати й впорядковувати дані про організації та осіб, з якими працює бібліотека. Наприклад, можна створити групу контактів книгозбірень, внести туди їхні адреси e-mail і легко організувати розсилку листів, які призначені для колег – оголошення про семінар, привітання з професійними святами тощо. Або ж є сенс згрупувати всі видавництва для того, щоб швидше дізнатися про наявність у них книги з необхідної теми. Google Контакти використовуються не тільки в пошті, а й інтегруються з

іншими сервісами Google, зокрема Диском і Календарем. Завдяки цьому можна швидко ділитися певними документами чи складати спільний графік роботи над певними завданнями. Як бачимо, сервіс надає частину функціоналу CRM (англ. Customer Relationship Management) – системи управління взаємовідносинами з клієнтами, яка покликана поліпшити ефективність взаємодії із зовнішніми суб'єктами (клієнтами, постачальниками) та всередині організації (між співробітниками). Альтернативні рішення CRM: Битрикс24, AmoCRM, BPMonline CRM, Microsoft Dynamics CRM, TeamLab. Альтернативний менеджер контактів – MS Outlook. Також повноцінну систему управління взаємовідносинами з клієнтами можна підключити до облікового запису Google Apps через сторонні сервіси.

Диск Google (Google Drive) – це сервіс надання місця на сервері для файлів користувача з можливістю редагування офісних документів онлайн.

Варіантів використання цього сервісу – безліч. Це може бути просто віртуальна флешка, яка убезпечена від вірусів і ризику її загубити. Також через Диск можна надавати доступ до великих файлів замість того, щоб пересилати їх електронною поштою, зберігати й публікувати через сайт бібліотеки документи та інші файли для економії хостингу (місця на дисках провайдера, відведеного під сайт). Але найбільш потужно використовувати Диск Google можна завдяки інструментам редагування офісних файлів – текстів, таблиць, презентацій, форм. Сервіс підтримує різні формати документів, зокрема додатків MS Office (Word, Excel, PowerPoint). Важливим є також те, що редагувати їх можуть кілька користувачів одночасно – для цього їм потрібно надати відповідні права. За замовчуванням до кожного файла надається доступ лише тому користувачу, який його завантажив, а через кнопку «Спільний доступ» іншим можна надати права трьох рівнів: може переглядати, може коментувати, може редагувати. Або ж документ можливо зробити доступним будь-якому користувачу Інтернету. Переваги роботи з презентаціями на Диску Google, окрім іншого, у тому, що таку презентацію можна показати всюди, де є мережа Інтернет, незалежно від програмного забезпечення, а також опублікувати на сайті зі збереженням усього форматування.

За допомогою форм Google Forms (складової частини Google Drive) можливо організувати онлайн-опитування практично будь-якого рівня складності для зворотнього зв'язку з користувачем [3]. Сервіс Google Drive підносить на новий рівень мобільність працівників: з документами можна працювати не лише в офісі, але й удома, у відрядженні, навіть в іншій країні, просто зайшовши до інтернет-кафе, користувач отримає все те ж, без проблем з установленням програмного забезпечення, різниці у форматах тощо. Зручно також використовувати клієнт Google Drive, який потрібно установити на комп'ютері, тоді з хмарним диском можна буде працювати як зі звичайною папкою, оскільки програма сама синхронізує локальну папку з Диском.

Альтернативні рішення Google Drive: найвідоміші файлові хостинги – Dropbox, Яндекс.Диск, Файлы@Mail.ru, SugarSync, SkyDrive; робота з документами онлайн – Office 365, Zoho; публікування презентацій – Slideshare.net.

Дотичний до Діску сервіс – **Picasa веб-альбоми**, який надає можливість організувати фотоальбоми та публікувати їх у зручному для користувача вигляді. Перед публікацією фотографії можна обробити в онлайн-редакторі Picnic. Альтернативні сервіси: Фото@Mail.ru, Яндекс.Фотки, fotki.com, Flickr.com (хостинг фотоальбомів для аматорів), Pixlr.com, fotostars.net (редактор фотографій онлайн).

Календарі Google – це зручний спосіб планування як індивідуальної, так і колективної роботи, а також публікації планів в Інтернеті. Наприклад, можна створити календар для масової роботи бібліотеки, додати туди всі заплановані масові заходи (дату, час, місце проведення) й опублікувати його для користувачів на сайті або бібліотечному блозі. Також можливо додавати собі календарі святкових днів, календарі інших користувачів для узгодження роботи, календарі днів народження співробітників, щоб не забути їх привітати, календарі доступності ресурсів, наприклад, щоб узгодити використання проектора або ноутбука. Сервіс може нагадати про початок якоїсь події заздалегідь за допомогою електронної пошти або безкоштовного SMS.

Альтернативні онлайн-календарі: Яндекс.Календарь, 30 Boxes, календар Online.ua, Календарь@Mail.ru. Крім того, календарі є частиною великих потужних сервісів управління проектами (TeamLab, Zoho Projects).

Google+ (Google Plus) – соціальна мережа, яка допоможе спілкуватися та обмінюватися досвідом, знаходити знайомих і колег в усьому світі. Станом на 2012 рік вона налічувала 250 млн активних користувачів, переважно з США, Європи та Індії. Одна з головних переваг мережі – розділення сфер діяльності людини для різних груп користувачів (концепція кіл) та інтеграція з іншими сервісами Google. Досвід різноманітних організацій свідчить, що ведення сторінки в одній із соціальних мереж позитивно впливає на імідж установи й збільшує інтерес до її діяльності.

Альтернативні соціальні мережі – Facebook, LinkedIn, ВКонтакте, Однокласники.

Google Sites і **блоги** (blogspot.com) – сервіси для публікацій своїх матеріалів, ведення щоденників, популяризації власних здобутків тощо. І якщо блоги бібліотеки вже досить давно використовують у своїй роботі, то сайти книгозбірень ведуться переважно не через хмарні технології, а на власних серверах або на хостингу. Сайт **Google** – зручний інструмент ведення бібліотечних сайтів насамперед завдяки можливості тієї ж інтеграції з іншими сервісами, а також через те, що додавати матеріали та робити дизайн можна без умінь програмування – через веб-інтерфейс, як у блогах.

Альтернативні сервіси блогів – LiveJournal.Ru, LiveInternet, Blogger.com, Wordpress.com. Альтернатива конструктору сайтів – ucoz.ru, narod.ru.

Окрім названих сервісів, Google пропонує інструменти для організації чатів, відеозв'язку багатьох користувачів одночасно, оповіщення електронною поштою, аналізу аудиторії сайту, інтернет-закладок, роботи з географічними картами та багато іншого, що також знадобляться бібліотеці ВНЗ.

Розглянемо етапи впровадження хмарних сервісів у роботу бібліотеки:

- аналіз чинної ІТ-інфраструктури (наявна техніка, програмне забезпечення, комп'ютерна мережа, кадровий ресурс, рівень комп'ютерної грамотності співробітників, географічне розташування філій);
- створення з нуля або налаштування чинної ІТ-інфраструктури під розгортання рішення (створення або налаштування локальної мережі, налаштування операційних систем і програмного забезпечення, інтеграція з інтранет);
- налаштування поштових сервісів (підключення власного домену, реєстрація співробітників, налаштування папок, автоматичного пересилання, фільтрів);
- налаштування рівнів доступу (призначення адміністратора, створення груп, налагодження зв'язків між користувачами);
- міграція бази облікових записів з чинної системи на нову і (або) розроблення системи автоматичного створення нових облікових записів;
- навчання ключових користувачів та адміністраторів. Цьому сприяє велика кількість навчального відео, створена як розробниками, так й інтернет-спільнотою;
- написання інструкції для користувача, а також рекомендацій задля більш ефективної роботи з сервісами (або використання готових довідкових матеріалів).

Висновки. Отже, хмарні сервіси здатні бути потужним інструментом не тільки для представлення бібліотеки в інтернет-просторі, а й організації власної роботи. Сучасний розвиток онлайн-служб дозволяє використовувати все багатство інформаційно-телекомунікаційних технологій, не відходячи від свого комп'ютера або смартфона, причому безкоштовно й без умінь програмування. Хмарні технології – це шанс для бібліотеки перейти на новий рівень діяльності.

Список використаних джерел

1. Впровадження Microsoft Office 365 в навчальному закладі [Електронний ресурс]. – Електрон. текст. дані. – К., 2013. – Режим доступу: <http://pinpoint.microsoft.com/uk-UA/servicesTechexpert-12884944702-4295494577>. – Назва з екрана.
2. Глазунов С. Бизнес в облаках. Чем полезны облачные технологии для предпринимателя [Электронный ресурс] / Сергей Глазунов // Контур : [офиц. сайт компании]. – Электрон. текст. дан. – М., 2013. – Режим доступа: <https://kontur.ru/articles/225>. – Загл. с экрана.
3. Как быстро создать опрос на вашем сайте с помощью форм Google? [Электронный ресурс] // Хабрахабр. – Электрон. текст. дан. – 2013. – Режим доступа: <https://habrahabr.ru/post/169047/>. – Загл. с экрана.
4. Хмарні обчислення [Електронний ресурс] // Вікіпедія : віл. енцикл. – Електрон. текст. дані. – К., 2013. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>. – Назва з екрана.
5. Хмарні технології: ціна питання [Електронний ресурс] Електрон. текст. дані. – К., 2013. – Режим доступу: <http://cis.algsystems.com/node/322>. – Назва з екрана.

В. С. Гадамский

Интернет-сервисы в работе современной библиотеки высшего учебного заведения

Рассмотрены возможности использования облачных технологий для осуществления главных направлений деятельности библиотеки на примере комплекса сервисов Google.

Ключевые слова: облачные технологии, информационные технологии в работе библиотеки.

V. S. Hadoms'kyj

Internet Services of a Modern Library at a Higher Educational Establishment

The article is focused on the possibilities of using the so-called "cloud technology" in order to perform the basic activities of any library as an actual instance of complex services Google.

Key words: cloud technology, information technology in the library.

Надійшла до редколегії 24.12.2013 р.

УДК 027.7:378.4(477.42-25)ЖДУ:004.738.1

Т. Є. Клименко,

канд. філол. наук,

викладач кафедри новітньої української літератури

та соціальних комунікацій

Житомирського державного університету

імені Івана Франка

РОЛЬ КНИГИ У ФУНКЦІОНУВАННІ БІБЛІОТЕЧНОГО САЙТА

(НА ПРИКЛАДІ САЙТА БІБЛІОТЕКИ

ЖИТОМИРСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА)³⁷

Розглядається змістове наповнення сайту бібліотеки Житомирського державного університету імені Івана Франка, аналізується його вплив на культуру читання користувача шляхом пропагування книжкового фонду бібліотеки.

Ключові слова: сайт бібліотеки, культура читання, види дистанційного спілкування, фактографічна інформація, бібліографічна інформація, повнотекстова інформація.

Актуальність дослідження. Стрімкий розвиток Інтернет-культури призвів до зниження інтересу молоді до літератури й друкованого слова загалом. Нині можна стверджувати, що книжка сприймається лише як одна зі складових частин медіа-комплексу – Інтернету, періодики, телебачення тощо. Варто зазначити, що змінюється тематика читання: перевага надається розважальній (для відпочинку) і фаховій літературі. Натомість класична література втрачає свої позиції, адже читання якісної книги (на відміну від матеріалів мас-медіа, текст яких сприймається фрагментарно) потребує активності, уваги, докладання зусиль. Криза читання викликає занепокоєння в професійному середовищі бібліотечних працівників й освітян. Нагальною постає необхідність інтенсифікування діяльності книгозбірень щодо процесу збереження книги як найважливішого засобу інтелектуального, творчого та духовного розвитку особистості. Одним із способів упровадження культури читання в освітянське середовище є бібліотечний сайт.

Бібліотечні сайти дають можливість представити книгозбірню як інформаційний ресурс, який діє в єдиному інформаційному просторі, і зробити її більш відкритою для кожного користувача. Інтерес до такого виду послуг продемонстровано на сторінках фахових видань, зокрема в наукових працях Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [2], Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського [8] та в матеріалах науково-практичних конференцій [1, 3, 5, 6].

Мета статті – охарактеризувати змістове наповнення сайту бібліотеки Житомирського державного університету імені Івана Франка, визначити його вплив на культуру читання користувача шляхом презентування книжкового фонду книгозбірні.

Основна частина. У бібліотеці Житомирського державного університету імені Івана Франка сайт активно став розвиватися з 2011 року. Він є частиною загального сайту вишу, що зумовлює єдність стилю та спрощує доступ до останнього. На головній сторінці університету книгозбірня «прописана» у рубриці «Структура» (<http://zu.edu.ua/struc.html>), а також має пряме посилання – <http://library.zu.edu.ua>. Складність представлення книги полягає в необхідності відтворити засобами сайту реальний бібліотечний простір і специфіку окремої бібліотеки.

Створюючи сайт, працівники книгозбірні керувалися наступним:

- основна мета сайту – всебічне розкриття змісту фонду бібліотеки для читачів, залучення їх до роботи з літературою всіх видів;
- головна вимога до інформаційного наповнення сайту – чіткість читацького й цільового призначення, актуальність теми, продуманий підхід до вивчення та відбору літератури;
- вибір теми – тема повинна відображати актуальні питання науки й техніки, відповідати сучасним вимогам наукового, навчального та виховного процесу, профільній проблематиці університету.

Відповідно до цього були поставлені завдання:

- 1) просування фонду (книги) у читацьке середовище;
- 2) підвищення читацької культури користувачів бібліотеки;
- 3) популяризація читання й формування культури читання серед студентської молоді вишу;
- 4) позиціонування університетської бібліотеки як культурного, інтелектуального та інформаційно-дозвілєвого центру університету;
- 5) упровадження інноваційних форм проведення просвітницьких заходів і розширення їхньої тематики;
- 6) використання інтелектуального потенціалу читачів-лідерів для популяризації читання, залучення їх до бібліотечних проєктів, спрямованих на підвищення читацької культури студентів;
- 7) консолідація зусиль бібліотеки, кафедр, студентської ради університету задля підтримки книгозбірні в популяризації читання.

Усім відомо, що змусити читати неможливо. Тож чи не доречно дослухатися до китайської мудрості: «Якщо ви заглядаєте на рік наперед – садіть рис. Якщо ви заглядаєте на 10 років уперед – садіть дерево. Якщо ви заглядаєте вперед на все життя – навчіть людину...»?

Одним із шляхів навчання є спілкування. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології, процеси з розбудови інформаційного суспільства спонукають бібліотекарів шукати та використовувати нові комунікаційні засоби. Нині актуальним є дистанційне спілкування за допомогою бібліотечного сайту. Воно має інформаційний характер і спрямоване на використання сучасних форматів взаємодії з користувачем. У результаті виникають нові способи передачі та отримання інформації, що впливають на організацію читацької діяльності й популяризують фонд книгозбірні. Бібліотечне дистанційне спілкування поділяється на безпосереднє та опосередковане.

Безпосереднє спілкування представлено на сайті такими засобами: 1) опитувальник; 2) віртуальна довідка; 3) електронна пошта.

З метою формування галузевого інформаційного ресурсу на базі бібліотеки для повноцінного забезпечення фахових потреб науковців і студентів проводиться аналіз інформаційних запитів користувачів за допомогою опитувальника. Серед його завдань виявити: мотивації звернень користувачів до бібліотеки; джерела отримання інформації читачами; зміни в якості та оперативності обслуговування; вміння працювати з електронним каталогом; перелік розділів і категорій бібліотечного сайту, якими найчастіше користуються читачі; найпопулярніший відділ книгозбірні тощо. У результаті анкетування вивчаються й аналізуються інформаційні потреби та інтереси користувачів, що дають змогу корегувати процеси бібліотечного сервісу.

На сайті книгозбірні університету працює віртуальна довідкова служба (ВДС) «Запитай бібліотекаря», яка інформує про користування фондом, сформований перелік кількісних та якісних обмежень пошуку інформації, режим обслуговування. Суть її полягає в розкритті й популяризації книжкових фондів та діяльності бібліотеки вишу для віддалених користувачів. Джерелами виконання запитів є електронний каталог книгозбірні, традиційний довідково-бібліографічний апарат, повнотекстові й бібліографічні бази бібліотеки. Книгозбірня не надсилає електронні копії документів. Перевагою сайту є наявність зворотного зв'язку з користувачами, який здійснюється шляхом листування через електронну пошту. На головній сторінці подано адреси всіх відділів бібліотеки. Така форма спілкування є адресною й сприяє оптимізації обслуговування наукового та навчально-виховного процесу.

Опосередковане спілкування представлено на сайті більш широко. Воно пов'язане з візуальним, слуховим сприйняттям інформації й характерне для всіх рубрик сайту: «Головна», «Про бібліотеку», «Структура», «Ресурси», «Події», «Бібліотечні посібники». У меню кожного розділу міститься емблема книгозбірні. В її центрі розташована розгорнута книга, титульна сторінка якої повернена до користувача. Зверху зображення зазначено назву бібліотеки. Це ніби звернення-

пропозиція закладу до читача збагачувати свій інтелектуальний, творчий і духовний потенціал за допомогою читання. Таку ідею підсилює нагадування знизу емблеми: «Книга – шлях до пізнання».

Засоби опосередкованого спілкування репрезентовані матрицею рубрик сайтак, об'єктом яких є книга та які спрямовані на допомогу користувачеві у його професійному становленні й саморозвитку. Від змісту бібліотечного сайта та здатності бібліотекарів організовувати й представляти інформацію залежить його успіх. Тому змістове наповнення сайта книгозбірні університету охоплює різні види інформації: 1) фактографічну; 2) бібліографічну; 3) повнотекстову.

Фактографічна інформація подається у вигляді довідкових відомостей у розділі «Про бібліотеку», що містить історичну довідку про неї, режим роботи, запис до книгозбірні, правила користування. Окремим підрозділом представлено проекти бібліотеки у вигляді звітів-презентацій, що популяризують різні аспекти її діяльність. Так, метою проекту «Цікаві уроки в бібліотеці» є пропагування роботи цієї установи загалом і зокрема: пошук інформації в електронному й алфавітному каталогах, систематичній картотеці статей та на сайті університету. Це різновид пізнавального спілкування, яке сприяє підвищенню поінформованості користувачів щодо фахових навичок і вмінь.

Як відомо, переконувальне спілкування покликане сформувати ціннісні орієнтації та установки у співрозмовника, переконати його в доцільності тих чи інших стратегій взаємодії, зробити своїм одностороннім, залучити на свій бік, спонукати приєднатись до своїх позицій. Комунікативною формою такого професійного спілкування є презентація-звіт про участь у нараді-семінарі «Інноваційні методи роботи на допомогу виховному процесу ВНЗ».

Мета сугестивного спілкування – впливати на співрозмовника, змінюючи його мотивацію, ціннісні орієнтації та установки, поведінку й ставлення. Проект «Привчи мене читати» є спільним із Інститутом педагогіки університету та спрямований на зміну стереотипу «Читати не модно». Проект виховних заходів має чотири блоки: «Методи читання», «Дитяча література», «Поезія», «Книга – шлях до пізнання», націлені на фахове зростання майбутніх учителів-початківців.

Прикладом ритуального спілкування є проекти «Свято книги» і «Всеукраїнський день бібліотек. Традиції бібліотеки ЖДУ ім. І. Франка». «Свято книги» – це традиційне дійство, яке проводиться щорічно в рамках свята «Першого дзвоника» й ознайомлює з фондами книгозбірні, демонструє праці бібліотекарів і представляє виставку-перегляд книжкової продукції видавництва Житомирщини й України загалом. Основу презентації «Всеукраїнський день бібліотек. Традиції бібліотеки ЖДУ ім. І. Франка» становить фотозвіт бібліотекарів, які вже сьомий рік поспіль 30 вересня вирушають у подорож визначними місцями України. Цей проект має на меті закріпити й підтримувати дружні взаємини в бібліотечному середовищі, формувати командний дух, зберігати традиції.

Результатом експресивного спілкування, завдання якого полягає в створенні психоемоційного настрою у співрозмовника, залученні до необхідної соціальної дії, є заклики-акції «Подаруй бібліотеці книгу!», «Книга до книги = найкраща бібліотека». Їхня мета – привернути увагу користувачів до бібліотеки й розширити читацьку аудиторію.

Бібліографічна інформація на сайті – якісна, достовірна, за змогою, повна та конкурентоспроможна. Найбільш цікавими й корисними для користувачів є відомості у вигляді електронного каталогу та різноманітних баз даних.

З 2010 року в книгозбірні функціонує автоматизована бібліотечна програма АБІС ІРБІС64, яка дає змогу здійснювати пошук за електронним каталогом. 2012 року університетом було придбано веб-модуль для АБІС ІРБІС, що надає можливість доступу до електронного каталогу бібліотеки через мережу Інтернет. Він відображає інформацію про видання, що надходять до фонду книгозбірні в режимі поточного й ретроспективного комплектування, про статті з періодики та збірників від 2010 року. Ведеться електронний каталог дисертацій, захищених у Житомирському державному університеті імені Івана Франка. Розпочато роботу з формування букіністичного каталогу. 2012 року фахівцями бібліотеки було створено довідник-щорічник «Періодичні видання». Укладачі представили широкому загалові бібліографічну та фактологічну інформацію про періодичні видання, які передплачує книгозбірня, зокрема теоретичний аспект, повний бібліографічний опис, інформацію про видавців, контакти, ілюстративний супровід кожної газети чи журналу. Такий вид роботи разом із розгорнутими виставками в читальних залах, базою даних періодичних видань за 1946–2011 рр. і рекомендаційними списками на сайті бібліотеки сприяє рекламі та активізації використання періодики.

Повнотекстова інформація представлена власною продукцією книгозбірні, зокрема інформаційними й рекомендаційними списками, бібліографічними покажчиками. За наявністю друкованого еквіваленту вони поділяються на такі види:

✓ електронний аналог друкованого видання – електронний документ, що відтворює відповідне друковане видання, зберігаючи розташування на сторінці тексту, ілюстрацій, посилань, приміток тощо (наприклад, біобібліографічний покажчик «Ліна Костенко», комплект інформаційних списків «Соціальний педагог», комплект інформаційно-бібліографічних списків абоненту художньої літератури «Калейдоскоп новинок» та ін.);

✓ самостійний електронний документ – той, що не має друкованих аналогів і побудований за принципом гіпертекстових посилань (наприклад, науково-допоміжні бібліографічні покажчики «Фольклор», «Думка. Праця. Нагорода», біобібліографічний покажчик «Павло Тичина»);

✓ документ змішаного типу, який представлено в різних форматах, зокрема PDF та XHTML (наприклад, довідник «Періодичні видання – 2012», науково-допоміжний анотований бібліографічний покажчик «Дисертації фонду бібліотеки Житомирського державного університету ім. І. Франка»).

Значне місце в структурі бібліотечно-інформаційної діяльності займає віртуальна книжкова виставка, яка відображає стиль бібліотеки, є її візитною карткою, розкриває інформаційні ресурси цієї установи й творчий потенціал персоналу. Їй властиві такі ознаки, як актуальність, динамізм, оперативність.

У рубриці «Ресурси» представлено виставки-презентації книг, які наявні в книгозбірні університету, за такими категоріями: «Розвиваємо себе – змінюємо світ», «Особливості книг», «Галузева література», «Серія книг», «Народні традиції», «Житомирщина», «Персоналії», «Україна в історії». Теми виставок вирізняються знаковими подіями сучасності та відповідають потребам навчально-виховного процесу.

Віртуальні виставки, які готує бібліотека, обмежують можливості користувача отримати змістовну інформацію, оскільки унеможливають фізичне використання книги. Разом з тим вони дають змогу розв'язати низку проблем: 1) забезпечення збереженості документа; 2) оперативність організації виставки та можливість постійного її поповнення новими документами; 3) представлення матеріалів у потрібній кількості назв; 4) необмеженість терміну експонування документів; 5) бібліографічний опис і розкриття змісту видання за допомогою анотації; 6) можливість дистанційного перегляду виставки в будь-який час без відвідування бібліотеки.

Висновки. Таким чином, співробітники книгозбірні намагаються надавати доступ користувачеві до інформації щодо фондів цієї установи, яка відповідає його потребі. Функція сучасної університетської бібліотеки з інформаційної трансформується в інформаційно-аналітичну. При цьому за участі наукової (виробництво нового знання) й управлінської (розроблення варіантів рішень, сценаріїв) діяльності відбуваються якісно-змістовні перетворення інформації. Така трансформація передбачає одержання, накопичення, опрацювання, зберігання та надання інформації користувачеві, зокрема на сайті книгозбірні університету.

Характеристика сайту бібліотеки Житомирського державного університету імені Івана Франка щодо ролі книги в його функціонуванні:

1. Змістове наповнення сайту охоплює різні види інформації про книгу (бібліографічну, фактографічну, повнотекстову), яка подається українською, російською та вибірково англійською мовами.

2. Представлення книги шляхом надання бібліографічної інформації на сайті є якісним, достовірним, повним та конкурентоспроможним. Найбільш корисною для читачів є інформація, зосереджена в електронному каталозі й базах даних.

3. Фактографічна інформація подається у вигляді довідкових відомостей, що містять історичну довідку про книгозбірню, режим роботи, запис до неї, правила користування. Це своєрідна ілюстрація умов доступу до фізичного використання книги.

4. Повнотекстова інформація представлена власною продукцією бібліотеки, зокрема інформаційними списками та бібліографічними покажчиками.

5. Бібліотечно-бібліографічні послуги надаються за допомогою віртуальної довідкової служби, довідок по електронній пошті.

6. Усі інформаційні ресурси впорядковані й легко доступні будь-якому користувачеві, зокрема завдяки функціонуванню карти сайта.

Прогнозований результат впливу роботи сайта на культуру читання користувача: 1) читач має уявлення про книгу; 2) користувач усвідомлює свою діяльність щодо книги та обирає ціль читання залежно від особливостей тексту й поставлених завдань; 3) знає свої потреби як читача та має сформовану читацьку ідею; 4) свідомо використовує управлінський цикл (визначення, планування, організація читацької діяльності, її рефлексія й оцінка); 5) проявляє читацьку гнучкість, вносить, за потреби, зміни в заплановане; 6) відбувається урізноманітнення читацьких стратегій.

Список використаних джерел

1. Білоус В. С. Електронна бібліотека вищого навчального закладу як середовище швидкого доступу до інформації / Білоус В. С. // Електронні інформаційні ресурси: створення, використання, доступ : зб. матеріалів Республікан. наук.-практ. Інтернет-конференції, Вінниця, 12–18 квіт. 2010 р. / Вінниц. нац. техн. ун-т, Вінниц. обл. ін-т післядиплом. освіти пед. працівників. – К., 2010. – С. 29–39.

2. Горовий В. Сучасна інформаційна діяльність бібліотеки: бібліотечний аспект / Валерій Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – К., 2010. – Вип. 26. – С. 12–20.

3. Журавльова І. К. Збереження інформаційних ресурсів у бібліотеках вищих навчальних закладів України: сучасний аспект / І. К. Журавльова // Від ХІХ до ХХІ ст.: трансформація бібліотек у контексті розвитку суспільства : до 125-річчя Харк. держ. наук. б-ки ім. В. Г. Короленка : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 12–14 жовт. 2011 р. / Держ. закл. «Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка» ; [уклад.: О. П. Куніч ; редкол.: В. Д. Ракитянська та ін.]. – Х., 2011. – С. 265–276.

4. Копаєва В. Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів інтернету : монографія / В. Копаєва ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2009. – 198 с.

5. Мансурова С. Е. Методический мониторинг сайтов вузовских библиотек Западно-Сибирской зоны РФ / Мансурова С. Е. // Персонал бібліотеки в системі управління якістю бібліотечно-інформаційної діяльності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 жовт. 2012 р. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, Нац. б-ка ; [наук. ред. Т. П. Ткаченко]. – Донецьк, 2012. – С. 103–110.

6. Нутраченко Е. П. Эффективность WEB-сайта университетской библиотеки как показатель качества работы / Нутраченко Е. П. // Персонал бібліотеки в системі управління якістю бібліотечно-інформаційної діяльності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 жовт. 2012 р. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, Нац. б-ка ; [наук. ред. Т. П. Ткаченко]. – Донецьк, 2012. – С. 128–133.

7. Про інформацію : Закон України від 23 черв. 2005 р. № 2707-IV // Законодавчі та нормативні документи України у сфері інформації, видавничої та бібліотечної справ : тем. добірка у 2 ч. / Книжк. палата України ім. І. Федорова. – Вид. 3-тє, доповн. – К., 2007. – С. 1–17.

8. Савенкова Л. В. Якість веб-представництва бібліотек педагогічних університетів України в Інтернеті / Л. В. Савенкова // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Л. А. Дубровіна та ін.]. – К., 2008. – С. 210–231.

Т. Е. Клименко

Роль книги в функционировании библиотечного сайта (на примере сайта библиотеки житомирского государственного университета имени Ивана Франка)

Рассматривается содержательное наполнение сайта библиотеки Житомирского государственного университета имени Ивана Франка, анализируется его влияние на культуру чтения пользователя путем пропаганды книжного фонда библиотеки.

Ключевые слова: сайт библиотеки, культура чтения, виды дистанционного общения, фактографическая информация, библиографическая информация, полнотекстовая информация.

T. Ye. Klymenko

The Role of Books in the Functioning of a Library Website (an Instance of the Library Website at Zhytomyr State University named after Ivan Franko)

The article is focused on the site content of the library at Zhytomyr State University named after Ivan Franko. The author analyzes its impact on users' reading culture by promoting the book fund of the library.

Key words: library website, reading culture, types of distance communication, factual information, bibliographic information, full-text information.

Надійшла до редколегії 15.11.2013 р.

РОЗДІЛ III.
ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ШКІЛЬНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

УДК 026:37](477-25)ДНПБУ:005.336.5:005.57

І. І. Хемчян,

зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ШКІЛЬНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлено діяльність головного координаційного науково-методичного центру мережі освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України – Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського щодо науково-методичного забезпечення шкільних бібліотек України, досліджено її вплив на оптимізацію їх роботи.

Ключові слова: *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, науково-методична робота, шкільні бібліотеки, інноваційний розвиток, професійна самоосвіта.*

Постановка проблеми. Освіта – основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного поступу суспільства й держави. Розвиток освіти в Україні тісно пов'язаний зі становленням Української держави. За роки незалежності в Україні оновлено нормативно-правову базу системи освіти, поступово здійснюється реформування та модернізація її структури, змісту, форм і методів навчання, удосконалюється управління закладами системи освіти на основі принципів гуманізму й демократії.

Глобальна інформатизація, формування інформаційно-комунікаційного середовища потребує створення в нашій країні конкурентоспроможної освітньої системи, яка дасть змогу уникнути відриву якості освіти від сучасних вимог життя в інформаційному суспільстві. Зміни в системі національної освіти визначаються стратегією випереджувального інноваційного розвитку та відбуваються в контексті європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності світової цивілізації зі збереженням кращих досягнень і традицій вітчизняної освіти й науки.

25 червня 2013 року Указом Президента України № 344/2013 схвалено «Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» [4]. Серед її перспективних завдань, які потребують виконання, на першому місці знаходиться побудова ефективної системи національного виховання на засадах загальнолюдських, полікультурних, громадянських цінностей, забезпечення фізичного, морально-духовного, культурного розвитку дитини, формування соціально зрілої творчої особистості, громадянина України й світу, підготовка молоді до свідомого вибору сфери життєдіяльності. У Національній стратегії наголошується на важливості самореалізації кожної особи, різнобічного та своєчасного розвитку дітей і підлітків, їх творчих здібностей, закладання основ для виникнення навичок самоосвіти, тобто на становленні особистості у всіх її проявах.

Сучасна система освіти повинна забезпечувати формування особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, європейської цивілізації,

орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя в постійно змінюваному, конкурентному, взаємозалежному світі. Для того, щоб становлення такої особи відбулося в умовах загальноосвітнього навчального закладу, необхідно створити належні передумови для розкриття індивідуальних особливостей кожного учня, задоволення його навчальних потреб, використовувати особистісно орієнтований підхід до організації педагогічного процесу задля ефективності навчання, розвитку та виховання школярів.

Національна система освіти складається із закладів освіти, наукових, науково-методичних, методичних, науково-виробничих установ, державних і місцевих органів управління освітою й самоврядування в цій галузі. Вона являє собою мережу закладів різного типу та рівня. Базовим елементом такої системи є школа. Станом на вересень 2012 р. в Україні функціонувало 19,9 тис. загальноосвітніх навчальних закладів різних типів, в яких навчалось 4 млн 293 тис. учнів.

Важливим структурним підрозділом і невід'ємним складником кожного навчального закладу є шкільна бібліотека, котра покликана сприяти створенню оптимальних умов для реалізації освітніх і виховних завдань названих установ шляхом реалізації інформаційної, освітньої, культурної й дозвіллевої функцій. Виконуючи їх, книгозбірня допомагає розвиватися інтелектуальному та творчому потенціалу тих, хто вчить і тих, хто навчається. Зокрема, інформаційна функція забезпечує доступ до відомостей, задовольняє інформаційні потреби школярів, учителів й інших категорій працівників загальноосвітніх навчальних закладів. Бібліотека реалізує її, використовуючи як власні інформаційні ресурси, так і матеріали інших книгозбірень, бібліотечних й інформаційних мереж і систем. Освітня – сприяє освіті та вихованню особистості учнів за допомогою надання інформаційних ресурсів і послуг, формування інформаційної культури учасників навчально-виховного процесу в школі; культурна – забезпечує духовний розвиток читачів, залучає їх до цінностей вітчизняної й світової культури, створює умови для репродуктивної та продуктивної культурної діяльності; дозвіллева – сприяє змістовному проведенню вільного часу школярами, формуванню творчого комунікативного майданчика.

Сучасний етап розвитку освіти тісно пов'язаний з використанням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. У Законах України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.» [5] і «Національній доктрині розвитку освіти» [3] зазначається, що нині пріоритетом національної освіти є впровадження таких технологій, адже вони забезпечуватимуть подальше вдосконалення навчально-виховного процесу, доступність й ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві. Зважаючи на це, одним з основних напрямів діяльності шкільної книгозбірні стає активне застосування сучасних інформаційно-бібліотечних технологій, нових методів створення, збереження, обробки інформації, надання користувачам доступу до ресурсів Інтернету, реферативних і повнотекстових баз даних, електронних

довідників та енциклопедій, що значно змінює цілі, завдання й функції бібліотечної діяльності. У таких установах виробляється принципово новий комплексний підхід до інформаційно-бібліографічного й бібліотечного обслуговування педагогів та учнів відповідно до їх потреб, котрі постійно зростають, розширюється асортимент пропонованих бібліотекою інформаційних послуг і продуктів. Для забезпечення інноваційного розвитку шкільної книгозбірні необхідно оснастити її сучасною комп'ютерною технікою, підключити до мережі Інтернет, придбати ліцензійне програмне забезпечення, сформувати фонд мультимедійних засобів, створити для членів навчально-виховного процесу комфортні умови для роботи з інформацією. Тільки реалізувавши зазначені вимоги, такі установи зможуть працювати як сучасні бібліотечно-інформаційні центри.

Трансформуючись у головний центр інформаційної інфраструктури навчального закладу, шкільна книгозбірня створює середовище, яке за допомогою нових інформаційно-комунікаційних технологій сприяє підвищенню професійного рівня вчителів, зростанню самоосвітньої активності учнів та їх інформаційної культури. Сьогодні в Україні простежується тенденція до збільшення кількості загальноосвітніх закладів, де бібліотеки перетворюються в сучасні шкільні бібліотечно-інформаційні центри, зросла також кількість таких освітніх установ, які розпочинають роботу в цьому напрямі.

Необхідно зазначити, що на інноваційний розвиток шкільних книгозбірень України значно впливає діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), на котру покладено функції головного координаційного науково-методичного центру бібліотек освітянської галузі України різних типів і видів, зокрема й шкільних.

Мета статті: проаналізувати результати наукової роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодо науково-методичного забезпечення шкільних бібліотек України.

Основна частина. З 2000 року ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського здійснює науково-методичне керівництво діяльністю шкільних бібліотек. Її науково-дослідна й науково-методична робота базується на вивченні історії таких установ, аналізі реального стану їх функціонування, розробленні нормативно-правової бази, підготовці методичних рекомендацій, проведенні різнопланових заходів щодо підвищення професійного рівня шкільних книгозбірень.

Для реалізації поставлених завдань ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського підготовлено перспективний план заходів щодо науково-методичного забезпечення інноваційного розвитку шкільних бібліотек. У ньому подано перелік дій, здійснення яких сприятиме модернізації бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів, зокрема оновленню нормативно-правової бази, удосконаленню матеріально-технічного забезпечення, формуванню якісних бібліотечних фондів, розвитку кооперації та інтеграції інформаційних ресурсів, підвищенню кваліфікації співробітників зазначених установ.

За тринадцять років ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського проведено велику різнопланову роботу з науково-методичного забезпечення діяльності шкільних бібліотек України, яка значно вплинула на оптимізацію їх діяльності. Так, 2006 р. названою книгозбірнею розроблено важливий документ – «Концепція інформатизації мережі бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів України» [2]. У ньому визначено головну мету інформатизації, яка полягає в реформуванні роботи таких установ, підвищенні їх ролі в навчально-виховному процесі, створенні умов, що сприятимуть наближенню рівня навчання до європейських і світових стандартів, професійному зростанню вчителів і творчому розвитку учнів. Концепція допомогла привернути увагу до шкільної книгозбірні як до цілісної самодостатньої структури, системного складника загального процесу інформатизації середньої освіти України.

Аналогічне завдання мала й Паспортизація шкільних бібліотек, проведена вперше в Україні 2010 р. за ініціатииви ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та підтримки МОН України. На підставі наукового аналізу інформації, отриманої в результаті Паспортизації, науковцями книгозбірні підготовлено аналітичну довідку для МОН України, в якій висвітлено незадовільний стан шкільних бібліотек, зокрема: недосконалу нормативно-правову базу, застарілі фонди, відсутність комп'ютерної техніки й підключення до світової мережі Інтернет, кадрове забезпечення. Також у документі зроблено висновки та подано рекомендації, котрі сприятимуть інноваційному розвитку книгозбірень загальноосвітніх навчальних закладів. Департамент загальної й середньої освіти МОН України використав відомості Паспортизації для підготовки довідки на запит Кабінету Міністрів України щодо сучасного стану бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів України. Інформація, передана до Кабінету Міністрів України, дала підстави для надання доручення (лист від 30.09.2011 № 43941/1/1-11) МОН України вжити заходів, котрі сприяли б покращенню діяльності вітчизняних шкільних книгозбірень.

2012 р. МОН України видало Наказ «Про вдосконалення діяльності бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів» (№ 111 від 06.02.2012 р.) і зобов'язало Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України щоквартально збирати, аналізувати й узагальнювати відомості, які подаються (за встановленою формою) від АР Крим, управлінь освіти й науки, Київської та Севастопольської обласних держадміністрацій, зокрема інформацію про кількість комп'ютерів, встановлених за цей період у книгозбірнях, кількість таких установ, підключених до Інтернету, поповнення бібліотечних фондів, кадрове забезпечення, заходи з підвищення фахового рівня шкільних бібліотекарів тощо. Узагальнені дані щоквартально передаються на розгляд до Кабінету Міністрів України. Зважаючи на те, що виданий наказ активізував діяльність щодо розвитку шкільних бібліотек України, а також враховуючи, що такі процеси відбуваються дуже повільно, цьогоріч дію наказу продовжено до 2015 р.

З метою тісної взаємодії головного науково-методичного центру з МОН України в питаннях роботи щодо інноваційного розвитку шкільних книгозбірень України

укладено угоду про співпрацю між ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського й Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Нею передбачено спільну діяльність у наступних напрямках: вироблення державної політики в галузі бібліотечно-інформаційного забезпечення учасників навчально-виховного процесу; нормативно-правове регулювання у сфері бібліотечно-інформаційної діяльності шляхом розробляння організаційно-управлінської документації для шкільних бібліотек України; аналітично-прогностична діяльність (аналіз стану та виявлення тенденцій розвитку шкільних книгозбірень України); організація й координація наукових досліджень із проблем, пов'язаних зі специфікою роботи шкільних бібліотек; підвищення професійного рівня бібліотечних фахівців шкільних бібліотек завдяки проведенню в рамках організації безперервної освіти заходів (міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференцій, семінарів, практикумів, засідань круглих столів тощо), спрямованих на підвищення їх професійної компетентності; науково-методичний супровід інноваційної діяльності шкільних книгозбірень (пошук, розроблення та впровадження інновацій, що сприяють покращенню ефективності і якості роботи таких установ); оприлюднення на шпальтах газети «Шкільна бібліотека плюс» (видається за сприяння МОН України та за участі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) матеріалів наукових і соціологічних досліджень щодо діяльності шкільних бібліотек, позитивних результатів роботи книгозбірень, досвід діяльності яких отримав визнання за підсумками спільно проведених конкурсів, оглядів тощо; щорічна підготовка й проведення місячника шкільних бібліотек і професійних конкурсів.

Для забезпечення координації та вироблення єдиної стратегії розвитку книгозбірень освітянської мережі науковців Інституту введено до складу координаційної Ради щодо вдосконалення діяльності мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, створеної при ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, як виконавчого органу Бібліотечно-інформаційної ради при Президії Національної академії педагогічних наук України. Своєю роботою Рада сприяє вирішенню питань формування, функціонування, науково-методичного керівництва й координації мережі освітянських бібліотек як частини загальнонаціональної бібліотечної системи України.

У рамках співпраці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України протягом 2012–2013 рр. проведено два спільні заходи з проблем шкільних книгозбірень, засідання Ради щодо вдосконалення діяльності мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України й сумісне засідання Вчених рад установ. Чергове засідання Ради 2012 р. було присвячено темі «Науково-методичне забезпечення інноваційного розвитку шкільних бібліотек України». На ньому розглянуто наступні питання: посилення взаємодії й співпраці між ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України в питаннях інноваційного розвитку шкільних книгозбірень України; визначення пріоритетних напрямів розвитку шкільних

бібліотек відповідно до завдань сучасної системи освіти; оновлення нормативно-правової бази діяльності шкільних книгозбірень; удосконалення системи підвищення кваліфікації шкільних бібліотекарів; виявлення й поширення інноваційного досвіду шкільних бібліотек; розвиток кооперації та інтеграції ресурсів шкільних книгозбірень; об'єднання шкільних бібліотек у професійні громадські організації. На спільному засіданні Вчених рад установ 2013 р. було обговорено результати сумісної діяльності щодо вдосконалення роботи шкільних книгозбірень, а також проаналізовано сучасні проблеми функціонування таких установ: недосконалість їх нормативно-правової бази, недооцінення шкільної бібліотеки як обов'язкового компоненту навчально-виховного процесу та важливого складника освітнього простору навчального закладу, відсутність шкільних книгозбірень у документах державного й галузевого значення (концепціях, програмах, освітніх проектах та інших документах), застарілі книжкові фонди, невідповідність технічного оснащення й рівня їх інформатизації вимогам сучасної освіти, низький рівень суспільного престижу, соціальної та економічної захищеності шкільного бібліотекаря, відсутність у нього статусу педагогічного працівника навчального закладу, труднощі, пов'язані з кадровим забезпеченням. Учасників Вченої ради було ознайомлено з аналітичною довідкою, підготовленою ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за результатами Рівненського експерименту з об'єднання шкільних і публічних бібліотек, який вивчала робоча група науковців Бібліотеки та Інституту в березні 2013 р. Членами Вченої ради для оптимізації діяльності шкільних книгозбірень, котрі покликані на якісно новому рівні здійснювати бібліотечно-інформаційне забезпечення учасників навчально-виховного процесу й надавати допомогу педагогам у всебічному розвитку особистості з глибоко усвідомленою громадською та соціальною позицією, системою наукових знань, відповідно до інтересів Української держави було прийнято рішення про співпрацю ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського й Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України з метою удосконалення нормативно-правової бази шкільних бібліотек. Зокрема, 2013 р. рекомендовано: розробити та затвердити оновлене примірне положення про шкільну бібліотеку; порушити питання в МОН щодо внесення змін до «Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів», затверджених наказом МОН України від 6 грудня 2010 р. № 1205, зазначивши, що незалежно від кількості класів у навчальному закладі, кожна така установа повинна мати не менше однієї повної посадової ставки бібліотекаря, а подальше розширення штату має відбуватися відповідно до обсягів роботи книгозбірні; реалізувати на практиці рішення колегії МОН України від 22 листопада 2007 р. щодо внесення змін до Законів України «Про освіту» і «Про вищу освіту» у частині віднесення бібліотечних працівників до категорії науково-педагогічних (для вищих навчальних закладів) та педагогічних (для професійно-технічних і загальноосвітніх навчальних закладів); заборонити вилучення зі структури навчального закладу шкільної бібліотеки шляхом перетворення її на публічно-шкільну.

У жовтні 2013 р. на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського відбулася робоча нарада щодо підготовки пропозицій до Програми спільної діяльності МОН України й НАПН України на 2014–2016 рр. У ній брали участь науковці відділу наукового та прикладного бібліотекознавства й учені Відділення організації видання навчальної літератури Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. На нараді ухвалено наступні пропозиції до перспективного плану спільних дій: відповідно до одного із стратегічних завдань «Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року»: **удосконалення бібліотечного та інформаційно-ресурсного забезпечення освіти й науки**, розробити та затвердити Концепцію розвитку бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів України (2014–2015 рр.); оптимізувати діяльність книгозбірень ЗНЗ України всіх типів і форм власності; популяризувати досвід бібліотекарів із розроблення інноваційних форм роботи й методичних прийомів; створити належні умови для якісного інформаційного забезпечення учасників навчально-виховного процесу; провести Всеукраїнський конкурс «**Шкільна бібліотека**» (2014 р.); з метою сприяння інноваційному розвитку книгозбірень ЗНЗ та приверненню уваги до них як до важливого складника навчально-виховного процесу започаткувати щорічне проведення в рамках Міжнародного місячника шкільних бібліотек (жовтень) місячника шкільних бібліотек України. Також необхідно зазначити, що на 2014 р. Інститутом спільно з Бібліотекою заплановано організувати два вебінари: «Тенденції розвитку шкільних бібліотек в контексті інноваційного розвитку національної системи освіти» і «Шкільна бібліотека – стратегічний партнер освіти». Їх тематика відповідає нагальній потребі – сприянню інноваційному розвитку книгозбірень ЗНЗ України, адже, як свідчить досвід розвинутих країн, такі установи мають вагомe значення для досягнення високої якості освіти. Зокрема, у «Декларації о школьних библиотеках» Міжнародної асоціації шкільних бібліотек наголошується на тому, що «шкільна бібліотека відіграє важливу роль в досягненні цілей освіти і завдань школи» [1].

Усвідомлюючи те, що сьогодні інноваційна національна школа повинна мати у своїй структурі сучасну модернізовану шкільну бібліотеку, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського здійснює наукову роботу з надання саме практичної допомоги книгозбірням ЗНЗ з метою вдосконалення їх діяльності. 2002 р. уперше в Україні для шкільних бібліотекарів підготовлено збірник методичних рекомендацій. Завдяки комплексному висвітленню основних напрямів роботи шкільних бібліотек методичні рекомендації посприяли процесу оптимізації їх діяльності.

Розуміючи важливість підняття рівня професійної компетентності бібліотекаря, який в умовах сучасної школи стає навігатором у світі інформації й однією з ключових фігур у навчально-виховному процесі, Бібліотекою започатковано підготовку серії видань «На допомогу професійній самоосвіті працівників бібліотек освітніх установ». Першим із цієї серії світ побачив бібліографічний покажчик «Бібліотеки навчального закладу в контексті інформатизації суспільства». Нині шкільні книгозбірні отримали вже три його випуски. Перший – охоплює видання, що

були надруковані протягом 1999–2002 рр., другий – 2003–2007 рр., третій – 2008–2011 рр. Систематичний вихід бібліографічного покажчика надає допомогу фахівцям бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів у самоосвітній діяльності, сприяє популяризації документів, що висвітлюють тенденції розвитку книгозбірень ЗНЗ як сучасних ресурсних бібліотечно-інформаційних центрів. За десять років у межах вищезазначеної серії випущено й інші видання: науково-методичні рекомендації «Формування інформаційної культури учнів загальноосвітніх навчальних закладів», методичний посібник «Анотування як процес аналітико-синтетичної обробки інформації»; два практичні посібники «Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації» і «Упровадження в практику роботи бібліотек освітянської галузі ДСТУ 7.16:2006 “Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання” та ДСТУ ГОСТ 7.80: 2007 “Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання”»; методичні рекомендації «Традиційні каталоги наукових бібліотек освітянської галузі», «Укладання оглядових документів», «Перевірка бібліотечних фондів», «Створення освітянськими бібліотеками інформаційного ресурсу з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства та інформаційної діяльності в традиційній та електронній формах».

Важливу роль у підвищенні рівня професійної самоосвіти шкільних бібліотекарів й об'єднання їх творчого та інтелектуального потенціалу відіграє газета «Шкільна бібліотека плюс». Це професійне видання створено 2003 року з ініціативи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за підтримки Міністерства освіти і науки України й Благодійного фонду сприяння розвитку освіти імені Бориса Грінченка. Протягом десяти років існування газети на її сторінках систематично друкуються законодавчі та нормативно-правові документи, методичні матеріали, статті, які висвітлюють вітчизняний і зарубіжний досвід роботи шкільних книгозбірень; подаються матеріали щодо впровадження інформаційно-комунікативних технологій. Особливе місце в газеті займають публікації, підготовлені науковими співробітниками ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Серед шкільних бібліотекарів має популярність «Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки», який щорічно готує названа установа.

Необхідно також зазначити, що інноваційному розвитку бібліотек ЗНЗ сприяють заходи, спрямовані на підвищення професійного рівня шкільних бібліотекарів, котрі щорічно організовуються ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Так, із 2008 р. за ініціативою директора цієї книгозбірні П. І. Рогової й підтримки президента Української асоціації Василя Сухомлинського О. Я. Савченко та доньки видатного педагога-гуманіста О. В. Сухомлинської щорічно в рамках Міжнародних і Всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю» проводиться бібліотечна секція для фахівців шкільних бібліотек. Такі секції було організовано для бібліотекарів Кіровоградщини, Херсонщини, Хмельниччини, Донеччини. 2014 р. вона проводитиметься для співробітників книгозбірень ЗНЗ АР

Крим. Також щорічно в рамках міжнародних і всеукраїнських конференцій, семінарів проходять секції саме для шкільних бібліотек.

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що багаторічна цілеспрямована робота ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського сприяє інноваційному розвитку книгозбірень освітянської галузі, зокрема бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів. У схваленій Президентом України «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.» у розділі «Сучасний стан розвитку освіти» констатується: «відбулися значні позитивні зрушення в бібліотечно-інформаційному забезпеченні педагогічної освіти і науки» [1]. Отже, це свідчить про те, що діяльність Бібліотеки як головного координаційного, науково-методичного центру мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України впливає на процес удосконалення освітянських книгозбірень, зокрема й шкільних.

Список використаних джерел

1. Декларация о школьных библиотеках / [Международ. Ассоц. Шк. Б-к]. – // Б-ка в шк. – 2000. – Авг. (№ 3). – С. 2.
2. Концепція інформатизації мережі бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів України : затв. рішенням Президії АПН України від 26 січ. 2006 // Освіта України. – 2006. – 17 берез. (№ 21). – С. 2–6.
3. Про Національну доктрину розвитку освіти : указ Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347/2002 // Освіта України. – 2002. – 23 квіт. – С. 4
4. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс] : указ Президента України від 25 черв. 2013 р. №344/2013. – Електрон. текст. дані. – К., [2013]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>. – Назва з екрана.
5. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 9 січ. 2007 р. №537-V // Відом. Верхов. Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 169.

И. И. Хемчян

Научно-методическое обеспечение школьных библиотек в условиях реформирования системы национального образования

В статье отражена деятельность главного координационного научно-методического центра сети образовательных библиотек МОН Украины и АПН Украины – ДНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского по научно-методическому обеспечению школьных библиотек Украины, исследовано ее влияние на оптимизацию их работы.

Ключевые слова: Государственная научно-педагогическая библиотека Украины имени В. А. Сухомлинского, научно-методическая работа, школьная библиотека, инновационное развитие, профессиональное самообразование.

I. I. Khemchian

Scientific and Methodological Support for School Libraries in Ukraine Under the Conditions of Reforming the National Education System

The article is concerned with the activity of V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine as a main coordinating scientific and methodological centre which belongs to the network of educational libraries subordinated to the Ministry of Education and Science of Ukraine and the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. The author highlights scientific and methodological support for school libraries in Ukraine, analyzes its influence on the optimization of their work.

Key words: V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, scientific and methodological work, school library, innovative development, professional self-education.

Надійшла до редколегії 30.12.2013 р.

УДК 028.5(091)

А. І. Рубан,
наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

**ДИТЯЧЕ ЧИТАННЯ: ПОГЛЯДИ ВЧЕНИХ, ПЕДАГОГІВ, ПИСЬМЕННИКІВ
ІЗ ДАВНІХ ЧАСІВ ДО СЬОГОДЕННЯ**

У статті, підготовленій за результатами бібліографічного огляду видань із фондів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського «Дитина і книга: погляд крізь призму часу», зроблено спробу розглянути найважливіші етапи розвитку дитячої літератури й дитячого читання з найдавніших часів до сьогодення з урахуванням історико-культурних процесів, що характеризують ту чи іншу епоху.

Ключові слова: читання, дитяче читання, історія дитячого читання, книга, видання, читачі, дитяча література, історія дитячої літератури, бібліотеки, культура, освіта, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, бібліографічний огляд.

Постановка проблеми. Аналіз історії української й світової літератур, літературних процесів різних епох, бібліотечної справи дає можливість стверджувати, що увага до проблем дитячої книжки та дитячого читання в певні періоди то посилювалася, то вщухала. Подібні тенденції зумовлені багатьма факторами: соціально-культурним середовищем, станом книговидання, аксіологічними домінантами, превалюванням певного функціонального аспекту книги для дітей, специфікою ролі, покладеної на дитяче читання в той чи інший час [10, с. 7].

Нині, коли весь світ занепокоєний тенденцією до зниження рівня дитячого читання, до популяризації книжки й читання активно долучаються дитячі, юнацькі й шкільні книгозбірні. З 2006 р. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, яка очолює мережу освітянських бібліотек МОН України й НАПН України, бере участь у заходах, присвячених цій актуальній тематиці, виступаючи активним популяризатором наукових знань про книжку, читання.

Для надання допомоги шкільним бібліотекарям, учителям, батькам щодо залучення дітей до читання в рамках НДР «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (наук. керівник – канд. іст. наук, старш. наук. співроб., директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського П. І. Рогова) фахівці книгозбірні підготували бібліографічний огляд 76 назв видань із питань дитячого читання «Дитина і книга: погляд крізь призму часу» [5], використавши для цього наявні в її фонді книги.

Метою огляду було висвітлення внеску вітчизняних і зарубіжних науковців, видатних педагогів, діячів культури України й світу з часів античності до початку XXI ст. у розроблення проблеми дитячого читання для глибинного ознайомлення з їхньою спадщиною й творчого застосування в практиці роботи бібліотек і закладів освіти.

Поставлена мета зумовила такі завдання:

- виявити, дослідити й проаналізувати видання, присвячені питанням дитячого читання, наявні у фондах ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;
- відобразити творчий внесок дослідників у науку про формування юного читача в конкретно-історичному контексті;
- розкрити й популяризувати інформаційний ресурс ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, зокрема кабінету бібліотекознавства, з питань дитячого читання.

Бібліографічний огляд, що вийшов друком у газеті «Шкільна бібліотека плюс», а також розміщений на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, призначено для дослідників і керівників дитячого читання, батьків, бібліотекарів навчальних закладів та дитячих книгозбірень, інших фахівців, зацікавлених питаннями читання дітей.

Мета статті – дослідити й охарактеризувати історію розвитку дитячої літератури й дитячого читання з найдавніших часів до сьогодення, використовуючи для цього результати бібліографічного огляду видань із фондів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського «Дитина і книга: погляд крізь призму часу».

На питання про те, що таке книга, яка її роль у житті людей, що належать до різних культур, намагалися дати відповідь видатні вчені, письменники, мислителі минулого й сучасності. Коли зіставляєш одкровення мудреців Сходу та європейської античності з оповіданнями, нарисами, статтями, лекціями й спогадами про книгу авторів наступних століть, аж до наших часів, то вкотре переконаєшся не лише в спільності культурної історії людства, а й у тому, наскільки вона невідривна від усього, що відбувалося та відбувається з народами, державами й окремими людьми.

Аналіз джерельної бази. Поступ літератури, адресованої дітям, тісно пов'язаний із загальним літературним процесом, духовним життям суспільства й відображає провідні педагогічні, філософські погляди свого часу. Починаючи з XVIII ст., дитяче читання було предметом уваги багатьох діячів науки й культури. Найзначніший внесок у розвиток педагогіки дитячого читання цього періоду зробили А. Болотов, М. Курганов, М. Ломоносов, М. Новиков. У XIX ст. вивчення розвитку уподобань та зацікавлень дитини-читача пов'язане з іменами видатних письменників, педагогів світу, зокрема Х. Алчевської, Ц. Балталона, В. Белінського, С. Брайент, Г. Вольгаста, Б. Грінченка, М. Добролюбова, Г. Дорофєєва, Є. Єлачича, О. Круглова, О. Лебедєва, М. Рубакіна, С. Русової, К. Ушинського, І. Феоктистова, М. Чернишевського, М. Чехова та інших. У період 1917 – кінця 1980-х рр., коли

змінився весь устрій життя й сформувалася радянська держава, значний внесок у розвиток наукової теорії та методики керівництва процесом читання молодого покоління, у розроблення принципів питань дитячого й юнацького читання зробили С. Абакумов, Р. Абельська, А. Бабушкіна, Л. Беленька, О. Горький, Н. Житомирова, А. Коган, Н. Крупська, Д. Ліщинський, А. Макаренко, Е. Марієнгоф, Г. Покровська, П. Рубцова, В. Сухомлинський, І. Тимофєєва, О. Шахрай, Е. Яновська та інші. Наприкінці 1990-х рр. – на початку ХХІ ст. дослідженнями дитячого читання в Україні займалися й надалі вивчають його проблеми У. Гнідець, Г. Гречко, Т. Долбенко, Л. Заліток, М. Зніщенко, І. Калиновська, Ж. Клименко, Г. Корнєєва, Н. Марченко, В. Медведєва, Р. Мовчан, В. Мозгова, Е. Огар, Г. Оленіна, Г. Ткачук, А. Фасоля, Т. Шамаріна та ін.; у Російській Федерації – В. Бородіна, О. Борисова, Г. Варганова, О. Голубєва, Н. Добриніна, Т. Жукова, Ю. Мелентьєва, Т. Полозова, Н. Сметаннікова, О. Старовойтова, І. Тимофєєва, І. Тихомирова, В. Чудінова й багато інших. При цьому варто зауважити, що в Україні питання дитячого читання розглядають переважно на сторінках періодичних видань, у той час, як у Російській Федерації останніми роками видано багато фундаментальних праць, у чому велика заслуга Російської шкільної бібліотечної асоціації.

Основна частина. Дослідження питань дитячого читання, яке існує стільки ж, скільки письмова традиція, неможливе без розгляду найважливіших етапів розвитку дитячої літератури, а також без урахування історико-культурних процесів, що характеризують певну епоху. За допомогою періодизації встановлюються відносні межі значних змін залежно від історичних умов, що допомагає побачити нове й традиційне в кожному періоді й на цій підставі визначити закономірності такого поступу. Проте будь-яка періодизація, як стверджують науковці, відносна та залежить від стану науки, рівня дослідженості предмета. Тому межі між її періодами й етапами не завжди можна зафіксувати більш або менш точною датою. Першу спробу розглянути дитячу літературу як підсумок майже тисячолітнього розвитку 1990 р. здійснив літературознавець, фахівець із російської дитячої літератури, методики викладання національних літератур Ф. І. Сетін у підручнику «История русской детской литературы: конец X – первая половина XIX века». Він поділив її на такі періоди:

1. Давньоруська література для дітей IX–XVII століть.
2. Дитяча література XVIII століття.
3. Дитяча література XIX століття.
4. Дитяча література кінця XIX–початку XX століть [14, с. 36].

У руслі іншої дослідницької традиції (над нею працювали М. В. Чехов [4] та А. П. Бабушкіна [3]) дитяча література як самостійне явище виникає у XVIII столітті.

Беручи за основу періодизацію Ф. І. Сетіна, спробуємо коротко охарактеризувати розвиток читання дітей у кожний з визначених науковцем періодів.

Поява читачів на Русі пов'язана з утворенням Давньоруської держави й впровадженням християнської віри. Навчання грамоти – читання вголос і вивчення

напам'ять релігійних текстів, або старанне читання книжок – таким був шлях виникнення перших читачів. Прийнявши хрещення, князь Володимир постійно піклувався про поширення книжкового навчання. Своїх синів, а з ними й безліч боярських дітей, він «повелел учить писанію греческому и славянскому, приставив к ним искусных учителей, а также и у простых людей отроков повелел брать для учения книжного. Матери же их безумные плакали по детям своим как по мертвым» [15, с. 7]. Перші дані про читання дітей, що дійшли до нашого часу, датуються кінцем X – початком XI ст. В «Ізборнику Святослава» 1076 р., пам'ятці давньоруського перекладного письменства, створеній для чернігівського князя Святослава Ярославича, подано поради про те, як треба читати: «Коли читаєш книги, не квапся швидко дочитати до другого розділу, але зрозумій, що висловлюють речення і слова, хоч би тричі вертаючи до одної глави... Бо хто зрозуміє правду написання, той кермується нею» [9].

У читачів Давньої Русі читання мало релігійно-моральний характер. У ньому вони вбачали заняття для спасіння душі, неодмінну умову праведного життя. Визначні події, явища в історії словесності та культури Давньоруської держави вплинули на формування дитячого читання. Чимало пам'яток духовної культури, що з'явилися на її території протягом XI–XVII ст. (Біблія, Євангеліє, Псалтир, житія святих, літописи), були відомі багатьом освіченим людям, зокрема й дітям, того періоду та входили до кола їхнього читання.

У другій половині XIII–XV ст. українські землі переживали певне призупинення розвитку окремих ланок культури, пов'язане з наслідками монголо-татарської навали й втратою Києвом значення політичного, торговельного та культурного центру України-Русі. У поширенні освіти, як і в розвитку багатьох галузей культури, величезну роль відігравали церкви й монастирі. Книжкова справа в Україні перебувала у важкому становищі. Основними жанрами були казки, новели, легенди, притчі, використовувалися прислів'я й приказки. Із середини XV ст. як у європейському, так і в українському книговидаванні простежуються радикальні зміни, пов'язані з виникненням книгодрукарства (1440 р. – німецький винахідник Й. Гуттенберг). Після приєднання українських земель до Великого князівства Литовського початкові школи, в яких навчали читання й письма, існували в містах, при великих церквах і монастирях, у маєтках деяких магнатів.

У Росії у другій половині XV століття потреба у великій кількості грамотних людей для керування Московською державою, що звільнилася з-під ярма іноземців та об'єднала довкола себе інші князівства й землі, змусила пришвидшувати темпи навчання. Процес читання необхідно було зробити доступнішим і привабливішим. Тому виникнення зачатків дитячої літератури пов'язане з практичними освітніми потребами. Із появою перших творів для дітей робляться спроби їх осмислення, з'являються окремі висловлювання про мету, завдання й особливості дитячих книжок. Найдавніше з них – 1491 року, в якому укладач першої рукописної граматики Дмитро Герасимов порівняв дитячу книжку з материнським молоком [14, с. 37]. У

рукописних навчальних посібниках Давньої Русі грамота, книга порівнювалися з сонцем, але при цьому додавалося, що й «солнечную светлость мрачный облик закрывает», а книжкову премудрість ніщо закрити не може. Подібні вислови вживалися в багатьох передмовах до дитячих творів. Укладач і видавець першої друкованої книги для дітей – «Букваря» (1574) – Іван Федоров грамоту називав «медом для душі», найкращою прикрасою підлітка й юнака [14, с. 37]. У літературі для дітей цього періоду зароджувалися педагогічні підходи до керівництва читанням. Значення перших друкованих видань для дітей у розвитку педагогіки дитячого читання полягало в пробудженні зацікавлення до книги, урахуванні можливостей дитини сприймати написане, рекомендаціях з опрацювання тексту.

XVI–XVII ст. можна назвати періодом навчальної книги, своєрідним «абетковим» етапом літератури для дітей. Щоб навчити читати, використовували азбуки, букварі, граматики, азбуковники та, як і в попередній період, книги релігійного змісту.

Однією з характерних рис культури України XVI–XVIII століть є особливе зацікавлення суспільства питаннями освіти. 1576 р. князь Костянтин-Василь Острозький у своєму маєтку відкрив перший православний колегіум; 1586 р. у Львові створено першу братську школу, а 1661 року – університет, перший в Україні; 1632 р. у Києві організовано Києво-Братську колегію, якій згодом надано статус академії. Неодмінною складовою частиною навчальних закладів були бібліотеки. Набуває розвитку друкарська справа. Найбільшу питому вагу в друкарській продукції мали книги релігійного характеру, але видавалися також наукові трактати, довідники, календарі, підручники.

У XVII–XVIII ст. відбувається розвиток літературного процесу в напрямі від навчально-просвітницької літератури до художніх і науково-пізнавальних творів; зароджується література, що будується на діалозі з дитиною, відображає її дитяче «Я». З'являються видання для молодшого віку: азбуки-книги для читання (перший етап навчання), азбуки-прописи (другий етап). В історію дитячої літератури XVII ст. увійшли «Малый букварь» (1694 р.) і «Большой букварь» (1696 р.) Каріона Істоміна, адресовані «детям, хотящим учиться чтению писаний» [6, с. 6]. Із середини XVII ст. у дитячу літературу починають входити перероблені популярні твори для дорослих. Оригінальні прозові жанри в російській дитячій літературі з'явилися в останню третину цього ж століття. То були окремі рукописні оповідання й друковані повісті повчального характеру. Письменники зазначеного часу виступали керівниками читання. Про це свідчать передмови до книжок. Перший російський поет для дітей Саватій написав чотири передмови до рукописної збірки «Азбуковное учение». У них розкривався зміст книги, оцінювалися вчинки героїв, визначалися особливості авторського стилю, висловлювалися різноманітні думки та судження. Автор прагнув виховувати в дітях любов до книжки, готував читача до розуміння твору, навчав робити практичні висновки для себе [8, с. 18]. До кінця XVII ст. в учнів з'явилася

можливість користуватися навчальними бібліотеками, хоча їхня кількість ще була невеликою.

Отже, до кінця XVII ст. склалися перші уявлення про педагогіку дитячого читання. Вони виникли завдяки потребі виховувати молоде покоління, навчати його читати й писати, а також мали на меті зробити ці процеси доступнішими. Існувала обґрунтована необхідність ознайомлення дітей із найкращими зразками вітчизняної й світової літератури, пробудження в них зацікавлення до книги, читання як джерела знань і самоосвіти. Визнавалася роль, яку для керівників дитячого читання відігравало розуміння світу дитини та сприйняття нею літературних творів. Ці вимоги знаходили реалізацію як у самій літературі для дітей, так і в діяльності педагогів, бібліотекарів. Важливе значення для формування потреб у читанні мали особисті, родинні, монастирські, навчальні бібліотеки. У цей час розширилося коло читання дітей, з'явилося більше можливостей залучення їх до книги, читання. Особлива роль у вихованні молодшого покоління як слухачів і читачів належала сім'ї [8, с. 21].

У XVIII ст. з'являються читачі з новими бажаннями й потребами, які звертаються до книжок громадянського друку, літератури з різних галузей знань, посилено займаються самоосвітою. Їх цікавить не тільки серйозна література просвітницького характеру, а й романи, міфи, казки, байки. Починаючи з XVIII ст., дитяча література розглядається як самостійне явище.

На початку XVIII ст. під впливом реформ Петра I трансформуються зміст і цільова орієнтація дитячих книжок. Для здійснення грандіозних планів імператорові потрібні були по-європейськи освічені й енергійні люди, здатні застосовувати на практиці свої знання в галузі спорудження будівель, фабрик, заводів, фортифікацій, технології виробництва, створенні нової зброї тощо. Тому головну роль відводили виданням із механіки, геодезії, математики та інших прикладних наук не лише для дорослих, але й для юнацтва та дітей. Граматиці ж надавали допоміжне значення: вона була потрібна для того, щоб молоді люди з її допомогою могли складно викладати (усно й письмово) здобуті наукові та технічні знання. У написанні творів для юних читачів брали участь великі вчені, письменники, політичні й державні діячі. Навіть імператриця Катерина II залишила після себе чимало творів у всіх жанрах, видавала журнали. У цей період зароджується дитяча журналістика. Книжки для дітей випускалися не лише в столицях, а й в інших містах. По-справжньому вагомою спробою впливати на виховання та освіту за допомогою видань була в цей період діяльність російського журналіста, видавця й громадського діяча М. І. Новикова (1744–1818). Особливо слід відзначити його щотижневий журнал «Детское чтение для сердца и разума», який проіснував лише чотири роки (з 1785 р. до 1789 р.), однак його вплив на освіту, педагогіку, керування читанням молодого покоління відчувався протягом подальших років.

У XVIII ст. бібліотеку почали розглядати як невід'ємну частину навчального закладу та як самостійну установу, призначену для поширення освіти, розвитку економіки й науки. Перед нею ставилося завдання не лише збирати та зберігати

книги, а насамперед видавати їх для читання, забезпечувати доступність фондів для кола читачів, що збільшувалося. У зв'язку з відкриттям публічних і навчальних книгозбірень порушувалися питання організації бібліотечного обслуговування читачів, надання їм допомоги у виборі видань. Правила й інструкції деяких бібліотек зобов'язували їхніх співробітників збирати відомості про найкращих письменників, вивчати книги, враховувати під час видачі смаки й зацікавлення користувачів [8, с. 28–30]. У другій половині XVIII ст. почала бурхливо розвиватися література для дітей, книга набула поширення серед різних верств населення.

У першій половині XIX ст., сповненій бурхливими зовнішньо- та внутрішньополітичними історичними подіями, досягнуто значних успіхів у поступі науки, мистецтва, літератури, освіти. Для розвитку капіталізму в Росії потрібні були освічені люди, тому 1803 р. у державі створено Міністерство народної освіти, що відповідало за проведення реформи в освітній галузі. На початку XIX ст. у країні сформовано шість навчальних округів, з'явилися повітові гімназії, ліцеї й парафіяльні училища (протягом першої половини XIX ст. лише в Україні відкрито 19 гімназій – в Одесі, Харкові й Києві по дві, Чернігові, Ніжині, Полтаві, Катеринославі та інших містах (усього в Російській імперії – 77), Волинський ліцей у Кременці (1805), Рішельєвський – в Одесі (1817), Гімназію вищих наук у Ніжині (1820)). Під Петербургом відкрито Царськосільський (1811), а в Ярославлі – Демидівський (1805) ліцеї. Засновано університети в Казані (1804), Харкові (1805), Києві (1834), педагогічний інститут у Санкт-Петербурзі (1804); відновлено й оновлено діяльність Московського, Віленського, Дерптського та Санкт-Петербурзького університетів. Проте обсяг читацької аудиторії аж до реформ 1860-х рр. був невеликим.

Поглиблення в Росії кризи феодально-кріпосницької системи на початку XIX ст., формування капіталістичних відносин, поразка в Кримській війні (1854–1856), пожвавлення визвольного руху змусили царський уряд провести в 60–70-х роках цього століття низку глобальних реформ, зокрема скасування 1861 р. кріпосного права, що стало імпульсом до важливих перетворень в освіті, культурі, до соціально-економічного й суспільно-політичного поступу держави [13, с. 50].

У другій половині XIX століття в Російській імперії розширюється мережа шкільних бібліотек та започатковуються вчительські й педагогічні книгозбірні як у навчальних закладах, так і поза ними. Із 1870-х рр. на українських етнічних землях починають відкриватися бібліотеки при навчальних закладах; громадсько-просвітницьких установах (довідково-педагогічні або зібрання посібників у справі народної освіти); центральні педагогічні книгозбірні при губернських земських управах, педагогічних музеях [13, с. 16, 47]. У цей час збільшується читацька аудиторія. Читання книжок ще не стало масовим явищем, нагальною потребою більшості населення. Однак було задіяно механізм (народні школи, бібліотеки, дешеві видання), який призвів до появи «народної інтелігенції», читачів у тих верствах населення, де раніше їх майже не було (у селянстві, фабричному й робочому населенні міст тощо).

У XIX ст. систематично з'являються статті, присвячені проблемам дитячої літератури, кількість яких із роками збільшується. Формується професійна критика, закладається фундамент її теорії, публікуються дослідницькі роботи, виходять теоретичні праці узагальнювального характеру. Дитяча література XIX ст. розвивається в тісному зв'язку з освітою, літературою для дорослих і всією культурою, революційно-визвольним рухом. Вона ставить перед собою нове завдання: віднині звертатися не лише до розуму дитини, а й до її відчуттів. У цей період змінюється саме уявлення про читача. Він розглядається і як об'єкт виховання, і як особа, що формується. У зв'язку з цим відкрите повчання поступово відходить на другий план. Починається осмислення особливостей дитячої психології, робляться спроби зрозуміти: як дитина пізнає світ, яке коло її зацікавлень, що близьке її серцю та здатне викликати співчуття, а що, навпаки, підштовхує до протесту та несприйняття. Передові діячі культури висувають вимогу переходу до реалістичного зображення людини й життя в дитячих творах. Для XIX ст. характерною є критика перекладених і вітчизняних книжок для дітей, що відрізнялися низьким художнім рівнем або неякісним перекладом. Увібравши в себе найкращі досягнення попередніх епох, продовжуючи й розвиваючи їх у нових умовах, дитяча література XIX століття стає високим мистецтвом та інколи не поступається здобуткам «великої» літератури. Донині вона справляє сприятливу виховну дію на дитину. Варто також зазначити, що в цей період з'являється перша дитяча науково-пізнавальна література.

Аналіз шкільних програм того часу свідчить, що до середини XIX ст. склалася доволі чітка система літературних авторитетів (О. С. Пушкін, М. Ю. Лермонтов, О. С. Грибоедов, М. В. Гоголь). Із письменників-сучасників широку популярність мали І. С. Тургенєв, О. Ф. Писемський, О. В. Дружинін, І. О. Гончаров, Д. В. Григорович, О. М. Островський, Н. Д. Хвоцинська [15, с. 50–51]; в Україні – І. П. Котляревський, Т. Г. Шевченко, Є. П. Гребінка, Марко Вовчок, М. С. Шашкевич, Я. Ф. Головацький та інші [7].

Друга половина XIX ст. характеризується заснуванням нових періодичних педагогічних видань («Детское чтение», «Педагогический сборник», «Педагогический листок», «Воспитание и обучение», «Семья и школа», «Воспитание» тощо), на сторінках яких систематично розглядалися проблеми дитячої літератури, дебатовалися питання кола дитячого читання, сприйняття, психології читання, читацьких уподобань, оцінки дитячої книжки. У цей період розгорнувся новий етап гуманізації освіти. До читанок починають входити оповідання й вірші про родину, рідний край, село, церкву. Дітям також пропонують «повістки» – оповідання моралізаторського змісту, байки, коротенькі казки, оповіді зі священних книжок.

Якщо в Російській імперії українське слово й культура не визнавалися владою, не допускалися до середньої та вищої школи, то в Західній Україні, яка входила до складу Австро-Угорщини, становище було кращим: діти одержували найзагальніші відомості про навколишній світ зрозумілою для них рідною мовою. У середині XIX ст. на цій території навчальні книжки для початкової школи, букварі й читанки

укладали Я. Головацький, Ю. Федькович, М. Шашкевич, О. Духнович, Й. Кобринський та інші. Їх об'єднувало прагнення подавати тексти народною мовою, а виховний ідеал зосереджувати переважно в навколишньому українському світі. Пізніше, у другій пол. XIX ст., з'явилися перші підручники для середніх і старших класів шкіл та гімназій провідних галицьких педагогів, методистів, учених В. Ковальського, О. Сторонського, О. Барвінського, О. Огоновського, що стали надбанням не тільки української школи в Західній Україні, а й мали потужний вплив на підручникотворення по всій території нашої країни [7].

У наступні десятиліття в Російській імперії українське шкільництво на вітчизняних землях було заборонено й практично не розвивалося, а спроби його відродження національною інтелігенцією деспотично припинялися російською владою засобами різноманітних урядових та царських указів. Так, царські циркуляри 1863 і 1876 рр. забороняли друк книжок українською; шкільне навчання проводилося «панською», російською мовою, яку не всі діти розуміли. Проте в народі жила потреба національного самопорятунку. У тогочасних творах для дітей особливо відчувався вплив прогресивних педагогічних ідей, що простежуються в творчості Б. Грінченка, Марка Вовчка, І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, Лесі Українки та інших.

У 1870–1890-х рр. у Російській імперії, зокрема на українських землях, швидко розвивається рекомендаційна бібліографія. Нею цікавиться місцева педагогічна громадськість. Розпочинаються колективні бібліографічні роботи. Виникають такі спеціальні громадські організації, як рекомендаційне бюро при Одеській комісії народних читань (1888), котрі надають поради щодо книжок для масового, зокрема й дитячого, читача. У цей час рекомендаційну бібліографію активно розвивають товариства грамотності, а також земства. На початок 1904 р. список покажчиків видань для дитячого читання й посібників для укладання шкільних бібліотек перевищував три десятки [2, с. 10]. Отже, до кінця XIX ст. ідея використання літератури для розвитку дитини, що росте й формується як особистість, отримує конкретне наукове обґрунтування.

Розвиток капіталізму в Росії, революційний рух, тенденція до демократизації суспільного життя на початку XX ст. створили об'єктивні передумови для загального підйому культури, науки, освіти, бібліотечної справи. Відчувалася потреба в розширенні й удосконаленні системи освіти, усе більшої популярності набувала думка про введення загального навчання, розширення мережі навчальних, культурно-освітніх установ, книгозбірень. У 1900-ті рр. з ініціативи приватних осіб було відкрито дитячі бібліотеки-читальні в Москві, Києві, Кишиневі, Костромі, Одесі, Благовіщенську, Пермі, Нижньому Новгороді. Їх очолювали педагоги-ентузіасти – М. В. Береднікова, Г. К. Покровська (у Москві), Д. Ю. Добра (у Києві), Х. Д. Харжевська (в Кишиневі) і багато інших. Вони створювали комісії або комітети при книгозбірнях, які визначали програму їхньої діяльності, складали каталоги, списки книг для читання, брали участь безпосередньо в роботі з юними читачами,

вивчали їхні читацькі потреби, проводили читання вголос, практикували розповіді про прочитане [8, с. 67–68].

На межі століть у Російській імперії значно зросла чисельність бібліотек. Як зазначає К. І. Абрамов [1, с. 96], на початку 1914 р. в Росії було 75,9 тис. таких установ різних типів і видів з фондом близько 46 млн книжок. 78 % цієї кількості становили книгозбірні гімназій, повітових і початкових училищ, земських й інших шкіл. Із дослідження П. І. Рогової [13, с. 75] дізнаємося, що 1912 р. у Київській губернії функціонувало 166 бібліотек, у Волинській – 73, Подільській – 70, Чернігівській – 146, Полтавській – 285. Найчисленнішим типом книгозбірень для дітей були шкільні бібліотеки при середніх і нижчих навчальних закладах, обмежені межами своєї школи. Добір видань у них визначався жорсткими рамками офіційного каталогу Міністерства народної освіти. Ані за кількістю, ані за якісним складом фондів більшість таких установ навчальних закладів не відповідали потребам учнів у книзі й знаннях. Із появою безплатних народних книгозбірень і бібліотек-читалень основними їхніми читачами ставали діти та підлітки. На I Всеросійському бібліотечному з'їзді 1911 р. наголошувалося, що вони буквально витіснили дорослих читачів із безкоштовних бібліотек-читалень. Читачі-учні середніх і вищих навчальних закладів посідали перше місце також у міських народних книгозбірнях, платних публічних і громадських бібліотеках. Наприклад, у Харківській громадській бібліотеці 83 % передплатників були учнями, у Воронежській – 52 %, у Миколаївській – 41 % [8, с. 68–69]. Завдяки зусиллям бібліотекарів-ентузіастів розгорнуто інтенсивну діяльність з організації читання юного покоління. Співробітники книгозбірень не обмежувалися видачею книжок, вони прагнули виховувати в дітей пошану й любов до видань, читання, розвивали в них художній смак. У бібліотеках проводилися читання вголос і розповіді, бесіди про прочитане, драматичні постановки.

Зростання теоретичного й практичного зацікавлення проблемами дитячого читання сприяло появі критико-бібліографічних журналів: «Новини дитячої літератури» (видавався в Москві під редакцією А. І. Колмогорова в 1911–1916 рр.) і «Що і як читати дітям» (виходив у Петербурзі під редакцією Є. Єлчича). Питання дитячого читання, літератури для дітей стали актуальними серед російської педагогічної громадськості. 1913 р. у Петербурзі відбувся з'їзд із родинного виховання, у програмі якого знайшли відображення проблеми сім'ї як виховного середовища, наукового вивчення дитини, фізичного, морального, естетичного та розумового виховання, діяльності громадських організацій з виховання й захисту дітей. Питання дитячого читання було порушено на цьому з'їзді як центральне у вихованні. Багато уваги приділялося відбору літератури для нього, принциповому оцінюванню творів окремих авторів [8, с. 72–73].

Після революції 1917 р. у дитячій літературі відбулися докорінні зміни. У цей час було вирішено відмовитися від попередніх соціальних і педагогічних установок. Перші два десятиліття радянської влади ознаменувалися напруженими пошуками

шляхів розвитку дитячої літератури, відповіді на питання, як і про що писати для молодого покоління країни. Висловлювалися припущення, що «новій» дитині потрібна не весела, розважальна книжка, а ділова, інформаційна. Час, який сколихнув народні маси на боротьбу, наклав свій відбиток на дітей-читачів 1920-х рр.: «Маяковский был нами прочтен раньше Пушкина; Тургенев казался скучным после эренбургского «Хуренито», – писав у 1930-ті рр. молодий журналіст, співробітник журналу «Пионер» Євген Крекшин, згадуючи своє нещодавнє отрочество [12, с. 143]. Через загострене класове почуття, підвищений інтерес до героїки революції та громадянської війни діти того періоду з особливим настроєм читали «Железный поток» О. Серафимовича, «Красный десант» Д. Фурманова, «Как закалялась сталь» М. Островського, «Р. В. С.» А. Гайдара, «Красные дьяволята» П. Бляхіна, «Макара-следопыта» Л. Остроумова [12, с. 144].

У 20-х рр. ХХ ст. завоювання читачів-дітей лише починалося: письменники й педагоги шукали нових шляхів виховання читацької культури школярів.

1920 р. у Москві відкрився перший у світі Інститут дитячого читання під керівництвом Г. К. Покровської (1878–1972), бібліотекознавця та письменниці, учениці професора М. В. Чехова. Уперше пропагандою й вивченням дитячого читання стала займатися спеціальна державна установа. Лише за рік роботи 11 її співробітників зібрали для бібліотеки Інституту десять тисяч російських й іноземних старовинних і сучасних книжок. Чимало було зроблено для організації дитячого читання з малограмотним населенням. В Інституті працювали літературно-видавнича комісія, курси й семінарії для фахівців, була й наукова програма. Проте 1923 р. Інститут дитячого читання було реорганізовано у відділ Інституту методів позашкільної роботи, а 1933 р. закрито, залишивши без підтримки, яку раніше надавали йому А. В. Луначарський і Н. К. Крупська. Розгром Інституту призвів до тривалої стагнації справи, забуття та навіть втрати багатьох її результатів [2, с. 13–14].

У 1930-ті рр. бібліотекознавці й педагоги надалі активно розробляли основи теорії керівництва читанням. На Всесоюзній нараді з теоретичних питань бібліотекознавства та бібліографії 1936 р. обговорювалося таке питання: «Бібліотека обслуговує читачів чи керує їхнім читанням?» Утвердилася точка зору тих бібліотекознавців, які розглядали керівництво читанням як систему роботи з читачами в книгозбірні, як педагогічний процес систематичного впливу на зміст і характер читання, на самоосвітню роботу читачів. Керівництво читанням не зводилося лише до простого задоволення запитів, а розглядалося як процес формування на їхній основі нових читацьких інтересів. У наступні роки теорія керівництва читанням отримала подальший розвиток [8, с. 107].

У цей період в УРСР розпочалося організоване вивчення читачів силами книгозбірень: Київською центральною дитячою бібліотекою було проведено дослідження «Що читають сільські діти» (1936), відділом дитячого читання Українського науково-дослідного інституту педагогіки – «Юний читач – учень 4–

7 кл.» (1937). Результатом такої діяльності в 1930-х рр. стало формування нових уявлень про технологію роботи молодого читача, структуру читацьких інтересів дітей, рівень їхньої начитаності, співвідношення попиту на літературу та його задоволення [11, с. 4].

Війна з німецько-фашистськими завойовниками затримала розвиток теорії дитячої літератури й внесла свої корективи в дослідження питань читання молодого покоління. Відродження інтересу до теми пов'язано багато в чому з діяльністю видавництва «Дитяча література» і Будинку дитячої книги, що функціонував при ньому з 1949 р. на правах відділу видавництва. Будинок дитячої книги підтримував зворотний зв'язок між тими, хто читає та тими, хто створює дитячі книжки.

У 1950-ті рр. у Радянському Союзі важливою особливістю розвитку літератури для дітей було зміцнення її взаємозв'язків із педагогікою, психологією, процесами дитячого читання. У навчальних закладах велика роль відводилася курсу «Керівництво читанням дітей» для майбутніх шкільних і дитячих бібліотекарів. У лютому 1952 р. відбулася нарада з обговорення програми цього курсу, в якій взяли участь представники Комітету в справах культурно-освітніх установ при Раді Міністрів РРФСР, АПН, кафедр Москви, Ленінграда, Харкова, бібліотечних технікумів. Загалом програму було схвалено. На її основі спільними зусиллями викладачів Москви й Ленінграда було підготовлено перший навчальний посібник із курсу «Керівництво читанням дітей в бібліотеці» для студентів бібліотечних факультетів (1959 р.). Викладаючи матеріал, автори (Н. М. Житомирова, В. О. Воронець, Н. С. Серова) зважали на потребу керівництва читанням, яке розглядали як одну з важливих умов всебічного розвитку особистості, як процес виховання любові до книги, зацікавлення читанням й усвідомлення його необхідності, формування мистецтва вдумливого читання та практичного використання літератури [8, с. 126–127].

У 1970-ті роки в Україні значно зросла кількість видань для дітей, збільшилися накладки, поліпшилося оформлення книжок. Важливими подіями в громадському й культурному житті країни стали VI з'їзд письменників СРСР і VII з'їзд письменників УРСР (1976), на яких всебічно обговорювалися питання розвитку літератури для дітей та юнацтва. Вони, а також Республіканська нарада з питань дитячої й юнацької літератури, що відбулася того ж року, скеровували митців на формування комуністичної свідомості засобами художнього слова, зображення позитивного героя із середовища робітничого класу. Упродовж 1960–1970-х рр. було проведено цикл великомасштабних соціологічних досліджень з аналізу читання дітей і молоді («Книга в житті молоді сучасного радянського села» (Державна республіканська юнацька бібліотека, 1968–1978), «Книга і читання в житті невеликих міст» (Державна бібліотека СРСР імені В. І. Леніна, 1968–1970), «Книга і читання в житті радянського села» (Державна бібліотека СРСР імені В. І. Леніна спільно з республіканськими, крайовими і обласними науковими бібліотеками та державними вишами, 1973–1975), «Дослідження художніх інтересів сучасних школярів» (Інститут художнього

виховання АПН СРСР, 1974)). У 1971–1976 рр. Державною республіканською бібліотекою УРСР для дітей було здійснено першу розвідку комплексного характеру – «Запити та інтереси дітей у галузі книги і читанні, їх формування і задоволення в умовах сучасного села». Вивчення показало, що зацікавлення книгою серед сільських школярів стало, а для 70 % учнів 2–8 кл. читання – улюблене заняття у вільний час, 57 % дітей читають щоденно [11, с. 4].

У 1980-х рр. покращилася підготовка студентів інститутів культури у сфері керівництва читанням дітей і юнацтва в бібліотеці. Було введено нові курси: «Ілюстрація в книзі для дітей. Робота з ілюстрацією в бібліотеці», «Культура мови». Бібліографічна підготовка студентів почала здійснюватися не лише за рахунок загальних курсів, а й завдяки поглибленню таких дисциплін, як «Бібліографія літератури для дітей і юнацтва», «Бібліографія науково-пізнавальної літератури для дітей і юнацтва». У період 1988–1992 рр. в Україні вісім книгозбірень провели соціологічні дослідження «Читацькі інтереси та попит на українську художню літературу в бібліотеках республіки» і «Особливості читання дітьми молодшого шкільного віку української художньої книги». Після ознайомлення з їх результатами перед бібліотеками було поставлено нові завдання: формування національної свідомості дітей засобами української книги, вивчення й задоволення національно-культурних потреб дітей в українській книзі [11, с. 4–5].

Зміни, що потрясли суспільство в 1990-х рр., особливо гостро позначилися на становищі дітей. Цей період став переломним у читанні дітей і підлітків. Складні процеси, котрі відбулися в книговидаванні за цей час, значно вплинули на опанування юними читачами книжкової культури. Наприкінці 1990-х рр. питання дитячого читання вперше за останні десятиліття стало надзвичайно актуальним. Значно змінилося ставлення дітей і підлітків до книги, їхні читацькі уподобання й звички. Книжковий ринок, що інтенсивно розвивався в цей період, справляв багатогранну, але неоднозначну дію на процес опанування юними читачами книжкової культури. З одного боку, видавнича продукція стала різноманітнішою, проте з іншого – на неї постійно зростали ціни, що обмежувало можливості придбання видань сім'ями, школами й бібліотеками. Потужний, але також неоднозначний вплив справила на читання молодого покоління реформа шкільної освіти. Збільшення кількості альтернативних навчальних закладів і створення численних нових програм зумовили різке зростання потреб школярів у «діловій» інформації, інколи зашкоджуючи цим читанню «для душі». Разом із тим збільшення кількості телевізійних каналів, розвиток кабельного телебачення та нових можливостей, які надають відеотехніка й комп'ютери, призвели до того, що «екранна культура» усе сильніше почала впливати на читання дітей і підлітків.

Протягом 1990-х рр. і в Україні, і в Росії невеликі розвідки дитячого читання здійснювали вчителі, психологи, соціологи й інші фахівці. Основними ж дослідниками на рубежі століть були бібліотекарі дитячих книгозбірень. Матеріали дослідження Державної дитячої бібліотеки України 1991–92 рр. «Читацькі потреби

дітей та підлітків та стан їх задоволення в ЦБС України» показали, що 54,7 % опитаних респондентів звертаються до бібліотеки для задоволення своїх читацьких захоплень, а під час вибору книг у них переважають пізнавально-освітні мотиви й вимоги шкільних програм [11, с. 5]. Відтоді значна частина обласних і міських дитячих книгозбірень регулярно проводить розвідки читання дітей і молоді, в яких відзначає падіння інтересу до читання. Причинами такого явища є надмірне захоплення телевізором, відео, комп'ютером; недостатня кількість цікавих книг; перевага «ділового» читання над читанням «для душі»; нестача вільного часу; відсутність зацікавленості батьків до читання дитини або неможливість купити видання через високі ціни; недостатня матеріально-технічна база бібліотек; нестабільне комплектування їхніх фондів.

На початку XXI ст. країнами, занепокоєними тенденцією до зниження рівня дитячого читання, розроблено спеціальні національні програми. Так, в Україні 2009 р. розпорядженням Кабінету Міністрів ухвалено Концепцію Державної цільової програми підтримки й розвитку читання на період до 2015 р., спрямованої на підвищення культури читання, рівня знань та інформаційної грамотності юних громадян, формування в них потреби в читанні як творчому процесі, зацікавленості в користуванні друкованою й електронною книгою як джерелом знань. Роком раніше прийнято Концепцію Державної цільової програми популяризації вітчизняної книговидавничої продукції на 2009–2012 роки. У квітні 2013 р. Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію Державної цільової національно-культурної програми популяризації вітчизняної видавничої продукції та читання на 2014–2018 роки, яку 2011 р. ініціювали Держкомтелерадіо України й Міжвідомча комісія з питань сприяння розвитку вітчизняного книговидавництва та книгорозповсюдження. Із 2005 р. для підвищення рівня особистого розвитку підлітків завдяки заохоченню їх до систематичного читання щорічно проводиться Всеукраїнський конкурс «Найкращий читач України» для дітей віком 12–13 років, організаторами котрого є Міністерство освіти і науки України, Національна бібліотека України для дітей і Громадська організація «Форум видавців». Із цією ж метою 2010 р. започатковано Національний проект «Україна читає дітям», проведено Міжнародну науково-практичну конференцію «Дитяче читання і дитяча книга в країнах Центральної і Східної Європи: теорія і практика» (Львів, 28 квітня – 2 травня 2010 р.); 2011 р. організовано фестиваль дитячого читання «Книгоманія» і Міжнародну науково-практичну конференцію з проблем дитячого читання й книги, на яких зазначалося, що на початку XXI століття діти та підлітки читають «не те» і «не так», як попередні покоління, у їхньому читанні відбуваються значні зміни. Якщо кілька десятиліть тому читач шукав книгу, то зараз книга шукає читача. Ось чому сьогодні так важливо популяризувати книги для дітей та юнацтва, використовуючи досвід учених, письменників, мислителів минулих часів, науковців і практиків сучасності, відкривати художній світ дітям із метою впливу на формування їхніх особистісних якостей, морально-етичних цінностей, світоглядних позицій, сприяючи їхньому самопізнанню й саморозкриттю. Не важливо, який засіб

читання обиратиме дитина – книгу або комп'ютер, де буде текст – на папері чи на екрані монітора, головним є те, що саме вона читатиме, як йтиме процес сприйняття й розуміння тексту та яку інформацію, знання надаватимуть різні типи медіа для розвитку юної особистості.

Список використаних джерел

1. *Абрамов К. И.* История библиотечного дела в России : учеб.-метод. пособие для студентов, преподавателей библ. фак. вузов культуры и библиотекарей-практиков / К. И. Абрамов. – М. : Либерия, 2000. – 175 с.
2. *Арзамасцева И. Н.* Детская литература : учебник / И. Н. Арзамасцева, С. А. Николаева. – 8-е изд., испр. – М. : Изд. центр «Академия», 2012. – 576 с.
3. *Бабушкина А. П.* История русской детской литературы / А. П. Бабушкина. – М. : Учпедгиз, 1948. – 480 с.
4. *Детская литература* / составил Н. В. Чехов. – М. : Польза, 1909. – 256 с. : ил. – С прил. библиогр. по вопр. дет. лит. и дет. чтения, составл. Е. В. Корольковым.
5. *Дитина і книга: погляд крізь призму часу : бібліогр. огляд вид. із фондів Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд. А. І. Рубан ; наук. консультант Л. М. Заліток ; наук. ред. П. І. Рогова ; літ. ред. І. П. Білоцерківець ; рецензент О. Є. Матвійчук]. – К., 2012. – 62 с. – (Шкільна бібліотека плюс ; 2013, № 11/12 (239–240), червень) ; (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 8).*
6. *Добрынина Н. Е.* Изучение читателей – детей и подростков в России XIX–XX вв. : учеб. пособие / Н. Е. Добрынина. – М. : Шк. б-ка, 2006. – 144 с. – (Профессиональная библиотека школьного библиотекаря ; сер. 1, вып. 9). – Прил. к журн. «Школьная библиотека».
7. *Знахідки і втрати українського підручникотворення у XIX ст. [Електронний ресурс] // Літературознавство : підручник. – Електрон. текст. дані. – [Б. м. : б. в., б. р.]. – Режим доступу: <http://books.bg.com.ua/45119>. – Назва з екрана.*
8. *Иванова Г. А.* Школьный библиотекарь: становление профессии / Г. А. Иванова. – М. : Шк. б-ка, 2004. – 288 с. : ил. – (Профессиональная библиотечка школьного библиотекаря : серия 1 ; вып. 9/10). – (Прил. к журн. «Школьная библиотека»).
9. *Ізборник Святослава 1076 року [Електронний ресурс] / переклад Станіслава Бондаря // Українська література XI–XIII ст. – Електрон. текст. дані. – [Б. м. : б. в.], 2002. – Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua/oldukr2/oldukr58.htm>, вільний. – Назва з екрана.*
10. *Качак Т.* Передмова / Тетяна Качак // Література. Діти. Час : вісн. Центру дослідж. л-ри для дітей та юнацтва / Центр дослідж. л-ри для дітей та юнацтва. – Т., 2012. – Вип. 2. – С. 7–8.
11. *Кобзаренко А.* Дитяче читання: феномен і традиції в XXI сторіччі / Анастасія Кобзаренко // Світ дит. б-к. – 2005. – № 4. – С. 3–7.
12. *Разова В. Д.* Юный читатель 20-х годов XX века / В. Д. Разова // История русского читателя / ЛГИК им. Н. К. Крупской ; науч. ред. И. Е. Баренбаум. – Л., 1973. – Вып. 1. – С. 14–157. – Библиогр.: 39 назв.
13. *Рогова П. І.* Педагогічні бібліотеки України (друга половина XIX – 20-ті роки XX ст.) : [монографія] / П. І. Рогова ; АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : Четверта хвиля, 2009. – 271 с.
14. *Сетин Ф. И.* История русской детской литературы: конец X – первая половина XIX века / Федор Иванович Сетин. – М. : Просвещение, 1990. – 303 с.
15. *Шапошников А. Е.* История чтения и читателя в России (IX–XX вв.) : учеб.-справ. пособие для б-к всех систем и ведомств / А. Е. Шапошников. – М. : Либерия, 2001. – 80 с.

А. И. Рубан

Детское чтение: взгляды ученых, педагогов, писателей из давних времен до современности

В статье, подготовленной по результатам библиографического обзора «Ребенок и книга: взгляд сквозь призму времени», сделана попытка рассмотреть важнейшие этапы развития детской литературы и детского чтения с древних времен до современности с учетом историко-культурных процессов, характеризующих ту или иную эпоху.

Ключевые слова: чтение, детское чтение, история детского чтения, книга, издание, читатели, детская литература, история детской литературы, библиотеки, культура, образование, ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского, библиографический обзор.

A. I. Ruban

Children's reading: views of scientists, teachers, writers from ancient times to the present

In this article, based on the results of bibliographic analysis of the publications on the topic «A Child and a Book: Investigation Through the Ages» (all the analyzed literary sources can be found in the funds of The State Pedagogical Scientific Library Named After V. O. Sukhomlinsky), we make an attempt to analyze the main stages of children's literature development in general and the activity of children's reading in particular taking into account the historical and cultural peculiarities of different epochs.

Key words: reading, children's reading, history of children's reading, book, readers, children's literature, history of children's literature, libraries, culture, education, V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, bibliographic review.

Надійшла до редколегії 20.12.2013 р.

УДК 087.5+028.5](477):004.738.1

Н. П. Марченко,

канд. іст. наук, старш. наук. співроб.

Інституту біографічних досліджень НБУВ,

пров. бібліограф НБУ для дітей

ЗАСАДНИЧІ ПРИНЦИПИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ, ПРИСВЯЧЕНИХ КНИЗІ ДЛЯ ДІТЕЙ І ДИТЯЧОМУ ЧИТАННЮ

Проаналізовано й узагальнено вітчизняний досвід останнього двадцятиліття щодо створення та функціонування електронних ресурсів вільного доступу, присвячених книзі для дітей і дитячому читанню. Виокремлено найуспішніші тенденції цього процесу, подано ті засадничі принципи формування окремих ресурсів, що найбільше цьому сприяли.

Ключові слова: *електронні ресурси, книга для дітей, дитяче читання, бібліотеки для дітей, громадянське суспільство.*

Актуальність дослідження. Поява нових інформаційних технологій, їх адаптація й використання задля нагромадження та поширення відомостей щодо книговидавання для дітей і дитячого читання є епохальними зрушеннями, які докорінно змінили стан справ, задавши нові тенденції й висунувши принципово інші цілі. Так, домінантними стають не «ідейність» чи «відповідність» (особливо в сенсі «дозволено/не дозволено») інформації, а її відкритість, оперативна доступність, множинність, багатоваріантність і креативний потенціал. Це, у свою чергу, потребує

як застосування все нових і нових засобів формування динамічних баз даних, так і залучення креативних, здатних невпинно та швидко пристосовуватися до змінюваних умов і форм роботи осіб. Та найважливішою рисою новітніх електронних ресурсів у порівнянні з традиційними (за В. І. Попиком) є їх потенційна здатність об'єктивно інтегрувати напрацьовану раніше суспільством інформацію в усьому її розмаїтті, органічно ввібрати в себе надбання рукописної та друкованої культури минулого [8].

Аналіз наукових досліджень. На жаль, увага вітчизняних дослідників до проблем створення електронних ресурсів відкритого доступу, присвячених саме книзі для дітей і дитячому читанню, нині не відповідає значущості цього феномену для формування вітчизняного гуманітарного інформаційного простору. Фактично досі вони не розглядалися в науковому дискурсі. Навіть публікації, що за проблематикою мали б торкатися цих ресурсів, на жаль, обходять їх увагою¹. Те саме стосується й методичних і науково-методичних напрацювань у межах шкільництва². Хоча останнє можна пояснити фактичною відсутністю навчальної дисципліни (навіть актуалізованого поняття!) «книга для дітей» / «література для дітей» у сучасному педагогічному дискурсі.

Нами комплексний розгляд інформаційної продукції вітчизняних бібліотечно-інформаційних установ було розпочато ще 2008 р. із аналізу персонологічної інформації на сайтах дитячих книгозбірень України [6]. Подальше вивчення українського досвіду формування електронних ресурсів відкритого доступу, присвячених книзі для дітей [2–5], засвідчило, що нині жива практика їх творення стрімко випереджає теоретичне осмислення й методичне опрацювання цього процесу та вже фактично вийшла в позанауковий простір, поєднавши апробовані у світі підходи як із фаховими експериментами, так і з аматорством.

Відтак, **мета цієї статті** – розглянути й узагальнити вітчизняний досвід створення та функціонування електронних ресурсів вільного доступу, присвячених книзі для дітей і дитячому читанню, а також виокремити засадничі принципи формування окремих ресурсів та найуспішніші тенденції цього процесу.

¹ До прикладу: *Шукіна Т.* Електронні інформаційні продукти бібліотеки для дітей // *Бібліотечна планета.* – 2003. – № 4. – С. 6–9; *Трачук Л.* Електронна бібліографічна продукція на сайтах українських бібліотек // *Бібліотечний вісник.* – 2009. – № 3. – С. 6–11; *Станкевич О.* Українське книгознавство у мережевих ресурсах вітчизняного бібліотечного веб-сегмента Інтернету // *Бібліотечний вісник.* – 2010. – № 1. – С. 14–21 та ін.

² Скажімо: *Олейникова І. Ю.* Использование информационно-коммуникационных технологий библиотекарями школ г. Севастополя в работе по литературному краеведению // *Шкільна бібліотека плюс.* – 2010. – № 12–13. – С. 40–44; *Захарова Р. І.* Комп'ютерні технології у шкільній бібліотеці: сьогодні і майбутнє : практичний досвід // *Шкільний бібліотекар.* – 2012. – № 11. – С. 35–38; *Зверевич В. В.* «Реальная» и «виртуальная» составляющие пространства современной библиотеки // *Школьная библиотека.* – 2012. – № 6–7. – С. 119–121; *Косик В. М.* Електронний освітній простір України : питання теорії // *Комп'ютер у школі та сім'ї.* – 2012. – № 8. – С. 3–5. – *Бібліогр.:* с. 5. Низка тематичних номерів і збірників тощо.

Основна частина. Від початку формування ресурсів такого типу мало хаотичний, різнонаправлений характер і повністю залежало від доступності тих чи інших технологічних рішень й інтересів орієнтованих на різні (інколи зовсім несумісні!) цілі спільнот (діти, видавці, бібліотекарі, шкільництво, письменники та ін.). Спершу розмови щодо книги для дітей точилися лише в межах тематичних форумів («Дитяча література в Україні» на «ЛітФорумі», «Улюблена дитяча книжка» на «Українському форумі» тощо) [5], а актуальна інформація про названу вітчизняну друковану продукцію поширювалася здебільшого на сайтах видавництв дитячої літератури («А-Ба-Ба-Га-Ла-Ма-Га» (<http://ababahalamaha.com.ua/uk>), «Видавництво Старого Лева» (<http://www.starlev.com.ua>), «Грані-Т» (<http://www.grani-t.com.ua>), «Навчальна книга – Богдан» (<http://www.bohdan-books.com>), «Ранок» (<http://www.ranok.com.ua/>), «Теза» (<http://www.teza.in.ua>) та ін.). Але видавці не зацікавлені в науково-критичному осмисленні ситуації та незалежній оцінці своїх книг, тому ці сайти й досі фактично виконують лише ознайомчу та популяризаторську роль. Те саме стосується й порталів мереж книгорозповсюдження, спеціалізованих інтернет-магазинів і розмаїтих «Літературних сторінок», де можна оприлюднювати авторські тексти, а також більшості так званих «родинних» («МамаТато» (<http://mama-tato.com.ua>), «Світ мам» (<http://svitmam.ua>) та ін.) і «дитячих» («Малюк» (<http://maluk.in.ua>), «Казкар» (<http://kazkar.info/publ/1>) та ін.) порталів, що рясніють сумішшю відверто недолугих текстів і недостовірної інформації. Існує також чимало електронних книгозбірень, наповнених випадковими виданнями різного часу випуску й якості, дібраними за принципом «я читав». Винятком можна вважати лише дитячу публічну онлайн-бібліотеку «Читанка» (<http://chytanka.com.ua>), на якій розміщено малопоширені книжки, часописи та колекцію ілюстрацій до дитячих видань більше ніж 700 художників. Зразком живого модерного середовища, що не лише забезпечує доступ до текстів і відомостей, а й підтримує жвавий діалог із користувачем, є «Читальня Слоника Дзвоника» (<http://chytay.com.ua>). Чимало адресованої дітям інформації щодо книг і читання містять електронні версії періодичних дитячих видань («Пізнайко» (<http://posnayko.com.ua/>), «Країна ангелат» (<http://www.angelyatko.com.ua/main.php>) та ін.

Мають власні ресурси також окремі дитячі письменники (скажімо, «Дискурс» у «Живому журналі» І. Андрусяка (<http://dyskurs.livejournal.com>), сайт «Словограй» І. Січовика (<http://slovogray.narod.ru>) та ін. Однак таких ресурсів надзвичайно мало, на них здебільшого викладено опубліковані твори автора, інформацію про зустрічі його з читачами, рецензії на книги, відгуки читачів, зрідка – коментарі-алюзії самого митця, відтак, вони не є повноцінним засобом самовираження чи спілкування письменника з читачем. Осібно стоять сайти авторів-громадських діячів, присвячені, зазвичай, їхній суспільній діяльності, скажімо, «Всі мрії» невтомної й креативної Жени Пірог (<http://vsimrii.in.ua>), чий проєкти «Срібна книга» і «Додай читання» уже полонили Україну. Чимало виваженої, достовірної та різновекторної інформації щодо

видань для дітей містять спеціалізовані електронні ресурси, присвячені проблемам української книги й літератури загалом і дитячої зокрема (наприклад, «ЛітАкцент» (<http://litakcent.com>), «Буквоїд» (<http://bukvoid.com.ua>), «Читомо» (<http://www.chytomo.com/>) та ін.). На окрему увагу заслуговують тематичні блоги та сторінки в соціальних мережах фахових дослідників дитячої книги й журналістів, на яких подано унікальну інформацію – авторські інтерв'ю, статті та переклади, автобіографічні записи, фоторепортажі тощо. Саме в процесі їхнього розгортання первісно формувався вітчизняний досвід створення електронних ресурсів відкритого доступу, присвячених книзі для дітей. Так, першими авторськими спробами системного рецензування й аналізу таких видань в українському сегменті мережі Інтернет можна вважати блог Н. Даценко (melle) «Книги для дітей і підлітків» (<http://childbooks.blox.ua/html/1310721,262146,21.html?51145>), заснований 20 листопада 2009 р., та сторінку М. Семенченко в «Живому журналі» «Книження (Дитячі книги для дітей та дорослих)» (<http://knyzhenya.livejournal.com/>), започаткований 2 грудня 2009 р. Згодом з'явилася орієнтована на християнське світобачення «Книгогризка» З. Жук (Зоряни Живки) (24.02.2010. – Режим доступу : <http://knygogryzka.info/>), багатоаспектна тематична сторінка Т. Щербаченко в соціальній мережі Фейсбук «Українська дитяча література» (19.01.11. – Режим доступу: <http://www.facebook.com/profile.php?id=100001116005438&sk=photos#!/pages/Ukrainska-ditaca-literatura/186533494709305>) й спрямований на поширення в українському дискурсі напрацювань зарубіжних колег, даних про найцікавіші книжки для дітей і світові тенденції в цій галузі блог «Казкарка (Сучасна дитяча література)» В. Вздольської та О. Луцевської (2011. – Режим доступу : <http://kazkarka.com>) тощо. Останній за повнотою, фаховим рівнем представлення матеріалів і унікальністю наповнення є нині одним із кращих у вітчизняному секторі Інтернет! Активно формуються також спеціалізовані блоги при бібліотечних установах, скажімо, «НБУшка» (<http://nbukids.wordpress.com>) і «Маленький читайлик» (<http://nbu4kids.wordpress.com>) НБУ для дітей чи створений Центром для користувачів із особливими потребами ХОУНБ блог «Книжкова шафа» (<http://sluhay.blogspot.com>) та ін.

Кроком у створенні спеціалізованих вітчизняних електронних ресурсів, присвячених книзі для дітей, стала поява впродовж 2010 р. авторського електронного журналу про дитячу літературу та ілюстрацію «ВООКА» М. Семенченко (<http://knyzhenya.livejournal.com/>), спеціалізованої сторінки «Літачок» (акцентувала увагу на перекладній літературі, проблемно-тематичних оглядах, бесідах із письменниками) на літературному порталі «ЛітАкцент»¹ і присвяченого об'єднанню зусиль громади навколо популяризації та дослідження власне української книги для дітей електронного ресурсу «КЛЮЧ» на сайті Національної бібліотеки України для дітей (<http://www.chl.kiev.ua/key>), про який ітиметься нижче.

¹ Нині розформована, матеріали існують як тематична складова порталу «ЛітАкцент» (<http://litakcent.com>).

Оригінальним явищем останнього часу, що простежується в царині формування спеціалізованих вітчизняних електронних ресурсів, присвячених книзі для дітей, можна вважати сайти, засновані в межах розмаїтих громадських ініціатив. Скажімо, сайт Центру дослідження літератури для дітей і юнацтва (<http://urccyl.com.ua>), утворений 09.10.2011, сайт літературної премії «Великий Їжак» (<http://jizhak.org.ua>), запущений 24.10.2011, а також новостворений (запущений 28.01.2014 р.) портал «Простір української дитячої книги «Barabooka» (<http://www.barabooka.com.ua/>), що презентує себе як «перший український універсальний інформаційний ресурс про видання для дітей та юнацтва». Вони вирізняються креативністю й демократичністю підходів, актуальністю та почасти унікальністю викладеної інформації й водночас нерівномірністю, різноякісністю та нестабільністю наповнення.

Однак основний масив спеціалізованих вітчизняних електронних ресурсів, присвячених книзі для дітей, становлять не аматорські, а фахові ресурси, створювані дитячими, юнацькими й шкільними бібліотеками України. Їх об'єктивні переваги, порівняно з розмаїтими електронними інформаційними центрами, базуються на багатолітній традиції збирання універсальних і тематичних колекцій, високопрофесійному досвіді систематизації, методичної та рекомендаційної підготовки ресурсів для використання різними категоріями читачів і віддалених користувачів, створення власних інтелектуальних інформаційних продуктів (каталогів та путівників, тематичних картотек, бібліографій і біобібліографій, баз даних, науково-методичних та рекомендаційних матеріалів тощо), що нині успішно входять в електронний інформаційний простір, оминаючи інші форми фіксації чи від початку створюючись як електронний або мережевий ресурс (стосується здебільшого блогів і сторінок у соціальних мережах, орієнтованих на читачів різного віку й вподобань, та поширення ідей «віртуалізації» традиційних тематичних виставок, круглих столів, семінарів, читань та інших форм живого спілкування з читачами). Отже, саме спеціалізовані дитячі, юнацькі й шкільні книгозбірні створили сьогодні найбільш розгалужену, тематично та інформативно багатогранну, постійно поновлювану систему електронних ресурсів, де зосереджено більшу частину доступної в українському сегменті мережі Інтернет достовірної, грамотно згрупованої й відредагованої інформації щодо книжкового репертуару видань для дітей, дитячих письменників, ілюстраторів тощо. Таким чином, ми впевнені, що саме бібліотечні інтернет-ресурси є найперспективнішим засобом гуртування сил навколо дитячого читання та книговидання для цієї категорії читачів, координування зусиль держави, громади й окремої родини шляхом забезпечення неперервного продуктивного діалогу письменника, ілюстратора, видавця, критика, керівника дитячого читання, ученого між собою та з читачем.

Свого часу однією з перших в Україні інформатизацію розпочала Національна бібліотека України для дітей (законсервувала традиційні карткові каталоги з 1 січня 1993 р.), отож, закономірно, що саме вона стала лідером і щодо створення спеціалізованого ресурсу (рецензування, популяризація, дослідження) книги для

дітей, запустивши на своєму сайті в січні 2010 р. проект «КЛЮЧ»¹. Він розроблявся з урахуванням викликів «суспільства знань» [1] із метою персоналізації інформаційного простору користувачів, зацікавлених у дискурсі дитячої літератури та читання, і мав надати змогу:

а) отримувати знання щодо літератури для дітей на тому рівні гуманітарної та інформаційної здатності користувача, на якому він нині перебуває (водночас доступні «дитяча» і «доросла» рецензії тощо);

б) бачити паралельно погляди кількох поколінь учасників процесу, що допомагає долати нерозуміння позиції одне одного, а отже, вікову диференціацію спільноти;

в) бути активним учасником подій у царині літератури для дітей, незалежно від місця свого перебування чи віку (на «КЛЮЧі» співпрацюють початківці та знані фахівці, жителі України й зарубіжжя, представники різних поколінь і соціальних груп тощо).

В основу формування цього ресурсу покладено декілька фундаментальних принципів. Так, проаналізувавши тодішні мережеві ресурси, ми дійшли висновку, що, попри задекларовану зорієнтованість на індивідуальні запити користувача, усі вони фактично деперсоналізовані, а отже, не задовольняють природне бажання людини бути особистістю, котре є основним «запитом» користувача-дитини, особливо підлітка. Тому засадничим принципом «КЛЮЧа» стала ідея *персоналізації* як закономірної потреби людини «бути особистістю» (власне, максимально близько до «ідеального» репрезентувати себе, представивши власні позитивні риси), що забезпечує її участь у соціальних зв'язках, якими вона детермінується. Оскільки персоналізація суб'єкта відбувається лише за умови його значущості для інших, референтності та емоційної привабливості, а єдиний ефективний спосіб її досягнення – соціально важлива діяльність [7], усі матеріали «КЛЮЧа» можуть бути відкрито чи анонімно прокоментовані, кожен користувач має змогу стати співавтором ресурсу та отримує доступ до інформації різних рівнів складності, визначаючи свій запит відповідно до власних можливостей і потреб.

Ще одним базовим принципом створення ресурсу стала *комунікація* як процес, що передбачає не лише обмін інформацією, а й її формування, отримання, відправлення, уточнення, перероблення, обговорення та розвиток. На прикладному рівні це означає, що «КЛЮЧ» забезпечує умови для наслідування, діалогу й керування як основних форм комунікації шляхом:

а) творення спільного комунікативного простору та діяльності, що передбачає не формальний «рух інформації», а активний обмін нею;

¹ Ресурс задумано й розроблено зав. відділу науково-бібліографічної роботи НБУ для дітей Наталією Гахаман, заст. Ген. дирекора з інформаційних технологій НБУ для дітей Ігорем Торліном і канд. іст. наук, старш. наук співроб. Інституту біографічних досліджень НБУВ, провідним бібліографом НБУ для дітей Наталією Марченко.

б) підтримання зворотного зв'язку й стабільної значущості інформації для всіх користувачів ресурсу, котрі мають ідентично розуміти ситуацію спілкування;

в) гарантування процесу спільного (у цьому разі для дитини та дорослого, аматора й фахівця) осягнення предмета розмови та рівноцінного взаємовпливу задля ефективності комунікації.

Нині ресурс має дев'ять тематичних розділів («Знакові книжки», «Книжкові новинки», «Забуті книжки», «Слово письменникові», «Під ключ», «Наукові дослідження», «З погляду викладача», «Огляди», «Аудіобібліотечка») і «Дискусійний клуб», містить 193 назви матеріалів*. Серед них, окрім фахових рецензій на нові видання (61) та статей про забуті (10) і знакові (7) для української культури книги для дітей, подано також вичерпні довідки щодо 59 дитячих письменників, п'ять ґрунтовних ювілейних сторінок, присвячених сучасним дитячим авторам (А. Качану, В. Рутківському, А. Григоруку, В. Скомаровському, Н. Бічуї) та три – класикам української дитячої літератури (М. Познанській, Л. Забашті та Ю. Збанацькому), синівські спогади про батька Т. Чухліба, 18 тематичних і регіональних (за 2012–2013 рр.) оглядів здобутків літератури цього спрямування в Україні та 30 фономатеріалів. Ресурс містить також 31 малодоступну оригінальну наукову статтю й 9 науково-методичних публікацій, він надає доступ до низки тематичних наукових збірників, кількох десятків виступів і статей дитячих письменників різних поколінь щодо питань специфіки відповідної літератури, власної творчості чи доробку колег.

За три роки існування «КЛЮЧА» із його матеріалами ознайомилися понад 50 тис. користувачів, було здійснено більше 200 тис. переглядів сторінок. Тобто щоденно в середньому його відвідує 101 користувач, робиться 201 перегляд сторінок.

«КЛЮЧ» визнаний «Кращим бібліотечним інтернет-ресурсом 2011 року» за версією Української бібліотечної асоціації.

Сьогодні він є «віртуальною спільнотою», здатною трансформуватися у «віртуальну лабораторію» та покликаною на персональному рівні поєднати зусилля держави, громади й родини в царині дитячого читання задля задоволення потреби суспільства в науково виваженій, цілісній і багатоаспектній новітній презентації вітчизняної літератури для дітей. Відсутність просторових бар'єрів розширює можливості неформальної взаємодії в режимі реального часу, а органічне співіснування поглядів різних поколінь та рівнів компетентності учасників процесу дає змогу кожному стати й споживачем, й активним співтворцем інформації.

На відміну від більшості сучасних електронних ресурсів відкритого доступу, присвячених книзі для дітей, на «КЛЮЧі», завдяки вмотивованості адміністраторів (офіційно працюють за фахом), відсутня комерціалізація та визначено права власності на інформацію, що публікується. Як наслідок, він перебуває поза конкуренцією й «підклимною» боротьбою за потенційних користувачів, не відчуває обмеженості інтелектуальних ресурсів, які можна залучити до розробки та підтримки інструментарію, адміністрування даних, що продукуються, тощо. Водночас у межах

*Дані наводяться станом на квітень 2014 р.

«КЛЮЧа» максимально знижено небезпеку виникнення «інформаційного шуму» (випадкові користувачі, люди зі специфічними цілями й інтересами свідомо відстежуються адміністратором).

У перспективі названий ресурс ми бачимо координаційним центром і системотехнічним засобом дослідницької роботи, що дасть змогу об'єднати та залучити до цілеспрямованих досліджень спеціалістів та аматорів не лише з різних регіонів нашої країни, а й із українського зарубіжжя. Отже, його надзавданням стає згуртування УСІХ поколінь українців навколо ідеї досягнення власної самості шляхом популяризації знань і поширення в соціумі (від найменших до найстарших!) навичок і методів заохочення до читання, інтересу й спромоги самовияву особи.

Висновки. Підсумовуючи, маємо наголосити, що вітчизняний досвід створення та функціонування електронних ресурсів вільного доступу, присвячених книзі для дітей і дитячому читанню, потребує як подальшого наукового дослідження та осмислення, так і більш широкого громадського обговорення, оскільки саме ці ресурси стають нині найбільш дієвим засобом і найбільш доступною платформою для консолідації суспільства навколо питань дитячого читання, його якості й перспектив.

Список використаних джерел

1. *Коротков А. В.* Цифровое неравенство в процессах стратификации информационного общества [Электронный ресурс] / А. В. Коротков // Информ. о-во. – Электрон. текст. дан. – 2003. – Вып. 5. – С. 24–35. – Режим доступа: <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/da782ae4eacfb804c3256efa003edb7b>. – Загл. с экрана.
2. *Марченко Н.* Вітчизняні електронні ресурси, присвячені книзі для дітей і дитячому читанню: засадничі принципи та тенденції формування / Наталя Марченко // Література. Діти. Час : вісн. Центру дослідж. л-ри для дітей та юнацтва / Центр дослідж. л-ри для дітей та юнацтва. – Рівне, 2013. – Вип. 4. – С. 275–284.
3. *Марченко Н. П.* Дитинство як предмет дослідження біографічної науки / Н. П. Марченко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2010. – Вип. 28. – С. 508–519.
4. *Марченко Н. П.* Текст, обращенный к детству: самоосознание общества в диалоге поколений / Н. П. Марченко // Детство в научных, образовательных и художественных текстах: нормы, ценности, практики : сб. науч. ст. и сообщ. / [сост., отв. ред. А. А. Сальникова]. – Казань, 2011. – С. 60–64.
5. *Марченко Н.* Як ведеться літературі для дітей в Інтернеті? / Н. П. Марченко // Літ. Україна. – 2010. – 23 груд. (№ 47). – С. 1, 5.
6. *Марченко Н. П.* Персонологічна інформація на сайтах дитячих бібліотек / Н. П. Марченко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2009. – Вип. 24. – С. 307–334.
7. *Пономарев М. В.* Проблемы социальной идентификации личности в информационном обществе [Электронный ресурс] / М. В. Пономарев. – Электрон. текст. дан. – Режим доступа: http://monitoringmioo.narod2.ru/povishenie_kvalifikatsii/problemi_sotsialnoi_identifikatsii_lichnosti_v_informatsionnom_obschestve/index.html. – Загл. с экрана.
8. *Попик В. І.* Ресурси біографічної інформації: традиційні уявлення і новітні тенденції розвитку / Володимир Іванович Попик // Українська біографістика : зб. наук. пр. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – Вип. 9. – С. 7–24.

Н. П. Марченко

Основополагающие принципы и тенденции формирования отечественных электронных ресурсов, посвященных книге для детей и детскому чтению

Проанализирован и обобщен отечественный опыт последнего двадцатилетия по созданию и функционированию электронных ресурсов свободного доступа, посвященных книге для детей и детскому чтению. Выделены наиболее успешные тенденции этого процесса, представлены те основные принципы формирования отдельных ресурсов, которые этому наиболее способствовали.

Ключевые слова: электронные ресурсы, книга для детей, детское чтение, библиотеки для детей, гражданское общество.

N. P. Marchenko

Fundamental Principles and Trends of Forming the Native Electronic Resources Dedicated to Books for Children and Children's Reading

The investigator analyzes and generalizes Ukrainian experience of the last twenty years as far as the creation and functioning of the open access electronic resources are concerned (the analyzed electronic resources are dedicated to books for children and children's reading). The author of the article singles out the most successful trends of the process under investigation and determines the fundamental principles of forming the most effective resources.

Key words: electronic resources, books for children, children's reading, libraries for children, civil society.

Надійшла до редколегії 12.12.2013 р.

УДК 373.3.091.12.011.3-051:005.963:316.774

Н. О. Спринчук,

*учитель початкових класів
спеціалізованої школи «ІНТЕЛЕКТ» м. Києва*

**ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ШЛЯХОМ ІНТЕГРАЦІЇ
ЕЛЕМЕНТІВ МЕДІАОСВІТИ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ОСВІТИ**

У статті розглянуто можливість інтеграції елементів медіаосвіти з інформаційно-комунікаційними й мультимедійними технологіями в системі підвищення кваліфікації вчителів початкових класів з урахуванням завдань медіаосвіти, висвітлено процес формування інформаційно-комунікаційної компетентності педагогів.

Ключові слова: *учитель початкових класів, медіаосвіта, медіаресурси, післядипломна освіта.*

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку науки багато в чому визначається глобальною тенденцією її інтеграції, яка зумовила масштабні відкриття ХХІ століття, зокрема в науково-гуманітарній сфері.

У зв'язку з цим перед викладачами постала ціла низка інноваційних завдань, найактуальнішим з яких є необхідність вироблення концептуально нової методології дослідження новітніх відкриттів і розробок загалом та аналізу технічного рішення зокрема.

Мета статті – розглянути можливість інтеграції елементів медіаосвіти з інформаційно-комунікаційними й мультимедійними технологіями в системі підвищення кваліфікації вчителів початкових класів, висвітлити процес формування інформаційно-комунікаційної компетентності педагогів.

Аналіз наукових досліджень. Медіаосвіта як один із сучасних напрямів педагогічної науки – предмет вивчення багатьох зарубіжних і вітчизняних учених. Питання впливу медіатекстів на різні вікові групи, критерії та рівні розвитку медіааудиторії розглядали І. Левшина, Ю. Усова, О. Федорова, О. Шарикова. Розробленням й аналізом медіаосвітніх концепцій, моделей і методів займалися С. Пензін, Ю. Усов, О. Федоров, О. Шариков; Л. Баженов, О. Баранов, Л. Зазнобіна, Г. Поличко, О. Федоров створили методики медіаосвіти; О. Нечай, Г. Онкович, Б. Потятинник вивчали вітчизняний досвід медіаосвіти.

Основна частина. Проаналізувавши праці зарубіжних та вітчизняних медіапедагогів, маємо змогу виокремити загальне поняття медіаосвіти.

Медіаосвіта – це галузь медіапедагогіки, спрямована на розвиток в аудиторії здатності критично сприймати матеріали медіа, навчання її способам використання медіаресурсів у приватній і професійній діяльності. Відповідно, медіаосвіта вчителів початкових класів – це напрям педагогіки, який має на меті розвиток критичного мислення спеціаліста, формування вміння інтерпретувати, аналізувати й оцінювати медіатексти, застосовувати їх у соціально-педагогічній роботі, вивчення медіа як соціального інституту, агента та фактора соціалізації особистості, пошук можливостей самовираження за допомогою медіатехніки. Окремі питання ролі мас-медіа в освіті досліджували: А. Капська, О. Федоров, О. Баранов, А. Гельмонт (виховання школярів на кіно-матеріалі), А. Мудрик (медіа як фактор соціалізації), Л. Мардахаєв (особливості впливу ЗМІ на особистість), Н. Рижих (медіаосвіта в процесі післядипломної освіти педагога). Разом із цим помітним є дефіцит відомостей щодо проблем медіаосвіти в післядипломній освіті вчителів початкових класів. Спробуємо окреслити знання й вміння спеціалістів цієї галузі, які формуються в процесі медіаосвіти, у контексті здійснення соціально-педагогічної діяльності.

Л. Мардахаєв зазначає, що використання засобів мас-медіа дає змогу всебічно впливати на особистість і призводить до таких наслідків:

- поведінкові – стиль діяльності, представлений медіа-ресурсом, є інструкцією для глядача, і стає орієнтиром поведінки в типовій ситуації, котру було описано у віртуальній реальності;
- ціннісні – за спеціально організованих умов медіа-ресурси формують у споживача певні достатньо стійкі ціннісні орієнтації, мають значний вплив на його дії та вчинки;
- когнітивні – під дією медіа-ресурсів відбувається зміна знань і світогляду особистості;

- наслідки, що відображаються на ставленні особи до реального світу й людей – часте захоплення медіа-ресурсами призводить до формування «віртуальних» інтересів, потреб, стилю життя;
- психологічні – взаємодія з медіа-ресурсами стає причиною змін у проходженні психічних процесів [1, с. 217].

Саме тому бути обізнаним із впливом медіа на особистість і критично сприймати їхню інформацію надзвичайно важливо для кожної людини, зокрема й для вчителя.

Використання медіаосвіти в освітньому процесі передбачає появу нової формації педагогів, здатних якісно реалізувати на практиці інноваційні технології. Підготовка вчителя-фахівця в галузі медіаосвіти являє собою складну систему, яка функціонує відповідно до цілей, завдань і принципів процесу підвищення кваліфікації спеціаліста. Дослідники (О. А. Абдуллін, Е. Г. Багіров, Н. В. Кузьміна, Н. А. Леготіна, А. В. Спічкін, А. В. Федоров і т. д.), розглядаючи систему післядипломної освіти, називають різні її компоненти.

Більшість науковців виокремлюють такі складники: методологічний, теоретичний, методичний, практичний. Останнім часом учені виділяють ще й технологічний компонент, тобто оволодіння педагогами, зокрема вчителями початкових класів, спеціальними знаннями, уміннями й навичками для вирішення конкретних навчально-виховних завдань, ефективного застосування на практиці обраних методів.

У контексті медіаосвіти до методологічної підготовки належить опанування знань у галузі естетики, філософії, педагогіки та психології; відомостей про людину як духовну істоту, особистість й індивідуальність; інформації про історичні шляхи формування газет, журналів, радіо, телебачення. Теоретичний компонент післядипломної освіти має на меті надати знання з теорії засобів масової комунікації: їхні функції в сучасному суспільстві, методи можливого маніпулювання масовою свідомістю, прийоми аналізу повідомлень ЗМК. Методична підготовка передбачає оволодіння знаннями про зміст, форми, методи та засоби медіаосвіти. Зміст технологічного складника полягає в практичній підготовці студентів до впровадження медіаосвітніх технологій, тобто вироблення вмінь і навичок у галузі медіаосвітньої діяльності, а також спеціальних знань, що дадуть можливість вирішувати конкретні навчально-допоміжні завдання. Таким чином, технологічна підготовка охоплює формування здатності реалізовувати методологічні, теоретичні й методичні відомості.

Підкреслимо, що всі види перелічених компонентів тісно взаємопов'язані. Методологічна підготовка слугує базисом, умовою та засобом засвоєння знань. Обізнаність з теорією й методикою – основа здобуття вмінь і навичок у цій галузі роботи педагога. Технологічна підготовка актуалізує отримані відомості й надає змогу ефективно застосовувати їх на практиці.

Результатом проходження навчання є досягнення готовності до реалізації медіаосвіти в загальноосвітніх закладах. Такий стан ми визначили як стійке

інтегративне особистісне утворення, що характеризується усвідомленням необхідності та бажанням здійснювати роботу з формування в учнів здібності до сприйняття, критичного аналізу й самостійного створення різноманітних текстів ЗМК (засобів масової комунікації), а також наявністю певного мінімуму теоретичних і методичних знань у сфері медіаосвіти.

З метою виявлення необхідних умов для включення курсу з медіаосвіти в післядипломну освіту педагогів початкової школи нами було вибірково проаналізовано державні освітні стандарти вищої професійної освіти (ДОС ВПО) учителів початкових класів, за якими нині навчаються студенти в більшості російських вишів, котрі присвоюють кваліфікацію «Викладач». На підставі цього дослідження було зроблено висновок про те, що ДОС ВПО містять елементи відомостей про засоби масової інформації й комунікації, однак цих даних недостатньо для того, щоб фахівець із вищою професійною освітою міг здійснювати роботу з вивчення засобів масової комунікації в навчальних закладах.

У зв'язку з цим, на нашу думку, можливі два шляхи ведення цілеспрямованої перепідготовки на курсах підвищення кваліфікації педагогів початкових класів до роботи з вивчення засобів масової комунікації:

1) медіаосвіта, інтегрована в дисципліни, що ввійшли до обов'язкового мінімуму змісту підготовки фахівця з вищою професійною освітою, тобто розширення й поглиблення відомостей про масової комунікації в наявних навчальних дисциплінах;

2) утворення самостійного окремого курсу з підготовки вчителів початкових класів до роботи з вивчення засобів масової комунікації в інститутах післядипломної освіти в рамках дисциплін національно-регіонального компонента або дисциплін за вибором педагога.

Варто відзначити, що другий варіант є кращим, адже, по-перше, процес розширення та поглиблення відомостей про засоби масової комунікації в наявних навчальних дисциплінах утруднюється необхідністю перерозподілу обсягу часу, відведеного на певну дисципліну, природно, на шкоду іншим її ключовим поняттям, по-друге, перший варіант не передбачає навчання методиці роботи з вивчення засобів масової комунікації у виші.

У системі підвищення кваліфікації вчителів початкових класів потрібно розробити структуру й зміст високотехнологічних інтерактивних курсів, що дадуть змогу в обмежені терміни досягти вирішення важливого завдання – освоєння теорії та практики педагогічного спілкування з використанням не тільки вербальних, а й динамічних візуальних форм комунікації. При цьому методи навчання на курсах підвищення кваліфікації мають відповідати принципам дидактики, андрагогіки, медіаосвіти та вирішуваним проблемам формування інформаційної компетентності. Для цього до процесу підвищення кваліфікації педагогів початкових класів необхідно долучити проектно-конструкторську діяльність учнів зі створення власних мультимедійних продуктів (проектів, медіатекстів) навчального призначення.

Завдання ускладнюється тим, що теорія проектно-конструкторської діяльності вчителів, як і теорія медіаосвіти, залишається незавершеною.

Можна виділити такі завдання медіаосвіти й процесу формування інформаційної компетентності:

- навчити педагога ідентифікувати та інтерпретувати медіатексти (медіа-інформацію), експериментувати з різними способами використання медіа, створювати медіапродукти;

- розвинути здібності до сприйняття, оцінки, розуміння й аналізу інформаційного змісту медіаповідомлень;

- удосконалити комунікативні уміння та навички особистості (вербального й невербального, безпосереднього та опосередкованого телекомунікаційними каналами спілкування);

- виробити здатність до критичного осмислення й оцінки естетичних якостей медіатекстів;

- ознайомити з методами та способами творчого самовираження за допомогою медіазасобів, інформаційних технологій і навчити застосовувати ці знання на практиці.

На нашу думку, названі цілі медіаосвіти цілком можна віднести й до завдань процесу формування інформаційної компетентності викладачів на курсах підвищення кваліфікації. Таким чином, реалізація перелічених пунктів сприятиме вдосконаленню умінь педагогів працювати з технічними засобами мультимедіа й використовувати Інтернет-технології.

З метою залучення до процесу підвищення кваліфікації вчителів естетичного, ціннісно-орієнтовного та комунікативного складників, крім базового пізнавального, запропоновано систему інтерактивних мультимедійних завдань і проектів, які стимулюють слухачів відповідних курсів застосовувати на практиці отримані знання й вміння .

Висновки. Отже, нині медіаосвіта, у процесі якої використовуються медіаресурси різноманітного спрямування, що мають вплив як на особистісний, так і на професійний розвиток фахівця, стає перспективним напрямом підвищення ефективності професійної підготовки педагога.

Список використаних джерел

1. Мардахаев Л. В. Социальная педагогика / Л. В. Мардахаев. – М. : ГАРДАРИКИ, 2005. – 269 с.
2. Соціальна педагогіка / за ред. А. Й. Капської. – К. : Центр навч. л-ри, 2003. – 256 с.

Н. А. Спринчук

Повышение квалификации учителей начальных классов путем интеграции элементов медиаобразования в учебный процесс учреждений последипломного образования

В статье рассмотрена возможность интеграции элементов медиаобразования с информационно-коммуникационными и мультимедийными технологиями в системе повышения квалификации учителей начальных классов с учетом задач медиаобразования,

освещен процесс формирования информационно-коммуникационной компетентности педагогов.

Ключевые слова: учитель начальных классов, медиаобразование, медиаресурсы, последипломное образование.

N. O. Sprynchuk

Increasing the Level of Primary School Teachers' Qualification by Integrating the Elements of Media Education into the Educational Process of Postgraduate Education Institutions

The article is concerned with the opportunity to integrate the elements of media education with information and communication technologies, and multimedia technology into the system of increasing the level of primary school teachers' qualification taking into account media education objectives. The author highlights the process of forming teachers' information and communication competence.

Key words: primary school teacher, media education, media resources, postgraduate education.

Надійшла до редколегії 05.12.2013 р.

УДК 378:373.2.091.12.011.3-051:[37.016:004]

О. І. Чекан,

*асистент кафедри педагогіки та
методики дошкільної освіти*

Мукачівського державного університету

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті висвітлюються актуальні проблеми впливу сучасних комп'ютерних технологій на формування дитини дошкільного віку; ідеться про необхідність забезпечення відповідної готовності фахівців дошкільної освіти до використання комп'ютерних технологій.

Ключові слова: засоби масової інформації, комп'ютерні технології, інформаційна культура вихователя, комп'ютерна грамотність.

Постановка проблеми. Система масової інформації в Україні стає основним засобом формування суспільної свідомості, поширення економічних, політичних і культурних ідей. Масова комунікація (преса, радіо, кіно, телебачення, комп'ютерні мережі) як різновид масового спілкування людей має певну соціальну спрямованість і виражає інтереси великих соціальних груп. Засоби масової інформації (ЗМІ) виступають джерелом відомостей та просвітництва й впливають на засвоєння особами різного віку широкого спектра соціальних норм, формування ціннісних орієнтацій. В умовах сьогодення ЗМІ не тільки надають суспільно значущу інформацію, а й стають самостійним детермінатором шляхів і форм соціальної комунікації. В основі соціально-психологічних функцій засобів масової інформації (соціальна орієнтація, афіліація, контакт з іншими, самоствердження, емоційна розрядка) лежать потреби суспільства в цілому, а також окремих соціальних груп та людей. Найбільш ваговою для сучасної освіти є проблема комп'ютеризації процесу

навчання молодого покоління, котра тісно пов'язана зі змінами вимог до якості підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів, що продиктовано плином подій, які відбуваються в українському суспільстві, його освітніх структурах. Формування комп'ютерної компетентності педагогів становить одну з обов'язкових умов досягнення освітніх цілей сучасності [2, с. 3]. Дослідження цих питань є надзвичайно важливим для подальшого розвитку та вдосконалення освіти в Україні. Це й зумовлює **актуальність** статті.

Аналіз наукових досліджень. Висвітлення питань, пов'язаних із використанням сучасних інформаційних і комп'ютерних технологій у педагогічному процесі закладів освіти, започатковано й розвинуто у фундаментальних працях таких учених: Р. Вільямса, Б. Гершунського, В. Глушкова, А. Єршова, К. Маклін, Ю. Машбиця, С. Пейперта, Є. Полат та ін. У них показано, що впровадження комп'ютерних технологій у практику навчання – це одна з форм підвищення ефективності навчального процесу.

Необхідну умову інформатизації освіти становить готовність вихователів до використання комп'ютерних технологій навчання дітей дошкільного віку, що потребує від майбутніх педагогів неперервної самоосвіти. Комп'ютерна компетентність учителя є компонентом його загальної педагогічної культури, найважливішим показником професійної майстерності.

Мета статті полягає у висвітленні актуальних проблем впливу сучасних засобів масової інформації на формування дитячої картини світу й дослідженні питань, пов'язаних із підготовкою майбутніх фахівців дошкільної освіти до використання комп'ютерних технологій у педагогічному процесі.

Завдання:

- з'ясувати особливості впливу сучасних засобів масової інформації на формування особистості дошкільника;
- визначити місце комп'ютера в дидактичній системі серед інших засобів розвитку, навчання й виховання дітей, що використовуються в дошкільних навчальних закладах;
- уточнити та доповнити вказане поняття з позицій готовності вчителів до використання комп'ютерних технологій у педагогічному процесі дошкільних установ.

Основна частина. Психологи зазначають, що дитяча картина світу як особлива система значень, уявлень, ставлення дитини до навколишньої дійсності, інших людей і самої себе в сучасному соціокультурному просторі, на відміну від інших епох, формується в умовах «інформаційного буму» під впливом засобів масової інформації, зі значною перевагою візуальних образів теле-, відео- та комп'ютерного екрана. Тому психолого-педагогічна громадськість б'є на сполох, загострюючи питання про наслідки дії останнього на фізичні, естетичні, психологічні, соціальні й інші параметри становлення особистості. Серед основних тенденцій цього впливу В. В. Абраменкова виокремлює такі:

1. Перевага візуальної інформації теле-, відео- і комп'ютерного екрана, який певним чином викривлює зображення предметів, спричинює деформацію в сенсорній системі дитини, у процесах сприйняття нею довкілля та формуванні понятійного мислення, що перебуває на стадії становлення.

2. У дитини утворюється психологічна залежність від екрана, що може призвести до відчуження від живого спілкування з іншими людьми, звуження сфери спільної діяльності дошкільника та дорослих.

3. Екран стає заміником традиційної дитячої гри, зокрема й колективної гри з однолітками, яка є необхідною умовою психічного та соціального розвитку дитини, її особистісного становлення.

4. Екранні образи, володіючи властивістю закарбовуватись у свідомості, із джерела інформації перетворилися на джерело трансформації картини світу сучасної дитини, що призводить до переоцінки традиційної системи цінностей і стилю життя. Зокрема, це стосується такої духовної заміни:

а) мозаїчність, тобто розчленованість образів як агресії щодо живих істот і матеріальних предметів на протигагу цінності живого й цілісного світу;

б) конвеєр шаблонних прийомів та образів слугує заміником високої естетичної потреби дитини в прекрасному;

в) полегшене ставлення до життя й смерті на протигагу благоговінню перед їхньою таємністю, розмивання межі дозволеного в уявленнях про моральну поведінку на протигагу чіткій системі заповідей;

г) рання сексологізація й еротизація дитячої свідомості на протигагу цнотливому ставленню до інтимної сфери життя;

д) інокультурні зразки підміняють національні традиції та ритуали.

5. Екран для сучасної дитини є не стільки інформатором і джерелом побудови картини світу, скільки її конструктором, що агресивно програмує стиль життя, «нову мораль» і систему цінностей [1, с. 311].

Останнім часом з'являється все більше інформації про специфіку сприйняття дітьми екранних образів. Так, інформація, яку отримує дитина з екрана, сприймається нею як істина, а образи, що побутують на екранах, володіють значною силою навіювання й наслідування: діти не просто переглядають, а поглинають і засвоюють їх. Могутність цієї дієвості науковці вбачають не лише в особливих технічних ефектах, а насамперед у підвищеній віковій дитячій чутливості, оскільки дитина, через нестійкість психіки, не здатна самостійно оборонити себе від негативної інформації. Тому в багатьох країнах (Німеччині, Швеції тощо) функцію такого захисту взяла на себе держава. Урядом США 1996 року прийнято постанови, на основі яких країна вимагає від усіх без винятку телекомпаній відведення як мінімум 3 годин на тиждень на освітні й інформаційні програми для дітей. Водночас американськими психологами створено спеціальну програму «грамотної поведінки» зі ЗМІ для дошкільнят та учнів. До неї ввійшли спеціальні заняття, тренінги, дискусії,

на яких дітей навчають критично ставитися до телебачення, розрізняти фантазію й реальність на екрані [6, с. 23].

Сучасному молодому поколінню України випало жити в умовах штучного засилля (зокрема й засобами масової інформації) культу грошей, матеріальних цінностей, фізичної сили, тілесних утіх, красивого життя. Діти як телеглядачі постійно поповнюють власні уявлення повідомленнями про скоєні крадіжки, розбій, поранення й вбивства. Психологічні особливості цих знань та уявлень полягають у тому, що вони стають органічним складником життєвого досвіду дітей, а в окремих випадках – його джерелом. Завдяки ЗМІ ранні враження дитинства пов'язані з конкурсами краси, банками, виграними мільйонами, доступними іномарками, різноманітними інтимними проблемами... Дитяче буття набуває дорослого забарвлення, при цьому культивуються органічні потреби, розпалюється жадоба насолоди: «Бери від життя усе!» Майже всі канали телебачення подають інформацію без урахування специфіки дитячого сприймання та психології такої аудиторії. Це стосується й спеціальних програм, які створено для перегляду дітьми. Ситуація погіршується через безконтрольне поширення відеопродукції та «піратських» комп'ютерних ігор. Завдяки їм дитина отримує уявлення про навколишній світ за допомогою комп'ютера, грається технічно доскональними іграшками, що призводить до ситуації, коли «розриваються тендітні зв'язки малюка з реальним світом, підміняючись віртуальним» [4, с. 410]. Отож, надзвичайно слушно й актуально звучить думка Н. М. Лавриченко: «...Необхідне реальне психолого-педагогічне консультування діяльності засобів масової інформації та відповідна експертиза їхньої продукції. Тут не йдеться про якусь цензуру. Але не може не йтися про безпеку наших дітей від педагогічних злочинів і загроз, свідомо чи несвідомо вчинюваних із застосуванням найпотужніших з будь-коли знаних людством засобів масового впливу на психіку та свідомість людей» [5, с. 316].

Отже, техносфера, з одного боку, створює нові можливості для розвитку дитини, з іншого – формує слухача, глядача, тобто споживача певної продукції. В. В. Абраменкова справедливо зазначає, що «...екран глибоко ввійшов у образ життя та свідомість сучасної дитини» [1, с. 318]. Дослідницею визначено ті зміни, які проектуються засиллям цієї «системи глобального впливу» на багатомільйонну дитячу аудиторію. По-перше, це трансформації в системі цінностей, зокрема базових потреб дитини, таких як необхідність у грі, спілкуванні з людьми – дорослими й однолітками. По-друге, відбувається перетворення дитячої картини світу в іншу (віртуальну) реальність, заглиблюючи дитину в особливий змінений стан свідомості. По-третє, екран є конструктором «нової моделі», новітніх етичних норм, далеких від християнських заповідей [1, с. 318]. Отже, реформування дошкільної освіти, необхідність її інформатизації потребує науково-методичного забезпечення використання в педагогічному процесі сучасних засобів розвитку, навчання та виховання дітей, і відповідно підготовки фахівців, які досконало володіють новими комп'ютерними технологіями.

Комп'ютеризація дошкільної освіти є невід'ємним складником інформатизації суспільства, відображає загальні тенденції глобалізації світових процесів розвитку, виступає як визначальний інформаційний і комунікаційний базис освіти та гармонійного розвитку особистості.

Основу інформаційної культури майбутніх дошкільних педагогів становлять знання про інформаційне середовище, закони його функціонування й розвитку; уміння орієнтуватись у безмежному просторі різноманітної інформації, раціонально використовувати засоби сучасних комп'ютерних технологій для задоволення інформаційних потреб. Отже, комп'ютерна компетентність педагога є інтегральною характеристикою особистості, що виявляється в здатності до засвоєння відповідних знань, умінь і навичок щодо виконання освітніх завдань у професійній діяльності за допомогою комп'ютера.

В основу концепції «комп'ютерної компетентності» покладено ідею виховання обізнаної людини, яка має необхідні знання та керується ними; володіє високими моральними якостями; діє адекватно у відповідних ситуаціях і несе відповідальність за певну діяльність.

Складниками комп'ютерної компетентності особистості є: система уявлень про інформатику (знання про інформаційне середовище, закони його функціонування, здатність орієнтуватися в інформаційних потоках); комп'ютерна грамотність (уміння працювати з комп'ютером, навички користувача, здатність послуговуватися допоміжними апаратними засобами); відповідний стиль мислення.

Зауважимо, що неупинний розвиток суспільства вимагає постійного вдосконалення вмінь використовувати сучасні інформаційні технології та опанування нових способів роботи з комп'ютером. Зокрема, Н. В. Атапова наводить такі новітні кваліфікаційні вміння педагога в умовах інформатизації суспільства: володіння відповідними знаннями, необхідними для того, щоб працювати з певною комп'ютерною програмою; індивідуалізація навчання, котра передбачає введення в педагогічний процес комп'ютера й потребує застосування значної кількості методик, які вчитель повинен досконало засвоїти; ознайомлення з програмним забезпеченням, його складниками, здатність допомогти дитині на кожному етапі уроку [2].

Отже, у реаліях сьогодення якість дошкільної освіти визначається рівнем використання комп'ютерних технологій у відповідних навчальних закладах. Тож чинниками, які можуть сприяти більш виваженому й ефективному застосуванню таких технологій у дошкільному навчальному закладі, є послуговування значними дидактичними можливостями комп'ютера; використання різноманітного програмного забезпечення для розвитку, навчання та виховання дітей; запровадження пропедевтичного курсу інформатики для дошкільнят; реалізація різноманітних освітніх програм, які стимулюють дітей працювати з комп'ютером; спільна робота з сім'ями вихованців, що сприяє формуванню в останніх готовності (психологічної, мотиваційної й практичної) до застосування комп'ютера.

Використання комп'ютера як засобу навчання дітей у педагогічному процесі дошкільного навчального закладу призводить до змін у його елементах (меті, змісті, методах, формах). Це, на наш погляд, зумовлює утворення декількох груп проблем: загальнодидактичних, методичних й інформаційних (які стосуються комп'ютера як засобу навчання), професійних та організаційних (кожна з яких передбачає виконання відповідних теоретичних і практичних завдань). Розглянемо сукупність цих проблем.

Загальнодидактичні проблеми полягають у визначенні: ролі (місця) комп'ютера в дидактичній системі серед інших засобів розвитку, навчання та виховання дітей, що застосовуються в дошкільних навчальних закладах; умов, у яких буде здійснюватися педагогічний процес з використанням комп'ютера.

Методичні проблеми враховують: специфіку змісту заняття; особливості методичної системи, якою послуговуються на уроці; дидактичні й технічні вимоги до персонального програмного забезпечення (ППЗ); виявлення, експертизу та підбір ППЗ; проектування ППЗ, систему комп'ютерних завдань (СКЗ) чи електронного дидактичного матеріалу (ЕДМ); визначення розробника ППЗ, СКЗ або самостійну розробку; упровадження програмного продукту в технології розвитку дітей.

До інформаційних проблем належить: з'ясування науково обґрунтованих психолого-педагогічних і методичних вимог до ППЗ, необхідних для ефективного використання в педагогічному процесі ДНЗ; формування системи завдань до кожного заняття з урахуванням різноманітних програм навчання; забезпечення доступності ППЗ для вихователів (наявність єдиної бази даних ППЗ); розроблення ППЗ.

Варто сказати, що ситуація залишається достатньо суперечливою і, незважаючи на певні позитивні тенденції, комп'ютер у навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів, на жаль, застосовується досить рідко. Серед основних причин цього є недостатнє фінансування ДНЗ; нестача на ринку педагогічних програмних засобів, які відповідали б дидактичним вимогам; відсутність методичних розробок із використання комп'ютера в цілому (і конкретних програм навчального призначення зокрема), а головне – низький рівень комп'ютерної компетентності більшості вихователів дошкільних установ. Це підтверджується багатьма проведеними в цій галузі дослідженнями.

Отже, розв'язання проблеми формування комп'ютерної компетентності вихователів дошкільної установи в умовах інформатизації освіти потребує зміни змісту чинної системи підготовки педагогічних кадрів і створення сприятливих організаційно-педагогічних умов для впровадження сучасних комп'ютерних технологій в освітній процес вищих навчальних закладів.

Усе це разом спонукає до розроблення й запровадження курсів «Інформаційно-комунікаційні технології», «Методика застосування комп'ютерної техніки у дошкільному навчальному закладі».

Програма курсу «Інформаційно-комунікаційні технології» передбачає формування в студентів базових навичок роботи з комп'ютером та інформаційно-комунікативними технологіями. Курс «Методика застосування комп'ютерної техніки

у дошкільному навчальному закладі» уводиться для осмислення студентами ролі комп'ютера в дидактичній системі засобів розвитку, навчання й виховання дітей, що використовуються в дошкільних навчальних закладах; формування в майбутніх педагогів знань, умінь і навичок, необхідних для ефективного застосування комп'ютерних технологій у педагогічному процесі дошкільної установи.

Запровадження таких курсів у процес підготовки вихователів сприятиме розвитку належного рівня їхньої інформаційної культури та забезпечить готовність педагогів до використання комп'ютерних технологій у педагогічному процесі дошкільних навчальних закладів.

Створення чіткої системи підготовки фахівців дошкільної освіти – складна й актуальна науково-педагогічна проблема, розв'язання якої передбачає внесення певних змін до змісту та форм навчання у вищих навчальних закладах, застосування науково обґрунтованих, узгоджених форм і методів навчання, задоволення потреби в якійсій освіті. Перший досвід запровадження вищевказаних курсів засвідчив, що забезпечення компетентності вихователя досягається завдяки посиленню орієнтації на інформаційно-комп'ютерні технології навчання, а відповідне спрямування курсів сприяє його реалізації в проблемному аспекті широких питань інформаційно-комунікаційної сфери. Комп'ютеризація дошкільної освіти відкриває перед учителями нові можливості для впровадження в педагогічну практику сучасних інформаційних технологій. При цьому ефективність комп'ютеризації ДНЗ залежить від обізнаності вихователя та якості педагогічних програмних засобів.

Перспективи подальших розвідок ми пов'язуємо з проблемами, які визначають контекст реформування дошкільної освіти відповідно до завдань Болонського процесу через упровадження у ВНЗ новітнього змісту освіти, відповідних дисциплін, які мають непересічний характер сучасної соціалізації.

Список використаних джерел

1. *Абраменкова В. В.* Социальная психология детства: развитие ребенка в детской субкультуре / В. В. Абраменкова. – М. ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 2000. – 416 с.
2. *Атапова Н. В.* Информационные технологии в школьном оборудовании / Н. В. Атапова. – М. : РАО, 1994. – 186 с.
3. *Кремень В. Г.* Информатизація освіти – провідний напрям підвищення результативності навчального процесу : [інтерв'ю з Президентом Нац. акад. пед. наук України Василем Григоровичем Кременем про інформатизацію освіти] / провів В. Г. Руденко // Комп'ют. у шк. та сім'ї. – 2011. – № 1. – С. 3-6.
4. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : наук.-метод. посіб. / [наук. ред. О. Л. Кононко]. – К. : [б. в.], 2003. – 243 с.
5. *Лавриченко Н. М.* Педагогіка соціалізації: європейські абрисы / Н. М. Лавриченко. – К. : Віра Інсайт, 2000. – 444 с.
6. *Чорна Л.* Чи потрібен дитині телевізор? / Л. Чорна // Дошкільн. виховання. – 2003. – № 11. – С. 21–23.

О. И. Чекан

Подготовка будущих специалистов дошкольного образования к использованию компьютерных технологий

В статье освещаются актуальные проблемы влияния современных компьютерных технологий на формирование ребенка дошкольного возраста; речь идет о необходимости обеспечения соответствующей готовности специалистов дошкольного образования к использованию компьютерных технологий.

Ключевые слова: средства массовой информации, компьютерные технологии, информационная культура воспитателя, компьютерная грамотность.

O. I. Chekan

Preparing Future Preschool Teachers for the Use of Computer Technology

Actual problems of the modern mass media influence on children's image of the world are observed in the article. The main point of preschool specialists readiness to use computer's technologies in the educational pedagogical process in preschool's establishments are described in the issue.

Key words: mass media, computer's technologies, preschool's teachers informational culture, computer's literacy.

Надійшла до редколегії 04.11.2013 р.

УДК 373.5.016:004.738.1:[026:37](477)

А. П. Гриценко,

*аспірант Бердянського державного педагогічного університету,
заст. директора Слоутського навчально-виховного комплексу Глухівської
районної ради Сумської області*

**РОЛЬ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ У СТАРШОКЛАСНИКІВ УМІНЬ
ВИКОРИСТОВУВАТИ СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ**

Проаналізовано використання сучасних інформаційних ресурсів освітянських бібліотек України старшокласниками. Автор розглядає питання формування умінь використовувати інформаційні ресурси та готовність освітянських книгозбірень до роботи у всесвітній мережі Інтернет.

Ключові слова: *інформаційні ресурси, інформація, формування умінь, освітянські бібліотеки, традиційні інформаційні ресурси, новітні (електронні) ресурси, освітні електронні ресурси.*

Актуальність дослідження. У сучасному відкритому суспільстві інформація стає найважливішою цінністю, а донесення її до споживача – провідною галуззю діяльності, куди з кожним роком вкладають дедалі значніші капітали. Інформація є важливим стратегічним ресурсом, відсутність якого призводить до суттєвих втрат в економіці.

Вона стає таким же національним ресурсом, як надра, вода, ліс і, зокрема, відіграє важливу роль у розбудові проголошеної Конституцією України демократичної, соціальної, правової держави [11].

У зв'язку з актуальністю цього питання на сучасному етапі розвитку нашої країни розглянемо поняття «інформаційні ресурси». За своєю значущістю вони не

лише не поступаються іншим різновидам стратегічної сировини, а й належать до найбільш важливого виду ресурсів, що визначають передусім інтелектуальну складову розвитку суспільства. Збереження, розвиток і раціональне використання цього стратегічного ресурсу майбутнього є завданням величезної ваги для будь-якої країни [12, с. 2]. Тому в умовах сьогодення питання, пов'язані з проблемою формування в старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси в процесі навчання, набувають особливої актуальності.

Мета статті: аналіз процесу формування в старшокласників умінь застосовувати сучасні інформаційні ресурси (ІР), зокрема навичок використання інформаційних ресурсів освітянських бібліотек України.

Завдання дослідження: аналіз використання сучасних інформаційних ресурсів освітянських бібліотек України старшокласниками загальноосвітніх навчальних закладів, класифікація традиційних і новітніх (електронних) інформаційних ресурсів у розрізі готовності освітянських книгозбірень до оснащення ІКТ і створення електронних інформаційних ресурсів та, зокрема, власних Інтернет-сайтів.

Аналіз наукових досліджень. Визначень поняття «інформаційні ресурси» у нормативних документах і науковій літературі існує досить багато. Дослідженню окремих аспектів цього питання присвячені численні публікації Н. Волошина, Г. Громова, Н. Зинов'єва, Ю. Канигіна, Ю. Столярова та ін. [3; 6; 8; 10; 20]. Але єдиної думки серед науковців стосовно такого соціального феномену ще немає. На нашу думку, поняття «інформаційні ресурси» є комплексним, тобто у своєму складі воно містить поняття «інформація» та «ресурс». Термін «інформація» (лат.) означає «пояснення», «викладення», «повідомлення» [4, с. 8; 19, с. 710].

Для дослідження змісту поняття «інформаційні ресурси» більше підходить тлумачення терміна «ресурс» у множині, саме як запаси чого-небудь [14, с. 899]. Отже, «інформаційні ресурси» – це запаси інформації, котра є в розпорядженні будь-якої держави, організації, навчального закладу, вчителя та учня. В офіційних документах інформаційним ресурсом названо, наприклад, бібліотеку. Перше визначення дефініції «інформаційний ресурс» було наведено в Законі України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» [9, с. 72]: сукупність документів в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо).

Основна частина. Інформаційним ресурсом є лише та інформація, що *актуалізована* для навчальної діяльності учнів – використана на уроці та ефективно реалізована для здобуття знань з історії. Автори термінологічного словника «Бібліотечна справа» [6] під інформаційними ресурсами розуміють «сукупність інформаційних даних на традиційних носіях, що зберігаються в бібліотеках і інших інформаційних установах...».

Специфічним інформаційним ресурсом є людина як носій, споживач і перетворювач соціальної інформації. У школі – це, безперечно, учитель, що направляє навчальну й пошукову діяльність учнів на уроці та в позаурочний час. Для того, щоб стати інформаційним ресурсом, інформація повинна мати специфічні

соціально значущі якості, наділені технологічною цінністю, задля практичного застосування її на уроках під час взаємодії вчителя історії та учнів старших класів, у яких формуються вміння використовувати інформаційні ресурси в процесі навчання. Залежно від форми представлення документів і типу інформаційної системи можна виділити електронні інформаційні ресурси, що складаються з сукупності даних та електронних документів, а також автоматизованих інформаційних систем, і неелектронні, до яких належить інформація на носіях, не придатних для комп'ютерної обробки, та які можуть бути впорядкованими як за допомогою неавтоматизованих, так і автоматизованих інформаційних систем.

За видами носіїв інформаційні ресурси поділяються на традиційні, мережеві й електронні. Традиційні інформаційні ресурси – інформація на паперових та інших матеріальних носіях. Мережевими називають форми інформаційних ресурсів, які розміщені на мережевому сервері, й доступ до них здійснюється засобами глобальних інформаційних мереж, зокрема мережі Інтернет. Електронні інформаційні ресурси – інформація в електронному вигляді.

Російська дослідниця І. Л. Бачило так поділяє інформаційні ресурси: інформаційні ресурси, сформовані за чинником змісту (правові, технічні, наукові, статистичні, фінансові, ЗМІ й т. д.); інформаційні ресурси, сформовані за ознакою власника (із правом власності, володіння, з повноваженнями виключного права) [1, с. 79].

Ми дотримуємося думки, що інформаційні ресурси, які використовуються в навчальному процесі старшокласниками, можна поділити на дві групи:

- традиційні – бібліотеки, музеї, архіви тощо;
- новітні (електронні) – електронні документи на локальному комп'ютері та у всесвітній мережі Інтернет [5, с. 26].

О. П. Пометун називає їх «освітні електронні ресурси» [13, с. 193].

Відтак, основними сучасними формами інформаційних ресурсів, з якими працюють старшокласники, є: файл, база даних, банк даних, база знань, бібліотека та ін. У зв'язку з цим розроблення методології формування в старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси під час навчання має першочергове значення.

Розглянемо більш детально роль інформаційних ресурсів освітянських книгозбірень для забезпечення здатності учнів працювати з ними.

Бібліотека – це інформаційний, культурний та освітній заклад (установа, організація) або структурний підрозділ, що має впорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації й головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних й інших потреб користувачів [7].

Бібліотека (гр. *biblion* – книга, *theke* – зберігання) – це впорядкована величезна кількість документів, що належить суспільству в цілому, його частині чи окремому члену суспільства, яка забезпечена матеріально-технічно, формується, зберігається й надається користувачам для задоволення їхніх інформаційних потреб [18].

Соціальне призначення книгозбірні – збирання, зберігання й надання документів читачу. Звідси її онтологічна функція – комунікаційна, тобто забезпечення зв'язку між документом і користувачем (старшокласником).

Бібліотека об'єднує читача з виданням, у якому міститься потрібна інформація. Також їй властива функція інформаційної підтримки соціального інституту, котрий вона обслуговує. Тобто книгозбірня виконує допоміжно-виробничу, допоміжно-освітню, допоміжно-наукову та інші функції.

Для формування вмінь працювати з інформаційними ресурсами ще й нині бібліотека є основним закладом, а до недавнього часу – єдиним, де старшокласники черпали інформацію з книг, підручників, хрестоматій, словників, довідників і буклетів. Сьогодні ж книгозбірні доступні учням у мережі Інтернет як елемент новітніх (електронних) інформаційних ресурсів, що дає змогу навіть сільським школярам користуватися ними вдома чи в школі. Водночас освітянські бібліотеки повільно оснащуються ІКТ і створюють електронні інформаційні ресурси. Станом на 2007 р. тільки 50 % книгозбірень вищих навчальних закладів (ВНЗ) України III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю та бібліотек Інститутів післядипломної педагогічної освіти (ІППО) створили локальну комп'ютерну мережу з виходом в Інтернет, 60 % – автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи, 30 % цих закладів мають необхідну кількість персональних комп'ютерів. Книгозбірні наукових установ НАПН України, окрім ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотеки ЦППО АПН України, – ще не були комп'ютеризовані. Із 20 тис. шкільних книгозбірень України тільки 6 % мали ІКТ [16].

За останні п'ять років ситуація частково змінилася. Так, станом на 01.09.2012 р. із 74 провідних бібліотек мережі тільки 23 такі книгозбірні мають сайти й 34 – сторінки на сайтах закладів, у структурі яких вони діють. Отже, в Інтернет-просторі ще не представлено 17 зазначених установ, серед них: бібліотека Глухівського НПУ ім. О. П. Довженка, 7 книгозбірень ОІППО [15].

На сайті Олександрівської районної бібліотеки Кіровоградської області зібрано перелік веб-ресурсів книгозбірень України. Із 70 адрес – 37 ВНЗ III–IV р. а. і жодного загальноосвітнього навчального закладу [17]. Подібну інформацію подано на сайті Централізованої бібліотечної системи Оболонського району м. Києва. Зі 127 адрес представлено веб-ресурси 39 навчальних закладів, серед яких немає жодної школи [2]. Нами було проведено пошук адрес сайтів бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів. Лише десять шкільних і гімназійних книгозбірень станом на липень 2013 р. створили власний сайт у мережі Інтернет. Ще 28 бібліотек представлені фотографіями й переліком кількості інформаційних ресурсів на сайтах своїх загальноосвітніх навчальних закладів [21].

На основі цих даних констатуємо, що шкільні книгозбірні переважно пропонують старшокласникам традиційні інформаційні ресурси. Це, у свою чергу, не сприяє виробленню в них самостійності під час формування умінь використовувати інформаційні ресурси. Крім того, багато чого залежить від шкільного вчителя. Ще

складаючи тематичне планування, педагог на основі фонду освітянських бібліотек створює списки книг для позакласного читання й підбирає за курсами художні твори для поглибленої роботи в класі та вдома. Критеріями відбору служать наукова, історична й художня цінність видання. Також враховуються доступність, відповідність віку, виховне значення книги.

Учитель ознайомлює учнів із рекомендаційним списком художньої літератури, показує деякі книжки з нього, дає короткі анотації. Потім цей список бажано вивісити в кабінеті історії.

Застосування історичної інформації, яку науково опрацьовано та систематизовано, зокрема науково-популярних книг, статей, довідкових матеріалів тощо, підвищує ефективність шкільного навчання історії. Такі видання забезпечать засвоєння учнями системи знань, локалізованої в часі й просторі. Важливим є те, що робота школярів із науково-популярною та довідковою літературою створює умови для формування в них умінь самостійно працювати з такими видами текстів, обґрунтовувати й аргументувати власні судження та висновки [13, с. 157–159].

Висновки. Отже, бібліотека може бути джерелом інформаційних ресурсів в обох видах: традиційному й новітньому (електронному). У сучасному інформаційному суспільстві завдання шкільної книгозбірні та її працівників істотно змінюються. Вона стає зручним багатофункціональним інтелектуальним центром для учнів, допоміжним, але не альтернативним шкільному вчителю, закладом, своєрідним консультантом, порадником і «поводирем» в інформаційному просторі.

Ми погоджуємося з думкою вітчизняних та зарубіжних спеціалістів, що бібліотеки ХХІ століття – це електронні книгозбірні, які являють собою електронну мережу, що з'єднує бібліотеку із зовнішнім світом за допомогою електронних технологій. У перспективі фонди, каталоги, повнотекстові ресурси всіх книгозбірень будуть розглядатися як складові частини єдиної електронної бібліотеки.

Список використаних джерел

1. *Бачило І. Л.* Информационное право : учебник / И. Л. Бачило, В. Н. Лопатин, М. А. Федотов. – СПб., 2005. – 725 с.
2. Бібліотеки України [Електронний ресурс] // Централізована бібліотечна система Оболонського району м. Києва : [офіц. сайт]. – Електрон. текст. дані. – К., 2013. – Режим доступу: http://ocls.kyivlibs.org.ua/links/bibl_ukr.htm – Назва з екрана.
3. Библиотечное дело : терминолог. слов. / Рос. гос. б-ка. – М. : Рос. гос. б-ка, 1997. – 168 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. на CD) / уклад., голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с. : іл.
5. *Гриценко А. П.* Поняття інформаційний ресурс як дидактична категорія / А. П. Гриценко // Наук. вісн. Миколаїв. держ. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. Сер. «Педагогічні науки» / Миколаїв. держ. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. – Миколаїв, 2013. – Випуск 1.41, т. 2. – С. 24–27.
6. *Громов Г. Р.* Національні інформаційні ресурси: проблеми промислової експлуатації / Г. Р. Громов. – М. : Наука, 1984. – С. 10–13.
7. Про бібліотеки та бібліотечну справу [Електронний ресурс] : Закон України від 27

січ. 1995 року N 32/95-ВР : [станом на 27.03.2014] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Електрон. текст. дані. – К., 2014. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрана.

8. *Зиновьева Н. Б.* Библиография в структуре информационной культуры: теоретико-методологическое исследование : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : специальность 05.25.03 «Библиотечное дело, библиографоведение и книговедение» / Зиновьева Н. Б. ; Краснодар. гос. акад. культуры и искусства. – Краснодар, 1998. – 35 с. – Библиогр.: С. 33–34.

9. Інформаційне законодавство України : наук.-практ. комент. / за ред. Бондаренко С. В. – К. : Юрид. думка, 2009. – 241 с.

10. Каныгин Ю. М. Основы теоретической информатики / Ю. М. Каныгин, Г. И. Калитич. – К. : Наук. думка, 1990. – 232 с.

11. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

12. *Курас І.* Інформаційні ресурси України: стратегія розвитку / І. Курас // Бібл. вісн. – 2001. – № 1. – С. 2–6.

13. *Пометун О. І.* Методика навчання історії в школі / О. І. Пометун, Г. О. Фрейман. – К. : Генеза, 2005. – 328 с.

14. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. Т. 3 / уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконіт, 1998. – 899 с.

15. *Рогова П. І.* Інформаційний простір держави та його розбудова освітянськими бібліотеками: стан та перспективи [Електронний ресурс] / Павла Іванівна Рогова // Роль освітянських бібліотек у формуванні інформаційного простору України : зб. наук. пр. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: П. І. Рогова (голова), Л. М. Заліток (заст. голови) та ін.]. – Електрон. текст. дані. – К., 2012. – Режим доступу: <http://www.dnpb.gov.ua/datas/upload/files/807830330.pdf>. – Назва з екрана.

16. *Рогова П. І.* Інформаційний простір України: роль освітянських бібліотек у його формуванні [Електронний ресурс] / Павла Іванівна Рогова, Наталія Володимирівна Вараксіна // Інформ. технології і засоби навчання : електрон. наук. фах. вид. / АПН України, Ін-т інформац. технологій і засобів навчання, Ун-т менеджменту освіти. – К., 2008. – Вип. 3. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e_journals/ITZN/em7/content/08rpfifii.htm. – Назва з екрана.

17. Сайти бібліотек України [Електронний ресурс] // Олександрівська районна бібліотека : [офіц. сайт]. – Електрон. текст. дані. – Олександрівка (Кіровоградська обл.), [б. р.]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/olexlib/informacia-dla-citaciv/korisni-posilanna/sajti-bibliotek-zagalnodierzavnogo-znacenna>. – Назва з екрана.

18. *Сліпушко О. М.* Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові. Правопис. Граматика : для студ. вищих та серед. навч. закл. / О. М. Сліпушко ; М-во. освіти України. – К. : Криниця, 1999. – 507 с. – (Сучасні словники України).

19. Словарь русского языка : в 4 т. Т. 3 / Ин-т рус. яз. – М. : Рус. яз., 1984. – 750 с.

20. *Столяров Ю. Н.* Документный ресурс : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / Столяров Ю. Н. – М. : Либерея, 2001. – 255 с. – (Приложение к журналу «Библиотека»).

21. Перелік сайтів бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів України [Електронний ресурс]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://biblschool85.klasna.com/uk/site/predmetni-elektronni-bazi.html> ; <http://olauo76.wix.com/biblioteka116> ; http://www.boryspil-lingvasch-bibl.edukit.kiev.ua/bibliotechni_vidannya/ ; <http://lib.pmg17.vn.ua/> ; <http://libraryschool15kamenetzpodolsk.jimdo.com/> ; <http://library-gs.at.ua/> ; <https://sites.google.com/site/nasabibliotekaksmg/> ; <https://sites.google.com/site/bibliotekagimnaziino10/>. – Назва з екрана.

А. П. Гриценко

Роль образовательных библиотек во время формирования у старшеклассников умений использовать современные информационные ресурсы

Проанализировано использование современных информационных ресурсов образовательных библиотек Украины старшеклассниками. Автор рассматривает вопросы формирования умений использовать информационные ресурсы и готовность образовательных библиотек к работе в сети Интернет.

Ключевые слова: информационные ресурсы, информация, формирование умений, образовательные библиотеки, традиционные информационные ресурсы, новые (электронные) ресурсы, образовательные электронные ресурсы.

А. Р. Hrytsenko

A role of educational libraries during the forming in the senior pupils abilities to use modern informative resources

Using of modern informative resources of educational libraries by Ukrainian senior pupils is analyzed. The author examines the question of forming of abilities to use informative resources and readiness of educational libraries to work in a world network the Internet.

Key words: informative resources, information, forming of abilities, educational libraries, traditional informative resources, modern (electronic) resources, educational electronic resources.

Надійшла до редколегії 07.11.2013 р.

УДК 027.7:[378.6:37](477.43-25)ХГПА:[37.016:002]

Л. В. Дитинник,

директор бібліотеки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

ПІДВИЩЕННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИМИ ЗАСОБАМИ

У статті розглянуто діяльність бібліотеки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, спрямовану на підвищення компетентності студентів.

Ключові слова: *бібліотека Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, підвищення компетентності, інформаційна культура, бібліотечно-інформаційні засоби.*

Актуальність дослідження. Основними особливостями розвитку сучасної вищої освіти в Україні є її інтеграція в єдиний європейський простір, упровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу та орієнтація на безперервність освіти. На сучасному етапі навчально-виховний процес вищої школи орієнтований на оволодіння студентами методами самостійної й науково-дослідницької роботи, а також на перехід від освіти до самоосвіти. А це, у свою чергу, зумовлює необхідність засвоєння майбутніми спеціалістами новітніх знань у галузі науки й техніки, ознайомлення із сучасними інформаційними технологіями, а також максимального розвитку активності та самостійності студентів. Доцільно відзначити ще одну особливість, що має незаперечний вплив на систему вищої освіти – це глобальна інформатизація суспільства. Швидкі темпи розвитку й застосування інформаційних та телекомунікаційних технологій суттєво впливають і

на процес інформатизації освіти. Величезні обсяги інформації, науково-технічні досягнення, що стрімко зростають, бурхливий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, з одного боку, та поки що обмежені можливості поширення нової інформації й фізична неможливість опанування студентами необхідного обсягу знань, з іншого, створюють суперечність, котра потребує застосування нових підходів у підготовці майбутніх спеціалістів. Видатний швейцарський педагог-класик Йоган-Генріх Песталоцці писав: «Мої учні пізнаватимуть нове не від мене; вони будуть відкривати це нове самостійно. Мое ж головне завдання – допомогти їм розкритися та розвинути їхні власні ідеї» [3]. Ця думка є актуальною й сьогодні. Адже ні для кого не секрет, що саме самостійно здобуті знання несуть у собі значно більшу цінність. Самостійна робота формує вміння та навички самостійної пізнавальної діяльності, вона одночасно сприяє розвитку й інших структурних компонентів особистості. Крім того, працюючи самотужки, студенти вчаться вирішувати завдання, виконувати вправи, проводити дослідження. Самостійність пізнання цінна ще й тим, що без неї неможливе формування поглядів, переконань, наукової позиції майбутніх фахівців. Підготовка студентів до швидкого сприйняття й опрацювання великих обсягів інформації, озброєння їх сучасними засобами та технологіями роботи з нею, формування в них інформаційної культури – завдання не лише педагогічних колективів ВНЗ. Велика відповідальність за це лягає й на бібліотеки. Сьогодні, крім викладачів, ключовими постатями в організації інформаційної освіти та розвитку інформаційних умінь студентів стають працівники книгозбірні.

Мета статті – розглянути діяльність бібліотеки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії та її вплив на підвищення компетентності майбутніх педагогів.

Аналіз наукових досліджень. Особливої актуальності для сучасної науки й практики набувають наукові пошуки, присвячені дослідженню теоретико-методологічних, практичних і методичних засад творення й впровадження інформаційних технологій навчання в навчальних закладах різного типу. Аналіз наукових праць за окресленою проблемою засвідчує, що можливості, напрями, наслідки, перспективи використання бібліотечно-інформаційних засобів розглядали у своїх працях Л. Демчина, Р. Гладішевський, Л. Ковальчук, Ю. Луцишин, О. Сеньковський. Ознайомившись із науковими дослідженнями вчених, констатуємо, що цінність сьогоднішніх експериментальних спроб у формуванні готовності майбутніх педагогів до застосування інформаційних технологій у вищій школі полягає не тільки в урізноманітненні форм, методів і засобів навчання, що суттєво впливає на рівень підготовки педагогічних кадрів, а й у тому, щоб переконати студентів у необхідності пошуку шляхів для широкого впровадження електронних засобів у навчальний процес.

Основна частина. Однією з головних функцій бібліотеки є освітня, а отже, саме книгозбірня покликана створити необхідні умови для підвищення рівня інформаційної культури молоді, котра навчається. Такі ж завдання стоять і перед

бібліотекою Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. Саме тому, що сьогодні так важливо не стільки володіти певним обсягом інформації, скільки вміти самостійно набувати нові знання, використовуючи всю різноманітність інформаційних ресурсів, зокрема друковане слово, аудіо- та відеоматеріали, електронні мережі й т. д., нами було розроблено спеціальний курс занять із «Основ інформаційної культури», мета якого – надати студенту необхідні знання та сформувані в нього вміння й навички інформаційного самозабезпечення його навчальної та науково-дослідницької діяльності.

Таким чином, цей курс забезпечує опанування майбутніми фахівцями основ інформаційної культури, яка виявляється в:

- оволодінні аналітичними методами пошуку й аналізу інформаційних даних;
- здатності здобувати інформацію з різних джерел (від періодичних друкованих джерел до електронних комунікацій);
- умінні подавати інформацію в зрозумілому вигляді та ефективно її використовувати;
- навичці застосовувати інформаційно-комунікаційні технології й технічні пристрої і т. д.

А оскільки наші студенти готуються стати вчителями, то знадобляться їм і наступні вміння, якими вони оволодіють під час вивчення курсу, а саме:

- робота з друкованими джерелами та бібліографування, здобуття інформації з інших джерел, виокремлення в ній основного й перероблення її відповідно до цілей і завдань навчально-виховного процесу;
- здатність працювати з довідково-бібліографічним апаратом бібліотеки;
- робота з критичною літературою: знаходження її в каталозі, картотеці, бібліотечному фонді, використання прикнижкової та пристаттевої бібліографії; працювати з періодикою, науково-популярною літературою; складати список використаної літератури з анотаціями;
- доступно викладати навчальний матеріал із урахуванням специфіки предмета, рівня підготовленості учнів, їхнього життєвого досвіду й віку;
- логічно правильно будувати процес передачі навчальної інформації, використовуючи різні методи та їх поєднання: розповідь, пояснення, бесіду, проблемний, індуктивний, дедуктивний виклад матеріалу й інші;
- зрозуміло, лаконічно та виразно формулювати питання;
- ефективно використовувати ТЗН (технічні засоби навчання), ЕОТ (електронно-обчислювальну техніку), засоби наочності (графіки, діаграми, схеми тощо).

Звичайно, що для підвищення інформаційної компетентності студентів, а отже, для ефективної організації їхньої самостійної роботи в стінах книгозбірні академії, потрібні нові ідеї та проекти, що будуть утілюватися в життя завдяки застосуванню традиційних й інноваційних методів і форм діяльності.

Автоматизація бібліотечних процесів відкрила ще ширші можливості для реалізації цих завдань. Поряд із виконанням традиційної роботи: ретроконверсуванням джерел інформації, штрихкодуванням літератури, опрацюванням нових надходжень, аналітичним обробленням періодичних видань та розробленням комунікаційних навігаторів – каталогів і путівників, бібліографи бібліотеки виконують ще одну надзвичайно важливу функцію – довідково-бібліографічне обслуговування, яке є дуже вагомою, а разом з тим і найбільш складною та перспективною сферою діяльності, яка спрямована на забезпечення індивідуальних інформаційних запитів користувачів книгозбірні, котрі поділяються на дві категорії: «викладач» і «студент».

Залежно від категорії читачів, враховуючи різний рівень наукової підготовки та проблематику запитів, здійснюється диференційоване інформаційно-бібліографічне обслуговування, котре забезпечує надання інформаційних довідок як у традиційному, так і в автоматизованому режимі. Особлива увага приділяється індивідуальним методичним консультаціям біля довідково-пошукового апарату для читацької категорії «студенти» з метою прищеплення їм елементарних навичок самостійного пошуку необхідних матеріалів. Найчастіше запити студентів пов'язані з написанням курсових і дипломних робіт, рефератів тощо. Запити ж викладачів викликані потребою розроблення лекційних спецкурсів, пошуку педагогічних новинок та нових даних у різних галузях науки.

Під час безпосереднього інформаційного контакту з бібліотечним спеціалістом читачі ознайомлюються з принципами побудови каталогів, правилами користування ними, з новими рубриками й розділами, що розширює їхні можливості пошуку необхідної інформації. Саме тому велика увага в бібліотеці приділяється вдосконаленню довідково-пошукового апарату, систематичному поповненню його новою актуальною літературою та очищенню від застарілих джерел.

В останні роки книгозбірня активно комплектується новою літературою, що відповідає профілю Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. Для ознайомлення з нею читачів категорії «студенти» у приміщенні бібліотеки постійно діє виставка «Нові надходження». Представлення нових надходжень викладацькому складу та адміністрації закладу відбувається під час проведення «Днів інформації». На засіданнях кафедр організуються невеличкі презентації вже придбаної літератури чи тієї, яку пропонують придбати. Таким чином ми вирішуємо питання формування фонду книгозбірні доцільною літературою.

Бібліотека є постійним місцем проведення різноманітних загально-академічних і факультетських заходів:

– наукових конференцій (наукова конференція «Восьмі педагогічні читання пам'яті М. М. Дарманського», «Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у світі”: сьогодення і перспективи»; міжвузівська студентська конференція факультету дошкільного виховання «Впровадження ідей В. О. Сухомлинського в дошкільну освіту» (було представлено книжково-ілюстративну виставку «Творча

спадщина В. О. Сухомлинського у діалозі з актуальними проблемами сучасної освіти»);

– семінарів (науково-методичний семінар «Проблеми художньо-естетичної освіти»);

– зустрічей із відомими людьми (читацька конференція за навчально-методичним посібником І. М. Шоробури та В. Є. Береки «Талант помножений на працю»).

Традиційними стали також зустрічі студентів із педагогами нашої академії (їм присвячено цикл заходів «Взріці педагогічної ниви»).

Проведення різноманітних подій супроводжується організацією книжкових виставок, бібліографічних оглядів літератури, випуском відповідної бібліотечної продукції.

Функціонують такі види інформування користувачів, як:

– постійно активна виставка нових праць науковців ХГПА «Наукові досягнення викладачів академії»;

– оперативні книжкові виставки згідно з календарем знаменних дат («Материнська пісня» (до 110-річчя від дня народження Н. Л. Забіли), «Творець педагогічних напрямів» (до 190-річчя від дня народження К. Д. Ушинського);

– бібліографічні покажчики серії «Бібліографія вчених ХГПА»: «М. М. Дарманський – реформатор вищої освіти на Поділлі», «Берека Віктор Євгенович», «Інна Михайлівна Шоробура»;

– листівки-презентації нових видань «Подвижник українських старожитностей» – перший і останній крок Олексія Глушка на шляху до науки;

– інформаційно-бібліографічний бюлетень «Наукові праці та творчі роботи викладачів Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії» (щорічно);

– інформаційний бюлетень «Перелік періодичних видань, які передплачує бібліотека Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії»;

– календар знаменних і пам'ятних дат академії;

– «Бібліотечні тижні», що проводяться бібліотекарями й волонтерськими групами студентів ХГПА;

– «Тижні факультетів», котрі проводяться спільними зусиллями деканів факультетів, викладачів, студентів і працівників книгозбірні академії та мають на меті здійснення бібліографічних оглядів навчально-методичної літератури й ознайомлення з новими надходженнями до бібліотеки ХГПА.

Відкритий доступ до інформаційно-довідкового фонду, каталогів дає можливість студентам і викладачам самостійно знаходити інформацію, яка їх цікавить, обробляти її та правильно фіксувати джерела в списках використаної літератури.

Застосування інноваційних технологій у бібліотечному сервісі видозмінило та вдосконалило традиційні форми й методи обслуговування.

Сьогодні до послуг читачів:

– електронний каталог бібліотечних документів;

- медіатека;
- користування мережею Інтернет;
- копіювання документів;
- веб-сторінка на сайті академії тощо.

Книгозбірня працює за допомогою програми «УДФ-Бібліотека», яка призначена для автоматизації її основних виробничих циклів: комплектування фонду, оброблення документів, організації доступу до електронних матеріалів, ведення інформації про читачів та їх обслуговування. З метою навчання користувачів пошуку й відбору документів в електронному каталозі видано «Керівництво користувача АІБС «УДФ-Бібліотека».

Основне завдання бібліотеки – це забезпечення навчального, наукового процесу академії. А найважливішим його етапом є отримання адміністрацією та кафедрами об'єктивної й повної інформації щодо книгозабезпечення навчальних дисциплін, формування необхідної облікової документації. За таких умов виникла актуальна потреба ведення бази даних книгозабезпечення. Так, в ЕК (електронному каталозі) введено електронну форму картотеки «Книгозабезпеченість навчальних дисциплін» (факультет – кафедра – навчальна дисципліна), де кожний навчальний посібник підпорядковується окремим спеціальностям, дисциплінам, кафедрам, для яких він призначений. Ознайомившись із досвідом галузевих бібліотек щодо роботи з електронними ресурсами, ми запозичили таку практику, як введення адміністративно-територіального поділу й хронології в ЕК.

Потужна інформатизація суспільства, що зумовила зміни в бібліотечному середовищі, спонукала, власне, і колектив книгозбірні академії до ознайомлення з новими методами оброблення та систематизації джерел інформації, а також новітніми методами й формами обслуговування читачів. Саме тому було започатковано уроки підвищення компетентності бібліотечних працівників, які систематично проводяться та сприяють покращенню роботи колективу бібліотеки з читачами й фондом. Адже надійність процесу обслуговування в книгозбірні залежить не від кількості послуг, що надаються, а від того, наскільки повно та якісно вони задовольняють інформаційні потреби.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що прагнення вітчизняних закладів вищої освіти долучитися до Болонського процесу, стрімкий розвиток інформаційних технологій актуалізують проблеми, пов'язані з організацією підготовки майбутніх спеціалістів у галузі освіти. Усе це, безперечно, впливає на роботу бібліотек вишів. Сьогодні діяльність книгозбірні спрямована на підвищення інформаційної освіти студентства. Адже наскільки її інформаційний простір відповідає запитам користувачів, настільки успішно стає навчальна й науково-дослідницька робота закладу. Саме від чіткої структури інформаційного простору бібліотеки залежить створення необхідного для неї набору інструментів, використання яких дасть змогу забезпечити кожному студенту та науковцю ВНЗ

оперативний доступ до матеріалів і документів бібліотечного фонду, а бібліотекарям реалізувати нові форми роботи з користувачами.

Список використаних джерел

1. Демчина Л. І. Вища бібліотечно-інформаційна освіта в сучасній Україні. Формування документологічної складової : автореф. дис. ... канд. наук з соц. комун. : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Л. І. Демчина. – Х., 2008. – 26 с.
2. Ліненко А. Ф. Теорія і практика формування готовності студентів педагогічних вузів до професійної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теорія і методика професійної освіти» / А. Ф. Ліненко. – К., 1996. – 24 с.
3. Песталоцци И. Г. Избранные педагогические произведения : в 3 т. – Т. 3. / И. Г. Песталоцци. – М. : Просвещение, 1965. – 636 с.
4. Рубан А. Науково-методичне забезпечення формування інформаційної культури / А. Рубан // Вісн. Книжк. палати. – 2006. – № 7. – С. 19–26.

Л. В. Дытынник

Повышение компетентности будущих педагогов библиотечно-информационными средствами

В статье рассматривается деятельность библиотеки Хмельницкой гуманитарно-педагогической академии, направленная на повышение компетентности студентов.

Ключевые слова: библиотека Хмельницкой гуманитарно-педагогической академии, повышение компетентности, информационная культура, библиотечно-информационные средства.

L. V. Dytynnuk

Increasing the Level of Future Teachers' Competence with the Help of Library and Information Means

The article is concerned with the activities of the library at Khmelnytsky Humanities Pedagogical Academy, which are aimed at increasing the level of students' competence.

Key words: Khmelnytsky Humanities Pedagogical Academy library, competence increasing, information culture, library and information means.

Надійшла до редколегії 28.11.2013 р.

**РОЗДІЛ ІV. НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
МЕРЕЖІ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК МОН УКРАЇНИ ТА НАПН
УКРАЇНИ ЩОДО СТВОРЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ГАЛУЗЕВОГО
ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ**

УДК 025.343.1:[159.9+37](083.132)=161.2
ББК 78.373я82

ПРЕДМЕТИЗАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ З ПИТАНЬ ОСВІТИ, ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ¹⁹

ПРАКТИЧНИЙ ПОСІБНИК

*Укладачі: І. Г. Лобановська, зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;
Н. Є. Зоріна, наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського*

ЗМІСТ

<i>Передмова</i>	403
<i>Вступ</i>	406
Розділ I. Теоретичні основи предметизації.....	408
Розділ II. Загальна методика предметизації документів.....	450
Розділ III. Спеціальна методика предметизації.....	455
Розділ IV. Предметизація документів в автоматизованому режимі.....	494
<i>Додатки</i>	497
<i>Основні терміти і визначення</i>	521
<i>Список основних джерел інформації</i>	526

ПЕРЕДМОВА

Практичний посібник «Предметизація документів з питань освіти, педагогіки, психології» підготовлено фахівцями відділу наукового опрацювання документів і організації каталогів Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського). Роботу було розпочато у 2009 р. в межах наукового дослідження за темою «Теоретичні засади формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського» і продовжено в НДР «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (наук. керівник – канд. іст. наук, старш. наук спів роб., директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського П. І. Рогова).

Актуальність дослідження обумовлена тим, що нині практично немає вітчизняних видань, у яких би комплексно розглядалися питання предметизації як у теоретичному, так і в практичному плані. Численні, але розрізнені публікації хоча й висвітлюють різні аспекти цього складного процесу, проте не дають про нього повного уявлення.

Мета цього посібника – висвітлити теоретичні засади предметизації документів, узагальнити досвід і надати практичну допомогу, насамперед, фахівцям мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України.

Завдання посібника – представлення принципів складання й застосування предметних рубрик, висвітлення їхнього лексичного складу й особливостей синтаксису мови предметних рубрик у процесі їхньої побудови, а також уніфікування предметизації документів різних типів і видів з огляду на галузеву специфіку.

Теоретичні основи предметизації документів у вітчизняних бібліотеках активно розроблялися в 30-х – 40-х, а згодом – у 60-х рр. минулого століття. Розширення сфери застосування предметних каталогів вимагало розвитку їхньої теорії й методики. У цей час було опубліковано низку робіт, найзначущою серед яких вважаємо монографію В. Кругликової [69]. З питань розроблення окремих проблем загальної й галузевої методики особливий інтерес викликають публікації А. Богомолової [77], С. Віленської, В. Власова, Л. Волгарь [77], С. Карпової, Е. Марченко [64], І. Месеняшина [77]. Останніми роками в цьому напрямі активно працюють О. Збанацька [90], Е. Карачинська [67–68], Н. Нікольцева [93], К. Перевозчикова [72], Т. Серебрянникова [79], Н. Стрішенець [98], Е. Сукіасян [100–106], В. Удалова [67 ; 78] та багато інших українських і російських дослідників.

Підготовці пропонованого матеріалу сприяли напрацювання фахівців України та Росії з питань предметизації як методу аналітико-синтетичного опрацювання документів, загальної й спеціальної методики предметизації, предметизації документів в САБ ІРБІС тощо. Вивчався світовий і вітчизняний досвід предметизації документів, зокрема в таких установах, як Російська національна бібліотека,

Російська державна бібліотека, Російська книжкова палата, Бібліотека Конгресу США, Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія», Національна парламентська бібліотека України, Національна бібліотека України для дітей тощо. Було враховано і кращі надбання каталогознавства радянських часів, використано останні праці українських і російських дослідників, а також власні дослідження. Для консультацій залучалися кваліфіковані фахівці в галузі педагогіки та психології.

Наукова новизна видання полягає в тому, що тут представлено «Словник заголовків предметних рубрик», на основі якого можна здійснювати індексування документів для організації електронних каталогів (ЕК), формувати авторитетні файли предметних заголовків (АФ ПЗ), відшукувати необхідну інформацію. Це перша спроба створення вітчизняного галузевого україномовного словника для предметизації документів з питань освіти, педагогіки, психології та суміжних галузей. Під час його укладання використовувалися нормалізовані терміни, запозичені зі словників та інших джерел. Це, зокрема: «Інформаційно-пошуковий тезаурус», підготовлений фахівцями Національної парламентської бібліотеки України [34], «Тезаурус по педагогике и образованию», розроблений у Науковій педагогічній бібліотеці ім. К. Д. Ушинського [56], електронна версія словника «Педагогические термины и понятия» [41], предметні рубрики й авторитетні файли Російської національної бібліотеки [74], абетково-предметні покажчики до таблиць УДК і ББК [9–11; 26], рубрики абетково-предметного покажчика (АПП) до Центрального систематичного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, а також галузеві довідкові, наукові й навчальні видання: енциклопедії, довідники, термінологічні словники, підручники, навчальні посібники, публікації науковців, у т. ч. з Інтернету. Було задіяно й низку нормативно-інструктивних і методичних документів, зокрема: методичні рекомендації Російської національної бібліотеки [74], «Правила складання предметних рубрик», розроблені в Науковій бібліотеці Національного університету «Києво-Могилянська академія» [73] тощо. Основні джерела представлено в списку використаної літератури, який не є вичерпним.

Робота виконувалася з дотриманням вимог чинних стандартів: ДСТУ 2395–2000 (ГОСТ 30671–99)(ISO 5963:1985) «Обстеження документа, встановлення його предмета та відбір термінів індексування. Загальна методика», ДСТУ 2398–94. «Інформація та документація. Інформаційні мови. Терміни та визначення», ДСТУ ГОСТ 7.59:2003 «Індексування документів. Загальні вимоги до систематизації та предметизації» та ін.

Наприкінці посібника наведено основні терміни й визначення, пов'язані з предметизацією документів, із посиланнями на стандарти, з яких вони запозичені. Переклади з російськомовних стандартів подано в авторській редакції. Посібник ілюстровано великою кількістю прикладів.

Укладачі свідомі того, що не всі питання в посібнику висвітлено вичерпно, оскільки багато проблем предметизації, зокрема в автоматизованому режимі,

вимагають більш детального вивчення, експериментальної перевірки й узагальнення. Також будемо щиро вдячні за всі відгуки, зауваження й пропозиції, які просимо надсилати на адресу:

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, вул. М. Берлинського, 9, 04060,
м. Київ

Електронна пошта: dnpb@i.ua, vpokd@i.ua

***Визначайте значення слів.
Цим ви позбавите людство
від половини
його помилок і непорозумінь.***

РЕНЕ ДЕКАРТ

ВСТУП

З огляду на зростаючі потреби нашої держави в повноцінному інформаційному ресурсі перед освітянськими бібліотеками постало завдання його активного формування й розвитку. Тож упровадження інформаційно-комунікаційних технологій і засобів у процеси опрацювання бібліотечних фондів, збереження інформації та надання доступу до інформаційного ресурсу стало одним з головних напрямів діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Використання автоматизованих інформаційно-пошукових систем (ІПС), формування електронних каталогів (ЕК) і бібліографічних баз даних (БД) дає змогу забезпечувати інформаційні потреби користувачів на якісно новому рівні. Значно розширюються й рамки інформаційного пошуку порівняно з можливостями традиційних карткових каталогів.

Нині переважна більшість бібліотек приступила до електронної каталогізації. Зросла й актуальність предметного введення й пошуку інформації в ЕК, що зумовило потребу смислового опрацювання документів, упровадження й використання інформаційно-пошукових мов предметного типу. І навіть скептики усвідомили важливість такого введення інформації й відчули гостру потребу в отриманні повноцінного списку заголовків предметних рубрик. Це надзвичайно важливо, оскільки з появою електронних каталогів предметні файли бібліотек різного типу і профілю перестають бути замкненими системами, що обслуговують лише певне коло користувачів. У цій ситуації головною постає нова функція предметної рубрики – комунікативна. Сьогодні цьому приділяється особлива увага, оскільки питання уніфікації предметизації завжди залишалося на порядку денному. Під уніфікацією розуміють можливість приведення в єдине русло відхилень від загальної методики предметизації з метою створення умов для одноразового опрацювання документа. Задовго до появи електронної каталогізації фахівці-предметизатори намагалися розв'язати проблеми, нині найактуальніші.

В Україні дещо пізніше, ніж за кордоном постало питання зближення методичних позицій бібліотек різних типів і видів у предметному опрацюванні документів. Але дослідження збіжності предметних рубрик у різних бібліотеках дає змогу пересвідчитися, що показники повної або часткової збіжності ще не досить високі, незважаючи на те, що в основі предметного опрацювання документів лежить єдина методика предметизації. Особливо гострим є питання як у плані можливості одноразового опрацювання документів, так і щодо широкого обміну інформацією.

Велику організуючу роль у цьому напрямі відіграє система машиночитних форматів каталогізації. Необхідність запису в цьому форматі, з одного боку, стримує творчі пориви індексаторів, а з іншого – спрямовує думку на уніфікацію окремих параметрів предметного опрацювання документів, чого й вимагає сучасний етап розвитку предметизаційних систем.

Оскільки ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за своїми функціями і завданнями є не тільки головною бібліотекою освітянської галузі, а й науково-інформаційним, методичним і координаційним центром, то створення на її базі інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІГР) з питань освіти, педагогіки та психології на засадах кооперування з провідними книгозбірнями мережі освітянських бібліотек є пріоритетним і актуальним завданням сьогодення. Розвиток корпоративних мереж, упровадження таких форм міжбібліотечної взаємодії, як створення зведених електронних каталогів (баз даних), обмін бібліографічними БД, взаємне надання бібліотеками доступу до своїх інформаційних ресурсів для запозичення бібліографічних записів (БЗ) потребують ведення автоматизованої каталогізації в єдиному форматі з дотриманням єдиних для всіх правил каталогізування, зокрема використання нормативних, інструктивних і методичних матеріалів з питань індексування.

Загальновідомо, що ефективний інформаційний пошук можливий лише за умови чіткої організації зберігання документів і відомостей про них, тобто дотримання певного порядку розташування документів у фондосховищах та їхніх бібліографічних записів в інформаційно-пошукових системах – каталогах, картотеках, базах даних – шляхом групування за певними ознаками. Ці ознаки можуть бути формальними: прізвища авторів, назви документів, роки видання, види документів, формати, носії інформації тощо, але основними в тематичному пошуку є саме ознаки змісту. Групування документів відповідно до їхньої тематики відбувається через індексування.

Індексування – це операція подання результатів аналізу документа елементами інформаційної або природної мови, як правило, з метою полегшення його пошуку [17].

Індексування здійснюють за допомогою інформаційно-пошукових мов (ІПМ) – спеціалізованих штучних мов, призначених для передачі змісту і формальних ознак документів, а також інформаційних запитів. У процесі індексування прогнозують майбутній запит користувача, а класифікаційне рішення ухвалюють з урахуванням можливих шляхів пошуку документа. Від якості й ефективності використання ІПМ часто залежить ефективність використання інформаційних ресурсів і якість інформаційного обслуговування.

Розрізняють *передкоординатне індексування*, під час якого зв'язки між термінами індексування визначають заздалегідь відповідно до обраної інформаційної мови, і *посткоординатне індексування*, коли такі зв'язки встановлюють у процесі індексування без їх наперед визначеного порядку [17].

Електронна каталогізація, зберігаючи основні принципи традиційного опрацювання документів, має більше можливостей для використання предметизаційної ІПМ, адже в електронному середовищі питання обсягу і кількості термінів індексування стає неактуальним. В автоматизованих ІПС є можливість присвоїти документу необхідну кількість предметних рубрик (ПР), що сприяє повнішому розкриттю його змісту. Кожна з рубрик є закінченою думкою і дає точну інформацію про документ, комплекс ПР з усіма підзаголовками уможливорює розкриття більшості аспектів предмета, а грамотно складена предметна рубрика забезпечує ліпший результат пошуку, ніж пошук за ключовими словами, і мінімізує інформаційний шум.

Слід зазначити, що мова ПР є ефективним засобом індексування й пошуку інформації лише за наявності єдиної системи предметизації та стандартизованого словника предметних заголовків, представленого в ЕК у формі авторитетного файлу (АФ). Тому великого значення в предметизації набуває уніфікація. Це, зокрема: розроблення загальних принципів предметизації, удосконалення ІПМ предметизації та створення авторитетних файлів предметних рубрик, які забезпечують можливість глибокого й результативного пошуку в ЕК, гарантують його повноту і точність, використовуються як контролюючий словник в організації тематичного доступу до бібліографічних записів документів.

Розділ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРЕДМЕТИЗАЦІЇ

Термін «предметизація» багатозначний.

Передусім *предметизацію* визначають як вид аналітико-синтетичного опрацювання документів (АСОД), тобто її розуміють як інтелектуальний або автоматизований аналіз змістових і формальних ознак документа для згортання інформації про нього та відображення в ІПС у вигляді предметних рубрик.

Предметизацію розглядають і як метод, тобто як стандартизовані й однозначні правила дії. Методикою предметизації є сукупність прийомів і правил виконання технологічних операцій.

Предметизація послуговується категоріями, загальними прийомами логіки і засобами мови, що застосовують у будь-якій галузі знань. Це – *поняття* (як форма відображення предмета в мисленні); *аналіз і синтез* (як прийоми розкриття змісту документів і змісту понять, які визначають предмети); *слово і логіко-граматичні категорії слова* (як засоби вираження поняття про предмет словом або словосполученням у процесі формулювання предметних рубрик); *наукова термінологія й фразеологія*, вживані відповідно до галузі знань або сфери діяльності.

Наукові методи аналізу і синтезу використовують на всіх стадіях опрацювання документів: починаючи від визначення предмета як основної теми документа, виявлення аспектів розгляду предмета, його зв'язків з іншими спорідненими предметами; з тим у характеристиці самого документа (загалом, а не тільки його змісту) – окресленні його спрямованості, читацького призначення, характеру викладу матеріалу і форми документа і до найбільш точного і повного відображення всіх

результатів проведеного аналізу в короткій, але місткій за змістом предметній рубриці.

Предметизація – це також вид *індексування*, що базується на предметній класифікації *документів* і передбачає визначення предметної рубрики, що відповідає змісту, формі й призначенню документа.

Крім того **«предметизація»** – це наукова дисципліна, що вивчає історію, теорію, методикку і практику процесу предметизації документів, а також організації й використання предметних ІПС і методи доступу до них. Найчастіше її називають «теорією предметизації» або «теоретичними основами предметизації»

Термін **«предметизація»** означає сферу професійної бібліотечно-інформаційної й книговидавничої діяльності. На основі предметизації складають предметні каталоги і картотеки, абетково-предметні покажчики до систематичних каталогів, бібліографічні покажчики, предметні покажчики до змісту монографій, енциклопедій, довідників, інформаційних видань із систематичним викладом тексту. Нині особливо широко предметну класифікацію використовують у створенні електронних каталогів, баз даних, тезаурусів, рубрикаторів, словників і авторитетних/нормативних файлів предметних рубрик.

Ми розуміємо **предметизацію** як метод багатоаспектного аналітико-синтетичного опрацювання документів, який полягає у виділенні й визначенні (зазвичай, в умовній словесній формі) окремих предметів, їхніх властивостей і відношень.

Завдання предметизації – визначення предмета як основної теми розгляду, а також з'ясування основного аспекту його характеристики, його відношень і зв'язків з іншими предметами та формулювання змісту документа в словесній формі.

Суть предметизації полягає в тому, що зміст документа розкривають за допомогою одного або кількох типових слів – предметних рубрик.

Предметизація ґрунтується на філософському вченні про пізнання, наріжним каменем якого є теорія відображення, згідно з якою основною формою наукового відображення дійсності є поняття, що слугують засобом пізнання.

Поняття – це форма мислення, що відображає істотні властивості, зв'язки й відношення предметів і явищ в їхній суперечності й розвитку; думка або система думок, що узагальнює, виділяє предмети певного класу за визначеними загальними і в сукупності специфічними для них ознаками.

Будь-яке поняття має зміст і обсяг. Сукупність істотних ознак, за якими узагальнюють і виділяють предмети в понятті, називається **змістом поняття**, а сукупність узагальнених, відображених у понятті предметів, – його **обсягом**. Наприклад, змістом поняття «міст» є інженерна споруда, призначена для руху через річки, канали, гірські ущелини, залізничні шляхи, автомагістралі та інші перешкоди, а обсягом – безліч усіх можливих мостів. Розвиток поняття припускає зміну його змісту і обсягу.

За змістом поняття бувають:

– **конкретні**, що відбивають окремі предмети або класи предметів (як матеріальні, так і ідеальні):

Школи
Загальноосвітні навчальні заклади
Педагогічні науки

– **абстрактні**, що позначають не предмети, а властивості, ознаки предметів і відношення між ними:

Бібліографічний пошук
Знання
Мистецтво
Суспільство знань
Якість навчання

За обсягом поняття поділяють на:

– **одиничні**, коли обсяг поняття складається з одного предмета:

Земля, планета
Національна академія педагогічних наук України
Космос

– **загальні**, коли обсяг поняття містить більше одного предмета (це число може бути кінцевим, необмеженим або навіть нескінченним):

Бібліотеки
Іспити
Педагогічні технології
Хімічні реакції

Розрізняють: 1) поняття в широкому сенсі й 2) наукові поняття. Перші формально виділяють загальні (схожі) ознаки предметів і явищ і закріплюють їх у словах. Наукові поняття відображають істотні й необхідні ознаки, а слова і знаки (формули), що їх виражають, є науковими *термінами*.

Через поняття відбувається зв'язок слів з визначеними предметами. Водночас наукові поняття не завжди збігаються з реальністю, яку вони відображають. Причиною цього є соціальна обумовленість процесу пізнання, особливо в гуманітарній сфері. Це потребує в процесі предметизації на основі аналізу змісту визначати сутність предметів і використовувати відповідні поняття.

Поняття «предмет» у предметизації

Основним поняттям предметизації є поняття **«предмет»**. Цей термін багатозначний. Використання його різних значень обумовлено сферою вживання слова «предмет», а також тим, яке з його значень беруть за основу. У загальнофілософському розумінні «предмет» розглядають як категорію, що позначає деяку цілісність, виділену зі світу об'єктів у процесі людської діяльності й пізнання. Під «предметом» також розуміють будь-який об'єкт думки, описаний або згаданий у тексті, що може зацікавити читача (користувача).

До категорії «предмет» можна залучити:

✓ матеріальні об'єкти і явища, природні та штучні (природа, електрика, прилади, підручники, навчальне обладнання тощо);

✓ будь-які конкретні суспільно-історичні явища, події, процеси, тобто все, що стосується життя суспільства (суспільно-економічні формації, класи, політичні режими, соціальний лад тощо);

✓ будь-які явища і процеси зі сфери духовного життя, людського мислення й свідомості (освіта, психологія, мистецтво, логіка тощо).

Оскільки пізнання цілого вимагає вивчення окремих його аспектів, елементів, частин, то останні в процесі пізнання виділяють як окремі предмети пізнання, тому що вони можуть становити інтерес для тієї або іншої науки і бути предметами самостійного дослідження. У цьому випадку предметами можуть бути:

- окремі частини предмета (організму, явища, устаткування, території тощо);
- властивості предмета (окремі або група властивостей – пам'ять, здібності, темперамент, інтереси, переконання людини тощо);
- окремі функції предмета (організація освіти, організація культурно-дозвілльєвої діяльності, функції державних органів або громадських організацій, популяризування літератури тощо);
- окремі дії предмета (естетичний вплив театрального мистецтва, вплив умов життя й побуту сім'ї на формування психіки її членів тощо);
- відношення предмета до інших предметів (педагогічна наука і технічний прогрес, взаємовпливи у процесі спілкування людей, вплив безпритульності й бездоглядності на психіку дітей, взаємодія фізичної й розумової праці, науки і виробництва, держави і церкви тощо);
- окремі сторони явища або частини процесу (стиль у літературі, філософія освіти, виховання дітей у сім'ї, дитяча психологія, психіка людей різних суспільних формацій і культур, подія в історичному процесі тощо).

Крім того, як окремі предмети можна розглядати не лише самі предмети або їхні частини, а й деякі сукупності предметів, які виступають як одне ціле, наприклад:

- окремі групи предметів, об'єднані спільними для кожної з них ознаками (групи мов, країн, засобів навчання тощо);
- системи (тобто певна кількість предметів, явищ і процесів, які мають закономірні зв'язки один з одним і отже, є певним цілим – система економічних відносин, система професійно-технічної освіти, мережа бібліотек, система каталогів і картотек тощо).

Будь-який предмет має певні ознаки, за якими його характеризують і виокремлюють серед інших. Один і той самий предмет можна розглядати в різних ракурсах. Аспект предмета – це розріз дослідження предмета і відображення його в документі, зокрема це:

- погляд, з якого окремий предмет розглядають у документі, що предметизують;
- характеристика самого предмета (його склад, властивості, стан, структура тощо).

Основними аспектами і тематичними розрізами дослідження й відображення предметів у процесі предметизації документів можуть бути:

- історія предмета в цілому (за весь період його існування);
- походження предмета (виникнення, створення, виявлення, написання, відкриття тощо);
- розвиток предмета загалом (окремі стадії розвитку, виявлені зміни і супутні явища);
- загальна характеристика предмета з погляду якої-небудь галузі знань, спеціальної дисципліни або практики;
- зовнішня характеристика предмета;
- структура предмета і його побудова – наявність частин, композиція тощо;
- характеристика стану предмета – загальний стан, внутрішні процеси, умови, режими, супутні явища;
- різновид предмета – вид, тип, категорія, формат;
- особливі властивості предмета – окремі або група властивостей;
- взаємозв'язок предмета з іншими предметами – відношення, залежності, зв'язки;
- дія предмета на інші предмети – рід и характер дії, її умови, спосіб дії;
- вплив на предмет (методи і способи) – виховання, навчання, захист, керування, організація, контроль тощо;
- призначення предмета – основне призначення, можливе застосування, межі використання;
- вивчення, дослідження предмета (методи дослідження): спостереження, опис, аналіз, розрахунки та інші спеціальні дослідження;
- просторові характеристики предмета – положення, розміщення, місце розташування тощо;
- часові характеристики предмета – час виникнення, період існування, тривалість, періодичність, циклічність, час завершення;
- оцінка предмета – з погляду якості, ролі, значення, спрямованості.

Таким чином, *предмет* – це все те, що може бути об'єктом спеціального вивчення. У вузькоспеціальному трактуванні поняття «предмет» означає головну тему, якій безпосередньо присвячено документ.

Документ як об'єкт предметизації

Документ – це записана інформація, яку можна вважати одиницею в процесі інформаційної діяльності. Безпосередньо об'єктом предметизації є кожен окремий документ (ресурс), присвячений певній темі або сукупності взаємопов'язаних тем. Іноді об'єктом предметизації визнають документ, який містить низку складових, присвячених різним предметам, якщо зміст цих складових дає підстави приписувати їх до однієї ширшої, узагальненої теми.

Об'єктами предметизації можуть бути:

➤ окремі види неперіодичних видань: книжки (монографії, збірники, випуски серій, окремі томи і багатотомні видання в цілому); брошури; спеціальні види видань (альбоми, атласи, словники, мапи, каталоги, проспекти, стандарти, таблиці, креслення, енциклопедії); комплектні видання (сукупність видань, зібраних у теці, футлярі, бандеролі або під однією обкладинкою);

➤ окремі частини аналітично розписаних документів: статті з продовжуваних і періодичних видань, збірників, а також частини монографій (їхні окремі розділи, глави, параграфи, сторінки тощо);

➤ електронні ресурси.

Об'єктами предметизації можуть бути не лише друковані твори, а й документи на будь-яких інших носіях інформації, а також інформаційні запити. Аналізуючи текст і формулюючи предметні рубрики слід зважати на конкретні умови застосування методу предметизації й особливості документа, що предметизується (наприклад, під час предметизації книжки в цілому враховують не лише її зміст, а й форму і читацьке призначення).

Відмінність предметизації від систематизації й координатного індексування

Аналітико-синтетичне опрацювання документів полягає у вивченні, відбиранні, оцінюванні й узагальненні найбільш значущої інформації та наданні її в зручній для користувачів формі. Одним з найважливіших процесів АСОД є індексування.

Індексування – це процес перетворення змістових і формальних ознак документів та інформаційних запитів засобами інформаційно-пошукової мови для забезпечення ефективного інформаційного пошуку. Розрізняють такі види індексування документів: систематизація, предметизація, координатне індексування. Їх застосовують як у традиційній ручній, так і в електронній каталогізації, оскільки модуль «Каталогізатор» будь-якої автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи (АБІС) розробляється на основі міжнародних форматів для обміну бібліографічними даними і передбачає для формування бібліографічного запису самостійні поля «Класифікаційний індекс», «Предметна рубрика», «Ключові слова» (іноді їх називають по-іншому, але суті це не змінює).

Систематизація передбачає відображення змісту документа за допомогою класифікаційних індексів, зафіксованих у спеціальних таблицях класифікації. Класифікаційні індекси використовують як терміни індексування, що забезпечує можливість пошуку інформації за ієрархічною ознакою. Систематизація документів лежить в основі створення систематичного каталогу (СК) – головної ланки в довідково-пошуковому апараті (ДПА) переважної більшості бібліотек.

Предметизація передбачає відображення змісту документа в понятійній системі природної мови. Як лексичну одиницю використовують слова і словосполучення відповідної природної мови, що дає можливість організувати пошук за абеткою предметних рубрик. Предметні рубрики фіксують у спеціальних словниках переважно галузевої або тематичної спрямованості.

Координатне індексування документів націлено на багатоаспектне вираження основного змісту документа або інформаційного запиту множиною лексичних одиниць, виражених інформативними словами або словосполученнями (ключовими словами і/або дескрипторами). У процесі індексування здійснюється інтелектуальний аналіз документа, у результаті чого з нього вибираються поняття з подальшим перетворенням на терміни індексування.

Систематизація й предметизація відображають особливості й закономірності розвитку сучасної науки: диференціацію (спеціалізацію) й інтеграцію (комплексність). Як відомо, при систематизації зміст документа перед усім аналізують для визначення його приналежності до відповідної галузі знань і порівнюють з формулюванням заздалегідь складеної схеми. За допомогою предметизації документи комплексують за предметами, не співвіднесеними з будь-якою галуззю знань. Це дає змогу зібрати разом документи за такими комплексами, як особа, рід діяльності, географічне поняття, явище природи, суспільне явище, предмет у вузькому розумінні, матеріал, властивість тощо. Як приклад розглянемо опрацювання кількох видань, присвячених проблемам дітей, методами систематизації за Універсальною десятковою класифікацією (УДК) і предметизації. Так, в одних ідеться про здоров'я дітей, у других – розглядаються правові питання, у третіх – порушуються проблеми соціального забезпечення, у четвертих – особливості виховання тощо. При систематизації кожна з книжок буде віднесена до відповідної галузі залежно від аспекту розгляду: до медицини, права, соціального забезпечення, освіти, психології та ін. У процесі предметизації всіх їх можна зібрати в міжгалузевому комплексі «Діти», оскільки предметом у них є саме ця тема. Якщо книжок про цей предмет багато, можна виділити аспекти його розгляду. Як бачимо, те, що роз'єднує документи при систематизації, об'єднує предметизація, наприклад:

Тема – аспект	Галузь за УДК
Діти	
Діти – Догляд (комун.-побут. госп-во)	649-053.2
Діти – Допомога (соц. допомога)	364.4-053.2
Діти – Експлуатація (кримін. право)	343.627
Діти – Здоров'я та гігієна (медицина)	613.95
Діти – Моральне виховання (освіта)	37.015.31:17.022.1
Діти – Права (громад. право)	342.726-053.2
Діти – Приховування (кримін. право)	343.553; 343.62
Діти – Розумовий розвиток (психологія)	159.922.72
Діти – Страхування	368.912.14
Діти – Обов'язки в родині (етика)	173.5-055.62
Діти – Психологія	159.922.7
Діти – Умертвіння (етнографія)	392.2-053.2
Діти – Усиновлення (релігія)	2-457.5;
Діти – Харчування (гігієна)	613.22;
Діти – Харчування (приготування їжі)	641.562
Діти – Хвороби (медицина)	616-053.2
Діти-актори (кіномистецтво)	791.635-053.2
Діти-правопорушники (психологія)	159.922.76-056.49;

Діти-правопорушники (кримін. право)	343.91-053.2
Діти з фізичними вадами (психологія)	159.922.76-056.26

Тим часом, у процесі систематизації до відповідної галузі знань відносять не лише документи загального характеру, а й видання, присвячені окремим проблемам цієї галузі. Приміром, у підрозділі «Політика в галузі освіти» збирають документи з окремих напрямів освітньої політики держави, зокрема право на освіту, шкільна реформа, загальна обов'язкова освіта, фінансування системи освіти, якість навчання, керівні органи освіти тощо. У процесі предметизації бібліографічні записи групують за абеткою окремих предметів, тож близька за тематикою інформація виявиться розпорошеною. Систематизація ж, навпаки, дає змогу всі записи зібрати в одному місці. Таким чином, те, що роз'єднує предметизація, об'єднує систематизація.

Предметизація від систематизації різниться ще й тим, що, хоч вона і здійснюється за раніше укладеним списком предметних заголовків, цей список не обмежує точності аналізу змісту документа. Якщо документ присвячено питанню, не заявленому в списку предметних заголовків, можна сформулювати такий заголовок самостійно.

Зазначимо, що традиційна предметизація, так само, як і систематизація, не дає змоги розкрити зміст документів усебічно. Предметний заголовок вибирають зі списку або формулюють тільки за основними аспектами змісту документа, внаслідок чого документ відбивається лише в кількох рубриках. Межі предметного комплексу можна розширити за допомогою посилань, досягаючи певного об'єднання тематично близьких документів. За наявності достатньо розробленої методики предметизації є змога розкрити найістотніші ознаки окремих предметів і їхній взаємозв'язок з довкіллям.

У процесі вільного координатного індексування (без використання тезаурусів) зміст документа розкривають за допомогою ключових слів, вибраних безпосередньо з повного тексту документа і представлених у термінології автора без унормування, з мінімальним контролем над лексикою. Головною відмінністю у використанні предметизаційної й дескрипторної мови є те, що в процесі предметизації індексується предмет (тема), а під час координатного індексування – термін, який цьому предмету відповідає.

Інформаційно-пошукова мова предметизації

У предметному індексуванні використовують предметну класифікацію документів, яка є інформаційно-пошуковою мовою.

Інформаційно-пошукова мова (ІПМ) – це формалізована штучна мова, призначена для індексування документів, інформаційних запитів і описування фактів для подальшого зберігання й пошуку. Структурними складовими ІПМ є лексичні одиниці, синтагматичні й парадигматичні відношення.

Лексична одиниця (ЛО) інформаційно-пошукової мови – це позначення окремого поняття, прийняте в ІПМ і неподільне в цій функції. Лексичними одиницями можуть бути слова або словосполучення, прийняті в природній мові;

усталені словосполучення, абрєвіатури, символи, дати, загальноновживані скорочення, лексично значущі компоненти складних слів, а також еквівалентні їм кодові або символічні позначення штучної мови.

Синтагматичні відношення – це логічні зв'язки і залежності між лексичними одиницями ІПМ. Синтагматичні відношення існують як між елементами мови у словосполученнях, реченнях (формулювання ПР), так і між ЛО в складній ПР, побудованій відповідно до предметизаційної формули.

Синтагма (від грецьк. σύνταγμα, букв. – разом побудоване, поєднане) – інтонаційно-сміслова єдність, мінімальна інтонаційна одиниця мовлення, що виражає у певному контексті одне поняття і може складатися із одного слова, словосполучення й цілого речення. Окремо взяті слова у реченні вступають у синтагматичні відношення за допомогою граматичних засобів мови, таких, як відміна, дієвідмінювання, приєменники, сполучники тощо. Наприклад, слова «методика», «посібник», «індексування» можуть створювати різні синтагми: «посібник з методики індексування», «методичний посібник з індексування», «індексування методичних посібників» тощо.

Парадигматичні відношення – це позатекстові смислові відношення між лексичними одиницями ІПМ, яких потребує інформаційний пошук. На основі парадигматичних відношень ЛО групують у тематичні групи (парадигми). Серед парадигматичних відношень виділяють:

Логічні відношення:

- рівнозначності (синоніми);
- підпорядкованості (рід – вид);
- перехрещування;
- протилежності;
- протиріччя;
- супідрядності.

Асоціативні відношення:

- ціле – частина;
- система – елемент;
- процес – обладнання;
- процес – матеріал тощо.

Сильні парадигматичні відношення – це ієрархічні відношення або відношення «вище – нижче» (загальне – окреме, ціле – частина).

Слабкі парадигматичні відношення – це неієрархічні відношення, що відіграють меншу роль у пошуку і в деяких ІПМ не фіксуються.

До інформаційно-пошукової мови висуваються такі **загальні вимоги**:

- забезпечувати однозначне тлумачення термінів індексування;
- повно і точно передавати зміст, і, за потреби, форму і призначення документа, що відображається в конкретній ІПС;
- допускати багатоаспектне індексування;

- допускати внесення змін (доповнень і виправлень);
- забезпечувати достатню простоту і зручність індексування, інформаційного пошуку і ведення конкретної ПС;
- відображати сучасний стан терміносистеми в окремій галузі знань.

Предметна рубрика

Окрему тему (предмет) відображають у предметній рубриці, що є коротким формулюванням теми документа природною мовою і використовують для контрольованого доступу до його змісту.

Предметна рубрика – це елемент інформаційно-пошукової мови, призначений для описування змісту і формальних ознак документів або запитів.

Як лексична одиниця ППМ предметна рубрика виконує такі функції:

- ✓ інформаційну,
- ✓ евристичну (комунікативну),
- ✓ комплексуютьвальну,
- ✓ термінологічну.

Інформаційна функція ПР полягає в тому, що вона надає відомості про зміст документа, його форму і читацьке призначення.

Роль **евристичної (комунікативної) функції** ПР – забезпечувати швидкий пошук потрібного документа, тобто за одноразового формального опрацювання змісту кожного документа надавати змогу багаторазового пошуку інформації про нього в базах даних.

Комплексоутворювальна функція полягає в тому, що документи, присвячені одному предмету і які розглядають його з різних поглядів, незалежно від галузі знань, збирають під уніфікованою назвою цього предмета, тобто завдяки предметним рубрикам можна створювати комплекси документів з певних предметів або відомості про такі документи.

Термінологічна функція націлена на максимально точне відображення предмета документа і правильне використання сучасної наукової термінології у формулюванні предметних заголовків і підзаголовків, що допомагає користувачам ознайомлюватися з прийнятими в науці й практиці науковими термінами і опановувати їх, забезпечує розуміння того або іншого терміна і його зв'язки з іншими термінами.

За широтою охоплення тематики предметні рубрики поділяють на адекватні та узагальнювальні.

Адекватна ПР – це рубрика, що найбільш точно відповідає обсягу поняття про предмет документа:

- Вечірні школи
- Гімназії
- Колегіуми
- Ліцеї
- Санаторні школи
- Спеціалізовані школи
- Спеціальні школи

Школи-інтернати
Школи соціальної реабілітації

Узагальнювальна ПР – це рубрика, що виражає обсяг поняття значно ширший, ніж обсяг поняття про предмет документа:

Загальноосвітні навчальні заклади

Структура предметної рубрики

За структурою розрізняють прості й складні предметні рубрики.

Проста предметна рубрика складається з однієї лексичної одиниці (слова або словосполучення), що відображає загальне поняття про предмет документа без зазначення його аспекту. Прості предметні рубрики застосовують у предметизації документів, які розглядають предмет загалом і всебічно або в багатьох аспектах:

Автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи
Гендерна психологія
Електронні каталоги
Міміка як засіб спілкування
Пам'ять
Професійно-технічна освіта

Складна предметна рубрика розкриває зміст документа більш детально, оскільки відображає не тільки предмет документа, але й аспекти, розрізи його дослідження. Вона складається з кількох лексичних одиниць – предметного заголовка, що відображає безпосередньо предмет документа, і підзаголовків (одного або кількох) – аспектів розгляду предмета:

Бібліотечні фонди – Зберігання
Музика – Сприймання – Психологічні проблеми
Неповнолітні – Агресивна поведінка
Україна – Історія, 21 ст.

За формою складні предметні рубрики бувають багаторівневі, описові й комбіновані.

Багаторівнева рубрика – це основна форма складної предметної рубрики, що містить предметний заголовок і тематичний підзаголовок:

Вища освіта – Реформування – Західна Європа
Соціальні педагоги – Професійна підготовка – Україна, 20 ст.

Описова предметна рубрика – це складна предметна рубрика, в якій комбінація лексичних одиниць, найчастіше відокремлених одна від одної прийменниками і сполучниками, представлена у вигляді єдиного словосполучення. За своїм формулюванням описові ПР найбільше наближені до природного мови: в одному словосполученні міститься назва предмета й аспект його вивчення.

У формулюваннях описових предметних рубрик можуть вживатися прийменники і сполучники, непрямі відмінки іменників. Описові ПР застосовують, якщо їхні формулювання є усталеними словосполученнями (терміни, нероздільні поняття):

Естетичне виховання засобами мистецтва
Інновації в освіті
Кредитно-модульна система організації навчального процесу

Освіта осіб з особливими потребами
Сім'я і школа

Використання їх в автоматизованому опрацюванні документів бажано мінімізувати .

Комбінована предметна рубрика – це складна багаторівнева предметна рубрика, в якій один з елементів побудований як описова предметна рубрика:

Молодші школярі – Адаптування до умов навчального закладу

Заголовок предметної рубрики

Заголовок предметної рубрики, або предметний заголовок (ПЗ), – це перший елемент багаторівневої предметної рубрики. Ним може бути слово, стійке словосполучення, аббревіатура, символ, дата тощо, що відображає загальне поняття про предмет документа. У формулюванні заголовка ПР, який складається з кількох слів, особливого значення набуває перше – провідне слово, оскільки саме воно визначає місце в каталогах, картотеках (особливо в традиційних), предметних покажчиках та істотно впливає на оперативність пошуку інформації.

Провідне слово

Провідне слово допомагає підкреслити якісну своєрідність предмета і виконує комплексотворювальну та евристичну функції. Продуманий вибір провідного слова дає змогу зібрати в одному місці в предметному каталозі, списку, покажчику тощо комплекс тематично близьких рубрик. Евристична функція забезпечує швидке розшукування потрібної рубрики в абетковому ряду.

Правило вибору провідного слова заголовків і підзаголовків займає особливе місце в теорії й методиці предметизації. Першим у заголовку має бути слово, що визначає сутність предмета документа або його особливості, або є початковим словом усталеного терміна, що не допускає перестановки слів у ньому:

Вища освіта
Діти з особливими потребами
Дошкільні навчальні заклади
Інформаційні технології
Кредитно-модульна система організації навчального процесу

Поняття, що можуть бути застосовані в поєднанні майже з усіма предметами (*вплив, залежність, поведінка, перетворення, використання, застосування, технологія, розрахунок, проектування, отримання, дія, роль, види, етапи, теорія* тощо), як провідні слова ПР зазвичай не вживають.

Заголовки предметних рубрик формулюють переважно природною мовою, тобто застосовують прямий порядок слів (сталі вирази, назви дисциплін, наук):

Бібліотеки як засоби навчання
Заочне навчання
Інформаційно-комунікаційні технології
Керівництво школи
Математичне моделювання
Обдаровані діти
Системи виховання

Творчі здібності
Технічні засоби навчання
Учнівське самоврядування

Часто прикметник характеризує призначення й галузь застосування предмета і відображає специфічний інтерес користувача. Тому доречно як провідне слово в ПР обрати саме прикметник:

Естетичне виховання
Девіантна поведінка
Дитячі громадські організації
Евристичні методи навчання
Комп'ютерна графіка
Корекційна педагогіка
Педагогічна антропологія

У випадках, коли на перше місце слід помістити термін з максимальним смисловим навантаженням, використовують інверсію.

Інверсія

Інверсія – це зміна прямого порядку слів для виведення слова, що несе максимальне смислове навантаження, у позицію провідного слова ПР або першого слова в підзаголовку складної предметної рубрики, тобто це перестановка слів у словосполученнях, яка порушує загальнозживаний порядок слів. Втім, інверсія не впливає на зміст поняття про предмет, зміщується лише логічний акцент відображення предмета. Інверсію застосовують у словосполученнях іменника в називному відмінку з залежним іменником у родовому відмінку і прикметника з іменником у називному відмінку.

Щодо інверсії у словосполученнях, побудованих лише з іменників, то у вітчизняній методиці предметизації розбіжностей немає. Інверсію використовують у таких випадках (як у заголовках предметних рубрик, так і в підзаголовках):

– якщо поняття формулюють у поєднанні з власним ім'ям або назвою (на перше місце потрібно поставити прізвище особи або назву в родовому відмінку); зокрема, інверсія є обов'язковою відносно таких понять як «теорія», «теорема», «метод», «закон», «задача», «гіпотеза», «реакція», «система»:

Вассермана реакція
Макаренка система
Менделєєва періодичний закон
Монтессорі методика
Ферма теорема

– якщо заголовком ПР виступає географічна назва:

Лаптевих море
Невельського затока
Доброї Надії мис

– якщо залежний іменник у родовому відмінку – загальне ім'я і якщо воно має універсальний характер і не може виконувати функцію провідного слова, то іменник у називному відмінку інверсують; до таких іменників належать слова на кшталт *теорія, метод, принципи, спосіб, основи, закон* тощо:

Експертних оцінок метод
Збереження маси закон
Інформатики основи
Хаосу теорія

– якщо у формулюванні заголовку/підзаголовку є назва організації:

Знання, видавництво
Надія, благодійний фонд
Просвіта, товариство

– інверсія є обов'язковою у назвах комп'ютерних програм, автомобілів, кораблів тощо:

Запорожець, автомобіль
MICROSOFT WINDOWS, операційна система
Юхим Кривошеєв, траулер

Порядкові числівники інверсуються тоді, коли вони позначають черговість події або явища в разі їх послідовного повторення:

Зимові Олімпійські ігри, 12-ті
Зимові Олімпійські ігри, 13-ті

Щодо інверсування прикметників у вітчизняній теорії предметизації немає усталених правил. Натомість існують різні погляди, зокрема:

✓ прикметник слід завжди інверсувати, якщо провідним словом визначено іменник;

✓ в усіх випадках перевагу слід надавати прямому порядку слів;

✓ інверсувати прикметник доцільно лише тоді, коли це допоможе організувати комплекс документів і полегшить їх пошук.

Кожен з цих способів має свої переваги і недоліки, тож застосовувати інверсію слід з урахуванням типу і профілю бібліотеки, її системи каталогів, актуальності теми, кількості документів з окремих предметів тощо. Позитивним в обов'язковій інверсії є одноманітність у формулюванні ПР і скороченні посилань. Наприклад, якщо прикметник виконує обмежувальну (видотвірну) функцію, тобто функцію виділення нового поняття, підлеглого попередньому (вираженому іменником), то його можна інверсувати. У такому разі іменник стає провідним словом, що особливо важливо, якщо він специфічний для конкретної галузі:

Бібліотеки державні
Бібліотеки історичні
Бібліотеки медичні
Бібліотеки музеїв
Бібліотеки наукові
Бібліотеки національні
Бібліотеки педагогічні
Бібліотеки приватні
Бібліотеки публічні
Бібліотеки спеціальні
Бібліотеки технічні
Бібліотеки шкільні

Хибою інверсії є руйнування структури стійких словосполучень і неможливість комплексування за допомогою прикметника, що утруднює пошук інформації.

Послідовна відмова від інверсії спричинює створення різномірних комплексів рубрик, непотрібних споживачам, і невинуватене збільшення посилок. У практиці роботи бібліотек у процесі формулювання рубрик найчастіше використовують інверсію «нехарактерних» прикметників, які вказують на другорядні ознаки, властиві багатьом предметам: *розмір, обсяг, форму, колір, фізичні властивості, стани* тощо. Вони не виконують евристичної функції, тому їх інверсують:

Фінансування стабільне
Паливо тверде
Світогляд широкий

За тими ж правилами інверсію використовують і в підзаголовках предметних рубрик.

Інверсію *не використовують*:

– у стійких словосполученнях, зокрема назв наукових дисциплін, історичних подій, термінів, у яких сутність предмета передає саме прикметник:

Аналітико-синтетичне опрацювання документів
Букринський плацдарм
Дніпровська флотилія
Інформаційні технології
Професійне вигоряння
Соціально-психологічна адаптація
Сторічна війна

– у формулюваннях спеціальних наукових понять, відкриттів і гіпотез; предметне поняття дається у формулюванні, представленому в джерелі інформації, що описують:

Відносності теорія
але
Спеціальна теорія відносності

– у словосполученнях, в яких прикметники виконують модифікуючу функцію, тобто змінюють значення поняття, вираженого іменником:

Електронні бібліотеки
Співучі піски
Усні журнали

– у словосполученнях, які можна використовувати і повністю, і скорочено:

Пластичні маси (пластмаси)
Професійні спілки (профспілки)
Українська бібліотечна асоціація (УБА)
Фотографічні картки (фотокартки)

– у словосполученнях, де поняття, виражені іменниками, мають ширший обсяг, є омонімічними або полісемічними, а прикметник надає їм однозначності:

Бібліотечна справа
Електронні мережі
Інформаційно-пошукові системи
Методична робота
Молодіжні рухи

– у географічних назвах:

Далекий Схід

Західна Європа
Латинська Америка
Правобережна Україна

– якщо прикметник виконує функцію призначення:

Дитячі садочки
Наукові установи
Студентські конференції
Учительські кімнати

– якщо в складі терміна є порядковий числівник, який утворює єдине ціле з іменником:

Перше вересня
Третій універсал

Зазначимо, що застосування інверсії виправдано лише тоді, коли вона допомагає в комплексуванні документів і полегшує пошук, тож залежно від типу бібліотеки методика використання інверсії може бути факультативною.

Релятори

Вживання багатозначних слів у предметній рубриці потребує уточнення їхнього значення. У випадку полісемії та омонімії заголовки ПР доповнюють поясненнями щодо галузі знань, до якої належить предмет. Такі ідентифікуючі ознаки називають реляторами.

Релятори (уточнення) – це скорочені пояснювальні терміни, що однозначно характеризують галузь застосування предметного поняття. Їх поміщають у круглі дужки біля заголовка ПР. Реляторами можуть слугувати поняття, що характеризують наукові дисципліни, галузі, етнічні групи, мови, тип об'єкта тощо.

Релятори використовують:

- для забезпечення однозначності в мові предметних рубрик;
- для уточнення меж застосування простої рубрики, що складається з одної лексичної одиниці, і (або) рубрики, представленої багатозначним визначенням;
- щоб виключити синонімію, розрізнити омоніми;
- щоб пояснити незрозумілі або двозначні визначення;
- щоб визначити тип об'єкта тощо.

Релятори не є незалежними лексичними одиницями ПМ. Їх штучно вводять у формулювання будь-якої ЛО в складі предметної рубрики у вигляді одиночного терміна, скороченого відповідно до положень стандартів, і записують з малої літери, зі скороченням, у круглих дужках, після назви заголовка/підзаголовка, без розділового знака, через один пробіл:

Адаптація (психол.)
Адаптація (соціол.)

Бесіда(пед.)
Бесіда (психол.)

Віра (психол.)
Віра (реліг.)

Свідомість (психол.)
Свідомість (філос.)

Підзаголовки предметної рубрики

Підзаголовок предметної рубрики – це другий і кожен наступний елемент складної предметної рубрики. Підзаголовки предметної рубрики виконують дві важливі функції:

– розкривають аспекти розгляду предмета, спрямованість твору, форму, призначення документа, тобто звужують, обмежують обсяг поняття про предмет, виражений предметним заголовком;

– дають змогу комплексувати і розподіляти за підрубриками документи про певний предмет у межах окремої предметної рубрики.

Кількість підзаголовків в одній ПР залежить від змісту документів, які предметизують, складності їхньої теми, значення кожного розрізу вивчення предмета тощо.

У процесі предметизації документів застосовують чотири види підзаголовків: тематичні, географічні, хронологічні, формальні.

Тематичні підзаголовки

Тематичні підзаголовки застосовують найчастіше. Вони відображають аспекти розгляду предмета, що вивчається: властивості, складові частини, ознаки предмета, розрізи дослідження предмета, зв'язки і його відношення з іншими предметами. Тематичні підзаголовки доповнюють зміст заголовка ПР, конкретизують його:

Іноземні мови – Вивчення
Психологія реакцій – Методи дослідження

Залежно від ступеня узагальнення й умов застосування тематичні підзаголовки умовно підрозділяють на три групи: загальні, типові, специфічні.

Загальні тематичні підзаголовки (основні ділення) доцільні у предметизації документів, тематика яких стосується понять, загальних для всіх або багатьох галузей науки і практики. Вони нечисленні, найменш конкретні за змістом, найбільш уніфіковані. Скажімо, такими є підзаголовки:

Використання
Вплив
Дослідження
Застосування
Історія
Організація
Оцінювання
Походження
Структура
Теорія
Фінансування
Якість

Типові тематичні підзаголовки відображають аспекти, тематичні розрізи, спільні для цілої групи однотипних предметів – характеристики певної типової групи предметів:

Автоматизація
Обладнання
Практична підготовка
Проектування

Типові тематичні підзаголовки вживають з багатьма заголовками; вони є спільними для цілої групи однорідних понять або категорій предметів:

Дошкільники	– Моральне виховання
Студенти	– Моральне виховання
Педагогічний колектив	– Моральне виховання
Вчителі початкових класів	– Професійна підготовка
Практичні психологи	– Професійна підготовка
Соціальні працівники	– Професійна підготовка

Різноманітність і численність тематичних розрізів дослідження різних предметів вимагають виділяти їх в кожній науці для кожної з типових категорій. Наприклад, для предметизації документів з питань науки як сфери людської діяльності, спрямованої на вироблення й теоретичну систематизацію об'єктивних знань про дійсність, можна запропонувати такі типові тематичні підзаголовки:

Наука

- Дослідження
- Загальні уявлення
- Значення
- Майбутнє
- Мета
- Методи
- Методологія
- Предмет
- Прогнозування
- Сутність
- Теорія
- Термінологія
- Фальсифікація
- Філософські основи

Ці ж підзаголовки доцільні і в предметизації документів, у яких розглядають проблеми галузевих наук – педагогічних, економічних, юридичних тощо.

Типові тематичні підзаголовки використовують найчастіше, тому їх склад слід розширювати. У кожній конкретній бібліотеці затверджують списки типових тематичних підзаголовків, які вживають завжди в одному певному (стандартному) формулюванні.

Специфічні тематичні підзаголовки застосовують у процесі предметизації документів про окремі предмети. Вони розкривають аспекти, якості, властивості, дії, стани предметів, специфічні для окремого конкретного предмета або невеликої групи предметів, які розглядають у розрізі тієї або іншої загальної для них специфічної ознаки – процесу, властивості, стану тощо. Специфічні тематичні підзаголовки

завжди конкретні, чітко визначені, їх неможливо уніфікувати, оскільки вони органічно приєднуються до основного поняття:

Зернові культури	– Жнива
Квіти	– Аранжування у вазах
Комп'ютери	– Апаратне забезпечення
Математика	– Методика навчання в початковій школі
Наукові бібліотеки	– Довідково-бібліографічне обслуговування
Преса	– Цензура під час війни
Файли	– Індексно-послідовний доступ

Географічні підзаголовки

Географічні підзаголовки відображають у формулюванні предметної рубрики географічні аспекти предмета в каталогізованому документі, визначають зв'язок предмета з певною територією (континентом, країною, регіоном, населеним пунктом тощо) або конкретним географічним об'єктом. Географічними підзаголовками можуть бути:

– географічні об'єкти, що мають власну географічну назву:

Дошкільня виховання	– Велика Британія
Післядипломна педагогічна освіта	– Україна

– географічні об'єкти, назви яких є похідними від власних географічних назв:

Вища педагогічна освіта	– Європейські країни
Вища освіта – Реформування	– Європейський Союз

– групи країн, виділених за будь-якою ознакою – мовною, етнічною, соціальною, територіальною:

Англомовні країни	
Зарубіжні країни (<i>по відношенню до України</i>)	
Західноєвропейські країни	
Країни Бенілюксу	
Мусульманські країни	
Країни – члени Європейського Союзу	
Розвинені країни	
Благодійні організації	– Європейські країни
Права жінок	– Мусульманські країни

– назви історичних територій, країн і місцевостей Стародавнього світу:

Стародавній Рим
Візантія
Київська Русь

Географічні підзаголовки *не використовують*:

– якщо в назві предмета міститься назва країни або місцевості:

Велика Французька революція
Запорізька Січ
Полтавська битва
Чорнобильська катастрофа

– якщо предмет, назву якого винесено в заголовок, властивий лише одній країні:

Велика Вітчизняна війна
Більшовизм

Карбонарії
Коліївщина

Хронологічні підзаголовки

Хронологічні підзаголовки характеризують час існування предмета або явища, вказують історичний період, роки, сторіччя, рамками якого обмежується розгляд предмета, події, явища.

Хронологічні підзаголовки позначають арабськими цифрами (століття, роки) та фразами загальноприйнятих назв історичних, археологічних і геологічних періодів. Періоди часу можуть бути представлені цифрами у вигляді дат, що позначають початок і кінець періоду, або виражені в словесній формі:

Вища освіта – Західна Європа, кінець 19 – початок 20 ст.

Всесоюзна піонерська організація імені В. І. Леніна – Історія, 1922–1991

Дошкільне виховання – Історія – Німеччина, друга половина 19 ст.

Коліївщина, 1768–1769

Освіта – Історія – Україна, 16–18 ст.

Освітня політика – Німеччина, 60–80-ті роки 20 ст.

Трудове виховання – Україна, 1920–1937

Формальні підзаголовки

Формальні підзаголовки (підзаголовки призначення й форми) характеризують не предмет розгляду в документі, а сам каталогізований документ за його читацьким і цільовим призначенням, за формою викладення матеріалу, за типом або видом видання. Формулювання формальних підзаголовків, зазвичай, уніфіковані:

Бібліографічні видання

Дисертації

Довідники

Збірники наукових праць

Методичні посібники

Монографії

Науково-популярні видання

Підручники для вищих навчальних закладів

Словники

Формальні підзаголовки здебільшого рекомендовано для змішаних баз даних, які містять БЗ довідкових, наукових, навчальних, нормативних видань, законодавчих матеріалів, а також різноманітних нетекстових ресурсів (образотворчих, картографічних тощо):

Інформаційно-пошукові мови – Стандарти

Живопис – Епоха Відродження – Альбоми

Крим – Чорноморське узбережжя – Мапи

Математика – Підручники для початкової школи

Навчальне обладнання – Каталоги

Освіта – Закони

Психологія – Словники термінологічні

Лексика заголовків і підзаголовків рухлива. Підзаголовки можуть збігатись у формулюванні із заголовками:

Освіта – Історія – Україна, кінець 19 – початок 20 ст. – Монографія

Історія – Методика навчання в середній школі – Методичні посібники
Методика навчання географії в середній школі – Історія – Україна, 2-га половина
20 ст. – Дисертація

Мова предметних рубрик

Для вербального відображення предметних понять використовують спеціальну мову предметних рубрик.

Мова предметних рубрик (МПР) – це створена на базі природної мови штучна інформаційно-пошукова мова, що відповідає вимогам однозначності й призначена для аналітико-синтетичного опрацювання документів. Структурною одиницею МПР є предметна рубрика.

МПР має обмежений словниковий склад і своєрідну структуру. Основою цієї мови є лексичні одиниці, зокрема предметний заголовок (заголовок предметної рубрики) і підзаголовки (підрубрики).

Як і будь-яка бібліотечно-бібліографічна ШМ, мова предметних рубрик є класифікаційною, де визначено родо-видові та інші відношення між семантичними одиницями.

МПР має свої особливості, зумовлені тим, що це – передкоординована, контрольована, вербальна мова. У МПР лексичні одиниці об'єднують у складні предметні рубрики – передкоординований лінійний запис, який складається з кількох лексичних одиниць, наприклад:

Навчальні тексти – Засвоєння – Психологія – Методичні посібники

До мови предметних рубрик висувають такі **вимоги**:

- ✓ бути однозначною, тобто мати точну семантику, без синонімії, полісемії й омонімії;
- ✓ фіксувати парадигматичні (логічні й асоціативні) відношення, у т. ч. за допомогою довідкового апарату;
- ✓ граматичні формулювання ЛО і складних рубрик мають бути прості й однозначні, без винятків;
- ✓ словник повинен мати достатню повноту для предметизації документів і запитів, втім, у разі потреби, – допускати можливість виправлень і доповнень, тобто мати властивість «гостинності»;
- ✓ можливість перефразування в МПР має бути мінімізована, однак ця вимога не беззастережна, оскільки саме можливість зміни порядку слів робить мову ПР гнучкішою й виразнішою, що збільшує її пошукові можливості.

Використанням МПР контролюють правилами методики предметизації, словниками ПР, авторитетними/нормативними файлами.

Лексика мови предметних рубрик

Лексикою МПР, або словниковим запасом, називають множину лексичних одиниць, включених у словник ПР. На відміну від природної мови, лексичними одиницями МПР можуть бути не лише окремі слова, а й словосполучення.

Лексика мови предметних рубрик буває контрольованою і неконтрольованою. У контрольованій мові для позначення групи однорідних або споріднених понять вибирають єдину форму ПР. Усі інші поняття з таким же обсягом змісту допустимі як варіантні (від них дають посилання до понять, прийнятих в ППМ), наприклад:

Компакт-диски	– прийнятий термін
Оптичні диски	– варіантна форма поняття
Оптичні носії інформації	– зв'язаний термін

У контрольованій мові всі ЛО, що вживають під час опрацювання документів, зафіксовано в спеціальних словниках, списках, авторитетних файлах. Контрольована лексика властива предметним каталогам і картотекам, електронним ПС.

У неконтрольованій мові лексику не фіксують, а в процесі предметизації конкретного документа ПР формулюють заново.

Мова предметних рубрик, використовуючи як ЛО слова і словосполучення природної мови, запозичує в неї ще й граматичні засоби – морфологію та синтаксис.

Морфологія мови предметних рубрик

Морфологія мови предметних рубрик – це засоби і методи формування лексичних одиниць МПР з лексики природної мови. Остання, щоб стати мовою предметних рубрик, потребує певного впорядкування. Для природної мови характерні багатозначність, емоційна забарвленість, одну й ту саму інформацію можна передати різними словами. Для ППМ це неприйнятно, оскільки може спричинити розпорошення документів про один предмет по різних місцях пошукового масиву. Штучна ж мова предметних рубрик має бути максимально однозначною. Чим вона формальніша, тим ліпше пристосована для кодування й пошуку інформації.

Частини мови у формулюванні предметних рубрик

У формулюваннях заголовків і підзаголовків ПР використовують майже всі частини мови: іменники (що є обов'язковим), прикметники і дієприкметники у значенні іменників, порядкові числівники. У формулюваннях описових предметних рубрик можна вживати прийменники і сполучники, непрямі відмінки іменників. Не використовують дієслова, прислівники і займенники.

Основні види формулювань предметних заголовків і підзаголовків

Склад заголовків і підзаголовків ПР	Приклади
Прості іменники	Анотування Вчителі Освіта Психологія
Іменник у називному відмінку + іменник (один або більше) у родовому відмінку або непрямому відмінку	Безпека життєдіяльності Заклади культури Методика навчання Психологія особистості Підвищення професійного рівня

Іменник з прикметником (прикметниками)	Громадянське виховання Інформаційні технології Педагогічна освіта Психологічна допомога Позанавчальна виховна робота Сільські малокомплектні школи
Іменник з прикладкою (заголовки, що позначають професію або рід занять, соціальне становище певної групи осіб, виражаються іменником із залежним словом-прикладкою, що пишеться через дефіс)	Вчителі-новатори Діти-сироти Жінки-педагоги
Іменник або словосполучення з числівником (вживаються, якщо числівник є складовою назви предмета)	Перша медична допомога Друга світова війна
Словосполучення з прийменником (вживаються для вираження комплексних зв'язків між поняттями або для вираження понять, що є сталими виразами)	Виховання в сім'ї Готовність до навчання Інновації в освіті Право на освіту
Фрази зі сполучниками «і», «та» (відображають взаємовідносини між двома рівнозначними, незалежними один від одного предметами, при цьому жоден із них не є частиною іншого, або близькі поняття, що часто вживаються разом)	Батьки і діти Батьківські права та обов'язки Документи і матеріали Сім'я і школа
Фрази з прийменником «як» (якщо потрібно показати безпосереднє застосування предмета або форми як щось)	Вищі навчальні заклади як наукові установи Дарування як джерело комплектування Екскурсії як форма навчальної діяльності Конференції як форма підвищення кваліфікації
Комплексні фрази	Адаптація до умов навчального закладу Діти з особливими потребами Методика навчання в початковій школі
Слова і словосполучення з реляторами (уточненнями) (використовуються для понять, які розглядаються в різних галузях знань або діяльності, омонімів, неоднозначних виразів)	Віра (психол.) Віра (реліг.) Свобода (психол.) Свобода (філос.)
Фрази з прямим порядком слів	Українська мова Соціальна адаптація Дошкільне виховання Професійна підготовка
Фрази зі зміненим порядком слів (інверсовані)	Ймовірностей теорія Макаренка система Дальтона план

Число у формулюванні предметних рубрик

Лексичні одиниці у формулюваннях ПР зазвичай вживають у називному відмінку множини. Зокрема, так формулюють ЛО, що виражають конкретні та деякі абстрактні поняття:

Дошкільні навчальні заклади
Політичні партії
Східні мови
Фізико-хімічні властивості

В однині іменники вживають:

✓ якщо термін не використовується в множині:

Освіта

Патріотизм

Соціалізація

✓ якщо ЛО відображають абстрактні поняття (властивості, процеси, явища тощо):

Гнучкість

Адаптування

Виховання

Зоряний вітер

Полярне сяйво

Фата Моргана

Інформаційна культура

✓ у рубриках на позначення назв галузей, організацій, закладів, хвороб, індивідуальних предметів, природних явищ, власних імен:

Географія

Дитячий церебральний параліч

Дозвілля

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Медицина

Національна академія педагогічних наук України

Психофізіологія

Час

Водночас назви дисциплін, що відображають групу споріднених галузей знань або групу мов, наводять у множині:

Педагогічні науки

Слов'янські мови

Іменники, що можуть вживатись як у множині, так і в однині, у предметних рубриках формулюють залежно від того, з якого погляду розглядають предмет, наприклад:

Початкова школа (рівень освіти)

але

Початкові школи (навчальні заклади)

Казка (вид літератури)

але

Казки (тексти)

У спірних випадках перевагу надають множині.

Термінологія мови предметних рубрик

Під час складання предметних рубрик важливо не тільки правильно визначити тему документа, а й правильно її сформулювати згідно з вимогами до інформаційно-пошукових мов. Предметну рубрику слід формулювати таким чином, щоб за найменшої кількості слів вона якнайточніше і щонайглибше розкривала предмет документа. Оскільки формулювання предметних рубрик є вирішальним етапом предметизації, то правильний вибір ПР (новосформованої або вибраної зі списку) сприяє формуванню повноцінних комплексів документів про окремі предмети.

Формулюючи ПР, її намагаються зробити якомога зрозумілішою, простішою, тому послуговуються сучасною науковою термінологією, надаючи перевагу вітчизняним термінам перед запозиченими зарубіжними, наприклад:

Прийняті терміни	Відхилені терміни
Обслуговування	Сервіс
Теорія пізнання	Гносеологія

Однак, якщо продуктивнішим, тобто зручнішим для словотворення, є іншомовний еквівалент, то як заголовок ПР доцільно використовувати саме його, наприклад:

Прийняті терміни	Відхилені терміни
Адикція	Залежність
Андрагогіка	Педагогіка дорослих
Моніторинг	Стеження

Терміни, що виражають нові поняття, слід перевіряти на точність і прийнятність з допомогою словників, енциклопедій, тезаурусів, класифікаційних систем тощо. Лексичні одиниці формулюють згідно з вимогами терміносистеми відповідної науки, і в подальшому їх не модифікують.

У машиночитних інформаційно-пошукових системах терміни, вживані в предметних рубриках, контролюють за допомогою спеціального словника заголовків предметних рубрик, яким може бути авторитетний файл з усіма іншими формами терміна, під яким користувач міг би відшукати предметне поняття, обов'язково посилаючись на прийнятий варіант терміна.

Синонімія, полісемія та омонімія в мові предметних рубрик

Формалізація мови предметних рубрик вимагає передусім позбавитися синонімії, полісемії та омонімії.

Синоніми – це слова, що різняться за звучанням, але збігаються або близькі за значенням. Виконуючи одну і ту ж номінативну функцію, синоніми по-різному називають предмети і явища, що дає змогу охарактеризувати їх якнайповніше з різних поглядів. Різновидом синонімії є так звана логічна синонімія, яка стосується різних словосполучень на позначення одних і тих самих понять.

За наявності синонімів до певного поняття під час формулювання предметної рубрики перевагу надають одному сучасному науковому терміну. В пошукових масивах за лексичну одиницю беруть лише один з варіантів, інші виключають за допомогою загальних посилань «Див.».

Предметний заголовок	Синоніми
Абетка	Азбука Алфавіт
Благодійність	Благодійництво Доброчинність Добродійність Доброчинна діяльність Благодійна діяльність Філантропія
Відродження	Ренесанс
Вступники	Абітурієнти
Двомовність	Білінгвізм
Довкілля	Навколишнє середовище
Спеціальна педагогіка	Дефектологія

До недоліків природної мови, з погляду інформаційного пошуку, належать також явища омонімії й полісемії.

Омоніми – слова, що за однакового звучання й написання мають різні значення (на відміну від полісемії). Розрізнити їх допомагають помітки (релятори), що записують у круглих дужках:

- Конверсія (лінгв.)
- Конверсія (хім.)
- Конверсія (екон.)

Іноді дають коротке визначення поняття, використаного як заголовок ПР:

- Козаки, вільні озброєні люди
- Козаки, гра
- Козаки, жуки-вусачі
- Козаки, компанія
- Козаки, село

Омографи (графічні омоніми) – це слова, які однаково пишуться, але неоднаково читаються. В українській мові написання й вимова слів зазвичай повністю збігаються, через що омографи часто не відрізняють від омонімів. Однак, деякі особливості вимови, що впливають на зміст, на письмі не передають, тому можуть виникати омографічні пари. Зокрема, ознакою фонетичного розрізнення ряду омографів є *наголос*, який, незважаючи на існування усталеного способу його графічного позначення, на письмі здебільшого не використовують:

- А́тлас
- Атла́с
- За́мок
- Замо́к
- Ко́лос
- Коло́с

У такому разі також бажано використовувати релятори або визначення.

Полісемія – багатозначність, полісемантизм – наявність у семантичній структурі одного і того самого слова кількох різних, але пов'язаних між собою значень. Між значеннями полісемічної одиниці наявний той або інший семантичний зв'язок (на відміну від значень омонімів). Полісемію усувають розгорнутим формулюванням терміна, що виключає неоднозначність тлумачення, наприклад:

Бібліотечні *мережі*
Електричні *мережі*
Комп'ютерні *мережі*
Мережі стільникового зв'язку
Соціальні *мережі*
Торговельні *мережі*

Якщо предмет у заголовку предметної рубрики уточнюють за допомогою підзаголовка.

Скорочення слів у формулюваннях предметних рубрик

У формулюваннях заголовків і підзаголовків ПР слова вживають переважно в повній формі. В окремих випадках можна використовувати скорочення. Загальні вимоги і правила скорочень слів в українській мові, особливі випадки скорочень, які найчастіше трапляються в бібліографічних записах, та умови їх застосування визначають стандарти. Зокрема, якщо постає питання про використання повної форми назви предмета чи абревіатури, то зазвичай перевагу надають повній формі:

Вищі навчальні заклади (*а не ВНЗ або виші*)
Національна академія педагогічних наук України (*а не НАПН України*)
Автономна республіка Крим (*а не АРК*)
Європейський Союз (*а не ЄС*)

Винятком є абревіатури, що майже повністю витіснили коротку форму (у тому числі назви країн) і не потребують пояснень. Їх частіше вживають не лише в терміносистемі, а й у звичайній мові:

НАТО
ООН
ЮНЕСКО
КНДР
СРСР
США

Якщо в предметних рубриках одне і те саме поняття можна представити у формі словосполучення або складного слова, то при виборі терміна перевагу надають більш прийнятному і зручному для оформлення ПЗ формулюванню. Трапляється, що термін у вигляді складного слова є більш поширеним і вживаним, ніж повний варіант словосполучення, наприклад:

Етнопедagogіка – Етнічна педагогіка
Євроінтеграція – Європейська інтеграція
Профорієнтація – Професійна орієнтація
Пластмаси – Пластичні маси
але
Професійно-технічна освіта – Профтехосвіта

У географічних, хронологічних і формальних підзаголовках скорочену форму слів задіюють дуже обмежено. Зокрема, допускаються деякі загальноприйняті скорочення:

до Х. Е. – до християнської ери
р. – рік
рр. – роки
ст. – століття
ст. до н. е. – століття до нашої ери
тис. до н. е. – тисячоліття до нашої ери
кл. – клас
р. а. – рівні акредитації
3 ст. до н. е.
Перша половина 21 ст.
Друга чверть 20 ст.
30-ті рр. 20 ст.
19–21 жовт. 2010 р.
Навчальні видання для початкової школи (1–4 кл.)
Підручники для середньої школи (5–12 кл.)
Програми навчальні для вищих навчальних закладів I–II р. а.
але
Житомирська область (а не обл.)
Друга половина 19 ст. (а не др. пол. 19 ст.)
Кінець 19 ст. – початок 20 ст. (а не кін., поч.)

Мова і розділові знаки в предметних рубриках

Заголовки і підзаголовки ПР, що є тематичними термінами, формулюються мовою каталогізування, зокрема українською, незалежно від мови документа. Також українською мовою подаються імена авторів і назви їхніх творів у ПР на критичні роботи про авторські твори, а також персоналії (осіб і організацій) і географічні назви.

Допустимо написання ПЗ деяких власних назв мовою оригіналу для ліпшої їх ідентифікації або якщо їх неможливо відобразити українською мовою. Зокрема, це назви комп'ютерних програм, теле- і радіопрограм, передач, каналів, назви фірм, торгівельних марок, моделей виробів, марок матеріалів тощо. У таких випадках уточнення роблять українською мовою:

MICROSOFT WINDOWS, операційна система
Pascal, мова програмування
ICTV, телевізійний канал
Самый умный, телевізійна програма
Народное образование, журнал

У заголовку предметної рубрики використовують умовні розділові знаки «.» – крапка; «,» – кома; () – круглі дужки, а також короткі пояснювальні позначки:

Прагматика (лінгв.);
Берізка, хореографічний ансамбль.

Синтаксис мови предметних рубрик

Синтаксис мови предметних рубрик – це правила формулювання складних предметних рубрик, тобто поєднання заголовка і підзаголовків. У процесі опрацювання документів перед предметизатором постає низка запитань:

- ✓ Яку лексичну одиницю вибрати як заголовок, а яку – як підзаголовок?
- ✓ Чим регламентувати вибір і послідовність різних підзаголовків?
- ✓ Якщо тематичних підзаголовків кілька, в якій послідовності вони мають розташовуватися?

У теорії предметизації існують різні підходи до проблеми побудови складних предметних рубрик. Умовно їх можна означити як емпіричний і теоретичний.

За *емпіричного підходу* використання підзаголовків мінімізоване, а в разі їх застосування спостерігається непослідовність, яка проявляється в тому, що різні предметизатори або й навіть той самий, але в різний час складають пошукові образи того самого документа з різним ступенем глибини і детальності розкриття його змісту з використанням різних ПР.

Під час інтелектуальної, ручної предметизації уникнути непослідовності важко. Однак слід напрацювати такі правила, які б звели до мінімуму суб'єктивізм предметизаторів. Це можливо за теоретичного підходу до предметизації.

Теоретичний підхід до побудови ПР передбачає обґрунтування правил їх формулювання з опертям на досягнення логіки, лінгвістики, інформатики, психології тощо. Зокрема, структура складної ПР має відповідати таким вимогам:

✓ У складній ПР не можуть перебувати лексичні одиниці, пов'язані відношеннями:

- підпорядкування;
- перехрещування;
- супідрядності;
- протилежності;
- протиріччя;
- асоціативними відношеннями.

Приміром, неправильно є побудова ПР *Математика – Нарисна геометрія – Довідники*, оскільки лексичні одиниці «Математика» і «Нарисна геометрія» перебувають у відношенні підпорядкування.

✓ У складній ПР мають бути ЛО, пов'язані між собою загальним відношенням «предмет-аспект», яке виявляється в таких відношеннях:

- Ціле – частина:
 - Навчальні заклади – Будівлі
 - Київ – Архітектура
 - Наукові бібліотеки – Абонемент
- Предмет – властивість:
 - Особистість – Психічні властивості
 - Льодовики – Танення
 - Людина – Феноменальні здібності

- Предмет – процес:
 - Бібліотечні фонди – Формування
 - Економічні процеси – Дослідження
 - Книги – Оцифрування
 - Пам'ять – Удосконалення
- Предмет (матеріал) – його застосування:
 - Математика – Використання в наукових дослідженнях
 - Наочні посібники – Застосування в навчальному процесі

Ефективним засобом формалізації МПР є використання методу *типізації елементів мови*, оснований на категоріальному аналізі документів. Суть категоріального аналізу полягає в поділі термінів певної галузі знань на групи (категорії) відповідно до обраних ознак. Основою типізації є виділення типових категорій предметів, що полегшує процес предметизації та формалізує його. Типовими категоріями можуть бути окремі матеріальні предмети, групи предметів, частини предметів, процеси, явища, властивості й стани, проблеми науки і галузі практичної діяльності, колективи та установи, професії, окремі особи, методи дослідження тощо.

Будь-яка наука, галузь знань і практичної діяльності має свою категоріальну структуру, своє коло предметів, конкретних об'єктів, методів дослідження тощо. Документи з певної галузі аналізують і виявляють предмети, що мають спільні ознаки. Ці предмети поєднуються в типові категорії, зокрема такі:

- розділи науки, дисципліни;
- об'єкти вивчення науки;
- процеси, що вивчає наука;
- методи дослідження;
- місце;
- час.

Стосовно кожної науки ці категорії конкретизують. Скажімо, об'єктами вивчення природничих наук слугують природні об'єкти і явища, у суспільних науках – явища суспільного життя. Виділення категорій на цьому рівні є завданням спеціальної методики предметизації, що уможливило створення єдиної методики формулювання рубрик для документів з окремої галузі знань. Визначення типових категорій предметів дає змогу формалізувати формулювання заголовків ПР. Відповідність конкретного поняття одній з категорій означає, що це поняття може бути заголовком ПР.

У мові предметних рубрик намагаються типізувати не тільки заголовки, а й підзаголовки рубрик. Єдність формулювань географічних, хронологічних і формальних підзаголовків визначити нескладно. Географічні та хронологічні підзаголовки повторюють назви територій, періодів часу, конкретні дати, наприклад:

Слобожанщина
Українські Карпати
Середні віки
2011 р.

Формальних підзаголовків відносно небагато, і вони, зазвичай, мають усталені формулювання (*Додаток 2*).

Порядок підзаголовків у предметних рубриках визначається змістом документа, що каталогізується. Він такий:

Предметний заголовок → Тематичний (перший) підзаголовок → Тематичний (другий) підзаголовок → Географічний підзаголовок, Хронологічний підзаголовок → Формальний підзаголовок

Правильність побудови предметної рубрики визначається за таким критерієм: значення підзаголовків та їх розміщення має бути таким, щоб при «перекладі» предметної рубрики на природну мову зберігалася суть змісту документа. Це здійснюється за *правилом реверсивної перевірки*, тобто побудовою зрозумілої фрази з окремих підзаголовків у *зворотному* порядку (за винятком географічного і хронологічного підзаголовків, які виносять на кінець перевіркової фрази). Кожну попередню лексичну одиницю додають переважно в родовому або місцевому відмінку. Наприклад, предметна рубрика

Позашкільні навчальні заклади – Освітня діяльність – Історія – Україна, 2-га половина 20 ст.

у зворотному порядку читається як: «Історія освітньої діяльності позашкільних навчальних закладів України в другій половині 20 ст.», що говорить про її правильну побудову. Більшість правильно побудованих ПР відповідає цьому правилу. Реверсивній перевірці не підлягають:

– ПР типу «Предмет – Зв'язок – Предмет»:

Україна – Культурні зв'язки – Польща

– Деякі комбінованні ПР, у яких, зокрема, підзаголовок починається зі слова «Вплив...»:

Алкоголь – Вплив на організм

– Географічні й хронологічні підзаголовки.

Словники предметних рубрик

Мову предметних рубрик можна зафіксувати у вигляді словників, на основі яких відбувається предметизація документів і створюється пошуковий апарат: систематичних і предметних каталогів, картотек, бібліографічних покажчиків, наукових видань тощо.

Словник предметних рубрик – це сукупність рубрик (простих і складних) з установленими між ними парадигматичними (смісловими) відношеннями, вираженими довідковим апаратом. Його можна використовувати в таких цілях:

➤ для переведення термінів або речень природної мови, що відображають його зміст, і вибраних у процесі предметизації документа, на мову предметних рубрик;

➤ для організації в предметній ПС довідкового апарату, що встановлює зв'язки між існуючими рубриками;

➤ для переведення запиту, сформульованого природною мовою, на мову предметних рубрик;

➤ для низхідного надлишкового індексування запитів у процесі пошуку інформації.

За тематичним охопленням словники ПР бувають:

- універсальні;
- багатогалузеві;
- галузеві;
- тематичні або проблемні.

Укладання словника ПР – складний процес, адже робота з формування будь-якого словника досить трудомістка і відповідальна. Фахівці відділу наукового опрацювання документів і організації каталогів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського зробили першу спробу укладання галузевого словника предметних заголовків, оскільки каталогізатори освітянських бібліотек гостро відчують потребу в такому документі (*Додаток 1*).

У процесі формування списку предметних заголовків вирішувалися такі питання:

❖ відібрані терміни й поняття мали відповідати сучасній педагогічній і психологічній науковій термінології;

❖ щонайповніше слід було відображати теоретичні й практичні аспекти галузевої тематики, що забезпечує можливість досконалого тематичного інформаційного пошуку в ЕК;

❖ потрібно було максимально враховувати інтереси користувачів під час формулювання інформаційних запитів.

Основною частиною будь-якого словника ПР є список, який містить перелік предметних заголовків і їхніх синонімів. Поняття або назви предметів у списку наведено з дотриманням суворої української абетки, розташованих у порядку «слово за словом», переважно в прямій послідовності слів природної мови, незалежно від ієрархії та без урахування значущості понять, що сприяє швидкому пошуку необхідних термінів. Список представлено у вигляді таблиці, що має такі складові:

- предметні заголовки;

- пояснення до спеціальних термінів і слів іншомовного походження;

- відхилені терміни (синоніми, інші форми написання слів, пряма або інверсована форма словосполучень тощо), від яких формуються повні посилання «Див.» до прийнятого заголовка (у списку ПЗ ці терміни відсутні, самостійні записи в авторитетних файлах предметних заголовків для них створювати не потрібно);

- умовні позначки, що вказують на ієрархічні й асоціативні відношення між прийнятими термінами;

- зв'язані прийняті заголовки – заголовки зі списку ПЗ, до яких від прийнятого предметного заголовка роблять часткові посилання «Див. також» і кожен з яких потребує створення самостійного авторитетного запису.

До списку предметних заголовків через їхню чисельність і змінюваність не включено назви установ, організацій, колективів, навчальних закладів тощо, а також імена осіб (персоналії). Натомість подано узагальнювальні терміни, наприклад: *Академії, Вищі навчальні заклади, Науковці* тощо. Запропонований список є базовим, що передбачає його актуалізацію через подальше уточнення й постійне поповнення новими поняттями з одночасним вилученням застарілих або помилково вживаних термінів.

Словники предметних рубрик – це фізичне втілення мови предметних рубрик. Вони можуть існувати в паперовій формі у вигляді картотек або книжкових видань, а також в електронній (машиночитній) формі. Словники предметних рубрик в електронній формі називаються авторитетними/нормативними файлами ПР.

Авторитетний контроль предметних рубрик

Одним з основних показників якості масивів бібліографічної інформації, створених з допомогою автоматизованих бібліотечних інформаційних систем (АБІС), є ступінь стандартизації під час формування основних полів, у тому числі пошукових. Кожна окрема бібліотека завдання стандартизації вирішує через створення й використання довідників різної структури, що містять нормативну інформацію, – так званих нормативних баз даних. Проте в процесі інтегрування інформаційних ресурсів різних бібліотек на корпоративних засадах виникає проблема уніфікування зазначених нормативних БД для забезпечення доступу до об'єднаних інформаційних ресурсів. Тому в предметизації великого значення набуває уніфікація, а це: розроблення загальних принципів предметизації, удосконалення інформаційно-пошукової мови предметизації й створення авторитетних файлів предметних рубрик тощо. Оскільки процес предметизації досить суб'єктивний, то дотримання загальних правил і проходження всіх етапів стає обов'язковим, чому сприяє технологія авторитетного/нормативного контролю.

Авторитетний/нормативний контроль предметних рубрик – це процес підтримання єдиних форм авторитетних/нормативних предметних заголовків, які означають один і той самий предмет у бібліографічному файлі, а також контроль за адекватністю присвоєння ПЗ, послідовним дотриманням принципів, методик, інструкцій і правил для представлення пошукових ознак документів. З його допомогою можна:

- забезпечити якість аналітико-синтетичного опрацювання документів;
- уніфікувати введення інформації, у результаті чого досягається одноманітність вводу, скорочується кількість помилок;
- зменшити суб'єктивні дії предметизатора;
- прискорити опрацювання документів, адже потрібні елементи запозичують з авторитетного запису, а не вводять кожного разу заново;
- здійснювати релевантний пошук у базах даних.

Для багатьох книгозбірень нормативними базами слугують авторитетні файли (АФ).

Авторитетний/нормативний файл – це сукупність авторитетних і довідкових записів зі всією необхідною інформацією про точки доступу:

- ✓ усталена форма точки доступу;
- ✓ варіанти форми точки доступу;
- ✓ взаємозв'язки різних форм точок доступу між собою, включаючи паралельні форми іншою мовою або графікою;
- ✓ кодована інформація про точку доступу і про запис у цілому;
- ✓ примітки, що належать до точки доступу (наприклад, історичні довідки тощо);
- ✓ відомості про установу, що відповідає за складання запису.

Актуальність створення авторитетних файлів обумовлена багатьма причинами, а саме:

- зростанням кількості автоматизованих інформаційних систем і постійним їх удосконаленням, найперше – електронних бібліотечних каталогів;
- необхідністю переведення інформації, накопиченої в бібліотеці, в машиночитну форму для підтримання електронного каталогу й організації віддаленого доступу до його баз даних;
- потребою кооперування у сфері авторитетного контролю для запобігання дублюванню вводу інформації в бібліотеках України, налагодження обміну записами на національному і міжнародному рівнях;
- процесами інтеграції й диференціації наукових і навчальних дисциплін і змінами у сфері організації науки та освіти.

Авторитетний/нормативний файл предметних рубрик – це машиночитний словник ПР, представлений у комунікативному форматі для авторитетних даних, з установленими відношеннями між предметними рубриками, вираженими елементами довідкового апарату, введений як база знань у підсистему лінгвістичного забезпечення електронного каталогу та задіяний у процесі предметизації документів і пошуку інформації.

У машиночитних ПС авторитетні записи предметних рубрик, окрім заголовку ПР, можуть містити підзаголовки, посилання й довідки, в яких зазначають неприйняті форми предметних заголовків, а також зв'язані предметні рубрики різних видів («Предметна рубрика», «Ім'я особи», «Назва організації») з посиланнями на основну прийняту форму заголовка ПР; інформаційні примітки, індекси УДК і ББК та іншу інформацію, що характеризує конкретну рубрику.

Створення авторитетного файла ПР передбачає:

- формулювання термінів і визначення принципів лексико-синтаксичного оформлення нових ПР для конкретних видів документів;
- нарощування масиву ПР у процесі поточного опрацювання документів і його періодичний аналіз;
- поповнення бази даних авторитетного файла новими предметними рубриками;
- редагування авторитетного файла ПР.

У машиночитних ПС створюють три види записів для формулювання ПР:

– *авторитетний/нормативний запис* – машиночитний запис, першоджерелом якого є прийнятий заголовок; він може містити паралельні заголовки, посилання, довідки, примітки каталогізатора, індекси УДК, ББК та іншу інформацію, що характеризує прийнятий заголовок;

– *посилальний запис* – машиночитний запис, першоджерелом якого є варіантний заголовок; від нього формуються посилання «Див.» до відповідного прийнятого заголовка;

– *довідковий запис* – машиночитний запис, першоджерелом якого є пояснювальний заголовок; від нього дається посилання до певного класу або категорії заголовків; він може містити паралельні заголовки, примітки каталогізатора, відомості про джерело інформації, а також іншу інформацію, що характеризує пояснювальний заголовок.

Авторитетні записи предметних рубрик створюють згідно з інструкціями, що регламентують технологічний процес формування бази даних Авторитетного файла «Предметні заголовки» (АФ «ПЗ») з огляду на особливості програмного забезпечення електронного каталогу конкретної бібліотеки (*Додаток б*).

Довідковий апарат

Будь-яка ПС для забезпечення повноти надання інформації за запитом користувача повинна мати довідковий апарат.

Довідковий апарат (ДА) – це сукупність відомостей про зв'язки й розмежування між предметними рубриками. ДА виконує три важливі функції – евристичну, системну і термінологічну:

– *евристична* функція ДА полягає в можливості розширення пошуку за допомогою предметних рубрик, тематично пов'язаних з рубрикою пошуку;

– *системна* (комплексоутворювальна) функція ДА допомагає предметизаційній системі стати повноцінним комплексом взаємопов'язаних елементів;

– *термінологічна* функція ДА полягає у формулюванні предметних рубрик відповідно до сучасного стану терміносистем.

Предметна рубрика розкриває зміст документа, а елементи довідкового апарату розширюють можливості тематичного пошуку, оптимізують його і, певною мірою, компенсують обмеження пошуку, пов'язані зі структурою предметизаційних систем, у яких кожна предметна рубрика є незалежною одиницею.

ДА у будь-якій предметизаційній системі фіксує відношення між предметними рубриками (парадигматичні відношення).

Парадигматичні відношення відображають смислові зв'язки між лексичними одиницями ППМ, які обумовлюються потребами інформаційного пошуку. Ці відношення враховують схожість і відмінності у змісті лексичних одиниць, наприклад, відношення «рід – вид», «ціле – частина», «предмет – функція», «предмет – властивість» тощо. На їх основі лексичні одиниці (або синтагми) групуються в парадигми.

До парадигматичних відношень належать:

- ієрархічні (відношення підпорядкування, або «вище – нижче», «рід – вид»);
- асоціативні відношення між термінами, що не пов'язані ієрархічно, але мають сильний понятійний зв'язок (типу «ціле – частина», «предмет – властивість, схожість, суміжність» тощо);

- хронологічні відношення: «ранні» заголовки – застарілі терміни, які вживалися до певного часу, і «пізні» заголовки – прийняті сучасні терміни.

Ці відношення відображено в типових моделях, за якими будуються посилання в конкретних предметизаційних системах. У довідковому апараті використовують різні види зв'язків:

- загальні посилання «Див.»
- зв'язувальні посилання «Див. також»
- довідки і примітки

Посилання – це запис, у якому фіксується зв'язок між окремими предметними рубриками.

Загальні посилання «Див.» – посилання від неприйнятих термінів і формулювань до прийнятих у конкретній предметизаційній системі.

Посилання «Див.» доцільні у всіх випадках, коли потрібно спрямувати користувача до терміна, який відповідає його запиту. Вони несуть основне термінологічне навантаження, оскільки спрямовують пошук на терміни, які відповідають сучасному стану конкретних терміносистем. В АФ «ПЗ» відображають усі форми терміна (кілька формулювань), під яким користувач може відшукати потрібну тему, з посиланням до єдиного прийнятого варіанта.

У процесі визначення авторитетної/нормативної форми заголовка ПР вибирають термін, зафіксований в авторитетних джерелах (словниках, енциклопедіях, галузевих термінологічних довідниках тощо).

Типові випадки використання посилання «Див.»:

- ✓ Від відхиленого синоніма до прийнятого терміна:

Народна педагогіка

Див. Етнопедогогіка

Учбові дисципліни

Див. Навчальні дисципліни

Благодійництво

Див. Благодійність

Доброчинність

Див. Благодійність

Добродійність

Див. Благодійність

Безперервна освіта

Див. Неперервна освіта

Учителі

Див. Вчителі

Групи подовженого дня

Див. Групи продовженого дня

✓ Від усіх найбільш можливих, але відхилених формулювань предметних рубрик до єдиного прийнятого формулювання:

Охорона довкілля

Див. Охорона природи

Охорона навколишнього середовища

Див. Охорона природи

✓ Від неприйнятої транскрипції конкретного терміна до прийнятої словоформи (це стосується й термінів, запозичених з іноземних мов, а також абревіатур):

Агносія

Див. Агнозія (психол.)

Паблік рілейшинз

Див. Паблік рилейшнз

Паблік рілейшинз

Див. Паблік рилейшнз

ОПАД

Див. НАТО

ПАА

Див. НАТО

✓ Від повної форми формулювання предметної рубрики до скороченої форми (або абревіатури):

Професійна орієнтація

Див. Профорієнтація

Організація Об'єднаних Націй

Див. ООН

Організація Північноатлантичного договору

Див. НАТО

Північноатлантичний Альянс

Див. НАТО

✓ Від скороченої форми (або абревіатури) формулювання предметної рубрики до повної форми:

Психотравми

Див. Психічні травми

ВНЗ

Див. Вищі навчальні заклади

Виші

Див. Вищі навчальні заклади

✓ Від формулювання предметної рубрики, що складається з двох або більше слів, з'єднаних сполучником «і», до такої її форми, в якій ці слова подають в іншій, більш прийнятій у науковій термінології або поширеній послідовності:

Релігія і наука

Див. Наука і релігія

Суспільство і людина

Див. Людина і суспільство

✓ Від заголовків (підзаголовків), які складаються з одного слова, до заголовків (підзаголовків) з двох слів, з'єднаних сполучником «і»:

Право

Див. Держава і право

✓ Від відхиленого багаторівневого формулювання ПЗ до прийнятої простої рубрики:

Природа – Охорона

Див. Охорона природи

Знання – Оцінювання

Див. Оцінювання знань

✓ Від адекватної рубрики до узагальнювальної (до цього вдаються, коли документи збирають під узагальнювальною рубрикою для запобігання розпорошенню документів за рубриками з доволі вузькою тематикою і незначним наповненням):

Префікси

Див. Слово – Склад

✓ Від описової рубрики до складної:

Диференційований підхід у вихованні

Див. Виховання – Диференційований підхід

✓ Від відхиленого прямого формулювання предметної рубрики до інверсованого, у тому числі і формулювання з використанням власного імені особи:

Система Песталоцці

Див. Песталоцці система

Методика Макаренка

Див. Макаренка методика

Хвороба Дауна

Див. Дауна хвороба

✓ Від інверсованого формулювання предметної рубрики до прийнятого:

Психологія соціальна

Див. Соціальна психологія

Адаптація професійна

Див. Професійна адаптація

✓ Від відхиленої форми написання імені особи до прийнятої:

Авіценна

Див. Ібн Сіна (980–1037)

Абу Алі ібн Сіна

Див. Ібн Сіна (980–1037)

Абу Алі Сіна

Див. Ібн Сіна (980–1037)

Абу Алі Хусейн ібн Абдалах ібн Сіна

Див. Ібн Сіна (980–1037)

Використовують також *зведені загальні посилання* – посилання до групи тематично пов’язаних предметних рубрик, які подають в узагальнювальному формулюванні «*Див. під назвою*». Вони можуть містити пояснювальні приклади. Зведені посилання використовують, коли якийсь поняття в конкретній предметизаційній системі вживається *тільки як підзаголовок*, але пошук можливий і за цим поняттям, наприклад:

Профілактика

Див. під назвою окремих явищ, залежностей, хвороб з підзаголовком «профілактика»:

Девіантна поведінка	– Профілактика
Інфекційні хвороби	– Профілактика
Наркоманія	– Профілактика
Суїцидальні явища	– Профілактика
Ефективність	

Див. під назвою окремих видів діяльності, процесів, методів, заходів тощо з підзаголовком «ефективність»:

Наукові дослідження	– Ефективність
Навчання	– Ефективність
Виховна робота	– Ефективність

Зв’язувальні посилання «Див. також» – це посилання, що вказують на тематичні зв’язки між окремими предметними рубриками, прийнятими в конкретній предметизаційній системі. За допомогою їх користувач отримує можливість розширити пошук за рахунок інших рубрик, з якими зв’язана предметна рубрика, за якою здійснюють пошук.

Посилання «*Див. також*» відображають ієрархічні, асоціативні, поліієрархічні і хронологічні відношення між прийнятими заголовками.

Ієрархічні відношення будуються за ступенем або за рівнем підпорядкованості термінів, при цьому вищий термін називає клас або ціле, а нижчі терміни – підкласи або конкретні приклади цього класу. Ієрархічні відношення бувають таких видів:

- Відношення «рід – вид»
 - Мистецтво
 - Див. також* (вужче поняття)
 - Архітектура
 - Живопис
 - Скульптура
 - Архітектура
 - Див. також* (ширше поняття)
 - Мистецтво
 - Живопис
 - Див. також* (ширше поняття)
 - Мистецтво
 - Скульптура
 - Див. також* (ширше поняття)
 - Мистецтво
 - Психічні стани
 - Див. також* (вужче поняття)
 - Депресивні стани

Страх

Стрес

Депресивні стани

Див. також (ширше поняття)

Психічні стани

Страх

Див. також (ширше поняття)

Психічні стани

Стрес

Див. також (ширше поняття)

Психічні стани

Посилання від родового поняття до видових є найпоширенішою категорією зв'язувальних посилань. Їх часто використовують, якщо частину документів про предмет відображено під рубриками, на початку яких стоїть прикметник, що характеризує якісну особливість предмета, наприклад:

Методи навчання

Див. також (вужче поняття)

Аудіовізуальні методи навчання

Дидактичні методи навчання

Дискусійні методи навчання

Інтерактивні методи навчання

Надмірне використання родо-видових посилань у створенні предметних комплексів може призвести до перевантаження довідкового апарату, що ускладнює перегляд знайдених документів.

➤ Відношення «окремий випадок»:

Гірські масиви

Див. також (вужче поняття)

Карпати, гори

Скелясті гори

Полієрархічні відношення встановлюють, якщо поняття пов'язане з кількома вищими поняттями і, таким чином, має бути пов'язане з кожним із них, наприклад:

COREL PHOTO PAINT, графічний редактор

Див. також (ширше поняття)

COREL DRAW, графічний редактор

COREL PHOTO PAINT, графічний редактор

Див. також (ширше поняття)

WWW, інформаційна підсистема

COREL PHOTO PAINT, графічний редактор

Див. також (ширше поняття)

Комп'ютерна графіка

Асоціативні відношення допустимі для таких видів понять:

❖ Поняття, що частково збігаються за значенням. Це рівнозначні поняття; предметні рубрики, що перехрещуються; предметні рубрики, що перебувають у відношеннях протилежності, а також рубрики, на позначення взаємопов'язаних тем:

Адаптація

Див. також

Деадаптація

- Деадаптація
Див. також
Адаптація
- Безпритульність
Див. також
Бездоглядність
Бездоглядність
Див. також
Безпритульність
- ❖ Дисципліна або галузь знань – об'єкти вивчення або явища, що вивчаються:
 - Психіатрія
Див. також
Психічні розлади
Психічні стани
Психічні хвороби
Психічні процеси
- ❖ Операція або процес – особи або інструмент дії:
 - Оцінювання успішності
Див. також
Тестування
Викладання
Див. також
Викладачі
- ❖ Дія – продукт дії:
 - Підручникотворення
Див. також
Підручники
- ❖ Поняття – властивості понять:
 - Отрути
Див. також
Токсичність
- ❖ Поняття – поняття, пов'язані за походженням:
 - Зоб
Див. також
Базедова хвороба
- ❖ Поняття – поняття, пов'язані причинно-наслідковими відношеннями:
 - Наркоманія
Див. також
Наркотики
- ❖ Словосполучення – слова, які входять у словосполучення:
 - Технічні засоби навчання
Див. також
Засоби навчання

Хронологічні відношення між заголовками з'являються тоді, коли в АФ ПЗ зберігаються й «ранні» заголовки (терміни, що вживалися до певного часу), і «пізні» (сучасніші) заголовки. Здебільшого відношення цього типу затребувані для таких категорій заголовків, як назви організацій і географічні назви. Окрім посилання в

запису має бути примітка – словесне пояснення хронологічного зв'язку двох заголовків, наприклад:

Електронні обчислювальні машини

Див. також сучасний заголовок

Комп'ютери

З 1995 р. літературу Див. під рубрикою Комп'ютери

Інколи для великих предметизаційних систем нераціонально встановлювати зв'язки (ієрархічні й асоціативні) окремої предметної рубрики з усіма іншими тематично близькими ПР (давати вичерпну інформацію), бо велика кількість предметних рубрик, які треба включити до запису, ускладнює його перегляд. У такому разі створюють *зведене зв'язувальне посилання* – посилання, що відображає зв'язки предметної рубрики в узагальненому формулюванні «*Див. також під назвою...*». Зведене зв'язувальне посилання дає користувачеві напрямок пошуку в узагальненому зведеному формулюванні, наприклад:

Фармацевтичні препарати

Див. також під назвою окремих препаратів або груп препаратів, наприклад:

Рибоксин

Тауремізін

Циклоспорин Ая

Антагоністи кальцію

Очні краплі

Жарознижувальні засоби

Зведене зв'язувальне посилання застосовують також у випадках, коли формулювання ПЗ можуть бути використані не лише як заголовки, а й як підзаголовки багатьох предметних рубрик, наприклад:

Професійне вигорання

Див. також під назвою окремих категорій працівників з підзаголовком – Професійне вигорання, наприклад:

Вихователі

– Професійне вигорання

Вчителі

– Професійне вигорання

Керівники навчальних закладів

– Професійне вигорання

Практичні психологи

– Професійне вигорання

Соціальні педагоги

– Професійне вигорання

Довідка – це запис, який складається з рубрики і пояснювального тексту, що містить відомості про те, якого виду документи збирають у предметній рубриці та яким чином вона розмежована з матеріалами інших ПР близької тематики. Довідки є важливим методичним елементом предметизаційної системи, оскільки спрямовують користувача на раціональний пошук і допомагають індексатору в розподілі документів між предметними рубриками.

Окрім довідок, які є навігатором у пошуку, широко використовують різного виду *примітки*. Довідки і примітки записують у вільній текстовій формі. Вони можуть містити таку інформацію:

➤ визначення терміна (термінів), які вживають як заголовки, у випадку, якщо немає чіткого визначення, зафіксованого в довідкових виданнях, і значення заголовка неоднозначне;

➤ розмежування галузі застосування заголовка і зв'язаних з ним інших заголовків. У таких випадках складають відповідні (симетричні) примітки для зв'язаних заголовків:

Крій і шиття

Під цією рубрикою збирається література про розкрій і пошиття одягу вдома.

Літературу про розкрій одягу на швацьких підприємствах Див. під рубрикою:

Тканини – Розкрій

Літературу про пошиття одягу на швацьких підприємствах Див. під рубрикою:

Швацьке виробництво

➤ пояснення використання заголовка порівняно з розташованими нижче (більш вузькими) поняттями, приміром:

Психологія

Під цією рубрикою відображається лише загальна інформація про психологію. Літературу з окремих напрямів психології Див. під адекватними рубриками:

Вікова психологія

Гендерна психологія

Екологічна психологія

Організаційна психологія

Педагогічна психологія

Соціальна психологія

➤ інформацію про використання заголовка з підзаголовками;

➤ коротку історичну примітку, зазвичай до заголовку – географічної назви або назви організації тощо, а також про використання заголовка в складі ПР, приміром:

Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича

Заснований 4 жовтня 1875 року указом імператора Австро-Угорщини Франца Йосифа на основі теологічного інституту, що існував з 1827 року з німецькою мовою викладання й з окремими кафедрами української та румунської мови і літератури.

➤ інформаційну примітку про видалення (вилучення) заголовка.

РОЗДІЛ II. ЗАГАЛЬНА МЕТОДИКА ПРЕДМЕТИЗАЦІЇ ДОКУМЕНТІВ

Основні правила предметизації документів регламентує ДСТУ ГОСТ 7.59:2003 «Індексування документів. Загальні вимоги до систематизації та предметизації».

Завдання предметизації – з необхідною й достатньою для конкретної ІПС повнотою й точністю подати у вигляді предметних рубрик основний зміст документів, а в разі потреби – його форму і читацьке призначення. Це можна успішно виконати лише на підставі науково розробленої методики предметизації. Методику предметизації, так само як і методику бібліографічного описування й методику систематизації документів, поділяють на загальну і спеціальну.

Загальна методика предметизації є сукупністю принципів, правил, прийомів, які використовують під час опрацювання всіх документів незалежно від їхньої тематики, характеру, форми, читацького призначення тощо.

Спеціальна методика регламентує предметизацію документів з окремих галузей знань, різних видів документів, з урахуванням мети предметизації, особливостей конкретної ПС, читацьких запитів тощо.

Предметизація як технологічний процес

Предметизацію документа розглядають як технологічний процес, який має кілька етапів (*Додаток 5*), зокрема:

- ✓ аналізування змісту й форми документа як об'єкта предметизації;
- ✓ виявлення й відбирання смислових компонентів з основного змісту документа;
- ✓ переведення виявлених понять на мову предметизації;
- ✓ оформлення відібраних смислових компонентів у предметні рубрики;
- ✓ редагування предметних рубрик;
- ✓ включення рубрик у бібліографічний запис.

Предметизатор мусить добре знати предмет, вміти правильно оцінити зміст документа, точно визначити предмет і аспекти його розгляду, виявити побічні теми, їхню актуальність і значущість, з'ясувати зв'язки предмета з іншими предметами. Крім того, документ як об'єкт опрацювання – незалежно від тематики – вимагає аналізу для його характеристики за читацьким призначенням і формою викладу матеріалу.

Змістові й формальні ознаки документа передають однією або кількома ПР, які утворюють пошуковий образ документа. Виділені смислові компоненти попередньо можуть бути сформульовані в довільній словесній формі. Залежно від ступеня конкретизації представлення предмета і аспектів його розгляду в процесі формулювання ПР і остаточного вибору лексичних одиниць використовують адекватні або узагальнювальні рубрики. Рішення про ПОД і оформлення предметних рубрик ухвалюють відповідно до правил предметизації з необхідною й достатньою для конкретної ПС глибиною, точністю й багатоаспектністю. У разі відсутності в МПР необхідної лексичної одиниці має бути ухвалено рішення про включення в ПІМ нової лексичної одиниці з одночасним внесенням змін у словник (перелік) предметних рубрик та інші довідкові й методичні документи.

У складній предметній рубриці лексичні одиниці впорядковують у вигляді лінійного запису згідно з правилами синтаксису МПР.

За потребою ПР зв'язують з іншими залежно від парадигматики мови предметних рубрик і ухвалених методичних рішень. Зокрема, при організації широких предметних комплексів ПР зв'язують через довідковий апарат. Вузькі предметні комплекси можна організовувати за допомогою інверсії, що допомагає визначити провідне слово в заголовку або підзаголовку.

Предметну рубрику включають у бібліографічний запис за правилами конкретної організації.

У процесі редагування предметизаційного рішення перевіряють відповідність відібраних смислових компонентів змісту документа і правильність оформлення термінів індексування з огляду на встановлені між ними зв'язки та відношення. Методичні рішення типового характеру, а також рішення в складних випадках індексування мають бути зафіксовані за правилами конкретної ППС.

Як показує бібліотечна практика, сьогодні користувачам усе частіше стає потрібним не документ загалом, а інформація, що міститься в окремій главі, розділі, параграфі. У такому разі задіюють аналітичну предметизацію, тобто виділяють аспекти не лише конкретного документа, а й його складових. Для цього буває достатньо 4–5 рубрик, аби суттєво поліпшити повноту і детальність відображення змісту документа і значно зменшити втрати інформації.

Процес предметизації належить до інтелектуальної праці високої кваліфікації, але дуже суб'єктивний. Участь людини в процесі опрацювання великих масивів інформації призводить до зниження якості предметизації. Вплив суб'єктивних чинників проявляється в недостатній глибині й детальності предметизації (точності відображення змісту документа), відсутності одноманітності в структурі складних рубрик, використанні синонімів як лексичних одиниць тощо. Такий вплив називається непослідовністю предметизації.

Аналізування документа і формулювання предметних рубрик

Аналізування документа – це найвідповідальніший етап процесу індексування. Його здійснюють відповідно до положень ДСТУ 2395–2000 «Обстеження документа, встановлення його предмета та відбір термінів індексування. Загальна методика». Документ аналізують за всіма його елементами, що дає можливість виявити його зміст, форму й призначення, а також погляди автора. Аналіз починається з перегляду документа *de visu*, включаючи титульний аркуш і його зворот, зміст, передмову, текст документа, видавничу анотацію. Потім предметизатор визначає, які саме змістові й формальні ознаки документа слід включити в рубрики. В інформатиці цей етап називається «складанням пошукового реферату», що може фіксуватись у вигляді тексту або залишитися в пам'яті предметизатора.

Сьогодні інтуїтивне відбирання важливих тем і предметів документів замінюють формалізованими методами – алгоритмічними, анкетними тощо. Зокрема, *анкетний метод* полягає в аналізуванні документів за визначеною схемою, в процесі якого виявляють:

- ✓ предмет або тему дослідження (будь-які матеріальні та ідеальні об'єкти);
- ✓ розріз, в якому досліджується предмет (процеси, властивості тощо);
- ✓ галузь застосування предмета;
- ✓ вид дослідження властивостей предмета (теоретичні, експериментальні тощо);
- ✓ конкретний метод дослідження (історичний, соціологічний, математичний, патентний, маркетинговий, моделювання тощо);

- ✓ використовуване обладнання;
- ✓ умови, що характеризують процес дослідження (місце, час, соціальні та інші умови).

Залежно від специфіки документа можуть бути виявлені смислові компоненти, що стосуються одного або кількох пунктів анкети (не обов'язково всіх).

Формулюючи рубрику, передусім визначають, в якій рубриці представлено тематично близькі документи і наскільки зміст документа, що предметизується, відповідає цій рубриці. Якщо потрібної рубрики немає, її створюють, орієнтуючись на типові категорії предметів, властиві конкретним галузям знань, і враховуючи існуючі комплекси ПР.

Відомо, що за обсягом змісту ПР бувають адекватні та узагальнювальні. Вибираючи ту або іншу рубрику, слід враховувати актуальність матеріалу, значущість теми дослідження: для робіт актуальної тематики зазвичай вибирають адекватні рубрики, оскільки вони найбільш точно відбивають предмет. На вибір рубрики за обсягом також впливає кількість документів про предмет у фонді бібліотеки, інтереси і потреби користувачів, профіль, система каталогів і картотек бібліотеки тощо. Скажімо, у книгозбірнях з універсальним фондом ширше використовують узагальнювальні рубрики, а в спеціальних – адекватні.

Глибина й детальність предметизації

У практиці роботи деяких бібліотек нормою вважається відображення документа за допомогою 1–2 предметних рубрик. Однак за такого підходу великий обсяг цінної інформації залишається недоступним користувачам, а значна частина фондів – незатребуваною через недостатньо глибоке і детальне відбиття змісту документів. Показниками якості предметизації є однозначність (відтворюваність) результатів предметизації й точність опису змісту документа.

Глибина предметизації – це повнота розкриття інформаційного змісту документа, тобто відображення в ПР найважливіших змістових і формальних ознак документа з урахуванням їхніх взаємозв'язків.

Детальність предметизації – це точність відображення предметів документа в ПР. Йдеться про однаковий обсяг поняття, сформульованого у вигляді предметної рубрики, і поняття, що відбиває зміст документа, виражений природною мовою.

Глибина й детальність предметизації тісно взаємопов'язані: чим вище детальність, тим більше аспектів предмета відбивається в ПР, тим більша глибина предметизації; і навпаки – чим менша детальність (відсутність підзаголовків, застосування узагальнювальних рубрик), тим менша глибина предметизації.

Відмова від адекватного відображення змісту документів завжди спричиняє втрати інформації, а також інформаційний шум під час пошуку навіть у тих випадках, коли від адекватної рубрики є посилання на узагальнювальну. Напрямами поліпшення якості предметизації документів і збільшення пошукових можливостей ПС є стандартизація процесу формулювання простих і складних ПР, урахування

взаємозв'язку аспектів документа, застосування методики дублювання, аналітична предметизація й використання можливостей машиночитної каталогізації.

Багаторазове дублювання

Складні предметні рубрики дають змогу відбити взаємозв'язки предметів документа і адекватно розкрити зміст документа. Недоліком складної ПР є її лінійність, яку можна подолати за допомогою довідкового апарату або багаторазового дублювання рубрик, тобто багаторазовим відображенням документів. Це питання вирішують з оперттям на загальні методологічні основи побудови ПС у конкретних бібліотеках і особливості читацьких запитів. Також враховують наукову цінність і актуальність теми, під рубрикою якої повторно відображають документ, а також інші чинники. Багаторазове дублювання застосовують у разі:

- ✓ розгляду двох-трьох самостійних предметів;
- ✓ перебування предметів у родо-видових відношеннях один до одного;
- ✓ якщо предмети є загальним і частиною один одного, предметом і його частиною;
- ✓ застосування якоїсь галузі знань, практики та їхніх методів в іншій галузі знань або практичної діяльності;
- ✓ впливу одного предмета на інший;
- ✓ взаємовпливу і взаємодії двох предметів;
- ✓ розгляду загальної теми зі значним висвітленням окремої теми;
- ✓ розгляду спеціальної дисципліни з елементами загальної дисципліни;
- ✓ розгляду галузі знань з відомостями із суміжних дисциплін.

Застосування методики багаторазового дублювання сприяє подоланню непослідовності індексування в процесі формулювання тих рубрик, у яких ті самі терміни можуть бути і предметом, і аспектом. Таким чином компенсують лінійність багаточленних рубрик, оскільки дублювання уможливорює здійснювати пошук за будь-якою лексичною одиницею. Також зменшується навантаження на посилальний апарат і одночасно забезпечується комплексування документів, що інколи неможливо здійснити за допомогою ДА. Зокрема, стаття на тему «Застосування методу бесіди у процесі навчання» отримує такі предметні рубрики:

Бесіда як метод навчання	– адекватна ПР
Практичні методи навчання	– узагальнювальна ПР
Методи навчання	– узагальнювальна ПР

Слід зауважити, що багаторазове відображення документів треба використовувати дуже продумано, не зловживати ним, враховувати потреби комплексування документів в одній ПС. Недоліком цього методу є збільшення витрат часу на предметизацію.

РОЗДІЛ III. СПЕЦІАЛЬНА МЕТОДИКА ПРЕДМЕТИЗАЦІЇ

У фондах наукових і спеціальних бібліотек переважно представлено документи, предметизація яких, незалежно від галузевої ознаки їхнього змісту, викликає

необхідність використання особливих методичних прийомів у зв'язку із специфікою цих документів. Ця специфіка обумовлена характером предмета видань (наприклад, література про окремих осіб), видом документа (наприклад, наукові видання, підручники та навчальні посібники, довідники, бібліографічні посібники тощо), читацьким призначенням.

Для здійснення предметизації документів з окремих галузей знань, а також окремих видів документів необхідно володіти не тільки приемами загальної методики, але й застосовувати спеціальну методику предметизації.

Спеціальна методика предметизації документів є сукупністю прийомів аналізу документів і формулювання ПР, які застосовують відносно документів з певної галузі знань або практики з урахуванням тематики, проблематики, термінології й особливостей документів, які належать до цієї галузі. Головними завданнями спеціальної методики предметизації є:

- визначення основної тематики і проблематики окремої галузі знань або практики в цілому, меж і взаємозв'язків із суміжними галузями та з окремими суміжними дисциплінами;
- відбирання предметів і виявлення їхніх типових категорій у межах окремої галузі;
- визначення типових аспектів розгляду предметів;
- окреслення типових комплексів предметних рубрик;
- укладання галузевих словників предметних рубрик.

Сьогодні майже кожна бібліотека самостійно розробляє положення й правила предметизації документів з окремих галузей знань з урахуванням конкретних завдань і вимог. У напрацюванні таких правил послуговуються науковими і методичними матеріалами провідних вітчизняних і зарубіжних бібліотек. Нажаль, не всі галузі знань мають такі матеріали зі спеціальної методики предметизації. Тому узагальнення досвіду книгозбірень, аналіз застосування ними методик предметизації, розроблених комплексів ПР дає змогу виявити і сформулювати найтипівіші методичні рішення, загальні для бібліотек певного типу правила й положення. Запропоновані нижче основні положення спеціальної методики предметизації можна використовувати в бібліотеках різних типів і видів, хоча вони переважно орієнтовані на освітянські бібліотеки.

ПРЕДМЕТИЗАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ З ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Документи з кожної окремої науки предметизують за загальними правилами предметизації для забезпечення користувачів інформацією з основних питань окремої галузі знань, науки, наукової дисципліни загалом. Тому під назвою кожної з них слід відображати лише документи, основною темою яких є безпосередньо ця наука (галузь знань, дисципліна) як така. Це такі документи:

- ✓ загальні праці (монографії, збірники статей комплексного характеру, загальні огляди тощо), які висвітлюють цю науку в цілому – всебічно або в багатьох з її загальних аспектів: історія, тематика і проблематика, методологія, організація й

планування науково-дослідної роботи, наукових кадрів, сучасних положень, перспектив розвитку, міжнародних зв'язків і співробітництва тощо;

✓ загальні праці з історії науки (у цілому), публікації про сучасний стан і перспективи розвитку в окремих країнах;

✓ загальні праці з окремих аспектів науки в цілому;

✓ матеріали наукових конгресів, з'їздів, конференцій, симпозіумів тощо з питань науки в цілому (тези, доповіді, резолюції, звіти тощо);

✓ різноманітні енциклопедії, довідники, словники;

✓ підручники, навчальні й навчально-методичні посібники з окремої дисципліни;

✓ бібліографічні матеріали;

✓ таблиці, формули, схеми тощо;

✓ графічні й картографічні документи (альбоми, атласи, діаграми, мапи тощо).

Методика предметизації документів педагогічної й психологічної тематики спирається на загальні принципи, а також враховує специфічні особливості кожної з них. Нажаль з погляду предметизації ці галузі ґрунтовно методологічно не опрацьовано, оскільки до початку 1990-х років (часу поширення електронних каталогів) у колишньому СРСР предметні каталоги з широким висвітленням педагогічної й психологічної тематики вели лише в окремих спеціальних бібліотеках, а в універсальних бібліотеках ці питання глибокого не розкривали. Відповідно, не було й галузевої методики предметизації документів, яку створюють і вдосконалюють лише зараз. У процесі предметизації документів з педагогіки й психології виділяють категорії типових понять, які є логічною основою цих наук, – тобто характерні для них окремі предмети, явища, процеси, проблеми, теми тощо. Саме вони й виступають об'єктами предметизації.

Предметизація документів з педагогіки

Педагогіка – це багатозначний термін, який означає:

1) різноманітні ідеї, уявлення, погляди (суспільні, народні, релігійні тощо) на стратегію (цілі), зміст і тактику (технологію) виховання й навчання;

2) галузь наукових досліджень, пов'язаних з вихованням і навчанням;

3) спеціальність, кваліфікацію, практичну діяльність з виховання й навчання;

4) навчальний предмет у складі вищої та післядипломної педагогічної освіти;

5) мистецтво, віртуозність, майстерність, маневри і тонкощі виховання.

Для педагогіки категоріями типових понять є:

– методологія педагогічної науки (предмет, система, педагогічна наука і суспільство, інновації, спадкоємність у розвитку, філософія тощо);

– історія освіти й педагогічної думки (всесвітня історія освіти і педагогічної думки, історія освіти і педагогічної думки в Україні та інших країнах, педагогічні системи, школи і напрями тощо);

- організація освіти (керування освітою, система підготовки наукових кадрів у галузі освіти, система підвищення кваліфікації працівників освіти, модернізація освіти, жіноча освіта тощо);
- наукові установи й організації (Національна академія педагогічних наук України, науково-дослідні установи, педагогічні лабораторії, педагогічні музеї, бібліотеки як науково-дослідні установи тощо);
- організація науково-дослідної роботи (міжнародне співробітництво в галузі педагогічної науки; наукові конгреси, з'їзди, конференції, симпозіуми тощо; координування науково-дослідних робіт, економіка науково-дослідних робіт тощо);
- загальна педагогіка;
- спеціальна педагогічна освіта (середня, вища, післядипломна тощо);
- неперервна освіта (теорія, процес, неформальна освіта, варіативність освіти тощо);
- дошкільне виховання, дошкільна педагогіка (теорія, процес виховання, виховання дитячого колективу, гра, теорія навчання, організація роботи дошкільного закладу тощо);
- загальноосвітня школа, педагогіка школи (теорія і методика виховання школярів, виховні технології, окремі напрями виховання, позанавчальна робота, дидактика, школознавство, педагогічний менеджмент, учні, організація загальноосвітньої школи, методика викладання навчальних предметів тощо);
- спеціальні школи, спеціальна педагогіка (сурдопедагогіка, тифлопедагогіка, олігофренопедагогіка, логопедія);
- професійна та спеціальна освіта (історія, організація, професійно-технічна освіта, вища освіта, педагогіка вищої освіти тощо);
- спеціалізовані галузі педагогіки (професійна педагогіка, порівняльна педагогіка, етнопедогогіка, соціальна педагогіка тощо);
- загальна освіта дорослих (андрагогіка);
- діти, дитячі рухи й організації;
- сімейне виховання й освіта (історія, теорія, методика, домашня освіта тощо);
- позашкільна освіта.

Назви галузей знань, наук і їхніх підрозділів, спеціальних дисциплін у заголовках ПР подають у сучасних формулюваннях і, як правило, без інверсії. Такий же підхід застосовують і в предметизації галузей, розділів, течій у педагогіці:

Андрогогіка
Педагогіка
Педагогіка вищої школи
Педагогічна психологія
Педагогічні науки
Спеціальна педагогіка

У таких рубриках групують лише праці загального характеру в галузі цієї науки. Для деталізації ПР можна вживати загальні підзаголовки:

Педагогіка – Дослідження
Педагогіка – Історія

Педагогіка – Організація
Педагогіка – Структура
Педагогіка – Теорія
Педагогіка – Філософія
Педагогіка – Фінансування
Порівняльна педагогіка – Використання
Порівняльна педагогіка – Методи дослідження
Порівняльна педагогіка – Походження
Порівняльна педагогіка – Теорія

Для документів, у яких висвітлено методологічні питання науки, застосовують тематичні підзаголовки:

Метафізична педагогіка – Критика
Педагогічна антропологія – Методологія
Педагогічна психологія – Філософські проблеми

Для відображення документів, присвячених окремим проблемам, термінам і поняттям розглянутих наук, доцільні тематичні ПР:

Батьківські комітети
Вищі навчальні заклади
Позашкільна освіта
Політика в галузі освіти
Право на освіту
Самоосвіта
Шкільна реформа

Деякі терміни можуть бути і заголовками ПР, і водночас тематичними підзаголовками:

Діти з особливими потребами – Виховання
Виховання – Гендерний підхід

Документи, присвячені вченню, науковим напрямам, школам, доктринам, теоріям, системам, предметизують у межах конкретної науки за формулою «Наука – Вчення»:

Освіта – Національна доктрина
Педагогіка – Наукові школи

Документи, що висвітлюють вчення, теорії, системи тощо, авторами яких є окремі особи, відображають під іменами цих осіб:

Макаренка система
Дальтона план
але
Толстой Л. М. – Педагогічне вчення
Кант І. – Педагогічна доктрина

Предметизація документів з психології

Психологія – це наука про закономірності й механізми, розвиток і форми психічної діяльності людей як особливої форми життєдіяльності, галузь знань про внутрішній світ людини, а також навчальна дисципліна, що вивчає зміст цієї науки.

Об'єктом психології є людина – істота, наділена свідомістю й внутрішнім суб'єктивним світом (вивчення тваринної психіки належить, головне, біологічним наукам, і в психології такі знання використовують як матеріал для порівняння).

Базовими категоріями психології є:

- образ; образ стає змістом психічних процесів, саме система образів формує свідомість;
- дія; дії, єдині за метою, в сукупності складають діяльність; пов'язані поняття: поведінка, реакція;
- мотив; пов'язані поняття: стимул, цінність, мотивація.

Ці категорії притаманні багатьом живим істотам, а специфічно людськими є:

- ✓ ставлення;
- ✓ переживання;
- ✓ діяльність;
- ✓ спілкування;
- ✓ особистість.

Галузями психології є:

- Загальна психологія
- Соціальна психологія
- Історична психологія
 - Культурно-історична психологія
- Християнська психологія
- Психологія мас
- Політична психологія
- Психологія реклами
- Гендерна психологія
- Етнопсихологія
- Педагогічна психологія
- Юридична психологія
 - Кримінальна психологія
 - Судова психологія
- Клінічна психологія
- Медична психологія
- Патопсихологія
- Нейропсихологія
 - Експериментальна нейропсихологія
 - Клінічна нейропсихологія
 - Реабілітаційна нейропсихологія
 - Дитяча нейропсихологія
- Психотерапія
- Психологія здоров'я
- Позитивна психологія

- *Інженерна психологія*
- *Психологія розвитку*
- *Психоекологія*
- *Авіаційна психологія*
- *Порівняльна психологія*
- *Психологія праці*
- *Спеціальна психологія*
- *Психологія спорту*

Для психології виділяють такі категорії типових понять:

- історія психології (психологічні школи та напрями, персоналії психологів тощо);
- розвиток психіки, генетична психологія (порівняння психіки тварин і людини, зоопсихологія тощо);
- загальна психологія (психічні процеси, психологія поведінки, психологія особистості, психологія статі тощо);
- психологія окремих видів діяльності (психологія праці, профвідбір, профорієнтація, психологія читання, психологія творчості, педагогічна психологія, медична психологія тощо);
- соціальна психологія (психологія соціальних груп, колективів, особистість, психологія спілкування, психологія сім'ї тощо);
- особливий стан та явища психіки (сновидіння, гіпноз, ясновидіння, парапсихологія, екстрасенсорні здібності тощо);
- дитяча психологія (розвиток і формування психічних процесів у дітей, психологія діяльності й поведінки дітей, психологія розвитку й формування особистості дитини, психологія дитячої праці, психологія дитячого спорту, психологія дитячої творчості тощо).

У заголовках ПР назви галузей психології та її підрозділів і спеціальних дисциплін подають у сучасних формулюваннях і без інверсії. Для деталізації ПР можна застосовувати загальні підзаголовки:

- Педагогічна психологія – Дослідження
- Педагогічна психологія – Історія
- Педагогічна психологія – Теорія

Для документів, у яких висвітлено методологічні питання науки, можна застосовувати тематичні підзаголовки:

- Генетична психологія – Критика
- Експериментальна психологія – Методологія
- Психофізика – Закони

Для відображення документів з окремих проблем, термінів і понять розглянутих вище наук застосовують тематичні ПР:

- Відчуття
- Геніальність
- Емоції
- Ментальні процеси
- Моторні функції
- Самосвідомість

Сон і сновидіння Хірогномія

Поняття, що відображають деякі психічні процеси і психологію особистості, такі як мислення, пам'ять, мова, здібності, використовують як заголовки ПР, якщо в документі йдеться про ці поняття загалом, незалежно від конкретного об'єкта дослідження:

Здібності	–	Розвиток
Мислення	–	Розвиток
Мовлення	–	Розвиток
Пам'ять	–	Розвиток

Якщо в документах розглядають розвиток мислення, пам'яті, мови, здібностей тощо різних груп людей, то ПР будують за моделлю:

Об'єкт (категорія людей) – **Розвиток пам'яті** (мислення, мовлення, здібностей тощо)

Наприклад:

Дошкільнята	–	Розвиток здібностей
Школярі	–	Розвиток мислення
Школярі	–	Розвиток пам'яті
Школярі	–	Розвиток мовлення

Особливу увагу слід звернути на предметизацію понять, які позначаються основними термінами і похідними від них, досить близькими за звучанням, але різними за значенням, як от: *мова і мовлення, логіка і логічне мислення* тощо. Зокрема, «Логіка» – це наука, розділ філософії. У складі ПР це слово може виступати тільки як заголовок ПР:

Логіка – Історія
Логіка – Викладання

Логічне мислення – це вид розумового процесу, під час якого людина використовує логічні конструкції й готові поняття. Поняття „Логічне мислення” використовують як заголовок ПР, якщо в документі йдеться про нього в цілому, незалежно від об'єкта дослідження:

Логічне мислення – Розвиток

Якщо в документах розглядається розвиток логічного мислення групи людей, то застосовують модель ПР із заголовком, що називає групу людей, за схемою:

Об'єкт (категорія людей) – **Розвиток логічного мислення**

Як підзаголовок використовують ЛО «Розвиток логічного мислення»:

Діти з особливими потребами	–	Розвиток логічного мислення
Особи з порушенням слуху	–	Розвиток логічного мислення
Студенти	–	Розвиток логічного мислення

Документи, що висвітлюють психологічні системи, школи, напрями, концепції тощо, засновниками яких є окремі особи, подають під назвами цих систем, шкіл, напрямів:

Біхевіоризм	(Дж. Б. Уотсон, В. М. Бехтєрев)
Гештальтпсихологія	(М. Вертгеймер, В. Келер, К. Коффка)
Гуманістична психологія	(А. Маслоу, К. Роджерс, Г. Оллпорт)
Неофрейдизм	(К. Хорні)

Психоаналіз, фрейдизм	(З. Фрейд)
Структуралізм	(Е. Тітченер)
Функціоналізм	(В. Джемс)

але

Джемс В. – Філософські погляди

ПРЕДМЕТИЗАЦІЯ ДЕЯКИХ ГРУП ДОКУМЕНТІВ

Фонди як універсальних, так і спеціальних, зокрема освітянських, бібліотек містять багато документів, предметизація яких, незалежно від галузевої ознаки змісту, потребує застосування особливих методичних підходів з огляду на їхню специфіку, обумовлену характером предмета документа (приміром, видання про окремих осіб, установи, географічні об'єкти) або формою й читацьким призначенням (наприклад, підручники, словники, дисертації, бібліографічні посібники тощо).

Предметизація документів про осіб (персоналії)

У документах з будь-якої галузі знань або суспільної практики основною темою значної кількості творів є конкретна особа. У бібліотекознавстві такі документи позначають терміном «*персоналія*» (від лат. *persona* – особа). Предметні рубрики, за допомогою яких відображають такі документи, називаються *рубриками-персоналіями*. Завдання комплексування документів про окремі особи актуальне для бібліотек будь-якого профілю, оскільки пов'язано з традиційно великою кількістю запитів користувачів на такі документи. Їхній обсяг за охопленням осіб і творів – за надзвичайної різноманітності за тематикою і характером – вимагає особливої уваги предметизаторів. Передусім вони мають чітко визначити основні завдання такого комплексування, які полягають у тому, щоб: 1) усі матеріали про визначену особу зібрати в одному місці під іменем цієї особи; 2) розкрити ці матеріали в усьому різноманітті їхнього змісту і форми.

Предметну рубрику-персоналію присвоюють, якщо весь документ або його значна частина описують життя й діяльність конкретної особи або кількох осіб, або одна з тем документа присвячена якій-небудь сфері діяльності особи і є важливою для відображення змісту документа. Не підлягають предметизації документи, де особа лише згадується.

Персоналії мають бути відображені в пошукових масивах таким чином, щоб максимально повно задовольнити різнобічні запити користувачів щодо цих документів. Для цього використовують індивідуальні й узагальнювальні рубрики-персоналії.

Індивідуальні рубрики-персоналії призначені для відображення документів про діячів, які зробили значний внесок у розвиток тієї або іншої науки або прикладної галузі, суспільного, економічного або культурного життя.

Питання формування персональних рубрик вимагає дотримання принципу максимально можливого, а не абсолютного виділення персоналій, оскільки останній може призвести до крайності, коли створюють рубрики на особи, які не цікавлять користувачів конкретної бібліотеки. Відповідно, формуючи рубрики-персоналії, слід

керуватися позицією «розумного максималізму». Виходячи з неї, кожна особа, що зробила вагомий внесок у розвиток науки, відіграла важливу роль в її історії й становленні, заслуговують на те, щоб документи про неї було відображено в рубриці-персоналії. У такому визначенні оперують термінами «видатний», «визначний», «відомий» тощо, оскільки ці критерії в деяких випадках відносні й не завжди абсолютно чіткі. Цим основним принципом послуговуються з урахуванням профілю бібліотеки і складу її користувачів. З погляду освітянської галузі, значущість тієї або іншої особи обумовлюється її внеском у розвиток освіти в цілому, педагогічної й психологічної науки, суміжних дисциплін, а також наявність публікацій про неї. Розглядаючи питання формування індивідуальних рубрик-персоналій, в освітянських бібліотеках бажано виділити такі категорії осіб (у разі потреби цей перелік можна розширити):

- ✓ видатні державні, громадські, політичні діячі, а також діячі науки і культури України, незалежно від галузі їхньої основної діяльності, які відіграли визначну роль в історії та розвитку освіти, педагогічної та психологічної науки;

- ✓ учені-енциклопедисти;

- ✓ учені, що визначили подальший шлях науки і зробили великий внесок в історію розвитку науки;

- ✓ видатні просвітники-педагоги, знані вітчизняні й зарубіжні діячі освіти, бібліотечної та книговидавничої справи;

- ✓ діячі науки – лауреати вітчизняних і зарубіжних премій;

- ✓ академіки і члени-кореспонденти НАПН України;

- ✓ вітчизняні й зарубіжні вчені, що зробили значний внесок у розвиток педагогіки, психології та інших галузей;

- ✓ наукові й науково-педагогічні працівники установ і організацій, навчальних закладів України, у підпорядкуванні яких перебуває бібліотека.

Першоджерелом для дослідження є документи, в яких конкретна особа з її життям, світоглядом і творчістю виступає як предмет дослідження. Для забезпечення найбільшої повноти комплексу документів і різнобічної характеристики в ньому особи до цього комплексу можна залучати такі матеріали:

- автобіографії, у т. ч. автобіографічні твори художньої літератури;

- біографії й різноманітні біографічні та документальні матеріали, у т. ч. про осіб, тісно пов'язаних з досліджуваною особою;

- мемуарні та епістолярні матеріали, зокрема спогади самої особи та інших про неї, листування, привітання, листи й звернення до неї тощо;

- різноманітні матеріали, спеціально присвячені особі: монографії, збірники й окремі статті в збірниках як загального характеру (огляди життя, діяльності, світогляду, творчості в цілому), так і ті, що висвітлюють окремі етапи і напрями її діяльності;

- монографії й статті про окремі твори, коментарі до них;

- вступні статті до творів осіб і до збірників на вшанування цих осіб (але не самі збірники, якщо в їхніх текстах немає матеріалів безпосередньо про осіб);
- матеріали до річниць і ювілеїв осіб і про їх проведення;
- описи рукописів і архіви осіб;
- бібліографічні й біобібліографічні матеріали;
- образотворчі матеріали, зокрема портрети, фотоальбоми, ілюстрації до творів особи, альбоми репродукцій художників тощо, а також твори, присвячені цим матеріалам;
- аудіо-, відео-, мультимедійні документи, в яких втілено результати діяльності особи, наприклад, екранізації творів, театральні (театралізовані) постановки тощо;
- матеріали персональних виставок і меморіальних музеїв;
- описи місць перебування особи;
- документи про відображення діяльності особи в літературі й мистецтві тощо.

Згідно із загальною методикою предметизації, документ, у якому висвітлюється не більше трьох тем, може мати ПР для кожної з них. Це ж правило поширюється й на документи, присвячені окремим особам: якщо йдеться не більше ніж про трьох осіб, – на кожна з них створюють предметну рубрику; якщо описують більше ніж три особи, документ отримує узагальнювальну рубрику. Однак у практиці предметизації персоналій трапляються винятки, зокрема у випадках, коли одній особі присвячена більша частина документа або особа вирізняється серед інших. У такому разі крім узагальнювальної рубрики слід оформити ПР на цю особу. Якщо документ присвячено групі осіб і всі вони за своєю значущістю потребують відображення під власними іменами, на кожна особу створюється рубрика-персоналія.

На розсуд бібліотек з урахуванням значущості особи до персональних комплексів можуть включатися не лише документи в цілому, в яких основною темою є ця особа, а й матеріали про неї, що відбирають відповідно до порядку аналітичної предметизації: статті зі збірників, періодичних і продовжуваних видань, окремі місця з книг і статей, різноманітні графічні матеріали з книжок і альбомів тощо.

Значущість тієї або іншої особи і його діяльності обумовлюється наявністю документів про неї, різноманітних за тематикою, характером і формою, що викликає потребу відповідного групування матеріалів у межах рубрики-персоналії за допомогою тематичних і формальних підзаголовків (*Додаток 3*).

Заголовки індивідуальних рубрик-персоналій формулюють з дотриманням положень ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 [23]. У заголовку зазначають повні прізвище, ім'я й по батькові особи (або іншу прийнятну форму імені з урахуванням мовно-національних особливостей), потім – роки його життя (для живих нині – лише рік народження).

Якщо діяльність особи представлено різнобічно, то ПР-персоналії формулюють без підзаголовків:

Вернадський, Володимир Іванович, 1863–1945

Костюшко, Анджей Тадеуш Бонавентура, 1746–1817

Платон, 427 до н. е. – 347 або 348 до н. е.

У формулюваннях рубрик-персоналій доречно пояснення сфери діяльності особи:

Пирогов, Микола Іванович, 1810–1881, хірург, педагог

До ПР-персоналії можна приєднувати тематичні, географічні, хронологічні й формальні підзаголовки. Якщо в документі розглядається певний аспект або розріз розгляду персоналії (скажімо, йдеться про один період життя або про діяльність особи у певній галузі науки або практики, його погляди тощо), то це відбивається у відповідних підзаголовках (*Додаток 3*):

Огієнко, Іван Іванович, 1882–1972 – Видавнича діяльність

Шевченко, Тарас Григорович, 1814–1861 – Творчість періоду заслання,
1847–1857

Франко, Іван Якович, 1856–1916 – Педагогічні погляди

Крім складних предметних рубрик (ім'я особи в заголовку – підзаголовок), у процесі предметизації документів про осіб застосовують і деякі форми описової рубрики, в яких поняття, що відбивають ті або ті аспекти особи або її зв'язки й відношення, вводяться в рубрики-персоналії за допомогою сполучників «*i*» (наприклад, особа *i* окреме питання або інша особа, або країна, місцевість, галузь знань, вид мистецтва тощо) та «*як*» (скажімо, «Шевченко *як* художник», «Пирогов *як* педагог» тощо); прийменників «*у(в)*» (наприклад, особа *в* спогадах, *в* поезії, *в* живописі, *в* кіно, *в* засланні, *у* вигнанні тощо) та «*про*» (приміром, особа *про* те або *про* інше питання, *про* іншу особу, *про* країну, *про* подію тощо).

Рубрики-персоналії не створюють, якщо в документі йдеться не про саму особу безпосередньо, а лише про зміст її вчення, теорії, відкриття, про створену нею школу, напрям, методику, систему поглядів тощо, які мають свої власні назви (хоча б і похідні від імені особи), про науку (наукову дисципліну), засновником або об'єктом якої є особа. У такому разі доцільно формувати предметну рубрику, що відповідає основній темі документа. У формулювання рубрики може бути включено ім'я особи або терміни, утворені від імені особи:

Дарвінізм

Макаренка система

Менделєєва періодичний закон

Монтессорі методика

Неевклідова геометрія

Неоплатонізм

Рентгенівські промені

Сухомлиністика

Шевченкознавство

Крім комплексування документів про особи в рубриках-персоналіях безпосередньо під їхніми іменами застосовують й інший спосіб комплексування, коли документи про групу осіб об'єднують за певними ознаками – за назвою професії або спеціальності, за приналежністю до одного напрямку, ідейної течії, руху, організації, гуртка тощо – за назвами останніх, за родом діяльності, соціальними або віковими ознаками. У них також комплексують документи переважно про осіб, які не є особливо видатними, широко відомими і знаними. Це, зокрема, другорядні,

маловідомі політичні й громадські діячі; рядові учасники національно-визвольних, революційних, політичних, громадських рухів, учасники воєн; випадкові особи, біографіям яких присвячено окремі книги, що не мають цінності для фонду бібліотеки; пересічні представники окремих наукових, філософських, педагогічних, психологічних шкіл, течій, рухів, напрямів; другорядні діячі науки, суспільної думки, культури, діяльність яких не має великої наукової цінності. У такому разі створюють так звані колективні або збірні персоналії, які відображаються в узагальнювальних предметних рубриках.

Узагальнювальні предметні рубрики є тематичними. У них відображають збірки біографій кількох осіб однієї професії, збірники документів, спогадів, висловлювань, а також біографії окремих осіб і збірники документів про осіб, які не одержали індивідуальних (персональних) рубрик. Збірні рубрики-персоналії формулюють за допомогою іменника в множині:

Громадські діячі
Дитячі письменники
Діячі освіти
Історики
Марксисты
Педагоги
Письменники українські
Стоїки

Інформацію в таких рубриках деталізують за допомогою відповідних підзаголовків:

Вчителі – Підвищення кваліфікації
Вчителі – Психологічна підготовка

Персоналії також відображають за допомогою складних предметних рубрик поєднанням відповідного заголовка предметної рубрики з узагальнювальними підзаголовками:

Національна академія педагогічних наук України – Академіки
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія – Викладачі

Якщо ж категорію зірної персоналії визначити неможливо, доцільно формувати тематичні, географічні ПР або ПР-назви організації з підзаголовками «Діячі – Біографічні видання» за моделлю «Категорія – Діячі – Біографічні видання»:

Україна – Діячі – поч. 20 ст. – Біографічні видання
Культура – Діячі – Україна, поч. 20 ст. – Біографічні видання

Іноземні імена, що розглядають як предметні рубрики, наводять в українській транскрипції:

Фребель, Фрідріх Георг
Песталоцці, Йоганн Генріх

Легендарні, міфологічні, вигадані герої по своїй суті є особами, і на їхні імена складають персоналії на загальними правилами. Для уточнення, ідентифікації персоналій такої категорії осіб слід давати відповідні пояснення з урахуванням прийнятих скорочень:

Геракл, міфол.
Дюймовочка, літ. образ

Котигорошко, фольк. образ
Лука, апостол

Предметизація документів про установи та організації

У бібліотечній практиці для позначення установ і організацій, підприємств, партій, об'єднань, громадських рухів, тимчасових колективів тощо зазвичай застосовують термін «колектив». Існує багато видів колективів різного підпорядкування й форми власності, що мають постійний або тимчасовий характер. Серед них органи державної влади і державного управління (Верховна Рада, Президент, Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти і науки тощо), різноманітні установи (наукові установи, бібліотеки, театри, музеї, лікарні, банки тощо), підприємства (заводи, фабрики, комбінати, виробничі об'єднання тощо), навчальні заклади (університети, інститути, академії, школи, дитячі садочки тощо), міжнародні й вітчизняні політичні, економічні, культурні організації, товариства, об'єднання (ЮНЕСКО, ІФЛА, МВФ, НАТО, СНД, «Просвіта», «ПЛАСТ» тощо), з'їзди, конференції, саміти, виставки, конкурси тощо.

Документи, присвячені окремим установам і організаціям, предметизують, зазвичай, під адекватними рубриками – назвами колективів – з дотриманням положень ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 [23]. Індивідуальна предметна рубрика містить назву установи в офіційній формі:

Педагогічний музей України

Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка

Як узагальнювальні предметні рубрики зазначають тип установи (організації):

Вищі педагогічні навчальні заклади

Музеї

Університети

Під індивідуальними ПР можна відображати документи оглядового характеру щодо діяльності установ, організацій тощо, документальні, довідкові та бібліографічні документи про їхні функції, структуру й діяльність, історію створення, а також ювілейні видання, художні твори й нариси, присвячені колективу установи (організації).

Предметизація документів про установи та організації подібна до предметизації документів про окремих осіб. Загальним для них є те, що під рубрикою – назвою колективу, як і під іменем особи, предметизують лише документи, предметом яких є безпосередньо конкретний колектив. Публікації самого колективу, що не містять матеріалів про нього, а присвячені тим або іншим питанням, відображають не під назвою колективу, що їх видав, а під рубрикою теми документа. Винятком є видання колективу з матеріалами, що його характеризують. Наприклад, книгу *«Інститут педагогіки: погляд через роки (до 75-річчя від дня заснування Українського науково-дослідного інституту педагогіки)»*, підготовлену науковцями інституту, слід предметизувати під рубрикою:

Інститут педагогіки НАПН України – Історія, 1926–2000

Документи про досвід роботи, виробничі процеси тощо, які висвітлюються на прикладі конкретного колективу, відображають під назвою проблеми, питання тощо. Скажімо, книга, в якій розповідається про ознайомлення дітей з їхніми правами і обов'язками в дошкільному навчальному закладі № 5 м. Сміли, отримає рубрику:

Права дитини

Якщо в документі рівною мірою представлено і матеріали з теми, і відомості про колектив, їх слід відобразити як під тематичною, так і під персональною рубрикою – назвою колективу.

Спосіб предметизації документів про окремі колективи визначають не для кожного колективу, а для цілої групи колективів визначеного профілю. Слід пам'ятати, що документи про дуже великі або визначні колективи відображають під їхньою назвою, навіть якщо для документів про тип колективу, до якого вони належать, ухвалено рішення про відображення під узагальнювальною рубрикою. Приміром, якщо в бібліотеці документи про музеї групують під узагальнювальними рубриками типу «Музеї – Країна», то документи про такі музеї, як Національний музей історії України, Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків, Педагогічний музей України тощо бажано відобразити під адекватними рубриками, а в разі потреби – продублювати під узагальнювальними:

Музеї – Німеччина
Природничі музеї – Росія
Художні музеї – Франція
Шкільні музеї – Україна
Педагогічний музей України
Педагогічні музеї – Україна

Якщо призначення установи – розкрити діяльність конкретної особи, слід пов'язати рубрику – назву цієї установи – з рубрикою-персоналією:

Національний музей-садиба М. І. Пирогова

Див. також

Пирогов Микола Іванович, 1861–1881

Зв'язок між установою й особою необхідно також відбити і тоді, коли установу заснувала конкретна особа, оскільки в документах про таку установу йтиметься і про її засновника, наприклад:

«Олександрія», державний дендрологічний парк НАН України

Див. також

Браницька (Енгельгардт) Олександра Василівна, 1754–1838

Це ж положення стосується й установ, яким суттєву підтримку надавали конкретні особи:

Перша Київська гімназія

Див. також

Терещенко Микола Артемович, 1819–1903

У разі, якщо колективу присвоєно ім'я конкретної особи, що не мала до неї безпосереднього стосунку, назва установи не пов'язується з ім'ям цієї особи, оскільки предметом документа про таку установу не є характеристика цієї особи, наприклад:

Київський університет імені Бориса Грінченка

У разі зміни назви колективу документи про нього предметизують під сучасною назвою. На неї від усіх попередніх назв дають посилання:

Київський інститут народної освіти ім. М. П. Драгоманова
Київський державний педагогічний інститут ім. О. М. Горького
Київський Державний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова

Див.

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова

При наявності повних і скорочених, офіційних і неофіційних назв організацій, партій, об'єднань тощо до прийнятої форми також дають посилання від усіх варіантів назви.

Матеріали з'їздів, нарад, конференцій тощо відбивають під ПР – назвою галузі або проблеми, яким вони присвячені, і під назвою організації, що їх організувала і провела, з типовим підзаголовком або позначенням конкретного заходу:

Національна академія педагогічних наук України – Загальні збори
Міністерство освіти і науки України – З'їзди, симпозиуми тощо
або

Міністерство освіти і науки України – II Всеукраїнський з'їзд працівників освіти – Київ, 2001

Під час предметизації документів про окремі установи та організації послуговуються типовими тематичними підзаголовками:

- Будівлі
- Допоміжні установи (лабораторії, кабінети, майстерні тощо)
- Звіти
- Історія
- Керівництво
- Матеріально-технічне забезпечення
- Міжнародна діяльність
- Музеї, виставки
- Наукова діяльність
- Наукові роботи
- Організація роботи
- Особовий склад
- Плани
- Публікації
- Співробітництво
- Статути, положення
- Структура
- Фінансове господарство

Для розкриття різних аспектів функціонування установи використовують тематичні, географічні та формальні підзаголовки:

Інститут обдарованої дитини НАПН України	– Міжнародна діяльність
Інститут проблем виховання НАПН України	– Науково-дослідна робота
Національна академія педагогічних наук України	– Структура
Перша Київська гімназія	– Історія, 1909–1919

Слід зазначити, що на вибір способу предметизації документів про установи та організації впливають профіль бібліотеки, кількість документів певної тематики, їхній характер, запити користувачів, а також специфіка галузі, до якої належить колектив.

Предметизація документів про географічні об'єкти

Зміст багатьох документів має територіальний аспект, тобто в них вміщено інформацію про певні географічні об'єкти. У ході предметизації таких документів важливо з'ясувати, чи є в кожному конкретному випадку географічний об'єкт предметом дослідження, чи він слугує для ілюстрації окремих положень теоретичного або прикладного характеру.

Документи, основним предметом дослідження яких є географічні об'єкти, предметизують під рубриками з їхніми назвами – географічними рубриками:

Великий шовковий шлях
Дніпро, ріка
Північна Америка
Хорватія, Республіка
Україна

Якщо в документі географічний об'єкт розглядають у певному аспекті, тобто на матеріалі про цей об'єкт досліджують його властивості, закономірності, тоді документ предметизують під назвою розглянутої проблеми, а назва географічного об'єкта наводиться як географічний підзаголовок:

Вища освіта – Історія – Західна Європа
Дошкільне виховання – Велика Британія
Етнопедагогіка – Україна

Ці правила поширюються також на предметизацію документів про країну, яка є об'єктом вивчення багатьох наук, – як природничих (географія, геологія), так і суспільних (економіка, політика, історія тощо).

Як заголовки і підзаголовки предметної рубрики відображають географічні об'єкти з галузі фізико-географічних, соціально-економічних та історико-географічних категорій, що мають власні географічні або похідні від власних географічних назви.

Ці географічні об'єкти умовно можна представити такими категоріями:

- Материка, частини світу, острови, півострови.
- Географічні регіони (цілісні й відносно стаціонарні утворення в межах географічної оболонки, що характеризуються певним географічним положенням та участю у формуванні й функціонуванні геосистем, наприклад, Донецький басейн, Придніпров'я, Кубань, Закарпаття, Близький Схід тощо).
- Водні об'єкти:
 - водойми: океани, моря, морські течії, затоки, бухти, лимани, протоки, озера, водосховища, ставки;
 - водотоки: річки, канали.
- Географічні ландшафти: степи, лісостепи, напівстепи, пустелі, тундри.
- Геоморфологічні об'єкти: гори, гірські вершини, хребти, печери, плоскогір'я, височини, нагір'я, низовини, рівнини, річкові долини, улоговини.

➤ Країни (держави), групи країн, у тому числі ті, що раніше існували (давні держави, місця археологічних розкопок, міфічні країни тощо).

➤ Адміністративно-територіальні одиниці:

– республіки, краї, області, райони, губернії, повіти (в Україні, Росії);

– амти, департаменти, землі, медьє, провінції, повіти, штати, землі, кантони тощо (у зарубіжних країнах).

➤ Населені пункти: міста, селища, села, аули, улуси тощо.

➤ Тимчасові поселення різного призначення й характеру.

➤ Пам'ятні історичні (Холодний Яр), літературні (Ясна Поляна), воєнно-географічні (Лютізький плацдарм) місця тощо.

➤ Наукові станції, обсерваторії, заповідники тощо.

Під предметною рубрикою – назвою країни, зазвичай, відображають документи загального й довідкового характеру, що описують країну всебічно і містять довідкові, статистичні дані про неї; документи, що містять географічні й картографічні матеріали, а також твори художньої літератури, нариси, спогади тощо. Для виділення окремих аспектів використовують тематичні й формальні підзаголовки:

✓ Тематичні підзаголовки:

- Адміністративно-територіальний поділ
- Внутрішня політика
- Воєнна історія
- Географія
- Геологія
- Геофізика
- Геохімія
- Гідрогеологія
- Гідрологія
- Демографія
- Державний устрій
- Економіка
- Економічна географія
- Економічне становище
- Законодавство
- Збройні сили
- Зовнішня політика
- Інженерна геологія
- Історія
- Конституція
- Кордони
- Міжнародне становище
- Міжнародні зв'язки
- Народне господарство
- Населення
- Палеонтологія
- Статистика
- Фізична географія

✓ Формальні підзаголовки:

- Альбоми
- Атласи
- Бібліографічні видання
- Довідники
- Картографічні видання
- Путівники

Наприклад:

Україна – Адміністративно-територіальний поділ – Довідники

Предметизація документів про країни й адміністративні поділи країн має свої особливості. Зокрема, документи про держави і державні утворення, яких на цей час уже не існує, слід предметизувати під їхніми тодішніми назвами:

Візантія
Колхіда
Херсонес

Країни, в яких з часом змінилася назва, предметизують під сучасною назвою, а від колишньої роблять посилання:

Русь

Див.

Україна

Московія

Див.

Росія

Якщо держави увійшли до складу іншої держави або якщо держави виділилися зі складу іншої держави і стали самостійними, рубрики-назви слід зв'язувати посиланнями:

Україна – Історія, кінець 20 ст.

Див. також

СРСР – Історія, кінець 20 ст.

РРФСР – Історія

Див.

Росія – Історія

Під рубрикою – новою назвою країни – збирають документи, що дають уявлення про територію країни (якщо територія колишньої й нової держави збігається), а також ті, що характеризують країну в історичному плані (суспільна, воєнна, економічна історія тощо). Але документи про адміністративний поділ, зовнішню політику, державний устрій тощо слід відображати і під старою, і під новою назвою країни. Так само предметизують документи про старі й нові великі адміністративні одиниці (губернії, області, райони, землі, кантони, провінції тощо) однієї країни і про окремі населені пункти.

Документи про райони міст зазвичай предметизують під назвою міст:

Одеса. Приморський район

Назви всіх географічних об'єктів повинні мати уточнення категорії, до якої належить об'єкт (категорійна ознака) – місто, острів, ріка тощо. Ці уточнення записують без скорочень через кому після назви об'єкта:

Сквирка, ріка
Кам'яна Могила, урочище

Для підвищення інформативності предметних рубрик до власного імені в заголовку або підзаголовку слід додавати в дужках назву (географічний релятор) адміністративно-територіального поділу або фізико-географічного регіону, на території якого розташований географічний об'єкт.

Без визначників території подають такі географічні поняття:

- материки (континенти);
- океани;
- моря;
- географічні регіони;
- країни;
- адміністративні одиниці в складі України (столиця, області, республіка).

Географічні об'єкти визначають тільки географічними ідентифікуючими ознаками:

✓ Архіпелаги, атоли, острови, затоки, лимани, морські течії – водними об'єктами:

Арабатська затока (Азовське море)
Гольфстрім, течія (Атлантичний океан)
Джарилгач, острів (Чорне море)
Дніпровський лиман (Чорне море)
Луїзіада, архіпелаг (Коралове море)
Уейк, атол (Тихий океан)

✓ Пагорби, гірські системи, долини, нагір'я, низовини, озера, плоскогір'я, півострови, природні області, пустелі, рівнини, річки, степи тощо – частиною суші:

Афон, півострів (Південна Європа)
Бадхиз, височина (Середня Азія)
Байдарська долина (Кримський півострів)
Бенгальська рівнина (Індостан, півострів)
Верхньодунайська низовина (Балканський півострів)
Канаверал, мис (Флорида, півострів)
Ногайський степ (Передкавказзя)
Патомське нагір'я (Забайкалля)
Помаранчева ріка (Південна Африка)
Сахара, пустеля (Північна Африка)
Тракайські озера (Прибалтика)
Хібіни, гірський масив (Кольський півострів)

✓ Окремі гори, гірські вершини, льодовики, перевали – гірськими масивами, на території яких вони розташовані:

Білуха, гора (Алтай, гірська країна)
Броккен, вершина (Гарц, гори)
Воловецький перевал (Українські Карпати)
Федченко льодовик (Західний Памір)

Адміністративно-територіальні одиниці визначають таким чином:

✓ Райони (Україна) – назвою адміністративно-територіального поділу, на території якого вони розташовані:

Сакський район (Автономна Республіка Крим)
Тетіївський район (Київська область)

✓ Адміністративно-територіальні одиниці зарубіжних країн (включаючи країни СНД) – назвою країни:

Емтланд, льон (Швеція)
Забайкальський край (Росія)
Зальцбург, земля (Австрія)
Імереті, регіон (Грузія)
Нямц, повіт (Румунія)
Про, департамент (Франція)
Сольнок, медьє (Угорщина)
Тачіра, штат (Венесуела)
Чукотський автономний округ (Росія)

Населені пункти визначають у такий спосіб:

✓ Населені пункти України (за винятком обласних міст і столиці АР Крим) – назвою обласного і республіканського центру:

Пісківка, селище міського типу (Київська область)
Рибаче, село (Автономна Республіка Крим)
Сміла, місто (Черкаська область)

✓ Населені пункти (міста) зарубіжних країн – назвою країни:

Брест, місто (Білорусь)
Брест, місто (Німеччина)
Брест, місто (Польща)
Брест, місто (Франція)
Тревизо, місто (Італія)
Фес, місто (Марокко)

Міста, що не змінювали своєї назви за зміни адміністративної приналежності, вживаються з релятором останньої адміністративної приналежності:

Гомель, місто (Білорусь)
Вуковар, місто (Хорватія)

Міста, що змінювали свою назву, подають під назвою, що відповідає певному періоду без релятора; до нової назви роблять посилання:

Ворошиловград, місто

Див. також

Луганськ, місто

Примітка: до 1933 року – Луганське, у 1935–1958 та у 1970–1990 роках – Ворошиловград

В ідентифікуючій географічній ознаці допускається використання офіційно прийнятих аббревіатур:

Олександрія, місто (США)
Беноні, місто (ПАР)

Вонсан, місто (КНДР)

Для населених пунктів, розташованих на території Німеччини, використовують релятор «*Німеччина*» незалежно від того, перебували вони на території НДР чи ФРН до їх об'єднання:

Дрезден, місто (Німеччина)

Бонн, місто (Німеччина)

Для населених пунктів, розташованих на території Корейського півострова, використовують релятори, що відповідають назвам держав: Корея, Республіка і КНДР:

Масан, місто (Корея, Республіка)

Нампхо, місто (КНДР)

У назвах географічних рубрик дотримуються сучасної термінології, поданої в сучасній орфографії. Географічні назви записують без скорочень. Інверсію в географічних назвах не застосовують.

ПРЕДМЕТИЗАЦІЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ДОКУМЕНТІВ

Предметизація різних видів документів потребує диференційованого підходу, що передбачає врахування не тільки його змісту, а й виду і цільового призначення.

Визначення виду – важливе питання в процесі аналітико-синтетичного опрацювання документів загалом і в процесі предметизації зокрема. Усі документи класифікують за різними ознаками, незалежно одна від одної. Зокрема, документи поділяють на первинні (містять безпосередні результати наукових досліджень і розробок, нові наукові відомості або нове осмислення відомих ідей і фактів, твори художньої літератури, мистецтва тощо) і вторинні (з результатами аналітико-синтетичного і логічного опрацювання одного чи кількох первинних документів або відомостей про них). Водночас первинні й вторинні документи поділяють на опубліковані та неопубліковані (такі, що не публікуються). Цей поділ досить умовний, особливо у зв'язку з розвитком сучасних засобів репродукування.

Відповідно до способу виготовлення документи бувають:

- ✓ рукописні (разом з машинописними та принтерними);
- ✓ друковані документи (видання), опрацьовані в ході редакційно-видавничого процесу і які відповідають вимогам до їхнього видавничого оформлення й поліграфічного виконання;
- ✓ аудіовізуальні (магнітні фонограми, грамплатівки, діафільми, діапозитиви, кінофільми тощо);
- ✓ машиночитані (електронні) документи, інформацію в яких подано у формі електронних даних і для використання яких потрібні засоби комп'ютерної техніки.

За знаковою системою, в якій записано інформацію, документи поділяють на:

- текстові, в яких більшу частину обсягу займає словесний, цифровий, у вигляді ієрогліфів, хімічних, фізичних, математичних формул або змішаний текст;
- нотні, де музичні твори записано за допомогою нотних знаків;
- картографічні, що в картографічній проекції є зменшеним узагальненим зображенням поверхні Землі або інших об'єктів у певній системі умовних позначень;

➤ образотворчі – які поєднують живописні, графічні, скульптурні твори мистецтва, спеціальні або художні фотографічні зображення й кінофільми та інші графічні роботи, креслення, діаграми, схеми, плакати, афіші тощо.

Також у процесі предметизації потрібно звертати увагу й на те, що самі текстові документи, що сьогодні переважно складають фонди бібліотек, різняться типами тексту, і які умовно поділяються так:

- Тексти з явно вираженою логічною структурою й поділом на глави, розділи, параграфи тощо:

- монографії;
- дисертації, автореферати дисертацій;
- підручники, навчальні й навчально-методичні посібники, курси лекцій тощо;
- практичні, виробничі посібники тощо.

- Тексти, що є поєднанням кількох самостійних текстів (на відміну від єдиного зв'язного тексту), тобто збірники:

- наукових праць;
- матеріали семінарів, конференцій;
- законів, указів, постанов;
- літературно-художніх творів одного або кількох авторів, альманахи, антології;
- хрестоматії, книги для читання (читанки) тощо.

- Тексти, логічна структура яких не виражена явно (тексти без поділу на глави, розділи тощо).

- Тексти, що не мають абсолютної зв'язності і не є поєднанням декількох текстів:

- енциклопедії, довідники, словники;
- бібліографічні, реферативні, аналітичні матеріали;
- каталоги, альбоми;
- карти, схеми, атласи тощо.

Специфіка предметизації окремих видів документів обумовлена їхньою формою й цільовим призначенням. У першу чергу, це – довідкові видання, бібліографічні посібники, календарі, путівники тощо. Спільним у їх предметизації є те, що документи універсального змісту предметизують під узагальнювальними ПР, які вказують на їхній вид:

Енциклопедії
Бібліографічні видання

Для спеціальних (галузевих) видань з окремої галузі знань, проблеми, теми, питання, формулюють складні предметні рубрики. Заголовок такої ПР відбиває основний предмет документа, а підзаголовок – його вид, форму, читацьке призначення (*Додаток 2*).

Предметизація довідкових видань

Робота над доповіддю, курсовою роботою, дипломним проектом і в багатьох інших випадках – для з'ясування та уточнення різних питань, подій, фактів, понять, термінів – передбачає залучення довідкової літератури. Довідкові видання призначені для отримання відомостей різноманітного характеру, підсумовують знання, накопичені наукою й практикою. Для них характерні: особливий відбір фактів, обумовлений потребою згортання інформації; відповідна мова і стиль, лаконізм викладу; максимальна відкритість для пошуку відомостей. Усе це вимагає специфічних способів подання матеріалу, його оптимізації, що виявляється в особливій структурі довідкових видань і активному використанні пошукових засобів. Характер інформації широко варіюється залежно від читацької адреси і конкретного цільового призначення видання.

Довідкове видання – видання, що містить короткі відомості наукового або прикладного характеру, розташовані в порядку, зручному для їх швидкого віднаходження, і не призначене для суцільного читання. Основними видами довідкових видань є:

- енциклопедії;
- мовні словники;
- довідники.

Предметизація енциклопедій

Термін «енциклопедія» походить від грецького словосполучення *enkyklios paideia*, що означає «навчання по всьому колу знань». Значення терміна «енциклопедія» історично змінювалося. В античному суспільстві його вживали для позначення так званих семи вільних мистецтв (граматика, риторика, логіка, геометрія, арифметика, музика й астрономія). У XVI ст. він поширився в Західній Європі в новому сенсі, близькому до поняття «збірник різноманітного змісту». Поступово термін набув сучасного значення. Таким чином, **енциклопедія** – це довідкове видання, узагальнений звід основних впорядкованих, концептуально організованих і апробованих відомостей з однієї або всіх галузей знань і практичної діяльності, викладених у вигляді статей, розташованих за абеткою їхніх назв або в систематичному порядку. Важливими вимогами до енциклопедій є стислість викладу, концентрація фактичного матеріалу, його точність.

Енциклопедії поділяють за такими основними ознаками:

- ✓ За цільовим призначенням:

Науково-популярна енциклопедія – енциклопедія, що призначається читачеві-нефахівцю й висвітлює яку-небудь галузь знань досить повно і всебічно.

Популярна енциклопедія – енциклопедія з широким колом відомостей, необхідних у повсякденному житті або для проведення дозвілля.

- ✓ За характером інформації:

Універсальна енциклопедія – енциклопедія, що охоплює всі галузі знань.

Спеціалізована енциклопедія – енциклопедія, присвячена окремій галузі знань. Спеціалізовані енциклопедії можуть бути:

- **галузевими** – представляють звід відомостей з якої-небудь галузі науки, культури, виробництва або практичної діяльності («Енциклопедія освіти», «Педагогическая энциклопедия», «Економічна енциклопедія», «Філософська енциклопедія»);

- **тематичними** – містять звід відомостей з якої-небудь теми («Українська літературна енциклопедія», «Енциклопедія українського козацтва», енциклопедія для дітей «Українська народна мудрість»);

- **персональними** – надають відомості про життя й діяльність якої-небудь видатної особистості («Шевченківська енциклопедія»).

Регіональна енциклопедія – енциклопедія, що містить звід відомостей про який-небудь регіон або населений пункт країни або світу: місто, село тощо («Енциклопедія українознавства», веб-енциклопедія «Київ»).

✓ За складом основного тексту виділяють енциклопедичні словники.

Енциклопедичний словник (довідник) – це енциклопедія у вигляді однотомного, зрідка – багатотомного довідкового видання, що містить основні відомості з однієї або всіх галузей знань або практичної діяльності, викладені у формі розташованих за абеткою коротких статей, які не супроводжуються списками літератури («Український словник енциклопедичний (УСЕ)», «Енциклопедичний словник юного хіміка», «Книгознавство. Енциклопедичний словник»).

✓ Залежно від обсягу інформації енциклопедії умовно ділять на великі – кілька десятків томів, малі – 10–12 томів, короткі – 4–6 томів, енциклопедичні словники – 1–3 томи. У такому розподілі енциклопедичних видань на енциклопедії та енциклопедичні словники враховується обсяг інформації у виданні в цілому і обсяг статей: цей показник менший для других, ніж для перших. Таким чином, кількісна ознака є однією з основних у виділенні енциклопедичних словників зі складу енциклопедичних видань загалом.

Значну частину серед довідкових видань складають **педагогічні енциклопедії й словники** – науково-довідкові видання з педагогіки та освіти, що містять відомості з історії, теорії та практики виховання і навчання (загалом або з окремих галузей педагогічної науки). Як особливий вид педагогічної літератури педагогічні енциклопедії почали з'являтися наприкінці 18 – на початку 19 ст. Збільшення кількості видань навчально-педагогічних посібників і теоретичних робіт з педагогіки, педагогічної психології зумовило потребу узагальнення накопиченого педагогічного досвіду в найбільш зручній для огляду енциклопедичній формі. Педагогічні енциклопедії розрізняють за змістом (загального характеру і присвячені окремим проблемам, розділам, дисциплінам педагогічної науки) та за структурою – абетково-словникові (основний тип) і систематичні.

Під час предметизації енциклопедичних видань основним критерієм для визначення предметних рубрик є їхній зміст. Приміром, енциклопедіям і

енциклопедичним словникам універсальної тематики присвоюють предметну рубрику, де заголовком є формальна ознака документа, наприклад:

Українська Радянська Енциклопедія : [у 12 т.] / [голов. ред., голова редкол. Бажан М. П. ; редкол.: Антонов О. К. та ін.]. – Вид. 2-ге. – Київ : Голов. ред. Укр. рад. енциклопедії, 1877–1985. – Т. 1–12.

1. Енциклопедії – Україна – Енциклопедії

Спеціалізованим енциклопедіям і енциклопедичним словникам присвоюють предметні рубрики, що відображають основний зміст документа (тематичні предметні рубрики) з підзаголовком форми „Енциклопедії”, наприклад:

Енциклопедія освіти / АПН України ; [голов. ред. В. Г. Кремень; чл. редкол.: І. Д. Бех, Н. М. Бібік, В. Ю. Биков та ін.]. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 1036, [2] с.

1. Освіта – Енциклопедії
2. Педагогіка – Енциклопедії

Україна : повна енциклопедія / [авт.-упоряд. В. М. Склярєнко та ін.]. – Харків : Фоліо, 2007. – 463 с. : кольор. іл.

1. Україна – Енциклопедії

Київ : історико-біографічний енциклопедичний довідник / Г. Ю. Івакін [та ін.] ; відп. ред. Ю. О. Храмов ; Ін-т гуманіт. досліджень УАН. – Київ : Фенікс, 2007. – 1087 с. : кольор. іл., фотогр.

1. Київ – Енциклопедії

Шевченківська енциклопедія : в 6 т. / НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка ; [редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін.]. – К., 2012 – .

1. Шевченко, Тарас Григорович, 1814–1861 – Енциклопедії

Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філос. ім. Г. С. Сковороди НАН України ; [редкол. Є. К. Бистрицький та ін.; голова редкол. В. І. Шинкарук; наук. ред. Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук] . – Київ : Абрис, 2002. – 742 с.

1. Філософія – Енциклопедії

Предметизація довідників

Довідник – це довідкове видання прикладного характеру, побудоване за абеткою назв статей або в систематичному порядку.

✓ За цільовим призначенням розрізняють довідники: наукові, суспільно-політичні, виробничо-практичні, навчальні, популярні, побутові тощо.

Науковий довідник – це довідник для наукової роботи.

Виробничо-практичний довідник – довідник для фахівців, зайнятих у сфері виробництва або суспільної практики.

Суспільно-політичний довідник – довідник, що містить актуальну суспільно-політичну інформацію і призначений для широкого кола читачів.

Навчальний довідник – містить відомості з певної навчальної дисципліни, організований відповідно до навчальної програми і призначений учням або студентам.

Популярний довідник – містить відомості з якої-небудь теми і призначений для широкого кола читачів.

Побутовий довідник – довідник з прикладними відомостями, необхідними в повсякденному житті.

✓ За складом основного тексту розрізняють:

Комплексний довідник – містить відомості з певної тематики і має складну структуру.

Спеціалізований довідник – містить відомості про один предмет, об'єкт дослідження і має, як правило, просту структуру.

✓ За характером інформації виділяють:

Статистичний довідник – спеціалізований довідник, що містить статистичні дані з однієї або кількох галузей народного господарства і суспільного життя.

Каталог – спеціалізований довідник із систематизованим переліком певних предметів і послуг (каталог аукціону, каталог бібліотеки, каталог виставки, каталог товарів і послуг, музейний каталог).

Визначник – спеціалізований довідник, що містить інформацію про певні об'єкти вивчення й призначений для ідентифікації об'єкта.

Біографічний довідник (словник) – довідник з відомостями про життя й діяльність будь-яких осіб.

Путівник – довідник з відомостями про країни, географічні пункти, культурно-освітні установи і заходи, об'єкти тощо, розташованими в зручному для огляду порядку.

Як правило, довідники мають чітку тематичну спрямованість, відповідно до якої їм присвоюють тематичні предметні рубрики з підзаголовком форми «Довідники», наприклад:

Бондарчук, К. С. Українська мова : довідник
/ Катерина Бондарчук. – Тернопіль : Підручники й посібники, 2010. – 207, [1] с. – (Довідник школяра).

1. Українська мова – Довідники

Предметизація словників

Словники – це довідкові видання упорядкованого переліку мовних одиниць (слів, словосполучень, фраз, термінів, імен, знаків), доповнених відповідними довідковими даними. Переважна більшість існуючих словників – мовні.

Мовний словник – це довідкове видання, що містить перелік мовних одиниць з їхніми характеристиками або перекладом на іншу мову. Їх розрізняють:

✓ За цільовим призначенням:

Науковий мовний словник – мовний словник, що містить результати досліджень лексики і граматики мови загалом, окремих мовних одиниць і граматичних категорій, історії мови, призначений фахівцям-мовознавцям.

Науково-популярний мовний словник – містить імперативні норми слововживання й призначений широкому колу читачів.

Виробничо-практичний (спеціальний) мовний словник – містить перелік слів і словосполучень, які використовують у певній галузі наукової або виробничої діяльності, з їх тлумаченням або перекладом на іншу мову, призначений фахівцям різної кваліфікації.

Навчальний мовний словник – призначений для навчання будь-якій мові і розрахований на учнів різного віку та різного ступеня навчання.

✓ За характером інформації виділяють:

Загальний мовний словник – мовний словник, що відображає всю лексику мови. До загальних мовних словників належить **тлумачний словник** – мовний словник, у якому роз'яснюється значення слів якої-небудь мови, подається їхня граматична і стилістична характеристика, приклади вживання та інші відомості.

Аспектний (окремий) мовний словник – мовний словник, що відображає окрему групу мовних одиниць, виділених за якою-небудь спільною ознакою. До аспектних мовних словників належать словники синонімів, омонімів, антонімів, паронімів, архаїзмів, історизмів, неологізмів, фразеологізмів, рідкісних слів, метафор, епітетів, порівнянь тощо.

✓ За об'єктом опису окремих характеристик мови розрізняють етимологічні, граматичні, орфографічні, орфоепічні словники, словники службових слів, а також словники морфем, коренів, афіксів, рим та інших одиниць мови.

✓ За повнотою представлення лексичного складу мови загалом і окремих його елементів виділяють повні, середні й короткі мовні словники.

✓ За кількістю мов, відображених у словнику, розрізняють одномовні й багатомовні словники. До багатомовних словників належать перекладні словники і розмовники.

Різновидом мовного словника є термінологічний словник. Його завдання – уніфікувати вживання термінів у певній галузі суспільної практики. За цільовим призначенням термінологічні словники бувають наукові й виробничо-практичні. Термінологічний словник може бути одномовним або багатомовним, містити іншомовні еквіваленти, з визначеннями термінів або без визначень (дефініцій).

Якщо словники мають тематичну спрямованість, їх індексують тематичними предметними рубриками з формальним підзаголовком форми документа «Словники», «Словники термінологічні», «Словники тлумачні» тощо, наприклад:

Українсько-англо-російський тлумачний словник з радіоекології і радіобіології = Ukrainian-English-Russian Explanatory Dictionary on radioecology and radiobiology = Украинско-англо-русский толковый словарь по радиоэкологии и радиобиологии / В. І. Глазко [та ін.] ; Укр.

акад. аграр. наук. – К. : Чорнобильінтерінформ, 2001. – 395 с. – Парал. назва англ. та рос. мовами.

1. Українська мова – Словники тлумачні
2. Англійська мова – Словники тлумачні
3. Російська мова – Словники тлумачні
4. Словники англійської мови – Словники перекладні
5. Словники української мови – Словники перекладні
6. Словники російської мови – Словники перекладні
7. Українсько-англійські словники – Словники перекладні
8. Українсько-російські словники – Словники перекладні
9. Радіоекологія – Словники тлумачні
10. Радіобіологія – Словники тлумачні

Шапар, В. Сучасний тлумачний психологічний словник : близько 2500 термінів / Віктор Шапар. – Харків : Прапор, 2005. – 639 с.

1. Психологія – Словники тлумачні

Предметизація монографій

Монографія (від грец. *monos* – «один, єдиний» і *grapho* – «писати») – наукова праця у вигляді книги з поглибленим вивченням однієї або кількох, тісно пов'язаних між собою, тем. Монографія належить до жанрів наукової прози. У ній обов'язково має висвітлюватись історія питання, сучасний стан проблеми, узагальнюватись й аналізуватись література з досліджуваних тем і висуватись, нові гіпотези, теорії, концепції. Наукова монографія підводить підсумок розвитку наукових напрямів за конкретний період часу і зазвичай у ній подяють великі бібліографічні списки, примітки тощо. Іноді трапляється некоректна інтерпретацію слова «монографія» – як «написане однією людиною», хоча її творцями можуть бути як один автор, так і цілий колектив, а саме слово означає специфіку розглянутої в ній проблематики, її відносно вузьку спрямованість, а не кількість авторів. Як правило, при предметизації монографії документу присвоюють одну адекватну ПР, наприклад:

Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти : колектив. монограф. дослідження / [Л. С. Воробйова та ін. ; наук. ред. Н. В. Ківенко, Ю. П. Чорноморець] ; Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь : Нац. ун-т ДПС України, 2010. – 254 с. – Бібліогр. у кінці розд.

1. Гуманізація освіти – Монографії

Якщо в монографії висвітлюються кілька рівнозначних тем, – кожній з них присвоюють окрему адекватну ПР. Якщо окрім основної теми розглядають так звані побічні (другорядні) теми, що можуть бути цікавими користувачам, окрім основної предметної рубрики присвоюють додаткові ПР, наприклад:

Пустовіт, Г. П. Позашкільна освіта і виховання: теоретико-дидактичний аспект : [монографія]. Кн. 1 / Г. П. Пустовіт ; НАПН України, Миколаїв. держ. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. – Миколаїв : Вид-во МДУ ім. В. О. Сухомлинського, 2010. – 379 с.

1. Позашкільна освіта – Монографії
2. Виховання – Монографії

Дьюї, Джон. Демократія і освіта / Джон Д'юї ; переклали з англ. Ірина Босак [та ін. ; ред. Ірина Фаріон]. – Львів : Літопис, 2003. – 288, [1] с. – (Серія «Освіта»).

1. Демократія – США – Монографії
2. Освіта – США – Монографії

Предметизація багатотомних видань

Багатотомне видання; багатотомник – це неперіодичне видання, що складається з двох або більше нумерованих томів і становить єдине ціле за змістом і оформленням. Багатотомне видання розглядають передусім як документ у цілому і предметизують за темою всього документа. У разі, якщо на багатотомний документ створюють єдиний бібліографічний запис, складають загальну предметну рубрику, наприклад:

Сухомлинський, В. О. Вибрані твори : В 5-ти т. / В. О. Сухомлинський ; [редкол.: Дзевєрін О. Г. (голова), Черпінський М. В. та ін.]. – К. : Рад. школа, 1976–1977. – 5 т.

1. Педагогіка – Зібрання творів
2. Виховання – Зібрання творів

Багатотомне видання можна описати і за допомогою багаторівневого БЗ. Тоді створюють загальний запис на багатотомне видання разом і окремі БЗ на кожну фізичну одиницю (том, книгу, частину, випуск, номер тощо). Для загального запису складають ПР, які відображають загальний зміст документа, для запису на окрему фізичну одиницю – ПР, які відображають зміст окремого тому, випуску, номера.

Якщо частини багатотомного видання повністю збігаються за своєю тематикою і їм відповідає ПР, відображена в загальному записі, тоді кожну частину багатотомного видання самостійно не предметизують, а предметну рубрику зведеного запису переносять на кожний том, частину тощо.

Коли ж кожна з частин багатотомного видання є закінченим цілим і для адекватного відображення змісту конкретної частини недостатньо ПР, присвоєної багатотомному виданню загалом, предметизацію здійснюють у такий спосіб:

- усьому багатотомному виданню присвоюють одну або кілька предметних рубрик, які відображають тему багатотомного видання загалом;
- крім того, кожну з частин опрацьовують додатково як самостійний документ;
- у зведеному записі наводять предметну рубрику, що присвоєна усьому багатотомному виданню, а в бібліографічний запис кожної з частин вносять додаткові предметні рубрики, що відображають зміст конкретної частини, наприклад:

Духовне життя українського суспільства: теоретико-методологічні та онтологічні проблеми розвитку : (колект. моногр. в 3 кн.). Кн. 3. **Освіта й наука як базова основа розвитку духовного життя**

суспільства / [за ред.: М. Михальченко, В. Скотний]. – Київ ; Дрогобич : [б. в.], 2009. – 174 с. – Бібліогр. у кінці ст.

1. Суспільство – Духовне життя – Україна – Монографії
2. Освіта – Україна – Монографії
3. Наука – Україна – Монографії

**Предметизація збірників наукових праць,
матеріалів конференцій, з'їздів, симпозіумів**

Збірник наукових праць – це збірник матеріалів досліджень, виконаних у наукових установах, навчальних закладах або товариствах. Їх розглядають як ціле і предметизують відповідно до основної теми, що охоплює зміст усього збірника; значно рідше – за головними темами або з урахуванням лише тематично близьких статей.

Збірники можуть бути неперіодичними, періодичними і продовжуваними. Спосіб індексування залежатиме від того, який БЗ створюють – однорівневий або багаторівневий.

Збірникам наукових праць наукових установ, вищих навчальних закладів тощо присвоюють дві ПР:

1. ПР – «Назва організації» з тематичним підзаголовком «Наукова діяльність», «Наукові конференції» і відповідним формальним підзаголовком.

2. ПР – «Тема», що відбиває основний напрям діяльності установи з відповідним формальним підзаголовком.

Не допускається розкриття змісту документів за главами, секціями тощо, якщо вони не опубліковані в окремих частинах або томах, які мають індивідуальну назву. У предметних рубриках використовують формальні підзаголовки «Збірники», «Збірники наукових праць» тощо залежно від виду збірника, наприклад:

**Вісник Луганського національного університету
ім. Тараса Шевченка** : зб. наук. пр. : Педагогічні науки
/ Луган. нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка ; [голов. ред.:
Курило В. С. ; редкол.: Савченко С. В. (заст. голов. ред.)
та ін.]. – Луганськ : [б. в.], 2010. – № 17 (204), верес. –
260 с. – Бібліогр. у кінці ст.

1. Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка –
Наукова діяльність – Збірники наукових праць
2. Педагогіка – Збірники наукових праць

**Актуальні проблеми психології. Т. 3.
Консультативна психологія і психотерапія. Вип. 5** /
Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України ; [редкол.:
Максименко С. Д. та ін.] ; за ред. С. Д. Максименка,
З. Г. Кісарчук. – Київ : [б. в.], 2008. – 267 с. – Бібліогр. у
кінці ст.

1. Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України –
Наукова діяльність – Збірники наукових праць
2. Психологія – Збірники наукових праць
3. Консультативна психологія – Збірники наукових праць

4. Психотерапія – Збірники наукових праць

Матеріали конференцій, з'їздів, симпозіумів тощо – це неперіодичні (інколи продовжувані) збірники підсумків конференцій, доповідей, рекомендацій і рішень. Під час їх предметизації обов'язково перевіряють видання попередніх випусків конференцій або збірників під тією ж назвою. Пошуковий образ документа всіх видань однойменних заходів має бути однаковим.

Документи індексують тільки за основною темою конференції без докладного аналізу змісту подібно до предметизації збірників наукових праць. У ПР таких документів використовують формальний підзаголовок «Матеріали конференцій, з'їздів, симпозіумів», наприклад:

Проблеми відродження духовності в умовах глобальної кризи : матеріали Ірпінських міжнар. наук.-пед. читань, 27–28 трав. 2010 р. Ч. 2 / НАПН України, М-во освіти і науки України, Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь : Нац. акад. ДПС України, 2010. – 355 с. – Бібліогр. у кінці ст.

1. Духовність – Відродження – Матеріали конференцій, з'їздів, симпозіумів

Проблеми якості освіти: теоретичні й практичні аспекти : матеріали методол. семінару / АПН України; [редкол. : В. Г. Кремень (голова), В. М. Мадзігон, О. Я. Савченко та ін.]. – Київ : [б.в.], 2007. – 336 с. – Бібліогр. у кінці ст.

1. Якість освіти – Матеріали конференцій, з'їздів, симпозіумів

Матеріали конференцій, з'їздів, симпозіумів тощо, опубліковані в кількох томах, випусках, частинах, предметизують як багатотомні видання.

Предметизація дисертацій, авторефератів дисертацій

Дисертація на здобуття наукового ступеня є завершеною кваліфікаційною науковою працею, виконаною особисто у вигляді спеціально підготовленого рукопису або опублікованої наукової монографії. Вона містить висунуті автором для прилюдного захисту науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати, наукові положення, а також характеризується єдністю змісту і свідчить про особистий внесок здобувача в науку. Предметизують дисертації як і монографії з позначенням форми документа, наприклад:

Войтова, Л. В.

Розвиток шкільного краєзнавства у загальноосвітніх навчальних закладах України (20–30-ті роки ХХ століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Войтова Людмила Володимирівна ; Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. – Умань, 2010. – 265, [4] с. – Бібліогр.: с. 237–265.

1. Шкільне краєзнавство – Історія – Україна, 20–30-ті роки 20 ст. – Дисертації

Автореферат дисертацій – це наукове видання у вигляді брошури авторського реферату проведеного дослідження, що подається на здобуття наукового ступеня. Автореферат дисертації містить короткий виклад змісту дисертації, підготовлений її автором і опублікований для інформування наукової спільноти перед захистом дисертації. Автореферат дисертації отримує ту саму предметну рубрику, що й дисертація. У ПР використовують підзаголовок форми „Автореферати дисертацій”, наприклад:

Соколова, А. В.

Професійна підготовка вчителя в системі педагогічної освіти Англії й Шотландії : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Соколова Алла Вікторівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса : [б. в.], 2009. – 21 с.

1. Педагогічна освіта – Англія – Автореферати дисертацій
2. Педагогічна освіта – Шотландія – Автореферати дисертацій
3. Вчителі – Підготовка – Автореферати дисертацій

Предметизація навчальних видань

Масова духовна культура протягом досить тривалого періоду розвивалася насамперед як культура друкованого слова. Книга поряд із традиційним безпосереднім словесним спілкуванням була засобом комунікації й формування людської культури. Так сталося, що історично з навчанням асоціювалася книга. Згодом, з розвитком педагогіки й системи народної освіти, виділився відносно самостійний тип літератури – навчальна книга.

Навчальна книга може стимулювати загальнокультурні інтереси або загальмовувати їхнє формування, може бути містком до самостійної роботи з книгою або вбивати інтерес до неї. Таким чином, можна сказати, що навчальна книга здатна виконувати таку ж роль, якщо не більшу, як і будь-яка інша книга в процесі поширення культури в суспільстві.

Навчальні видання беруть участь у формуванні інформаційної культури особистості, системи етичних норм і естетичних поглядів суб'єкта. Під інформаційною культурою особистості розуміють певним чином ранжирувані знання суб'єкта, потрібні йому в практичній діяльності. Поняття інформаційної культури особистості включає характеристику якості знань суб'єкта й вимог до них. Зміст інформаційної культури формується в процесі оволодіння людиною певною інформацією. На кожному етапі навчання створюється певний запас знань, формується певний рівень інформаційної культури особистості, що дозволяє суб'єктові брати участь у практичній діяльності й продовжувати свій розвиток далі. Це відбувається за допомогою навчальних видань.

Існує кілька визначень поняття «навчальне видання», зокрема це:

- особливий вид видання, створений у відповідній формі та покликаний допомогти широкому колу конкретних користувачів (учнів, студентів, аспірантів, викладачів, вступників до ВНЗ тощо) в оволодінні ними навчальним предметом;
- видання, що містить систематизовані дані наукового чи прикладного характеру, погоджені з відповідними навчальними програмами;
- видання, що містять систему відомостей наукового чи прикладного характеру, викладену у формі, що зручна для вивчення й викладання, розраховану для учнів різного віку й рівня навченості.

ДСТУ 3017-95 «Видання. Основні види. Терміни й визначення» трактує навчальне видання як «видання систематизованих відомостей наукового або прикладного характеру, викладених у зручній для вивчення й викладання формі» [20]. Виходячи з цього, можна зазначити, що головною метою навчальних видань є систематичне донесення до читачів нових для них знань. Переважно ця нова інформація має науковий характер. Зовнішньою ознакою навчального видання є зазначення в його вихідних даних рекомендаційного грифа відповідного освітнього міністерства, відомства, навчального або наукового закладу.

У системі освіти прийнята побудована за функціональною ознакою типологічна модель навчальних видань, що визначає їхнє значення й місце в навчальному процесі, зокрема:

- програмно-методичні (навчальні плани, програми);
- навчальні (підручники, навчальні посібники, тексти лекцій, конспекти лекцій тощо);
- навчально-методичні (методичні вказівки та рекомендації з методики викладання навчальної дисципліни, вивчення курсу, виконання практичних, лабораторних, контрольних, розрахункових, курсових і дипломних проектів (робіт), практичної підготовки, організації самостійної роботи учнів і студентів тощо);
- допоміжні (практикуми, збірники задач і вправ, хрестоматії, книги для читання тощо).

Навчальні видання розглядають як основні засоби навчання, головне джерело науково-дисциплінарних знань. Можна виділити кілька основних видів навчальних видань:

➤ **Підручник** – це офіційно затверджене навчальне видання, що містить систематизований виклад навчального матеріалу дисципліни і відповідає її програмі. Підручник є основною навчальною книгою. У ньому відображено базові знання з кожної дисципліни, обумовлені змістовими модулями Державних освітніх стандартів. Ці модулі встановлюють основні напрями й аспекти розгляду предмета, а також послідовність викладення навчального матеріалу. Зміст підручника відображає певну систему науково-предметних знань, які становлять ядро даних з відповідної галузі (розділу) науки або сфери (напрямку) людської діяльності, необхідних для подальшого опанування професією та використання їх у конкретній професійній діяльності.

Підручник відрізняється авторитетністю видання й апробацією теоретичного і фактичного матеріалу.

➤ **Навчальний посібник** – офіційно затвержене навчальне видання, що частково або повністю замінює або доповнює підручник. Він може охоплювати матеріал не всієї дисципліни, а лише одного або кількох розділів навчальної програми. Оскільки посібник на відміну від підручника створюється оперативніше, то до нього можуть бути включені дискусійні питання, що демонструють різні погляди щодо розв'язання тієї чи іншої проблеми.

➤ **Навчально-методичний посібник** – навчальне видання з методики викладання навчальної дисципліни (її розділу, частини) або з методики виховання. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни містить загальну характеристику дисципліни (мету і завдання її вивчення, характеристику комплексу базових дисциплін, які її забезпечують), а також форми, методи і види самостійної роботи студентів. У ньому відображено особливості дисципліни, основні вимоги до знань і умінь, які формуються в процесі її вивченні. Обов'язковою складовою таких посібників є модуль для самоконтролю й контролю результатів навчання.

➤ **Курс лекцій** – це тексти лекцій одного або кількох авторів з окремих тем або з дисципліни в цілому. Його також можна розглядати як доповнення до підручника. Як правило, це видання розвиває зміст підручника через доповнення його новими оригінальними матеріалами. Йому властиві оригінальність авторського тексту, манера його викладання. Тексти лекцій створюють на основі вже прочитаного матеріалу, в якому автор (автори) розкриває конкретні проблеми, ставить спірні питання, пропонує альтернативні рішення, оригінальні напрями розвитку галузі науки або галузі діяльності людини, аргументує власну позицію.

➤ **Конспект лекцій** – це стислий виклад курсу лекцій. Його найчастіше видають з нової дисципліни, елективного (за вибором) курсу або як доповнення до підручника.

➤ **Практикуми** є провідними серед допоміжних видань. Їхня мета – формування й закріплення умінь, практичних навичок, навчання способам і методам використання теоретичних знань у конкретних умовах. У практикумах містяться завдання й вправи практичного характеру, що сприяють засвоєнню вивченого теоретичного курсу. Різновидом практикумів є збірники задач і вправ, тестові завдання, збірники текстів диктантів і переказів, інструкції до лабораторних і практичних робіт, дидактичні матеріали.

➤ **Хрестоматія** – це збірник текстів, які ілюструють зміст підручника. До складу хрестоматії можуть входити історичні, літературно-художні твори і уривки з них. Важливе місце в хрестоматії займають методичні вказівки, в яких роз'яснюються особливості включених до неї текстів, розкривається зв'язок з навчальним матеріалом.

➤ **Методичні рекомендації (вказівки)** – навчально-методичні видання, що містять інформацію обов'язкового чи рекомендаційного характеру для виконання

різних видів аудиторної й позааудиторної роботи: практичних занять і семінарів, лабораторних практикумів, курсового і дипломного проектування, розрахунково-графічних робіт, контрольних завдань (робіт) для студентів очної або заочної форми навчання тощо.

➤ **Навчально-методичний комплекс** – це система дидактичних засобів навчання з конкретної дисципліни, метою якої є реалізація освітніх і виховних завдань, сформульованих навчальною програмою дисципліни.

➤ **Навчальна програма** – навчальне видання, що визначає зміст, обсяг, а також порядок вивчення й викладання певної навчальної дисципліни (її розділу).

Електронні навчальні видання – це нове покоління видань, які базуються на використанні комп'ютерних технологій навчання, включають мультимедійні та гіпертекстові видання, що зберігаються в електронному вигляді. Вони на відміну від традиційних мають такі особливості:

- інтерактивність процесу навчання на основі використання гіпертекстових технологій;

- багатоваріантність викладання матеріалу на основі результатів вхідної та поточної ідентифікації рівня знань учня, студента;

- наявність мультимедіа для звукового супроводу, відеофрагментів й анімації, багаторівневої й різноманітної системи контролю знань.

У навчальному процесі найчастіше використовуються підручники, навчальні посібники, методичні вказівки. Їх предметизують за загальними правилами, тобто за темою предмета (дисципліни). Вид документа і читацьке призначення розкривають через формальні підзаголовки, наприклад:

Бондарчук, К. С.

Українська мова : навч. посіб. для слухачів підготов. курсів та абітурієнтів / Катерина Бондарчук ; [ред. : Оксана Давидова ; дизайн обкл. Світлани Бедної]. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. – 271, [1] с.

1. Українська мова – Навчальні видання для вступників до вищих навчальних закладів

Дорога доброчинності [Електронний ресурс] : 2 кл. : муз. супровід / упоряд. О. М. Павленко, Б. Ю. Огульчанський (Богдан). – Електрон. дані. – Київ : Навчальна книга, 2007. – 1 ел. опт. диск (CD-ROM). – (Християнська етика в українській культурі). – Назва з етикетки диска.

1. Християнська етика – Навчальні видання для початкової школи (1–4 кл.)

Предметизація науково-популярних видань

Науково-популярне видання – видання, що містить відомості про теоретичні або експериментальні дослідження в галузі науки, культури і техніки, викладені у формі, зрозумілій читачам-нефахівцям. Основне призначення таких видань – популярно

надати нефахівцям наукові знання з певної проблематики. Предметизують такі документи за загальною методикою. У ПР для документів науково-популярного характеру використовують підзаголовки форми «Науково-популярні видання», якщо цю специфіку зазначено на виданні, наприклад:

Вільне виховання та навчання дітей дошкільного віку за педагогічними ідеями Р. Штайнера та їх адаптація в українське педагогічне середовище : Теоретичні основи / авт.: В. В. Литвин [та ін.] ; під. ред. В. В. Литвина. – К. : ЗНЗ «Вальдорфська школа "Михаїл"», 2005. – 74 с. – Бібліогр.: с. 69–73.

1. Штайнер, Рудольф, 1861–1925 – Педагогічні погляди – Науково-популярні видання
2. Вальдорфська педагогіка – Науково-популярні видання

Обери здоров'я – обери життя! : посіб. на допомогу лекторам, кураторам, вихователям / М. П. Войнаренко, М. Є. Скиба, Л. Е. Байдич, Л. М. Дунець ; [відп. за вип.: Кушерець Д. В., Харлан Є. А.]. – Київ : Знання України, 2007. – 107 с. – Бібліогр.: с. 106–107.

1. Здоровий спосіб життя – Науково-популярні видання

Предметизація бібліографічних видань

Бібліографічне видання – це інформаційне видання упорядкованої сукупності бібліографічних записів.

До категорії «Бібліографічні видання» належать бібліографічні покажчики і списки, що за змістом можуть бути універсальними, багатогалузевими, тематичними або біографічними. Їх предметизують за загальними правилами. Як формальну ознаку зазначають вид бібліографічного посібника, наприклад:

Бібліографічний покажчик праць науковців Інституту професійно-технічної освіти НАПН України (2006–2011 рр.) / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України ; за наук. ред. В. О. Радкевич ; [упоряд.: Косань Д. В., Костюк Ю. О. ; вступ. ст. Радкевич В. О. ; бібліогр. ред.: Горбенко Н. А., Вербова В. В.]. – Київ : [б. в.], 2011. – 129 с.

1. Інститут професійно-технічної освіти НАПН України – Наукова діяльність – Україна, 2006–2011 – Бібліографічні видання
2. Національна академія педагогічних наук України – Наукова діяльність, 2006–2011 – Бібліографічні видання

Видавнича діяльність обласних бібліотек України для юнацтва : бібліогр. покажч. Вип. 6 / Держ. б-ка України для юнацтва ; [уклад.: Ю. А. Ворона, В. М. Кучерява, Н. А. Мельник]. – К. : [б. и.], 2006. – 33 с.

1. Дитячі бібліотеки – Видавнича діяльність – Україна – Бібліографічні видання

Українська педагогічна бібліографія : покажчик літератури. Вип. 3. 1992 р. / [уклад.: Н. І. Тарасова, Е. В. Татарчук] ; редкол.: З. І. Слєпкань та ін. ; наук. консультант О. Г. Мороз] ; Укр. держ. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К. : УДПУ ім. М. П. Драгоманова, 1994. – 174 с.

1. **Бібліографія галузева – Педагогіка – Україна – Бібліографічні видання**
2. **Педагогіка – Бібліографія галузева – Україна – Бібліографічні видання**

Біобібліографічне видання – особливий різновид бібліографічних видань, яке містить біографічні відомості про певних осіб (діячів науки, освіти, культури, літератури, мистецтва тощо) і бібліографічну інформацію про їхні твори та літературу про них; співвідношення між біографічними і бібліографічними відомостями може бути різним і визначається, насамперед, читацькими потребами та цільовим призначенням конкретного видання. Відповідно, біобібліографічні видання отримують першу індивідуальну рубрику – персоналію, а також, за потреби, можуть отримати кілька тематичних узагальнювальних рубрик, наприклад:

Гуржій Олександр Іванович: доктор історичних наук, професор : біобібліогр. покажч. / Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького ; [уклад.: Л. І. Синявська, О. З. Силка ; наук. ред.: В. В. Масненко ; авт. вступ. ст. О. П. Реєнт, О. О. Драч]. – Черкаси : [б. в.], 2010. – 63 с. : портр. – (Серія: Бібліографія вчених України ; вип. 1).

1. **Гуржій, Олександр Іванович (1955) – Життя й діяльність – Біобібліографічні видання**
2. **Історики – Україна – Біобібліографічні видання**
3. **Вчені – Україна – Біобібліографічні видання**
4. **Біобібліографічні видання – Україна**

Предметизація електронних ресурсів

Упродовж тисячоліть бібліотеки збирали свої фонди. Сьогодні сукупний бібліотечний фонд містить мільярди примірників документів, переважно в друкованій на папері формі. Розвиток обчислювальної техніки, всесвітня мережа Інтернет призвели до глобальних змін у процесах створення, поширення й обміну інформацією. Це змушує бібліотеки організувати свою роботу з новими джерелами інформації, удосконалювати нові форми бібліотечного обслуговування. За умов активного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в електронному середовищі вагомою складовою фондів сучасної бібліотеки стають електронні ресурси.

Електронні ресурси (ЕР) – це інформаційні ресурси, що їх створюють і використовують за допомогою комп'ютера і які містять дані й програми, зафіксовані в електронній (цифровій) формі на певних носіях. Термін „електронний ресурс” є загальним для електронних документів та інших видів електронної інформації, включаючи локальні та глобальні інформаційні мережі й технічні засоби, що дають змогу надати до них доступ.

За видом електронні ресурси поділяють на *електронні дані* (інформація у вигляді чисел, літер, символів або їх комбінацій); *електронні програми* (набори операторів або підпрограм, які забезпечують виконання визначених завдань, у т. ч. оброблення даних); *поєднання електронних даних і електронних програм* в одному ресурсі.

За змістом і характером інформації *електронні дані* бувають текстовими, числовими, звуковими, графічними, шрифтовими й демонстраційними; *електронні програми* – прикладними, системними й сервісними; *поєднання електронних даних і програм* – інтерактивними мультимедіа й он-лайнними ресурсами.

За режимом доступу розрізняють:

– *ресурси локального доступу* (з інформацією, зафіксованою на окремому фізичному носії, що користувач вміщує в комп'ютер, наприклад, комп'ютерні диски: дискети, CD-ROM, DVD тощо);

– *ресурси віддаленого доступу* (з інформацією на вінчестері та інших пристроях для запам'ятовування або розміщені в інформаційних мережах, наприклад, в Інтернеті).

З огляду на збільшення потоку ІР на таких фізичних носіях, як електронні оптичні диски, відеодиски, електронні мікропроцесорні картриджі, а також різноманітної електронної інформації в режимі локального і віддаленого доступу (у том числі інтерактивних мультимедіа) виникла потреба у виробленні специфічних підходів для їх індексування, зокрема предметизації.

Об'єктом предметизації* є електронні інформаційні ресурси, що управляються комп'ютером, у тому числі ті, що потребують використання периферійного обладнання (наприклад, CD-ROM дисковод), підключеного до комп'ютера.

Електронний документ (ЕД) – це *документ*, інформацію в якому зафіксовано у вигляді електронних даних, які містять обов'язкові реквізити документа. Електронний документ може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму. Візуальною формою подання ЕД є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для сприймання його змісту людиною. Електронний документ характеризується змістом, контекстом і структурою.

Зміст електронного документа – це текстові й графічні частини, що складають документ.

Контекст електронного документа – це інформація про зв'язки задокументованої інформації з фізичними або юридичними особами та іншими документами.

Структура електронного документа поділяється на внутрішню й зовнішню. Внутрішня структура – це структура змістової частини документа; зовнішня – структура середовища, в якому існує ЕД (носій інформації, формат файла тощо).

Електронне видання – це електронний документ (група електронних документів), що пройшов редакційно-видавниче опрацювання, призначений для

* Питання індексування мережевих ресурсів у цьому виданні не розглядаються.

поширення в незмінному вигляді й має вихідні відомості. Електронні видання розрізняють:

✓ за наявністю друкованого еквівалента:

- *електронний аналог друкованого видання* – електронне видання, що в основному відтворює відповідне друковане видання (розташування тексту на сторінках, ілюстрації, посилання, примітки тощо);

- *самостійне електронне видання* – електронне видання, що не має друкованих аналогів;

✓ за природою основної інформації:

- *текстове (символьне) електронне видання* – містить переважно текстову інформацію, надану у формі, що допускає посимвольне оброблення;

- *образотворче електронне видання* – містить переважно електронні зразки об'єктів, які розглядають як цілісні графічні сутності, представлені у формі, що допускає перегляд і друковане відтворення, але не допускає посимвольного оброблення;

- *звукове електронне видання* – електронне видання з цифровим представленням звукової інформації у формі, що допускає її прослуховування, але не призначеної для друкованого відтворення;

- *програмний продукт* – самостійний, відчужуваний твір, що є публікацією тексту програми або програм мовою програмування або у вигляді виконуваного коду;

- *мультимедійне електронне видання* – електронне видання, в якому інформація різної природи присутня рівноправно і взаємопов'язано для вирішення визначених розробником завдань, причому цей взаємозв'язок забезпечено відповідними програмними засобами.

Електронні видання також розрізняють за цільовим призначенням, періодичністю, структурою та низкою інших параметрів [15], які не впливають на процес предметизації.

Зазначимо, що електронні ресурси предметизують за загальними правилами з урахуванням форми їх представлення. Приміром, для аналізування аудіовізуальних творів, фонограм або інших документів на електронних носіях інформації використовують спеціальні технічні пристрої. У разі неможливості обстеження самого документа його предметизують за назвою і/або стислим описом. Якщо письмовий опис виявиться невідповідним, неточним або недостатнім, для адекватного індексування документа предметизатор повинен мати можливість переглянути або прослухати інформацію безпосередньо з носія.

Предметизуючи документи на електронних носіях, слід враховувати таке:

- усі особливості документа відображають в бібліографічному записі *в зоні назви і відомостей про відповідальність* (загальне позначення матеріалу: електронний ресурс; відомості про вид, жанр, призначення твору тощо) і *в зоні специфічних відомостей* (вид і обсягу ресурсу: електронні текстові, графічні або картографічні дані; електронний журнал, електронна прикладна програма тощо);

- якщо електронний документ є аналогом друкованого видання, обидва документи отримують однакові предметні рубрики;
- якщо електронний документ є супровідним матеріалом до друкованого видання, тематично з ним пов'язаним, і на нього не складають окремих БЗ, він отримує таку ж предметну рубрику, що й друковане видання;
- якщо електронний документ є самостійним додатком до друкованого видання і на нього складають окремих БЗ, він отримує власну предметну рубрику, що може збігатися з ПР основного документа або відрізнятися від неї;
- якщо електронний документ є самостійною одиницею, його предметизують за загальними правилами; формальний підзаголовок визначають за основною формою документа (*дисертації, біографії, довідники, збірники наукових праць, навчальні видання для дошкільного навчання* тощо), наприклад:

Київ [Електронний ресурс] : з найдавніших часів до 1917 р. : історична енциклопедія / авт.-упоряд.: Олександр Немировський [та ін.] ; пер. на англ. Світлани Чохленко ; ред.: А. Бенюк [та ін.] ; фото В. Марусенко. – Видання перше. – Електрон. дані. – [Київ] : 3 MEDIA, 2000. – 1 ел. опт. диск (CD-ROM). – Назва з етикетки диска.

1. Київ – Історія – Енциклопедії

- якщо на одному електронному носіїві представлено кілька окремих документів, які обліковують і описують як конволюти – збірники найрізноманітнішого змісту, що складаються з різних, самостійно виданих творів друку (книг, брошур, відбитків статей з періодичних видань, рекламних матеріалів тощо) або рукописів, переплетених в єдиний том, які можуть бути не об'єднані спільністю тематики або іншою якою-небудь певною ознакою, – їх предметизують як окремі документи.

РОЗДІЛ ІV. ПРЕДМЕТИЗАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ В АВТОМАТИЗОВАНОМУ РЕЖИМІ

У зв'язку з переходом на машиночитну каталогізацію, де бібліографічний запис – це єдине ціле, що складається із зон описової каталогізації та змістовим опрацюванням документа, контрольовані елементи в усіх зонах слід представляти одноманітно. Для цього було розроблено формат представлення авторитетних/нормативних записів, що регламентує форму і структуру нормованих даних незалежно від їх приналежності до описової каталогізації або до ПР. Це здійснюється з використанням технології авторитетного/нормативного контролю. У ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з урахуванням особливостей використовуваної САБ ІРБІС64 було ухвалено рішення створювати окремо файли, де формуються дані з різних зон. Зокрема, імена, використовувані в описовій каталогізації, зберігаються в АФ «Індивідуальні автори» або «Коллективні автори»; використовувані як предметні рубрики – в АФ «Предметні заголовки».

Паралельне ведення авторитетних файлів описової каталогізації та предметизації викликано тим, що довідковий апарат у цих системах формується за різними

правилами (правила описової каталогізації й методика предметизації). Крім того, в АФ ПР зберігаються не окремі лексичні одиниці, а цілі ланцюжки, де до елемента «Імена», який виступає в ролі заголовка ПР, можуть бути приєднані підзаголовки (тематичні, географічні, хронологічні).

Елементи ПР категорії «Імена» в АФ ПР представляють, виходячи з таких принципів:

- їх формують за правилами описової каталогізації для досягнення одноманітності в представленні одних і тих же елементів у бібліографічних записах;
- вони можуть формуватися врозріз з правилами описової каталогізації, якщо це суперечить правилам загальної методики предметизації, приміром, якщо порушується принцип користувача, за яким система предметних рубрик має будуватися максимально зручно для задоволення потреб користувача.

Заголовки ПР можуть формуватися врозріз із правилами описової каталогізації в таких випадках:

➤ якщо заголовок в описовій каталогізації представлено аббревіатурами або скороченнями:

в АФ каталогізації	– Біблія. Н. З.
в АФ «ПЗ»	– Біблія. Новий Завіт

➤ якщо заголовок в описовій каталогізації представлено повністю, але для користувачів він більш відомий під аббревіатурою:

в АФ каталогізації	– Організація Об'єднаних Націй. Дитячий фонд
в АФ «ПЗ»	– ЮНІСЕФ

➤ якщо заголовок в описовій каталогізації має складну структуру, що може не узгоджуватися з принципами побудови ПР, де важливу роль відіграє принцип провідного слова:

в АФ каталогізації	– Україна. Закони. Податковий кодекс
в АФ «ПЗ»	– Україна. Податковий кодекс

➤ в АФ ПР за авторитетний заголовок може бути обрана форма імені особи, під якою персоналія найбільш відома, на відміну від описової каталогізації, або під справжнім ім'ям, а не під псевдонімом чи церковним ім'ям, наприклад:

в АФ імен	– Прутков, Козьма Петрович
в АФ «ПЗ»	– Толстой, Олексій Костянтинович
в АФ імен	– Іларіон, митрополит
в АФ «ПЗ»	– Огієнко, Іван Іванович
в АФ імен	– Грекова, Ирина
в АФ «ПЗ»	– Вентцель, Олена Сергіївна

Технологічні процеси формування баз даних авторитетних/нормативних файлів «Індивідуальні автори», «Коллективні автори», «Предметні заголовки» в режимі автоматизованого опрацювання документів для організації електронного каталогу

тісно пов'язані з особливостями використовуваної АБІС і регламентуються відповідними інструкціями (*Додатки 6, 7, 8*).

Формальні підзаголовки в АФ «ПЗ» не зберігаються, а приєднуються до ПР тільки в процесі індексування документа.

МОЖЛИВІ ПОМИЛКИ У ФОРМУЛЮВАННІ ПРЕДМЕТНИХ РУБРИК

У процесі предметизації трапляються помилки, яких слід уникати. Серед найпоширеніших помилок назвемо такі:

- формулюються ПР, які є словесним описом відповідних класифікаційних індексів, які є в АПП (до ББК, УДК) і які формуються за галузевим принципом, з уніфікованими предметними рубриками, що мають бути сформульовані на основі Правил предметизації. Щоб забезпечити точність індексування, предметна рубрика повинна відповідати чітко визначеній галузі застосування предметного поняття, прийнятій у словнику ПР, що використовується (авторитетному файлі предметних рубрик);

- складаються ПЗ з неконтрольованих ключових слів природної мови тексту документа;

- формулюються складні ПР, які будуються набором типових ключових слів;

- створюються описові ПР, які ускладнюють пошук в електронному каталозі, одночасно зменшуючи його повноту;

- трапляються випадкові орфографічні помилки (описки);

- можливі технічні помилки під час створення запису в ЕК: відсутність або наявність зайвих пробілів; помилкове записування інформації не в те поле; самостійне формулювання ПР без урахування наявного авторитетного запису тощо.

Це далеко не повний перелік помилок, які зустрічаються у визначенні предметного змісту документа і у формулюванні ПР. Лише глибоке знання лінгвістичних основ мови предметних рубрик, а також теорії, методики і практики предметизації дасть змогу сучасному каталогізаторові уникнути їх.

ДОДАТКИ

Додаток 2

ФОРМАЛЬНІ ПІДЗАГОЛОВКИ ПРЕДМЕТНИХ РУБРИК

Абетка Див. Букварі
Автобіографії Див. Біографічні видання
Автореферати дисертацій
Альбоми
Альманахи
Аналітичні матеріали
Антології
Архіви
Атласи
Афоризми, крилаті вислови, приказки, анекдоти
Анекдоти Див. Афоризми, крилаті вислови, приказки, анекдоти
Багатомовні словники Див. Словники багатомовні
Бібліографічні видання
Бібліографічні видання анотовані
Бібліографічні покажчики Див. Бібліографічні видання
Бібліографічні списки Див. Бібліографічні видання
Біобібліографічні видання
Біографічні видання
Біографічні словники Див. Словники біографічні
Букварі Див. також Читанки
Буклети
Бюлетені
Вікторини Див. Ігри, конкурси, змагання
Видання для дітей
Виробничі видання
Виступи Див. Промови, виступи, доповіді, звернення
Вісники Див. Збірники наукових праць
Газети
Головоломки Див. Кросворди, головоломки, загадки
Глосарії Див. Словники
Дайджести
Дескрипторні словники Див. Тезауруси
Джерела і джерелознавство
Дидактичні матеріали
Дипломні проекти
Дипломні роботи
Дисертації
Діапозитиви
Довідники
Договори
Документальні видання
Доповіді Див. Промови, виступи, доповіді, звернення
Електронні ресурси
Електронні підручники
Екзаменаційні документи (білети, тести)

Екслібриси

Енциклопедичні словники Див. Словники енциклопедичні

Енциклопедії

Жарти, гра слів, каламбури

Журнали

Загадки Див. Кросворди, головоломки, загадки

Задачники

Закони Див. Законодавчі матеріали

Законодавчі матеріали (кодекси, закони, постанови, декрети, укази, рішення тощо) Див. також Установчі документи

Запитання й відповіді

Записки Див. Спогади, записки, щоденники

Збірники

Збірники наукових праць

Звернення Див. Промови, виступи, доповіді, звернення

Звіти

Зібрання творів

Зошити з предметів Див. Робочі зошити

Змагання Див. Ігри, конкурси, змагання

Ігри, конкурси, змагання

Інструкції

Ілюстративні видання Див. також Наочні посібники

Календарі

Картографічні видання

Каталоги

Каталоги бібліографічні

Каталоги видавничі й книготорговельні

Каталоги виставок

Каталоги-довідники

Кваліфікаційно-тарифні довідники

Керівництва з експлуатації, ремонту тощо

Класифікатори (класифікаційні таблиці)

Книги пам'яті

Кодекси Див. Законодавчі матеріали

Комп'ютерні підручники Див. Електронні підручники

Конвенції Див. Міжнародні договори

Конкурси Див. Ігри, конкурси, змагання

Конспекти лекцій Див. Навчальні видання

Контрольні роботи (задачі, вправи, диктанти, творчі завдання тощо) Див. також Тести

Креслення

Крилаті вислови Див. Афоризми, крилаті вислови, приказки, анекдоти

Кросворди, головоломки, загадки

Круглі столи Див. Матеріали конференцій, з'їздів, симпозіумів

Курсові проекти Див. Курсові роботи

Курсові роботи

Лекції навчальні Див. Навчальні видання

Лекції популярного характеру

Листівки

Листування

Літературно-художні видання (твори художньої літератури)

Матеріали для доповідей, виступів, промов

Матеріали конференцій, з'їздів, симпозіумів

Матеріали круглих столів, читань тощо Див. Матеріали конференцій, з'їздів, симпозіумів

Меморандуми Див. Міжнародні договори

Мемуари Див. Спогади, записки тощо

Методичні посібники

Методичні рекомендації

Міжнародні договори (*меморандуми, конвенції, пакти, угоди*)

Монографії

Навчальні видання для аспірантів, здобувачів

Навчальні видання для вищих навчальних закладів

Навчальні видання для вступників до вищих навчальних закладів

Навчальні видання для дистанційного навчання (*при очній, очно-заочній і заочній формах навчання*)

Навчальні видання для дошкільного навчання

Навчальні видання для заочного навчання (*для заочних шкіл, курсів, заочних відділень вищих і середніх спеціальних навчальних закладів*)

Навчальні видання для іноземців

Навчальні видання для національної школи

Навчальні видання для підвищення кваліфікації

Навчальні видання для підготовки до школи

Навчальні видання для позашкільних навчальних закладів

Навчальні видання для початкової професійної освіти (*професійних училищ, ліцеїв, навчально-курскових комбінатів, навчально-виробничих центрів, технічних шкіл, вечірніх (змінних) та інших освітніх закладів даного рівня*)

Навчальні видання для початкової школи (1-4 кл.)

Навчальні видання для самоосвіти

Навчальні видання для середньої професійної освіти (*технікумів, педагогічних, медичних, музичних та ін. училищ, коледжів, професійних ліцеїв*)

Навчальні видання для середньої школи (5-12 кл.)

Навчальні видання для спеціалізованих навчальних закладів (*з поглибленим вивченням окремих предметів; музичних, художніх, спортивних тощо шкіл*)

Навчальні видання для спеціальних (корекційних) навчальних закладів (*для дітей з порушеннями в психофізичному розвитку*)

Навчальні зошити Див. Робочі зошити

Навчальні наочні посібники Див. Наочні посібники

Навчальні посібники Див. Навчальні видання

Навчально-методичні посібники Див. Навчальні видання

Наочні посібники Див. також Ілюстративні видання

Наукові видання

Наукові вісники Див. Збірники наукових праць

Науково-виробничі видання Див. Виробничі видання

Науково-методичні посібники Див. Методичні посібники

Науково-популярні видання

Науково-практичні видання Див. Практичні посібники

Номенклатурні довідники

Нормативні документи Див. також Інструкції; Положення; Правила

Норми Див. Нормативні документи

Нотні видання

Образотворчі видання

Оглядові видання (*у т.ч. бібліографічні огляди*)

Олімпіади Див. Ігри, конкурси, змагання

Пакти Див. Міжнародні договори

Паспорти (техн.) Див. Керівництва з експлуатації, ремонту тощо

Патентні документи (патенти, авторські свідоцтва, раціоналізаторські пропозиції тощо)

Періодичні видання Див. також Бюлетені, Газети, Журнали,

Підручники для вищих навчальних закладів

Підручники для початкової школи (1-4 кл.)

Підручники для професійно-технічних навчальних закладів

Підручники для середньої школи (5-12 кл.)

Підручники для спеціалізованих шкіл (з поглибленим вивченням окремих предметів; музичних, художніх, спортивних тощо шкіл)

Підручники для спеціальних (корекційних) навчальних закладів

Підручники електронні Див. Електронні підручники

Пісенники (збірники пісень)

Плакати

Плани

Плани навчальні для аспірантів, здобувачів

Плани навчальні для вищих навчальних закладів

Плани навчальні для вступників до вищих навчальних закладів

Плани навчальні для дистанційного навчання (при очній, очно-заочній і заочній формах навчання)

Плани навчальні для дошкільного навчання

Плани навчальні для заочного навчання (для заочних шкіл, курсів, заочних відділень вищих і середніх спеціальних навчальних закладів)

Плани навчальні для іноземців

Плани навчальні для національної школи

Плани навчальні для підвищення кваліфікації

Плани навчальні для підготовки до школи

Плани навчальні для позашкільних навчальних закладів

Плани навчальні для початкової професійної освіти (професійних училищ, ліцеїв, навчально-курсівних комбінатів, навчально-виробничих центрів, технічних шкіл, вечірніх (змінних) та інших освітніх закладів даного рівня)

Плани навчальні для початкової школи (1-4 кл.)

Плани навчальні для самоосвіти

Плани навчальні для середньої професійної освіти (технікумів, педагогічних, медичних, музичних та ін. училищ, коледжів, професійних ліцеїв)

Плани навчальні для середньої школи (5-12 кл.)

Плани навчальні для спеціалізованих навчальних закладів (з поглибленим вивченням окремих предметів; музичних, художніх, спортивних тощо шкіл)

Плани навчальні для спеціальних (корекційних) навчальних закладів (для дітей з порушеннями в психофізичному розвитку)

Показчики

Положення

Посадові інструкції

Постанови Див. Законодавчі матеріали

Правила

Практичні керівництва Див. Практичні посібники

Практичні посібники

Практичні роботи

Прейскуранти, цінники

Препринти

Приказки Див. Афоризми, крилаті вислови, приказки, анекдоти

Програми

Програми кандидатських іспитів

Програми навчальні *(без зазначення рівня навчання)*

Програми навчальні для вищих навчальних закладів

Програми навчальні для дошкільного навчання

Програми навчальні для національної школи

Програми навчальні для підвищення кваліфікації

Програми навчальні для позашкільних навчальних закладів

Програми навчальні для початкової професійної освіти *(професійних училищ, ліцеїв, навчально-курсівих комбінатів, навчально-виробничих центрів, технічних шкіл, вечірніх (змінних) та інших освітніх закладів даного рівня)*

Програми навчальні для початкової школи (1-4 кл.)

Програми навчальні для середньої професійної освіти *(технікумів, педагогічних, медичних, музичних та ін. училищ, коледжів, професійних ліцеїв)*

Програми навчальні для середньої школи (5-12 кл.)

Програми навчальні для спеціалізованих навчальних закладів *(з поглибленим вивченням окремих предметів; музичних, художніх, спортивних тощо шкіл)*

Програми навчальні для спеціальних (корекційних) навчальних закладів *(для дітей з порушеннями в психофізичному розвитку)*

Проекти *(попередні тексти будь-яких документів)*

Прописи

Промови, виступи, доповіді, звернення

Проспекти

Путівники

Публіцистика

Репертуарні збірники

Реферативні видання

Рецензії

Робочі зошити для вищої школи

Робочі зошити для дошкільного навчання

Робочі зошити для початкової школи (1-4 кл.)

Робочі зошити для середньої школи (5-12 кл.)

Розмовники

Рубрикатори

Самовчителі Див. Навчальні видання для самоосвіти

Словники

Словники автоматичні *(машинні)*

Словники антонімів

Словники асоціативні

Словники аспектні

Словники багатомовні *(більше двох мов)*

Словники біографічні

Словники власних імен

Словники граматичні

Словники двомовні

Словники дескрипторів Див. Тезауруси

Словники діалектні *(сленгу, жаргонів, арго, діалектів)*

Словники енциклопедичні

Словники епітетів

Словники етимологічні

Словники зіставні

Словники інверсійні
Словники іншомовних слів
Словники історичні
Словники мови письменника
Словники навчальні
Словники наголосів
Словники омонімів
Словники ономастичні
Словники орфографічні
Словники орфоепічні
Словники паронімів
Словники перекладні (*паралельні, різномовні*)
Словники правописні
Словники предметних рубрик Див. Рубрикатори
Словники синонімів
Словники скорочень
Словники слововживання
Словники стилістичні
Словники термінологічні (*номенклатурні*)
Словники тлумачні
Словники топонімічні
Словники фразеологічні
Словники частотні
Словники-довідники
Спогади, записки, щоденники
Стандарти
Статути
Сценарії
Таблиці
Тезауруси
Тези доповідей Див. Матеріали конференцій, з'їздів, симпозіумів
Тести *Див. також Контрольні роботи*
Технічна документація
Технічні проекти Див. Технічна документація
Технічні умови Див. Технічна документація
Технологічні карти
Типові проекти Див. Технічна документація
Угоди Див. Договори
Тренінги
Установчі документи *Див. також Законодавчі документи*
Хрестоматії (*без зазначення рівня навчання*)
Хрестоматії для вищих навчальних закладів
Хрестоматії для дошкільного навчання
Хрестоматії для національної школи
Хрестоматії для початкової школи (1-4 кл.)
Хрестоматії для середньої школи (5-12 кл.)
Часописи Див. Журнали
Читанки *Див. також Букварі*
Читання (педагогічні тощо) Див. Матеріали конференцій, з'їздів, симпозіумів
Щоденники Див. Спогади, записки, щоденники тощо
Щорічники

Щотижневики Див. Періодичні видання
Ювілейні видання

Додаток 3

ТЕМАТИЧНІ Й ФОРМАЛЬНІ ПІДЗАГОЛОВКИ ПРЕДМЕТНИХ РУБРИК-ПЕРСОНАЛІЙ

Автобіографія

Альбоми (*репродукції і фотоальбоми, зміст яких тим або іншим чином стосується життя й діяльності особи*)

Архіви і рукописи

Атеїстичні погляди *Див. також Релігійні погляди*

Афоризми і цитати

Бібліографія

Біографія

Вивчення в школі

Вивчення у вищій школі

Видання *Див. Твори – Видання (також під назвою окремих творів з підзаголовком «Видання»)*

Виставки

Втілення ідей

Державно-правові погляди

Дипломатична діяльність

Документи і матеріали

Дослідження

Друзі, знайомі, приятелі

Економічні погляди

Естетичні погляди

Етичні погляди

Життя й діяльність

Ілюстрації *Див. Твори – Ілюстрації (і під назвою окремих творів з підзаголовком «Ілюстрації»)*

Інценування, лібрето, сценарії (*також під назвою окремих творів з цими ж підзаголовками*)

Історичні погляди

Коментарі *Див. Твори – Коментарі (і під назвою окремих творів з підзаголовком «Коментарі»)*

Листування

Лінгвістичні погляди

Літературно-критичні погляди

Літературно-естетичні погляди

Матеріали для доповідей, лекцій тощо

Методи наукової роботи

Місця перебування *Див. Пам'ятні місця*

Мова й стиль

Наукова школа

Музеї

Пам'ятники *Див. також Ушанування пам'яті*

Пам'ятні місця (*місця перебування й мандрів*)

Педагогічна діяльність

Педагогічні погляди

Переклади *Див. Твори – Переклади (і під назвою окремих творів з підзаголовком «Переклади»)*

Персонажі творів

Політичні погляди Див. Суспільно-політичні погляди

Портрети (самої особи)

Психологічні погляди

Релігійні погляди Див. також Атеїстичні погляди

Річниці Див. Ювілеї та річниці

Родина Див. Біографія

Рукописи Див. Архіви і рукописи

Світогляд (у цілому; окремі сторони світогляду – крім поглядів з основної діяльності – можуть виділятися самостійними підзаголовками, наприклад: «Педагогічні погляди»)

Спогади і записки (самої особи і про неї)

Суспільно-політична діяльність (окремі сторони діяльності особи можуть виділятися самостійними підзаголовками, наприклад: «Педагогічна діяльність»)

Суспільно-політичні погляди

Сучасники

Твори (для збірок творів; окремі твори предметизуються під їхніми назвами)

– Видання й поширення

– Екранізація

– Ілюстрації

– Інценування

– Коментарі

– Переклади

Творчість (у цілому; окремі види і жанри можуть виділятися самостійними підзаголовками, наприклад «Драматургія», «Поезія», «Живопис», «Скульптура», «Сценарії» тощо)

Текстологія (для матеріалів з історії й дослідження текстів творів особи)

Тематика творів (теми, сюжети, образи)

Участь в... (окремих подіях тощо)

Ушанування пам'яті (у т. ч. присвоєння імені) Див. також Ювілеї та річниці,

Пам'ятники

Філософські погляди

Ювілеї та річниці Див. також Ушанування пам'яті

Додаток 4

ПРИБЛИЗНИЙ ПЕРЕЛІК ГАЛУЗЕВИХ РЕЛЯТОРІВ

авіа. – авіаційний термін

автомоб. – автомобільний термін

аеродин. – аеродинамічний термін

анат. – анатомічний термін

антр. – антропологічний термін

археол. – археологічний термін

архіт. – архітектурний термін

астр. – астрономічний термін

біб. – бібліотечний термін

біол. – біологічний термін

бот. – ботанічний термін

буд. – будівельний термін

бухг. – бухгалтерський термін

вет. – ветеринарний термін

військ. – військовий термін (від «військо»)

воєн. – воєнний термін (від «війна»)

геогр. – географічний термін

геод. – геодезичний термін

геол. – геологічний термін

геом. – геометричний термін

гідродин. – гідродинамічний термін

гідрол. – гідрологічний термін

гірн. – термін гірничої справи

граф. – графічний термін

дет. маш. – термін деталей машин

дипл. – дипломатичний термін

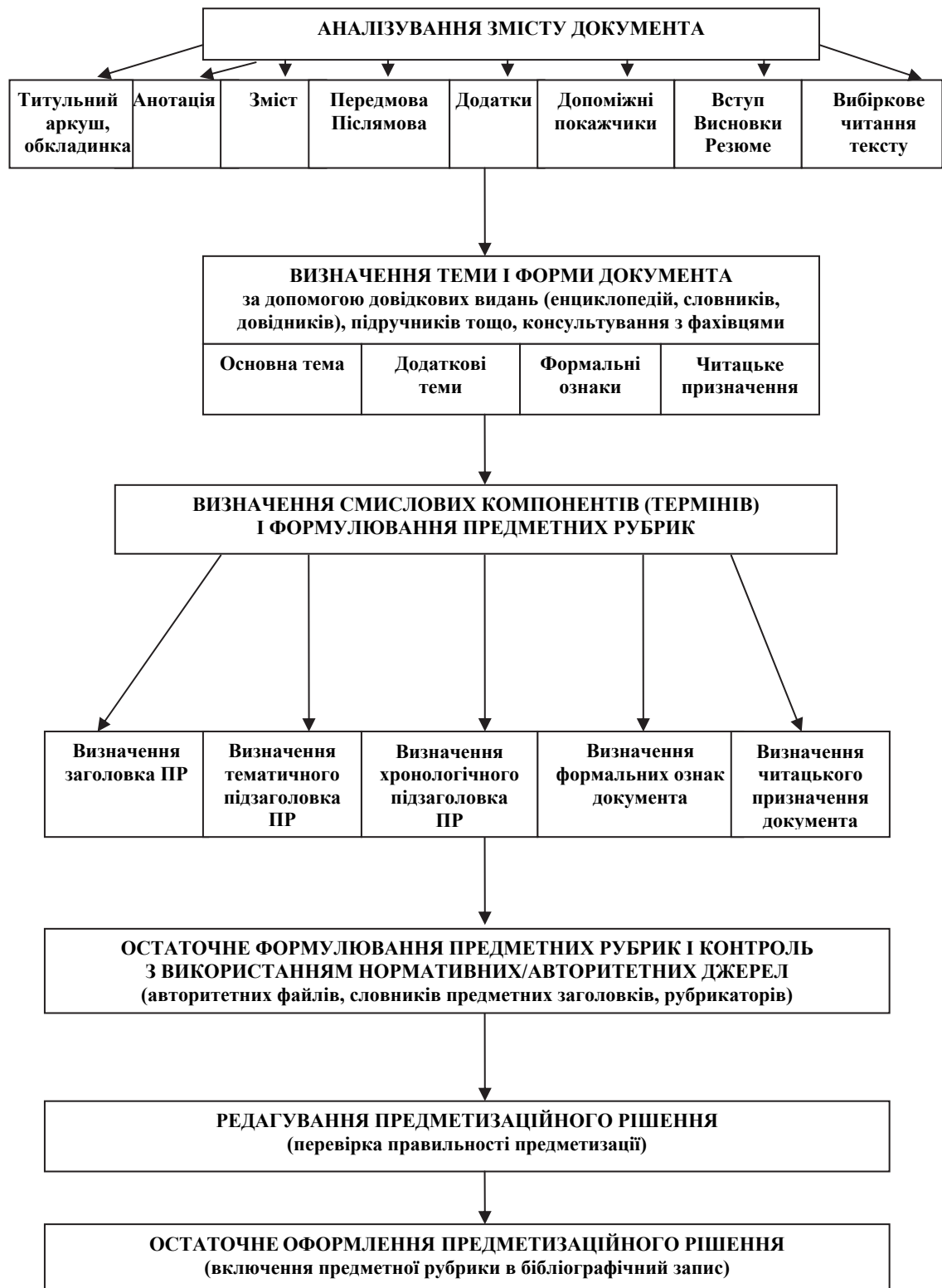
дор. буд. – термін дорожнього будівництва

екон. – економічний термін

електр. – електротехнічний термін
естет. – естетичний термін
етич. – етичний термін
етногр. – етнографічний термін
залізн. – залізничний термін
зоол. – зоологічний термін
інф. – термін інформатики
іст. – історичний термін
кібернет. – кібернетичний термін
комп'ют. – комп'ютерний термін
лінгв. – лінгвістичний термін
літ. – літературний термін
лог. – термін логіки
мат. – математичний термін
мед. – медичний термін
мет. – металургійний термін
мех. – термін механіки
мист. – термін мистецтва
мінер. – мінералогічний термін
мкб. – мікробіологічний термін
мор. – морський термін
муз. – музичний термін
опт. – термін оптики
пед. – педагогічний термін

політ. – політичний термін
психіатр. – психіатричний термін
психол. – психологічний термін
радіоелектрон. – термін радіоелектроніки
радіотехн. – радіотехнічний термін
реліг. – релігійний термін
с.-г. – сільськогосподарський термін
соціол. – соціологічний термін
спорт. – спортивний термін
стат. – статистичний термін
театр. – театральний термін
техн. – технічний термін
турист. – туристичний термін
фарм. – фармацевтичний термін
фіз. – фізичний термін
фізіол. – фізіологічний термін
філол. – філологічний термін
філос. – філософський термін
фін. – фінансовий термін
фолькл. – фольклорний термін
хім. – хімічний термін
шах. – шаховий термін
юр. – юридичний термін

БЛОК-СХЕМА ПРЕДМЕТИЗАЦІЇ ДОКУМЕНТА

Додаток 6

ЗАТВЕРДЖЕНО
вченою радою ДНПБ України
ім. В. О. Сухомлинського
Протокол № 18
від «12» грудня 2012 р.
Голова вченої ради
_____ П. І. Рогова

**ФОРМУВАННЯ БАЗИ ДАНИХ АВТОРИТЕТНОГО ФАЙЛА «ПРЕДМЕТНІ ЗАГОЛОВКИ»
ЕЛЕКТРОННОГО КАТАЛОГУ
ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМ. В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Інструкція
(Витяг)**

1. Загальні положення

1.1. Ця інструкція регламентує технологічний процес формування бази даних (БД) Авторитетного файлу «Предметні заголовки» (АФ «ПЗ») в режимі автоматизованого опрацювання документів для організації електронного каталогу (ЕК) в Державній науково-педагогічній бібліотеці України ім. В. О. Сухомлинського (далі – Бібліотека) на базі програмного забезпечення САБ ІРБІС.

1.2. **Авторитетний/нормативний контроль** – це процес підтримання єдиних форм авторитетних/нормативних заголовків, які означають один і той самий предмет у бібліографічному файлі, включаючи контроль за адекватністю присвоєння ПР, а також за послідовним дотриманням принципів, методик, інструкцій і правил для представлення пошукових ознак документів. Він дає змогу:

- забезпечити якість наукового опрацювання документів;
- уніфікувати введення інформації, у результаті чого досягається одноманітність вводу, скорочується кількість помилок;
- зменшити суб'єктивні дії предметизатора;
- прискорити опрацювання документів, оскільки потрібні елементи беруться з авторитетного запису, а не вводяться кожного разу заново;
- здійснювати релевантний пошук у базах даних.

1.3. **Авторитетний файл (АФ)** – це машиночитний список, який містить сукупність авторитетних, посилальних і довідкових даних, у яких представлено всю необхідну інформацію про точки доступу: усталена форма точки доступу; варіантні форми точки доступу; взаємозв'язки різних форм точок доступу між собою; кодована інформація про точку доступу і про запис у цілому; примітки, що належать до точки доступу (наприклад, пояснення, історичні довідки тощо); відомості про установу, що відповідає за складання запису, тощо. Він також використовується як контролюючий словник для організації тематичного доступу до БЗ документів.

1.4. Основним типом запису в АФ є авторитетний/нормативний запис (АЗ), представлений в машиночитній формі, що містить інформацію про прийняті (затверджені) заголовки предметних рубрик (ПР). Окрім прийнятого заголовка до АЗ можуть включатися варіантні форми заголовків, посилання, довідки, примітки каталогізатора, індекси УДК, ББК та інша додаткова інформація, що характеризує заголовок або авторитетний запис у цілому. Сукупність АЗ утворює авторитетний/нормативний файл.

1.5. АФ «ПЗ» має відповідати вимогам, які висуваються до інформаційно-пошукових мов (ІПМ), а саме:

- повно і точно передавати зміст, а в разі потреби – форму та призначення документів, відображених в ЕК;
- забезпечувати однозначність тлумачення термінів індексування;
- допускати багатоаспектне індексування;
- допускати внесення змін (доповнень і виправлень);
- забезпечувати достатню простоту і зручність індексування, інформаційного пошуку і ведення ЕК;
- відображати сучасний стан терміносистеми в галузі освіти, педагогіки, психології та суміжних дисциплін.

1.6. В інструкції визначено список необхідних для створення авторитетного/нормативного запису в БД АФ «ПЗ» полів і підполів, розкрито їхній зміст і наведено приклади заповнення.

1.7. Правила заповнення полів для створення авторитетних записів в АФ «ПЗ» розроблено на основі чинних стандартів та інших матеріалів з питань каталогізування різних видів документів, зокрема: ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 «Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання», ДСТУ 3582–97 «Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила», ГОСТ 7.12–93 «Библиографическая запись. Сокращение слов на русском языке. Общие требования и правила», ДСТУ 7093:2009 «Бібліографічний запис. Скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами», ДСТУ 2395–2000 (ISO 5963:1985) «Обстеження документа. Встановлення його предмета та відбір термінів індексування», ДСТУ ГОСТ 7.59:2003 (ИСО 5963–85) «Індексування документів. Загальні вимоги до систематизації та предметизації», методичних рекомендацій «Предметизація документів з питань освіти, педагогіки, психології», розроблених фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського тощо.

1.8. Основою для створення АЗ слугує «Словник предметних заголовків», що є складовою методичних рекомендацій «Предметизація документів з питань освіти, педагогіки, психології», укладений з використанням тезаурусів, енциклопедій, довідників, словників, у тому числі галузевих, тощо.

1.9. В інструкції наведено коди полів формату RUSMARC.

1.10. Мовою каталогізування є українська.

1.11. Інструкція призначена для співробітників відділу наукового опрацювання документів і організації каталогів, які створюють записи в БД АФ «ПЗ» (з урахуванням пропозицій фахівців інших відділів, які здійснюють предметизацію документів).

1.12. Під час формування АФ «ПЗ» дотримання вимог цієї інструкції обов'язкове.

2. Технологія створення АЗ

2.1. В АФ «ПЗ» електронного каталогу ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського створюються авторитетні/нормативні записи **тільки для тематичних предметних рубрик** з питань освіти, педагогіки, психології та суміжних дисциплін. АЗ для предметних рубрик, присвячених особам, організаціям, географічним об'єктам, створюються у відповідних БД: **АФ «Індивідуальні автори», АФ «Колективні автори» та АФ «Географічна назва».**

2.2. Для уникнення невиправданого збільшення обсягу бази даних, підвищення рівня уніфікування та зменшення інформаційного шуму в БД АФ «ПЗ» створюються переважно однорівневі записи без використання тематичних, географічних, хронологічних і формальних підзаголовків.

2.3. Підполя «Тематичний підзаголовок», «Географічний підзаголовок», «Хронологічний підзаголовок» та «Формальний підзаголовок» заповнюються каталогізатором безпосередньо під час опрацювання документів у процесі формування ПР після введення предметного заголовка через *AUTHORITY-файл* з використанням відповідних словників.

2.4. Авторитетний/нормативний запис на тематичну предметну рубрику містить:

- прийнятий предметний заголовок;
- варіантні (неприйняті) ПЗ, від яких до прийнятого ПЗ робляться посилання **«Див.»**;
- зв'язані прийняті ПЗ, до яких від прийнятого ПЗ робляться посилання **«Див. також»**;
- довідкову інформацію та примітки щодо прийнятого заголовку;
- відомості про установу, відповідальну за складання запису, дату введення запису, особистий код каталогізатора, примітки каталогізатора.

2.5. Для створення авторитетного/нормативного запису в АРМ «Каталогізатор» зі списку баз даних вибирається БД АТНRS – **Авторитетний файл – «Предметні заголовки»**, далі в меню **«Список робочих аркушів вводу»** вибирається АТНRS – **«РА для введення авторитетного/нормативного запису на ПР».**

2.6. Предметні заголовки ПР формулюються з використанням **«Словника предметних заголовків»**; далі послідовно заповнюються елементи даних робочого аркуша, після чого запис перевіряється й зберігається.

2.7. Поле **«210: Основна (уніфікована) предметна рубрика»** заповнюється за допомогою вікна розширеного вводу [...].

2.8. Якщо предметний заголовок, на який формується АЗ в АФ «ПЗ», має варіантні форми (інші форми написання, синоніми, інвертовану форму, аббревіатуру тощо), АЗ створюється тільки для прийнятого ПЗ. Усі інші варіантні форми ПЗ вважаються неприйнятими і не можуть бути заголовками інших авторитетних записів. Неприйняті заголовки відображаються в полі **«410: Посилання „Див.“»**. Самостійні АЗ в АФ «ПЗ» для варіантних (неприйнятих) форм ПЗ не створюються.

2.9. Від прийнятого ПЗ, зазначеного в полі **«210: Основна (уніфікована) предметна рубрика»**, зазначаються також зв'язані ПЗ, до яких робляться посилання у полі **«550: Посилання „Див. також” (Предметна рубрика)»**. Для кожного зі зв'язаних прийнятих ПЗ потрібен самостійний запис у БД АФ «ПЗ».

2.10. При формуванні посилань **«Див. також»** зв'язані ПЗ вибираються зі словника [↓].

Якщо потрібного ПЗ у словнику немає, перший запис для нього робиться у полі **550**. Після збереження запису для кожного вперше записаного прийнятого ПЗ з поля **550** в БД АФ «ПЗ» автоматично створюються самостійні записи, що потребують подальшого доопрацювання та редагування. Кожний сформований таким способом новий АЗ містить лише назву ПЗ у полі **210** та інформацію, яка вводиться автоматично. Для доопрацювання новоствореного АЗ потрібно відкрити його і заповнити всі необхідні поля і підполя (сформувати посилання **«Див.»** до неприйнятих форм ПЗ, посилання **«Див. також»** до зв'язаних ПЗ, а також записати іншу необхідну інформацію – примітки, довідки тощо).

2.11. Вся інформація з поля **«550: Посилання „Див. також” (Предметна рубрика)»** після збереження запису автоматично переноситься в поле **«510: Посилання „Див. також” (Зв'язані основні предметні рубрики)»**, а поле **550** спустошується. Надалі інформація щодо зв'язаних прийнятих ПЗ знаходиться у полі **510**.

2.12. Якщо раніше створений АЗ потрібно доповнити новими посиланнями **«Див. також»**, ці посилання також формуються у полі **550**, а після збереження автоматично переносяться до поля **510**.

2.13. Для більш точного пояснення зв'язку між основним прийнятим ПЗ в полі **210** і зв'язаними прийнятими ПЗ в полях **550 (510)**, якщо посилання **«Див. також»** не розкриває зв'язку між предметними заголовками в АЗ достатньо повно, використовується поле **305: «Текстова посилальна примітка „Див. також”»**:

- для зазначення ієрархічних зв'язків між основним та зв'язаними ПЗ;
- для зазначення зв'язків між ПЗ, якщо зв'язані ПЗ не мають чітко визначених ієрархічних відносин з основним прийнятим ПЗ;
- якщо до основного ПЗ є одночасно кілька видів посилань **«Див. також»**;

– у випадку зміни термінології, наприклад, коли прийнятий заголовок з певного часу не використовується як застарілий, а використовується інший, більш сучасний.

Примітки у полі **305** використовуються для зв'язаних ПЗ *на додаток* до поля **550 (510)**, а *не замість* посилань «Див. також». Всі зв'язані ПЗ, зазначені в полі **305**, мають бути наведені у полі **550 (510)**.

2.14. Для того, щоб інформація з поля **305** відображалась у повному АЗ, при створенні посилання «Див. також» у полі **550** потрібно зазначити код формування посилання *без виведення на екран* (**g0** або **h0**).

2.15. Якщо до основного ПЗ є кілька видів посилань «Див. також», які мають різний характер (ієрархічні зв'язки: посилання до більш широкого або більш вузького поняття; посилання до інших, близьких за тематикою ПР; асоціативні зв'язки тощо), записи у полі **305** розподіляються за видами посилань: для кожного виду посилань створюється окремий рядок поля **305**, де зазначається вид посилання і записуються відповідні зв'язані ПЗ.

2.16. Після завершення роботи запис потрібно зберегти.

2.17. Формування АФ «ПЗ» здійснюється двома способами:

- у плановому порядку під час первинного створення АЗ;
- у процесі поточного опрацювання документів.

2.18. Планове створення авторитетних/нормативних записів у БД АФ «ПЗ» відбувається незалежно від процесу поточного опрацювання документів у такій послідовності:

– зі списку баз даних вибирається БД **ATHRS – Авторитетний файл – «Предметні заголовки»**, далі в меню «Список робочих аркушів вводу» вибирається **ATHRS – «РА для введення авторитетного/нормативного запису на ПР»**;

– створюється новий авторитетний/нормативний запис – послідовно заповнюються відповідні поля й підполя;

– запис перевіряється (редагується) й зберігається.

2.19. Перед створенням нового АЗ слід пересвідчитись у тому, що запропонований термін ще не представлено в БД АФ «ПЗ» у вигляді ПЗ, а також перевірити наявність у списку ПЗ інших можливих формувань, аналогічних термінів тощо.

2.20. У процесі поточного опрацювання документів слід перевірити, чи є АЗ для створення відповідної предметної рубрики. Для цього у БД «Книги» на сторінці «Систематизація» у полі «**606: Предметна рубрика**» в підполі «**Введення через AUTHORITY-файл**» з використанням словника [↓] через «КЛЮЧ» розшукується потрібний ПЗ. Якщо такий запис є, слід відібрати його і ввести в БЗ. Якщо потрібного запису немає, необхідно створити його. Для цього слід перейти в БД АФ «ПЗ» і створити новий запис, заповнивши відповідні поля й підполя. Після цього

повернутися в БД «Книги», відкрити БЗ документа, що опрацьовується, розшукати потрібний ПЗ, відібрати його і ввести в БЗ.

2.21. Фахівці інших відділів Бібліотеки, які займаються предметизацією документів, у разі відсутності необхідного ПЗ подають до відділу наукового опрацювання документів і організації каталогів свої пропозиції щодо внесення доповнень до БД АФ «ПЗ».

3. Технологія редагування АЗ

3.1. Редагування АЗ в БД АФ «ПЗ» – це перевіряння відповідності їхньої структури, змісту та оформлення вимогам, обумовленим нормативно-інструктивними та методичними документами зі створення АФ «ПЗ», а також усунення виявлених у процесі перевірки недоліків. Редагування здійснюється для вилучення застарілих термінів і введення нових, усунення синонімії та вилучення дублетних рубрик, переведення описових рубрик у складні, внесення змін і доповнень у довідковий апарат, виправлення орфографічних та інших помилок тощо.

3.2. Редагуванню підлягають усі старі та новостворені АЗ, а також АЗ, які потрапили до БД АФ «ПЗ» у результаті імпортування.

3.3. Залежно від способу виконання роботи редагування може бути суцільним або вибіркоким:

– при **суцільному редагуванні** робота здійснюється з усією БД АФ «ПЗ» у цілому;

– при **вибірковому редагуванні** перевіряється певна частина АФ «ПЗ» за однією або кількома ознаками, наприклад, редагуються всі АЗ, що стосуються однієї теми (предмета); розглядається доцільність застосування описових ПР; уточнюються родо-видові зв'язки; перевіряється наявність реляторів тощо.

3.4. Залежно від організації роботи редагування може бути плановим або поточним:

– **планове редагування** – це самостійний процес, який потребує завчасного розрахунку трудомісткості та відповідного планування трудовитрат з обов'язковою цільовою направленістю та постановкою завдання; воно передбачає регулярну перевірку всіх АЗ в АФ «ПЗ» і здійснюється з певною періодичністю;

– **поточне редагування** проводиться паралельно з іншими процесами ведення ЕК, спеціально не планується, на нього тільки виділяється час.

3.5. Залежно від рівня складності поставлених завдань редагування може бути методичним і технічним:

– **методичне редагування** передбачає якісний розвиток ЕК, тобто перевіряння повноти авторитетних записів і правильності їх складання; поліпшення структури АФ «ПЗ» за рахунок внесення доповнень і виправлень до АЗ, корінного переопрацювання змісту АЗ тощо;

– **технічне редагування** пов'язане лише з зовнішніми параметрами БЗ і полягає в усуненні технічних недоліків, зокрема виправленні орфографічних

помилки, перевірки правильності написання числівників, прибиранні зайвих пробілів тощо.

3.6. Для здійснення редагування АЗ, які його потребують, відбираються й позначаються в підполі **«Потрібне редагування»** полів **210, 410, 550**. За замовчуванням у цьому підполі стоїть позначка **«Ні»**, яку слід замінити на позначку **«Так»**. Усі позначені АЗ відображаються в словнику **«На редагування з ЕК»**, за допомогою якого їх можна відібрати для подальшої роботи. Після закінчення редагування позначку про його потребу слід зняти і поставити знову **«Ні»**.

4. Загальні вимоги до заповнення полів

4.1. Авторитетні/нормативні записи в БД АФ «ПЗ» створюються з використанням **«Словника предметних заголовків»**.

4.2. При складанні предметного заголовка слід дотримуватися норм сучасної орфографії.

4.3. Предметні заголовки записуються з великої літери.

4.4. Усі терміни зазначаються в повній формі; скорочення не допускаються, за винятком деяких загальноприйнятих. Наприклад:

р. а. – рівні акредитації

4.5. Аббревіатури в ПЗ використовуються як винятки для понять, більше вживаних саме в такій формі. Наприклад:

ЮНЕСКО

а не

Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (транслітерація з англ. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO)

4.6. Лапки застосовуються лише в разі визначення як ПЗ термінів, які мають переносне значення. Наприклад:

«Мозковий штурм»

4.7. Для відтворення римських цифр використовуються великі літери латинської абетки: *C, I, L, M, X, V*. Наприклад:

Вищі навчальні заклади III–IV р. а.

4.8. Числівники в ПЗ записуються в словесній формі. Наприклад:

Перше вересня

4.9. Заповнені поля й підполя не повинні починатися й закінчуватися пробілами. Між словами ставиться лише один пробіл.

4.10. Не допускається проставляння крапки наприкінці рядка поля, якщо тільки запис не закінчується скороченням слова. Наприклад:

Вищі навчальні заклади I–II р. а.

Додаток 7

ЗАТВЕРДЖЕНО
вченою радою ДНПБ України
ім. В. О. Сухомлинського
Протокол № 8
від «16» червня 2014 р.
Голова вченої ради
_____ П. І. Рогова

**ФОРМУВАННЯ БАЗИ ДАНИХ АВТОРИТЕТНОГО ФАЙЛА «ІНДИВІДУАЛЬНІ АВТОРИ»
ЕЛЕКТРОННОГО КАТАЛОГУ
ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ
В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Інструкція
(Витяг)**

1. Загальні положення

1.1. Інструкція регламентує технологічний процес формування бази даних (БД) Авторитетного файлу «Індивідуальні автори» (АФ «ІА»), визначає набір полів і підполів і правила їх заповнення в режимі комп'ютерного опрацювання документів для організації електронного каталогу (ЕК) в Державній науково-педагогічній бібліотеці України ім. В. О. Сухомлинського (далі – Бібліотека) на базі програмного забезпечення САБ ІРБІС.

1.2. Формування АФ «ІА» здійснюється для забезпечення якості наукового опрацювання документів, які надходять до Бібліотеки, дотримання єдності в роботі з заголовками, що містять імена індивідуальних авторів, пошуку видань певних авторів. База даних АФ «ІА» може використовуватись і як довідкова база для отримання додаткової інформації про авторів.

1.3. Формування й ведення АФ «ІА» має забезпечувати уніфіковане зазначення відомостей про авторів, у першу чергу їхні імена, повноту цих відомостей, а також створення єдиної системи посилань з відповідними поясненнями.

1.4. АФ «ІА» складається з комплексу машиночитних нормативних, посилальних і довідкових записів і має відображати сучасні, перевірені відомості про особу, що брала участь у створенні документа.

1.5. АФ «ІА» створюється на індивідуальних авторів (за наявності публікацій у фонді Бібліотеки):

- академіків і членів-кореспондентів НАПН України;
- академіків і членів-кореспондентів НАН України (вибірково);
- директорів наукових установ НАПН України;
- міністрів освіти і науки України;

– видатних політичних діячів України ХХ–ХІ ст.: президентів, прем'єр-міністрів, голів Верховної Ради України, лідерів політичних партій і рухів тощо (вибірково);

– видатних державних, громадських, політичних діячів, а також діячів науки і культури України, незалежно від галузі їхньої основної діяльності, які відіграли визначну роль в історії та розвитку освіти, педагогічної та психологічної науки;

– учених-енциклопедистів;

– учених, які визначили подальший шлях науки і зробили великий внесок в історію розвитку науки;

– видатних просвітників-педагогів, видатних вітчизняних і зарубіжних діячів освіти, бібліотечної, книжної й видавничої справи;

– діячів науки – лауреатів вітчизняних і зарубіжних премій; педагогічних і науково-педагогічних працівників навчальних закладів України (вищих, загальноосвітніх, дошкільних, позашкільних) усіх рівнів акредитації (вибірково);

– працівників провідних бібліотек України і Росії (вибірково);

– працівників Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського.

1.6. Для отримання або уточнення відомостей, установлення зв'язків між основним (прийнятим) і варіантним (відхиленням) ім'ям особи використовуються офіційні видання НАН, НАПН та інших галузевих академій наук України, довідкові видання (енциклопедії, довідники, словники тощо), офіційна інформація з сайтів установ і організацій, бібліографічні посібники, бібліотечні каталоги, бази даних, інші джерела інформації.

1.7. Правила заповнення полів і підполів розроблено на основі чинних стандартів, нормативно-інструктивних і методичних документів з питань бібліографічного описування документів, формування заголовків БЗ (ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 ССІБВС. Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання) й використання скорочень слів при створенні записів українською, російською та іноземними мовами.

1.8. В інструкції визначено список полів і підполів, необхідних для створення АФ «ІА», розкрито їхній зміст і наведено приклади заповнення.

1.9. В інструкції наведено коди полів формату RUSMARC.

1.10. Мовою каталогізування є українська. Це означає, що всі службові записи, які не є елементами власне БЗ, здійснюються винятково українською мовою.

1.11. Інструкція призначена для співробітників відділів наукового опрацювання документів і організації каталогів, наукового формування фонду документів іноземними мовами, наукової інформаційно-бібліографічної діяльності, наукового і прикладного бібліотекознавства.

1.12. Під час формування АФ «ІА» дотримання вимог цієї інструкції обов'язкове.

2. Технологія роботи

2.1. Формування АФ «ІА» може здійснюватись у трьох напрямках:

2.1.1. Під час первинного створення БД АФ «ІА»;

2.1.2. Під час опрацювання нових надходжень або ретрокаталогізації документів;

2.1.3. У процесі складання довідкових і посилальних записів.

2.2. Первинний запис у БД АФ «ІА» можна створювати незалежно від процесу поточного опрацювання документів. Для цього необхідно:

2.2.1. Вибрати зі списку баз даних БД АФ «ІА»;

2.2.2. Створити новий запис, заповнивши відповідні поля й підполя;

2.2.3. Перевірити (відредагувати) БЗ;

2.2.4. Зберегти БЗ.

2.3. Перед початком створення БЗ на нові надходження або в процесі ретрокаталогізації документів з використанням заголовка індивідуального автора необхідно пересвідчитися в наявності або відсутності авторитетного запису на такий заголовок. Для цього потрібно:

2.3.1. У БД «Книги» на сторінці «Дублетність» відкрити поле **700: Перший автор – Заголовок запису**, підполе «*Введення через AUTHORITY-файл*» і через **КЛЮЧ** перевірити наявність запису. Якщо такий запис є, позначити його і ввести в БЗ.

2.3.2. Якщо потрібного запису немає, необхідно створити його. Для цього слід перейти в БД АФ «ІА» і створити новий запис, заповнивши відповідні поля й підполя. Після цього повернутися в БД «Книги» і створити БЗ з використанням АФ «ІА».

2.4. Усі виправлення в записах роблять у процесі опрацювання документів або в ході планового редагування БД АФ «ІА».

3. Загальні вимоги до заповнення полів

3.1. Усі дані запису наводяться в найповнішій, перевіреній за авторитетними джерелами, формі.

3.2. Для складання заголовка слід дотримуватися норм сучасної орфографії. Відомості наводяться в називному відмінку.

3.3. Ім'я автора, яке зазначається в полі **210 «Заголовок – основне (прийняте) ім'я особи»**, подають мовою, якою переважно писав автор незалежно від місця його проживання (діяльності). Якщо автор писав двома і більше мовами, у тому числі українською, або якщо графіка мови опублікованих документів не може бути відтворена комп'ютером, запис створюється українською мовою. Усіма іншими мовами ім'я зазначається в полі **710: «Зв'язані прийняті форми імені особи»**.

3.4. Для відтворення римських цифр використовуються великі літери латинської абетки: *C, I, L, M, X, V*.

3.5. Заповнені поля й підполя не повинні починатися й закінчуватися пробілами. Використання пробілів у запису має здійснюватися лише згідно з чинним стандартом ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 (ГОСТ 7.1-2003, IDT) Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання. Між словами та розділовими знаками ставиться лише один пробіл.

3.6. Поля, обов'язкові для заповнення, позначено астериском (*).

Додаток 8

ЗАТВЕРДЖЕНО
вченою радою ДНПБ України
ім. В. О. Сухомлинського
Протокол № 10
від «5» грудня 2008 р.
Голова вченої ради
_____ П. І. Рогова

**ФОРМУВАННЯ БАЗИ ДАНИХ АВТОРИТЕТНОГО ФАЙЛА «КОЛЕКТИВНІ АВТОРИ»
ЕЛЕКТРОННОГО КАТАЛОГУ
ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМ. В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

**Інструкція
(Витяг)**

1. Загальні положення

1.1. Ця інструкція регламентує технологічний процес формування бази даних Авторитетного файлу «Колективні автори» (АФ «КА»), визначає набір полів і підполів і правила їх заповнення в режимі комп'ютерного опрацювання документів на базі програмного забезпечення АБІС ІРБІС у Державній науково-педагогічній бібліотеці України ім. В. О. Сухомлинського (далі – Бібліотека).

1.2. Формування АФ «КА» здійснюється для забезпечення якості опрацювання документів, виданих установами та організаціями, пошуку видань певних колективів і забезпечення методичної єдності в роботі із заголовками колективних авторів.

1.3. Формування та ведення АФ «КА» має гарантувати уніфікацію назв колективів/організацій поряд з варіантними формами назв, повноту відомостей про назви, а також створення єдиної системи посилань з відповідними поясненнями.

1.4. АФ «КА» складається з комплексу машиночитних нормативних, посилальних і довідкових записів і має відбивати сучасну назву колективу/організації.

1.5. АФ «КА» створюється на назви таких колективів/організацій України:

- вищих органів державної влади та управління України (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Верховний Суд України, міністерства тощо);
- наукових установ та організацій Академії педагогічних наук, Національної академії наук, інших галузевих академій наук України;
- установ та організацій, що перебувають у підпорядкуванні Міністерства освіти і науки України та Міністерства культури і туризму України, зокрема провідних бібліотек України;
- навчальних закладів України різних рівнів акредитації незалежно від форми власності;
- інших установ та організацій, якщо у фондах Бібліотеки є їхні видання.

1.6. На назви організацій інших країн авторитетні записи не створюються. Виняток становлять провідні бібліотеки Російської Федерації.

1.7. Об'єктом складання бібліографічного запису (БЗ) під заголовком колективного автора є документ, його складова частина або сукупність документів.

1.8. Джерелом відомостей для заголовка слугують вихідні відомості документа.

1.9. Для уточнення або отримання відсутніх відомостей, установлення зв'язків між назвами організацій, відомостей про реорганізації, дати створення або припинення діяльності використовуються офіційні видання НАН, АПН та інших галузевих академій наук України, інформація з довідкових видань (енциклопедій, довідників), офіційна інформація з сайтів установ та організацій, бібліографічні посібники, бібліотечні каталоги, бази даних й інші джерела інформації поза документом.

1.10. Інструкцію розроблено на основі чинних стандартів та інструктивно-нормативних документів з питань бібліографічного описування документів, формування заголовків БЗ і використання скорочень слів при створенні записів українською та російською мовами.

1.11. В інструкції визначено список полів і підполів, необхідних для створення АФ «КА», розкрито їхній зміст і наведено приклади заповнення.

1.12. В інструкції наведено коди полів формату RUSMARC.

1.13. Мовою каталогізування є українська. Це означає, що всі службові записи, які не є елементами власне БЗ, здійснюються винятково українською мовою. Випадки використання інших мов обумовлюються окремо.

1.14. Інструкція призначена для співробітників відділу наукового опрацювання й каталогізації документів.

1.15. Під час формування АФ «КА» дотримання вимог цієї інструкції обов'язкове.

2. Технологія роботи

Формування АФ «КА» може здійснюватися в трьох напрямках:

- під час первинного створення бази даних Авторитетного файлу «Коллективні автори» (БД АФ «КА»);
- під час опрацювання нових надходжень;
- у процесі складання довідкових і посилальних записів.

2.1. Первинна БД АФ «КА» може створюватися незалежно від процесу поточного опрацювання документів. Для цього необхідно:

2.1.1. Вибрати зі списку БД АФ «КА».

2.1.2. Створити новий запис, заповнивши відповідні поля й підполя.

2.1.3. Перевірити (відредагувати) БЗ.

2.1.4. Зберегти БЗ.

2.2. Перед початком створення БЗ на нові надходження документів з використанням заголовку колективного автора необхідно пересвідчитися, чи є авторитетний запис на такий заголовок. Для цього потрібно:

2.2.1. У базі даних (БД) «Книги» на сторінці «Дублетність» відкрити поле **710: Перший колектив – Заголовок запису**, підполе «Введення через AUTHORITY-файл» і через КЛЮЧ перевірити наявність запису на потрібний колектив/організацію. Якщо такий запис є, відібрати його і ввести в БЗ.

2.2.2. Якщо потрібного запису немає, необхідно створити його. Для цього слід перейти в БД АФ «КА» і створити новий запис, заповнивши відповідні поля й підполя. Після цього повернутися в БД «Книги» і створити БЗ.

2.3. Довідкові записи формулюються й використовуються для пов'язування назв колективів/організацій, що з різних причин описані під різними заголовками (зміна назви, підпорядкування, форми власності, реорганізація тощо). Для створення таких записів необхідно:

2.3.1. Вибрати зі списку БД АФ «КА».

2.3.2. Відкрити поле **210: Основна (уніфікована) назва** і в підполі *Назва колективу/заходу/видавництва* через КЛЮЧ перевірити наявність запису на потрібний колектив/організацію. Якщо такий запис є, відібрати його й «викликати» на екран. Далі заповнити необхідні поля – **410: Посилання типу «Див.» (інші назви колективу/організації)**, **510: Посилання типу «Див. Також» (зв'язані основні назви колективу/організації)** або **710: Зв'язані основні назви колективу/організації іншими мовами**.

2.4. Усі виправлення в записах здійснюються по мірі опрацювання нових надходжень або в ході планового редагування БД АФ «КА».

3. Загальні вимоги до заповнення полів

3.1. Усі дані в запису наводяться в найповнішій офіційній формі. Не можна робити скорочення в полях **210: Основна (уніфікована) назва**, **410: Посилання типу «Див.» (інші назви колективу/організації)**, **510: Посилання типу «Див. Також»**

(зв'язані основні назви колективу/організації), 710: Зв'язані основні назви колективу/організації іншими мовами. Виняток становить слово «ім.» (імені), ініціали та аббревіатури, якщо така форма скорочення є офіційно прийнятою для окремої організації/установи.

3.2. У заголовку БЗ не зазначається вчений ступінь особи, ім'я якої присвоєно колективу/організації.

3.3. При створенні запису на колектив/організацію, у назві якого зазначена приналежність до форми власності (державна, комунальна тощо), заголовок (поле полях **210: Основна (уніфікована) назва**) створюється на назву колективу/організації без зазначення форми власності. Назва колективу/організації із зазначенням форми власності записується в поле **510: Посилання типу «Див. Також» (зв'язані основні назви колективу/організації).**

3.4. Мова заголовка, як правило, збігається з мовою бібліографічного опису. Якщо назви колективів у різні часи наводилися двома й більше мовами, у тому числі українською, для полегшення пошуку й формування авторських комплексів заголовків АФ «КА» створюється українською мовою. Назви іншими мовами записуються в полі **710: Зв'язані основні назви колективу/організації іншими мовами.**

3.5. При складанні заголовка дотримуються норм сучасної орфографії. Відомості наводяться в називному відмінку.

3.6. Для відтворення римських цифр використовуються великі літери латинської абетки: *C, I, L, M, X, V*.

3.7. Заповнені поля й підполя не повинні починатися й закінчуватися пробілами. Використання пробілів у запису має здійснюватися винятково згідно з чинним стандартом «ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 (ГОСТ 7.1–2003, ІДТ) Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання». Між словами й розділовими знаками ставиться тільки один пробіл.

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ І ВИЗНАЧЕННЯ

Автоматизоване індексування – індексування, технологія якого передбачає використання формальних процедур, які здійснюються за допомогою обчислювальної техніки, і включає застосування інтелектуальних процедур у процесі ухвалення основних рішень про склад пошукового образу (ГОСТ 7.74–96).

Адекватна предметна рубрика – предметна рубрика, формулювання якої виражає обсяг поняття, що повністю або найбільш точно відповідає обсягу поняття про предмет документа (ДСТУ 2398–94).

Аналіз змісту (документа) – аналіз з метою виявлення даних, що характеризують зміст документа в зрозумілій та точній формі (ДСТУ 2394–94).

Аналітичний метод – збирання значеннєвих термінів природної мови в даній предметній галузі за допомогою аналізу змісту документів (ДСТУ 2392–94).

Апріорний метод – збирання значеннєвих термінів природної мови в даній предметній галузі в наперед установлених лексичних джерелах (ДСТУ 2398–94).

Багаточленна предметна рубрика – складна предметна рубрика, в якій лексичні одиниці відокремлені одна від одної розділовим знаком. Перший елемент багаточленної

предметної рубрики називається заголовком, а кожен наступний, відокремлюваний від заголовка розділовим знаком – підзаголовком предметної рубрики (ДСТУ ГОСТ 7.59:2003).

Вербальна інформаційно-пошукова мова – інформаційно-пошукова мова, що використовується для представлення своїх лексичних одиниць слова і вираження природної мови в їхній орфографічній формі (ГОСТ 7.74–96).

Вид – поняття є видом щодо іншого поняття, якщо це останнє є родом для першого. Вид є нижчим поняттям в ієрархії щодо роду (ДСТУ 2398–94).

Відношення – характеристика розташування та взаємозалежності елементів деякої системи (ДСТУ 2398–94).

Відношення асоціативне – семантичне відношення між поняттями, що виступають у поєднанні зі спеціальною метою (ДСТУ 2398–94).

Відношення парадигматичне – позаконтекстне відношення між поняттями або термінами (ДСТУ 2398–94).

Відношення партитивне; відношення частина-ціле – семантичне відношення між двома поняттями, одне з яких є цілим, а друге – одним із його елементів (ДСТУ 2398–94).

Відношення побічне – асоціативне відношення між предметною галуззю (системою понять) і поняттям, яке зазвичай відносять до іншої галузі (ДСТУ 2398–94).

Відношення семантичне – відношення логічної, онтологічної чи психологічної природи між поняттями, яке може бути формалізовано в інформаційній мові (ДСТУ 2398–94).

Відношення синтагматичне – контекстуальне відношення між поняттями чи термінами (ДСТУ 2398–94).

Відношення формальне – відношення між поняттями, вираженими термінами чи класами в інформаційній мові (ДСТУ 2398–94).

Глибина індексування – ступінь докладності відображення предмета документа в процесі індексування (ДСТУ 2394–94).

Грамматика інформаційно-пошукової мови – правила формування пошукових образів і пошукових приписів з лексичних одиниць інформаційно-пошукової мови (ГОСТ 7.74–96).

Дескриптор – термін тезауруса, який може бути використаний для вираження поняття в документі чи запиті з метою інформаційного пошуку (ДСТУ 2395–2000).

Довідковий перелік (заголовків) – список або файл заголовків, які використовуються в каталозі, наприклад, імена людей, назви анонімних робіт, назви організацій, предметні заголовки, дескриптори, перехресні посилання (ДСТУ 2394–94).

Документ – записана інформація, яку можна розглядати як одиницю в ході здійснення інформаційної діяльності (ДСТУ 2395–2000; ДСТУ 2392–94); будь-який елемент даних, надрукований або поданий якимось інакше, який підлягає каталогізації та індексуванню (ДСТУ 4032–2001); матеріальний об'єкт з інформацією, закріпленою створеним людиною способом для її передавання в часі та просторі (ДСТУ 3017-95); інформація, зафіксована на матеріальному носії, основною функцією якого є зберігати та передавати її в часі та просторі (ДСТУ 2732:2004). (Це визначення стосується не тільки рукописних або друкованих матеріалів на папері або в мікроформах (книжки, журнали, діаграми, карти), але й недрукованих (машинозчитних записів, фільмів, звукових записів), а також тривимірних об'єктів або реалій, що використовуються як зразки.

Еквівалентний термін – термін, що використовується для подання поняття, вираженого іншим терміном (ДСТУ 2398–94).

Електронне видання – електронний документ (група документів), що пройшов редакційно-видавниче опрацювання, призначений для поширення в незмінному вигляді й має вихідні відомості (ГОСТ 7.83–2001).

Електронний документ – документ на машиночитному носії, для використання якого необхідні засоби обчислювальної техніки (ГОСТ 7.83–2001).

Електронні ресурси – ресурси, що представляють електронні дані (інформацію у вигляді чисел, букв, символів або їх комбінацій), електронні програми (набори операторів або підпрограм, які забезпечують виконання певних завдань, включаючи опрацювання даних) або поєднання цих видів в одному ресурсі (ГОСТ 7.82–2001).

Заголовок предметної рубрики – перший елемент предметної рубрики (ДСТУ 2398–94); перший елемент багаточленної предметної рубрики, що відділяється від наступних розділовим знаком (ГОСТ 7.74–96).

Інверсія в предметній рубриці – зміна прямого порядку слів для виведення слова, що несе максимальне смислове навантаження, в позицію провідного слова предметної рубрики або першого слова в підзаголовку багаточленної предметної рубрики (ДСТУ 7.59:2003).

Індексування – операція подання результатів аналізу документа елементами інформаційної мови чи природної мови, як правило, з метою полегшення його пошуку (ДСТУ 2394–94); вираження вмісту документа і сенсу інформаційного запиту на інформаційно-пошуковій мові (ДСТУ 2395–2000).

Інформативне слово – слово, словосполучення або спеціальне позначення в тексті документа або запиту, що виражає поняття, суттєве для передавання змісту документа (ГОСТ 7.74–96).

Інформаційна мова (документалістика) – формалізована мова, призначена для характеристики даних, окремих понять або змісту документів з метою забезпечення їх зберігання та пошуку (ДСТУ 2398–94).

Інформаційно-пошукова мова (ІПМ) – формалізована штучна мова, призначена для індексування документів, інформаційних запитів і описання фактів з метою подальшого зберігання й пошуку (ГОСТ 7.74–96).

Інформаційний запит – записаний природною чи інформаційною мовою текст, що виражає деяку інформаційну потребу (ДСТУ 2392–94).

Інформаційно-пошукова система (ІПС) – комунікаційна система, що забезпечує збирання, пошук, оброблення та пересилання інформації (ДСТУ 2392–94).

Каталог (бібліотечний) – множина каталогових записів документів фонду(-ів), впорядкованих відповідно до певних правил з метою наступного пошуку (ДСТУ 2394–94).

Квазісинонім (квазісинонімія) – властивість двох чи більше термінів, які різняться за формою, але подібні за значенням, і які за певних обставин можуть вважатися синонімами (ДСТУ 2392–94; ДСТУ 2398–94).

Кваліфікатор – позначка або слово, що використовують для розрізнення кількох значень омографів (кваліфікатор не є самостійним елементом інформаційної мови) (ДСТУ 2398–94).

Комбінована предметна рубрика – багаточленна предметна рубрика, що включає елементи, побудовані як описові предметні рубрики (ГОСТ 7.74–96).

Комплекс предметних рубрик – сукупність предметних рубрик, об'єднаних тематикою (ГОСТ 7.74–96).

Лексична одиниця інформаційно-пошукової мови (ЛО) – позначення окремого поняття, прийняте в інформаційно-пошуковій мові і неподільне в цій функції (ГОСТ 7.74–96).

Локалізація термінів індексування – вибір відповідно до певних правил термінів індексування (незалежно від того, присутні вони в тексті чи ні) з метою подання документа (ДСТУ 2394–94).

Мова **індексування** – контрольована множина вибраних з природної мови термінів, що використовуються для представлення у стислій формі предметів документів (ДСТУ 4032–2001).

Мова предметних рубрик, предметизаційна інформаційно-пошукова мова – інформаційно-пошукова мова, призначена для індексування документів (частин документів) і інформаційних запитів за допомогою предметних рубрик (ГОСТ 7.74–96).

Непреференційний (непереважальний) термін – синонім або квазісинонім преференційного терміна. Непреференційний термін не приписується документам, але він становить статтю в тезаурусі чи абетковому покажчику і при цьому користувача скеровують вказівкою (наприклад, «Див.» – *дивись*) до відповідного преференційного терміна; іноді називається «недескриптор» або «аскриптор» (ДСТУ 4032–2001).

Ознака (поділу) – атрибут, що використовується для аналізу предмета та його поділу на класи (ДСТУ 2398–94).

Омограф – термін, що має те ж саме написання, що й інший термін, але інше значення (ДСТУ 2398–94).

Описова предметна рубрика – складна предметна рубрика, в якій комбінація лексичних одиниць, частіше за все відокремлених один від одного прийменниками і сполучниками, представлена у вигляді єдиного словосполучення (ГОСТ 7.74–96).

Передкоординатне індексування – індексування документів, за яким порядок термінів чи класифікаційних індексів встановлюється відповідно до обраної інформаційної мови чи системи індексування (ДСТУ 2394–94).

Посткоординатне індексування – індексування документів без наперед встановленого порядку термінів чи класифікаційних індексів (ДСТУ 2394–94).

Перехресне посилання – зазначення супідрядного відношення між термінами чи класами в межах інформаційної мови (ДСТУ 2398–94).

Підзаголовок предметної рубрики – слово, словосполучення чи позначка, що підпорядковуються заголовку та уточнюють його (ДСТУ 2394–94).

Полісема – термін, що має два чи більше етимологічно пов'язаних значень (ДСТУ 2398–94).

Покажчик – абетковий або систематичний перелік предметів з посиланням на позицію кожного предмета в документі чи сукупності документів (ДСТУ 2394–94; ДСТУ 2395–2000).

Покажчик зв'язку – допоміжний символ, що вибирається з фіксованого списку і приєднується до лексичних одиниць для вираження синтагматичних відношень між ними в пошуковому образі (ГОСТ 7.74–96).

Покажчик ролі – допоміжний символ, що вибирається з фіксованого списку і приєднується до лексичних одиниць для позначення логічної ролі їх у конкретному пошуковому образі (ГОСТ 7.74–96).

Поняття – будь-яка одиниця думки (поняття використовується для структурування знань та сприйняття навколишнього світу і не потребує вираження (ДСТУ 2392–94).

Посилально-довідковий апарат предметного каталогу (списку, покажчика) – сукупність вказівок, які фіксують зв'язки і розмежування між предметними рубриками (ДСТУ ГОСТ 7. 59:2003).

Пошуковий образ – текст, що складається з лексичних одиниць інформаційно-пошукової мови, що виражає зміст документа або інформаційного запиту і призначений для реалізації інформаційного пошуку (ГОСТ 7.74–96).

Пошуковий образ документа (ПОД) – пошуковий образ, що виражає основний смисловий зміст запиту (ГОСТ 7.74–96).

Пошуковий образ запиту (ПОЗ) – пошуковий образ, що виражає основний смисловий зміст документа (ГОСТ 7.74–96).

Предмет – поняття або комбінація понять, що відбивають тему документа (ДСТУ 2394–94; ДСТУ 2395–2000).

Предметна рубрика – елемент інформаційно-пошукової мови, що представляє собою коротке формулювання теми природною мовою (ГОСТ 7.74–96).

Предметизаційна формула – уніфікований порядок розташування лексичних одиниць у предметній рубриці, що визначає предметизаційне рішення (ГОСТ 7.74–96).

Предметизація – предметне індексування засобами мови предметних рубрик (ГОСТ 7.74–96).

Предметне індексування – індексування предметного змісту документів (ГОСТ 7.74–96).

Предметний заголовок (бібліографічного запису) – заголовок, що відображає предмет (-и) документа (ДСТУ 2394–94).

Предметний каталог (ПК) – каталог, у якому записи впорядковані за предметами в алфавітному або систематичному порядку (ДСТУ 2394–94).

Преференційний (переважальний) термін – термін, що послідовно використовується під час індексування для представлення даного поняття; іноді називається «дескриптор» (ДСТУ 4032–2001).

Провідне слово предметної рубрики – перше слово предметної рубрики, що визначає її місце розташування в предметному каталозі й об'єднує предметні рубрики в комплекс предметних рубрик (ГОСТ 7.74–96).

Проста предметна рубрика – предметна рубрика, що складається з однієї лексичної одиниці (ГОСТ 7.74–96).

Релевантність – характеристика ступеня відповідності змісту документа, знайденого в результаті інформаційного пошуку, змісту інформаційного запиту (ДСТУ 2392–94; ДСТУ 2395–2000).

Релятор – символ або слово, що використовується для розрізнення значень багатозначного терміна (ГОСТ 7.74–96).

Рід – поняття є родом щодо іншого поняття, якщо це останнє визначається тими ж самими атрибутами, що й перше, але має ще один або більше додаткових атрибутів. Рід є вищим поняттям в ієрархії щодо виду (ДСТУ 2398–94).

Синонім – термін, який має іншу форму, але те ж саме чи майже те ж саме значення, що й інший термін (ДСТУ 2398–94).

Складна предметна рубрика – предметна рубрика, що складається з кількох лексичних одиниць (ГОСТ 7.74–96).

Складений термін – термін індексування, який можна морфологічно розкласти на окремі компоненти, кожний з яких може виражатися іменником, котрий може незалежно виступати як термін індексування (ДСТУ 4032–2001).

Словник предметних рубрик, список предметних рубрик – сукупність предметних рубрик і зв'язаного з ними посилально-довідкового апарату предметного каталогу або покажчика (ГОСТ 7.74–96).

Тезаурус – контрольований словник термінів із зафіксованими семантичними відношеннями, який охоплює одну чи більше спеціальних галузей знань (ДСТУ 2398–94); словник контрольованої мови індексування, формально організований таким чином, що апріорні відношення між поняттями (наприклад, «ширший» і «вужчий») мають явне вираження (ДСТУ 4032–2001).

Тезаурус тематичний – тезаурус, у якому відношення між термінами встановлюються після їх групування за предметними галузями (ДСТУ 2398–94).

Термін – слово чи словосполучення, застосоване для позначення деякого поняття (ДСТУ 2392–94).

Термін індексування – представлення поняття переважно у формі іменника чи іменникового словосполучення (термін індексування може складатися з більш ніж одного слова і тоді його називають *складеним терміном*) (ДСТУ 4032–2001); представлення поняття у формі елемента інформаційної мови чи терміна природної мови (переважно іменника чи іменного словосполучення), або класифікаційного індексу (ДСТУ 2394–94).

Узагальнювальна предметна рубрика – предметна рубрика, що виражає обсяг поняття значно ширший, ніж обсяг поняття про предмет документа (ГОСТ 7.74–96).

Централізоване індексування – індексування, що здійснюється в методичних центрах або під їх керуванням для використання в різних організаціях (ДСТУ ГОСТ 7. 59:2003).

Централізоване каталогізування – у межах бібліотечної мережі підготовка та розповсюдження центральним органом каталогових записів, які можуть містити трасу заголовків та класифікаційні індекси певних класифікацій (ДСТУ 2394–94).

СПИСОК ОСНОВНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

Закони України

1. Про вищу освіту : Закон України : За станом на 19 жовт. 2006 р. : офіц. вид. / Верховна Рада України. – К. : Парламент. вид-во, 2006. – 64 с. – (Серія «Закони України»).
2. Про дошкільну освіту : Закон України : За станом на 25 листоп. 2005 р. : офіц. вид. / Верховна Рада України. – К. : Парламент. вид-во, 2005. – 32 с. – (Серія «Закони України»).
3. Про загальну середню освіту : Закон України : За станом на 2 серп. 2006 р. : офіц. вид. / Верховна Рада України. – К. : Парламент. вид-во, 2006. – 34, [2] с. – (Серія «Закони України»).
4. Про оздоровлення та відпочинок дітей : Закон України / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 45. – Ст. 313.
5. Про освіту : Закон України : За станом на 8 груд. 2006 р. : офіц. вид. / Верховна Рада України / Верховна Рада України. – К. : Парламент. вид-во, 2006. – 40 с. – (Серія «Закони України»).
6. Про охорону дитинства : Закон України / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.
7. Про позашкільну освіту : Закон України / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 46. – Ст. 393.
8. Про професійно-технічну освіту : Закон України : За станом на 24 листоп. 2006 р. : офіц. вид. / Верховна Рада України. – К. : Парламент. вид-во, 2006. – 35, [2] с. – (Серія «Закони України»).

Нормативні документи

9. Библиотечно-библиографическая классификация : рабоч. табл. для мас. б-к / [сост.: Н. Н. Асеева, Г. П. Ванская (отв. за вып.), Н. Е. Васильева и др. ; отв. ред. О. Р. Бородин]. – М. : Либерия, 1999. – 687, [1] с.
10. Библиотечно-библиографическая классификация : табл. для обл. б-к. Вып. 4 / [редкол.: В. М. Стриганов, М. В. Варфоломеева, О. Д. Голубева ; гл. ред. ББК Н. П. Журжалина ; ред. цикла гуманитар. наук О. В. Данилова ; отв. ред. С. П. Иванова]. – М. : Книга, 1982. – 414, [2] с.
11. Библиотечно-библиографическая классификация : Средние таблицы. Вып. 5 / Рос. гос. б-ка, Рос. нац. б-ка, Б-ка Рос. акад. наук ; [авт. кол.: Н. А. Волкова, С. Е. Головина, Н. Н. Голоднова и др. ; отв. за вып. О. А. Иванова ; ред. Н. Н. Голоднова ; глав. ред. ББК Э. Р. Сукиасян]. – М. : Пашков дом, 2012. – 594, [5] с.
12. ГОСТ 7.12–93. Библиографическая запись. Сокращение слов на русском языке. Общие требования и правила. – Взамен ГОСТ 7.12–83. – Минск : [б. и.], 1993. – 17 с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).
13. *ГОСТ 7.74–96. Информационно-поисковые языки. Термины и определения. – Изд. официальное. – Минск : [б. и.], 1997. – 37 с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).
14. ГОСТ 7.82–2001. Библиографическая запись. Библиографическое описание электронных ресурсов. Общие требования и правила составления. – Изд. официальное. – Минск : Межгосударственный совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 2001. – 23 с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу) (Межгосударственный стандарт).

* Не чинний в Україні.

15. *ГОСТ 7.83–2001. Электронные издания. Основные виды и выходные сведения. – Изд. официальное. – Минск : Межгосударственный совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 2002. – 13 с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу) (Межгосударственный стандарт).
16. ДСТУ 2392–94. Базові поняття. Терміни та визначення. – Вид. офіц. – К. : Держстандарт України, 1994. – 53 с. – (Інформація та документація).
17. ДСТУ 2394–94. Комплектування фонду, бібліографічний опис, аналіз документів. Терміни та визначення. – Вид. офіц. – К. : Держстандарт України, [1995]. – 88 с. – (Інформація та документація).
18. ДСТУ 2395–2000 (ГОСТ 30671–99) (ISO 5963:1985). Обстеження документа, встановлення його предмета та відбір термінів індексування. Загальна методика. – Вид. офіц. – К. : Держстандарт України, 2001. – 8 с. – (Інформація та документація).
19. ДСТУ 2398–94. Інформаційні мови. Терміни та визначення. – Вид. офіц. – К. : Держстандарт України, 1994. – 45 с. – (Інформація та документація).
20. ДСТУ 3017–95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. – Чинний від 1996–01–01. – К. : Держстандарт України, 1995. – 47 с.
21. ДСТУ 4032–2001 (ISO 2788:1986). Одномовний тезаурус. Методика розроблення. – Вид. офіц. – Чинний від 2002–01–01. – К. : Держспоживстандарт України, 2001. – 60 с. – (Інформація та документація).
22. ДСТУ 4861:2007. Видання. Вихідні відомості. – Вид. офіц. – Чинний від 2007–11–05. – К. : Держспоживстандарт України, 2009. – 45 с. – (Інформація та документація).
23. ДСТУ 7093:2009 (ГОСТ 7.11–2004, MOD; ISO 832:1994, MOD). Бібліографічний запис. Скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами. – На заміну ГОСТ 7.11–78 ; чинний від 2010.04.01. – [Б. м. : б. в.]. – 90 с. – (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи) (Національний стандарт України).
24. ДСТУ ГОСТ 7.59:2003. Індексування документів. Загальні вимоги до систематизації та предметизації (ГОСТ 7.59-2003 (ИСО 5963-85), IDT). – Вид. офіц. – К. : Держспоживстандарт України, 2004. – 6 с. – (Система стандартів з інформації, бібліотечної справи та видавничої справи).
25. ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 (ГОСТ 7.80–2000, IDT). Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання. – Вперше ; чинний з 1.04.08. – [К.] : Держстандарт України, [2008]. – 16 с. – (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи).
26. Універсальна десяткова класифікація (УДК) : Алфавітно-предметний покажчик (зведений) : до другого видання таблиць УДК / Держ. наук. установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова» ; [голов. ред. М. І. Сенченко ; підгот. вид.: М. Й. Ахвердова, Т. Е. Калініна, Ю. О. Набхан, К. А. Харитоненко, Н. М. Чунакова]. – К. : Кн. палата України, 2011. – 700 с.

Енциклопедії, словники, довідники

27. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250 000 / [авт. проекту та голов. ред. В. Т. Бусел ; ред.-лексикографи: В. Т. Бусел, М. Д. Василега-Дерибас, О. В. Дмитрієв та ін. ; зав. ред. «Український словник» С. В. Федченко]. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1719, [9] с.
28. Вікіпедія [Електронний ресурс] : вільна енциклопедія. – Режим доступу: <http://www.wikipedia.org/>. – Назва з екрана. – Дата доступу 1.06.2014.
29. Глосарій Європейського простору вищої освіти / [авт.-уклад.: І. І. Бабин, В. А. Ликова, І. Г. Павлова, М. В. Яковлева ; за заг. ред. О. Я. Чебикіна]. – Одеса : Видавець М. П. Черкасов, 2011. – 212 с.

* Не чинний в Україні.

30. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / Семен Гончаренко. – Вид. 2-ге, допов. і випр. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 519 с.
31. Деркач П. М. Короткий словник синонімів української мови / Деркач П. М. – Вид. 2-ге, фототипічне. – Львів ; Краків ; Париж : Просвіта, 1993. – 208, XIV с. – (Популярна енциклопедія «Просвіти» ; число 5).
32. Енциклопедія освіти / АПН України ; [голов. ред. В. Г. Кремень ; чл. редкол.: І. Д. Бех, Н. М. Бібік, В. Ю. Биков, та ін.]. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 1036, [2] с.
33. Зеленский В. В. Толковый словарь по аналитической психологии / В. В. Зеленский. – Изд. 3-е, испр. и доп. – М. : Когито-Центр, 2008. – 336 с. – Библиогр.: с. 324.
34. Інформаційно-пошуковий тезаурус / Нац. парлам. б-ка України ; [авт.: Т. Вилегжаніна, О. Збанацька]. – Донецьк : Альфа-Прес, 2004. – 1104 с.
35. Караванський С. Й. Практичний словник синонімів української мови : бл. 15000 синонімічних рядів / Святослав Караванський ; [відп. за вип.: Марко Стех]. – К. : Укр.-канад. СП «Кобза», 1993. – 471, [1] с.
36. Кондаков И. М. Психология : иллюстрир. слов. – СПб. : прайм-Евразия ; М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2003. – 512 с. : ил.
37. Короткий енциклопедичний словник зарубіжних педагогічних термінів / [за ред. І. Г. Тараненко, Б. Ф. Мельниченка, Г. В. Степенко]. – К. : ІСДО, 1995. – 68 с. – Бібліогр.: с. 66–68.
38. Короткий соціально-психологічний словник (для працівників служби зайнятості) / [авт.-уклад. В. В. Синівський]. – К. : [б. в.], 1999. – 145 с.
39. Національний освітній глосарій: вища освіта / М-во освіти і науки України, НАПН України ; [авт.-уклад. : І. І. Бабин, Я. Я. Болубаш, А. А. Гармаш та ін. ; за ред. Д. В. Табачника, В. Г. Кременя]. – К. : Плеяди, 2011. – 99, [1] с. – Бібліогр.: с. 83–97.
40. Основні поняття і терміни педагогічної соціології / Ін-т педагогіки АПН України, Лаб. пед. соціології ; [над словником працювали: Т. Ф. Бірюкова, В. С. Болгаріна, О. І. Бондарчук ; заг. ред. С. М. Коломoeць]. – К. : [б. в.], 1995. – 80 с.
41. Педагогические термины и понятия [Электронный ресурс] : словарь / Рос. нац. б-ка. – Режим доступу: <http://www.nlr.ru/cat/predmet/dict.htm#pedagog>. – Назва з екрана. – Дата доступу 1.06.2014.
42. Педагогический энциклопедический словарь / [гл. ред. Б. М. Бим-Бад ; редкол.: М. М. Безруких, В. А. Болотов, Л. С. Глебова и др.]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2003. – 528 с. : ил. – (Золотой фонд. Энциклопедический словарь).
43. Педагогічний словник / Акад. пед. наук України, Ін-т педагогіки ; редкол.: М. Д. Ярмаченко, І. А. Зязюн, С. І. Коваленко [та ін.] ; за ред. Ярмаченка М. Д. – К. : Пед. думка, 2001. – 516 с.
44. Професійна освіта : словник : навч. посіб. для учнів і пед. працівників проф.-техн. навч. закладів / уклад.: С. У. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Вища шк., 2000. – 380 с. – Бібліогр.: с. 380–381.
45. Психологический словарь / под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. – 2-е изд. – М. : Педагогика-Пресс, 1997. – 439 с.
46. Психологічна енциклопедія / авт.-упоряд. Степанов О. М. – К. : Академвидав, 2006. – 422, [1] с. – (Серія «Енциклопедія ерудита»).
47. Русско-украинский словарь синонимов / [авт.: Н. П. Башнякова, Г. П. Вишневская, Н. Н. Пилинский и др. ; под ред. Н. Н. Пилинского]. – К. : Освіта, 1995. – 265 с.
48. Скрипченко О. В. Довідник з педагогіки та психології : навч. посіб. для викладачів, аспірантів та студ. пед. навч. закладів. Ч. 1. / О. В. Скрипченко, Т. М. Лисянська, Л. О. Скрипченко. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2002. – 216 с.
49. Словник-довідник термінів з конфліктології / за ред. М. І. Пірен, Г. В. Ложкіна. – Чернівці ; Київ : Чернівецький держ. ун-т, 1995. – 332 с.

50. Словник основних термінів і понять з превентивного виховання / Акад. пед. наук України, Ін-т проблем виховання ; [уклад.: В. М. Оржеховська, Т. Є. Федорченко, Л. І. Габора та ін.]. – Тернопіль : Терно-граф, 2007. – 197 с. – Бібліогр.: с. 194–196.
51. Словник української мови : [в 11 т.] / [АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова), А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк та ін.] ; зав. ред. мовознавства та словників М. Л. Мандрика. – К. : Наук. думка, 1971–1980. – 11 т.
52. «Словники України» on-line [Електронний ресурс] : український лінгвістичний портал. – Електрон. текстові дані. – Режим доступу: <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>, вільний. Назва з екрана. – Дата доступу 1.06.2014.
53. Соціальна педагогіка : словник-довідник / АПН України, Ін-т проблем виховання ; [авт. кол.: Т. Ф. Алексеєнко, Ю. М. Жданович та ін. ; наук. і заг. редагування Т. Ф. Алексеєнко]. – Київ : Планер, 2009. – 542 с.
54. Соціальна психологія в Україні : довідник / упоряд. : Л. П. Булах, Л. М. Калачнікова, Л. П. Черниця ; за ред. М. М. Слюсаревського. – К. : [б. в.], 2004. – 196 с. – Бібліогр.: с. 194–195.
55. Соціолого-педагогічний словник : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін. ; за ред. В. В. Радула.]. – К. : ЕксОб, 2004. – 304 с. – Бібліогр.: с. 304.
56. Тезаурус по педагогике и образованию [Електронний ресурс] : [рус.–англ. версія Тезауруса ЮНЕСКО – МБП по образованию, UNESCO, 1991, 1998] / Наук. пед. б-ка ім. К. Д. Ушинського. – Електрон. поиск. прогр. – Москва, 2011. – 1 електрон. опт. диск (CD-D). – Назва з контейнера.
57. Українська ділова мова : практ. посіб. на щодень / [уклад.: М. Д. Гінзбург, І. О. Требульова, С. Д. Левіна, І. М. Корніловська] ; за ред. М. Д. Гінзбурга. – Х. : Торсінг, 2003. – 587 с.
58. Українська мова : енциклопедія / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Ін-т укр. мови НАН України ; редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. [та ін.]. – Вид. 3-тє, зі змінами і доп. – Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2007. – 856 с. : іл.
59. Українська психологічна термінологія : словник-довідник / [авт.-уклад.: С. І. Болтівець, Н. В. Слободяник, М.-Л. А. Чєпа, Н. В. Чєпєлєва ; за ред. М.-Л. А. Чєпє]. – К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агенство», 2010. – 302 с.
60. Український орфографічний словник : понад 175 000 слів / НАН України, Укр. мовно-інформ. фонд, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України ; за ред. В. Г. Склярєнка ; [уклали: В. В. Чумак та ін. ; редкол.: В. Г. Склярєнка (голова) та ін.]. – Вид. 9-тє, перероб. і доп. – Київ : Довіра, 2009. – 1011 с. – (Словники України).
61. Фридман Л. М. Психологический справочник учителя / Л. М. Фридман. – М. : Просвещение, 1991. – 288 с.
62. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник / В. Б. Шапар. – Х. : Прапор, 2004. – 640 с.
63. Шило Н. І. Російсько-український словник : Термінологічна лексика / Ніна Шило. – К. : Просвіта, 2004. – 211 с.

Навчальні й методичні матеріали

64. Библиотечные каталоги : учебник / [авт.: Фирсов Г. Г., Чижкова Г. И., Марченко Э. В. и др.] ; под ред. Г. И. Чижковой. – изд. 2-е, перераб. и доп. – М. : Книга, 1977. – 303 с.
65. Гендина Н. И. Лингвистическое обеспечение автоматизированных библиотечных систем / Гендина Н. И. – Алма-Ата : Гылым, 1991. – 222 с.
66. Індексвання документів ключовими словами : метод. рек. / [уклад.: І. Г. Лобановська] ; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : Нілан-ЛТД, 2011. – 53 с.

67. Карачинская Э. Т. Предметизация произведений печати. Предметный каталог : учеб. пособие / Э. Т. Карачинская, В. К. Удалова ; Харьков. гос. ин-т культуры. – Х. : Ин-т культуры, 1987. – 88 с.
68. Карачинська Е. Т. Бібліотечні каталоги : навч. посіб. / Е. Т. Карачинська, В. К. Удалова. – Х. : Основа, 1992. – 160 с.
69. Кругликова В. П. Предметизация произведений печати : общая методика / В. П. Кругликова. – М. : Книга, 1967. – 173 с.
70. Кушнарченко Н. М. Наукова обробка документів : підручник / Н. М. Кушнарченко, В. К. Удалова. – 4-те вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2006. – 334 с.
71. Лаврєнева О. А. Методика розробки інформаційно-пошукового тезауруса / О. А. Лаврєнева. – М. : Пашков дом, 2001. – 56 с.
72. Перевозчикова К. В. Методика создания словаря предметных рубрик [Електронний ресурс] / Перевозчикова К. В., Чухонцева Н. В. – Режим доступу: <http://www.kemrsl.ru/documents/founds/vip1/vip1.26.htm>. – Назва з екрана. – Дата доступу 1.06.2014.
73. Правила складання предметних рубрик : метод. рек. / Наук. б-ка Нац. ун-ту «Києво-Могилян. акад.», Наук.-техн. б-ка ім. Г. І. Денисенка Нац. техн. ун-ту України «Київ. політехн. ін-т» ; [авт.-уклад.: Баньковська І. М., Бруй О. М., Малецька О. В. та ін.]. – К. : НаУКМА, 2010. – 253 с.
74. Предметизация [Електронний ресурс] / Рос. нац. б-ка. – Режим доступу: <http://www.nlr.rul>. – Назва з екрана. – Дата доступу 1.06.2014.
75. Предметизация документів – інформаційне ядро електронного каталогу [Електронний ресурс] / Нац. б-ка України для дітей ; уклад. Н. Й. Дзюба, В. М. Красножон, І. Г. Торлін. – К., 2010. – Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=5782>. – Назва з екрана. – Дата доступу 1.06.2014.
76. Предметизация документів на основі марк-форматів MARC21 та RUSMARC (російська версія UNIMARC) [Електронний ресурс] / Нац. б-ка України для дітей ; уклад. Н. Й. Дзюба, В. М. Красножон, І. Г. Торлін. – К., 2010. – Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=5786>. – Назва з екрана. – Дата доступу 1.06.2014.
77. Предметный каталог : Общая методика предметизации. Организация и ведение каталога : пособ. для библиотекарей / Гос. публ. б-ка им. М. Е. Салтыкова-Щедрина ; [редкол.: А. В. Богомолова, Л. Г. Волгарь, Э. З. Соболевская ; авт. кол.: Л. Г. Волгарь, М. Н. Фонталина, А. В. Богомолова, М. Г. Варганова, И. А. Месеняшин, К. М. Варшавский]. – М. : Книга, 1973. – 125 с.
78. Сєдих В. В. Бібліотечні каталоги як інформаційно-пошукові системи : навч. посіб. / В. В. Сєдих, Г. П. Терентьева, В. К. Удалова ; Харків. держ. акад. культури. – Х. : ХДАК, 2003. – 192 с.
79. Серебрянникова Т. О. Предметизация документов : учеб.-практ. пособие / Т. О. Серебрянникова. – СПб. : Профессия, 2012. – 128 с. – (Азбука библиотечной профессии).

Статті

80. Алешин Л. И. Поиск документов: анализ и новые возможности / Л. И. Алешин // Библиография. – 2002. – № 4. – С. 14–22.
81. Бардієр К. В. Межі предметної галузі комп'ютерних наук та відображення її структури в рубрикаторі НБУВ / Катерина Бардієр // Бібл. вісник. – 1999. – № 5. – С. 22–24.
82. Возможности тематического поиска в электронном каталоге ГПНТБ СО РАН / Л. А. Жарикова, Г. А. Скарук, А. В. Бобко, Г. И. Сергеева // Науч. и техн. б-ки. – 2002. – № 8. – С. 30–38.
83. Воройский Ф. С. Индексирование документов в АБИС / Ф. С. Воройский // Библиотека. – 1996. – № 9. – С. 42–44.

84. Гаркавец В. Ю. Авторитетный/нормативный файл предметных рубрик как основное средство тематического поиска в электронном каталоге ХГНБ им. В. Г. Короленко [Электронный ресурс] / Гаркавец Виктория Юрьевна. – Режим доступа: http://booksearch.kture.kharkov.ua/library/docs/dokl_semin/Garkavezh_HDNB_im_Korol.doc. – Назва з екрана. – Дата доступу 1.06.2014.
85. Голець М. Українознавча основа творення педагогічних термінів [Електронний ресурс] / Голець Марія. – Режим доступу: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=847>. – Назва з екрана. – Дата доступу 1.06.2014.
86. Гончарук Ю. В. Педагогічна терміносистема: проблеми та шляхи їх розв'язання [Електронний ресурс] / Гончарук Ю. В. – Режим доступу: <http://referatu.net.ua/newreferats/27/183109>. – Назва з екрана. – Дата доступу 1.06.2014.
87. Горлова И. Л. Сложитъ бы рубрику, как песню, но от проблем той песне – тесно / И. Л. Горлова // Библиотека. – 2003. – № 12. – С. 45–47.
88. Гречановская А. Г. Индексирование входного потока документов для формирования массивов электронного каталога [Электронный ресурс] / Гречановская А. Г., Маковец Т. А. – Режим доступа: <http://old.nlb.by/html/publication/Greshanovskaya.html>. – Назва з екрана. – Дата доступу 1.06.2014.
89. Зайцева Е. М. Лингвистическое обеспечение автоматизированных библиотечно-информационных систем: шаги на месте и движение вперед в сравнении с другими информационными системами [Электронный ресурс] / Е. М. Зайцева. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2003/trud/tom2/111/Doc1.HTML>. – Назва з екрана. – Дата доступу 1.06.2014.
90. Збанацька О. М. Інформаційно-пошуковий тезаурус НПБУ: особливості терміносистеми та використання в процесі предметизації / О. М. Збанацька // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2005. – № 1. – С. 57–61.
91. Лінгвістичне забезпечення електронного каталогу в АБІС ІРБІС [Електронний ресурс]: матеріали круглого столу, Харків, 13 квіт. 2010 р. – Режим доступу: http://knmu.kharkov.ua/attachments/106_2010_17_pavlenko.pdf. – Назва з екрана. – Дата доступу 1.06.2014.
92. Лобановська І. Г. Лінгвістичне забезпечення електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: комплексний підхід / І. Г. Лобановська // Програмне забезпечення у сфері освіти і науки : матеріали конф., 12–13 трав. 2010 р. / М-во освіти і науки України, НАПН України ... Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського [та ін.]. – К. : [б. в.], 2010. – С. 63–65.
93. Никольцева Н. П. «Имена» как предметные рубрики / Н. П. Никольцева // Предметный поиск в традиционных и нетрадиционных информационно-поисковых системах. – Вып. 15. – СПб. : [б. и.], 2001. – С. 251–265.
94. Пименов Е. Н. Нормативность и некоторые проблемы разработки тезаурусов и других лингвистических средств ИПС / Е. Н. Пименов // НТИ. Сер. 1. Организация и методика информ. работы. – 2000. – № 5. – С. 7–16.
95. Пименов, Е. Н. О тезаурусе замолвите слово : [Лингвистическое обеспечение] / Е. Пименов // Библиотека. – 2001. – № 7. – С. 42–45.
96. Пименов Е. Н. О факторах, влияющих на индексирование: индексирование и предметная область / Е. Н. Пименов // НТИ. Сер. 1. Организация и методика информ. работы. – 2000. – № 2. – С. 15–23.
97. Скарук Г. А. Тематический поиск в электронном каталоге: проблемы лингвистического обеспечения / Г. А. Скарук // Библиотековедение. – 2001. – № 3. – С. 48–57.
98. Стрішенець Н. В. Поняття предметних рубрик в американському бібліотекознавстві / Н. Стрішенець // Бібл. планета. – 2010. – № 2 (48). – С. 12 – 16.

99. Суворова В. П. Грамотный ввод информации / Валентина Павловна Суворова // Биб. дело. – 2003. – № 11. – С. 29–31.
100. Сукиасян Э. Р. Дескрипторный информационно-поисковый язык / Э. Р. Сукиасян // Библиотека. – 2005. – № 8. – С. 33–35.
101. Сукиасян Э. Р. Интеллектуальный информационный поиск / Э. Р. Сукиасян // Науч. и техн. б-ки. – 2011. – № 9. – С. 71–78.
102. Сукиасян Э. Р. Компьютеризация библиотеки: с чего начиналось, тем и закончилось / Э. Р. Сукиасян // Науч. и техн. б-ки. – 2003. – № 9. – С. 17–18.
103. Сукиасян Э. Р. Предметизационный и классификационный ИПЯ / Э. Р. Сукиасян // Библиотека. – 2005. – № 7. – С. 31–33.
104. Сукиасян Э. Р. Требования к предметизационным ИПЯ / Э. Р. Сукиасян // Библиотека. – 2004. – № 11. – С. 51–52.
105. Сукиасян Э. Р. Электронные каталоги / Э. Р. Сукиасян // Библиотека. – 2003. – № 2. – С. 38–41.
106. Сукиасян Э. Р. Электронные каталоги: российский вариант / Э. Р. Сукиасян // Библиотека. – 2003. – № 3. – С. 31–33.
107. Фоменко И. Н. Современные требования к лингвистическому обеспечению автоматизированных информационно-библиографических систем / И. Н. Фоменко // Документознаство. Бібліотекознаство. Інформаційна діяльність : матеріали VI міжнар. конф. / ДАККИМ. – К. : [б. в.], 2009. – С. 166–169.

Надійшла до редколегії 30.12.2013 р.

УДК 027.7(477)(048.83)"2010/2012"

**ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛОТЕК ОБЛАСНИХ ІНСТИТУТІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ У 2010–2012 РОКАХ¹**

Інформаційно-аналітичний огляд

Укладач: *А. В. Копилова*, *мол. наук. співроб.* ДНПБ *України*
ім. В. О. Сухомлинського

ЗМІСТ

Перелік бібліотек, що надали матеріали для інформаційно-аналітичного огляду «Діяльність бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти у 2010–2012 роках».....	534
Вступ.....	535
Розділ I. Формування та використання інформаційного ресурсу бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти.....	538
Розділ II. Упровадження інформаційних технологій у практику роботи бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти.....	548
Розділ III. Інформаційні послуги бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти.....	551
Розділ IV. Науково-методична діяльність бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти.....	554
Розділ V. Кадрове забезпечення бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти. Підвищення кваліфікації.....	557
Висновки.....	561
Список використаних джерел	564
Додаток 1. Відомості про бібліотеки обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти.....	555

**Перелік бібліотек,
що надали матеріали для інформаційно-аналітичного огляду
«Діяльність бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної
освіти у 2010–2012 роках»**

№ з/п	Назва бібліотеки
1.	Бібліотека Вінницького обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників
2.	Бібліотека Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти
3.	Бібліотека Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
4.	Бібліотека Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
5.	Бібліотека Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти
6.	Бібліотека Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
7.	Бібліотека Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
8.	Бібліотека Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області
9.	Бібліотека Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів
10.	Бібліотека комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»
11.	Бібліотека комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти»
12.	Бібліотека комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти»
13.	Бібліотека Кримського республіканського інституту післядипломної педагогічної освіти
14.	Бібліотека Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
15.	Бібліотека Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
16.	Бібліотека Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
17.	Бібліотека Одеського обласного інституту удосконалення вчителів
18.	Бібліотека Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського
19.	Бібліотека Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
20.	Бібліотека Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
21.	Бібліотека Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти
22.	Бібліотека Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
23.	Бібліотека Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників
24.	Бібліотека Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського

ВСТУП

Серед вагомих завдань, що стоять перед Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) – головним науково-методичним та координаційним центром мережі освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України (МОН України) та Національної академії педагогічних наук України (НАПН України) – моніторинг діяльності зазначених бібліотек і прогнозування перспектив їхнього розвитку. Зважаючи на те, що базисною основою науково-методичного забезпечення є аналіз реально існуючої ситуації в бібліотеках, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, починаючи з 2000 р., щорічно збирає статистичні звіти про діяльність бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти (ОППО), аналізує основні показники їхньої роботи й готує інформаційно-аналітичні огляди. Вони систематично розсилаються до вищезазначених закладів та виставляються на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (<http://www.dnpb.gov.ua/>), що дає можливість завідувачам цих бібліотек та ректорам ОППО, на базі яких вони функціонують, не лише ознайомитись із загальними тенденціями розвитку бібліотек ОППО, а й проаналізувати діяльність своєї книгозбірні, порівнявши її з роботою аналогічних бібліотек, а також окреслити пріоритетні напрями подальшого інноваційного розвитку з метою прискорення їхньої трансформації в сучасні бібліотечно-інформаційні центри.

Так, 2005 р. побачив світ перший інформаційно-аналітичний огляд «Діяльність бібліотек обласних (міських) інститутів післядипломної педагогічної освіти у 2000–2004 рр.» [5], 2007 р. вийшов друком другий інформаційно-аналітичний огляд «Діяльність бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти у 2005–2006 рр.» [6], 2010 р. – третій інформаційно-аналітичний огляд «Діяльність бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти у 2007–2009 рр.» [7]. 2013 р. відповідно до завдань НДР «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІГР) в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (*науковий керівник*: канд. іст. наук, директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського П. І. Рогова), що виконує ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, підготовлено інформаційно-аналітичний огляд «Діяльність бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти у 2010–2012 роках». Зазначимо, що до 2000 р. книгозбірням ОППО практично не приділялась увага на сторінках преси. Здебільшого це були короткі публікації, в яких згадувалось про кількісний склад їхнього бібліотечного фонду та основні показники діяльності. Лише проведений 2001 р. фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського аналіз, що полягав у дослідженні змісту, форм, методів і статистичних показників роботи зазначених бібліотек, уперше дав змогу визначити загальні тенденції їхнього розвитку, проблеми та перспективи подальшої діяльності.

Першим кроком на шляху реформування й модернізації книгозбірень ОППО стала підготовка ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського низки організаційно-управлінських та інструктивно-методичних документів, які ввійшли до збірників «Організаційно-управлінські документи для освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України», вип. 1 (2000–2005 рр.) і вип. 2 (2006–2010 рр.). Зокрема, розроблено та затверджено такі регламентуючі документи, як «Примірне положення про спеціальну навчально-педагогічну бібліотеку обласного інституту післядипломної педагогічної освіти» і «Примірні правила користування спеціальною навчально-педагогічною бібліотекою обласного інституту післядипломної педагогічної освіти». Збірники в електронній формі передано до фондів бібліотек ОППО. Нині в розробці вип. 3 зазначеного збірника.

Наступним кроком ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було дослідження історичного аспекту створення, становлення та розвитку бібліотек ОППО. Результатом проведеної роботи став науковий збірник «Історія освітянських бібліотек», у якому практично весь розділ «Спеціальні науково-педагогічні бібліотеки» присвячено саме історії книгозбірень ОППО.

Задля підвищення професійної компетенції працівників книгозбірень ОППО фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було підготовлено низку методичних посібників, головною метою яких є надання практичної допомоги в різних аспектах їхньої діяльності. Це, зокрема, такі видання: «Планування та звітність бібліотеки інституту післядипломної педагогічної освіти», «Традиційні каталоги наукових бібліотек освітянської галузі: організація, ведення і редагування», «Анотування як процес аналітико-синтетичної переробки інформації», «Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації», «Упровадження в практику роботи бібліотек освітянської галузі ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 „Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання” та ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 „Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання”», «Перевірка бібліотечних фондів», бібліографічний покажчик «Бібліотека навчального закладу в контексті інформатизації суспільства» (вип. 1, вип. 2). Усі вищезазначені посібники виходять у серії «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек».

Крім того, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, починаючи з 2002 р., систематично організовує всеукраїнські науково-практичні конференції та семінари, практикуми, «круглі столи», стажування, Дні фахівця, засідання науково-методичної ради з питань удосконалення діяльності бібліотек. Головною метою їхнього проведення є вивчення передового бібліотечного досвіду, його теоретичне осмислення, підготовка практичних рішень і рекомендацій. Участь фахівців бібліотек ОППО із доповідями або виступами в зазначених заходах стимулює їхній професійний розвиток, сприяє оволодінню навичками методичної та дослідної роботи тощо. За матеріалами науково-практичних семінарів укладаються збірники (так,

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського вже підготовлено три випуски наукових праць), які в електронній формі представлено на порталі бібліотеки й розіслано провідним освітянським бібліотекам. Також слід сказати, що фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського систематично здійснюють науково-методичне консультування з питань бібліотечної діяльності, зокрема з питань стратегії розвитку бібліотек, планування та звітності, упровадження новітніх інформаційних технологій (ІТ) [20].

Важливим кроком до модернізації бібліотек ОППО стало їхнє залучення до корпоративної співпраці з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та з іншими освітянськими книгозбірнями для формування галузевої БД у загальнодержавній електронній реферативній базі «Україніка наукова»; створення повнотекстових БД тощо. Необхідно відзначити, що цьому передувало лобювання ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського інтересів і потреб книгозбірень ОППО перед керівниками установ, на базі яких вони функціонують, підготовка рекомендацій щодо удосконалення їхньої матеріально-технічної бази та перетворення в сучасні бібліотечно-інформаційні центри.

Отже, упродовж 2000–2013 рр. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було проведено масштабну роботу з реформування, реорганізації та модернізації книгозбірень ОППО.

Головною метою вищезазначеного огляду є аналіз стану, здобутків та проблем функціонування бібліотек ОППО впродовж зазначеного хронологічного періоду в контексті основних напрямів їхньої діяльності, зокрема: формування бібліотечного фонду відповідно до напрямів роботи ОППО й інформаційних потреб користувачів; аналітико-синтетичне опрацювання документів і створення вторинної інформації, що відповідає профілю бібліотеки; бібліотечно-інформаційне забезпечення наукової діяльності та навчально-виховного процесу шляхом повного, якісного й оперативного обслуговування всіх категорій користувачів; розширення номенклатури бібліотечних послуг і підвищення якості їхнього виконання завдяки використанню сучасної комп'ютерної техніки та новітніх інформаційних технологій; науково-методичне забезпечення бібліотек професійно-технічних, загальноосвітніх і позашкільних закладів області тощо [12].

Актуальність підготовленого матеріалу полягає в тому, що аналіз діяльності бібліотек ОППО здійснено через призму дослідження змісту, форм, методів і статистичних показників їхньої роботи протягом 2010–2012 рр., що дозволяє прогнозувати та активно впливати на їхній подальший інноваційний розвиток, а також сприяти корпоративній і кооперативній співпраці книгозбірень у створенні інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІГР), зведених баз даних (БД) тощо.

Поставлена мета зумовила такі **завдання**:

– зібрати та систематизувати статистичну інформацію щодо діяльності бібліотек ОППО протягом 2010–2012 рр.;

– проаналізувати діяльність зазначених книгозбірень упродовж 2010–2012 рр. за такими показниками: *формування й використання інформаційного ресурсу; упровадження ІТ у практику роботи; інноваційна діяльність; інформаційні послуги; кадри та їхнє підвищення кваліфікації тощо;*

– сформувані висновки й рекомендації щодо оптимізації діяльності бібліотек ОППО в контексті розвитку інформаційного суспільства.

Очікувані результати: оптимізація діяльності бібліотек ОППО у процесі створення ІГР. Активізація співпраці між ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та книгозбірнями ОППО щодо кооперації та інтеграції в створенні інформаційних ресурсів, зокрема активне впровадження кооперативного аналітико-синтетичного опрацювання документів галузевої тематики для створення електронного каталогу в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та власних ЕК, а в подальшому – формування галузевої БД у загальнодержавній електронній реферативній базі «Україніка наукова»; створення повнотекстових БД, що сприятиме здійсненню їхньої головної мети щодо якісного інформаційного забезпечення фахівців освітянської галузі України, а також розвитку співробітництва, партнерства, інтеграції матеріальних, інтелектуальних зусиль у бібліотеках ОППО для розв’язання своїх стратегічних завдань.

Інформаційно-аналітичний огляд «Діяльність бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти у 2010–2012 роках» підготовлено на підставі статистичних звітів про діяльність 24-х бібліотек ОППО (їхній перелік розміщено на початку огляду), отриманих ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського протягом зазначеного періоду. У зв’язку з тим, що не всі книгозбірні ОППО продовж 2010–2012 рр. надсилали звіти про свою діяльність, кількісні показники, зазначені в огляді, приблизні. Так, у 2010 р. звіти не було отримано від бібліотек Житомирського та Львівського ОППО, а також Одеського ОІУВ; у 2011 р. – від бібліотек Житомирського ОППО й Одеського ОІУВ. У 2012 р. звіт не надіслала бібліотека Житомирського ОППО.

Укладачі інформаційно-аналітичного огляду висловлюють подяку бібліотекам ОППО за надання даних щодо їхньої діяльності.

Розділ І. Формування та використання інформаційного ресурсу бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти

Одним із головних напрямів діяльності бібліотек ОППО є формування інформаційних ресурсів, про які в Державному стандарті України 5034:2008 «Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять» зазначено: «Формування інформаційних ресурсів – виявлення, добирання, опрацювання, накопичування та зберігання документів у фондах, базах даних, інформаційно-пошукових масивах» [8]. У свою чергу, інформаційний ресурс – це «сукупність упорядкованої документованої інформації, що зберігається в бібліотеках і призначена для задоволення інформаційних, науково-дослідних, освітніх і культурних потреб

користувачів, включаючи бібліотечні фонди, засоби ІКТ, он-лайн послуги для їхнього опрацювання, зберігання й використання» [19]. Бібліотечний фонд є обов'язковим елементом інформаційного ресурсу, а від його якості залежить ступінь задоволення інформаційних потреб користувачів.

Навчально-педагогічні бібліотеки ОППО, які належать до типу спеціальних книгозбірень, обслуговують педагогічні, науково-педагогічні, бібліотечні кадри освітньої галузі України, що підвищують професійну кваліфікацію на базі ОППО, тому й формування фонду зазначених бібліотек спрямоване на укомплектованість документами з питань теорії, історії педагогіки, психології, освіти, організації управління та методики навчально-виховного процесу, що становить до 50 % від загального фонду бібліотеки.

Бібліотечний фонд. Станом на 01.01.2013 р. сукупний фонд бібліотек ОППО становив 845 142 примірники, тоді як 2010 р. він складав 784 037 примірників, а 2011 р. – 824 246 примірників. Найбільші за обсягом фонди зосереджені в бібліотеках Запорізького ОППО (84 279 прим.), Чернігівського ОППО імені К. Д. Ушинського (57 206 прим.), Луганського ОППО (54 274 прим.), Рівненського ОППО (48 139 прим.), Дніпропетровського ОППО (47 108 прим.). Найменшу кількість документів у фонді мають бібліотеки Львівського ОППО (12 610 прим.), ІППО Чернівецької області (18 000 прим.), Донецького ОППО (20 092 прим.), Закарпатського ІППО (22 396 прим.).

Аналіз фонду бібліотек ОППО за видами документів свідчить: більшу його частину становлять книги та брошури – близько 86,2 % (626 762 прим.), періодичні видання – 13,4 % (97 674 прим.), з яких 2,1 % (15 499 річ. компл.) – газети й 11,3 % (82 175 прим.) – журнали, електронні документи – 0,4 % (2 713 прим.) (переважно це навчальні програми, підручники, енциклопедії, словники, БД різної тематики тощо). Варто відзначити, що порівняно з 2010 р. кількість електронних документів у фондах книгозбірень ОППО зросла майже на 50 % (так, 2010 р. їх налічувалось лише 1 368 прим., тоді як 2012 р. – вже 2 713 прим.), що свідчить про зростання популярності цього виду документів.

За цільовим призначенням документи поділяються на: наукові видання – 12,6 % (75 748 прим.), навчальні видання – 56,6 % (339 359 прим.), літературно-художні видання – 30,8 % (185 035 прим.). За мовами загальний фонд книгозбірень ОППО умовно можна поділити на документи українською – 63,9 % (375 839 прим.), російською мовою – 31,7 % (186 375 прим.) та документи іноземними мовами – лише 4,4 % (26 079 прим.).

Поповнення фондів. Поповнення фондів бібліотек ОППО протягом 2010–2012 рр. аналізувалося за наступними параметрами: за кількісними показниками надходжень нових документів; за джерелами надходжень документів; надходження документів за галузями знань; надходження документів за видами; надходження документів за типами; надходження документів за мовами.

Аналіз статистичних даних нових надходжень до бібліотек ОППО протягом 2010–2012 рр. свідчить про те, що до їхніх фондів за досліджуваний період надійшло 24 460 назв (109 840 прим.) документів: у 2010 р. – 7 762 назви (31 492 прим.), у 2011 р. – 7 940 назв (36 928 прим.), у 2012 р. – 8 758 назв (41 420 прим.). Найбільше документів за цей час отримано бібліотеками Запорізького ОППО (3 059 назв), Київського ОПОПК (2 596 назв), КВНЗ «Херсонська АНО» (2 861 назв), Черкаського ОПОПП (1 780 назв). Найменше комплектувались протягом трьох років бібліотеки Вінницького ОПОПП (873 назви), Кримського РППО (911 назв) та Тернопільського ОКППО (715 назв).

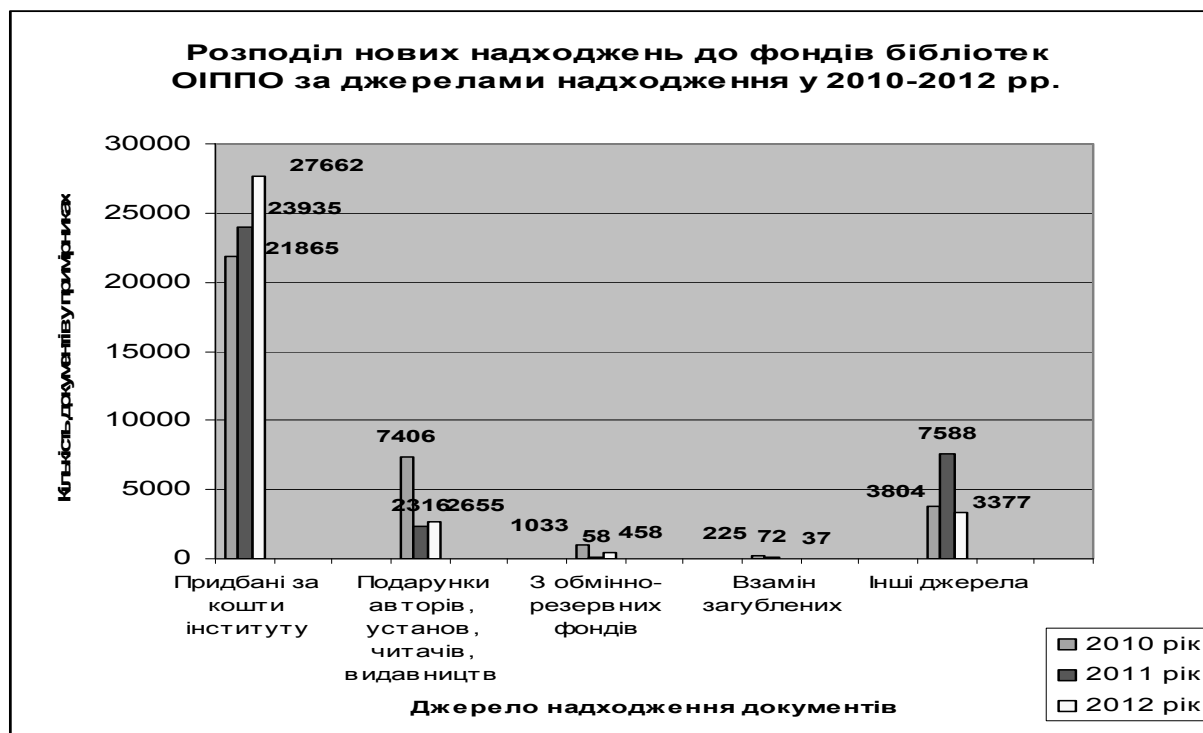
Позитивним є той факт, що частка нових надходжень до бібліотек ОППО порівняно з 2010 р. зросла з 3,8 % від сукупного обсягу фондів досліджуваних книгозбірень до 4,5 % у 2011 р., а станом на 01.01.2013 р. досягла 4,9 %, що практично відповідає рекомендованому показнику Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (ІФЛА) (5 %).

Аналіз надходжень документів за джерелами свідчить, що впродовж 2012 р. бібліотеки ОППО поповнювали свої фонди через:

- видання, придбані за кошти, виділені інститутами на комплектування фондів своїх бібліотек, – 80,9 % (27 662 прим.);
- подарунки від авторів, видавництв, установ, читачів – 7,8 % (2 655 прим.) від загальної кількості отриманих протягом 2012 р. документів;
- видання з обмінно-резервних фондів (зокрема, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) – 1,3 % (458 прим.);
- документи, що придбали користувачі бібліотек ОППО замість загублених, – 0,1 % (37 прим.);
- інші джерела – 9,9 % (3 377 прим.).

Позитивною тенденцією у 2012 р. є збільшення кількості видань, які були придбані бібліотеками ОППО у видавництвах і книготорговельних організаціях за рахунок асигнувань, передбачених на комплектування (діаграма 1). Крім того, усі зазначені книгозбірні отримують до своїх фондів методичні та бібліографічні видання, підготовлені ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Так, протягом трьох років кожній бібліотеці було передано 30 назв документів.

Діаграма 1

Щодо надходжень за галузями знань, то слід зазначити, що впродовж 2012 р. книгозбірні ОІППО у середньому отримали:

- 34 % (13 419 прим.) документів педагогічної тематики;
- 12 % (4 727 прим.) документів психологічної тематики;
- 12,2 % (4 808 прим.) документів із суспільних наук;
- 6 % (2 390 прим.) видань із природничих наук;
- 2,2 % (864 прим.) документів із прикладних наук;
- 7 % (2 742 прим.) з літературознавства і мовознавства;
- 12 % (4 740 прим.) художньої літератури;
- 2,4 % (910 прим.) документів з мистецтва та спорту;
- 1,1 % (426 прим.) видань з питань бібліотекознавства, бібліографознавства та інформаційної діяльності;
- 11,1 % (4 355 прим.) документів іншої тематики.

Проведений аналіз надходжень нових документів за галузями знань у 2010–2012 рр. показав, що у 2012 р. значно зросла кількість документів педагогічної та психологічної тематики (у 2010 р. книгозбірнями ОІППО було отримано 33,6 % документів педагогічної тематики та лише 6 % документів психологічної тематики), художньої літератури (у 2010 р. її надійшло лише 3,3 %), документів з мистецтва і спорту (2010 р. – 2 %), документів іншої тематики. Це свідчить про те, що у 2012 р. саме документи із зазначених галузей знань користувались найбільшим попитом серед користувачів бібліотек ОІППО.

Аналіз нових надходжень за звітні роки за видами документів показав, що вагому частину становили періодичні видання – 54,6 % (64 980 прим.) (з них: журнали – 48,8 %, газети – 5,8 %), книги та брошури – 41,4 % (49 210 прим.),

дисертації та автореферати дисертацій – 0,6 % (599 прим.), електронні документи – 0,7 % (786 прим.), аркушеві видання та інші документи склали по 1,4 % (1 675 прим. та відповідно 1 624 прим.).

Аналіз нових надходжень документів за типами продемонстрував: упродовж 2010–2012 рр. бібліотеками ОППО було отримано 55,5 % (12 951 назва) навчальної літератури та 27,7 % (6 459 назв) наукової літератури. Також до їхніх фондів надійшло 13,5 % (3 136 назв) літературно-художніх видань, 2,5 % (599 назв) довідкової літератури та 0,8 % (171 назва) рідкісних і цінних документів (діаграма 2). Отже, навчальні та наукові типи документів становлять більшість серед загальної кількості нових надходжень.

Діаграма 2

Аналіз надходжень документів за мовами протягом трьох років показав, що 83,3 % (25 165 прим.) з них становлять документи українською мовою, 13,3 % (4 018 прим.) – російською мовою та 3,4 % (1 041 прим.) – документи іншими мовами (польською, білоруською, чеською, англійською тощо).

Проведений аналіз вилучення з фондів бібліотек ОППО застарілих, зношених, втрачених документів у порядку, визначеному регламентуючими документами, засвідчив, що за досліджуваний період з фондів книгозбірень ОППО вибуло 124 728 примірників документів (з них 105 420 примірників – книги, брошури та 18 126 примірників – періодичні видання).

Підсумовуючи, слід відзначити, що порівняно з минулими роками комплектування книгозбірень ОППО у 2010–2012 рр. значно покращилось, про що свідчать і основні показники цього процесу.

Довідково-пошуковий апарат. З метою розкриття, популяризації та надання доступу до бібліотечних фондів усі бібліотеки ОППО у 2012 р. продовжували роботу з формування у традиційній формі довідково-пошукового апарату (ДПА) до своїх

фондів, а саме абеткових та систематичних каталогів, систематичної картотеки статей, краєзнавчих і тематичних картотек тощо. Аналіз звітних матеріалів показав, що в середньому кожна бібліотека ОППО веде 3–12 тематичних картотек з актуальних питань освіти, педагогіки, діяльності шкільних бібліотек тощо (наприклад, «Творчий потенціал педагогічних працівників» (бібліотека Дніпропетровського ОППО), «Педагоги-методисти», «Портфоліо вчителя та учня», «Інноваційні технології педагогічного процесу», «ТРВЗ – педагогіка», «Тьютор як нова педагогічна професія», «Імідж вчителя», «Педагогічне насильство» (бібліотека Київського ОПОПК), «Професійна мобільність вчителя», «З плеяди видатних вітчизняних вчених-педагогів» (бібліотека КВНЗ «Херсонська АНО»), «Музейна педагогіка», «Передовий педагогічний досвід» (бібліотека Луганського ОППО), «Інноваційна діяльність педагога» (бібліотека Полтавського ОППО імені М. В. Остроградського), «Менеджмент в освіті» (бібліотека Волинського ІППО), «Громадянська освіта в сучасній школі», «Інклюзивна освіта», «Освіта сталого розвитку», «Моніторинг якості освіти» (бібліотека Дніпропетровського ОППО), «Інновації в освіті», «Самоосвітня діяльність» (бібліотека Донецького ОППО), «Освітні технології» (бібліотека Запорізького ОППО), «Сучасний погляд на дошкільну освіту» (бібліотека Івано-Франківського ОППО), «Моніторинг якості освіти», «Освітні圈子», «Зовнішнє незалежне оцінювання в освіті України», «Обдарована дитина – вершина освітнього середовища», «Дистанційне навчання в системі освіти», «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті», «Освітній коучінг», «Ноосферна освіта» (бібліотека Київського ОПОПК), «Інновації в освіті», «Інтерактивні технології в освіті» (бібліотека КВНЗ «Херсонська АНО»), «Полікультурна освіта», «Екологічна освіта», «Експериментальна робота в закладах освіти», «Сучасні освітні технології», «Моніторинг якості освіти» (бібліотека Луганського ОППО), «Впровадження зовнішнього оцінювання в систему Вітчизняної освіти», «Андрагогіка: освіта впродовж життя», «Видатні діячі освіти і науки», «Метод проектів у сучасній освіті», «Філософія освіти в контексті державотворення», «Мовна освіта та роль педагога для сталого демократичного суспільства» (бібліотека Полтавського ОППО імені М. В. Остроградського), «Імідж педагога», «Самоосвіта вчителя», «Освіта за кордоном» (бібліотека Сумського ОППО), «Освітнянські бібліотеки Закарпаття», «Бібліотечна справа» (бібліотека Закарпатського ІППО), «Організація діяльності шкільної бібліотеки» (бібліотека Запорізького ОППО), «Шкільний бібліотечно-інформаційний центр» (бібліотека Івано-Франківського ОППО), «На допомогу шкільному бібліотекарю», «Шкільні програми» (бібліотека КВНЗ «Харківська АНО») тощо. Однак, таку тенденцію не можна вважати позитивною, адже сьогодні більшість дослідників схиляються до думки, що актуальнішим є не множення кількості картотек з окремих питань, а якісне формування систематичної картотеки статей.

Для задоволення потреб сучасного користувача, забезпечення оперативного доступу до всіх інформаційних ресурсів як власного виробництва, так і придбаних

бібліотеки намагаються освоювати й активно впроваджувати сучасні досягнення в галузі інформаційних, комунікаційних і мультимедійних технологій у всі бібліотечні процеси.

Пріоритетом цього є створення власного електронного каталогу (ЕК), завдяки якому значно поліпшується якість і швидкість пошуку, а також продуктивність роботи бібліотечних фахівців з опрацювання документів.

Так, станом на 01.01.2013 р. ЕК був створений і постійно поповнювався в дев'яти бібліотеках ОППО, а саме: Волинського ІППО (17 366 записів), Донецького ОППО (1 200 зап.), Івано-Франківського ОППО (23 567 зап.), Київського ОПОПК (14 798 зап.), КВНЗ «Харківська АНО» (5 505 зап.), КВНЗ «Херсонська АНО» (38 172 зап.), Кримського РППО (144 зап.), Полтавського ОППО ім. М. В. Остроградського (1 876 зап.), Черкаського ОПОПП (12 600 зап.).

Аналіз програмного забезпечення, яке використовують у своїй роботі щодо створення ЕК досліджувані книгозбірні, виявив: вісім бібліотек, а саме Дніпропетровського ОППО, Донецького ОППО, Закарпатського ІППО, КВНЗ «Херсонська АНО», Київського ОПОПК, Кримського РППО, Полтавського ОППО ім. М. В. Остроградського, Чернігівського ОППО ім. К. Д. Ушинського, мають ліцензійне програмне забезпечення АБІС ІРБІС, ще дев'ять книгозбірень користуються іншими АБІС («Шкільна бібліотека», «Славутич», «MARK–SQL», самостійно розробленими програмами). Проте, задля покращення кооперативної діяльності з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та іншими освітянськими бібліотеками мережі щодо створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІГР) усім книгозбірням ОППО необхідно мати єдине ліцензійне програмне забезпечення – АБІС ІРБІС. На жаль, станом на 01.01.2013 р. лише бібліотека КВНЗ «Херсонська АНО» обмінюється з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського аналітичними бібліографічними записами для створення галузевої бази даних «Періодика».

Використання інформаційного ресурсу бібліотек ОППО. Згідно зі словником законодавчої та стандартизованої термінології «Інформаційні ресурси» використання інформації – це «задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави» [8]. Під час аналізу використання інформаційного ресурсу бібліотек ОППО враховувались наступні показники: кількість користувачів книгозбірни; склад користувачів за категоріями; кількість відвідувань бібліотеки; загальна кількість книговидач; кількість книговидач за галузями знань; кількість книговидач за видами та мовами документів.

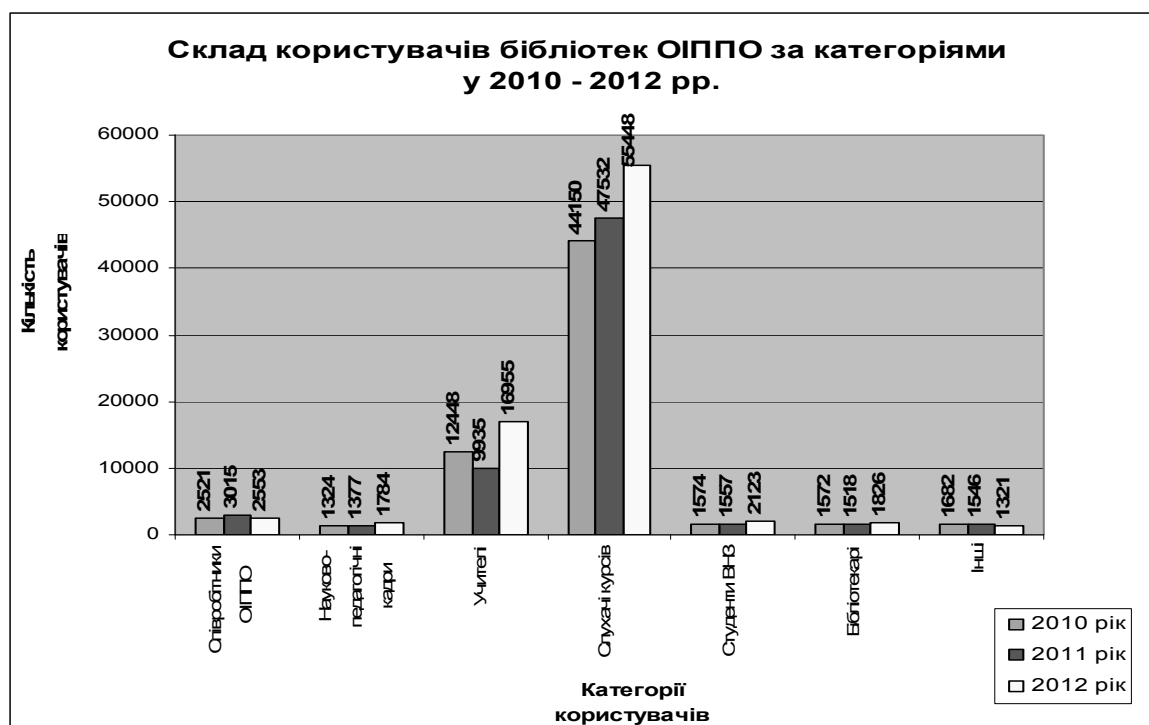
Користувачі. Так, здійснений аналіз кількості залучених користувачів до книгозбірень ОППО у 2010–2012 рр. показав: протягом 2010 р. у бібліотеках ОППО було зареєстровано за єдиною реєстраційною картотекою (ЄРК) 64 905 користувачів, у 2011 р. – 66 527 користувачів, у 2012 р. – 81 984 користувачі, що майже на 20 % більше, ніж у 2010 р. Найбільша кількість користувачів за ЄРК (статистичні показники 2012 р.) зареєстрована в бібліотеці Донецького ОППО (11 674

користувачі), Дніпропетровського ОППО (7 157 користувачів), Тернопільського ОКППО (6 509 користувачів) та Київського ОПОПК (5 646 користувачів); найменша – у бібліотеці Вінницького ОПОПП (252 користувачі), Сумського ОППО (328 користувачів) та Чернігівського ОППО ім. К. Д. Ушинського (758 користувачів).

Аналіз складу користувачів за категоріями дав підстави для такого висновку: станом на 01.01.2013 р. найчисельнішою групою у книгозбірнях ОППО є слухачі курсів – 67,6 % (55 448 корист.) та учителі – 20,7 % (16 955 корист.), співробітники ОППО становлять 3,1 % від загальної кількості користувачів за ЄРК (2 553 корист.), студенти ВНЗ – 2,6 % (2 123 корист.). Така категорія користувачів книгозбірень ОППО, як науково-педагогічні кадри й бібліотекарі складає по 2,2 % (1 784 та відповідно 1 826 корист.), інші – 1,6 % (1 321 корист.).

Необхідно підкреслити, що протягом досліджуваного періоду помітно зростає кількість таких категорій користувачів, як слухачі курсів, учителі, студенти ВНЗ, бібліотекарі (діаграма 3).

Діаграма 3

Відвідування. Поряд зі збільшенням кількості користувачів, значно збільшилась й кількість відвідувань бібліотек ОППО. Так, у 2010 р. було зафіксовано 321 376 відвідувань бібліотек, у 2011 р. – 284 596 відвідувань, а у 2012 р. їх налічувалось вже 539 096. Станом на 01.01.2013 р. найбільша кількість відвідувань зафіксована в бібліотеці КВНЗ «Харківська АНО» (131 324), Волинського ІППО (104 746), Київського ОПОПК (53 754). Крім того, порівняно з 2010 р., у 2012 р. майже на 66 % зросла кількість віртуальних відвідувань: так, якщо у 2010 р. було зафіксовано 91 234 віртуальних відвідувань, то в 2012 р. їх вже налічувалось 271 281. Лідирують у віртуальних відвідуваннях бібліотеки КВНЗ «Харківська АНО» (128 409 відвідувань)

та Волинського ІППО (88 088). Це свідчить про те, що сьогодні користувачів більше цікавить електронна версія інформаційного ресурсу та віртуальна репрезентація бібліотеки, ніж традиційна, тому фахівцям книгозбірень ОІППО слід більше уваги приділяти інформативній наповненості веб-сторінок своїх бібліотек і створенню власних сайтів.

Необхідно відзначити, що з метою надання доступу до повнотекстових ресурсів іноземними мовами ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та Асоціація «Інформатіо-Консорціум» організували впродовж 2012–2013 рр. для провідних освітянських бібліотек тестовий безкоштовний двомісячний доступ до повнотекстових баз даних (БД) наукових фахових періодичних видань EBSCO, а також на один місяць – Institute of Physics Publishing та East view. Це дало змогу освітянам України краще ознайомитись зі світовими здобутками з питань педагогіки, психології та освіти. Бажання скористатися тестовим доступом і надати можливість своїм читачам використовувати іноземні ресурси в науковій та навчальній діяльності у 2012 р. виявили лише 5 із 24-х бібліотек ОІППО, зокрема книгозбірня Дніпропетровського ОІППО, Закарпатського ІППО, Київського ОІПОПК, Миколаївського ОІППО та Полтавського ОІППО ім. М. В. Остроградського.

Книговидача. Аналіз використання інформаційного ресурсу книгозбірень ОІППО показав, що впродовж 2010–2012 рр. з фондів бібліотек було видано 2 848 438 документів, при чому у 2012 р. на 0,7 % (6 320 документів) більше, ніж у 2011 р. Найвищі показники документовидачі протягом 2012 р. зареєстровані в бібліотеках: Дніпропетровського ОІППО – 170 192 прим., Київського ОІПОПК – 109 949 прим., КВНЗ «Херсонська АНО» – 79 258 прим.; найнижчі – у книгозбірні Вінницького ОІПОПП (4 668 прим.), Сумського ОІППО (4 800 прим.) та Львівського ОІППО (9 922 прим.).

Порівняльний аналіз кількості книговидач за галузями знань у бібліотеках ОІППО в 2012 р. свідчить про те, що попитом користувались переважно документи з педагогічних (37,2 %), суспільних (13,2 %) та психологічних (10,7 %) наук, а також літературознавства й мовознавства (12 %). Документи, що стосуються природничих наук та художньої літератури видавались рідше (відповідно 9,6 % і 6,3 % від загальної кількості книговидач). Найменший попит мали документи за такими галузями знань: мистецтво і спорт – 4,1 %, прикладні науки – 3,2 %, бібліотекознавство та бібліографознавство – 1,6 %, інші – 2,1 %.

Аналіз кількості книговидач за видами документів засвідчив, що найактивніше користувались періодичними виданнями (66,9 %; 579 292 прим.) та книгами/брошурами (32,1 %; 278 161 прим.); дисертації й автореферати дисертацій становлять незначну частку від загальної кількості книговидач, а саме 0,05 % (347 прим.). Порівняно з 2011 р. зріс попит на електронні документи і складає 0,8 % (6 613 прим.). Після проведеного аналізу кількості книговидач документів за мовами встановлено, що найбільше протягом 2012 р. у бібліотеках ОІППО було видано документів українською мовою – 85,4 % (684 262 прим.), російською мовою – 11,6 %

(93 092 прим.), іншими мовами – 3,0 % (24 088 прим.) від загальної кількості книговидач.

Продовжували активно використовувати бібліотеки ОППО і таку форму обслуговування користувачів, як міжбібліотечний абонемент (МБА). Так, кількість абонентів МБА мережі ОППО у 2012 р. становила 173 (у 2010 р. – 154; у 2011 р. – 110), було видано документів іншим бібліотекам – 570 (у 2010 р. – 670; у 2011 р. – 382), отримано документів з інших бібліотек – 418 (у 2010 р. – 481; у 2011 р. – 253). Активно використовують МБА наступні книгозбірні ОППО: Донецького ОППО (кількість абонентів МБА – 34, видано документів іншим бібліотекам – 249, отримано документів з інших бібліотек – 73), Київського ОППОК (кількість абонентів МБА – 28, видано документів іншим бібліотекам – 137, отримано документів з інших бібліотек – 66), Дніпропетровського ОППО (кількість абонентів МБА – 25, видано документів іншим бібліотекам – 50, отримано документів з інших бібліотек – 12), Кіровоградського ОППО ім. Василя Сухомлинського (кількість абонентів МБА – 21, видано документів іншим бібліотекам – 45, отримано документів з інших бібліотек – 112) (цифрові показники 2012 р.).

Послугу електронної доставки документів (ЕДД) для віддалених користувачів згідно з поданими звітами надають дев'ять бібліотек ОППО: Вінницького ОППОП, Волинського ІППО, Закарпатського ІППО, ІППО Чернівецької області, КВНЗ «Херсонська АНО», Кіровоградського ОППО ім. Василя Сухомлинського, Одеського ОІУВ, Рівненського ОППО, Тернопільського ОКІППО.

Висновки

Проаналізувавши стан формування та використання інформаційного ресурсу бібліотек ОППО протягом 2010–2012 рр., можна зробити такі висновки:

- порівняно з 2010 р. сукупний фонд бібліотек ОППО у 2012 р. збільшився майже на 7 %, а частка нових надходжень зросла з 3,8 % від сукупного обсягу фондів досліджуваних книгозбірень до 4,9 %, що практично відповідає рекомендованому показнику ІФЛА (5 %);

- упродовж 2010–2012 рр. усі бібліотеки ОППО отримували достатню кількість коштів на передплату фахових періодичних видань, що є джерелом оперативної інформації;

- уся мережа бібліотек ОППО формує у традиційній формі ДПА, ЕК створений і постійно поповнюється в дев'яти бібліотеках ОППО;

- вісім бібліотек ОППО мають ліцензійне програмне забезпечення АБІС ІРБІС, дев'ять книгозбірень користуються іншими АБІС («Шкільна бібліотека», «Славутич», «MARK–SQL», самостійно розробленими програмами), ще вісім бібліотек не мають жодного програмного забезпечення (це книгозбірні Житомирського ОППО, Запорізького ОППО, Кіровоградського ОППО ім. Василя Сухомлинського, Луганського ОППО, Миколаївського ОППО, Одеського ОІУВ, Рівненського ОППО, Сумського ОППО);

➤ у 2012 р. майже на 20 % зросла кількість користувачів, залучених до бібліотек, на 40 % збільшилась кількість відвідувань книгозбірень ОППО, майже на 66 % зросла кількість віртуальних відвідувань, на 0,7 % збільшились показники документовидачі. Все це свідчить про те, що бібліотеки ОППО задовольняють інформаційні потреби усіх категорій своїх користувачів та користуються попитом, однак сучасного користувача більше, ніж традиційні, цікавлять інноваційні послуги та сервіси бібліотек (наприклад, відкритий доступ до Інтернету), що підтверджують невисокі цифрові показники книговидачі;

➤ п'ять бібліотек надають доступ до повнотекстових БД наукових фахових періодичних видань EBSCO своїм користувачам;

➤ майже на 11 % зросли основні показники МБА;

➤ кількість бібліотек, що використовують ЕДД, збільшилась до 9.

Отже, підводячи підсумок, можна впевнено говорити про значне поліпшення стану формування та використання інформаційного ресурсу бібліотек ОППО протягом останніх трьох років.

Розділ II. Упровадження інформаційних технологій у практику роботи бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти

Модернізація, оптимізація, поглиблення й розширення системи інформаційного забезпечення вітчизняної науки, освіти й культури є одними з пріоритетних напрямів діяльності освітянських бібліотек у наш час. Незважаючи на соціально-економічні проблеми в нашій державі, вони трансформуються з пасивних сховищ документної інформації на сучасні бібліотечно-інформаційні центри й стають невід'ємною складовою інформаційної індустрії, центрами безперервної освіти, інформаційної та комп'ютерної грамотності, активними виробниками й поширювачами знань, цілеспрямовано накопичуючи, зберігаючи свої ресурси та надаючи вільний доступ користувачам до вітчизняних і світових баз даних [17].

У Державному стандарті України 5034:2008 «Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять» зазначається, що інформаційні технології – це «сукупність методів, процесів і програмно-технічних засобів, об'єднаних у технологічний процес, що забезпечує добування, зберігання, накопичування, оброблення, пошук, виведення, копіювання, передавання та розповсюдження інформації» [8; 10].

Технічне забезпечення бібліотек ОППО. Упровадження інноваційних тенденцій у діяльність бібліотек ОППО на сучасному етапі – стратегічний напрям їхнього розвитку. Він характеризується, зокрема, створенням електронних бібліотек (ЕБ), архівів наукових публікацій, сайтів, web-сторінок, організацією ЕК і тематичних БД, започаткуванням системи ЕДД для віддалених користувачів та ін.

Варто зазначити, що на конференціях і семінарах, які щорічно організовує ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, у інформаційно-аналітичних оглядах про діяльність досліджуваних бібліотек, щорічних збірниках аналітичних і статистичних

даних постійно порушувалося питання комп'ютеризації освітянських книгозбірень, зокрема бібліотек ОППО. Усе це сприяло поступовому покращенню їхнього технічного забезпечення.

Аналіз забезпеченості комп'ютерною технікою бібліотек ОППО станом на 01.01.2013 р. свідчить:

- усі досліджувані книгозбірні мали власні комп'ютери (загальна їхня кількість – 101). Найбільше комп'ютерною технікою забезпечені бібліотеки Донецького ОППО (15 комп'ютерів), Миколаївського ОППО та Рівненського ОППО (кожна має по 12 комп'ютерів), КВНЗ «Харківська АНО» (11 комп'ютерів);

- загалом у бібліотеках ОППО налічується 101 комп'ютер, 17 сканерів, 21 принтер;

- загальна кількість комп'ютерів, які мають доступ до Інтернету, у бібліотеках ОППО – 94, з них 63 – для користувачів.

До всесвітньої мережі Інтернет підключено 22 книгозбірні ОППО, а саме: Волинського ІІПО, Дніпропетровського ОППО, Донецького ОППО, Закарпатського ІІПО, Запорізького ОППО, Івано-Франківського ОППО, ІІПО Чернівецької області, КВНЗ «Харківська АНО», КВНЗ «Херсонська АНО», Київського ОПОПК, Кіровоградського ОППО ім. Василя Сухомлинського, Кримського РІІПО, Луганського ОППО, Львівського ОППО, Миколаївського ОППО, Одеського ОІУВ, Полтавського ОППО ім. М. В. Остроградського, Рівненського ОППО, Сумського ОППО, Тернопільського ОКІІПО, Черкаського ОПОПП, Чернігівського ОППО ім. К. Д. Ушинського. Бібліотеки Вінницького ОПОПП, Житомирського ОППО та Хмельницького ОППО запланували підключення до Інтернету на 2013 р.

Слід зазначити, що необмежений доступ до Інтернету відкрив перед досліджуваними книгозбірнями нові можливості, а саме: надавати своїм користувачам вільний доступ до вітчизняного та світового інформаційного простору, а також використовувати бібліографічні, реферативні й повнотекстові БД інших бібліотек (зокрема ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Національної парламентської бібліотеки України, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та ін.). Так, доступ до віддалених джерел інформації в Інтернеті надають користувачам 18 бібліотек, а саме: Волинського ІІПО, Донецького ОППО, Закарпатського ІІПО, Запорізького ОППО, Івано-Франківського ОППО, КВНЗ «Харківська АНО», КВНЗ «Херсонська АНО», Київського ОПОПК, Кіровоградського ОППО ім. Василя Сухомлинського, Кримського РІІПО, Луганського ОППО, Миколаївського ОППО, Одеського ОІУВ, Полтавського ОППО ім. М. В. Остроградського, Рівненського ОППО, Тернопільського ОКІІПО, Черкаського ОПОПП, Чернігівського ОППО ім. К. Д. Ушинського.

Представлення бібліотек ОППО в мережі Інтернет. Власні сторінки на веб-сайтах своїх інститутів мають 18 книгозбірень, а саме: Вінницького ОПОПП, Волинського ІІПО, Дніпропетровського ОППО, Донецького ОППО,

Закарпатського ІППО, КВНЗ «Харківська АНО», КВНЗ «Херсонська АНО», Київського ОПОПК, Кіровоградського ОІППО ім. Василя Сухомлинського, Кримського РІППО, Львівського ОІППО, Миколаївського ОІППО, Полтавського ОІППО ім. М. В. Остроградського, Рівненського ОІППО, Хмельницького ОІППО, Черкаського ОПОПП, ІППО Чернівецької області, Чернігівського ОІППО; на стадії розробки знаходиться сторінка бібліотеки Житомирського ОІППО. Власний сайт розробили бібліотеки Дніпропетровського ОІППО, Івано-Франківського ОІППО та ІППО Чернівецької області.

Крім того, сьогодні повноцінно функціонують дві ЕБ: Донецького ОІППО й Луганського ОІППО; на стадії розробки знаходяться ЕБ книгозбірень Житомирського ОІППО, КВНЗ «Харківська АНО» та ІППО Чернівецької області.

Також варто відзначити, що у Всеукраїнському конкурсі бібліотечних інтернет-сайтів, який проводить Українська бібліотечна асоціація (УБА) спільно з Міністерством культури України, у 2011 р. у номінації «Кращий сайт спеціальної бібліотеки» третє місце зайняла книгозбірня Волинського ІППО.

Таким чином, новітні технології не тільки змінюють склад інформаційних ресурсів бібліотек, але й роблять обслуговування користувачів більш якісним, оперативним і комфортним.

Висновки

Питання впровадження в бібліотечну практику сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, створення власних електронних ресурсів і визначення тенденцій їхнього подальшого розвитку в Україні нині є актуальним і важливим.

Аналіз стану впровадження ІТ у діяльність бібліотек ОІППО виявив, що цей процес упродовж 2010–2012 рр. позначився наступними покращеннями:

➤ усі бібліотеки ОІППО комп'ютеризовано, 22 з них мають доступ до мережі Інтернет;

➤ у порівнянні з 2010 р., у 2012 р. власні сторінки на веб-сайтах своїх інститутів мають 18 книгозбірень (у 2010 р. – 14), три бібліотеки створили власні сайти (у 2010 р. – жодного), дві – ЕБ, на стадії розробки знаходяться ЕБ ще трьох книгозбірень (2010 р. функціонувала одна ЕБ);

➤ збільшилась кількість бібліотек, що надають доступ до віддалених джерел інформації своїм користувачам, завдяки чому більш повно та якісно задовольняються їхні інформаційні потреби.

Однак, зазначені позитивні зрушення, що відбуваються в бібліотеках ОІППО і забезпечують користувачам нові можливості роботи з інформацією, водночас загострюють проблеми цих книгозбірень у даному аспекті їхньої роботи. Зокрема, необхідно обладнати бібліотеки сучасним комп'ютерним і телекомунікаційним обладнанням, розширити функціональні обов'язки співробітників книгозбірень ОІППО, підвищити їхню професійну кваліфікацію, ввести до штатного розпису додаткову штатну одиницю (інженера чи техніка-програміста) тощо.

Зазначимо, що сьогодні багато бібліотек України, які підпорядковані різним системам і відомствам, почали використовувати у своїй роботі соціальні мережі (Facebook, Twitter, В Контакте тощо), що відкриває необмежені можливості для рекламування діяльності бібліотеки й популяризації читання в природному середовищі існування потенційних читачів, а також налагодження двостороннього діалогу. Так, за допомогою соціальних мереж будь-яка бібліотека має змогу:

- надавати довідкову інформацію щодо події на місцевому, регіональному чи загальнодержавному рівні;
- залучати експертів для роботи з певної тематики;
- проводити опитування;
- подавати різноманітні бібліотечні повідомлення щодо нових надходжень, часу роботи бібліотеки, санітарних днів, ремонтів тощо;
- надавати інформацію щодо спеціальних заходів, нових тематичних розділів на сторінці/сайті бібліотеки, створення електронної бібліотеки тощо [13].

Крім того, для використання всіх переваг соціальних мереж необхідно мати тільки комп'ютер, підключений до Інтернету, і кілька годин вільного часу. Тому ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського рекомендує бібліотекам ОППО використовувати соціальні мережі у своїй діяльності, що дасть їм змогу підвищити суспільний статус та розширити свої функції.

Розділ III. Інформаційні послуги бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти

У Законі України «Про інформацію» зазначено, що інформаційна послуга – це «діяльність з надання інформаційної продукції споживачам з метою задоволення їхніх потреб» [8].

Інформаційна діяльність бібліотек ОППО у 2010–2012 рр. здійснювалась з використанням усіх форм та методів колективного й індивідуального обслуговування, зокрема інформування в режимі вибіркового розповсюдження інформації (ВРІ) про нові надходження літератури з питань педагогіки і психології шляхом підготовки бібліографічних видань (інформаційних та рекомендаційних бібліографічних списків, бібліографічних покажчиків); організації виставок нових надходжень і тематичних виставок літератури до наукових конференцій, нарад, симпозіумів, знаменних дат у галузі освіти; бібліографічних оглядів літератури з актуальних психолого-педагогічних питань тощо.

Так, протягом звітнього періоду користувачам бібліотек ОППО було загалом надано 55 819 бібліографічних довідок (у 2010 р. – 24 645 довідок, у 2011 р. – 15 607, у 2012 р. – 15 567), з них в автоматизованому режимі 9 897 (у 2010 р. – 2 820 довідок, у 2011 р. – 3 460, у 2012 р. – 3 617). Особливо активно працювали в цьому напрямі бібліотеки Миколаївського ОППО (за три роки надано 8 297 довідок), КВНЗ «Херсонська АНО» (7 962 довідки), КВНЗ «Харківська АНО» (7 176 довідок) і Київського ОПОПК (7 536 довідок).

Також для повноцінного та якісного інформаційного забезпечення користувачів бібліотеками ОППО за три роки було надано 22 256 індивідуальних і 11 120 групових повідомлень, проведено 169 Днів спеціаліста (фахівця), 373 Дні інформації, 186 Днів бібліографії, 23 Ярмарки ідей тощо. Крім того, для популяризації своїх фондів досліджуваними книгозбірнями активно організовувались книжкові виставки (так, бібліотеками ОППО було організовано 644 виставки нових надходжень, 1 155 тематичних виставок та 650 виставок за профілем діяльності інституту). Слід відзначити бібліотеку Волинського ІІПО, яка на своїй сторінці демонструє підготовані нею віртуальні виставки. Детальна інформація про перелічені інформаційні послуги бібліотек ОППО висвітлена в таблиці 1.

Таблиця 1

**Кількісні показники інформаційних послуг, наданих у 2010–2012 рр.
бібліотеками ОППО**

Створення бібліографічних посібників			Довідково-бібліографічне обслуговування	Бібліографічне інформування користувачів													
Бібліографічні показники	Бібліографічні списки			Довідки	Індивідуальне		Групове			Масове							
	Рекомендаційні	Нових надходжень	Бібліографічні огляди		Усього	З них: в автоматизованому режимі	Кількість абонентів ВРІ	Кількість наданих повідомлень	Кількість абонентів ВРІ	Кількість наданих повідомлень	День спеціаліста	Бібліографічні повідомлення у ЗМП	Виставки				
62	280	184	423	24645	2820	3674	7913	2163	3490	61	45	234	350	299	102	11	59
44	308	187	382	15607	3460	3212	6556	2243	2707	32	17	213	385	163	116	4	60
56	434	144	408	15567	3617	3261	7787	2134	4923	76	80	197	420	188	155	8	67
162	1022	515	1213	55819	9897	10147	22256	6540	11120	169	142	644	1155	650	373	23	186

За результатами аналізу звітних матеріалів, що надійшли від книгозбірень ОППО, протягом 2010–2012 рр. ними було підготовлено 2912 бібліографічних посібників (з них 162 бібліографічних показників, 1 022 рекомендаційних бібліографічних списків, 515 списків нових надходжень, 1 213 бібліографічних оглядів) як у друкованому, так і в електронному вигляді. Свою друковану продукцію, видану у 2010–2012 рр., до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського надіслала тільки книгозбірня Закарпатського ІІПО (біобібліографічний показник «Лідія Повх (Ходанич) – письменник, педагог, науковець»), Миколаївського ОППО («Каталог видавничої продукції Миколаївського обласного інституту післядипломної

педагогічної освіти») та Полтавського ОІППО ім. М. В. Остроградського («Бібліотека як осередок інформаційної роботи в навчальному закладі: з досвіду роботи Гаврилук Саїди Шаміліївни, бібліотекаря Комсомол. ЗОШ I-III ступеня № 1 з поглибленим вивченням економіки та права Комсомол. міськ. ради Полтав. обл.»). Практично жодна з книгозбірень ОІППО не оприлюднює підготовані бібліографічні посібники на власних сторінках/сайтах, що може свідчити про недостовірну інформацію, подану ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського у щорічних звітах бібліотек, або про погану якість видань.

Зазначимо, що для поширення інформації серед освітянських бібліотек України про видану бібліографічну продукцію на веб-порталі ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського започаткована сторінка «Бібліографічна продукція мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України», що формується на підставі аналізу надісланої бібліографічної продукції згідно зі «Зведеним планом інформаційно-видавничої діяльності та основних заходів з підвищення кваліфікації бібліотечних працівників освітянської галузі України», який щорічно готує ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Слід також зауважити, що, незважаючи на те, що практично всі досліджувані бібліотеки ОІППО у своїх звітах подають інформацію про підготовлені матеріали й проведені протягом року заходи, далеко не кожна з них є учасником зазначеного «Зведеного плану». Так, 2010 р. до «Зведеного плану» подали інформацію 9 книгозбірень (бібліотека Волинського ІППО, Дніпропетровського ОІППО, Закарпатського ІППО, Івано-Франківського ОІППО, Київського ОІПОПК, Кіровоградського ОІППО ім. Василя Сухомлинського, Кримського РІППО, КВНЗ «Херсонська АНО», Чернігівського ОІППО ім. К. Д. Ушинського); у 2011 р. – 10 книгозбірень (бібліотека Волинського ІППО, Дніпропетровського ОІППО, Київського ОІПОПК, Івано-Франківського ОІППО, Кіровоградського ОІППО ім. Василя Сухомлинського, Кримського РІППО, Луганського ОІППО, КВНЗ «Херсонська АНО», КВНЗ «Харківська АНО», Полтавського ОІППО ім. М. В. Остроградського); у 2012 р. – лише 8 бібліотек (книгозбірня Волинського ІППО, Київського ОІПОПК, Кіровоградського ОІППО ім. Василя Сухомлинського, Луганського ОІППО, КВНЗ «Херсонська АНО», Полтавського ОІППО ім. М. В. Остроградського, Рівненського ОІППО, Черкаського ОІПОП).

Тому ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського наголошує, що всім бібліотекам ОІППО необхідно активно долучатися до оприлюднення своєї роботи у «Зведеному плані інформаційно-видавничої діяльності та основних заходів з підвищення кваліфікації бібліотечних працівників освітянської галузі України», надсилати до ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського та виставляти на своїх сторінках/сайтах власну бібліографічну продукцію, що сприятиме активізації їхньої інформаційної й науково-дослідної роботи з питань бібліотекознавства та бібліографознавства, покращенню якості бібліотечного обслуговування й науково-інформаційного

забезпечення фахівців освітянської галузі України, а також поглибленню співробітництва та обміну інноваційним досвідом.

Висновки

Проаналізувавши кількісні показники інформаційних послуг, що надають бібліотеки ОППО, за три роки, можна говорити про поступове їхнє збільшення. Цьому сприяє наявність майже в кожній книгозбірні сучасного комп'ютеризованого середовища. Однак слід наголосити, що й нині в інформаційній діяльності бібліотек ОППО лишаються незаповнені лакуни: сьогодні ще жодна з них не надає своїм користувачам віртуальних довідок, не презентує віртуальні виставки тощо.

Як негативне явище, необхідно також відзначити те, що бібліотеки ОППО практично не надсилають до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського бібліографічну продукцію й свої вторинні документи з актуальних питань педагогіки і психології, а це, у свою чергу, унеможлиблює формування на базі зазначеної бібліотеки повноцінного ресурсу вторинних документів та якісне інформаційне забезпечення науковців і практиків України.

Розділ IV. Науково-методична діяльність бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти

Згідно з покладеними на бібліотеку ОППО функціями обласного науково-методичного центру вона «здійснює організаційно-методичне керівництво бібліотеками професійно-технічних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів області відповідно до Положення про мережу освітянських бібліотек МОН України та НАПН України» [11]. Організаційно-методичне керівництво бібліотеками ОППО здійснює ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Аналіз науково-методичного напрямку діяльності книгозбірень ОППО показав, що більшість із них (бібліотеки Вінницького ОПОПП, Дніпропетровського ОППО, Донецького ОППО, ІППО Чернівецької області, Закарпатського ІППО, Запорізького ОППО, Івано-Франківського ОППО, КВНЗ «Харківська АНО», КВНЗ «Херсонська АНО», Київського ОПОПК, Кіровоградського ОППО ім. Василя Сухомлинського, Кримського РППО, Луганського ОППО, Одеського ОІУВ, Полтавського ОППО ім. М. В. Остроградського, Рівненського ОППО, Тернопільського ОКППО, Хмельницького ОППО, Черкаського ОПОПП та Чернігівського ОППО ім. К. Д. Ушинського) надають науково-методичну підтримку шкільним бібліотекам області. Їхня робота зосереджена в основному на:

– *підготовці методичних рекомендацій* (наприклад, «Методичні рекомендації до серпневих нарад», 2011 р. (бібліотека Дніпропетровського ОППО); «Система роботи шкільної бібліотеки по прилученню школярів до книги» (2010 р.), «Стратегія діяльності шкільних та публічно-шкільних бібліотек у 2012-2013 навчальному році», 2012 р. (бібліотека Рівненського ОППО), «Перлини роботи шкільної бібліотеки», 2011 р. (бібліотека Чернігівського ОППО) тощо);

– *розробці програм та сценаріїв занять з основ інформаційної культури учнів* («Регіональна автоматизована інформаційно-бібліотечна система „Шкільна бібліотека LS 2.2”», 2012 р. (бібліотека Запорізького ОППО);

– *проведенні конференцій, семінарів, круглих столів, інструктивно-методичних нарад, методичних об’єднань тощо* (наприклад, «Шкільні бібліотекарі в онлайні», «Бібліотека – центр європейської культури», 2012 р. (бібліотека Донецького ОППО); I Всеукраїнський науково-практичний семінар «Неперервна освіта як чинник професійного і творчого зростання бібліотечних працівників», обласні семінари «Організація діяльності методиста відділу освіти щодо забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів регіону навчальною літературою в сучасних умовах», «Віртуальне методичне об’єднання бібліотекарів загальноосвітніх навчальних закладів на освітньому порталі ЗапоВікі: особливості організації та ведення», 2012 р. (бібліотека Запорізького ОППО), «Профільне навчання в загальноосвітній школі» (бібліотека Івано-Франківського ОППО); «Бібліотекар ХХІ століття: нові стандарти професії» (2011 р.), семінари-практикуми «Створення та адміністрування ВЕБ-сайта шкільної бібліотеки як крок до інтерактивного спілкування з користувачами», «Сучасні тенденції організації бібліотечного простору», 2012 р. (бібліотека Київського ОПОПК); «Система автоматизації бібліотек ІРБІС в практиці роботи бібліотек навчальних закладів АРК», 2012 р. (бібліотека Кримського РППО); «Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у роботу шкільної бібліотеки. Рецепти майстерності», 2012 р. (бібліотека Луганського ОППО); «Бібліотеки шкіл області як осередок сприяння розвитку і збереження культур національних і етнічних груп населення», 2011 р. (бібліотека КВНЗ «Херсонська АНО»); «Сучасні бібліотечні технології: інновації, реалії, перспективи», «Педагогічний потенціал шкільної бібліотеки та її роль в системі освіти», 2012 р. (бібліотека Одеського ОІУВ); «Сучасна шкільна бібліотека: інноваційне бачення, трансформація діяльності» (2011 р.), «Використання інформаційно-комунікаційних технологій у шкільній (публічно-шкільній) бібліотеці як засіб оптимізації навчально-виховного процесу», круглий стіл «Професійне зростання бібліотечного працівника як основа формування інформаційної культури учасників навчально-виховного процесу», 2012 р. (бібліотека Рівненського ОППО); «Застосування інноваційних технологій, форм і методів у роботі бібліотеки загальноосвітнього навчального закладу», «Маркетинговий супровід діяльності бібліотек навчальних закладів», 2012 р. (бібліотека КВНЗ «Харківська АНО»); «Інформаційно-бібліотечне обслуговування користувачів бібліотеки з використанням інноваційних технологій», 2012 р. (бібліотека Хмельницького ОППО); «Робота з читачами бібліотеки навчального закладу щодо формування задоволення їх читацьких потреб» (2011 р.), «Використання інтерактивних технологій у роботі шкільних бібліотекарів», 2012 р. (бібліотека ППО Чернівецької області); інтернет-семінар «Діти в Інтернеті: бібліотека на допомогу формуванню культури

використання інформаційного простору Інтернету» (бібліотека Черкаського ОППО) та ін.);

– *підготовці лекцій для курсів з підвищення кваліфікації шкільних бібліотекарів області* (наприклад, «Нормативно-правове забезпечення діяльності бібліотеки навчального закладу», «Організація роботи шкільної бібліотеки», «Нові вимоги до бібліографічного опису», 2011 р. (бібліотека Вінницького ОПОПП); «Організація роботи бібліотеки загальноосвітнього навчального закладу» (бібліотека Тернопільського ОКІППО) тощо);

– *веденні на сторінці/сайті свого інституту рубрики, присвяченої підвищенню професійного рівня шкільних бібліотекарів* (рубрика «На допомогу шкільному бібліотекарю» на сайті академії, що складається з підрубрик: «Календар знаменних та пам'ятних дат», «Інформаційні ресурси», «Заходи», «Новини», «Заробітна плата шкільних бібліотекарів», «Читання дітей та підлітків», «Інвентаризація бібліотечного фонду», «Сценарії для бібліотекарів», «Шкільний бібліотечно-інформаційний центр (бібліотека КВНЗ «Харківська АНО»)).

Методичні розробки та заходи, які організовують і проводять фахівці книгозбірень ОППО, відіграють важливу роль у підвищенні професіоналізму шкільних бібліотекарів, адже сьогодні суттєва модернізація освіти України потребує від бібліотечних працівників шкіл безперервного навчання, що має бути націлене на систематичну актуалізацію знань, постійне професійне самовдосконалення тощо.

Водночас фахівці бібліотек ОППО продовжували роботу в таких напрямках, як надання консультаційно-методичної допомоги, виявлення та впровадження у роботу шкільних книгозбірень бібліотечних новацій та ін.

Слід зазначити, що з метою надання науково-методичної підтримки бібліотекам ОППО ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського систематично надсилає до їхніх фондів методичні рекомендації, розроблені фахівцями книгозбірні. Це, зокрема: «Формування та зберігання фонду рідкісних та цінних видань в освітянських бібліотеках МОНмолодьспорту України та НАПН України», «Перевірка бібліотечних фондів», «Доукомплектування фондів бібліотек освітянської мережі МОН України та НАПН України» тощо.

Висновки

Підсумовуючи результати науково-методичної діяльності бібліотек ОППО, слід відзначити, що фахівці досліджуваних книгозбірень розуміють її значимість у сучасних умовах і намагаються активно працювати в цьому напрямі. Так, вони проводять семінари, круглі столи, тренінги та лекції з підвищення кваліфікації шкільних бібліотекарів області, розробляють програми й методичні рекомендації.

Однак, оцінити рівень методичних матеріалів, що готують фахівці бібліотек ОППО, і визначити їхню відповідність єдиним принципам методичного забезпечення (науковості, рекомендаційності, диференційованості та ін.) неможливо, адже бібліотеки ОППО практично не надсилають свої розробки до відділу наукового та прикладного бібліотекознавства ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Розділ V. Кадрове забезпечення бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти. Підвищення кваліфікації

Якісно нове інформаційне середовище суттєво позначилося на діяльності бібліотечних працівників і зумовило появу нових тенденцій у змісті фахової підготовки бібліотекаря.

Під час аналізу кадрового забезпечення бібліотек ОППО було враховано наступні показники: кількість працівників зазначених книгозбірень; їхня освіта; досвід роботи.

Так, станом на 01.01.2013 р. у книгозбірнях ОППО працювало 53 бібліотечних фахівці, з яких бібліотечну освіту мають 42 % (22 працівники), зокрема повну вищу бібліотечну – 20 осіб, базову бібліотечну – 2 особи, навчається – 1 бібліотечний працівник. Суттєвих змін у порівнянні з 2010 р. у зазначених показниках не відбулось.

Значної плинності кадрів у досліджуваних бібліотеках також не спостерігається. На це вказує той факт, що більшість їхніх працівників присвятили роботі в цих установах понад 20 років (22 особи). Від 10-ти до 20-ти років у книгозбірнях ОППО працює 6 осіб, до 10-ти років – 17, до 3-х років – 5 осіб.

Штат у 5-ти з 24-х бібліотек, що надіслали свої звіти, складається з одного працівника (бібліотеки Вінницького ОПОПП, Закарпатського ІППО, Запорізького ОППО, Івано-Франківського ОППО, Львівського ОППО), у 13-ти бібліотеках – з двох співробітників (бібліотеки Волинського ІППО, ІППО Чернівецької області, Київського ОПОПК, Кіровоградського ОППО ім. Василя Сухомлинського, КВНЗ «Харківська АНО», Кримського РІППО, Миколаївського ОППО, Одеського ОГУВ, Полтавського ОППО ім. М. В. Остроградського, Рівненського ОППО, Сумського ОППО, Тернопільського ОКІППО, Хмельницького ОППО), у книгозбірнях КВНЗ «Херсонська АНО», Черкаського ОПОПП та Чернігівського ОППО ім. К. Д. Ушинського – з 3-х, Донецького та Луганського ОППО – з 4-х, а в бібліотеці Дніпропетровського ОППО – з 5-ти працівників.

Підвищення кваліфікації

Престиж бібліотечної професії і бібліотеки в цілому багато в чому залежить від рівня професійної майстерності її співробітників. Тому, незважаючи на досвід і стаж роботи, усі категорії працівників бібліотек ОППО потребують постійного підвищення кваліфікації. Цьому сприяють такі фактори, як: уведення в практику роботи зазначених книгозбірень інноваційних технологій, розширення функціональних обов'язків бібліотечних працівників та ускладнення їхньої праці тощо.

Нині виділяють наступні форми підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців:

- підвищення кваліфікації поза межами області – навчання на курсах, семінарах, що проводять Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв України, тренери та представники громадських організацій (наприклад, УБА);
- курси, що проходять на базі установи чи обласної наукової бібліотеки;

- семінари, семінари-практикуми, семінари-тренінги, проблемні семінари, семінари-колоквіуми, вільні дискусії;
- творчі лабораторії, майстерні, лабораторії передового досвіду, майстер-класи, круглі столи;
- Дні фахівця, Дні творчої ініціативи, творчі відрядження, наочні досє, години професійних таємниць, години взаємних порад, методичні бібліодини, професійні консультування;
- методики ігрового моделювання або методи активного навчання: ділова гра, аналітична гра, рольова гра, ситуаційна гра;
- школи професійної майстерності, стажування молодих фахівців, школи керівників, професійні діалоги;
- методичний моніторинг, до якого входить:
 - а) динаміка основних показників діяльності книгозбірень;
 - б) динаміка стану бібліотечних фондів;
 - в) динаміка руху кадрів;
 - г) безпосереднє обстеження діяльності бібліотек;
- двоступенева система підвищення кваліфікації: спочатку для методистів, а потім вони навчають працівників бібліотеки;
- самоосвіта: знайомство з фаховими виданнями, дні перегляду нових надходжень тощо [16].

Традиційною формою підвищення кваліфікації працівників бібліотек ОППО є курсова підготовка на базі обласних наукових бібліотек. Проведений аналіз показав, що впродовж 2010–2012 рр. на курсах навчалися 14 бібліотечних працівників (у 2010 р. – 4 особи, у 2011 р. – 5 осіб, у 2011 р. – 5 осіб). У 2010 р. підвищили свій фаховий рівень працівники бібліотек Миколаївського ОППО, Тернопільського ОКІППО, Черкаського ОПОПП та Чернігівського ОППО ім. К. Д. Ушинського (по 1 особі від кожної бібліотеки); у 2011 р. – працівники книгозбірень КВНЗ «Херсонська АНО», Луганського ОППО, Полтавського ОППО ім. М. В. Остроградського, Рівненського ОППО, Чернігівського ОППО ім. К. Д. Ушинського (по 1 особі від бібліотеки); у 2012 р. – фахівці бібліотек Донецького ОППО, Івано-Франківського ОППО, Одеського ОІУВ (по 1 особі від бібліотеки), КВНЗ «Херсонська АНО» (2 особи від бібліотеки).

Крім цього, з метою оволодіння новими знаннями фахівці книгозбірень ОППО беруть активну участь у науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, тренінгах, що організовують ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, обласні наукові, дитячі та юнацькі бібліотеки. Так, на Міжнародній науково-практичній конференції «Формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з психолого-педагогічних питань та освіти: сучасний стан та шляхи розвитку», що провела ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського 22–24 вересня 2010 р., виступили бібліотечні фахівці та методисти Запорізького ОППО, Київського ОПОПК, Кіровоградського ОППО ім. Василя Сухомлинського, Луганського ОППО,

Черкаського ОПОПП. На Міжнародній науково-практичній конференції «Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України: стан та перспективи» (9–11 листопада 2011 р.), організованою ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, з доповідями виступили бібліотечні фахівці та методисти Луганського ОППО, Кіровоградського ОППО ім. Василя Сухомлинського, Дніпропетровського ОППО. У Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Роль освітянських бібліотек у формуванні інформаційного простору України» (16–18 вересня 2012 р.) брали участь працівники бібліотек Закарпатського ІППО, Дніпропетровського ОППО, Чернігівського ОППО ім. К. Д. Ушинського, Сумського ОППО, Запорізького ОППО, Черкаського ОПОПП, Волинського ІППО.

Порівняно з минулими роками, упродовж 2010–2012 рр. покращилось забезпечення працівників бібліотек ОППО фаховою періодикою, що сприяє їхній самоосвіті. Так, станом на 01.01.2013 р. бібліотека Київського ОПОПК передплачувала 8 назв фахових періодичних видань; Полтавського ОППО ім. М. В. Остроградського – 7 назв; бібліотеки Волинського ІППО, Донецького ОППО, Івано-Франківського ОППО, Луганського ОППО, Миколаївського ОППО, Черкаського ОПОПП – 6 назв; Рівненського ОППО – 5 назв; Вінницького ОПОПП, Закарпатського ІППО, Кіровоградського ОППО ім. Василя Сухомлинського, КВНЗ «Херсонська АНО», КВНЗ «Харківська АНО», Сумського ОППО – 4 назви. Три назви фахових періодичних видань передплачувалось бібліотеками Запорізького ОППО, ІППО Чернівецької області, Львівського ОППО, Чернігівського ОППО ім. К. Д. Ушинського, дві назви – книгозбірнями Кримського РІППО, Тернопільського ОКІППО та Хмельницького ОППО.

Передплачувались бібліотеками ОППО у 2012 р. наступні періодичні видання з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства та інформаційної діяльності: «Шкільна бібліотека», «Шкільна бібліотека плюс», «Шкільний бібліотекар», «Шкільний бібліотечно-інформаційний центр», «Бібліотечна планета», «Бібліотечний вісник» та ін. (діаграма 4).

Діаграма 4

Як і в попередні роки, найбільшим попитом користується журнал «Шкільна бібліотека» та газета «Шкільна бібліотека плюс». Цьому сприяє їхня порівняно невисока передплатна ціна й актуальність надрукованих матеріалів.

З метою репрезентації освітянській спільноті ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та оперативного доведення інформації про її науково-методичну роботу на порталі бібліотеки відкрито сторінку «Науково-методична діяльність», на якій висвітлюються найактуальніші питання, наприклад тексти нормативно-правових документів, що регламентують діяльність освітянських бібліотек, зокрема книгозбірень ОППО; повні тексти методичних матеріалів; збірники наукових праць, опубліковані за результатами науково-практичних конференцій та семінарів; інформація про заходи для мережі освітянських бібліотек; відомості про книгозбірні; консультації з проблемних питань, що стосуються роботи бібліотекаря тощо [20]. Більшість фахівців бібліотек ОППО в проведеному ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського 2012 р. анкетуванні зазначила, що зазначений ресурс постійно використовується ними в процесі їхньої самоосвіти.

Одним із варіантів вирішення проблеми професійного зростання фахівців бібліотек ОППО також лишається використання ними онлайн-версій професійних видань з метою систематичного ознайомлення й економії коштів на передплату їхніх паперових аналогів, пошук необхідних матеріалів серед інформаційних ресурсів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (<http://www.dnpb.gov.ua/>) та інших наукових бібліотек, які знаходяться в кожній області України, а також передплата саме тих фахових видань, які є найактуальнішими для них у цей час.

Висновки

Сьогодні динамічні перетворення в усіх сферах життя змінюють суспільну роль бібліотек, ставлять перед ними нові завдання, зокрема впроваджувати сучасні форми роботи з метою забезпечення людей інформацією та сприяння гармонізації суспільства. Тому бібліотекам потрібні фахівці, які добре розуміються на новітніх технологіях, спроможні продукувати оригінальні ідеї. У свою чергу, зростання іміджу бібліотекаря пов'язується з його професіоналізмом, комунікативною компетентністю, фаховим самовдосконаленням [2].

Аналізуючи показники, які стосуються кадрів бібліотек ОППО та їхнього підвищення кваліфікації, можна стверджувати, що, як і раніше, лишаються проблеми, пов'язані з рівнем професійної підготовки працівників зазначених бібліотек, які потребують удосконалення системи підвищення кваліфікації бібліотекарів, а також модернізації навчальних планів курсів.

З огляду на це, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського рекомендує працівникам бібліотек ОППО для підвищення професійного рівня:

- активно брати участь у заходах із підвищення кваліфікації, що організовують ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, обласні наукові бібліотеки, УБА (науково-практичних конференціях, семінарах із проблемних питань окремих бібліотечних спеціальностей, нарадах, тренінгах з питань бібліотечної роботи, віртуальних конференціях тощо);

- постійно підвищувати свій професійний рівень шляхом самоосвіти (знайомство з новими бібліотекознавчими виданнями як на паперових носіях, так і в онлайн-режимі).

Керівництву ОППО, на базі яких функціонують бібліотеки, зі свого боку необхідно:

- сприяти участі фахівців книгозбірень у науково-практичних конференціях, семінарах, нарадах, тренінгах з питань бібліотечної роботи тощо;

- збільшити фінансування на передплату фахових періодичних видань;

- сприяти організації навчання працівників бібліотек ОППО на курсах підвищення кваліфікації та курсах комп'ютерної грамотності;

- співпрацювати з УБА.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз стану, здобутків та проблем функціонування бібліотек ОППО впродовж 2010–2012 рр. дав підставу для наступних висновків:

- сукупний фонд бібліотек ОППО збільшився майже на 7 %;

- частка нових надходжень зросла до 4,9 % і практично відповідає рекомендованому показнику ІФЛА (5 %);

- майже на 20 % зросла кількість користувачів, залучених до бібліотек, на 40 % збільшилась кількість відвідувань книгозбірень ОППО, майже на 66 % зросла кількість віртуальних відвідувань, на 0,7 % збільшились показники документовидачі;

➤ усі бібліотеки ОППО комп'ютеризовано, 22 з них мають доступ до мережі Інтернет;

➤ вісім бібліотек ОППО мають ліцензійне програмне забезпечення АБІС ІРБІС, дев'ять книгозбірень користуються іншими АБІС;

➤ дев'ять бібліотек ОППО формують власний ЕК;

➤ власні сторінки на веб-сайтах своїх інститутів мають 18 книгозбірень, три бібліотеки створили власні сайти, дві – ЕБ, на стадії розробки знаходяться ЕБ ще трьох книгозбірень;

➤ зросла кількість бібліотек, що використовують ЕДД та надають доступ до віддалених джерел інформації своїм користувачам.

Однак поряд із позитивними зрушеннями в діяльності досліджуваних книгозбірень, є й низка проблем, які потребують вирішення, а саме:

➤ станом на 01.01.2013 р. лише бібліотека КВНЗ «Херсонська АНО» обмінюється з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського аналітичними бібліографічними записами для створення галузевої бази даних «Періодика»;

➤ тільки 8 із 25 бібліотек ОППО у 2012 р. подали інформацію про підготовлені матеріали й проведені протягом року заходи до «Зведеного плану інформаційно-видавничої діяльності та основних заходів з підвищення кваліфікації бібліотечних працівників освітянської галузі України»;

➤ бібліотеки ОППО практично не надсилають до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського бібліографічну продукцію та свої вторинні документи з актуальних питань педагогіки і психології;

➤ жодна із книгозбірень не бере участі в корпоративній співпраці щодо наповнення галузевого сегменту реферативної інформації з питань педагогіки, психології та освіти в загальнодержавній реферативній базі даних «Україніка наукова» та в УРЖ «Джерело»;

➤ лише 5 із 24-х бібліотек ОППО, зокрема книгозбірня Дніпропетровського ОППО, Закарпатського ІППО, Київського ОПОПК, Миколаївського ОППО та Полтавського ОППО ім. М. В. Остроградського, скористалися безкоштовним тестовим доступом до повнотекстових БД наукових фахових періодичних видань EBSCO й надали можливість своїм читачам використовувати іноземні ресурси в науковій та навчальній діяльності у 2012 р.;

➤ потребує вдосконалення та модернізації система підвищення кваліфікації бібліотекарів.

З огляду на все це, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, як головний координаційний і науково-методичний центр мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, рекомендує ректорам обласних ІППО та завідувачам бібліотек цих установ:

➤ обов'язково підключити книгозбірні Вінницького ОПОПП, Житомирського ОППО й Хмельницького ОППО до мережі Інтернет;

- придбати програмне забезпечення АБІС ІРБІС (що сприятиме налагодженню корпоративної роботи з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та іншими провідними освітянськими бібліотеками з обміну бібліографічними записами й створення об'єднаних електронних ресурсів) книгозбірням таких ОППО: Вінницького ОПОПП, Волинського ІППО, Житомирського ОППО, Запорізького ОППО, Івано-Франківського ОППО, ІППО Чернівецької області, КВНЗ «Харківська АНО», Кіровоградського ОППО ім. Василя Сухомлинського, Луганського ОППО, Львівського ОППО, Миколаївського ОППО, Одеського ОІУВ, Рівненського ОППО, Сумського ОППО, Тернопільського ОКІППО, Хмельницького ОППО, Черкаського ОПОПП;
- бібліотекам, що працюють з програмним забезпеченням АБІС ІРБІС, долучитись до співпраці з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотеками мережі щодо обміну аналітичними бібліографічними записами для активізації процесу створення галузевих баз даних у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського й у власних книгозбірнях;
- створити на сайтах ОППО власні веб-сторінки чи сайти бібліотекам Житомирського ОППО, Запорізького ОППО, Одеського ОІУВ, Тернопільського ОКІППО та Сумського ОППО;
- проводити надалі роботу щодо впровадження й використання на власних веб-сайтах, веб-сторінках нових послуг, зокрема, організація електронної бібліотеки; електронної доставки документів; обслуговування читачів у режимі віддаленого доступу до баз даних українських та закордонних бібліотек, інформаційних центрів тощо;
- активізувати участь у підготовці «Зведеного плану науково-інформаційної й видавничої діяльності освітянських бібліотек та основних заходів бібліотек, спрямованих на підвищення професійної майстерності бібліотечних працівників освітянської галузі України»;
- систематично впроваджувати в практику діяльності інноваційний досвід роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського й провідних освітянських бібліотек України;
- використовувати безкоштовний тестовий доступ до повнотекстових БД наукових фахових періодичних видань EBSCO, Institute of Physics Publishing, East view;
- рекламувати можливості бібліотеки та бібліотечні послуги завдяки використанню соціальних мереж;
- активізувати діяльність щодо розробки інноваційних проектів та участі в грантових програмах;
- завідувачам бібліотек та керівництву ОППО, на базі яких вони функціонують, сприяти участі бібліотечних працівників у заходах з підвищення кваліфікації й забезпечити належні умови для самоосвіти;

- завідувачам бібліотек активно використовувати у своїй діяльності основи фандрейзингу як джерела додаткового фінансування бібліотек;
- активізувати вступ бібліотек до УБА та участі в її проектах.

Список використаних джерел

1. *Амеліна Є.* Інноваційні послуги сучасних українських бібліотек / Є. Амеліна, В. Пілярчук // *Бібл. планета.* – 2012. – № 1. – С. 14–19.
2. *Бейліс Л.* До питання креативності бібліотечної роботи і особистісних мотивів її виконання / Л. Бейліс // *Бібл. планета.* – 2011. – № 4. – С. 24–28.
3. *Біла Л.* Освітнянські бібліотеки у дзеркалі статистики / Л. Біла, А. Копилова // *Вісн. Кн. палати.* – 2013. – № 3. – С. 20–23.
4. *Білик О.* Бібліотеки та питання професіоналізації кадрів / О. Білик // *Бібл. планета.* – 2011. – № 2. – С. 26–30.
5. Діяльність бібліотек обласних (міських) інститутів післядипломної педагогічної освіти у 2000–2004 рр. : інформ.-аналіт. огляд / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. В. П. Здановська ; наук. ред. П. І. Рогова]. – Київ : [Б. в.], 2005. – 25 с.
6. Діяльність бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти у 2005–2006 рр. : інформ.-аналіт. огляд / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. В. П. Здановська ; наук. ред. П. І. Рогова]. – Київ : [Б. в.], 2007. – 65 с.
7. Діяльність бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти у 2007–2009 рр. : інформ.-аналіт. огляд / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. А. В. Копилова ; наук. ред.: П. І. Рогова, І. І. Хемчян]. – Київ, 2010. – 73 с.
8. Інформаційні ресурси : слов. законодав. та стандартиз. термінології / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: П. І. Рогова, Я. О. Чепуренко, С. М. Зозуля, І. Г. Лобановська ; наук. ред. П. І. Рогова ; літ. ред.: С. М. Зозуля, І. П. Білоцерківець]. – Київ : Нілан-ЛТД, 2012. – 283 с.
9. *Касаткін В.* Основні електронні інформаційні технології та їх вплив на розвиток сучасної бібліотечної діяльності / В. Касаткін, Т. Касаткіна // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, АБУ.* – Київ, 2011. – Вип. 30. – С. 294–300.
10. Книгознавство : термінол. слов. : ред.-вид. справа, журналістика, поліграфія, вид. бізнес, інформ.-бібл. діяльність / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т укр. філології ; [уклад.: Ю. В. Бондар [та ін.] ; наук. ред.: В. О. Жадько, А. В. Висоцький]. – Київ : Експрес-Поліграф, 2012. – 303 с.
11. Положення про мережу освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України : затв. спіл. наказом М-ва освіти і науки України та Акад. пед. наук України від 30.05.2003 р. № 334 / 31 // *Шк. б-ка плюс.* – 2003. – № 3/4. – С. 1–4.
12. Примірне положення про спеціальну навчально-педагогічну бібліотеку обласного інституту післядипломної педагогічної освіти // *Організаційно-управлінські документи для освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України (2000–2005 рр.)* / [уклад.: І. І. Хемчян, В. П. Здановська ; наук. ред.: П. І. Рогова, Т. Ф. Букшина ; літ. ред. О. З. Клименко ; рецензент Л. В. Савенкова]. – К. : ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 2006. – С. 227–232.
13. *Присяжна Л.* Роль сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій у контексті розвитку бібліотек / Л. Присяжна // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, АБУ.* – Київ, 2011. – Вип. 30. – С. 228–236.
14. Провідні освітянські бібліотеки України в дзеркалі статистики : зб. аналіт. і стат. даних за 2011 рік / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ;

[уклад.: Л. О. Біла, А. В. Копилова; наук. ред.: П. І. Рогова, І. І. Хемчян; літ. ред. І. П. Білоцерківець; відп. за вип. І. І. Хемчян]. – Київ: [б. в.], 2012. – 93 с.

15. Провідні освітянські бібліотеки України в дзеркалі статистики: зб. стат. даних за 2010 р. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського; [уклад.: Л. О. Біла, А. В. Копилова; наук. ред.: П. І. Рогова, І. І. Хемчян; літ. ред. І. П. Білоцерківець; відп. за вип. І. І. Хемчян]. – Київ: [б. в.], 2011. – 146, [1] с.

16. Робоча тека методиста. Вип. 3. Система підвищення професійної компетентності бібліотечних працівників: нові пріоритети і вимоги / ЧОУНБ ім. М. Івасюка. – Чернівці: [б. в.], 2007. – 40 с.

17. Рогова П. Інноваційна діяльність освітянських бібліотек України – важливий напрям у розвитку суспільства знань / П. Рогова // Освіта. – 2012. – 8–15 серп. (№ 35). – С. 1.

18. Рогова П. І. Інформаційний простір держави та його розбудова освітянськими бібліотеками: стан та перспективи [Електронний ресурс] / П. І. Рогова // Роль освітянських бібліотек у формуванні інформаційного простору України: зб. наук. пр. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Електрон. текст. дані. – К., 2012. – С. 11–36. – Режим доступу: <http://www.dnppb.gov.ua/datas/upload/files/807830330.pdf>. – Назва з екрана.

19. Рогова П. І. Модель всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (описова) / П. І. Рогова, Н. В. Вараксіна; [наук. ред. П. І. Рогова]; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К.: Нілан-ЛТД, 2010. – 80 с.

20. Хемчян І. І. Науково-методична діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: здобутки десятиріччя / І. І. Хемчян // Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ: Педагогічна думка, 2010. – Вип. 2: Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 94–109.

Додаток 1

Відомості про бібліотеки обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти

Бібліотека	Завідувач бібліотеки	Адреса	Телефон, факс	Контактний e-mail	WEB-сайт/сторінка
Бібліотека Вінницького обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників	Козак Оксана Терентіївна	21100 м. Вінниця, вул. Грушевського, 13	тел.: (0432) 67-08-89 факс: (0432) 67-08-85	bil@mail.vinnica.ua	http://www.voipopp.vn.ua/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=20&Itemid=95
Бібліотека Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти	Сміховська Валентина Євгенівна	43025 м. Луцьк, вул. Винниченка, 31	тел.: (0332) 72-16-41 факс: (0332) 72-16-41	info@vippo.lutsk.ua	http://www.vippo.lutsk.ua/index.php?pagename=biblioteka
Бібліотека Дніпропетровського обласного	Гонік Єва Григорівна	49006 м. Дніпропетровськ, вул. Свердлова, 70	тел.: (0567) 70-81-29 32-09-21 факс: (0567) 70-81-10	onbic@i.ua	http://sites.google.com/site/libdoipp/

інституту післядипломної педагогічної освіти			(приймальня інституту)		http://www.doippo.dp.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=86&Itemid=120&lang=ru
Бібліотека Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти	Радичев Володимир Петрович	83001 м. Донецьк, вул. Артема, 129-А	тел.: (062) 348-99-34 факс: (062) 305-18-86	ibibl@i.ua	http://torn.dyndns.info/jirbis/ http://ippo.dn.ua/informacijno-bibliotechnij-centr/
Бібліотека Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти	Білецька Леся Володимирівна	10029 м. Житомир, вул. Щорса, 20-Б	тел.: (0412) 47-36-58	zippo@ukrpost.ua	
Бібліотека Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти	Кот Анюта Павлівна	88000 м. Ужгород, вул. Волошина, 35	тел.: (031-22) 3-43-22 факс: 3-42-74	zakippo@ukr.net (e-mail інституту)	http://zakinppo.org.ua/2010-06-03-17-43-10
Бібліотека Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти	Самсонова Олена Олександрівна	69035 м. Запоріжжя, вул. 40 років Радянської України, 57-А	тел.: (061) 717-18-39 факс: (061) 234-67-11	zoippo@mail.ru	
Бібліотека Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти	Полторацька Лариса Миколаївна	76018 м. Івано-Франківськ, площа А. Міцкевича, 3; А. с. № 21	тел.: (03422) 2-24-93 факс: (03422) 2-24-93	admin@ippo.if.ua	www.ippo.if.ua/biblioteka
Бібліотека Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області	Онуфраш Оксана Анатоліївна	58000 м. Чернівці, вул. І.Франка, 20	тел.: (0372) 52-73-26 факс: (0372) 52-73-36	cv_ipo@ukr.net	http://library-cv.jimdo.com/ http://evoippo.edu.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=394&Itemid=146
Бібліотека Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів	Суткова Валентина Олександрівна	09107 Київська область, м. Біла Церква, вул. Ярослава Мудрого, 37	тел.: (04563) 5-12-41 5-04-22 факс: (04563) 5-04-24	cnpi@kristti.kiev.ua	www.kristti.kiev.ua
Бібліотека комунального ВНЗ «Харківська	Жеребкіна Зоя Геннадіївна	61057 м. Харків, вул. Пушкінська, 24	тел.: (0577) 56-00-47 31-27-76 факс: (0577) 31-21-31	onmibo@ukrpost.ua	http://edu-post-diploma.kharkov.ua/index.php?

академія неперервної освіти»			31-27-76		option=com_booklibrary&Itemid=106
Бібліотека комунального ВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»	Алексеева Наталія Василівна	73034 м. Херсон, вул. Покришева, 41	тел.: (0552) 37-05-58 факс: (0552) 37-05-92	bibliotekaripo@ meta.ua	http://academy.k s.ua/library.php
Бібліотека Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського	Воловоденко Вікторія Павлівна	25006 м. Кіровоград, вул. Велика Перспективна, 39/63	тел.: (0522) 32-24-78 факс: (0552) 32-24-78	v-vip70@mail.ru koippo@ukr.net	http://koippo.kr. ua/index.php?op tion=com_conten t&view=article &id=252&Itemi d=0
Бібліотека Кримського республіканського інституту післядипломної педагогічної освіти	Шікова Ольга Сергіївна	95000 м. Сімферополь, вул. Леніна, 15	тел.: (0652) 27-45-15 факс: (0652) 25-47-31	info@krippo.crimea. edu	http://krippo.cri mea.edu/bibliote ka
Бібліотека Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти	Чепурченко Олена Вікторівна	91031 м. Луганськ, вул. Словянська, 1-Б	тел.: (0642) 50-52-23 50-52-18 факс: (0642) 50-52-23	chepurchenko_olena @ukr.net	www.loippo.lg.ua
Бібліотека Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти	Замрикіт Наталія Романівна	79007 м. Львів, вул. Огієнка, 18-А	тел.: (032) 240-38-78	korgh@ukr.ua kirz@loippo.lviv.ua	http://loippo.lvi v.ua/fusion/lib.p hp
Бібліотека Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти	Коваленко Людмила Михайлівна	54001 м. Миколаїв, вул. Адміральська, 4-А	тел.: (0512) 37-85-89	moippo@rambler.ru	
Бібліотека Одеського обласного інституту удосконалення вчителів	Пулатова Ельвіра Хасанівна	65014 м. Одеса, пр. Нахімова, 8	тел.: (0487) 29-45-12	odessa-inst@ukr.net pulatova.e39@mail. ru ushebniki@i.ua	
Бібліотека Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського	Куренкова Тетяна Євгенівна	36029 м. Полтава, вул. Жовтнева, 64-Ж	тел.: (0532) 56-53-98 факс: (0532) 50-80-85	library@pei.poltava. ua	http://www.ipe. poltava.ua/index .php?option=com _content&task =view&id=26& Itemid=25

Бібліотека Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти	Богомазюк Вікторія Іванівна	33028 м. Рівне, вул. Чорновола, 74	тел.: (0362) 64-96-63 факс: (0362) 22-22-02	roippo@mail.ru	http://www.roippo.rivne.com/index.php?option=com_content&view=article&id=758&Itemid=232
Бібліотека Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти	Волобуєва Ірина Іванівна	40007 м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 5	тел.: (0542) 33-03-29	biblioteka_soippo@ukr.net	
Бібліотека Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти	Сіньковська Інна Михайлівна	46018 м. Тернопіль, вул. Кривоноса, 7а	тел.: (0352) 43-57-83 факс: (0352) 43-57-83	admin@ippo.te.ua	
Бібліотека Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти	Введенська Світлана Йосипівна	29015 м. Хмельницький, вул. Озерна, 14	тел.: (0382) 65-03-86 факс: (0382) 65-03-86	hmoippo@i.ua	http://www.hoippo.km.ua/biblshool.html
Бібліотека Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників	Маяцька Леся Федорівна	18003 м. Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1	тел.: (0472) 64-41-07 факс: (0472) 64-21-78	oipoppp@ukr.net	http://oipoppp.ed-sp.net
Бібліотека Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського	Кашпур Людмила Борисівна	14021 м. Чернігів, вул. Слобідська, 83	тел.: (046) 69-20-23 факс: (046) 72-70-28 (корпус по вул. Гоголя,16)	bibl-chippo@ukr.net chippo@ukrpost.ua	http://choippo.edu.ua/?page_id=95

Надійшла до редколегії 26.12.13 р.

УДК 028.5(091)(048.83)

ДИТИНА І КНИГА: ПОГЛЯД КРІЗЬ ПРИЗМУ ЧАСУ¹

Бібліографічний огляд видань із фондів
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського
(*скорочений*)

Упорядник: А. І. Рубан, наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ЗМІСТ

Вступ	571
Розділ I. Книга як важливий чинник виховання в традиціях педагогіки й культури з давніх часів до XVIII ст.	572
Розділ II. Дитяче читання в працях діячів культури й освіти XIX – поч. XX ст.	574
Розділ III. Дитина і книга: погляди вчених, педагогів, письменників 20–80 рр. XX ст.	581
Розділ IV. Читання дітей очима сучасних дослідників	587

ВСТУП

Аналіз історії української та світової літератур, літературних процесів різних епох, бібліотечної справи дає можливість стверджувати, що увага до проблем дитячої книжки та дитячого читання в певні періоди історії то посилювалася, то вщухала. Подібні тенденції зумовлені багатьма факторами: соціально-культурним середовищем, станом книговидавництва, аксіологічними домінантами, превалюванням певного функціонального аспекту книги для дітей, специфікою ролі, покладеної на дитяче читання в ту чи іншу епоху.

Сьогодні, коли весь світ занепокоєний тенденцією до зниження рівня дитячого читання, спостерігається зацікавлення ним і дитячою літературою як об'єктами наукових студій, зокрема літературознавчого осмислення, критичної рецепції, психолого-педагогічних розвідок.

До популяризації книжки й читання активно долучаються дитячі, юнацькі й шкільні бібліотеки. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, яка очолює мережу освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, починаючи з 2006 р., бере участь у заходах, присвячених цій актуальній тематиці, виступаючи активним популяризатором наукових знань про книжку, читання.

Для надання допомоги шкільним бібліотекарям, учителям, батькам щодо залучення дітей до читання в рамках НДР «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (науковий керівник – П. І. Рогова, канд. іст. наук, старш. наук. співроб., директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) фахівці книгозбірні підготували бібліографічний огляд видань із питань дитячого читання, використавши для цього наявні в її бібліотечному фонді книги.

Мета огляду – висвітлення внеску вітчизняних і зарубіжних науковців, видатних педагогів, діячів культури України й світу з часів античності до початку ХХІ ст. у розробку проблеми дитячого читання для глибокого ознайомлення з їхньою спадщиною й творчого застосування в практиці роботи бібліотек і закладів освіти.

Поставлена мета зумовила такі *завдання*:

- виявити, дослідити й проаналізувати видання, присвячені питанням дитячого читання, наявні у фондах ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;
- відобразити творчий внесок дослідників у науку про формування юного читача в конкретно-історичному контексті;
- розкрити й популяризувати інформаційний ресурс ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, зокрема кабінету бібліотекознавства, із питань дитячого читання.

Матеріали огляду розміщені за хронологічним принципом відповідно до часу написання твору й складаються з чотирьох розділів:

1. Книга як важливий чинник виховання в традиціях педагогіки й культури з давніх часів до XVIII ст.
2. Дитяче читання в працях діячів культури й освіти XIX – поч. XX ст.
3. Дитина і книга: погляди вчених, педагогів, письменників 20–80 рр. XX ст.
4. Читання дітей очима сучасних дослідників.

Така хронологія базується на періодизації історії дитячої літератури, розробленій літературознавцем, фахівцем із російської дитячої літератури, методики викладання національних літератур Ф. І. Сетіним (1919–2003) у 1990 р.¹

Бібліографічний огляд призначено для дослідників і керівників дитячого читання, батьків, бібліотекарів навчальних закладів та дитячих бібліотек, інших фахівців, зацікавлених питаннями читання дітей.

Матеріал подається скорочено, повну версію огляду див.:

Дитина і книга: погляд крізь призму часу : бібліогр. огляд вид. із фондів Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд. А. І. Рубан ; наук. консультант Л. М. Заліток ; наук. ред. П. І. Рогова ; літ. ред. І. П. Білоцерківець] // Шкіл. б-ка плюс. – 2013. – Червень (№ 11/12). – С. 1–62.

Розділ І. Книга як важливий чинник виховання в традиціях педагогіки й культури з давніх часів до XVIII ст.

1. **Бергк, И. А.** Искусство чтения книг : фрагменты / Иоганн Адам Бергк // Твоей разумной силе слава! : европ. писатели о кн., чтении, библиофильстве / [сост. В. А. Эльвова]. – М. : Книга, 1988. – С. 78–79.
2. **Библиотека в саду** : писатели античности, средневековья и Возрождения о книге, чтении, библиофильстве / сост. В. А. Эльвова. – М. : Книга, 1985. – 254 с.
3. **Ботвинник, М.** Откуда есть пошел букварь / Марат Ботвинник. – Минск : Вышэйшая шк., 1983. – 67 с.
4. **Коменский, Я. А.** Об искусном пользовании книгами – первейшим инструментом развития природных дарований : (речь, произнес. в большой аудитории Патак. шк. 28 нояб. 1650 г. перед началом занятий) / Я. А. Коменский // Избр. пед. соч. в 2 т. / Я. А. Коменский. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 2. – С. 34–43.
5. **Локк, Д.** Мысли о воспитании / Д. Локк ; пер. с англ. А. Басистова. – М. : [б. и.], 1896. – 241 с.
То же: // Сочинения. В 3 т. / Д. Локк ; пер. с англ. – М. : Мысль, 1988. – Т. 3. – С. 407–608.

¹ **Сетин, Ф. И.** История русской детской литературы : конец X – первая половина XIX века / Федор Иванович Сетин. – М. : Просвещение, 1990. – С. 36.

6. **Локк, Д.** Мысли о том, что читать и изучать джентльмену / Д. Локк ; пер. с англ. // Сочинения. В 3 т. / Д. Локк. – М. : Мысль, 1988. – Т. 3. – С. 609–614.
7. **Локк.** О воспитании детей господина Локка. Ч. 1 ; Ч. 2 / Локк ; пер. с фр. на рос. язык Императорского Московского Университета Профессором Николаем Поповским. – 2-е изд. – М. : В Тип. Компании Типографической, 1788. – VIII, 323 с., 331 с.
8. **Локк, Д.** Об управлении разумом / Д. Локк // Сочинения. В 3 т. / Д. Локк ; пер. с англ. – М. : Мысль, 1985. – Т. 2. – С. 202–279.
9. **Муратори, Л. А.** О методе, коему я следовал в своем образовании : письмо к Джованни Артико, графу ди Порчия / Лодовико Антонио Муратори // Твоей разумной силе слава! : европ. писатели о кн., чтении, библиофильстве / [сост. В. А. Эльвова]. – М. : Книга, 1988. – С. 18–29.
10. **Плутарх.** Как юноше слушать поэтические произведения : (фрагменты) / Плутарх // Библиотека в саду : писатели античности, средневековья и Возрождения о книге, чтении, библиофильстве / сост. В. А. Эльвова. – М. : Книга, 1985. – С. 45–51.
11. **Посошков, И.** Книга о скудости и о богатстве, сие есть изъяснение, от чего приключается скудость и от чего гобзовитое богатство умножается / И. Посошков // Сочинения / И. Посошков. – М. : в типографии Николая Степанова, 1842. – С. 1–259.
12. **Посошков, И.** Отеческое завещательное поучение посланному для обучения в дальние страны юному сыну / И. Посошков // Сочинения / И. Посошков. – М. : в типографии Николая Степанова, 1842. – С. 293–304.
13. **Розов, Н. Н.** Читатели русской книги первых веков ее существования и их изучение / Н. Н. Розов // История русского читателя / ЛГИК им. Н. К. Крупской ; науч. ред. И. Е. Баренбаум. – Ленинград, 1973. – Вып. 1. – С. 20–36. – Библиогр.: 34 назв.
14. **Сенека, Луций Аней.** Нравственные письма к Луцилию / Луций Аней Сенека // Библиотека в саду : писатели античности, средневековья и Возрождения о книге, чтении, библиофильстве / сост. В. А. Эльвова. – М. : Книга, 1985. – С. 35–44.
15. **Сковорода, Г. С.** Твори : у двох томах. Т. 2. Трактати. Діалоги. Притчі. Переклади. Листи / Г. С. Сковорода ; Укр. наук. ін-т Гарвард. ун-ту, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України ; передм. О. Мишанич ; пер. із староукр. М. Кашуби, В. Шевчука. – Київ : АТ «Обереги», 1994. – 480 с. – (Гарвардська бібліотека давнього українського письменства). – Із змісту: Книжечка про читання Святого Письма, названа жінка Лотова: с. 34–60 ; Убогий Жайворонок : притча: с. 124–139.
16. **Страхов, Н. И.** Библиотека девиц и мужчин / Н. И. Страхов // Очарованные книгой : рус. писатели о кн., чтении, библиофилах / [сост. А. В. Блюм]. – М. : Книга, 1982. – С. 27–28.

**Розділ II. Дитяче читання в працях
діячів культури й освіти XIX – поч. XX ст.**

1. **Балталон, Ц.** Воспитательное чтение : пособие для учителей и учительниц / Ц. Балталон, В. Балталон. – М. : Тип. Т-ва И. Д. Сытина, 1908. – 226 с.
2. **Белинский о воспитании** и о книгах для детского чтения / Н. В. Тулупов, П. М. Шестаков. – М. : [б. и.], 1911. – 68 с.
3. **Библиографический указатель** книг по детскому чтению, вышедших в 1911 году : год 1-й / сост. Е. М. Чарнолуской. – СПб. : Шк. и жизнь, 1912. – 110 с.
4. **Библиографический указатель** книг по детскому чтению, вышедших в 1912 году : год 2 / сост. Е. М. Чарнолуской. – СПб. : Изд-во газ. «Школа и жизнь», 1913. – 131 с.
5. **Библиотека избранных** сочинений для детей младшего и среднего возраста : пособие для лиц, руководящих дет. чтением / сост. М. В. Соболев. – СПб. : Н. Фену и К°, 1882. – 105 с.
6. **Брайэнт, С. К.** Как и что рассказывать детям / С. К. Брайэнт ; пер. с англ. Н. Н. Бахтина. – СПб. : [б. и.], 1914. – 159 с.
7. **В. Г. Белинский, Н. Г. Чернышевский, Н. А. Добролюбов** о детской литературе : [сборник] / [сост. В. Терновской, Н. Якушина ; вступ. ст. В. Терновской ; коммент. Н. Якушина ; худож. Н. Воронова]. – [Изд. второе, перераб. и доп.]. – М. : Дет. лит., 1983. – 430 с.
8. **Владиславлев, И. В.** Что читать? : указ. системат. домаш. чтения для учащихся. Вып. 1 / И. В. Владиславлев. – М. : Наука, 1911. – 56 с.
9. **Владиславлев, И. В.** Что читать? : указ. системат. домаш. чтения для учащихся. Вып. 2 / И. В. Владиславлев ; предисл. Н. Рубакина. – М. : Наука, 1911. – 91 с.
10. **Вольгаст, Г.** Проблемы детского чтения / Генрих Вольгаст ; пер. с нем. К. Н. Д. [и др.]; с предисл. Л. Г. Оршанского. – СПб. : Школа и жизнь, 1912. – 134 с.
11. **Гриневич, В.** Избранные книги для детей от 2-х до 15 лет / В. Гриневич. – СПб. : Александров, 1908. – 40 с.
12. **Грінченко, Б.** Українська граматка до науки читання й писання / зложив Б. Грінченко. – [К. : Друк. Т-ва «Криниця», 1917]. – 64 с. : іл.
13. **Дево, Е.** Осмысленное чтение / Е. Дево ; пер. с фр. М. А. Энгельгардта. – Петроград : Школа и жизнь, 1914. – 112 с.
14. **Детская литература** / составил Н. В. Чехов. – М. : Польза, 1909. – 256 с. : ил. – С прил. библиогр. по вопр. дет. лит. и дет. чтения, составл. Е. В. Корольковым.
15. **Детские издания** Книгоиздательства В. М. Саблина. – [М. : Тип. В. М. Саблина], 1912. – 48 с.

16. **Детские издания** книжного склада М. М. Стасюлевича : [каталог]. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1911. – 35 с.
17. **Дорофеев, Г. К.** О постановке внеклассного чтения и литературных бесед в средних учебных заведениях / Г. К. Дорофеев. – Одесса : Юж.-Рус. О-во Печат. Дела, 1897. – 99 с.
18. **Елачич, Е.** Сборник статей по вопросам детского чтения / Евгений Елачич. – СПб. : Т-во художествен. печати, 1914. – 221 с.
19. **Зеленко, В. А.** Руководительство детским чтением / В. А. Зеленко. – Петроград ; Москва : Изд. Т-ва Вольф, 1915. – 75 с.
20. **Зубковский, В. В.** Тетрадь для заметок о прочитанных книгах / В. В. Зубковский. – Х. : Тип. Г. Б. Молчадского, 1915. – [24 с.]
21. **Иванова, Е.** Внеклассное чтение в начальной школе : пособие для учащихся. Ч. 1. Чтение для детей 7–9 лет / Е. Иванова. – СПб. : [б. и.], 1913. – 140 с.
22. **Иванова, Е.** Внеклассное чтение в начальной школе : пособие для учащихся. Ч. 2. Чтение для детей 9–11 лет / Е. Иванова. – СПб. : Н. Н. Морев, 1914. – 271 с.
23. **Иванова, Е.** Внеклассное чтение в начальной школе : пособие для учащихся. Ч. 3. Чтение для детей 11–13 лет / Е. Иванова. – СПб. : Изд. Н. Н. Морева, 1914. – 320 с.
24. **Каталог избранных** книг для детей / сост. «Комис. по дет. чтению» при Учеб. отд. О-ва распространения техн. знаний ; изд. дет. б-ки М. В. Бередниковой. – М. : Типо-Литография «Посредник», 1908. – 128 с.
25. **Каталог избранных** книг для детей и юношества книжного склада «Родной мир» / сост. Н. Малиновский. – СПб. : Вольф, 1909. – 64 с. – (Библиотека семьи и школы).
26. **Каталог книг** для внеклассного чтения учеников начальных народных школ / Орлов. губерн. земство. – Орел : [б. и.], 1904. – 59 с.
27. **Каталог книг** для внеклассного чтения учащихся в народной школе / сост. Чернигов. Губерн. Зем. Управой согласно постановления губерн. зем. собр. в мае 1888 г. – Чернишов : [б. и.], 1888. – 4 с.
28. **Катранов, В. С.** Несколько слов о внеклассном чтении учащихся : для родителей и воспитателей / В. С. Катранов. – Одесса : Акционер. Юж.-Рус. О-во печат. дела, 1914. – 15 с.
29. **Книги для детей** дошкольного возраста. Вып. 1. / Библ. комис. при о-ве содействия дошкол. воспитанию детей. – СПб. : Тип. Монтвида, 1912. – 64 с.
30. **Книги для детей** и юношества. № 2 / предисл. А. Федорова-Давыдова. – [М.] : Изд. Товарищества И. Д. Сытина, [1909]. – 286 с.
31. **Книги для детского чтения** : учебники и учеб. пособия : (более 10000 назв.) / сост. Н. В. Чехов. – М. : Типо-литография Товарищества И. Н. Кушнерев и К°, 1904. – 168 с.

32. **Книги – подарки** для детей от 3–15 л. / «Комис. по дет. чтению» при Учеб. отд. ОРТЗ ; Дет. б-ка М. В. Бередниковой. – М. : Тип. О. Л. Сомовой, 1910. – 24 с.
33. **Книги – подарки** для детей, юношества и взрослых : [кат. книж. магазина С. Б. Синани в Симферополе] : 1910–1911. – СПб. : Книгоизд-во А. Ф. Девриен, [1911]. – 32 с.
34. **Круглов, А. В.** Литература «маленького народа» : критико-пед. беседы по вопр. дет. лит. : [в 2-х вып.] / А. В. Круглов. – М. : Изд. книж. магазина М. Д. Наумова, 1897. – Вып. 1. – 195 с.; Вып. 2. – 238 с.
35. **Курнин, С. В.** Что читать детям? : (сб. рец. из журн., преимущественно пед.) : пособие при изучении дет. лит. / С. В. Курнин. – М. : О-во распространения полез. кн., 1900. – 175 с.
36. **Лебедев, А. И.** Детская и народная литература : опыт рук. для сист. чтения : (заметки для родителей, библиотекарей и нар. учителей с указанием избр. кн.). Вып. 1. Список кн. для детей мл. и сред. возраста / А. И. Лебедев. – Н. Новгород : [б. и.], 1901. – 90 с.
37. **Лебедев, А. И.** Детская и народная литература : опыт рук. для сист. чтения : (заметки для родителей, библиотекарей и учителей с указанием избр. кн.). Вып. 2. Старший возраст (14–17 лет) / А. И. Лебедев. – Н. Новгород : [б. и.], 1904. – 121 с.
38. **Лебедев, А. И.** Детская и народная литература : указ. кн. и бр. для дет. и народ. чтений : (крат. рук. для устройства и ведения чтений при помощи волшеб. фонаря) / А. И. Лебедев. – Н. Новгород : [б. и.], 1903. – 107 с.
39. **Лемке, М.** Хорошие детские книги. Вып. 1. Мл. возраст. / М. Лемке. – 2-е изд. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1914. – 52 с.
40. **Лемке, М.** Хорошие детские книги. Вып. 2. Сред. возраст. / М. Лемке. – 2-е изд. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1914. – 62 с.
41. **Лемке, М.** Хорошие детские книги. Вып. 3. Ст. возраст. / М. Лемке. – 2-е изд. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1914. – 66 с.
42. **Лемке, М.** Что читать детям до 15 лет : указ. более 600 лучших дет. кн. со вступ. ст. / М. Лемке. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1910. – 64 с.
43. **Народная и детская** литература с 1880 г. по 1905 г. : сб. свод. отзывов. Вып. 1. География / Моск. губерн. земство ; под ред. А. А. Громбаха. – М. : Печатня С. П. Яковлева, 1906. – 175 с.
44. **Обзор** детской литературы за 1885–1888 г. / сост. : Я. В. Абрамов, В. М. Гаршин, А. Я. Герд [и др.]. – СПб. : Тип. Ю. Н. Эрлих, 1889. – 70 с.
45. **Обзор книг** для детского чтения применительно ко всякому возрасту. Вып. 1 / сост. Рек. бюро, состоящим при Одес. комис. нар. чтений, при участии А. И. Кирпичникова [и др.]. – Одесса : [б. и.], 1890. – 45 с.
46. **Огиенко, И. И.** Тетрадь для литературного разбора : [пособие для домаш. и клас. чтения] / И. И. Огиенко. – [К.] : Тип. В. П. Бондаренко и

- П. Ф. Гнездовского, [1914]. – 12 с. – На обл. назв. : Тетрадь для литературного разбора и записывания прочитанных книг.
47. **Партридж, Э.** Как и что рассказывать детям в школе и дома : (америк. метод творч. рассказывания) / Э. Н. Партридж, Дж. Э. Картридж ; пер. с англ. и предисл. Л. Б. Хавкиной-Гамбургер ; вступ. ст. А. М. Калмыковой. – М. : Т-во «Мир», 1914. – 96 с. : ил.
48. **Погодин, А. Л.** Волшебный мир : [о сказках и их воспитат. значении] / А. Л. Погодин. – М. : Изд. ред. журн. «Педагогический листок», 1912. – 79 с. – (Учит. б-ка).
49. **«Пора читать»** : буквари и кн. для чтения в предреволюц. России, 1900–1917 гг. : сб. науч. тр. и материалов / Рос. акад. образования, Науч. пед. б-ка им. К. Д. Ушинского, Ин-т теории и истории педагогики, Рос. гос. гуманитар. ун-т ; [редкол.: Л. Н. Аверьянова, Н. Б. Баранникова, В. Г. Безрогов и др. ; зав. ред. : М. Тимофеева ; художеств. оформ. обл. С. Жигалкина]. – Москва : Языки славянской культуры, 2010. – 397 с.
50. **Программы домашнего чтения** : курс сред. образования. Отдел 1. Философия. Математика. Естествознание / Комис. по орг. домаш. чтения, состоящ. при учеб. отд. о-ва распространения тех. знаний. – М. : Тип. Т-ва И. Д. Сытина, 1910. – 92, [8] с.
51. **Программы домашнего чтения** на 1-й год систематического курса / Комис. по орг. домаш. чтения, состоящ. при учеб. отд. о-ва распространения тех. знаний. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Тип. Т-ва И. Д. Сытина, 1895. – 344 с.
52. **Программы домашнего чтения** на 2-й год систематического курса / Комис. по орг. домаш. чтения, состоящ. при учеб. отд. о-ва распространения тех. знаний. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Тип. Т-ва И. Д. Сытина, 1899. – 344 с.
53. **Программы домашнего чтения** на 4-й год систематического курса / Комис. по орг. домаш. чтения, состоящ. при учеб. отд. о-ва распространения тех. знаний. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Тип. Т-ва И. Д. Сытина, 1905. – 400 с.
54. **Программы чтения** для самообразования / Д. В. Айналов [и др.]. – 6-е изд., вновь перераб. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1911. – 348 с.
55. **Пудор, Г.** О первых книжках-картинках для малышей / Г. Пудор. – СПб. ; М. : Изд. Товарищества М. О. Вольф, 1911. – 14 с.
56. **Родників, В. П.** Дитяча книжка в системі трудового виховання. Години оповідань / В. П. Родників. – К. : Всеукр. кооперат. союз, 1919. – 24 с. – (Педагогічно-психологічна бібліотека ; № 3).
57. **Родников, В.** Детская литература : с указанием важнейших кн. для дет. чтения / В. Родников. – Изд. 2-е, знач. доп. – К. : Книгоизд-во И. И. Самоненко, 1915. – 220 с.
58. **Родников, В.** Огляд української дитячої літератури / В. Родников ; пер. з рос. Е. Зерової. – К. : Вільна Українська Школа, 1918. – 25 с. – (Б-ка вчителя ; № 8).

59. **Рубакин, Н. А.** Основные задачи библиотечного дела / Н. А. Рубакин // Избранное. В 2-х т. / Н. А. Рубакин ; сост. и коммент. А. Н. Рубакина. – М. : Книга, 1975. – Т. 2. – С. 127–146.
60. **Рубакин, Н. А.** Письма к читателям о самообразовании: как начинающие читатели должны приступать к нему и как вести его / Н. А. Рубакин // Избранное. В 2-х т. / Н. А. Рубакин ; сост. и коммент. А. Н. Рубакина. – М. : Книга, 1975. – Т. 2. – С. 3–126.
61. **Рубакин, Н. А.** Среди книг : опыт справ. пособия для самообразования и для систематизации и комплектования общеобразоват. б-к, а также книж. магазинов / Н. А. Рубакин. – СПб. : [Книгопечатня «Труд и польза»], 1906. – 346 с.
62. **Рубакин, Н. А.** Среди книг / Н. А. Рубакин // Избранное. В 2-х т. / Н. А. Рубакин ; сост. и коммент. А. Н. Рубакина. – М. : Книга, 1975. – Т. 1. – С. 107–210.
63. **Рубакин, Н. А.** Этюды по психологии читательства. (Внеклассное чтение и его организация). Этюд первый. Антропологические основы читательства / Н. Рубакин // Рус. шк. – 1910. – № 11 (ноябрь). – С. 153–188.
64. **Рубакин Н. А.** Этюды по психологии читательства. Этюд второй. Психологические основы читательства. Сторона интеллектуальная / Н. Рубакин // Рус. шк. – 1910. – № 12 (дек.). – С. 148–177.
65. **Рукавишников, Г. П.** О веселых детях и веселых книгах / Г. П. Рукавишников. – СПб. ; М. : Изд. Товарищества М. О. Вольф, 1912. – 15 с.
66. **Русова, С.** Библиотека народного учителя / С. Русова ; под ред. Н. Румянцева // Світло. – 1913. – Кн. 1 (сентябрь). – С. 71–72.
67. **Русова, С.** В оборону сказки / С. Русова // Світло. – 1913. – Кн. 7 (март). – С. 3–8.
68. **Русова, С.** Каталог книг для детского чтения / С. Русова // Світло. – 1912. – Кн. 2 (октябрь). – С. 86–87.
69. **Русова, С.** На лекціях Єлачича / С. Р. // Світло. – 1913. – Кн. 7 (март). – С. 33–35.
70. **Русова, С.** Нова школа / С. Русова. – 2-ге вид. – К. : Укр. школа. Друк. т-ва «Час», 1917. – 20 с. – (Українська Педагогічна Бібліотека ; № 4).
71. **Русова, С.** Позашкільна освіта та шляхи її проведення / С. Русова // Вибрані педагогічні твори : у 4 кн. / С. Русова ; заг. ред. Є. І. Коваленко ; упоряд., прим.: Є. І. Коваленко, О. М. Таран. – Чернігів : РВК «Деснянська правда», 2008. – Кн. 3. – С. 144–232.
72. **Русова, С.** Про колективне і групове читання / С. Русова. – К. : Укр. школа, [1917]. – 20 с. – (Українська Педагогічна Бібліотека ; № 12).
73. **Русова, С.** Сказка и её роль в детской жизни / С. Русова // Вестн. воспитания. – 1916. – № 5. – С. 146–165.

74. **Русова, С.** Украинские учебные и популярные издания / С. Русова // Для Нар. Учителя. – 1908. – № 13. – С. 22–24.
75. **Русова, С.** Українські дитячі книжки / С. Русова // Світло. – 1913. – Кн. 4 (декабрь). – С. 43–47.
76. **Саввин, Н. А.** Опыт ежегодника детской литературы : дет. лит. и журналистика за 1909–1910 гг. / Н. А. Саввин. – М. : Изд. ред. журн. «Педагогический листок», 1911. – 90 с. – (Учит. б-ка).
77. **Сборник чтений** с волшебным фонарем в школе и дома / Пед. о-во, состоящее при Император. Моск. ун-те ; Комис. по устройству чтений для учащихся. – М. : Тип. Т-ва И. Д. Сытина, 1904. – 277 с.
78. **Свод мнений Белинского** о детской литературе / сост. И. Феокистов ; пед. музей военно-учеб. заведений в СПб, Отд. критики и библиогр. дет. лит. – 2-е изд. – СПб. : [б. и.], 1898. – 62 с.
79. **Справочная книжка** по чтению детей всех возрастов / сост. М. В. Соболев. – СПб. : Тип. В. П. Мещерского, 1903. – 468 с.
80. **Спутник самообразования** : беседы о выборе и чтении кн. для детей и подростков до 15 лет / сост. Н. В. Чехов. – 2-е изд., доп. и испр. – М. : Тип. Т-ва И. Д. Сытина, 1912. – 150 с.
81. **Суворовский, А.** Литературные беседы с детьми : пособие для учителей нач. шк., город. училищ, низших кл. средне-учеб. заведений. Вып. 1 / А. Суворовский. – СПб. : [б. и.], 1912. – 72 с.
82. **Тетрадь для записи** о прочитанных книгах : пособие для учащихся / сост. И. В. Владиславлев. – 4-е изд., просм. и доп. – Петроград ; Москва ; Киев : Книга, 1919. – 31 с.
83. **Тихеева, Е.** О чтении детей / Е. Тихеева, Л. Тихеева. – СПб. : [Тип. М. М. Стасюлевича], [1909]. – 56 с. – (Энциклопедия семейного воспитания и обучения ; вып. 57).
84. **Фарафонтова, Т. М.** Что читать и рассказывать детям в детских садах и на летних площадках : библиогр. указ. материала для занятий с маленькими детьми / Т. М. Фарафонтова. – [Х.] : Союз, 1919. – 36 с. – (Школьная и внешкольная библиотека / под ред. Д. Г. Панадиади).
85. **Феокистов, Ив.** К вопросу о детском чтении / Ив. Феокистов. – 2-е изд., доп. – СПб. : Изд. П. П. Сойкина, [б. г.]. – 297 с.
86. **Флеров, А. Е.** Указатель книг для детского чтения (в возрасте 7–14 лет) : опыт критич. обзора дет. кн. ... : рук. для родителей, воспитателей, учителей и учительниц нач. шк. и город. училищ, и для обществен. учреждений, ведающих дело нар. образования / А. Е. Флеров. – М. : Изд. книж. магазина К. И. Тихомирова, 1905. – 523 с.
87. **Художественное рассказывание** детям : сб. ст. членов кружка рассказчиков в Петрограде / под ред. Н. Е. Румянцева. – Петроград : Начатки знаний, 1918. – 103 с.

88. **Чехов, Н. В.** Введение в изучение детской литературы : из лекций нар. учителям на лет. курсах по вопр. дет. лит. и дет. чтения / Н. В. Чехов. – М. : Тип. Товарищества И. Д. Сытина, 1915. – 81 с.
89. **Что рассказывать детям?** : сб. сказок, легенд, сказаний и рассказов... / сост.: А. М. Калмыкова и О. И. Капица. – Петроград : [б. и.], 1918. – 306 с.
90. **Что читать детям?** Вып. 1. Разбор 264 дет. кн. / Пед. музей воен.-учеб. заведений в СПб., Отд. критики и библиогр. дет. лит. – СПб. : [б. и.], 1898. – 172 с.
91. **Что читать детям?** : сб. рец. на лучшие дет. кн. и журн. (указано ок. 1600 назв.) с прил. плана систематизации кн. для дет. чтения : пособие при изучении дет. лит. / сост. А. Е. Корольков. – М. : Типо-Литография И. И. Пашкова, 1906. – 285 с.
92. **Что читать детям** дошкольного возраста : руководящая ст. и кат., составл. особой комис. / «Родител. кружок» при Пед. музее ВУЗ в СПб. – СПб. : Типо-Литография Ю. Я. Римана, 1896. – 79 с.
93. **Что читать народу?** : крит. указ. книг для нар. и дет. чтения : [в 2-х т.]. Т. 1. / Х. Д. Алчевская, С. Д. Гордеева [и др.]. – 2-е изд., испр. – СПб. : Тип. В. С. Балашева, 1888. – 806, [21] с.
94. **Что читать народу?** : крит. указ. книг для нар. и дет. чтения : [в 2-х т.]. Т. 2. / Х. Д. Алчевская, Е. А. Алчевская [и др.]. – СПб. : Тип. В. С. Балашева, 1889. – 976 с.
95. **Что читать народу?** : крит. указ. книг для нар. и дет. чтения. Т. 3. / Х. Д. Алчевская, Е. А. Алчевская [и др.]. – М. : Тип. И. Д. Сытина, 1906. – 559 с.
96. **Что читать учащимся** / 3-я Харьк. гимназия. – Х. : О-во попечения об учащихся 3-ей Харьк. гимназии, 1919. – 48 с.
97. **Шенбах, А.** Чтение и образование : советы читающим / А. Шенбах ; пер. с 4-го нем. изд. Ю. А. Говсеева. – К. : Тип. Лубковского, 1902. – 86 с.
98. **Шувалов, А.** Новый указатель лучших детских книг : пособие для учителей, библиотекарей, родителей и учащихся при составлении детской библиотеки и при пользовании ею для воспитательного и образовательного чтения в школе и дома. Вып. 2. Кн. для учащихся ст. отд-ния нач. училищ, приготовит. и мл. кл. сред. учеб. заведений, высших нач. училищ и для детей соответствующего им возраста / А. Шувалов, Ф. Шувалов. – М. : Изд. т/д Думнов, Клочков, Луковников и К°, 1913. – 249 с.
99. **Шувалов, А.** Самостоятельное чтение в начальной школе и дома : пособие для учителей и родителей при сост. дет. б-ки и при пользовании ею. Вып. 1. Кн. для учеников мл. и ср. отд-ний нач. шк. и для детей соответствующего им возраста / А. Шувалов, Ф. Шувалов. – М. : Тип. Г. Лисснера и Д. Собко, 1910. – 93, [3] с. – Изд. кн. магазина В. В. Думнова.

**Розділ III. Дитина і книга: погляди вчених, педагогів, письменників 20–80 рр.
XX ст.**

1. **Абакумов, С. И.** Творческое чтение : опыт методики чтения художеств. произведений в шк. нач. типа / С. И. Абакумов. – Ленинград : Изд-во Брокгауз-Ефрон, 1925. – 135 с.
2. **Абельская, Р. С.** Домашнее чтение детей / Р. С. Абельская, О. Ф. Хузе ; Ленинград. гор. ин-т усовершенствования учителей. – [Б. м.] : Молодая гвардия, 1940. – 61 с.
3. **Абельская, Р. С.** О внеклассном чтении детей / Р. С. Абельская ; Ленинград. гор. ин-т усовершенствования учителей. – Л. : [б. и.], 1939. – 44 с. – (Беседы с родителями о воспитании школьника в семье ; вып. 3 / под ред. Н. А. Лялина, А. П. Болтунова).
4. **Актуальные проблемы** чтения современных школьников / Ленинград. гос. ин-т культуры им. Н. К. Крупской. – Ленинград : [б. и.], 1977. – 155 с. – (Труды ; т. 35 / ЛГИК им. Н. К. Крупской).
5. **Андреев, А. А.** О детской литературе : речь секретаря ЦК ВКП(б) на 1-м совещ. по дет. лит. при ЦК ВЛКСМ 19 янв. 1936 г. / А. А. Андреев. – М. : Партиздат ЦК ВКП(б), 1936. – 26 с.
6. **Беленькая, Л. И.** Дети – читатели художественной литературы : типолог. особенности чтения на разных этапах детства / Ленина Ильинична Беленькая. – М. : Рус. школ. библ. ассоц., 2010. – 207 с. – («Профессиональная библиотека школьного библиотекаря» : прил. к журн. «Школьная библиотека» ; серия 1, вып. 6).
7. **Беленькая, Л. И.** Ребенок и книга : о читателе восьми–девяти лет / Л. И. Беленькая. – М. : Просвещение, 1969. – 167 с.
8. **Беседы с детьми** о культуре чтения : (в помощь учителю и библиотекарю) / Тамбов. обл. дет. б-ка ; [сост. : Н. А. Базилевская и др.]. – Воронеж : Центр-Чернозем. книж. изд-во, 1964. – 72 с.
9. **Бобылева, В.** Работа с юными читателями : из опыта работы дет. б-ки Дворца культуры Орехов. хлопчатобумаж. комбината им. Николаевой / В. Бобылева. – [М.] : Профиздат, 1952. – 72 с.
10. **Вопросы детского** чтения, рассказывания и детской литературы / Наркомпрос, Укрглавпрофобр, Отд. подготовки работников просвещения. – Х. : [б. и.], 1922. – 13 с.
11. **Воспитание культуры** чтения школьников : (из опыта работы учителя) / Ин-т худож. воспитания ; под ред. И. И. Долецкой. – М. : Педагогика, 1971. – 128 с.
12. **Губанова, М. И.** Воспитание культуры чтения младших школьников / М. И. Губанова. – М. : Книга, 1968. – 111 с.
13. **Детская и юношеская** литература Госиздата : реком. списки. Вып. 3. – М. ; Л. : Госиздат, 1927. – 78 с.

14. **Детская литература** : крит. сб. / под ред. А. В. Луначарского. – М. ; Л. : Госиздат, 1931. – 231 с.
15. **Детская литература** : сб. ст. – М. : Дет. лит., 1961–1980, 1982–1987, 1989–1990.
16. **Детское чтение**: методы изучения : сб. ст. / Комис. по дет. чтению педолог. отд. Ин-та методов школ. работы ; под ред. Н. А. Рыбникова. – М. ; Л. : Госиздат, 1928. – (Б-ка педагога).
17. **Дифференцированное руководство** чтением детей : сб. науч. тр. / Ленинград. гос. ин-т культуры им. Н. К. Крупской. – Ленинград, 1983. – 168 с.
18. **Желобовский, И.** Детская литература : справ. для shk. I ступени / И. Желобовский, П. Рубцова. – М. : Работник просвещения, 1927. – 134 с.
19. **Живова, З. С.** Библиография детской литературы : учебник / З. С. Живова, О. И. Бамм. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М. : Книга, 1969. – 238 с.
20. **Житомирова, Н. Н.** Руководство чтением детей в библиотеке : учеб. пособие для студентов библиотеч. ин-тов / М-во культуры РСФСР, Глав. упр. учеб. заведений и кадров ; Н. Н. Житомирова, В. А. Воронеж, Н. С. Серова. – М. : Совет. Россия, 1959. – 167 с.
21. **Из опыта** исследовательской работы по детской книге: (анализ производств. кн. для дошкольника) : сборник / Наркомпрос, Дошк. отд. Главсоцвоса ; под ред. Э. И. Станчинской, Е. А. Флериной. – М. : [б. и.], 1926. – 64 с.
22. **Калмыкова, А. М.** Указатель детских книг для библиотек начальных школ, клубов и площадок / А. М. Калмыкова, О. И. Капица. – [Петроград : б. и.], 1920. – 36 с. – (Педагогическая библиотека ; № 4).
23. **Каталог-указатель** литературы для детей возраста школы I ступени по годам обучения и темам программы ГУС'а / сост. : Е. Д. Трауцкая, Н. С. Шер ; ред. З. И. Лилина. – М. : Работник просвещения, 1928. – 286 с.
24. **Книги і статті** з питань дитячого читання, надруковані в журналах і газетах за III квартал 1935 р. Список № 3 / Харк. палац піонерів і жовтенят ім. П. П. Постишева, бібліотека ; відп. ред. Р. Гуревич. – Х. : Кн. палата УСРР, 1936. – 26 с.
25. **Книжка для дітей** раннього віку : метод. лист / наук.-метод. сектор НКО УСРР. – Х. : Рад. шк., 1931. – 16 с.
26. **Коган, А.** Форми керівництва позашкільним читанням учнів 1–7 класів / А. Коган, Р. Ліберфарб ; Наркомос УРСР, НДІ педагогіки. – К. : Рад. шк., 1939. – 84 с.
27. **Крупская, Н. К.** Библиотечные уроки / Н. К. Крупская // О библиотечном деле : сборник / Н. К. Крупская ; Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина. – М., 1957. – С. 643–644.

28. **Крупская, Н. К.** Из писем к А. М. Горькому / Н. К. Крупская // О библиотечном деле : сборник / Н. К. Крупская ; Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина. – М., 1957. – С. 598–599.
29. **Крупская, Н. К.** Какая книжка нужна нашим детям / Н. К. Крупская // О библиотечном деле : сборник / Н. К. Крупская ; Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина. – М., 1957. – С. 594–597.
30. **Крупская, Н. К.** О детской библиотеке и детской книге / Н. К. Крупская // О библиотечном деле : сборник / Н. К. Крупская ; Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина. – М., 1957. – С. 609–616.
31. **Крупская, Н. К.** О детской литературе и детском чтении / Н. К. Крупская ; сост., авт. вступ. ст. и коммент. Н. Б. Медведева. – М. : Дет. лит., 1979. – 271 с.
32. **Крупская, Н. К.** О преподавании литературы : [отрывок] / Н. К. Крупская // О детской литературе и детском чтении / Н. К. Крупская ; сост., авт. вступ. ст. и коммент. Н. Б. Медведева. – М. : Дет. лит., 1979. – С. 81–87.
33. **Крупская, Н. К.** Роль детской библиотеки и библиотекаря в современных условиях : (докл. на Всерос. конф. дет. библиотекарей) // О библиотечном деле : сб. тр. / Н. К. Крупская ; Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина. – М., 1983. – Т. 2 : 1925–1929. – С. 238–248.
34. **Лещинский, Д. С.** Руководство внеклассным чтением учащихся : (из опыта работы шк.) / Д. С. Лещинский ; НИИ педагогики М-ва просвещения БССР. – Минск : Гос. учеб.-пед. изд-во М-ва просвещения БССР, 1958. – 130 с.
35. **Линдгрэн, А.** Почему детям нужны книги : (речь, произнесенная при вручении Международной Золотой медали Ханса Кристиана Андерсена / Астрид Линдгрэн // Человек читающий. Homo legens : [писатели XX в. о роли кн. в жизни человека и о-ва] / [сост. С. И. Бэлза]. – М. : Прогресс, 1983. – С. 392–394.
36. **Література. Діти. Час** : зб. літ.-крит. ст. про дит. л-ру : [в 15 вип.] / упорядкув. В. Я. Неділька. – К. : Веселка, 1976–1990. – Вип. 1–15.
37. **Луначарский, А. В.** О детской литературе, детском и юношеском чтении : избранное / А. В. Луначарский. – М. : Дет. лит., 1985. – 223 с.
38. **М. Горький о детской литературе** : ст., высказывания, письма / [сост., вступ. ст., коммент. Н. Б. Медведевой]. – [Изд. 3-е, перераб.]. – М. : Дет. лит., 1968. – 432 с.
39. **М. Горький** про дитячу літературу : ст. і висловлювання / [пер. з рос. В. Гнатовського]. – К. : Молодь, 1953. – 247 с.
40. **Макаренко, А. С.** О детской литературе и детском чтении : статьи, рецензии, письма / А. С. Макаренко. – М. : Детгиз, 1955. – 184 с.
41. **Марієнгоф, Е. М.** Дитяча література в роботі з учнями I–IV класів / Е. М. Марієнгоф ; Укр. наук.-дослід. ін-т педагогіки. – К. : Рад. шк., 1960. – 98 с.

42. **Марієнгоф, Е. М.** Позакласне читання в 5 класі / Е. М. Марієнгоф ; Укр. наук.-дослід. ін-т педагогіки. – К. : Рад. шк., 1953. – 78 с.
43. **Марієнгоф, Е. М.** Позашкільне читання учнів початкової школи / Е. М. Марієнгоф ; Укр. наук.-дослід. ін-т педагогіки. – К. : Рад. шк., 1952. – 48 с.
44. **Маршак, С. О** большой литературе для маленьких : докл. на Первом Всесоюз. съезде совет. писателей / С. Маршак. – М. : Худож. лит, 1934. – 64 с.
45. **Николаев, В.** Книги – верные друзья : работа с кн. среди пионеров и школьников / В. Николаев. – М. ; Л. : Детгиз, 1952. – 95 с.
46. **Новая детская** литература / С. Рогозина. – Л. ; М. : Книж. угол, 1924. – 144 с.
47. **Новая детская** литература : крат. список кн. для дет. чтения применительно к первым четырем группам Единой Труд. Совет. Шк. Вып. 1 / Центр. упр. по просвещению на транспорте. – М. : Транспечать, 1926. – 14 с.
48. **Новые детские** книги : бюл. рецензент. комис. Ин-та дет. чтения. Вып. 2 / Наркомпрос. – М. : [б. и.], 1923. – 44 с.
49. **Новые детские** книги. Сб. 4 / Ин-т методов внешкол. работы, отд. дет. чтения. – М. : Работник просвещения, 1926. – 167 с.
50. **О внеклассном** чтении учащихся : инструктив. письмо преподавателям шк. I ступени / Ленинград. облоно, науч.-метод. совет. – Л. : Госиздат, 1929. – 35 с.
51. **О литературе для детей** : [сб. лит.-крит. ст.] : [в 33 вып.] / Ленинград. Дом дет. кн. изд-ва «Детская литература». – Ленинград : Дет. лит., 1955–1991. – Вып. 1–3, 6–7, 9, 11–33.
52. **Павловський, В.** Покажчик дитячої літератури з української мови. Ч. 1. Молодший концентр / В. Павловський ; Харків. досвід. станція, каб. соціал. педагогіки. – Х. : Держвидав, 1928. – 25, [2] с.
53. **Педагогічна спадщина** з питань дитячого читання / заг. ред. і вступ. ст. А. Н. Марголіної ; Укр. НДІ педагогіки ; [тексти підібрали : А. Н. Марголіна, А. М. Різниченко]. – К. : Рад. шк., 1941. – 252 с.
54. **Переpletчикова, Л. С.** Читающая молодежь города : опыт исслед. по материалам Моск. обл. б-ки за 1928/29 г. / Л. С. Переpletчикова. – М. ; Л. : Гос. соц.-эк. изд-во, 1931. – 96 с.
55. **Позашкільне читання** дітей : зб. ст. / УНДІП, група позашк. читання дітей ; ред. Я. С. Шірман. – К. ; Х. : Рад. шк., 1937. – 76 с.
56. **Покровская, А.** Основные течения в современной детской литературе / А. Покровская. – М. : Работник просвещения, 1927. – 56 с.
57. **Покровская, А. К.** Рассказывание в библиотеке, в школе и в народной аудитории / А. К. Покровская. – 2-е изд. – М. : Изд-во журн. «Народный учитель», 1920. – 127 с.

58. **Пропаганда книг** среди школьников : (сб. метод. материалов к Неделе дет. кн.) / [отв. ред. В. Бочкарева]. – М. ; Л. : Детгиз, 1951. – 115 с.
59. **Пушкарева, М. Д.** Внеклассное чтение художественной литературы в VI–VII классах : из опыта работы школ. б-к / М. Д. Пушкарева ; Акад. пед. наук РСФСР. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1957. – 84 с. – (Пед. б-ка учителя).
60. **Разова, В. Д.** Юный читатель 20-х годов XX века / В. Д. Разова // История русского читателя / ЛГИК им. Н. К. Крупской ; науч. ред. И. Е. Баренбаум. – Ленинград, 1973. – Вып. 1. – С. 141–157. – Библиогр.: 39 назв.
61. **Рубакин, Н. А.** Как заниматься самообразованием / Н. А. Рубакин. – М. : Совет. Россия, 1962. – 127 с.
62. **Рубакин, Н. А.** Практика самообразования / Н. А. Рубакин // Избранное. В 2-х т. / Н. А. Рубакин ; сост. и коммент. А. Н. Рубакина. – М. : Книга, 1975. – Т. 2. – С. 147–247.
63. **Рубакин, Н. А.** Психология читателя и книги : крат. введ. в библиолог. психологию / Н. А. Рубакин. – М. ; Л. : Госиздат, 1929. – 307 с.
64. **Рубцова, П. А.** Что читают дети / П. А. Рубцова. – М. : Посредник, 1928. – 73 с.
65. **Руководство чтением** детей в библиотеке : [учебник] / под ред. Н. Н. Житомировой. – 3-е перераб. и доп. изд. – М. : Книга, 1976. – 319 с.
66. **Русова, С.** В оборону сказки / С. Русова // Вибрані педагогічні твори / С. Русова ; упоряд., передм., комент. О. В. Проскура. – К. : Освіта, 1996. – С. 202–206.
67. **Русова, С.** Дещо про сучасну дитячу книжку / С. Русова // Рідна шк. – 1925. – Ч. 2. – С. 21–22.
68. **Рыбина, Е. Ф.** Библиография литературы для детей / Е. Ф. Рыбина, Е. Н. Томашева ; под ред. С. А. Трубникова. – М. : Книга, 1984. – 255 с.
69. **Саввин, Н.** Принципы критики детских книг / Н. Саввин. – М. : Изд. Г. Ф. Мириманова, 1924. – 32 с.
70. **Сказка и ребенок** : педол. сб. / под ред. Н. А. Рыбникова. – М. ; Л. : Госиздат, 1928. – 111 с.
71. **Список книжок** для позакласного читання для учнів V-X класів / Нар. комісаріат освіти. – К. : Упр. книгокультторга при РНК УСРР, 1936. – 13 с.
72. **Старосельцева, Н. П.** Детское чтение (младший возраст) / Н. П. Старосельцева. – М. : Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1960. – 103 с.
73. **Старцев, И. И.** Вопросы детской литературы и детского чтения. 1918–1961 гг. : библиогр. указ. кн. и ст. по истории, теории и критике / И. И. Старцев. – М. : Детгиз, 1962. – 285 с. – (Дом детской книги).
74. **Старцев, И. И.** Вопросы детской литературы и детского чтения. 1962–1965 гг. : библиогр. указ. кн. и ст. по истории, теории и критике / И. И. Старцев. – М. : Дет. лит, 1967. – 176 с. – (Дом детской книги).

75. **Старцев, И. И.** Детская литература : библиография, 1918–1931 / И. И. Старцев. – [М.] : ОГИЗ – Молодая гвардия, 1933. – 330 с.
76. **Старцев, И. И.** Детская литература : библиография, 1932–1939 гг. / И. И. Старцев. – М. ; Л : Дет. лит., 1941. – 375 с.
77. **Стихи и сказки** в чтении учащихся начальной школы : (из опыта библиотекарей) / Ин-т худож. воспитания ; под ред. Е. Г. Савченко. – М. : Изд-во акад. пед. наук РСФСР, 1958. – 35 с. – (Педагогические чтения).
78. **Стрелкова, И.** Дорога в читай-город : (заметки о дет. чтении) / И. Стрелкова. – М. : Политиздат, 1971. – 151 с. : ил. – (Б-чка семейн. чтения).
79. **Сухомлинський, В. О.** Батьківська педагогіка / В.О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1978. – 264 с.
80. **Сухомлинський, В. О.** Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 7–279.
81. **Тимофеева, И. Н.** 100 книг вашему ребенку : беседы для родителей / И. Н. Тимофеева ; Гос. публ. б-ка им. М. Е. Салтыкова-Щедрина. – М. : Книга, 1987. – 255 с.
82. **Тимофеева, И. Н.** Что читать моим детям : беседы для родителей о дет. чтении : кн. для детей дошкол. возраста / И. Н. Тимофеева ; Гос. публ. б-ка им. М. Е. Салтыкова-Щедрина. – Ленинград, 1959. – 144 с. – (Беседы о книгах).
83. **Указатель детской** литературы. Вып. 1 / Главполитпросвет, библиот. отд. ; сост. Н. Л. Херсонской и Е. Г. Зак ; под общ. ред. М. А. Смушковой. – М. ; Л. : Долой неграмотность, 1926. – 93 с.
84. **Указатель детской** литературы : для школ. и дет. б-к : (с прил. списка метод. пособий по дет. чтению и вопр. дет. лит.) / Показат. б-ка дет. лит. пед. ин-та им. Герцена. – Л. : Работник просвещения, 1928. – 85 с.
85. **Форми літньої** роботи з книжкою в шкільних клубах, таборах, форпостах / Наркомос УРСР, Центр. будинок худож. виховання дітей ; уклад. : Р. Мех-Мищенко, В. Кондратенко. – К. : Рад. шк., 1939. – 22 с.
86. **Художественное** рассказывание и чтение детям : сб. рассказов / Горьк. краевой дом худож. воспитания детей ; сост. В. Марков. – Горький : Краевое изд-во, 1935. – 151 с.
87. **Цюрупа, Э.** Умешь ли ты читать? : рассказы о кн. и людях, их написавших / Э. Цюрупа. – М. : Совет. Россия, 1963. – 354 с.
88. **Чирва, А.** Книга в твоих руках : кн. для учащихся / Анатолий Чирва. – М. : Просвещение, 1985. – 144 с.
89. **Что рассказывать** детям / Центр. опытно-педол. станция ; исправили и дополнили Э. В. Яновская [и др.]. – 2-е изд. – [Х.] : Госиздат Украины, 1925. – 206, [2] с.

90. **Шахрай, О.** Які книжки давати читати дітям / О. Шахрай. – Х. : Рад. шк., 1931. – 36 с.
91. **Що читати учням :** реком. список л-ри для позаклас. читання учнів І–V класів. – Одеса: [б. в.], 1938. – 21 с.
92. **Яновская, Э.** Нужна ли сказка пролетарскому ребенку / Э. Яновская. – 2-е перераб. и доп. изд. кн. «Сказка, как фактор классового воспитания». – [Х.] : Книгоспілка, 1925. – 118 с. – (Б-ка соврем. педагога).
93. **Яновская, Э.** Сказка, как фактор классового воспитания / Э. Яновская. – Х. : [б. и.], 1923. – 44 с. – (Б-ка журн. «Путь просвещения»).

Розділ IV. Читання дітей очима сучасних дослідників

94. **Актуальные проблемы детской литературы и читательского развития юного поколения :** материалы Межвуз. науч.-практ. конф. (Моск. гос. ун-т культуры и искусств, 23 марта 2011 г.) / [сост. А. С. Матвеева ; науч. ред.: Г. А. Иванова, Л. Я. Зиман]. – Москва : Рус. школ. библ. ассоц., 2011. – 167 с. – (Профессиональная библиотека школьного библиотекаря : прил. к журн. «Школьная библиотека». Серия 1 ; вып. 4).
95. **Бородина, В. А.** Теория и технология читательского развития в отечественном библиотековедении : [монография] : [в 2 ч.]. Ч. 1. Научные и методологические основы / Валентина Александровна Бородина. – М. : Школ. б-ка, 2006. – 335, [1] с. – (Профессиональная библиотека школьного библиотекаря ; сер. 1, вып. 10/11 (сдвоенный)). – Библиогр. : с. 323–335.
96. **Бородина, В. А.** Теория и технология читательского развития в отечественном библиотековедении : [монография] : [в 2 ч.]. [Ч. 2]. Практикум / Валентина Александровна Бородина. – М. : Школ. б-ка, 2006. – 204, [4] с. – (Профессиональная библиотека школьного библиотекаря ; сер. 1, вып. 12).
97. **Бородина, В. А.** Школа летнего чтения: заочная творческая лаборатория / В. А. Бородина. – М. : Рус. школ. библ. ассоц., 2011. – 392 с. – (Профессиональная библиотека школьного библиотекаря ; сер. 1, вып. 1/2).
98. **Бражников, А. И.** Интеллектуальные игры как способ привлечения детей к чтению / А. И. Бражников. – М. : Чистые пруды, 2006. – 30 с. – (Библиотека в школе ; вып. 6(12)). – Библиотечка «Первого сентября».
99. **Варганова, Г. В.** Чтение в системе социокультурного развития личности : сб. ст. междунар. науч.-практ. семинара / Г. В. Варганова. – Москва : [Рус. школ. библ. ассоц.], 2007. – 253 с. – (Профессиональная библиотека школьного библиотекаря ; сер. 1, вып. 9/10).
100. **Дети и библиотеки** в меняющейся медиасреде / В. П. Чудинова, Е. И. Голубева, О. Л. Кабачек и [др.]. – М. : Школ. б-ка, 2004. – 336 с. – (Профессиональная библиотечка школьного библиотекаря).

101. **Дети и книга** : простые приемы привлечения к чтению : [сборник] / [под ред. О. Громовой]. – М. : Чистые пруды, 2007. – 32 с. – (сер. «Библиотека в школе» ; вып. 6(18)). – Библиотечка «Первого сентября».
102. **Детское чтение**: Феномен и традиция в конце XX столетия : материалы междунар. конф. : в 2 ч. / сост. : В. В. Головин, Л. В. Степанова. – СПб. : [б. и.], 1999. Ч. 1. – 176 с.; Ч. 2. – 72 с.
103. **Добрынина, Н. Е.** Изучение читателей – детей и подростков в России XIX–XX вв. : учеб. пособие. – М. : Школ. б-ка, 2006. – 144 с. – (Профессиональная библиотека школьного библиотекаря ; сер. 1, вып. 9). – Прил. к журн. «Школьная библиотека».
104. **Долбенко, Т. О.** Активізація пізнавальної діяльності підлітків : монографія / Тетяна Олексіївна Долбенко ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2003. – 243 с.
105. **Дошкольники и семейное чтение** в библиотеке : «Руководство ИФЛА по обслуживанию детей до трех лет» с коммент. и примерами / [пер. з англ. О. Андреевой]. – Москва : Чистые пруды, 2008. – 29 с. – (Серия «Библиотека в школе» ; вып. 24). – Библиотечка «Первого сентября».
106. **Духовна скарбниця людства** – книжка : метод. поради до проведення Всеукр. тижня дит. читання / Держ. закл. «Нац. б-ка України для дітей» ; [уклад. Ю. В. Осадча ; відп. за вип. А. С. Кобзаренко]. – Київ : [б. в.], 2009. – 28 с.
107. **Жукова, Т. Д.** Родительское собрание по детскому чтению / Т. Д. Жукова. – Москва : Рус. школ. библ. ассоц., 2007. – 286 с. – (Профессиональная библиотека школьного библиотекаря ; сер. 1, вып. 7/8).
108. **Загашев, И. О.** Чтение в библиотеке : стратегия «Чтение с остановками» / И. О. Загашев, В. П. Гусева. – Москва : Чистые пруды, 2010. – 30, [2] с. – (Серия «Библиотека в школе» / общ. ред. сер. О. Громова ; вып. 32). – Библиотечка «Первого сентября».
109. **Заліток, Л. М.** Книжка як засіб виховання молодших школярів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Людмила Михайлівна Заліток ; Ін-т педагогіки НАПН України. – Київ : [б. в.], 2011. – 20 с. – Бібліогр.: с. 17–18.
110. **Ісаєва, О. О.** Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Ісаєва Олена Олександрівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ : [б. в.], 2004. – 40 с.
111. **Книги, помогающие жить** : рек. указ. лит. / [сост. Н. Е. Колоскова]. – Москва : Чистые пруды, 2008. – 31 с. – (Серия «Библиотека в школе» ; вып. 23). – Библиотечка «Первого сентября».
112. **Книжка. Твір. Читання** : дит. дискурс : матеріали наук.-практ. конф. «Дитина читає...» в рамках книжк. вист.-ярмарку «Форум видавців – дітям»

- (Львів, 8–10 трав. 2008 р.) / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Громад. орг. «Форум видавців» ; [редкол.: Л. Ф. Мірошніченко та ін.]. – Київ ; Львів : [б. в.], 2008. – 158 с. : табл.
113. **Козак, І. І.** Історико-педагогічна характеристика українських букварів кінця ХІХ – початку ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Козак Інна Іванівна ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – Київ : [б. в.], 2004. – 20 с.
114. **Корнєєва, Г.** Українська дитяча книжка Галичини : від «Читанки» М. Шашкевича... (1850–1939) : іст.-книгознав. аспект / Галина Корнєєва ; [наук. ред. : Ж. Ковба, Т. Ківшар ; худож. оформ. Федір Лукавий]. – Львів : Світ, 2011. – 276, [2] с. : вкл. арк. (16). – Бібліогр.: с. 230–259.
115. **Корнєєва, Г. В.** Українська дитяча книжка Східної Галичини: історико-книгознавчий аспект (друга половина ХІХ ст. – 1939 р.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Галина Вікторівна Корнєєва ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2005. – 18 с.
116. **Куликова, Е. В.** Рекомендации по участию детских библиотек в реализации Национальной программы поддержки и развития чтения / Е. В. Куликова. – Москва : [б. и.], 2008. – 61 с.
117. **Література. Діти. Час** : [вісн. Центру дослідж. л-ри для дітей та юнацтва]. [Вип. 1] / Центр дослідж. л-ри для дітей та юнацтва ; [редкол.: Шалагінов Б. Б. та ін. ; упоряд. та літ. ред.: Гнідець Уляна та ін.]. – Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, [2011]. – 190 с.
118. **Мандри Книжковим** всесвітом : метод. поради до проведення Всеукр. тижня дит. кн. / Нац. б-ка України для дітей, держ. закл. ; [уклад. Ю. В. Осадча ; відп. за вип. А. С. Кобзаренко]. – Київ : [б. в.], 2008. – 32 с.
119. **Мелентьева, Ю. П.** Роль чтения в духовно-нравственном воспитании : докл. науч. совета по проблемам чтения. Вып. 1 / Юлия Петровна Мелентьева ; под ред. В. А. Лекторского ; Рос. акад. образования. – Москва : [б. и.], 2010. – 50, [2] с.
120. **Молодежь. Чтение. Успех** : сб. материалов науч.-практ. конф. / Муницип. учреждение культуры г. Архангельска «Централизованная библиотечная система», Рус. школ. библ. ассоц. – М. : Рус. школ. библ. ассоц., 2008. – 128 с. – (Профессиональная библиотека школьного библиотекаря ; сер. 1, вып. 7). – Прил. к журн. «Школьная библиотека».
121. **Оленіна, Г. О.** Соціально-педагогічні засади формування інтересу підлітків до зарубіжної літератури в умовах дозвілля : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Оленіна Ганна Олегівна ; [наук. кер. Медведєва Валентина Миколаївна] ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ : [б. в.], 2008. – 19 с. – Бібліогр.: с. 15–16.

122. **Олефир, С. В.** Мониторинг читательской активности : метод. рекомендации / С. В. Олефир. – М. : Чистые пруды, 2008. – 30 с. – (Серия «Библиотека в школе» ; вып. 21). – Библиотечка «Первого сентября».
123. **«Открывая книгу, открываем мир!»** : сб. материалов. – М. : Рус. школ. библ. ассоц., 2008. – 264 с. – (Профессиональная библиотечка школьного библиотекаря ; сер. 1, вып. 9/10). – Прил. к журн. «Школьная библиотека».
124. **Полевина, Е. В.** Иллюстрация детской книги в библиотечной работе с детьми / Елена Викторовна Полевина. – М. : Шк. б-ка, 2003. – 207 с. – (Профессиональная библиотечка школьного библиотекаря ; сер. 1, вып. 6). – Прил. к журн. «Школьная библиотека».
125. **Родительское собрание по** детскому чтению : сб. материалов по разработке моделей и методик проведения / Перм. краевая дет. б-ка им. Л. И. Кузьмина, Рус. школ. библ. ассоц. – М. : Рус. школ. библ. ассоц., 2008. – 136 с. – (Профессиональная библиотека школьного библиотекаря ; сер. 1, вып. 4). – Прил. к журн. «Школьная библиотека».
126. **«Роль чтения в духовно-нравственном становлении личности»** : докл. Науч. совета по пробл. чтения : материалы семинара : (19 окт. 2010 г.). Вып. 2 / Рос. акад. образования ; под ред. В. А. Лекторского ; [сост. Ю. П. Мелентьева]. – Москва : [б. и.], 2011. – 118, [2] с.
127. **Свято читання і книжки** : метод. поради / Держ. закл. «Нац. б-ка України для дітей» ; [уклад. Ю. В. Осадча, Т. М. Кузілова]. – Київ : [б. в.], 2010. – 24 с. – Бібліогр.: с. 21–23.
128. **Семейное чтение в год семьи** / сост. Т. Д. Жукова. – М. : Рус. школ. библ. ассоц., 2008. – 320 с. – (Проф. б-ка школ. библиотекаря ; сер. 1, вып. 5/6). – Прил. к журн. «Школьная библиотека».
129. **Славова, М.** Волшебное зеркало детства : ст. о дет. лит. / Маргарита Славова. – К. : Издат.-полиграф. центр «Киевский университет», 2002. – 92 с.
130. **Сметанникова, Н. Н.** Стратегический подход к обучению чтению : междисциплинар. пробл. чтения и грамотности / Н. Н. Сметанникова. – М. : Школ. б-ка, 2005. – 512 с. – (Проф. б-ка школ. библиотекаря ; сер. 1, вып. 8/9/10). – Прил. к журн. «Школьная библиотека».
131. **Тимофеева, И. Н.** Дети. Время. Книга : пособие для рук. дет. чтением / Инесса Николаевна Тимофеева. – М. : Рус. школ. библ. ассоц., 2009. – 407 с. : фотогр. – («Профессиональная библиотека школьного библиотекаря» ; сер. 1, вып. 1/2). – Прил. к журн. «Школьная библиотека».
132. **Тихомирова, И. И.** Как воспитать талантливого читателя : сб. ст. : в 2 ч. Ч. 1. Чтение как творчество / И. И. Тихомирова. – Москва : Рус. школ. библ. ассоц., 2009. – 319 с. – («Профессиональная библиотека школьного библиотекаря» ; сер. 1, вып. 3/4). – Прил. к журн. «Школьная библиотека».

133. **Тихомирова, И. И.** Как воспитать талантливую читателя : сб. ст. : в 2 ч. Ч. 2. Растим читателя-творца / И. И. Тихомирова. – Москва : Рус. школ. библиот. ассоц., 2009. – 287 с. – (Профессиональная библиотека школьного библиотекаря ; сер. 1, вып. 5/6). – Прил. к журн. «Школьная библиотека».
134. **Тихомирова, И. И.** Психология детского чтения от А до Я : метод. слов.-справ. для библиотекарей / И. И. Тихомирова. – М. : Школ. б-ка, 2004. – 248 с. – (Профессиональная библиотека школьного библиотекаря ; сер. 1, вып. 7/8). – Прил. к журн. «Школьная библиотека».
135. **Тихомирова, И. И.** Школа творческого чтения : метод. пособие / И. Тихомирова. – М. : ВЦХТ, 2003. – 159 с. – (Я вхожу в мир искусств : репертуар.-метод. б-чка; № 6(70)).
136. **Ткачук, Г. П.** Методика позакласного читання у початкових класах : навч.-метод. посіб. / Галина Петрівна Ткачук ; рецензенти: Н. Й. Волошина, О. Я. Савченко, А. М. Оксанюк. – Кам'янець-Подільський : ФОРМ Сисин О. В. : Абетка, 2010. – 262 с. – (Вчителю початкових класів).
137. **Україна читає дітям** / М-во культури України, Держ. закл. «Національна бібліотека України для дітей»; «„Комсомольская правда” в Украине»; уклад. О. В. Безручко ; ред. О. А. Решетняк. – К. : [б. в.], 2012. – 20 с.
138. **Читацький щоденник.** [3 клас] / [Наумчук Марія Михайлівна, Наумчук Володимир Іванович ; ред. Олена Стефанишин ; літ. ред. Маргарита Більчук ; дизайн обкл. Оксани Корнеєвої ; випуск. ред. Олена Стефанишин]. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2010. – 79 с.
139. **Читацький щоденник.** [4 клас] / [Наумчук Марія Михайлівна, Наумчук Володимир Іванович ; ред. Олена Стефанишин ; літ. ред. Маргарита Більчук ; дизайн обкл. Оксани Корнеєвої ; випуск. ред. Олена Стефанишин]. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2010. – 95 с.
140. **Читаючі нації створюють** читаючі діти : зарубіж. досвід / М-во культури України, Держ. закл. «Національна бібліотека України для дітей»; авт.-уклад. Н. І. Безручко. – К. : [б. в.], 2011. – 44 с. – Бібліогр.: с. 44.
141. **Чтение как увлечение** / сост. О. Л. Кабачек. М. : Рус. школ. библиот. ассоц., 2007. – 176 с. – (Профессиональная библиотека школьного библиотекаря ; сер. 1, вып. 2). – Прил. к журн. «Школьная библиотека».
142. **Шапошников, А. Е.** История чтения и читателя в России (IX–XX вв.) : учеб.-справ. пособие для б-к всех систем и ведомств / А. Е. Шапошников. – М. : Либерия, 2001. – 80 с.
143. **Школа, где процветает грамотность = School where Literacy Thrives** : сб. статей / Рус. ассоц. чтения ; сост. Н. Н. Сметанникова. – М. : Школ. б-ка, 2005. – 111 с. – (Профессиональная библиотека школьного библиотекаря ; сер. , вып. 11). – Прил. к журн. «Школьная библиотека».
144. **Школа чтения : опыт, теории, размышления** : хрестоматия / [сост. И. И. Тихомирова]. – М. : Школ. б-ка, 2006. – 297, [1] с. –

- (Профессиональная библиотека школьного библиотекаря ; сер. 1, вып. 5/6). – Прил. к журн. «Школьная библиотека».
145. **Школьному библиотекарю о семейном чтении** : сб. ст. / [И. Тихомирова, Т. Степичева и др.]. – М. : Рус. школ. библ. ассоц., 2007. – 176 с. – (Профессиональная библиотека школьного библиотекаря ; сер. 1, вып. 12). – Прил. к журн. «Школьная библиотека».
146. **Шоломова, Н. Н.** Летнее чтение в детской и школьной библиотеке : из опыта работы / Н. Шоломова, Т. Пантюхова. – М. : Чистые пруды, 2007. – 28, [1] с. – (Сер. «Библиотека в школе» ; вып. 1 (13)). – Библиотечка «Первого сентября».
147. **Що ж читає учень?** / [авт. : Р. М. Антонюк, Л. В. Мінакова] ; М-во освіти і науки України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти. – Київ : [б. в.], 2006. – 64 с. – Бібліогр.: с. 64.
148. **Номо legens. Человек** читающий : сб. ст. / Рус. ассоц. чтения ; Моск. гос. лингвист. ун-т ; ред. Б. В. Бирюков. – М. : Школ. б-ка, 2006. – 320 с. – (Профессиональная библиотека школьного библиотекаря ; сер. 1, вып. 7/8). – Прил. к журн. «Школьная библиотека».

Надійшла до редколегії 17.12.2013 р.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Артемов Юрій Іванович, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Баланюк Тетяна Михайлівна, головний бібліограф бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Біла Людмила Олексіївна, науковий співробітник відділу наукового і прикладного бібліотекознавства Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Білоус Валентина Степанівна, директор бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Білоцерківець Ірина Петрівна, молодший науковий співробітник відділу наукового формування фонду документів іноземними мовами Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Вараксіна Наталія Володимирівна, завідувач відділу науково-технічного забезпечення та впровадження комп'ютерних технологій Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Гадомський В'ячеслав Станіславович, інженер-програміст бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Голиш Григорій Михайлович, кандидат історичних наук, доцент, директор наукової бібліотеки Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького

Гриценко Андрій Петрович, аспірант Бердянського державного педагогічного університету, заступник директора Слоутського навчально-виховного комплексу Глухівської районної ради Сумської області

Грудініна Наталія Дмитрівна, науковий співробітник відділу наукового опрацювання документів і організації каталогів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Дитинник Людмила Вікторівна, директор бібліотеки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Дікунова Олена Анатоліївна, завідувач інформаційно-бібліографічного відділу наукової бібліотеки Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет»

Доркену Алла Миколаївна, завідувач філії Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Дроншкевич Олеся Віталіївна, молодший науковий співробітник відділу наукового формування фонду документів іноземними мовами Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Заліток Людмила Михайлівна, кандидат педагогічних наук, заступник директора з наукової роботи Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Зарванська Ірина Василівна, головний бібліотекар бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Зоріна Наталія Євгенівна, науковий співробітник відділу наукового опрацювання документів і організації каталогів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Зотова Вікторія Анатоліївна, директор бібліотеки Київського університету імені Бориса Грінченка

Кантлін Світлана Олександрівна, заступник директора бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Кемпе Вероніка Юріївна, науковий співробітник відділу наукового комплектування фондів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Кирий Світлана Василівна, завідувач сектору соціокультурних комунікацій Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Клименко Тетяна Євгенівна, кандидат філологічних наук, викладач кафедри новітньої української літератури та соціальних комунікацій Житомирського державного університету імені Івана Франка

Коваленко Світлана Георгіївна, науковий співробітник відділу наукового опрацювання документів і організації каталогів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Копилова Анна Володимирівна, молодший науковий співробітник відділу наукового і прикладного бібліотекознавства Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Лисиця Наталія Василівна, завідувач відділу наукової бібліографії Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Лобановська Інна Георгіївна, завідувач відділу наукового опрацювання документів і організації каталогів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Маркарова Тамара Сергіївна, кандидат філологічних наук, доцент, директор ФДНУ «НПБ ім. К. Д. Ушинського» РАО

Марченко Наталія Петрівна, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, провідний бібліограф Національної бібліотеки України для дітей

Мацібора Надія Григорівна, завідувач відділу наукової організації та зберігання фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Ніколаєнко Наталія Миколаївна, директор наукової бібліотеки Української інженерно-педагогічної академії

Огер Юлія Миколаївна, молодший науковий співробітник відділу наукового опрацювання документів і організації каталогів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Павленко Тетяна Степанівна, завідувач відділу науково-документного забезпечення Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Петрушенко Олег Юрійович, викладач кафедри екології та природничо-математичних дисциплін Вінницького обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників

Петрушенко Юлія Володимирівна, учитель математики «НВК: ЗОШ № 2 I–III ступенів – гімназія ВМР»

Помчалова Олена Германівна, науковий співробітник відділу наукового опрацювання документів і організації каталогів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Пономаренко Лариса Олександрівна, заступник директора з науково-бібліотечної роботи Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Прокопчук Віктор Степанович, директор бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Прохоренко Олена Михайлівна, науковий співробітник відділу науково-документного забезпечення Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Рогова Павла Іванівна, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, заслужений працівник культури України, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Рубан Алла Іванівна, науковий співробітник відділу наукового і прикладного бібліотекознавства Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Слотюк Галина Миколаївна, заступник директора з наукової роботи та інформатизації Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки імені К. А. Тімірязєва

Спринчук Наталія Олександрівна, учитель початкових класів спеціалізованої школи «ІНТЕЛЕКТ», Київ

Стельмах Наталія Анатоліївна, науковий співробітник відділу наукової бібліографії Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Татарчук Людмила Михайлівна, заступник директора з науково-інформаційної та бібліотечної роботи Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України

Ушакова Любов Михайлівна, молодший науковий співробітник відділу наукового опрацювання документів і організації каталогів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Файфер Наталія Вікторівна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач відділу наукового формування фонду документів іноземними мовами Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Хемчян Ірина Іванівна, завідувач відділу наукового і прикладного бібліотекознавства Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Чекан Оксана Іванівна, асистент кафедри педагогіки та методики дошкільної освіти Мукачівського державного університету

Шкира Ольга Іванівна, заслужений працівник культури України, директор бібліотеки державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

НАУКОВІ ПРАЦІ

ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

ВИП. 4

ІНТЕГРОВАНІЙ ГАЛУЗЕВИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС: СТАН, ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ

Збірник засновано в 2008 р.

Видано державним коштом. Продаж заборонено

Наукова редакція – П. І. Рогова

Відповідальний за випуск – Л. М. Заліток

Літературне редагування – Ю. В. Петік, С. М. Хопта, Т. М. Дерев'янку

Верстання – С. П. Голючек

Обкладинка – О. П. Дорофєєва

Підписано до друку 17.10.2014 р.

Формат 64x90/16. Папір офсетний.

Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.

Умов. друк. арк. 23,37. Обл.-вид. арк. 20

Наклад 300 прим. Зам. № 4993

Державна науково-педагогічна бібліотека України

імені В. О. Сухомлинського

м. Київ, вул. М. Берлінського, 9.

Тел. (044)440-35-48

e-mail: dnpb@i.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 4681 від 04.02.2014 р.

Віддруковано з оригіналів замовника.

ФОП Корзун Д.Ю.

Видавець ТОВ «Нілан-ЛТД»
м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21а.
Тел.: (0432) 69-67-69, 52-82-78
e-mail: tvory2009@gmail.com